

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

QUINN SLOBODIAN

Küreselciler: İmparatorluğun Sonu ve Neoliberalizmin Doğuşu

TÜRKÇESİ AHMET FETHİ YILDIRIM

İKTİSAT

KÜRESELCİLER
QUINN SLOBODIAN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0042
İktisat: 003

KÜRESELÇİLER:

**İMPARATORLUĞUN SONU VE
NEOLİBERALİZMİN DOĞUŞU**
QUINN SLOBODIAN

Özgün adı
*Globalists
The End of Empire and
the Birth of Neoliberalism*
Türkçesi
Ahmet Fethi Yıldırım

Yayın Müdürü
Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Dr. Çağdaş Dedeoğlu

Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Emre Güler

VakıfBank Kültür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 – Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020

© 2018 by the President and Fellows of

Harvard College

Published by arrangement with Harvard
University Press

ISBN 978-605-7947-57-4

*Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Ajans
aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na
aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı

Ofset Yapımevi

Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kâğıthane, İstanbul

Telefon: 0 212 295 86 01

Sertifika No: 45354

1. Baskı: Nisan 2020

KÜRESELCİLER:
İMPARATORLUĞUN
SONU VE
NEOLİBERALİZMİN
DOĞUŞU

QUINN SLOBODIAN

TÜRKÇESİ

AHMET FETHİ YILDIRIM

QUINN SLOBODIAN

1978 doğumlu olan Kanadalı tarihçi Quinn Slobodian, Oregon'daki Lewis & Clark College'da tarih okuduktan sonra, New York Üniversitesi Tarih bölümünde doktora yaptı (2008). Harvard Üniversitesi bünyesindeki Weatherhead Uluslararası İlişkiler Merkezinde doktora-sonrası araştırmacı olarak bulundu. 2015'ten bu yana Wellesley College'ta öğretim görevlisi olan Slobodian'ın *Foreign Front: Third World Politics in Sixties West Germany*, (Duke University Press, 2012) adlı bir çalışması daha bulunmaktadır.

AHMET FETHİ YILDIRIM

Türkiye'nin en üretken çevirmenlerinden biri olan Ahmet Fethi Yıldırım 1959'da doğdu. 1990'dan bu yana yayımlanan yüz civarındaki kitap çevirisi arasında Farhad Daftary'den *Şii İslam Tarihi* (Alfa) ve *İsmaililer* (Alfa), Bertrand Russell'dan *Batı Felsefesi Tarihi I, II, III* (Alfa), Theda Skocpol'ün derlediği *Tarihsel Sosyoloji* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), Julia M. H. Smith'ten *Roma'dan Sonra Avrupa* (Alfa), Stefan Ihrig'den *Naziler ve Atatürk* (Alfa), Marc David Baer'den *IV. Mehmet Zamanında Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih* (Hil), E. P. Thompson'dan *Teorinin Sefaleti* (Nika), Ernesto Laclau'dan *Siyasal Kimliklerin Oluşumu* (Köprü Kitaplar), Karl Marx'tan *Felsefe Yazıları* (Hil), Geoffrey Nowell Smith'ten *Dünya Sinema Tarihi* (Kabalıcı), John Freely'den *Büyük Türk: İki Denizin Hâkimi Fatih Sultan Mehmed* (Doğan Kitap), Tom Standage'tan *Altı Bardakta Dünya Tarihi* (Kırmızı Kedi), Jonathan Israel'den *Radikal Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri: Zihin Devrimi* (VakıfBank Kültür Yayınları), Charles Tilly'den *Neden?* (VakıfBank Kültür Yayınları) gibi eserler bulunmaktadır.

M & Y'ye

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	5
007	Irklar Dünyası
	257
Giriş	6
009	Anayasalar Dünyası
	325
1	7
Duvarlar Dünyası	Sinyaller Dünyası
055	392
2	
Sayılar Dünyası	Sonuç
102	İnsansız Bir İnsan Dünyası
	474
3	Teşekkürler
Federasyonlar Dünyası	514
163	
4	Dizin
Haklar Dünyası	516
213	

KISALTMALAR

- AAAA American-African Affairs Association
(Amerika-Afrika İşleri Birliği)
- ARA American-Rhodesian Association
(Amerika-Rodezya Birliği)
- CAP Common Agricultural Policy
(Ortak Tarım Politikası)
- CWL Walter Lippmann Kolokyumunu
- ECLA United Nations Economic Commission for Latin
America (Birleşmiş Milletler Latin Amerika
Ekonomik Komisyonu)
- ECOSOC United Nations Economic and Social Council
(Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey)
- EDU Eastern Democratic Union
(Demokratik Doğu Birliği)
- AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
- EFTA European Free Trade Area
(Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
- GATT General Agreement on Tariffs and Trade
(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması)
- ICC International Chamber of Commerce
(Uluslararası Ticaret Odası)
- ICIC International Committee on Intellectual Cooperation
(Uluslararası Entelektüel İşbirliği Komitesi)

- IIIC International Institute for Intellectual Cooperation
(Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü)
- ILO International Labour Organization
(Uluslararası Çalışma Örgütü)
- IMF International Monetary Fund
(Uluslararası Para Fonu)
- ISC International Studies Conference
(Uluslararası Araştırmalar Konferansı)
- ITO International Trade Organization
(Uluslararası Ticaret Örgütü)
- LSE London School of Economics
(Londra Ekonomi Okulu)
- MPS Mont Pelerin Society
- NAFTA North American Free Trade Agreement
(Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması)
- NAM National Association of Manufacturers
(Ulusal İmalatçılar Birliği)
- NBER National Bureau of Economic Research
(Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu)
- NIEO New International Economic Order
(Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen)
- TPRC Trade Policy Research Centre
(Ticaret Politikası Araştırma Merkezi)
- UCT Cape Town Üniversitesi
- UNCTAD United Nations Conference on Trade and
Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve
Kalkınma Konferansı)
- DTÖ Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

DÜNYA DÜZENLERİYLE DÜŞÜNMEK

Bir ulus, kendi barbar istilacılarını doğurabilir

Wilhem Röpke, 1942

Yaygın bir inanca göre, yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde serbest piyasa ideolojisi dünyayı fethetmişti. Küresel ekonominin itiş kakışı içinde devletlerin önemi azalıyordu. 1995'te düzenlenen Davos'taki Dünya Ekonomik Forumunda ABD Başkanı Bill Clinton, "24 saat piyasaları kör edici bir hızla, bazen de acımasızca tepki verebiliyor" diyerek gözlemini ifade etti.¹ Şansölye Gerhard Schröder, yeniden birleşen Almanya'da refah sisteminde büyük bir reformu duyururken, "küreselleşme fırtınaları"na işaret etti. Sosyal piyasa ekonomisi, diyordu Schröder, modernleştirilmelidir; yoksa "dizginsiz piyasa güçlerince modernleştirilecek"ti.² Si-

1. Bill Clinton, Remarks to the World Economic Forum, 26 Ocak 1995, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=51667>.

2. Regierungserklärung des Bundeskanzlers Gerhard Schröder (SPD), "Mut zum Frieden und zur Veränderung," 14 Mart 2003, http://www.documentArchiv.de/brd/2003/rede_schroeder_03-14.html.

yaset, pasif zamana geçmişti. Tek aktör, küresel ekonomiydi. ABD Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan 2007’de meseleyi en açık biçimde ifade eden şu cümleleri sarf etti: “Bir sonraki başkanın kim olacağı pek fark etmez. Dünyayı, piyasa güçleri yönetiyor.”³ Eleştirenlere göre bu, “sömürgeciliğin yerini alan küreselleşme”yle yeni bir imparatorluk gibi görünüyordu.⁴ Savunanlara göre ise; insanların olmasa bile, malların ve sermayenin arz ve talep mantığına göre aktığı, herkese refah –ya da en azından fırsat– yaratan bir dünyaydı.⁵ Bu piyasa güçleri kuralı felsefesi, onu eleştirenler tarafından “neoliberalizm” olarak etiketlendi. Anlatılanlara göre neoliberraller küresel serbest piyasaya inanıyordu: Kendi kendini düzenleyen piyasalar, daralan devletler ve *Homo economicus*’un tek boyutlu rasyonel çıkarına indirgenen insan motivasyonu. Neoliberal küreselcilerin, serbest piyasa kapitalizmini demokrasiyle birleştirdiği ve sınırsız bir tek dünya pazarı hayali kurduğu iddia edildi.

Benim anlatım bu öykünün konusunu düzeltiyor. Kendi kendilerini tanımlayan neoliberrallerin, özerk kendilikler olarak kendi kendini düzenleyen piyasalara inanmadığını gösteriyor. Demokrasi ile kapitalizmi eşanlamlı görmedikleri gibi, insanları yalnızca ekonomik rasyonaliteyle hareket eden

3. Aktaran Wolfgang Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism* (New York: Verso, 2014), 213.

4. Chakravarthi Raghavan, “Trade: The Empire Strikes Back,” *SUNS—South North Development Monitor*, 20 Eylül 1999; Michael Hardt ve Antonio Negri, *Empire* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000).

5. Bkz. Thomas L. Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005)

kimseler olarak da görmediler. Ne devletin ne de sınırların ortadan kalkmasını istediler. Dünyaya yalnızca bireyin penceresinden de bakmadılar. Temel neoliberal içgörü aslında John Maynard Keynes ve Karl Polanyi'ninkine benzer: Piyasa, kendine dikkat etmez ve edemez. Yirminci yüzyıl neoliberal teorileştirmenin çekirdeği, bütün dünya ölçeğinde kapitalizmi korumak için meta-ekonomik ya da ekonomi-dışı adını verdikleri koşullarla ilgilidir. Neoliberal projenin kurumları tasarlamaya odaklandığını gösteriyorum; piyasaları serbestleştirmek için değil kılıflamak için, demokrasi tehdidine karşı kapitalizmi aşlamak için, çoğu zaman akıldışı olan insan davranışını sınırlayacak bir çerçeve yaratmak ve imparatorluktan sonra dünyayı, sınırların zorunlu işlev gördüğü bir rakip devletler mekânı olarak yeniden düzenlemek için.

Neoliberalizmi nasıl anlamlandırabiliriz, hatta bu adı kullanabilir miyiz? Yıllarca birçok kişi bu terimin anlamsız olduğunu iddia etti. Yakın zamanda bir bilim insanı, “nere-den bakılırsa bakılsın,” neoliberal teori, “diye bir şey yoktur” dedi.⁶ Bununla birlikte Uluslararası Para Fonu (IMF) 2016'da uluslararası medyanın manşetlerine taşınan değerlendirmesinde neoliberalizmi yalnızca tutarlı bir öğreti olarak tanımlamakla kalmayıp özelleştirme, serbestleştirme ve açılma politikası paketinin “aşırı satılmış” olup olmadığını da sordu.⁷ O sırada *Fortune*, “IMF bile neoliberalizmin ba-

6. Rajesh Venugopal, “Neoliberalism as Concept,” *Economy and Society* 44, no. 2 (2015): 181. Ayrıca bkz. Bill Dunn, “Against Neoliberalism as a Concept,” *Capital and Class*, 23 Kasım 2016, <https://doi.org/10.1177/0309816816678583>.

7. Jonathan D. Ostry, Prakash Loungani ve Davide Furceri, “Neoliberalism: Over-

şarısız olduğunu kabul ediyor,” diye haber yaptı.⁸ Derginin, bunun yeni bir gelişme olduğuna dair iması bir bakıma doğru değildi. Neoliberalizmle ilişkilendirilen politikalara yirmi yıl boyunca meydan okunmuştu, en azından retorik olarak. İlk kuşku ifadesi 1997 Asya mali krizinden sonra Joseph Stiglitz’den geldi.⁹ 1997’den 2000’e kadar Dünya Bankası’nın baş ekonomisti ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibi olan Stiglitz, neoliberal küreselleşmeyi yüksek sesle eleştirir oldu. 1990’ların sonunda diğer eleştirmenler de kuralsız küresel serbest piyasanın “son ütopya” olduğunu ifade etti; uluslararası mali kurumlar da buna kısmen katıldı.¹⁰ 2016 *Fortune* makalesinin konusu olan sermaye kontrollerine öğretisel karşıtlığı bıraktılar. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de benzer bir imaj değişikliği geçirdi. Protestolar, 1999 toplantısını kapattırdıktan sonra çark edip küreselleşmenin insani yanını vurguladı.

Neoliberal olarak nitelenen politikalar uzun süredir eleştirilmesine rağmen, IMF raporu “neoliberalizm” etiketini tanıma bakımından hâlâ anlamlıydı. Terim ana-akım için hazırlanmış gibiydi; *Financial Times*, *Guardian* ve diğer

sold?,” *Finance and Development*, Haziran 2016, 38–41.

8. Ben Geier, “Even the IMF Now Admits Neoliberalism Has Failed,” *Fortune*, 3 Haziran 2016, <http://fortune.com/2016/06/03/imf-neoliberalism-failing/>.

9. Bkz. Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: W. W. Norton, 2003).

10. Andrew Gamble, “The Last Utopia,” *New Left Review*, no. 236 (Temmuz-Ağustos 1999): 117–127. Ayrıca bkz. Alexander E. Kentikelenis, Thomas H. Stubbs ve Lawrence P. King, “IMF Conditionality and Development Policy Space, 1985–2014,” *Review of International Political Economy* 23 (2016): 543–582.

gazetelerde yer aldı.¹¹ 1977’de kurulan ve Margaret Thatcher için yol gösterici bir kaynak olan Adam Smith Enstitüsü de 2016’da, kendi ifadeleriyle daha önceki “liberter” lakabını atıp, “neoliberaler” olarak ortaya çıktı.¹² Kendileri için iddia ettikleri ilkelerden biri “küreselci bakış”tı. 2017’de Almanya’da Walter Eucken Enstitüsünün müdürü, “klasik neoliberalizm” dediği payeyi ve “lobilerin çıkarlarının üstünde duran güçlü bir devlet” çağrısını açıkça savundu.¹³ Öyle görünüyordu ki hem eleştirenler hem de savunanlar için “kendi adını ağızına almaya cüret etmeyen hareket” artık adlandırılabilirdi.¹⁴ Bu aydınlatıcı bir gelişmeydi. Neoliberalizm etiketi, onu diğerleri arasında bir düşünce külliyesi ve bir yönetim tarzı olarak –düzenlemenin (regülasyon) radikal “öteki”si gibi değil de bir düzenleme biçimi ya da çeşidi olarak– görmemize yardımcı olur.

11. Shawn Donnan, “IMF Economists Put ‘Neoliberalism’ under the Spotlight,” *Financial Times*, 26 Mayıs 2016. The *Financial Times* neoliberalizmi “ampirik argüman becerilerinden yoksun düşüncesiz radikallerin toptancı eleştirisi” olarak kınayan bir başyazıyla devam etti. “A Misplaced Mea Culpa for Neoliberalism,” *Financial Times*, 30 Mayıs 2016. Aditya Chakraborty, “You’re Witnessing the Death of Neoliberalism—from Within,” *Guardian*, 31 Mayıs 2016.

12. Daniel Stedman Jones, *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012), 16; Keith Tribe, “Liberalism and Neoliberalism in Britain, 1930–1980,” *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009) içinde, 90; Sam Bowman, “Coming Out as Neoliberals,” *Adam Smith Institute Blog*, 11 Ekim 2016, <https://www.adamsmith.org/blog/coming-out-as-neoliberals>.

13. Lars Feld, aktaran Bert Losse, “Economic Neoliberalism: Philosophy of Freedom,” *Handelsblatt Global*, 10 Haziran 2017.

14. Philip Mirowski, “The Political Movement That Dared Not Speak Its Own Name: The Neoliberal Thought Collective under Erasure,” *Institute for New Economic Thinking Working Paper no. 23* (Eylül 2014), 6.

Geçen on yılda neoliberalizm ve onun küresel yönetim reçetelerini tarihselleştirmek, “siyasal sövgü”yü ya da “anti-liberal slogan”ı kuvvetli bir arşiv araştırması konusuna dönüştürmek için olağanüstü çaba harcandı.¹⁵ Benim anlatım, tuhaf bir biçimde bağlantısız kalmış iki bilimsel çalışma damarını birbirine bağlıyor. İlk damar, neoliberal hareketin entelektüel tarihinin izini sürme çalışmasıdır.¹⁶

15. Oliver Marc Hartwich, “Neoliberalism: The Genesis of a Political Swearword,” CIS Occasional Paper 114 (2009), <http://www.cis.org.au/app/uploads/2015/07/op114.pdf>; Taylor C. Boas ve Jordan Gans-Morse, “Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan,” *Studies in Comparative International Development* 44, no. 2 (Haziran 2009): 137–161.

16. Öncü incelemeler için bkz. Richard Cockett, *Thinking the Unthinkable: Think-Tanks and the Economic Counter Revolution, 1931–1983* (Londra: Harper Collins, 1994); Dieter Haselbach, *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft: Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1991); Bernhard Walpen, *Die offenen Feinde und ihre Gesellschaft: Eine hegemonietheoretische Studie zur Mont Pelerin Society* (Hamburg: VSA-Verlag, 2004); Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin*. Daha yeni çalışmalar için bkz. Angus Burgin, *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Depression* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012); Pierre Dardot ve Christian Laval, *The New Way of the World: On Neoliberal Society* (New York: Verso, 2014); William Davies, *The Limits of Neoliberalism: Authority, Sovereignty and the Logic of Competition* (Los Angeles: Sage, 2014); Kim Phillips-Fein, *Invisible Hands: The Making of the Conservative Movement from the New Deal to Reagan* (New York: W. W. Norton, 2009); Ralf Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft: Stationen des Neoliberalismus in Deutschland* (Opladen: Leske und Budrich, 2004); Philip Plickert, *Wandlungen des Neoliberalismus: Eine Studie zu Entwicklung und Ausstrahlung der “Mont Pelerin Society”* (Stuttgart: Lucius und Lucius, 2008); Ben Jackson, “Freedom, the Common Good, and the Rule of Law: Lippmann and Hayek on Economic Planning,” *Journal of the History of Ideas* 73, no. 1 (2012): 47–68; Jean Solchany, *Wilhelm Röpké, l’autre Hayek: Aux origines du néolibéralisme* (Paris: Sorbonne, 2015); Stedman Jones, *Masters of the Universe*; Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown* (New York: Verso, 2013); Milene Wegmann, *Früher Neoliberalismus und Europäische Integration: Interdependenz der nationalen, supranationalen und internationalen Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft (1932–1965)* (Baden-Baden: Nomos, 2002). Neoliberal bilim insanlarının metinsel çözümlemelerine odaklanan incelemeler için bkz. Andrew Gamble, *Hayek:*

İkinci damar, tarihçilerin değil, sosyal bilimcilerin yürüttüğü neoliberal küreselci teori araştırmalarıdır. Bilim insanları “neoliberalizm” teriminin ilk kez 1938’de Paris’te Walter Lippmann Kolokyumunda toplanan ekonomist, sosyolog, gazeteci ve iş dünyası yöneticilerinin liberalizmi “yenileme” arzularını tarif etmenin bir yolu olarak ortaya çıktığını gösterdi.¹⁷ Bir bilim insanının öne sürdüğü gibi, neoliberalizmi incelemenin en savunulabilir yollarından biri, “ortak bir entelektüel çerçevede düşünce alışverişi yapan bir grup

The Iron Cage of Liberty (Londra: Wiley, 1996); Nils Goldschmidt ve Jan-Otmar Hesse, “Eucken, Hayek, and the Road to Serfdom,” *Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics* (2012); John Gray, *Hayek on Liberty* (New York: Routledge, 1984); Stefan Kolev, “Neoliberales Leitidee zum Staat: Die Rolle des Staates in der Wirtschaftspolitik im Werk von Walter Eucken, Friedrich August von Hayek, Ludwig von Mises und Wilhelm Röpke” (Doktora tezi, Hamburg Üniversitesi, 2011); Raymond Plant, *The Neo-liberal State* (Oxford: Oxford University Press, 2010); Jeremy Shearmur, *Hayek and After: Hayekian Liberalism as a Research Programme* (Londra: Routledge, 1996); Manuel Wörsdörfer, “Die normativen und wirtschaftsethischen Grundlagen des Ordoliberalismus” (Doktora tezi, Goethe Universität Frankfurt, 2011). Önde gelen entelektüel biyografileri için bkz. Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004); Hans Jörg Hennecke, *Friedrich August von Hayek: Die Tradition der Freiheit* (Düsseldorf: Wirtschaft und Finanzen, 2000); Hans Jörg Hennecke, *Wilhelm Röpke: Ein Leben in der Brändung* (Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag, 2005); Helge Peukert, *Das sozialökonomische Werk Wilhelm Röpkes*, 2 cilt (New York: Peter Lang, 1992).

17. Bkz. Bölüm 2’deki tartışma. Ayrıca bkz. Serge Audier, *Le colloque Lippmann: Aux origines du néo-libéralisme, précédé de Penser le néo-libéralisme*, 2. ed. (Paris: Éditions Le Bord de l’eau, 2012); Arnaud Brennetot, “The Geographical and Ethical Origins of Neoliberalism: The Walter Lippmann Colloquium and the Foundations of a New Geopolitical Order,” *Political Geography*, no. 49 (2015): 30–39; Hagen Schulz-Forberg, “Laying the Groundwork: The Semantics of Neoliberalism in the 1930s,” *Re-inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of liberalism in Europe in the Twentieth Century*, ed. Hagen Schulz-Forberg ve Niklas Olsen, 13–40 (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2014) içinde.

örgütlü birey” olarak incelemektir.¹⁸ Tarihçiler; 1947’de F. A. Hayek ve diğerlerinin düzenli aralıklarla toplanıp dünya meseleleri ve adandıkları siyasal davanın çağdaş durumunu tartışacak bir hemfikir entelektüeller ve politika yapıcılar grubu olarak kurduğu Mont Pelerin Society’ye özellikle odaklandı. Anılan eserlerin gösterdiği gibi, bu grubun iç anlaşmazlıkları da yok değildi. Ama bu tarih çalışmalarında, para politikası ve kalkınma ekonomisi dışında, uluslararası ve küresel yönetim sorunu şaşırtıcı bir biçimde ihmal edilmiştir.¹⁹ Bu düşünürler arasında farklılıklar olmasına rağmen, bana göre, yazılarında ve eylemlerinde dünya düzeni için tutarlı bir reçetenin anahatlarını ayırt edebiliriz. Ordoliberal “düzenlerle düşünme” ilkesini küreselleştiren dünya düzenleriyle düşünme projesi, ancak yirminci yüzyılda küreselleşen –öncelleri klasik liberallerin asla öngö-

18. Mitchell Dean, “Rethinking Neoliberalism,” *Journal of Sociology* 50, no. 2 (2012): 2.

19. Kalkınma iktisadı ve para yönetimi konusunda bkz. Dieter Plehwe, “The Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse,” Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin* içinde; Matthias Schmelzer, *Freiheit für Wechselkurse und Kapital: Die Ursprünge neoliberaler Währungspolitik und die Mont Pelerin Society* (Marburg: Metropolis, 2010). Uluslararası düzeni tartışan eserler için bkz. Jennifer Bair, “Taking Aim at the New International Economic Order,” Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin* içinde; Jorg Spieker, “F.A. Hayek and the Reinvention of Liberal Internationalism,” *International History Review* 36, no. 5 (2014): 1–24; Or Rosenboim, “Barbara Wootton, Friedrich Hayek and the Debate on Democratic Federalism in the 1940s,” *International History Review* 36, no. 5 (2014): 894–918; Fabio Masini, “Designing the Institutions of International Liberalism: Some Contributions from the Interwar Period,” *Constitutional Political Economy* 23, no. 1 (2012): 45–65; Jeffrey M. Chwieroth, *Capital Ideas: The IMF and the Rise of Financial Liberalization* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010); Wegmann, *Früher Neoliberalismus*. Neoliberal uluslararası düzen düşüncelerine ilişkin en kapsamlı değerlendirme için bkz. Razeen Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and Intellectual History* (New York: Routledge, 1998).

remediği bir durum ve bir dizi zorluk ortaya çıkaran– bir demokrasiden dünya ekonomisini korumak için tasarlanan bir dizi öneri sundu.

Neoliberal küresel düzen felsefesinin en keskin görüşlü akademik gözlemcileri tarihçiler değil, sosyal bilimciler oldu. Son yirmi yılda sosyal bilimci ve sosyologlar neoliberal projeyi ayrıntılı bir biçimde çözümledi. IMF ve Dünya Bankası'ndan dünya çapında liman yetkililerine, Avrupa Merkez Bankası da dahil olmak üzere merkez bankalarına kadar uzanan bir dizi kurumda, Avrupa Birliği gibi yönetim yapılarında, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) ve DTÖ gibi ticaret antlaşmalarında piyasa aktörlerini demokratik baskılardan yalıtma çabalarını saptadılar. Aynı zamanda yabancı yatırımcıları değişik kamulaştırma biçimlerinden korumak ve uluslarüstü ticaret hukuku olarak bilinen paralel bir küresel yasal sistem sağlamak için tasarlanan uluslararası yatırım hukukunun genişlemesinde de yalıtma çabalarını gördüler.²⁰ Sermayeye ilerici vergi ya

20. Bu bakış açısına ilişkin öncü incelemeler için bkz. Stephen Gill, "Economic Globalization and the Internationalization of Authority: Limits and Contradictions," *Geoforum* 23, no. 2 (1992): 269–283; Gill, "New Constitutionalism, Democratisation and Global Political Economy," *Pacifica Review: Peace, Security and Global Change* 10, no. 1 (1998): 23–38. Diğer anahtar incelemeler için bkz. Sarah Babb, *Behind the Development Banks: Washington Politics, World Poverty, and the Wealth of Nations* (Chicago: University of Chicago Press, 2009); Nitsan Chorev, "The Institutional Project of Neo-Liberal Globalism: The Case of the WTO," *Theory and Society* 34, no. 3 (2005): 317–355; A. Claire Cutler, *Private Power and Global Authority: Transnational Merchant Law in the Global Political Economy* (New York: Cambridge University Press, 2003); John Gray, *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism* (New York: New Press, 1998); David J. Gerber, "Constitutionalizing the Economy: German Neoliberalism, Competition Law and the 'New' Europe," *American Journal of Comparative Law* 42, no.

da yeniden bölüşüm politikaları korkusundan uzak, güvenli limanlar sağlamak için tasarlanan çok sayıda bölge tipinin yaygınlaşması ve vergi cenneti bir “offshore dünyası”nın ortaya çıkışının izini sürdüler.²¹ “Piyasaların yalıtılması,” belli belirsiz bir “mantık” ya da “rasyonellik” olarak değil, daha çok özgül bir kurum-inşa projesi olarak neoliberalizmin amacını tarif eden yararlı bir metafordur. Sosyal bilimcilerin bu yalıtmayı tanımlama çalışmaları çok sıkı olsa da, neoliberal teorinin tarihine ilişkin çalışma pek olmadı; Hayek ve Milton Friedman gibi entelektüellere çoğu kez yalnızca figüran rolü veriyorlar.²² Bu gibi neoliberal bilgelerin düşüncelerinin belirli küresel ve bölgesel yönetim biçimlerini telkin ettiği ya da “önerdiği” söylenir, ama bu etkinin fii-

1 (Kış 1994): 25–84; Christian Joerges, “What Is Left of the European Economic Constitution? A Melancholic Eulogy,” *European Law Review* 30 (Ağustos 2005): 461–489; Adam Harmes, “Neoliberalism and Multilevel Governance,” *Review of International Political Economy* 13, no. 5 (2006): 725–749; Alasdair Roberts, *The Logic of Discipline: Global Capitalism and the Architecture of Government* (New York: Oxford University Press, 2011); Fritz W. Scharpf, “Economic Integration, Democracy and the Welfare State,” *Journal of European Public Policy* 4, no. 1 (Mart 1997): 18–36; David Schneiderman, *Constitutionalizing Economic Globalization: Investment Rules and Democracy’s Promise* (New York: Cambridge University Press, 2008); M. Sornarajah, *The International Law on Foreign Investment*, 3. ed. (New York: Cambridge University Press, 2010); Streeck, *Buying Time*.

21. Bkz. Keller Easterling, *Extrastatecraft: The Power of Infrastructure Space* (New York: Verso, 2014); Patrick Neveling, “Export Processing Zones, Special Economic Zones and the Long March of Capitalist Development Policies during the Cold War,” *Decolonization and the Cold War: Negotiating Independence*, ed. Leslie James ve Elisabeth Leake, 63–84 (Londra: Bloomsbury, 2015) içinde; Ronen Palan, *The Offshore World: Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003).

22. Örneğin bkz. Gill, “New Constitutionalism,” 23; Werner Bonefeld, “Authoritarian Liberalism: From Schmitt via Ordoliberalism to the Euro,” *Critical Sociology* (2016): 13.

len nasıl gerçekleştiği ve bu düşüncelerin en başta nereden geldiği konusunda merak içinde bırakılırız. Özellikle Hayek adı çoğu kez fiili bir tarihsel figürün işaretinden çok serbest bir gösteren işlevi görür. Örneğin bazıları Avrupa Birliği’ni “Hayekçi federasyon” olarak etiketlerken bazıları ise AB’den ayrılma arzusuna “Hayek’in rüyasını canlandırma” umudu diyor.²³ Hayek gibi düşünürler tam olarak ne istiyordu, neoliberal küreselcilik düşünceleri nerede ve ne zaman ortaya çıktı? Neoliberal küreselci düşüncenin kökeninin kilit bir noktasını imparatorluğun sonunda gerçekleşen çığır açıcı bir düzen değişikliğinde görüyor; neoliberal dünya yönetim modelinin ortaya çıkışında, dekolonizasyonun merkezi önemde olduğunu öne sürüyorum.

SERBESTLEŞTİRME DEĞİL, KILIFLAMA

Neoliberalleri kendi tercihlerine göre anlamanın önündeki engellerden biri; bir bilim insanının dediği gibi, “bugün sosyal bilimciler arasında Michel Foucault’dan sonra herhalde en popüler teorisyen” haline gelen Macar ekonomi tarihçisi Karl Polanyi’den ödünç alınan bir dizi düşünceye duyulan aşırı güvendir.²⁴ Neoliberal küreselleşmeyi açık-

23. Bernard H. Moss, *Monetary Union in Crisis: The European Union as a Neo-Liberal Construction* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 13; Owen Worth, “Reviving Hayek’s Dream,” *Globalizations* 14, no. 1 (2017): 105.

24. Johanna Bockman, “Socialism and the Embedded Economy,” *Theory and Society* 45, no. 5 (Ekim 2016): 386.

lama girişimleri arasında, Polanyi'nin 1944'te yayınlanan kitabı *Büyük Dönüşüm*'ün geriye dönük etkisi barizdir. Polanyi'nin anlatısını uyarlayanlara göre neoliberallerin "piyasa köktenciliği" onları "doğal" piyasayı toplumdan "ayırma"ya, böylelikle ütöpik "kendi kendini düzenleyen bir piyasa" düşünüyü gerçekleştirme arayışına itti. Polanyi'nin aslında on dokuzuncu yüzyılı yazdığı sürekli belirtilir, ama eleştirmenler çoğu kez burayı atlayıp bunun olgudan önce neoliberalizm eleştirisi olduğunu söyler. Neoliberallerin amacının piyasaları serbestleştirmek ya da özgürleştirmek olduğu düşüncesi Polanyici dille benzer özellikler taşır. Diğer anlamlarıyla hiç de yaygın kullanımda olmayan "prangasız" sıfatı, alışkanlık halinde hem neoliberal hedef hem de farazi gerçeklik olarak "piyasalar"a iliştilir.²⁵ Neoliberal teori yazarlarının niyetlerine rağmen bu metafor, eleştirinin nesnesini özelleştirir: Piyasa; neoliberallerin kendilerinin inandığı gibi kurumsal bir çerçeveye dayanan bir ilişkiler kümesi olmak yerine, araçlar tarafından serbestleştirilebilen bir şey haline gelir.²⁶

Polanyi'nin kategorilerinin kullanılması önemli kavrayışları ortaya çıkardı. Ben de binyılın başından beri bilim insanların neoliberal projeyi "eşzamanlı bir devlet işlevlerini geri alma ve yayma" projesi olarak kavrama çabalarını

25. Örneğin bkz. Michael C. Dreiling ve Derek Darves, *Agents of Neoliberal Globalization: Corporate Networks, State Structures, and Trade Policy* (New York: Cambridge University Press, 2016), 14.

26. İlgili bir nokta için bkz. Melinda Cooper ve Martijn Konings, "Contingency and Foundation: Rethinking Money, Debt, and Finance after the Crisis," *South Atlantic Quarterly* 114, no. 2 (Nisan 2015): 242.

temel alıyorum.²⁷ Polanyi’yi uyarlayan bazı bilim insanları “gömülü neoliberalizm”le ilgili yazılar bile yazdı.²⁸ Yine de neoliberal düşünceyi kendi koşullarına göre anlamak istiyorsak –eleştirinin esas, ilk adımı– devletten kurtarılmış, kendi kendini düzenleyen bir piyasa kavramı bizi yanıltmamalıdır. Küresel düzenle ilgilenen neoliberallerin yazılarına bakıldığında Polanyi’nin onlarla çağdaş olduğu gerçeğinin önemi fark edilir. Polanyi gibi, onlar da Büyük Bunalımı kapitalizmin eski biçiminin işlemez olduğunun kanıtı olarak görüp, kapitalizmin hayatta kalması için gerekli genel koşulları teorileştirmeye koyuldu. Bir bilim insanının ifadesiyle, hem Hayek hem de Polanyi, “serbest piyasaya gösterilen sosyal-kurumsal tepkilerle ilgilendi.”²⁹ Hayek aslında kendi düşüncesini, “sosyal olarak gömülü serbest piyasalar” kavramını geliştirdi.³⁰ Piyasa köktenciliği kategori-

27. Jamie Peck, “Neoliberalizing States: Thin Policies / Hard Outcomes,” *Progress in Human Geography* 25, no. 3 (2001): 447. Polanyi üzerine çalışmalar olağanüstü içgörüler üretti. Örneğin bkz. Fred L. Block ve Margaret R. Somers, *The Power of Market Fundamentalism: Karl Polanyi’s Critique* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014); Mark Blyth, *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century* (New York: Cambridge University Press, 2002); Gareth Dale, *Karl Polanyi: The Limits of the Market* (Malden, MA: Polity Press, 2010); Kari Polanyi-Levitt, *From the Great Transformation to the Great Financialization: On Karl Polanyi and Other Essays* (Londra: Zed, 2013).

28. Diğerlerinin yanı sıra bkz. Cornel Ban, *Ruling Ideas: How Global Neoliberalism Goes Local* (Oxford: Oxford University Press, 2016); Dorothee Bohle ve Bela Greskovits, “Neoliberalism, Embedded Neoliberalism and Neocorporatism: Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe,” *West European Politics* 30, no. 3 (2007): 443–466; Damien Cahill, *The End of Laissez-Faire? On the Durability of Embedded Neoliberalism* (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2014).

29. Andrea Migone, “Embedded Markets: A Dialogue between F.A. Hayek and Karl Polanyi,” *Review of Austrian Economics* 24 (2011): 357.

30. A.g.e., 367.

sine çok fazla vurgu yaparsak, neoliberal önerilerin gerçekte piyasaların kendilerine değil, piyasayı korumak için devletler, yasalar ve diğer kurumları yeniden tasarlamaya odaklandığını fark edemeyiz. Hukukçular dünya ticaretinin artan “yasallaşması” ya da “hukuksallaşması” konusunda açık ve nettir.³¹ Hayek’e ve çalışma arkadaşlarına odaklanmak, bu durumu neoliberal düşüncenin entelektüel tarihi içinde anlamamıza olanak verir.

2006’da önde gelen neoliberal dergi *Ordo*’da yayımlanan bir makale, neoliberal hareketin kurucularının, “yasal-kurumsal çerçeve”ye artan ilgi de dahil olmak üzere, “devletin rolünü hem daha açık hem de daha farklı bir biçimde” saptama ihtiyacını kabul ettikleri için “neo” hecesini eklediklerini açığa kavuşturdu.³² “Neoliberaller,” insan müdahalesinden bağımsız çalışan piyasaya dair ütöpik bir inanca sahip olmanın çok uzağında, “... serbest bir ekonomik sistemin ekonomi-dışı koşullarına işaret etti.”³³ Şurası yeterince kabul edilmeyen bir olgudur: Hem Alman ordo-liberalizmi hem de Avusturya iktisadı, genel olarak ekonomiye değil, ekonomiye bir mekân yaratan kurumlara odaklanır.³⁴ Hayek “ekonominin kendi kendini düzenleyen

31. Joost Pauwelyn, “The Transformation of World Trade,” *Michigan Law Review* 104, no. 1 (Ekim 2005): 1–65; Arie Reich, “From Diplomacy to Law: The Juridicization of International Trade Relations,” *Northwestern Journal of International Law and Business* 17, no. 1 (Kış 1997): 775–849.

32. Hans Willgerodt, “Der Neoliberalismus—Entstehung, Kampfbegriff und Meinungsstreit,” *Ordo* 57 (2006): 54–55.

33. A.g.e., 69.

34. John Foster, “From Simplistic to Complex Systems in Economics,” *Cambridge*

güçleri”ne işaret ettikten hemen sonra –örneğin Freiburg’da görev alırken verdiği ilk derste yaptığı gibi– ekonomi için bir “çerçeve” ihtiyacına ilişkin bir tartışmayla devam ederdii.³⁵ Çalışmalarının baskın odağı, *Kölelik Yolu*’ndan sonraki kitabında bir “özgürlük anayasası” dediğı şeyi tasarlama sorunuydu.³⁶

“Hayek,” diyor bir bilim insanı, “piyasanın, içinde anlam kazandığı çok çeşitli kurumlara gömülü sosyal bir müessese olduğunu açıkça gördü.”³⁷ Hayek, kendisinin “minimal bir devlet” istediğine dair fikirleri önemsemedi.³⁸ “Güçlü devlet ve serbest piyasa” ifadesi neoliberalizmi açıklamada yararlı olmasına rağmen gücün nasıl tanımlandığı apaçık değildir.³⁹ Bir bilim insanının öne sürdüğüne göre,

Journal of Economics 29 (2005): 880.

35. F. A. Hayek, “The Economy, Science and Politics (1962),” *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 1978) içinde, 263.

36. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (1960) (Chicago: University of Chicago Press, 2011). Burada Mont Pelerin Society üyeleri James M. Buchanan ve Gordon Tullock ile ilişkilendirilen “anayasal ekonomi” projesiyle benzer tınların olduğu açıktır. Ordoliberalizm dünyası ile Virginia Okulu kamu tercihi dünyası arasında gidip gelen bir bilim insanının değerlendirmesi için bkz. Viktor Vanberg, *The Constitution of Markets: Essays in Political Economy* (New York: Routledge, 2001). İş, çok-kuşaklıdır. Vanberg’in siyaset bilimci oğlu Georg, şu anda Public Choice Society’nin başkanıdır.

37. Oliver Kessler, “Sleeping with the Enemy? On Hayek, Constructivist Thought, and the Current Economic Crisis,” *Review of International Studies* 38, no. 2 (2012): 290.

38. F. A. Hayek, *The Political Order of a Free People, Law, Legislation and Liberty*’nin 3. kitabı (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 41.

39. Terimin, neoliberal düşünürlerle birlikte başlama avantajı vardır. Aynı eserde Rüstow, “liberal müdahalecilik” dediğı şeyi savundu. Bkz. Alexander Rüstow, “Freie Wirtschaft—starker Staat: Die staatspolitischen Voraussetzungen des wirtschaftlichen Liberalismus,” *Schriften des Vereins für Sozialpolitik* 187 (1932). Bilim insanları

devleti nitel bakımdan değil, daha çok nicel bakımdan düşünmek fazla anlamlı değildir; “ne kadar” devlet sorusunun yerini “ne tür” devlet sorusu almalıdır.⁴⁰ İzleyen bölümler, piyasaların doğal olmadığına, onları saran kurumların siyasal inşalarının ürünü olduklarına dair neoliberal görüşün zaman içinde bir izahını sunuyor. Piyasalar, varlıklarını sürdürmeleri için zorunlu, ancak yetersiz bir koşul olan kültürel değerler mahzenine destek olur.

CHICAGO OKULU DEĞİL, CENEVRE OKULU

1983'te, Hayek'in bir öğrencisi, önde gelen uluslararası ekonomi hukukçusu Ernst-Ulrich Petersmann, “Neoliberal ekonomik teorinin ortak başlangıç noktası, iyi işleyen her piyasa ekonomisinde piyasa rekabetinin ‘görünmez el’inin zorunlu olarak hukukun ‘görünür el’iyle tamamlanması gerektiği içgörüsüdür,” dedi. Tanınmış neoliberal düşünce okullarını sıraladı: Alman ordoliberalizminin doğum yeri ve Walter Eucken ile Franz Böhm’ün yuvası Freiburg Okulu; Milton Friedman, Aaron Director ve diğerleriyle öz-

tarafından kullanımı için bkz. Werner Bonefeld, *The Strong State and the Free Economy* (Londra: Rowman & Littlefield, 2017); Andrew Gamble, “The Free Economy and the Strong State: The Rise of the Social Market Economy,” *Socialist Register* 16 (1979): 1–25; Ben Jackson, “At the Origins of Neo-Liberalism: The Free Economy and the Strong State, 1930–1947,” *Historical Journal* 53, no. 1 (2010): 129–151; Mitchell Dean, “Free Economy, Strong State,” *Neoliberalism beyond the Free Market*, ed. Damien Cahill, Lindy Edwards ve Frank Stilwell, 69–89 (Northampton, MA: Edward Elgar, 2012) içinde.

40. Kolev, “Neoliberale Leitideen zum Staat,” 23.

deşleşen Chicago Okulu; Ludwig Müller-Armack'ın Köln Okulu. Sonra hiç tanınmamış birini andı: Cenevre Okulu.⁴¹

Cenevre Okulu kimdi ya da neydi? Aşağıdaki bölümler neoliberalizmin tarihçilerce ihmal edilmiş damarıyla ilgili bir anlatı sunuyor. İngilizce literatürde merkezi yer tutmayan bir dizi düşünürü tanıtıyor ve Hayek gibi yer tutanları da yeni bir çerçevede sunuyorum. Yüzyıl sonu Viyana'sının seminer odalarından binyıl sonu Cenevre'sindeki DTÖ salonlarına kadar uzanan bir neoliberal düşünce cinsini tarif etmek için, "Cenevre Okulu" etiketini benimsiyor ve genişletiyorum. Terimi tanıtmama amacım ne katılım konusunda kılı kırk yarmaya davet etmek ne de üye listesini tartışmaya açmaktır. Aksine, niyetim, değişik düşünürler tek bir "neoliberal" şemsiyesi altında toplandığında ortaya çıkan karışıklığı düzeltmektir. Cenevre Okulu, neoliberal düşüncenin az çok gölgede kalan dünya düzeniyle ilişkili yanlarının geçici, ama yararlı bir izahını sunar. Burada öne sürüldüğü gibi, Cenevre Okulu Wilhelm Röpke, Ludwig von Mises ve Michael Heilperin gibi Cenevre'de akademik görev üstlenen; Hayek, Lionel Robbins ve Gottfried Haberler gibi temel araştırmalarını orada yapan ya da sunan; Jan Tumlir, Frieder Roessler ve Petersmann gibi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşmasında (GATT) çalışan dü-

41. Basitçe akademik istihdam alanının ötesine geçen benim tanımımdaki farkı belirtmek gerekir. E. U. Petersmann, "International Economic Theory and International Economic Law: On the Tasks of a Legal Theory of International Economic Order," *The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy Doctrine and Theory*, ed. R. St. J. Macdonald ve Douglas M. Johnston (The Hague: Martinus Nijhoff, 1983) içinde, 237.

şünürleri kapsıyor. Cenevre Okulu neoliberalleri, Freiburg Okuluyla yakınlıkları olmasına rağmen, ordoliberal “ekonomik anayasa” –ya da ekonomik yaşamı yöneten kurallar toplamı– düşüncesini ulusötesi ölçeğe aktardı.

Cenevre Okulunun neoliberal düşünceye yaptığı katkı İngilizce tartışmalarda çoğu kez ihmal edilir. Neoliberal hareketi ele alan birçok tarih çalışması 1930’lar ve 1940’lardaki toplantılarla Kıta Avrupa’sında başlar, ancak bakışlarını 1980’lerde, Reagan ve Thatcher’ın neoliberal atılımı öncesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya’ya kaydırır. Chicago Okuluna, özellikle Friedman’a keskin bir odaklanma da bu kaymaya eşlik eder. Şimdi hukuk ve ekonomi alanı ile Virginia Okulundan James M. Buchanan ve diğerlerinin kamusal tercih teorisine biraz ilgi gösterilmesine rağmen genel eğilim Anglo-Amerikan tarafa meyilli bir neoliberal düşünce anlayışına doğru olmuştur.⁴² Bu eğilim Kıta Avrupa’sında kalanların ya da Hayek gibi Avrupa’ya dönenlerin katkılarının önemini gözden geçirir. Bu ses düşmesini düzeltmek çok önemlidir; çünkü Avrupalı neoliberaler, uluslararası düzen sorunlarına en duyarlı olanlardı.

Benim anlatım, bir bütün olarak dünyaya en tutarlı biçimde bakanlar Orta Avrupalılar olduğu için, Orta Avrupa’dan bakılan bir neoliberal küreselcilik görüşü sunuyor. Hem Chicago Okulu hem de Virginia Okulu düşünürleri Amerika’ya özgü bir nitelik sergileyip Amerika’nın işle-

42. Bkz. Steven M. Teles, *The Rise of the Conservative Legal Movement: The Battle for Control of the Law* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008).

yen bir model olduğunu varsayarken dünyanın geri kalan kısmını dikkate almadı.⁴³ Avrupalı neoliberallerin bu lüksü yoktu; çünkü yüzyılın çok büyük bir bölümünde farklı düzeylerde ABD hegemonyasının etkisi altında var oldular. Orta Avrupalı neoliberallerin vaktinden önce dünya düzeni teorisyeni olmaları anlamlıydı. Ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri'ndekine benzer büyük bir iç pazara sahip değildi; bu yüzden dünya pazarına ya ticaretle ya da ilhakla ulaşma sorununa daha duyarlı olmaları gerekti. Birinci Dünya Savaşından sonra Orta Avrupa'da imparatorluğun erken sona ermesi de devlet gücünü ekonomik bağımsızlıkla dengeleme stratejilerini düşünmelerini gerektirdi. Öykü, Viyana'da başlamasına rağmen göl kenarında bulunan, sonunda DTÖ'nün yuvası olan İsviçre kenti Cenevre, imparatorluk sonrası düzen bilmesini çözmeye çalışan düşünürler grubunun manevi başkenti oldu.

Birçok tarihçi dünya düzeni sorununun yüzyılın başında, hem Vladimir Lenin'in hem de Woodrow Wilson'ın önerdiği ve dünya çapında sömürgecilik karşıtı aktörlerce talep edilen, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı düşüncesi lehine az çok halledildiğini iddia edecekti. Bu görüşe göre, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa imparatorluklarının kendi retoriklerine uygun yaşamak istememeleriyle Versailles'da ket vurulan, İtalya ve Almanya'nın faşist ya-

43. Örneğin Virginia Okulundaki federalizm tartışmasının büyük ölçüde ABD eyaletleri arasındaki ilişkilere işaret etmesi dikkate değerdir; oysa benim anlatımda profillerini çizdiğim düşünürler, ülkeler arasındaki ilişkiler bakımından federalizmden söz eder.

yılmacılığıyla, daha sonra Sovyetlerin uydu devletleri üzerinde kontrolüyle yolu kesilen kendi kaderini tayin ilkesi, İkinci Dünya Savaşından sonra dekolonizasyon dalgasıyla ve daha yakın zamanda Güney Afrika’da *apartheid*in, Doğu Avrupa’da ise Sovyet egemenliğinin son bulmasıyla birlikte sonunda zafere ulaştı. Cenevre Okulu neoliberalleri bu anlatıyı kabul etmedi. Onlara göre ulusal egemenlik ve özerklik taahhütleri, ciddiye alınırsa tehlikeliydi. Bu grubun üyeleri, ulusal egemenliğin gözüpek eleştirmenleriydi; imparatorluktan sonra ulusların, sermayeyi ve sermayenin bütün dünyada dolaşma hakkını koruyan bir uluslararası kurumsal düzene eklemlenmiş halde kalmaları gerektiğine inanıyordu. Yirminci yüzyılın büyük günahı dizginsiz ulusal bağımsızlığa inançtı ve neoliberal dünya düzeni özerklik veya “kendi hukuku” yanılmasına karşı uygulanabilir izonomiyi –ya da daha sonra Hayek’in diyeceği gibi, “aynı hukuk”u– gerektirmekteydi.

Cenevre Okulu neoliberalleri, dünya ekonomisi ile uluslar dünyası arasındaki gerilimi kendilerine özgü coğrafyayla çözdüler. Küresel hayallerinin ana taslağını eski bir Nazi olan, hukukçu Carl Schmitt 1950’de çizdi. Schmitt tek dünya değil, iki dünya olduğunu öne sürdü. Biri, sınırlı mülki devletlere bölünen dünyaydı ve burada hükümetler insanlara hükmediyordu. Buna Roma hukuku terimini kullanarak *imperium* dünyası dedi. Diğeri mülkiyet dünyasıydı; burada insanlar bütün dünyaya saçılmış toprağa, paraya ve şeylere sahipti. Bu, *dominium* dünyasıydı. Modern kapitalizmin ikili dünyası, on dokuzuncu yüzyılda kaynaştı. Ya-

bancı yatırımın her yerde hazır ve nâzır oluşu insanların yurttaş olmadıkları ve hiç ayak basmadıkları ülkelerde girişimlerin tümüne ya da bir kısmına sahip olmasını rutinleştirmişti. Para, neredeyse her yerde geçiyordu ve sabit altın standardı oranında belli başlı paralara çevrilebiliyordu. Sözleşmeler, yazılı ve yazısız iş ahlakı kurallarına göre evrensel olarak uygulanıyordu. Askeri işgal bile özel mülkiyeti etkilemezdi. Daha önceki yağma dönemlerinden farklı olarak düşman orduları her yeri istila ettikten sonra da toprak ya da işletme sizin olmaya devam ediyordu. Schmitt'e göre *dominium* ve *imperium* ayrımı salt siyasal yabancı ve yerli ayırımından daha temel bir ayrımdı. En önemli sınır, dünyayı bir portakal gibi Doğu ve Batı ya da Kuzey ve Güney olarak ikiye bölmüyor, örtüşen bütünleri bir portakalın özü ve kabuğu gibi askıda tutuyordu. "Devletler arasında salt siyasal bir uluslararası hukuk gibi görünen devlet-siyasal sınırların üstünde, altında ve yanında," diyordu Schmitt, "her şeye sızan serbest, yani devlet-dışı bir ekonomi alanı, küresel bir ekonomi yayılır."⁴⁴

Schmitt, ikili dünyayı olumsuz bir şey, ulusal egemenliğin tam kullanılmasının önünde bir engel olarak görüyordu. Ama neoliberaler, korumak istedikleri dünyanın en iyi tasvirini Schmitt'in sunduğunu hissetti. Yaklaşık otuz yıl Cenevre'de ders veren Wilhelm Röpke, liberal bir dünya düzeninin temelinin tam da bu ayrım olacağına inanıyor-

44. Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum* (New York: Telos Press, 2003), 235.

du. İdeal neoliberal düzen, “minimum bir anayasal düzen” yaratan ve “devlet-kamusal alanı özel alandan” ayıran uygulanabilir bir dünya hukuku aracılığıyla iki küresel alan arasındaki dengeyi koruyacaktı.⁴⁵ 1955’te Lahey’de Uluslararası Hukuk Akademisinde yaptığı bir konuşmada Röpke, ayrımın önemi vurgularken paradoksuna da işaret etti. “Ulusal egemenliği küçültmek, kesinlikle zamanımızın en acil ihtiyaçlarından biridir”, ama “egemenlik fazlalığı, daha yüksek bir siyasal ve coğrafi birime dönüştürülmek yerine ortadan kaldırılmalıdır.”⁴⁶

Ulusal yönetim gezegen düzeyine çıkarmak, küresel bir yönetim yaratmak çözüm değildi. Neoliberal yüzyılın bilmecesi, ekonomik dünya ile siyasal dünya arasında çoğu kez gergin olan dengeyi sürdürecektir doğru kurumları bulmaktır. İkili kürenin imparatorluklar döneminden sonra geride kalan dünya için sonuçları, modern küresel tarih anlatılarında sömürgeci boyun eğdirmeden ulusal bağımsızlığa geçiş olarak çok kolay bir biçimde geçiştirilir. Bu ikili dünyanın sonuçlarıyla, bu sayfalarda açıklanan ekonomist ve hukukçu grubundan daha fazla ilgilenen düşünür sayısı çok azdır. Yüzyılın başından itibaren yalnızca tek bir dünya ekonomisinin var olduğuna ve olabileceğine inanan bu

45. Wilhelm Röpke, “Wirtschaftssystem und internationale Ordnung: Prolegomena,” *Ordo* 4 (1951): 277. *Dominium* ile *imperium* arasındaki ayrımın geri dönüşüne dayandığı şekliyle modern düzen üzerine bir tefekkür için bkz. Janet McLean, “The Transnational Corporation in History: Lessons for Today?,” *Indiana Law Journal* 79 (2003): 373–376.

46. Wilhelm Röpke, *Economic Order and International Law* (Leiden: A. W. Sijthoff, 1955), 250.

düşünürler; karşılıklı ekonomik bağımlılığı, siyasal kendi kaderini tayin hakkıyla bağdaştırmaya çalıştı.

Lahey konuşmasında Röpke, çözümün ekonomi ile hukuk arasındaki alanda bulunabileceğini öne sürdü.⁴⁷ Aşağıdaki bölümlerin gösterdiği gibi, Cenevre Okulu neoliberalizmi, başından itibaren bir ekonomi disiplinin-den çok bir devlet yönetimi ve hukuk disiplini oldu. Bu neoliberaler, pazar yaratmaktan çok pazar yürütücüleri yaratmaya yoğunlaştı. Hayek 1962’de Chicago Üniversitesi’nden Freiburg’a taşınınca yerli Alman hukuk-ve-ekonomi geleneği ordoliberalizmin vârisi oldu. Pek çok bilim insanı onu Freiburg Okulunun bir üyesi değilse bile bir müttefiki kabul eder.⁴⁸ 1960’ta çıkan eseri *Özgürlüğün Anayasası* ve 1970’lerdeki üçlemesi *Hukuk, Yasama ve Özgürlük* (Freiburg’dayken yazıldı) bu tanımlamaya hak verir; çünkü demokrasinin piyasa süreçleri üzerindeki bozucu etkileri için hukuksal ve kurumsal bir onarım bulmaya daha fazla odaklandı. Ulus düzeyinde “ekonomik bir anayasa” çağrısında bulunan ordoliberallerden farklı olarak Cenevre Okulu neoliberaleri, dünya için ekonomik bir anayasa çağrısında bulundu. Bu çağrıya göre, Cenevre Okulunun önerisini ordoliberalizmi dünya

47. A.g.e., 210–214.

48. Bkz. Stefan Kolev, “F. A. Hayek as an Ordo-Liberal,” Hamburg Institute of International Economics Research Paper 5-1 (2010); Viktor J. Vanberg, “Friedrich A. Hayek und die Freiburger Schule,” *Ordo* 54 (2003): 3–20. Karşıt görüşler için bkz. Keith Tribe, *Strategies of Economic Order: German Economic Discourse, 1750–1950* (New York: Cambridge University Press, 1995), 208; Manuel Wörsdörfer, “Von Hayek and Ordo-liberalism on Justice,” *Journal of the History of Economic Thought* 35, no. 3 (2013): 309.

ölçeğinde yeniden düşünmek olarak anlayabiliriz, buna ordo-küreselcilik diyebiliriz.⁴⁹

Cenevre Okulu neoliberalleri, demokratik karar alma süreçlerinden yalıtılmış ve siyasal *imperium* dünyası ile ekonomik *dominium* dünyası arasındaki dengeyi sürdürmekle görevli, çok-kademeli yönetim kurumlarına dayanan bir küreselcilik planı sundu. *Dominium* bir serbest piyasa mekânı ya da müdahale-dışı bir mekân değildir; aralıksız bakım, dava ve ilgi konusudur. Cenevre Okulunun tahayyülünün merkezinde, Hayek'in ilk kez Habsburg İmparatorluğunda gördüğü bir vizyon vardı –“ikili yönetim, bir kültürel ve bir ekonomik yönetim” dediği model.⁵⁰ Cenevre Okulu neoliberalleri, ekonominin siyaseti ortadan kaldırmasını ya da devletlerin dağılıp küresel bir pazara dönüşmesini değil, ikisi arasında dikkatli bir biçimde yapılandırılmış, kurallı bir anlaşma önerdi.

Daha önce de belirtildiği gibi, sosyal bilimciler, neoliberalizmde devlet ile piyasa arasındaki ilişkiyi tarif etmek için yalıtım metaforunu kullanma eğilimindeydi. Bu eğilim ironiktir. Göreceğimiz gibi, neoliberaler 1930'lardan 1970'lere kadar metaforun coğrafi bir versiyonunu kullanarak küresel piyasalardaki değişim şoklarından ulusları

49. Wolfgang Streeck benzer bir argüman öne sürer: “Bugünün post-demokratik ya da daha iyisi a-demokratik, Hayekçi kapitalizmi, neoliberalizmin zaferinden ya da neredeyse zaferinden sonra, ordoliberalizmin tarihsel olarak güncellenmiş bir versiyonu olarak görülebilir.” Streeck, “Heller, Schmitt and the Euro,” *European Law Journal* 21, no. 3 (Mayıs 2015): 365.

50. “Nobel-Prize Winning Economist,” F. A. Hayek’le sözlü tarih mülakatı, Oral History Program, UCLA, 1983, 46, <https://archive.org/details/nobelprizewinninoohaye>.

koruyacak derecede kendi kendine yeterlilik anlamına gelen “ekonomik yalıtım” ihtimaline duyulan inanca saldırdı. Neoliberaler, kendi kendine yeterliliğe bu bağlılığı “evrensel toplumu yıkma” ve “dünyayı parçalama” kapasitesine sahip bir bağlılık olarak niteledi. Ancak 1990’larda bir elektrik metaforuna kayılmasıyla birlikte bu kavram neoliberal bir norm haline geldi. Hayek’in Freiburg’daki ardıllarından biri şunu yazdı: “Hayek’in temel argümanı, kural koyan otoriteyi gündelik yönetimin kısa vadeli taleplerinden etkili bir biçimde yalıtın bir kurumsal düzenleme çağrısıdır.”⁵¹ Semantik değişim, dünya ekonomik imgeleminde daha büyük bir dönüşümün belirtisiydi: Küresel ekonomiyi adalar (*insulae*; ada, yalıtık yer) ve karalar gereğince düşünmekten, iletken tellerle örülü bir dünyanın üniter devreleri gereğince hayal etmeye dönüşüm. Artık yalıtılan, fiyat değişikliği şokunun son hedefi değil, onu ileten tellerdir. Ama bu metafor bile nihayetinde tatmin edici değildir. Neoliberal hedef, yalıtımın ima ettiği etkisini azaltmaktan daha fazla mutlaktır. Neoliberalerin peşinde olduğu şey, özel sermaye haklarının kısmen değil, tamamen korunması ve Avrupa Adalet Divanı ile DTÖ gibi uluslararası yargı organlarının, sermayenin küresel haklarını bozabilen ulusal yasaları geçersiz kılma yeteneğidir. Bu nedenle devletlerin vazgeçilmez bir rol oynadığı neoliberal projenin imgesel amacı olarak dünya ekonomisinin yalıtımından çok *kılıflandırılması* metaforunu öneriyorum.

51. Vanberg, *The Constitution of Markets*, 88.

Bu anlatı, neoliberalizmi tarihe yerleştirir. Habsburg İmparatorluğunun küllerinden başlayan ve DTÖ'nün yaratılmasıyla doruğuna ulaşan entelektüel bir proje olarak neoliberal küreselciliğin izini sürüyor. Ordo-küreselciliğin, ulus-devletin modern dünyanın dayanıklı bir demirbaşı olduğu gerçeğiyle birlikte yaşamının bir yolu olduğunu gösteriyor. Neoliberalizmin onyıllarca peşinde olduğu şey, uluslar dünyası için *imperium* ile *dominium* arasındaki sınırların çiğnenmesini önleyecek kurumsal bir kılıftı. Doğru kurumlar, yasalar ve bağlayıcı taahhütler bütünün refahını koruyacaktı. Bu, bir zafer anlatısı değildir – DTÖ'nün büyümesi, neoliberal küreselciliğin izleyen bölümlerde açıkladığım özgül damarı için en iyi durumda bir Pirus zaferidir. Bu anlatı; bir düşünce külliyesi olarak neoliberalizmin, bütün yeryüzünün nasıl düzenleneceğiyle ilgili bir yirminci yüzyıl krizinde ortaya çıktığını gösteriyor.

PİYASA KÖKTENCİLİĞİ DEĞİL, MİLİTAN KÜRESELÇİLİK

Ordo-küreselciliğe yirminci yüzyıl boyunca iki muamma musallat oldu: Birincisi, demokrasinin kendini yok etme kapasitesi varken demokrasiye nasıl güvenilir ve ikincisi, milliyetçiliğin “dünyayı parçalama” kapasitesi varken uluslara nasıl güvenilir? İlk gerilim modern Avrupa araştırmacıları için tanındıktır. Demokrasinin hoşgörüsüz sonuçlar doğurabildiği, hatta demokratik araçlarla kendi imhasına

yol açabildiği gayet iyi bilinmektedir. Özellikle Almanya’da birçok kişi iki dünya savaşı arası dönemin deneyiminin, demokrasinin sınırlanması gerektiğini öğrettiğine inanıyordu. Demokrasi, hoşgörüsüz sonuçları önleyecek denetimlere ve kısıtlamalara tâbi olmalıdır. “Militan demokrasi” düşüncesi, 1930’larda siyaset bilimcilerce teorileştirildi ve savaş sonrası Avrupa’da hayata geçirildi.⁵² Özellikle anayasa mahkemeleri, liberal düzene sağdan ve soldan meydan okumaları savuşturmada kilit bir rol oynadı. Birçok düşünür, liberal devletlerin sosyal demokrat bir politikacının anayasal düzeni reddedenlere karşı “hoşgörüsüzlük cesareti” dediği şeyi göstermesi gerektiği konusunda hemfikirdi.⁵³

Neoliberallere göre yüzyılın temelinde, kitle demokrasisiyle çatışma da vardı. Bir yanda barışçıl bir değişim aracı ve genel olarak sisteme yararlı, evrimci bir keşif mekânı sağladığı için demokrasiyi kucaklıyorlardı; böylece neoliberalleri genel olarak demokrasiye karşı diye niteleyenlerin yanlışlığını kanıtladılar. Diğer yanda demokrasi, bütünlüğü yıkma tohumlarını içinde taşımaktaydı. Siyasal bakımdan harekete geçmiş işçi sınıfının taleplerinin liberal düzene meydan okuması üzerine düşünen Röpke, 1941’de “bir ulus kendi barbar istilacılarını doğurabilir” diyerek gözlemini

52. Bkz. Jan-Werner Müller, “Militant Democracy,” *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, ed. Michel Rosenfeld ve András Sajó (Oxford: Oxford University Press, 2012) içinde, 1253–1269; Udi Greenberg, “Militant Democracy and Human Rights,” *New German Critique* 42, no. 3 (Kasım 2015): 169–195.

53. Alıntı SPD başkanı Carlo Schmid’den, Jeremy Varon, *Bringing the War Home: The Weather Underground, the Red Army Faction, and Revolutionary Violence in the Sixties and Seventies* (Berkeley: University of California Press, 2004) içinde, 277.

ifade etti.⁵⁴ ABD ve Britanya bakış açısıyla –Thatcher ve Reagan yönetimlerinin tarihöncesi olarak– yazılan neoliberal hareket tarihleri, neoliberal iç ve uluslararası örgütlenme reçetelerinin, özellikle post-faşist olan bağlamını gözden kaçıırır.⁵⁵ Neoliberaler aslında Jan-Werner Müller’in “kısıtlı demokrasi” dediği şeyin sözcüsüydü.⁵⁶ Barışçı değişim için demokrasiyi savunmak ile demokrasinin düzeni altüst etme kapasitesini mahkûm etme arasında her zaman gerilim vardı.

Tarihçiler, post-faşist bağlamı gözden kaçırsa post-sömürgeci bağlamı da gözden kaçıırır. Hayek’in, dekolonizasyonun ardından “yeni uluslar”ın ortaya çıkışına karşılık olarak, çabalarını ilk önce temsili yönetimi yeniden tasarlamaya yönelttiği –“oluşmuş” bir anayasadan çok “imal edilmiş” bir anayasayı benimsediğini itiraf etmekle tutarsızlık suçlamasını göze aldığı– nadiren göz önünde bulundurulur.⁵⁷ Model anayasasının Britanya için değil, hem “yeni uluslar” hem de Salazar’ın Portekiz’i gibi faşist devletler için planlandığını ısrarla belirtti. Yeni ulusların

54. Wilhelm Röpke, *International Economic Disintegration* (Londra: William Hodge and Co., 1942), 241.

55. Öreğin bkz. Burgin, *The Great Persuasion*; Stedman Jones, *Masters of the Universe*. Bağlantılandırılmış bir yaklaşım için bkz. Anthony James Nicholls, *Freedom with Responsibility: The Social Market Economy in Germany, 1918–1963* (New York: Oxford University Press, 1994); Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft*.

56. Jan-Werner Müller, *Contesting Democracy: Political Thought in Twentieth-Century Europe* (New Haven, CT: Yale University Press, 2011), 5.

57. F. A. Hayek, “New Nations and the Problem of Power,” *The Listener*, Kasım 10, 1960, 819. “Temsilci meclislerinin yeniden kurulması”nı ilk kez önerdiğine dair kendi ifadesi için bkz. Hayek, *The Political Order*, 192.

yanı sıra, siyasal gelenekleri demokrasiye “tamamen yeterli” olmayan Güney Amerika ülkelerinden de söz eden Hayek, “dünyanın bu yeni parçalarında demokrasinin yetkilerini sınırlamanın bu bölgelerde demokrasiyi korumak için tek şans olduğuna inanıyorum. Demokrasiler, kendi yetkilerini sınırlamazsa yok edilecekler” diyordu.⁵⁸ Tarihçiler, küresel imparatorlukların sona ermesinin, entelektüel bir hareket olarak neoliberalizmin ortaya çıkışında çok önemli olduğu olgusunu müzmin bir biçimde görmezden geldiler.

Kitle demokrasisiyle çatışmanın yanı sıra, ulus ile dünya arasındaki gerilim de neoliberaler için eşit ölçüde merkezi önemdeydi. Ulus, istikrar sağlamaya (çoğu kez göç kısıtlamalarını kapsayacaktı) hizmet ettiği ve siyasal alanda meşruiyet ürettiği sürece yararlı olabilirdi. Ama demokrasi gibi ulus da aşırıya kaçma riski taşıyordu. Bu nedenle tıpkı demokrasi gibi sınırlanması gerekiyordu. Neoliberaler militan denen küreselciliğe ya da Müller’in terimini uyarlarsak, kısıtlı milliyetçiliğe –ulus-devletlerin dünya ekonomik düzenine bağlılıklarını ihlal etmelerini önleyecek bir dizi yasal kısıtlama ve kurumsal önlem ihtiyacına– inanıyordu. Neoliberaler, dünya ekonomisinin kendi bütünselliğine yönelik tehditleri atlatacağı kurumsal bir çerçevenin savunucusuydu. Militan küreselcilik ulusal devletlerin yerini almayacak, bütünün düzgün işleyişini sağlamak için ulusal devletlerle birlikte ve onlar aracılığıyla çalışacaktı.

58. Hayek, “New Nations,” 821.

İzleyen bölümlerde anlaşılaçağı gibi, neoliberalleri kendi başına devleti eleştirenler olarak görmek yanlış, ulus-devletten kuşkulananlar olarak görmek ise doğrudur. 1979'da Hayek şöyle yazıyordu: “Bana öyle geliyor ki, bu yüzyılda barışı güvenceye alabilen uluslararası bir yönetim kurma girişimlerimiz işe yanlış uçtan yaklaştı: Ulusal hükümetlerin birbirlerine zarar verme güçlerini sınırlayacak doğru bir uluslararası hukuku amaçlamak yerine tikel yönetmelikleri amaçlayan çok sayıda uzman otorite yaratmak.”⁵⁹ Bunu “siyasetin tahttan indirilmesi” olarak niteledi, ama aynı zamanda ulusun tahttan indirilmesi olduğı da açıktı. Nasıl ki militan demokrasi savunucuları demokrasiyi sınırlamaya ihtiyaç duyduysa, militan küreselcilik savunucuları da ulus-devletleri sınırlama ihtiyacı duydu ve egemenliğin kullanımı için sınırlar belirledi.

Militan küreselcilik Hermann Heller'in 1933'te “otoriter liberalizm” dediğı şeyle benzerlikler taşır.⁶⁰ Onun gibi neoliberaler de genel olarak popüler kararlar üstün görülen düzen ilkesini bozduğunda bu kararları geçersizleştirme gereğini vurguladı. Bilim insanları Heller'in terimini Avrupa Birliğı'nin mantığını anlamak için uyarladı.⁶¹ Açıklayıcı bir kategori olarak militan küreselciliğın bir avantajı da neoli-

59. Hayek, *The Political Order*, 149.

60. Bkz. Haselbach, *Autoritärer Liberalismus*.

61. Örneğın bkz. *European Law Journal*'ın Hermann Heller'in otoriter liberalizmine adanan Mayıs 2015 özel sayısı. Bonefeld, “Authoritarian Liberalism”; Joerges, “What Is Left?,” 467; Michael A. Wilkinson, “The Specter of Authoritarian Liberalism: Reflections on the Constitutional Crisis of the European Union,” *German Law Journal* 14, no. 5 (2013): 527–560.

beral düşüncenin birçok yaklaşımında ihmal edilen ölçek sorununa gösterdiği ilgidir. İzleyen bölümlerin gösterdiği gibi, dünya çerçevesi birçok neoliberal düşünürün reçetelerine özgü değildi. Görüşleri de özel olarak bir “değişken boyutlar” mantığına uygun değildi. Karşılıklı küresel sistemsel bağımlılık sorunlarına duyarlı Cenevre Okulu mensuplarına göre yalnızca dünya ölçeği yeterliydi. Onlar için küresel ölçekte kapitalizm normatif neoliberal düzenin olmaz olmaz koşuluydu.

Piyasanın militan küreselcilik ruhuyla kılıflanmasının, neoliberal projenin uluslararası boyutlarını ekonominin bir piyasa köktenciliği öğretisine göre yerinden çıkarılmasına ilişkin Polanyici terimlerden daha iyi açıkladığını öne sürüyorum. Polanyi’nin düşünceleri, dünya ekonomisinin kendi işleyişi önündeki engelleri, kendi kendisini yeniden üretme kapasitesini yok edecek ölçüye varacak kadar ortadan kaldırdığı zarif bir mesel sunar. Bu anlatıda piyasa hepçildir; sosyal yaşamın temeli yıkılana kadar toprağı, emeğı ve parayı metalara dönüştürür. Bu çözümlemeye göre, kapitalizmin kendisini kendisinden kurtaracak bir muhalefete ihtiyacı vardı. İşçi direnişinden refah devletine kadar uzanan meydan okumalarla yüzleşen ve bunları emen kapitalizm, varlığını sürdürmesine olanak sağlayan sosyal koşulları güvenceye alır.⁶² İzleyen bölümlerin gösterdiği gibi, neoliberalizm projesinin özel bir yanı da kapitaliz-

62. Bu tutumun kuvvetli ve belagatli bir ifadesi için bkz. Wolfgang Streeck, *How Will Capitalism End? Essays on a Failing System* (Londra: Verso, 2016), bl. 1.

min varlığının devamını güvenceye alacak ekonomi-dışı bir çerçeve inşa ederek muhalefetin önünün nasıl alınacağını belirlemektir. Neoliberallerin tasavvur ettiği ve uğruna savaştığı şey, kendi kendini düzenleyen bir piyasa ve her şeyi yiyen bir ekonomi değil, insan yaşamını şekillendirmek ve yönlendirmek için rekabetinin gücünü derinleştirecek politikalar izlerken *imperium* ile *dominium* arasında süregiden bir uzlaşmaydı. Normatif neoliberal dünya devletsiz ve sınırsız bir piyasa değil, ekonomik anayasa muhafızlarının sosyal adalet ve bölüşüm eşitliği taleplerinden korunan ikili bir dünyadır.

NEOLİBERAL YÜZYILDA ÜÇ KIRILMA

Yirminci yüzyıl tarihine neoliberal bakış açısı alternatif bir modern çağ anlatısıyla aynı kapıya çıkar. Neoliberal yüzyıl tarihinde dekolonizasyon 1919'da başladı; faşizm, gümrük duvarlarını yükseltene kadar bazılarını umut vaat edici gibi görüldü; Soğuk Savaş, Küresel Yeni Düzene karşı savaştan sonra ikinci sırada geliyordu; *apartheid*in sonu bazıları tarafından bir trajedi olarak görüldü; ülkeler yerkürenin bütünlüğüne bağımlı ikincil kendiliklerdi. Bu tarihe göre altın çağ denilen savaş sonrası kapitalizm aslında Keynesçi yanılsamalarla yönetilen ve küresel ekonomik eşitlik fantezileriyle yanıltılan bir karanlık çağdır. Bu tarih, parayla, bilgiyle ve malla birbirine bağlı bir gezegenin gelişimiyle ilgilidir; burada yüzyılın imzası olan başarı uluslararası bir topluluk,

küresel bir sivil toplum ya da demokrasinin derinleşmesi değil, dünya ekonomisi denilen ve hep bütünleşen bir nesne ve bunu kılıfına uydurmak için tasarlanan kurumlardır.

Aşağıdaki bölümler yirminci yüzyılın öyküsünü, kapitalizmi ve demokrasiyi karşılıklı birbirini güçlendiren olarak görmeyen, aksine, demokrasiyle bir sorun olarak yüzleşen neoliberallerin bakışıyla anlatıyor. Demokrasi, birbirini izleyen dalgalar halinde bağırıp çağırarak talepte bulunan, işleyen piyasa ekonomisini raydan çıkarmakla tehdit eden kitleler demektir. Neoliberallere göre demokratik tehdit, Beyaz işçi sınıfından sömürge olmaktan çıkan Avrupa-dışı dünyaya kadar birçok biçim aldı. Yüzyıla üç kırılma damga vurdu ve bu kırılmaların her birine Alman ordoliberal Walter Eucken'in 1932'de "dünyanın demokratikleşmesi" dediği şeyde bir genişleme eşlik etti.⁶³ İlk ve en köklü kırılma, ulusların dünya ticaret ve yatırımının en önemli koşulu olan altın standardını sürdürmeyi bıraktığı Birinci Dünya Savaşıydı. Savaş sonrası dönem, genel oy hakkı bütün Batıya yayılınca ve Doğu ve Orta Avrupa'nın yeni ulusları meşru bağımsızlık hedefini kendi kendine yeterlilik projesi zannedip daha geniş bir dünya bağımlılığının modeli olan eski bölgesel işbölümünü dağıtınca, neoliberallerin ekonomik olanın "siyasallaşması" dediği şeyi ve siyasal dünya ile ekonomik dünya arasındaki ayrımın bulanıklaşmasını getirdi.

63. Walter Eucken, "Staatliche Strukturwandlungen und die Krisis des Kapitalismus," *Weltwirtschaftliches Archiv* 36 (1932): 311.

İkinci kırılma 1929'da başlayan Büyük Bunalımla geldi. 1938'den sonra kendilerine neoliberal diyen düşürler, dünya ekonomisinin kaybolan birliğini akademik araştırmayla ve uluslararası istatistik uzmanlarının koordinasyonu ile geri getirmenin beyhudeliğini gördü. Görev, yalnızca esas olarak siyasal değil, *yalnızca* siyasal olabilirdi. Neoliberal hareketin Mises, Hayek ve Haberler gibi öncü figürlerinin meslek yaşamlarına iş çevrimini ya da ekonomik krizlerin düzenli aralıklarla gerçekleşme örüntülerini araştırmakla başladıkları biliniyor. Ama bu grubun 1930'ların sonunda istatistikten ve iş çevrimi araştırmalarından uzaklaştığı pek görülmez. Onların, dünya ekonomisinin yüce, temsili ve rakamsal ölçümün ötesinde olduğu sonucuna vardıklarını öne sürüyorum. Bu sonuç onları genel olarak ekonomiyi belgelemekten ve çözümlemekten uzaklaştırıp, dünya ekonomisinin kutsal yaşam alanını sürdürmek ve korumak için zorunlu kurumları tasarlamaya yönlendirdi.

Hayek, bütün bir piyasa ekonomisine bilgi dağılımının, hiçbir bireyin işlevsel bir genel görünüm elde edemeyeceği kadar eksiksiz olduğunu 1930'larda anlamaya başladı. 1930'ların şoku, dünya ekonomisinin esas olarak bilinemez olduğunun anlaşılmasını sağladı. İki dünya –çok sayıda ulus ve tek ekonomi dünyaları– arasındaki ilişkiyi yeniden inşa işi, bir devleti ve 1945'ten sonra artan ölçüde hukuku yeniden tasarlama projesi olmak zorundaydı. Bu projenin özü, çok-kademeli yönetim ya da neoliberal federalizmdi. Dünya ekonomisi gizemli bir havaya büründükten sonra, Cenevre Okulu neoliberallerinin en

önemli nüfuz alanı kendi başına ekonomi değil, uluslararası hukuk ve uluslararası yönetişimdi.

Yüzyılın üçüncü kırılması İkinci Dünya Savaşıyla ya da Soğuk Savaşla –ikisinin de neoliberal yüzyılda fazla bir varlığı yoktur– değil, 1970’lerde Küresel Güneyn başkaldırısıyla geldi. 1973-1974’ün petrol şoku sömürgecilik-sonrası aktörleri başrole çıkardı. Kuvvetli ekonomik bölüşüm ve istikrar talepleri, dünyanın yoksul uluslarının savunduğu ve 1974’te BM Genel Kurulunca kabul edilen Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen Bildirgesine girdi. 1970’lerde hem Küresel Güneyle hem de bilgisayar destekli küresel reform modellerinde artışla karşılaşan Cenevre Okulu, rakamsız bir dünya ekonomisi –bir bilgi ve kurallar dünyası– görüşü geliştirdi. Cenevre Okuluna göre 1970’lerden 1990’lara kadar olan dönem, dünya ekonomisini bir bilgi-işlem mekanizması, küresel kurumlarıysa bu işlemcinin zorunlu ayarçıları olarak yeniden düşünmekle meşguldü. Uluslararası temel yasalarla uygulanan ticaret kuralları istikrar sağlayacaktı.

Cenevre Okulu küreselciliğinin yükselişinin çoğu kez suçlandığı piyasa köktenciliğiyle ya da sözde serbest piyasa ütopyacılığıyla fazla bir ilgisi yoktu. Seçeneğin yönetilen bir ulus ile yönetilmeyen bir dünya ekonomisi arasında olmadığı 1930’ların entelektüelleri için çok açıktı. Sunduğum anlatıdaki sürprizlerden biri, genellikle özgürlükçü olarak nitelenen Hayek ve Mises gibi düşünürlerin çeşitli uluslararası, hatta küresel yönetim biçimlerine duyulan ihtiyaçtan sakın bir biçimde söz ettiklerini görmek olabilir. Ulusal

devletlerin görelî etkisinin sönümlenmesine her zaman, uluslarüstü kurumların buna denk güçlenmesi eşlik edecekti. Ordo-küreselciliğin özü, Polanyi'nin piyasayı yeniden eklemlemek dediği şeyin kendine ait bir versiyonuydu. Polanyi ile neoliberaler arasındaki can alıcı fark, piyasanın ne amaçla yeniden eklemlendiğiydi. Polanyi için amaç bir ölçüde insanlığı ve sosyal adaleti geri getirmektir. Neoliberaler için ise devletin eşitlikçi bölüşüm projelerini engellemek ve fiyat bildirme sisteminin optimal çalışması olarak tanımlanan rekabeti güvenceye almaktır.

DAĞILAN BİR DÜNYA İÇİN DİKEY ONARIMLAR

Yirminci yüzyıl genellikle neoliberalizmin zafer dönemi olarak tasvir edilir. Görünüşe göre yüzyıl, neoliberalleri haklı çıkarmıştı. Kapitalizm dışında bütün tanrılar başarısız olmuştu. Komünizm görkemli bir dağılmayla sonlanmıştı. Ne var ki dağılan bir dünyaya ilişkin görüş, görünür zaferlerine rağmen yirminci yüzyıl boyunca Cenevre Okulu neoliberallerinin zihnini sürekli meşgul etti. Bazen kapitalizmin esnekliğine güvenmekle suçlanan bu liberaller, aksine, kapitalist dünya ekonomisini sürdüren küresel koşulların köklü bir biçimde tehdit altında olma olasılığından rahatsız oldular. Benim anlatımın merkezindeki, neoliberallerin hissettiği baskın duygu gururlanma değil, kaygıydı. Tüm çabalarını, sallantılı bir düzenleme olarak gördükleri şeyi istikrara kavuşturmak için onarımlar tasarlamaya harcadılar.

Görece az sayıda bireye odaklanmama rağmen onlara insanüstü bir güç ya da nedensellik atfetmiyor, metinlerini kutsal kitap olarak ele almıyorum. Neoliberal düşünce, 1980'lerden itibaren çağın gerçekliğiyle doğrudan eşleşmedi. Hayek'in ya da başka herhangi bir düşünürün yazılarını zorunlu, karmaşık bir gerçekliğin iç mantığını ayırt etmek için bir Rosetta Taşı adayı olarak göstermiyorum. Thatcher ve Reagan zaferlerinden itibaren uygulanan politikalar ve retorik stratejiler, tek tek irdelenmesi gereken ve kolay genellemelere direnen değişik güçleri ve destek gruplarını yansıtır. Ne neoliberalizm hakkında son sözü söylemeye ne de sürekli biçim değiştiren küresel kapitalizmin onyıllarını özetleyen sihirli bir tek kurşun teorisine kalkışıyorum.

Bunun yerine küresel piyasayı ulusal hükümetlerin müdahalelerine tümüyle kapatmak için tasarlanan bir dizi kurumu tartışmanın bir yolu olarak Cenevre Okulu neoliberallerinin biyografilerini kullanıyorum. İzleyen bölümler, bu kurumlara ilişkin tarihsel bir alan rehberi sunuyor; neoliberal entelektüeller bu kurumlardan bazılarının asıl mimarıydı, pek çoğunda da savunan, benimseyen ya da uyarlayan rolü oynadı. Hayek'in "siyaseti tahttan indirme" talebi neoliberal onarımın yalnızca ilk bölümüydü. İkinci bölüm, ekonomiyi tahttan indirmek değil, kılıf uydurmak ve gerekli ayrımı uygulayacak kurumsal biçimler bulmaktı. Neoliberaller sürekli dikey bir hamleyle düzen sorununa çözümler bulmaya çalıştı. Çözüm, Milletler Cemiyeti, uluslararası yatırım hukuku, uluslarüstü federasyon planları, ağırlıklı ayrıcalık sistemleri, Avrupa rekabet hukuku ve so-

nunda DTÖ gibi yine yönetim için bir ölçek değişikliğinde bulundu.

Neoliberalizm, bazen bir dağın tepesinden, özellikle Mont Pelerin'in İsviçre zirvesinden iniş olarak nitelenir. Neoliberaller de Alexis de Tocqueville, Immanuel Kant, J. S. Mill ve Lord Acton'a yaptıkları göndermelerle yüksek bir entelektüel müfreze izlenimini vermiştir. Ama göreceğimiz gibi, neoliberal bilgeler her pratik faaliyete fiilen katılıp işletmelere tavsiyelerde bulunarak, hükümetlere baskı yapıp planlar hazırlayarak, istatistik toplayarak ellerini kirttiler. Neoliberaller yüzyıl boyunca farklı organları dünya pazarının potansiyel yürütücüsü olarak gördü. Aşağıdaki anlatı, Birinci Dünya Savaşından hemen sonraki dönemle başladı. Büyük Savaştan önce küreselleşme lakırdısı bugün hâlâ yankılanan çok sayıda mecaz üretti. Ekonomistler, mesafenin ölümünden, sınırların modasının geçmesinden, özerk iç politikanın olanaksızlığından söz etti. Bu dönem neoliberal imgelem için merkezi önemde, bir grup argümanı da tanıttı. Dünya ekonomisi üniterdi ve bileşen uluslara ya da imparatorluklara anlamlı bir biçimde bölünemezdi. *Birbirine bağımlıydı*; çünkü sanayi ülkeleri hem hammadde hem de satış bakımından dış pazarlara yaslanıyordu ve arz-talep dalgalanmaları dünya çapında hissedilmekteydi. *Altyapı bakımından homojendi*; maddi bir demiryolları, telgraf hatları ve buharlı gemi ağının yanı sıra standart hukuk, maliye ve üretim uzlaşımlarından oluşmaktaydı. Aynı zamanda *işlevsel bakımdan heterojendi*; çünkü farklı bölgeler kendi tikel donanımlarına uygun ekonomik faaliyette uz-

manlaşıp daha geniş bir uluslararası işbölümüne, dolayısıyla dünya kaynaklarının daha verimli kullanılmasına yol açıyordu. En önemlisi de dünya ekonomisinin bireysel politikalarla onu etkileme girişimlerini boşa çıkarabilen *uluslarüstü* bir gücü vardı.

Uluslararası Ticaret Odası (ICC), tek dünya ekonomisi düşüncesini belgelemeye ve yaymaya çalışan ve de ekonomik bakımdan enternasyonalist bir organdı. ICC uluslararası ekonomik istatistik topladı, ticaretin ve sermayenin serbest hareketinin önündeki engellerin kaldırılmasını savundu. Birinci Dünya Savaşından, Habsburg ve Osmanlı imparatorluklarının dağılmasından hemen sonra Mises ve çevresi, ICC'nin iyi bir partnere benzediğini düşündü. Mises'in kendisi bir ICC delegesiydi ve Avusturyalı neoliberallerin ilk kuşağının tamamı Viyana Ticaret Odasında çalıştı. Neoliberalizm öğretisi, başından itibaren iş dünyasındaki patronlarının ihtiyaçlarıyla bir iç içe geçişi yansıttı. Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan “duvarlar dünyası” (Bölüm 1), neoliberallerin açık dünya ekonomisinin bir karşı-sürümü oldu.

1920'lerde Milletler Cemiyeti de geleceğin bazı neoliberallerine kapitalizmin ikili dünyasının koşullarını sağlayabilecek uluslarüstü bir otorite gibi göründü. Mises, Hayek, Haberler ve Röpke, Cenevre'de Cemiyetle işbirliği yaparken “sayılar dünyası”nın (Bölüm 2) ilk özet portrelerini çıkardı. Ama 1930'ların sonunda neoliberal hareketin çekirdeği, özellikle Orta Avrupa'da ekonomik milliyetçiliğin yükselişine, ekonominin görülebilir olduğunu yadsıyarak yanıt verdi. Ekonominin duyularla kavranamadığını öne

süren Hayek'in tutumu, doğmakta olan makroekonomi alanıyla uyumlu değildi; aynı zamanda neoliberalizm projesini de değiştiriyordu: Ekonomi konuşmaktan ekonomiye kılıf olan çerçeveyi konuşmaya.

1930'lar ve 1940'larda neoliberaler kendi büyük ölçekli düzen şemalarını geliştirip, anlatılamaz piyasaya kılıf olacak ikili yönetim modelleriyle kendi uluslararası federasyon planlarını hazırladı. Robbins, Hayek ve Mises imparatorluğun yerine bir "federasyonlar dünyası" önerdi (Bölüm 3).

1944'te geliştirilen Bretton Woods sistemi dünya ekonomisinin muhafızı işlevi görebilecek bir sistem olarak neoliberallere fazla umut vermedi. Birleşmiş Milletler'in imparatorluğu sona erdirmeye –Avrupa-dışı dünyanın çoğalan uluslarına oy hakkı verme– kararı, *dominium* ile *imperium* arasındaki dengeyi tehdit etti. Yine ICC ile birlikte çalışan neoliberaler, "haklar dünyası"nı (Bölüm 4) koruyacağını umdukları bir evrensel yatırım yasasının ve iki taraflı yatırım antlaşmalarının hazırlanmasına yardımcı oldular.

Dünya ekonomisini savunma ihtiyacı bazı neoliberaleri, görünürde liberal olmayan yol arkadaşlarına götürdü. Augusto Pinochet'nin Şili'si dillere düşen bir vakadır; *apartheid* Güney Afrika'sıyla neoliberal ilişki ise daha az incelenmiştir. Burada Cenevre Okulunda bir bölünmeyle karşılaşırız. Burada tartışılan neoliberalerin neredeyse tümü, özellikle 1945'ten sonra, bir çözümleme kategorisi olarak ırkı reddetti; ancak Wilhelm Röpke'nin çarpıcı inancına göre, dünya ekonomisini savunmak neoliberal arkadaşı William H. Hutt'ın "Siyah emperyalizm" dediği şeye karşı

Batılı Hıristiyan –ve Kafkas– ilkelerini savunmak demekti.⁶⁴ Röpke'nin savaş sonrası "ırklar dünyası"na (Bölüm 5) inancı birçok bakımdan Cenevre Okulu neoliberalleri ana-akımından bariz bir sapmaydı. Hayek, Friedman ve Hutt gibi figürler de Güney Afrika'da Beyaz azınlık hükümetlerin diplomatik izolasyonunu eleştirdi, ancak bu kitabın konularına yakın nedenlerle –yani dizginsiz demokrasinin tehlikeleri ve dünya ekonomik düzenini, siyasal sosyal adalet taleplerinden yalıtma ihtiyacı nedeniyle.

Cenevre Okulu neoliberalleri için savaş sonrası dönemde ekonomik anayasanın en umut verici yürütücüsü, Güney Afrika'nın ırk-ayrımçı çözümlerinden daha çok Avrupa Ekonomik Topluluğu'ydü. 1957'de Roma Antlaşmasıyla var olan şey de Hıristiyan demokrasi, tarımsal çıkarlar ve sosyalizmle bir uzlaşmaydı; ancak bazı neoliberaler bunun rekabet adına ulusal egemenliğe baskın çıkabilen bir "anayasalar dünyası" (Bölüm 6) için potansiyel bir model sunduğunu hissetti. Çok-kademeli model, pazar haklarını korumanın kurumsal bir aracı gibi göründü.

1970'lerde Cenevre Okulu neoliberalleri, dünyanın yoksul uluslarının Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NIEO) taleplerine karşı koymak için Avrupa örneğinin ölçeğini büyüttü. Hayek'in GATT'teki öğrenci ve izleyicileri, onun teorilerine dayanarak NIEO'ya karşı, onların ifadesiyle ekonomik dekolonizasyonun dünya düzenini

64. "Apartheid in South Africa and Its Foreign Critics," güncellenmiş [1963], kutu 31, William H. Hutt Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University.

bozmasını önleyeceğini umdukları bir karşı-teori inşa etti. Hayek'in GATT'taki öğrencileri, küresel ekonomiyi fiyat iletişimi için bir çeşit "sinyaller dünyası" olarak ele alan bir anlayış geliştirdi; bu amaçla bireysel ekonomik aktörler için öngörülebilirlik ve istikrar koşullarını koruyacak bağlayıcı anayasal çerçeveler zorunluydu. Bu düşünce, –neoliberal-lerin yirminci yüzyılda dünya ekonomisi için ekonomi-dışı bir yürütücü bulma projesinin bir zaferi olan– DTÖ'nün yaratılmasına yol açan önemli bir entelektüel akımdı.

GATT 1977'de Uluslararası Çalışma Örgütü'nün eski karargâhına taşınınca binanın adını değiştirip, 1930'lar ve 1940'larda Röpke, Mises, Hayek ve Robbins'i Cenevre'ye getiren Mont Pelerin Society'nin ilk toplantısının ev sahibi olan İsviçreli neoliberalin adını verdi: William Rappard Merkezi. 1995'te DTÖ açıldığında, bu binadaydı. Cenevre Okulunun zirve noktasının uzun entelektüel tarihöncesi, neoliberalizmin kökeninde yalnızca bir serbest piyasa felsefesi değil, aynı zamanda kapitalizmin ikili dünyasında bir ikili yönetim planı olduğunu da gösterir. Bir yüzyılın çoğunu kapsayan bu anlatı, zorunlu olarak eksiktir. 1920'lerin başından 1980'lerin başına kadar olan döneme odaklanır; Reagan ve Thatcher yönetimleriyle birlikte neoliberal politikalar atılımından önce son bulur. IMF ve Dünya Bankası'nın, "Washington Mutabakatı" olarak anılan politikalara dönüşüne ilişkin önemli konuları araştırmaz. Aynı şekilde, monetarizmin yükselişi, Bretton Woods sisteminin sonu, avroya geçiş ve merkez bankası politikasında değişiklikler gibi uluslararası para yöneti-

mindeki dönüşümler de incelenmez. Dolayısıyla bu demektir ki 1970'lerden beri küresel kapitalizmde belki de en önemli tek dönüşüm olan maliye sorunu dışarıda bırakılıyor. Bu ihmalin bir nedeni, kusursuz çalışmaları bu Giriş bölümünün notlarında anılan yazarlarca bu konuların kapsamlı bir biçimde ele alınmış olmasıdır.⁶⁵ Diğer nedeni de yer darlığı ve sosyal bilim literatürüne bela olan genellemelerden sakınmak için bir öyküyü yeterince ayrıntılı anlatma arzumdur.

Burada sunulan anlatım, 1920'ler Viyana'sındaki Mises Çevresinden 1980'lerde DTÖ'nün teorileştirilmesine yardımcı olan Cenevreli uluslararası ekonomi hukukçularına kadar uzanan üç kuşak düşünürle ilgili, büyük ölçüde biyografiyle anlatılan, oldukça sınırlı bir öyküdür. *Dominium* ve *imperium* alanlarını kılıfa uydurmak için tasarlanan ikili bir yönetim biçimi fikrine odaklanır. İmparatorluk döneminin sonunda gelen dünyanın yeniden düzenlenmesi çabalarında neoliberal küreselciliğin entelektüel kökeninin, tarihçilerden çok siyaset bilimci ve sosyologların ele aldığı uluslararası ekonomi hukuku ve neoliberal anayasacılık paradigmalarının tarihsel köklerinin izini sürüyor. Yüzyıla (Chicago, Washington ya da Londra'dan çok) Cenevre'den

65. Bkz. Greta R. Krippner, *Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012); Schmelzer, *Freiheit für Wechselkurse und Kapital*; Carol Connell, *Reforming the World Monetary System: Fritz Machlup and the Bellagio Group* (Londra: Pickering and Chatto, 2013); Chwieroth, *Capital Ideas*; Richard Peet, *Unholy Trinity: The IMF, World Bank and WTO*, 2. baskı (Londra: Zed Books, 2009); Kim Phillips-Fein, *Fear City: New York City's Fiscal Crisis and the Rise of Austerity Politics* (New York: Metropolitan, 2017).

bakarsak dünya ekonomisinin hayatta kalmak için ulusların özerkliğini sınırlayan yasalara ihtiyaç duyduğunu savunan bir düşünce çizgisini görürüz. Bireyin özgürlüğünün değil, bütünün karşılıklı bağımlılığının temel değer olduğu bir neoliberalizm versiyonu görürüz.

Burada önerilen düşüncelerden hiçbirinin tartışmasız kabul görmediğini ve çok azının ana-akım sağduyunun konumuna sahip olduğunu başlangıçta belirtmek önemlidir. Tarihsel bir görüngü olarak neoliberalizmin başarısı ve başarısızlığı, yalnızca en iyi bilinen düşünürlerinin yazılarının yakından incelenmesiyle açıklanamaz. Neoliberalizmin başarısının ya da başarısızlığının gerekçelerini açıklamıyorum. Neoliberal düşüncenin siyasetçi, bürokrat ve iş insanlarıyla kurulan ortaklıklar aracılığıyla bir politika ya da kurumsal tasarıma dönüştüğü birkaç ana ışık tutmayı amaçlıyorum. Siyasal bir proje olarak neoliberalizmin birçok somut etkisi belgelenebilir. Bunların tarihleri yazılabilir. Bu kitap, neoliberal projeyi diğer bilim insanlarının bugüne kadar yaptığından daha geniş bir çerçeveye yerleştirerek böyle bir tarih sunuyor. Neoliberal projenin merkezinde, başlangıçtan itibaren var olan tarihlerin neredeyse tamamen ihmal ettiği imparatorluk, dekolonizasyon ve dünya ekonomisi sorunları vardı.

Cenevre Okulu neoliberalizminin paradigmatic ürünü DTÖ'nün istisnalar, ihlaller ve yok sayılan kurallarla dolu olması, ekonomik düşünce çatışmasının bitmekten

çok uzak olduğunu ve dünya ekonomisinin yeniden tanımlanmaya devam ettiğini gösterir.⁶⁶ Bir tarihçinin dediği gibi, savaş sonrası dönemde özel mülkiyet haklarını korumak için kurulan ayrıntılı hukuksal rejimle ilgili en çarpıcı olgulardan biri “çalışmamış” olmasıdır.⁶⁷ Erken yirmi birinci yüzyıla, giderek daha fazla ülkenin yatırım anlaşmalarını reddetmesi ya da var olanlardan çekilmesi damga vurdu.⁶⁸ Giderek daha fazla ülke borç için IMF’ye gitmemeyi tercih ediyor; dayatılan kemer sıkma programlarından sonra seçmenin verdiği cezalardan ders alıyor. Ulusal ekonomik egemenlik görüşünün –ve bunun adına öne sürülen iddiaların– daha iyimser neoliberal teorisyenlerin inandığından çetin ceviz olduğu anlaşıldı.

Açıktır ki özellikle uluslararası düzeyde neoliberal düzen düşüncelerini tartışmak neoliberal mutlak güç iddiasında bulunmak değildir. 2008 küresel mali krizinden beri soldan sağa popülist hareketler çoğaldı ve bu bölümlerde açıklanan birçok kurumu hedef aldı. Bu sayfalar yazıldığı sırada küreselciliğin kendisi, oldukça bulanık bir akademik çözümleme teriminden sağcı hakaretin hedefine dönüşmüştü; dünyanın en güçlü makamına aday olma

66. See Kristen Hopewell, *Breaking the WTO: How Emerging Powers Disrupted the Neoliberal Project* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2016).

67. Vanessa Ogle, “State Rights against Private Capital: The ‘New International Economic Order’ and the Struggle over Aid, Trade, and Foreign Investment, 1962–1981,” *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 5, no. 2 (Yaz 2014): 220.

68. M. Sornarajah, *Resistance and Change in the International Law on Foreign Investment* (New York: Cambridge University Press, 2015), 1.

kampanyasını ateşlemeye yardımcı oluyordu. Mali, siyasal ve akademik seçkinlerin değışken ve çoğu kez gölgeli bir bileşimi olarak (hiç değilse) tanımlanan küreselciler, siyasal yapıyı hasta eden her şeyin günah keçisi ilan edilir ve sıradan insanların kaygılarından tehlikeli bir biçimde fora eden bir kimliğin hayaletleri olarak görülür. İzleyen bölümler, “küreselci” olarak etiketlenmeye itirazı olmayanların öz-algılarını anlatıyor. Hem neoliberalizmi hem de küreselciliği tarihin kapsayıcı soyut mantıkları olmaktan çok, zaman içinde belirli mekânlarda bulunan farklı bireylerin yer aldığı siyasal projeler gibi görerek neoliberalizmin ayaklarının yere basmasına yardımcı oluyorlar. Tüm sıkıntılara ve onu eleştirenlerin ölüm ilanlarına, önderlerinin gönül rahatlığına ve de çaresizliğine rağmen neoliberal küreselcilik çok sayıda argümandan biri olarak varlığını sürdürüyor. Aşağıda anlatılanlar, dünya ekonomisini, dolayısıyla hepimizin yaşamını hangi ilkelerin yönetmesi gerektiğini belirlemek için devam eden bir mücadelenin öyküsüdür; zaferi değil.

1

DUVARLAR DÜNYASI

Liberale göre dünya, devletin sınırlarında son bulmaz. Onun gözünde ulusal sınırlar, ne kadar önemli olursa olsun, yalnızca arızidir ve ikincildir. Siyasal düşüncüsü, tüm insanlığı kapsar.

Ludwig von Mises, 1927

Birinci Dünya Savaşının sonu, imparatorluklar dünyasına ilk darbeyi indirdi. Eskiden Doğu Avrupa'nın çok büyük bölümünü kaplayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu küçülüp önceki halinin çeyreği kadar kaldı. Avusturya eski büyüklüğünün dörtte biriydi ve önceki nüfusunun beşte birini içeriyordu. Macaristan topraklarının üçte ikisini ve nüfusunun beşte ikisini kaybetti. Altı yüzyıl yaşayan ve doğrudan doğruya Avrupa, Yakındoğu ve Kuzey Afrika'yı kaplayan Osmanlı İmparatorluğu büzülüp, İstanbul Boğazının karşı kıyısında bir ayak iziyle birlikte Türkiye yarımadasına sıkıştı. Fransız ve İngiliz yetkililer Suriye, Irak ve Filistin'i kapsayan Osmanlı topraklarını devraldı ve en azından kâğıt üzerinde, buraları özyönetime hazırlayacaklarını iddia etti. Almanya'nın Afrika ve Güney Pasifik sömürgeleri ise galipler arasında bölüşüldü (Güney Afrika, Güneybatı Afrika'yı kendine ayırdı). Bu eski sömürgelere artık manda deniyor-

du ve bağımsızlık gelecek bir tarihe ertelendi. Milletler Cemiyeti yaşamına bir “imparatorluklar cemiyeti” olarak başlamasına rağmen, büyüyüp küresel sınırlardan gelen yeni iddialar için bir mekân sundu.¹ Avrupalı dünya güçleri, denizaşırı topraklarından vazgeçmeye hazır olmaktan uzak olsalar bile, Doğu Avrupa’nın haritasında yeni bir ulusal kendi kaderini tayin ilkesinin küreselleşmekte olduğu, eski imparatorluk diline karşı bir pusu hazırladığı görülebiliyor; Woodrow Wilson ve V. İ. Lenin’le birlikte Jawaharlal Nehru ve Mao Zedong gibi sömürgecilik karşıtı entelektüellerin konuşmalarında da işitilebiliyordu.²

1920’lerde ulus kavramı dolaşıma girmektedirken dünya kavramı da onu izledi. “Dünya ekonomisi” terimi, “uluslararası toplumun” ortaya çıktığı onyılda İngilizceye girdi.³ “Dünya tarihi,” “dünya edebiyatı,” “dünya meseleleri”, elbette “dünya savaşı” gibi başka bir yığın “dünya”lı ifadeyle birlikte geldi. Aile üyeleri ve solunabilir hava gibi dünya ekonomisi de en çok ölünce tartışıldı. Birinci Dünya Savaşının sonu, birçok kişiye dünya ekonomisinin sonu gibi göründü. Avusturyalı ekonomist Ludwig von Mises 1922’de

1. Bkz. Susan Pedersen, *The Guardians: The League of Nations and the Crisis of Empire* (New York: Oxford University Press, 2015).

2. Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism* (New York: Oxford University Press, 2007); Pankaj Mishra, *From the Ruins of Empire: The Intellectuals Who Remade Asia* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012).

3. Daniel Gorman, *The Emergence of International Society in the 1920s* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012). Ayrıca bkz. Quinn Slobodian, “How to See the World Economy: Statistics, Maps, and Schumpeter’s Camera in the First Age of Globalization,” *Journal of Global History* 10, no. 2 (2015): 308.

şunları yazdı: “Dünya savaşından kısa süre önce ekümenik bir toplum düşünün gerçekleşmekte olduğunu görüyorduk. Savaş bu gelişmeyi yalnızca kısa bir süreliğine mi kesintiye uğrattı, yoksa tamamen mi yok etti? Bu gelişmenin durması, toplumun geriye gitmesi mümkün müdür?”⁴ Merak ediyordu: “O halde parçalanmış dünyayı kim yeniden inşa edecekti?”⁵ Liberaller kendilerini tuhaf bir durumda, kısmen kanıksandığı için çalışan bir şeyi yeniden inşa etme ihtiyacıyla karşı karşıya buldu. Savaşla birlikte ilerlemenin tek yönlü bir sokak olmadığı anlaşıldı; dünya ekonomisi geriye gidebilirdi. Ekonomistler, devletler ve iş insanları parçalanmış küresel kapitalizm dünyasını yeniden inşa etmek için birlikte çalışmak zorundaydı.

Neoliberal yirminci yüzyıl anlatısındaki büyük kırılmalardan biri Birinci Dünya Savaşıydı. Bilim insanları, bu savaşın seyri içinde savaşan tüm güçlerin “örgütlü kapitalizm ve savaş kolektivizmi yönünde hareket ettiğini gözlemledi.⁶ Yabancıların mallarına el kondu, piyasa arz ve talebinin yerini komuta ekonomileri aldı, merkezi karne ve kaynak tahsis rejimleri fiyat mekanizmasını yerinden etti, ulusal hükümetler ve planlama daireleri şirket sırlarını hiç sayarak üretim ve dağıtım ile ilgili veriler toplamak için özel hesaplara ve işletmelere burnunu soktu, bazılarının “savaş

4. Ludwig Mises, *Die Gemeinwirtschaft* (Jena: Fischer, 1922), 294.

5. Ludwig Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, çev. J. Kahane (Indianapolis: Liberty Fund, 1981), 242.

6. Mary Nolan, *The Transatlantic Century: Europe and America, 1890–2010* (New York: Cambridge University Press, 2012), 57.

sosyalizmi” dediği, Alman devlet adamı ve girişimci Walter Rathenau’nun “*Großwirtschaft*”, yani “büyük ekonomi” dediği şeyi yarattı.⁷

Savaşın seyri içinde, sınırları aşan özel mülkiyetin kutsal doğası ihlal edildi; özel kapitalistin mekânı kirletildi. Özel hesaplar devlet bilgisinin bir parçası oldu, ulusal kaynakların tahsisi için kapsamlı bir planın girdilerine dönüştü. Kamusal ile özel arasındaki ayrımın çöküşü hiçbir yerde başarılı sosyalist devrimlerin gerçekleştiği bölgelerde olduğundan daha yıkıcı olmadı: 1917’de Sovyetler Birliği, 1918 Bavyera Sovyet Cumhuriyeti ve Bela Kun önderliğindeki Macar devrimi. Ancak Birinci Dünya Savaşından sonraki dönem her yerde büyük bir şirket sırları teşhirine tanık oldu; işletmeler, kendi iyilikleri için görünür yapılmalıydı.

Liberal bakış açısından, savaştan sonra ekonomi alanına karşı siyaset alanını üç faktör güçlendirdi. Birincisi, Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da erkeklere genel oy hakkının genelleşmesi halk egemenliğini güçlendirdi; yükünü sıradan insanların taşıdığı iç ayarlamalarla altın standardını sürdürmek daha zorlaştı.⁸ İkincisi, savaş liberallerin hükümetlerin kaynak tahsisi gücüne dair yanılığın inanç dediği bir miras bıraktı. Hayek ve Mises’in Viyana’da en önemli hasımlarından birinin Bavyera Cumhuriyeti için parasız bir plan yaratan Otto Neurath olması tesadüf değildir. Savaş-

7. Bkz. J. Adam Tooze, *Statistics and the German State, 1900–1945: The Making of Modern Economic Knowledge* (New York: Cambridge University Press, 2001), 63–71.

8. Barry Eichengreen, *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008), 4.

tan itibaren merkezi otoritelerce yönlendirilen bir ekonomi yaşayabilir bir seçenek gibi göründü. Üçüncüsü, savaşın Versailles ve St. Germain barış antlaşmalarıyla sonuçlandırılması insan ilişkilerini düzenlemek için en önemli kategorinin devlet olduğu düşüncesini geçerli kıldı. Neoliberal olacak grup için 1918 sonrası döneme, hükümetin kamusal dünyası ile mülkiyet ve sözleşmenin özel dünyası arasında doğru denge olarak gördükleri şeyi yeniden kurma girişimi damga vurdu. Bu da somut olarak bir dizi kapitalist enternasyonalizm projesine dönüştürüldü. Ulusal hukuku aşan bir özel mülkiyete saygıya ihtiyaç vardı. Yatırım, engellenme ya da kamulaştırılma korkusu olmadan sınırlardan girip çıkabilmelidir. Sermaye, tekrar kozmopolit olmalıydı.

Bu bölümde, 1920'lerin Viyana'sında yaşayan Avusturyalı liberallere ve onların sanatlarını ilk icra ettikleri ve de siyasal dünya görüşlerini buldukları kurumlara odaklanacağım. Dönemin en önemli iki uluslararası ekonomik kurumu Uluslararası Ticaret Odası (ICC) ve Milletler Cemiyeti'ydi. Bu iki kurum, tüm dünyayı konu alan ilk ekonomik toplantı olan 1927 Dünya Ekonomik Konferansını örgütledi. Konferans, ticari engellere uluslararası bir muhalefeti kodladı ve "gümrük duvarı" metaforunu dolaşıma soktu. Amerika Birleşik Devletleri'nin görece diplomatik inzivaya çekildiği bir dönemde Milletler Cemiyeti küresel ekonomik yönetim planlarının hazırlanmasına, daha sonranın neoliberalleri olan Ludwig von Mises, Gottfried Haberler, Wilhelm Röpke, Lionel Robbins ve F. A. Hayek'in doğrudan katıldığı bir dizi görüşmeye öncülük etti.

Kurumların önündeki sorunlardan biri serbest ticareti geri getirmektir; diğeri ise içerde sendikaların oluşturduğu engeldir. Mises, Dünya Ekonomik Konferansının yapıldığı yıl Viyana’da yüze yakın ölü ve Adalet Sarayını alevler içinde bırakan bir işçi ayaklanmasına şahit oldu. Liberaller, gümrük duvarları ve işçilerin ücret taleplerini piyasada iki tür barikat olarak görüyordu. Liberal ideale ulaşmak, ticaret ve maaş ayarlamaları önündeki engelleri kaldırabilen bir devleti gerektiriyordu. Bu da örgütlü emeğin ücretlerini ve devlet-destekli haklarını koruma stratejilerine militan ve gerektiğinde askeri bir muhalefet demektir. 1927 ayaklanmalarının kanlı bir biçimde bastırılması, işçilerin kendi amaçlarına uygun siyasal koşullar yaratmasını önlemek için devletin gerekli her aracı kullanmaya istekli ve yetenekli olduğuna Mises’i inandırdı.

RINGSTRASSE’DE MİLİTAN LİBERALİZM

Örgütlü neoliberalizmin bir doğum yeri varsa, Viyana’nın Ringstrasse bulvarının doğu ucundaki Stubenring 8-10 adresidir. Aşağı Avusturya Ticaret ve Sanayi Odası (daha sonra Viyana Ticaret Odası) yeni binasını 1907’de bu adreste açtı; Ludwig Baumann’ın neoklasizm ile Jugendstil art nouveau karışımı bir üslupla tasarladığı bu altı katlı binanın, bir kalkan üzerinde değnek demeti bulunan köşesinde ikili monarşinin çift-başlı kartalı vardı. Binaya dört mermer sütunun arasından giriliyor ve ellerinde adak kaseleri tutan ve

arkalarında geometrik bir mavi-yeşil vitray matris bulunan üstsüz Mısır rahiplerinin gerçek boyutlu tunç heykelleriyle sarılı bir orta merdivenden yukarı çıkılıyordu. 1909'da 27 yaşındayken burada işe giren Ludwig Mises, yirmi beş yıl boyunca her iş günü bu merdivenleri çıktı. F. A. Hayek ilk işine 1921'de burada girip, St. Germain barış antlaşmasıyla ilgili bir komisyonda sekiz ay boyunca memur olarak Mises'le birlikte çalıştı.⁹ Mises 1920'lerin ortasından sonra aynı binada faaliyet yürüten Avusturya İş Çevrimi Araştırma Enstitüsünde iş bulmasını sağladığı Gottfried Haberler'le birlikte Hayek'le tekrar buluştu. Mises'in ikinci katta Ringstrasse'ye bakan ofisi, Fritz Machlup'un yer aldığı ve Lionel Robbins, Frank Knight ve John van Sickle'nin ziyaret ettiği, 1947'de neoliberal Mont Pelerin Society olacak "akademi-dışı kozmopolit entelektüel oluşum"un bir parçası olan özel seminerinin toplanma yeri idi.¹⁰

Neoliberalizmin öyküsünü 1947'de Mont Pelerin yerine 1920'lerde Stubenring'le başlatmak tek başına savaştan entelektüellerin kendi kendini kahramanlaştıran anlatılarının havasını söndürür ve müstakbel neoliberallerin kendi ilkelelerini oluşturdukları dünyayı açığa çıkarır. Yazdıkları yazıların soyut tefekkürden çok düpedüz politika sorunlarıyla başladığını da gösterir. Mises, "benim için hiçbir unvan bir üniversite profesörü unvanından daha cazip olmadı" iddiasında

9. G. R. Steele, *Keynes and Hayek: The Money Economy* (New York: Routledge, 2001), 8.

10. Dieter Plehwe, *The Road from Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009), 11.

bulunmasına rağmen, Ticaret Odası birçok bakımdan onun en karakteristik ortamı olarak kaldı, politika önerileri de gayet tutarlıydı.¹¹ Kariyerine Habsburg İmparatorluğunun son yıllarında, Avusturya'da sanayiden daha düşük kurumlar vergisi alınmasını savunarak başladı ve Birinci Avusturya Cumhuriyeti'nin son yıllarında aynı tezi öne sürerek bitirdi. 1918'de Odanın sekreterliğini üstlenen Mises hükümete tavsiyede bulunmak ve iki savaş arası dönemde yeni yasalara ilişkin uzman değerlendirmeleri yazmak zorundaydı; bu, 1930'da üç kişilik bir Ekonomik Komisyonu yönetmekle doğruya ulaşan bir görevdi.¹² Toplum felsefesi ile para ve kredi teorileri üzerine çalışmalarıyla hatırlansa bile Mises yetişkin yaşamının çoğunda iş dünyasının ihtiyaçlarının tereddütsüz bir avukatı olarak geçimini sağladı; 1920'lerde ve 1930'larda Ticaret Odasında, Amerika Birleşik Devletleri'ne göçtükten sonra Ulusal İmalatçılar Birliği'nde (National Association of Manufacturers –NAM) ve Ekonomik Eğitim Vakfında.¹³

Viyana Ticaret Odasının Ringstrasse'deki konumu simgecilikle yüklüydü. Bu durum neoliberalizmin Avusturya damarının içinden çıktığı ortamı göstermeye yardımcı olur. Bulvarlar 1848 devrimlerinden sonra, eskiden orta-

11. Ludwig Mises, *Memoirs* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2009), 77.

12. Alexander Hörthlechner, "Ludwig von Mises und die österreichische Handelskammerorganisation," *Wirtschaftspolitische Blätter* 28, no. 4 (1981): 142.

13. Jörg Guido Hülsmann, *Mises: The Last Knight of Liberalism* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2007), 822–824; Kim Phillips-Fein, *Invisible Hands: The Making of the Conservative Movement from the New Deal to Reagan* (New York: W. W. Norton, 2009), 43, 55. Mises, 1943'ten 1954'e kadar Ulusal İmalatçılar Birliği'nin Ekonomik İlkeler Komisyonunda çalıştı. Murray N. Rothbard, *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1988), 47.

çağ kent surlarının bulunduğu boş arsada inşa edildi. Carl Schorske yüzyıl sonu Viyana'sına ilişkin klasik incelemesinde liberal kent yönetiminin tiyatrolar ve üniversitenin yanı sıra parlamento ve belediye binasını inşa ederek kendi sosyal düzen görüşünü sergilemek için Ringstrasse'yi nasıl kullandığını tasvir eder.¹⁴ Gelişmeler Baron George-Eugène Haussmann yönetiminde Paris'te yapılanları yansıtmaktaydı. Her iki kentsel dönüşüm projesi de eski ortaçağ kentlerinde ticaret ve ulaşım arterleri yaratıp opera evleri ve müzeleriyle kültürel zenginleşme alanı, anıtlarıyla devlet gücünün ifadesi, vitrinleri ve kaldırım üstü kafeleriyle tüketim alanı işlevi görebilen geniş caddeler inşa etti.¹⁵ Geniş caddeler, asilerin 1848 devrimlerine ayırt edici özelliğini kazandıran barikatlar inşa etmelerini de zorlaştıracaktı. Her iki tasarım da iç tehditleri savuşturacak birliklerin kolay intikali için cephanelikler ve kışlalar içermekteydi.¹⁶ Ringstrasse ve Haussmann'ın bulvarları Viyana ve Paris'i modern kentlere, tüm sınıflardan oluşan ve genişleyen bir nüfusu barındırabilen –ve polisle denetlenebilen– ticaret merkezlerine dönüştürdü.

Stuben semti 1900'lerin ilk on yılında, "liberal dönem kapanırken," Ringstrasse'nin sonunda inşa edildi.¹⁷ Ticaret Odasından aynı mimarın tasarladığı ve 1913'te

14. Carl E. Schorske, *Fin-de- Siècle Vienna: Politics and Culture* (New York: Vintage Books, 1981), 75.

15. Marshall Berman, *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity* (New York: Simon and Schuster, 1982), 150; David Harvey, *Paris, Capital of Modernity* (New York: Routledge, 2003), bölüm 4.

16. Schorske, *Fin-de-Siècle Vienna*, 66.

17. A.g.e., 110.

biten yedi katlı Savaş Bakanlığı görölüyordu. Bu binanın tepesinde kanat genişliği on altı metre olan tunç bir Habsburg kartalı vardı; kartalı alttan desteklemek için fazladan bir kat inşa etmek gerekmişti. Altında “Barış istiyorsan, savaşa hazırlan” sloganı vardı. Savaştan sonra bu bina Avusturya Ordusunun kışlası oldu. Kartal yerinde kaldı ama aslında tacı geri alındı ve altındaki slogan silindi. Grubun üçüncü binası değişmeden kaldı: Otto Wagner’in tasarladığı, cephesi süslemesiz, Jugendstil ve erken modernizm üslubuyla betonarme inşa edilen en ünlü binalardan biri olarak 1906’da açılan Posta Tasarruf Bankası’nın karargâhı.

Mises, Stuben semtinin hâkim noktasından on yılın olaylarını izleyip kendi ekonomik düzen görüşünü oluşturdu. Sokağın karşı tarafındaki Savaş Bakanlığı binası Viyana Ticaret Odasından Mises’in daha sonra “kadir-i mutlak devlet” diye karşı çıkacağı şeyin cisimleşmesi gibi görünüyordu.¹⁸ Yine de onun neoliberalizm versiyonu, devleti hiçbir zaman reddetmedi.¹⁹ Michel Foucault’nun “devlet

18. Ludwig Mises, *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* (New Haven, CT: Yale University Press, 1944).

19. Bkz. Volker Berghahn ve Brigitte Young, “Reflections on Werner Bonefeld’s ‘Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism’ and the Continuing Importance of the Ideas of Ordoliberalism to Understand Germany’s (Contested) Role in Resolving the Eurozone Crisis,” *New Political Economy* 18, no. 5 (2013): 768–778; Werner Bonefeld, “Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism,” *New Political Economy* 17, no. 5 (2012): 633–656; Pierre Dardot ve Christian Laval, *The New Way of the World: On Neoliberal Society* (New York: Verso, 2014), bl. 5; Ben Jackson, “At the Origins of Neo-Liberalism: The Free Economy and the Strong State, 1930–1947,” *Historical Journal* 53, no. 1 (2010): 129–151.

fobisi”ni Avusturyalı neoliberallere atfetmesi bir yanlış anlamadır, özellikle de iş dünyasının çıkarlarını fonlamak için devlet vergilerini kullanmayı savunan biri olarak Mises’in kariyeri irdelendiğinde.²⁰ Mises Amerikalı özgürlükçülerin koruyucu azizi olacaktı, ancak o yalnızca mesleki olarak devletten maaş alan bir hükümet müşaviri olarak çalışmakla kalmadı; mülkiyeti koruma ve barışı sürdürmede devlete güçlü bir rol de biçti. 1922’de çarpıcı bir ifadeyle devlete “güvenlik üreticisi” dedi.²¹ Mises’e göre devlet eyleminin değeri çatışma alanına bağlıydı. Emperyal devletin kendisi onu ilgilendirmiyordu. Onun korkusu, meşruiyeti için “halk”ı başvuran müdahaleci hükümet korkusuydu. Onun devleti, meşruiyeti yalnızca özel mülkiyetin kutsallığını ve rekabet güçlerini savunmada bulabilirdi.

Mises’in denizaşırı pazarlar açmak ve korumak için devletin askeri gücünü kullanma konusunda hiçbir çekincesinin olmadığını Bölüm 3’te göreceğiz. “Devletçilik” dediği şeyi –mal üretimine ve arzına devlet *müdahalesini*– *lanetlerken bile* devleti sendikalara karşı daha saldırgan hareket etmemekle eleştirdi.²² Güvenliği sürdürmek, çoğu kez yasadışı şiddet suçu olarak gördüğü işçi gösterilerinin bastırılmasını gerektirmekteydi. Bu tür işler küçük bir devletin işlevi değildi ve olamazdı. Eski Savaş Bakanlığı binasının 1920’den sonra yeni Avusturya Ordusu için bir kışlaya dö-

20. Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 76.

21. Mises, *Socialism*, 120.

22. Aktaran Hülsmann, *Mises*, 620–621.

nüştürülmesi Mises'in neoliberal modelinin zorunlu ve yerinde bir bileşeni olarak da görülmelidir.

Schorske erken yirminci yüzyılın, liberal dönemin sonu olduğunu iddia etti. Bu, parti siyaseti bakımından doğru olabilirdi, ancak 1907, aynı zamanda, erkeklere genel oy hakkı verilmesinin, liberalizmin halk egemenliğine ulaşmak için merkezi taleplerinden birinin başarıldığı yıldır. Bunu sağlayan kısmen de, 1907'deki gösteriler dahil olmak üzere, doğrudan eylemdi ve bu durum Mises'i derinden sarstı. Sokak gösterilerini “terör ve korkutma” taktikleri olarak niteledi. “Meydanı boş bulan Sosyal Demokratlar,” diyordu anılarında “sokak hakkı’nı varsaydı.”²³ Viyana sokakları ve özellikle Ringstrasse simgesel bir mekândan ibaret değildi. Popüler taleplerin dile getirildiği, bazen izin verilen bazen de bastırılan forumlardı. Ayaklanma anlarında kalabalıklar genel olarak halkın simgesi olurdu, demokrasi-den kuşkulananlar da değişime gösterdikleri direnci bu tür gösterilerin görüntüsüne dayandırdı. Kent yalnızca tikel bir düşünce kümesinin ortaya çıkmasının zemini değildi. Neoliberal düşünürler, kendi düşüncelerine etraflarında gördükleri dünyaya karşılık verirken ulaştı. Demokrasi sorunu Avusturya’da genel oy hakkı döneminde daha da ivedileşti. Denebilir ki “liberal dönemin sonu” –daha sonra neoliberalizm denecek yeni bir askerileşmiş liberalizm paradigmasının gelişi olarak– tam da kitle demokrasisinin büyümesine bir tepki olarak gelişti. Bu yeni paradigmanın merkezi par-

23. Mises, *Memoirs*, 73.

lamento ya da üniversite değil, Stuben semtinde bulunan güvenlik, finans ve ticaret üçlüsüydü. İki yanı iş dünyasıyla sarılı ve iyi silahlanmış bir devlet ile sağlam para, şekillenmekte olan ideolojinin ikonlarıydı.

GÜMRÜK DUVARININ İCADI

Mises ve çevresi, Birinci Dünya Savaşından sonra ulusun ve imparatorluğun ötesinde kurumsal müttefikler buldu. Mises'in ifadesiyle, küresel ekonominin "parçalanmış dünya"sının yeniden inşasında anahtar kurumlardan biri, 1920'de Paris'te kurulan Uluslararası Ticaret Odasıydı (ICC). Yakın zamanın uluslararası sivil toplum tarihlerinin birçoğu iş insanlarının uluslararası eşgüdümüne –kapitalistlerin küresel kamusal alanına– şaşırtıcı ölçüde az ilgi göstermiştir. Bu alanın en paradigmatik örgütü ICC hakkında yalnızca iki kitap yazıldı: Almanca bir doktora tezi ve 1930'larda bizzat odanın sipariş ettiği ve –adı *Barışın Tüccarları*– kurum-içi bir pozitif önyargı belirten bir kitap.²⁴ ICC, Avusturyalı neoliberaler için önemli bir kurumsal ortak olacaktı.

ICC, geç on dokuzuncu yüzyılda iki gelişmenin bir karışımı olarak doğdu: Uluslararası karteller ve uluslararası

24. George L. Ridgeway, *Merchants of Peace: The History of the International Chamber of Commerce* (Boston: Little, Brown, 1959); Monika Rosengarten, *Die Internationale Handelskammer: Wirtschaftspolitische Empfehlungen in der Zeit der Weltwirtschaftskrise, 1929–1939* (Berlin: Duncker und Humblot, 2001).

istatistik dernekleri. Karteller aynı sektörde uzmanlaşan iş insanlarının oluşturduğu gruplardı; fiyatları belirleyecek ve kolektif kârlılık sağlayacaktı. ICC'nin dolaysız öncüleri ise Birinci Dünya Savaşından önceki on yılda ortaya çıkan uluslararası işletme federasyonlarıydı. Bu federasyonlar daha önce gizli olan kartel görüşmelerini alenileştirdi; pratiklerine halkla ilişkiler boyutunu da kattı.²⁵ Uluslararası istatistik dernekleri 1885'te oluşturulan ve küresel istatistik toplayan ilk yapı olan Uluslararası İstatistik Enstitüsüyle başladı. Enstitüyü Viyana Üniversitesi'nde Mises'in de hocaları olan iki ekonomist yönetiyordu: Franz Neumann-Spallart ve Franz Juraschek. F. A. Hayek'in büyükbabası olan Juraschek'in neoliberal çevreyle bir aile bağı vardı.²⁶

Milletler Cemiyeti'nde sandalyesi bulunmayan Amerikalı ekonomik enternasyonalistler, tutumlarını duyurmak için çoğu kez ICC'ye yaslandı. Düzenleyiciler Atlantic City'de ICC'nin oluşmasına yol açacak 1919 toplantısında, savaştan sonra dünya ticaretini yeniden kurmanın başlı başına bir mücadele olacağını açıkladı. ABD hükümetinin tecritçi tutumu, tuhaf bir tersine dönüşü zaten gerçekleştirmişti. Şimdi Avrupalı iş dünyası liderleri, Amerikalıları kurtarmaya gelmeliydi. Atlantic City konferansının başkanı Alfred C. Bedford, hazır bulunan

25. Bob Reinalda, *Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day* (New York: Routledge, 2009), 143.

26. Bkz. Slobodian, "How to See," 313–314; Nico Randeraad, "The International Statistical Congress (1853–1876): Knowledge Transfers and their Limits," *European History Quarterly* 41, no. 1 (2011): 50–65.

50 Avrupalı iş insanına şunları söyledi: “Adeta ablukanın kaldırılmasında bize yardım etmeye gelen bir kurtarma kuvveti gibisiniz. Çünkü Amerika’ya karşı –aynı ölçüde Avrupa’ya da– savaşın oldukça hassas dünya ticareti mekanizması üzerindeki tahribatının yarattığı bir ablukanın eli kulağındadır.” Toplanan iş dünyası liderleri, malları ve sermayeyi engelleyen duvarların olmadığı ve olmasına gerek duyulmayan bir dünya hayal ediyordu. Bedford’un dediği gibi, “yalnızca fiziksel rahatlık ve refah değil, aynı zamanda milyonlarca insanın yaşamı da savaştan sonra dikilen engellerin, insan varoluşunun dayandığı metallerin bol bulunduğu yerlerden ihtiyaç duyulan yerlere engelsiz akabilmesi için ticaret kanalları yeniden açılana kadar ortadan kaldırılmasına, bu modern uluslararası ticaret mekanizmasının geri getirilmesine bağlıdır.”²⁷ Bedford, hidrolik bir manzara olarak dünya ekonomisi görüşünü sahneye çıkardı. Metalar, deniz ve demir yolları altyapısıyla yaratılan “ticaret kanalları”ndan akıyor ve iletişim ağlarından bilginin serbest akışıyla olanaklı kılınıyordu. Bu da merkezi denetimin olmadığı ağ-tabanlı bir dünya ekonomisiydi; burada arz ve talep yasaları, dünya kaynakları ve insan-yapımı ürünlerin dağılımını belirlemekteydi.

Bu görüşü hayata geçirmek için de insan ve devlet kolaylaştırmasına ihtiyaç vardı. Bu süreç daha eski bir kla-

27. Chamber of Commerce of the United States of America, *International Trade Conference* (1919), 21.

sik liberal imgeden yararlanılarak fizik yasalarından, hatta belki de kütle çekimi yasalarından kaynaklanan doğal bir süreç olarak tasvir edildi. Bedford savaş sırasında dikilen “engelleri” lanetleyip, üretimi ve ulusal kendi kendine yeterliliği korumak için tasarlanmış korumacı önlemlere işaret etti. Toplanan iş insanları bunları doğal durumun önündeki yapay engeller olarak niteledi. Metaforlar, Woodrow Wilson’ın On Dört Maddedeki dilini yansıtmaktaydı; maddelerden biri “barışı onaylayan ve korumak için anlaşılan tüm ülkeler arasındaki bütün ekonomik engellerin olabildiğince kaldırılması ve ticaret koşullarında eşitliğin sağlanması” çağrısında bulunuyordu.²⁸

Karar oturumunda ICC üyeleri, “bir ulus, bağımsız bir ekonomik birim değildir. Olgular ekonomik alanda bütün ülkelerin birbirine bağımlılığını her gün gösteriyor,” ifadesini deklare etti.²⁹ ICC’nin 1921’deki ilk kongresinde otuz üç ülkeden gelen delegelerle birlikte mağlup Avusturya’nın ve 1923’ten sonra Almanya’nın da temsilcileri vardı.³⁰ Kurumun 1927’de 2.300’den fazla üyesi vardı; üyelerin yaklaşık yarısı sanayi, dörtte biri de bankacılık ve ticaret alanındaydı.³¹ 1925’ten sonra Mises, ICC’nin Avusturya temsilcisiydi. 1925’te üçüncü kongre için Brüksel’e ve 1926’da ilk kez Amerika Birleşik Devletleri’ne gitti. Avusturya temsilcisi sıfatıyla oldukça gezdi ve

28. “8 January 1918: President Woodrow Wilson’s Fourteen Points,” http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp.

29. Aktaran Rosengarten, *Die Internationale Handelskammer*, 33.

30. A.g.e., 17.

31. A.g.e., 41.

Mayıs-Haziran 1933'te Viyana'da ICC'nin yedinci kongresini örgütleme ve gerçekleştirme sorumluluğunu üstlendi.³²

Milletler Cemiyeti de küresel ölçekte liberalizmi savundu, ancak siyasal kendi kaderini tayin ilkesine bağlı kaldı. Bir Alman gazetesi ICC'yi üyelerinden birinin Amerika Birleşik Devletleri olması avantajına sahip "Ekonomik Milletler Cemiyeti" olarak tanımladı (ABD, Milletler Cemiyeti'nin üyesi değildi).³³ Karşılıklı bağımlılığa inanan ABD'li iş insanları ve bankacılar ICC'de örgütlendi. Örneğin 1924 ve 1929'da savaş borçlarını yeniden yapılandırılma ve de hafifletme planlarında yer alan General Electric'ten Charles Dawes ve Amerikalı bankacı Owen D. Young, ICC'nin aktif üyeleri idi.³⁴ Willis H. Booth, ICC'nin "ürün"üne Dawes Planı adını verdi.³⁵ 1925'te ICC'nin Brüksel'deki beşinci toplantısına gitmeden önce Dawes ve Young'ın yanında konuşan eski müsteşar Norman H. Davis karşılıklı bağımlılığa yönelik pragmatik tutumu ifade etti: "Hoşumuza gitsin ya da gitmesin, dünya meselelerini artık hiçe sayamayız. Pazar ihtiyacı artan ve kredi veren bir ülke olarak konumumuz bize bir görev ve yükümlülük dayatıyor."³⁶

ICC grubu 1926'ya kadar öncelikle ekonomik yeniden inşa dedikleri bir görevle ilgilendi. 1926'dan sonra da oda-

32. Hörtlechner, "Ludwig von Mises," 145; Margit Von Mises, *My Years with Ludwig von Mises* (New Rochelle, NY: Arlington House, 1976), 30.

33. Aktaran Rosengarten, *Die Internationale Handelskammer*, 17.

34. A.g.e., 50.

35. A.g.e., 126.

36. "Predict Revival of World Trade," *New York Times*, 20 Mayıs 1925.

ğını ticaretin önündeki gümrük engelleri ve gümrük-dışı engellere karşı çıkmaya kaydırıldı.³⁷ Stubenring grubundan aktif destek aldı. Viyana Ticaret Odasında ekonomist olan Richard Riedl, gümrük tarifelerinin düşürülmesi çağrısında bulunan iki yayınlı ICC'ye en kapsamlı raporlardan birini hazırladı.³⁸ Bu çalışma o zamanki en kapsamlı tarife dizini hesaplama girişimiydi; hesaplamaları 402 ürün ve on dört ülkeyi kapsamaktaydı.³⁹ 1920'de Milletler Cemiyeti, sonunda eşi görülmemiş bir kapsayıcılık düzeyine taşıyacağı uluslararası ekonomik istatistik toplama görevini üstlendiğinde, ICC de üyelerinden biriydi.⁴⁰

Milletler Cemiyeti Ekonomik ve Mali Bölüm başkanı Arthur Salter, ICC'nin ticaret engellerinin azaltılmasıyla ilgili raporunu 1927 Dünya Ekonomik Konferansının temeli olarak niteledi.⁴¹ İki örgüt arasında bir işbölümünü tasvir etti; ICC'nin "idari eylemin pratik sonuçlarına ilişkin doğrudan deneyimi," Milletler Cemiyeti'nin de "özel bir kurum olarak Odanın sahip olmadığı, hükümetlerin niyetlerine ve bakanlıkların eylemine doğrudan ve de resmi erişim" olanağı vardı. ICC üyelerine yaptığı bir

37. Rosengarten, *Die Internationale Handelskammer*, 124.

38. A.g.e., 123.

39. Clive Morrison-Bell, *Tariff Walls: A European Crusade* (Londra: J. Murray, 1930), 116.

40. Charles K. Nichols, "The Statistical Work of the League of Nations in Economic, Financial and Related Fields," *Journal of the American Statistical Association* 37, no. 219 (Eylül 1942): 338.

41. Sir Arthur Salter, 1 Temmuz 1927'de ICC Kongresinde Yapılan Konuşma, Milletler Cemiyeti Arşivi, Cenevre (bundan sonra MC olarak anılacak), R390, dos. 24789, bel. 62851, s. 3.

DUVARLARDAN OLUŞAN BİR AVRUPA. CLIVE MORRISON-BELL VIYANA TİCARET ODASINDA. CLIVE MORRISON-BELL, TARIFF WALLS: A EUROPEAN CRUSADE (LONDRA: JOHN MURRAY PRESS, BIR HODDER & STOUGHTON BASKISI, 1930).

konuşmada; “Cemiyet, idari reformu gerçekleştirmek için bir mekanizma sunabilirse itici güç için size bakmak zorundadır,” dedi. Birincil hedef, engelleri kaldırma negatif hedefiydi. “Üzerinde birlikte çalıştığımız fiili görevlerin neredeyse tümü iş dünyasına engel olan idari yöntemleri ya da politikaları değiştirmeye çalışmaktan ibarettir.”⁴²

O aylarda iş dünyası enternasyonalistleri, engellere karşı kampanyalarının en dayanıklı simgesini buldu. Gümrük duvarı öyküsü, metaforların ekonomik politikaya nasıl dönüştüğüne ilişkin çarpıcı bir vaka incelemesidir. 1926’da

42. A.g.e., 2.

parlamento üyesi ve Winston Churchill'in eski parlamento özel sekreteri olan İngiliz Clive Morrison-Bell, korumacı politikalar konusunda Avrupalı ülkelerin "yavaş bir biçimde intihar etmekte" olduğuna kendisini ikna eden bir radyo haberini duyduktan sonra çalışmalarına başladı. Morrison-Bell, Avrupa'nın "üyeleri birlikte batacak ya da yüzecek tek büyük topluluk" olduğunu göstermek için ekonomik ilişkileri tasvir etmenin görsel bir aracını bulmaya koyuldu.⁴³

Morrison-Bell yerel bir marangoza, her ülkenin etrafı minyatür kırmızı tuğla duvarlarla çevrili masa büyüklüğünde bir Avrupa haritası yaptırdı. Her bir duvarın yüksekliği, o ülkenin gümrük tarifelerinin ortalama yüksekliğine karşılık gelecekti, ancak Morrison-Bell hükümetin bu verilere sahip olmadığını şaşkınlıkla fark etti. Milletler Cemiyeti'ne yönelmek zorunda kaldı; Cemiyet, on yılın başında toplamaya başladığı rakamları Morrison-Bell'e verdi. Haritanın daha sonraki bir versiyonunun daha kalın yazılı bir adı vardı: "Düşünceyi Görselleştir." Burada hangi düşünce temsil edilmekteydi? Masa büyüklüğündeki versiyonda kırmızıya boyalı duvarların verdiği ilk izlenim Avrupalı ulusların zararlı ve çağdışı içine kapanıklığıdır. Morrison-Bell'in *Tariff Walls (Gümrük Duvarları)* kitabına yazdığı önsözde Vikont D'Abernon, harita üzerinde kıta, "ilerlemeyi engellemek için tasarlanmış bir grup tahkimli ortaçağ kampından başka bir şeye benzemiyor" diyordu.⁴⁴

43. A.g.e., 9.

44. Morrison-Bell, *Tariff Walls*, vii.

Bu tam da Morrison-Bell'in haritasında tasvir etmek istediği durumdu. Kendisini "ne kadar ılımlı olursa olsun her ilerleme umudunun dayandığı kitle psikolojisinin temel çizgileri"ni kullanırken buldu ve "bu düşünceyi yaymak için bir bakıma yeni olan bu haritacılık biçimiyle göze hitap etmekten daha basit bir yol olamaz."⁴⁵ Gümrük duvarlarındaki görsel tuğla metaforunun ekonomiyi nasıl görünür kıldığını açıkladı ve hızla kavrandığına dikkat çekti. Soruyordu: "Birkaç yıl önce bir gümrük duvarına bir sıra tuğla koymak"tan kim söz ederdi?

*Bu basit benzetmeyle ilgili uzun açıklamalara girmek gerekiyor. Bu yüzden bunu başarmış olmak bile yararlı olabilir; çünkü diğer ülkelerdeki halklar etrafı adeta tuğla bir duvarla çevrildiği için zorunlu ihtiyaç maddelerine tam sahip olmalarının engellendiği düşüncesine kapılmaya... başladığı an, bir düşünce daha, yani ortak bir çabayla bu duvarların tepesinden birkaç tuğlayı atmanın çok zor bir iş olmayabileceği düşüncesi kök salmaya başlayabilir.*⁴⁶

Harita, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını görsel olarak savunuyordu.

Morrison-Bell'in haritayla gezi programı 1920'lerde düz dünya avukatlığı yapan yerleri ortaya çıkarır. 1926'da Bank of England'la başladı; Montagu Norman haritayı bağrına bastı ve sergiledi.⁴⁷ Sonra Londra Borsasında ser-

45. A.g.e., 103.

46. A.g.e.

47. A.g.e., 26.

gilendi; bunu, Paris'te ICC karargâhında bir toplantı izledi; harita burada da başkanın odasına kuruldu. Ardından 1927 Dünya Ekonomik Konferansının hazırlık toplantısında Milletler Sarayında, tüm delegeler içeri girerken görsün diye bir fuayede sergilendi. Kraliyet Ticaret Komisyonu başkanı Sir Arthur Balfour haritayı parçalara ayırıp Berlin ve Kopenhag'a götürdü ve vardığı şehirlerde yeniden birleştirdi.⁴⁸ Hem Columbia Üniversitesi hem de Carnegie Uluslararası Barış Vakfının başkanı olan Nicholas Butler, haritanın fotoğraflarını 1.500 Amerikan gazetesine dağıttı.⁴⁹ Morrison-Bell, kendi modelinin "gümrük duvarları" metaforik terimini "gümrük engelleri" ya da "ticaretin önündeki engeller" ifadesinin eşanlamlısı olarak kamusal tartışmaya soktuğunu iddia etti.⁵⁰ Haritanın bir görüntüsü 1926'nın sonuna doğru *New York Times*'ta, "Gümrük 'Duvarları'" açıklamasıyla birlikte yer aldı.⁵¹

Morrison-Bell modelini Mart 1927'de, Avusturya parlamentosunun bütçe salonunda sergiledi ve ardından Stubenring'de, doğru bir ifadeyle "İngiltere'deki benzer kurumlardan farklı olarak, hükümetle yakından bağlantılı yarı-resmi bir organ gibi görünüyor" dediği Ticaret Odasına

48. A.g.e., 77.

49. A.g.e., 160.

50. Google Ngram Görüntüleyiciye göre, "tariff walls" (gümrük duvarları) ve "Zollmauern" terimleri, 1920'lerin ortasından sonra basılı medyada dik bir çıkış yaptı (<https://books.google.com/ngrams>). Terim Fransa'da tutmadı; burada "barrière douanière" standart ifade olarak kaldı.

51. Alfred Pearce Dennis, "Tariff Walls Block Europe's Recovery," *New York Times*, 31 Ekim 1926.

götürdü.⁵² Oda üyelerinin o kadar çok ilgisini çekti ki haritanın bir versiyonunu istediler; Morrison-Bell de, “Orta Avrupa’da ticari koşulları iyileştirme mücadelesi”nde gezici bir eğitim aracı olarak kullanılmak üzere 1929’da bir tane gönderdi.⁵³

En çok göze çarpan sergi, 1927 Dünya Ekonomik Konferansında gerçekleşti. Morrison-Bell haritanın ölçeğini epeyce büyütmeyi önceden planlamıştı. Harita, Cenevre Gölü kıyısında on altı metre karelik bir alanı kaplayacaktı.⁵⁴ Bu büyük biçiminde gümrük vergileri düşük ülkelerin sınırları yukarıdan kolayca fark edilecekti; diğerleri çarpık, şekilleri barikatlarla bozulmuş gibi görünecekti. Avrupa’nın bilinen profilini yabancılaştırmak ise kasıtlıydı. Morrison-Bell kitabının kapak resmi olarak 1927 Dünya Ekonomik Konferansından, ön plandaki küçük figür için hem yanıltıcı hem de korkutucu olan büyük bir “Avrupa’da gümrük duvarları” yığınının tasvir eden bir Hollanda karikatürünü kullandı.⁵⁵

Morrison-Bell büyük ölçekli haritanın yapımında sıkıntı yaşadıktan sonra Cenevre’de, göl kıyısında özel bir binada daha küçük bir model kurdu. Oradayken, Viyana Ticaret Odasından Riedl’in hazırladığı raporun bir kopyasını aldı. Raporda görel gümrük vergisi düzeylerine göre gölgeli bir harita vardı. Hesaplamalar Morrison-Bell’in daha önce-

52. Morrison-Bell, *Tariff Walls*, 42, 61.

53. A.g.e., 65.

54. A.g.e., 48.

55. A.g.e., kapak resmi

ki verilerinden çok daha kapsamlıydı. Milletler Cemiyeti yalnızca 78 ürünle ilgili fiyat verilerini topluyordu; ICC'nin Stubenring'deki Avusturya şubesi ise 402 ürünle ilgili veri topluyordu.⁵⁶ Haritayı, kendi verileriyle birlikte sergiledi. Avusturyalı ve İngiliz liberallerin imgeleri iç içe geçip serbest ticaret talepleri için ortak bir görsel dil yaratıyordu.

Hem Mayıs 1927'deki Dünya Ekonomik Konferansı hem de Temmuz ayında gerçekleşen ICC'nin Stockholm Konferansı ticari engellere muhalefeti mesajlarının merkezi yaptı. William Rappard'ın daha sonra dikkat çektiği gibi, “bu tavsiyeler birkaç cahil liberal profesörün değil, kimse- nin hayalci bir enternasyonalist diyemeyeceği Amerikalı iş insanlarını bile kapsayan büyük bir temsili topluluğun yet- kisiyle yapıldı.”⁵⁷ İş dünyasının katılımı da aktif bir kamu- sal rol alma isteğinin arttığını gösteriyordu. Açıkça, kanaat- lerinin formülasyonlarına akademik uzmanlık da katmak istiyorlardı. ICC başkanı şöyle diyordu: “Dünya, iş insan- larının görüşlerini öğrenme ihtiyacı duyduğu her seferin- de giderek daha fazla bize yöneliyor. Milletler Cemiyeti'ni örnek alan büyük uluslararası kurumlar işlerinde yardımcı olmamız için peş peşe bize başvuruyor. İş dünyasını temsil etme sorumluluğunu istedik ve şimdi bu sorumluluk her tarafta kabul ediliyor. Bize bağlanan umutları boşa çıkar- mamalıyız. Asalet yükümlülük gerektirir ve söylememe izin

56. Gottfried Haberler, *The Theory of International Trade with Its Applications to Com- mercial Policy* (Londra: W. Hodge, 1936), 357.

57. William E. Rappard, “Post-War Efforts for Freer Trade,” *Geneva Special Studies* 9, no. 2 (Mart 1938): 26.

verirseniz, bizim çıkarımız da bunu gerektirir.”⁵⁸ İş dünyası enternasyonalizmi, ekonomik uzmanlığın desteğiyle, dünya ekonomisinin nasıl çalışması gerektiği konusunda yeni bir normun standartlaştırılmasına yardımcı oluyordu.

Zamanın bir fotoğrafı Clive Morrison-Bell’i Viyana Ticaret Odasında, haritasının başında gösteriyor. Tanıtım levhasında Fransızca “Ekonomik Avrupa’nın Kuşbakışı Görünümü” yazıyor. Güvenlik kamerasına hitap eden simetrikleri aşağıda üretmenin cazibesine kapılan modern kent plancılarında ya da mimarlarda olduğu gibi gümrük haritası da kendi çözümlerini şekillendirdi, duvarlarla düzenlenmeyen bir dünyanın gerçekleşmesini teşvik etti. Liberal iş insanları arasındaki tutumu bu harita üretmedi, ancak harita bu argümanı, yaşamları üzerindeki fiili etkisinden bağımsız olarak, hem sıradan insan hem de yorumcular için daha ikna edici yapacak şekilde kristalleştirdi ve Morrison-Bell’in önceden sezdiği gibi, dışarıya yansıttı.

Metaforun kendine has anlamları da vardı. Mises’in Ticaret Odasındaki çömezi Gottfried Haberler, gümrük duvarlarının “yüksekliği”yle (tırnak işareti ona ait) ilgili tek bir rakam yaratmak için gerekli hokkabazlıklara işaret etti. Gümrük vergilerinin üründen ürüne değişme gerçekliğinin ötesinde, gümrük tarifeleri genellikle iki ülke arasındaki antlaşmalarla belirleniyordu; yani harita hangi açıdan bakıldığına bağlı olarak farklı görünecekti.⁵⁹ Tek gümrük du-

58. ICC, 25. Konsey Toplantısı, 24 Ekim 1927, MC, R390, dos. 24789, bel. 62851, s. 2.

59. Haberler, *The Theory of International Trade*, 355.

varı düşüncesi en-çok-kayırlan-ülke modeli düşüncesini, yani gümrük vergisinin bir ülkeye yönelik düşürülmesinin otomatik olarak diğer ülkeler için de düşürülmesini gerektireceği düşüncesini örtük bir biçimde taşımaktaydı. Bu norm, ABD gümrük tarifelerine karşı 1927 Dünya Ekonomik Konferansında kabul edildi; Gümrük Tarifeleri, korumacı 1930'larda paramparça olacak ve ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Ticaret Genel Antlaşmasının (GATT) yaratılmasıyla birlikte geri dönecekti.⁶⁰

KENTTE BARİKATLAR, TEMMUZ 1927

Gümrük duvarları haritası, içeriden duvarlarla çevrili Avrupa maketiyle serbest harekete ilişkin örtük bir normatif görüşü dışa vuruyordu. Yine de haritanın insanları değil metalleri yansıtmaya dikkate değerdir. Haberler, 'Ekonomik cephe' ve 'savunma mevzileri' gibi ifadeler içeren askeri dil, uluslararası ticaret ve ülkeler arasındaki işbölümü sorunlarını çözümlemeye özellikle uygunsuzdur... İki ülke arasında bir ekonomik çatışma 'cephe'si bulunduğunu ima eder; oysa çatışma her ülkenin içinde farklı çıkarlara sahip gruplar arasındadır."⁶¹ Mises'in görüşünün bir yanı fiyat yakınlaşmasına olanak sağlamak için ürünlerin

60. Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920–1946* (New York: Oxford University Press, 2013), 44.

61. Haberler, *The Theory of International Trade*, 384.

önündeki barikatların kaldırılması iken diğer yanı da ücret yakınlaşmasının önündeki engelleri kaldırma ihtiyacıydı. 1920'ler Avusturya'sında bunun önündeki en büyük zorluk sendikalardı. İlk yayımlanan çalışmalarının birinde Mises, 1906'da genç bir araştırmacı olarak "İngiliz ve Alman işçiler, Hindularla ve amelelerle rekabet etmek için onların düşük yaşam standartlarına inmek zorunda" kalıp kalamayacaklarını sordu.⁶² 1919'da karma bir yanıt verdi: Bir yanda dünya ekonomisinde Avrupalı işçinin alışık olduğundan kesinlikle daha az kazanacağını hayal ediyordu. Diğer yanda dünyanın "Hindular ve ameleler"i daha fazla kazanacaktı. David Ricardo'nun mekânsal işbölümünün kapsamını genişletme konusunda gösterdiği tuhaf tereddüt terk edilince, diyordu Mises, "sermayenin getiri oranında ve emeğin ücretinde eşitlenmeye doğru bir eğilimin bütün dünyada yürürlükte olduğu görülür. Artık yoksul ve zengin uluslar yoktur; yalnızca çok yoğun ve daha az yoğun yerleşimli ve de bayındır ülkeler vardır."⁶³

Temel sorun ise en aleni olandı: Avrupalı işçilerin ya liberalizmin yüce yasası uğruna ya da Mises'in argümanında olduğu gibi, uzak, olasılıkla Beyaz olmayan yabancı işçinin yararı uğruna düşük ücreti kabul etmek istememesi. 1920'lerde liberalizme gelen meydan okumaların çoğu da bu engelden kaynaklandı. Mises küresel düşünürken bir yandan da sosyalistlerin yönettiği bir kentte yerel davran-

62. Ludwig Mises, "Die Rückwirkung der Entwicklung der Weltwirtschaft auf die Ausgestaltung der Sozialpolitik," *Statistische Monatschrift* 10 (1905): 949.

63. Ludwig Mises, *Nation, State, and Economy* (1919) (New York: NYU Press, 1983), 93.

mak zorundaydı. Kızıl Viyana'nın gerçeklikleri, neoliberal olacak grubun fikirlerinin gerçeğe dönüşmesi önünde bir engeldi –ve sosyalistlerin yönettiği kentle çatışıyor olmak düşüncelerine esin kaynağı oldu.

Mises'in 1920'lerdeki politika reçetelerinin her zaman iki yanı vardı: Dünya pazarına açılmak ve uluslararası ölçekte rekabet için gerekli iç düzenlemeleri yapmak. Bu ise iki anahtar önlemi gerektirmekteydi: Ücretleri aşağı çekmek ve sanayi vergilerini düşürmek. 1918'den sonraki yazılarında, Avusturya gibi küçük bir ülkenin kendi kendine yeterli olma kapasitesine sahip olmadığını sürekli tekrarladı. Böyle bir fantezi büyük iç pazarlara sahip ülkelerde –Amerika Birleşik Devletleri, imparatorluğu ve sömürgeleriyle İngiltere, hatta Almanya gibi– savunulabilirdi (en azından bir süre); ancak Saint Germain Antlaşması altı milyondan biraz fazla insanın yaşadığı bir ülkeyi, Avusturya'yı, hammadde bakımından dış pazara bağımlı yapmıştı. Amerikalı bir gazetecinin ifadesiyle, “kolu bacağı kesilmiş bir gövde” durumuna düşürmüştü.⁶⁴ 1945'ten sonra dekolonizasyonun ardından ulusların karşı karşıya kalacağı birçok açmazı haber veren Avusturya İmparatorluğunun sonu, açık bir dünya ekonomisine erişime artan bağımlılık demekti.

Mises Şubat 1921'de, bir siyasetçinin isteği üzerine yazılan bir politika programında konuyu sistematik bir biçimde ifade etti: “Avusturya'nın serbest ticarete ihtiyacı var.” Mises, ithalat ve liman yasaklarını kaldırmanın yanı sıra

64. Dennis, “Tariff Walls Block Europe's Recovery”.

kamu kuruluşlarını özelleştirmeyi, gıda sübvansiyonlarına son vermeyi ve serbest dolaşım inancıyla tutarlı bir biçimde yabancılara konulan giriş ve oturma kısıtlamalarını kaldırmayı da önerdi.⁶⁵ Ticaret Odasının 1920'den itibaren hükümete yasalarla ilgili değerlendirmeler yazma görevi vardı.⁶⁶ Mises bir durum raporunda, "Avusturya'nın geleceği[nin] serbest ticarete bağlı" olduğunu ve ürünlerinin "dışarıda rekabet edebilmesi" için ücretlerin "savaş öncesi düzeyin çok altına" düşmesi gerektiğini tekrar ifade etti.⁶⁷

Sınıfsal adalet kavgası, 1927 Temmuzunun ortasında Ringstrasse'de patladı. Tetikleyici olay altı ay önce, sağcı milis Frontkämpfer üyeleri, Sosyal Demokratların yoğun olduğu bir alanda yürüyüş yapınca gelmişti. Sosyal Demokrat milislerin taciz ettiği Frontkämpfer, kalabalığa ateş açıp bir işçi ile bir çocuğu öldürdü. Altı ay sonra, yakından izlenen yargılamanın aklanmayla sonuçlanması bir çarpık standart vakası olarak gören işçileri öfkeliendirdi. Otto Bauer'ın yönettiği Sosyal Demokrat Parti'nin şiddet içeren bir tepkiye karşı çıkmasına rağmen partinin tabanını oluşturan işçiler onunla aynı görüşte değildi. Ertesi gün sabah saat 08.00'da elektrik işçileri tramvayları durdurdu, kentteki işçi dolaşımını sekteye uğrattı ve genel grev çağrısının işaretini

65. "How Can Austria Be Saved? An Economic Policy Program for Austria," *Die Börse*, 17 Şubat 1921, Richard Ebeling, *Selected Writings of Ludwig von Mises*, cilt 2 (Indianapolis: Liberty Fund, 2002) içinde, 248–250.

66. Hörthlechner, "Ludwig von Mises," 142.

67. "The Restoration of Austria's Economic Situation," Avusturya Ticaret Odası için durum raporu, 28 Ağustos 1922, Ebeling, *Selected Writings of Ludwig von Mises* içinde, 267, 69.

verdi.⁶⁸ İşçiler Ringstrasse'nin diğer tarafında, Ticaret Oda-sının uzağında bulunan Parlamentoya yürüdü. Adalet Sarayı mahkeme kararına duydukları öfkenin hedefi oldu ve kalabalığın bir kısmı binaya hücum edip ateşe verirken diğerleri itfaiye kamyonlarının yolunu kapattı, hortumları kesti ve su basıncını azaltmak için diğer ana vanaları açtı, kentin işlevlerine açıkça ket vuruldu.⁶⁹

Yetkililer köklü bir çözümü tercih etme zorunluluğu duydu ve polis şefi olağanüstü yetkiler alarak hukukun üstünlüğünü askıya aldı ve polislere ateş etme emri verdi. Polis, kentin ortasında tüfekte protestocu öldürdü; sonra banliyölerdeki işçi evlerine gidip daha fazlasını öldürdü. Üç günün sonunda seksen dokuz kişi öldü ve binden fazla kişi yaralandı.⁷⁰ İşçi hareketi kalıcı bir şekilde sakatlandı. Sosyal Demokrat Parti kitle seferberliği tehdidini bir daha etkili bir biçimde kullanamadı ve belki de en kötüsü, sosyalist farz edilen polislerin bile işçi arkadaşlarına ateş etmekten çekinmeyeceği görülmüştü.

15 Temmuz 1927 ayaklanması, Viyana'da 1934 iç sa-vaşından önceki en derin krizdi. Adalet Sarayının alevler içindeki görüntüsü yazar ve kültür eleştirmeni Elias Ca-netti'yi derinden sarstı; ömrünü, kalabalıklar ile iktidar arasındaki ilişkiyi anlamaya adanmasına yol açtı.⁷¹ Mises'e

68. Douglas D. Alder, "Decision-Making amid Public Violence; The Vienna Riots, July 15, 1927," *Austrian History Yearbook* 19–20 (1983–1984): 245.

69. A.g.e., 251.

70. A.g.e., 254.

71. Irene Stocksieker Di Maio, "Space in Elias Canetti's Autobiographical Trilogy,"

göre olay bir travma değil, büyük bir rahatlama idi. O sırada Viyana'daydı ve bir arkadaşına şunları yazdı: "Cuma darbesi bir boran gibi atmosferi temizledi. Sosyal demokrat parti iktidarın tüm araçlarını kullandı; yine de oyunu kaybetti. Sokak savaşı polisin tam zaferiyle sonuçlandı... Tüm birlikler hükümete sadık."⁷² "Sosyal demokrat partinin şimdiye kadar hükümet ve kamuoyunu korkutmaya çalıştığı tehditlerin, inanılandan çok daha az tehlikeli olduğu anlaşıldı" diyordu Mises.⁷³ Biyografisini yazanın dediği gibi, Mises "genel grevin başarısız oluşuna şaşırdı ve memnun oldu."⁷⁴ Anlaşılan şu ki o sırada birçok kişiye ağır bir darbe indiren bastırma sırasında kullanılan araçları önemsemedi. Olağanüstü yetkilerle ceza görmeden fütursuzca adam öldürme hakkı Mises'ten onay aldı.

Bu sayfalarda karşılaşacağımız diğer neoliberallerde olduğu gibi, Mises'e göre de demokrasi mutlak bir değer değildi. İstikrara uygun bir sonuç ve serbest ekonomik mübadele atmosferi üretmesi en olası sistem olarak demokrasiye hayrandı. Demokrasinin, otokrasi ya da monarşinin çıkardığından daha iyi lider çıkardığına dair bazı kuşkular ifade etti, ama işin özünün bu olmadığını söyledi: "Demokratik anayasa biçiminin anlamı, bütün bunlardan tamamen farklı bir şeydir. İşlevi barış yapmak, şiddetli dev-

A Companion to the Works of Elias Canetti, ed. Dagmar C. G. Lorenz (Rochester, NY: Camden House, 2004) içinde, 183.

72. Aktaran Hülsmann, *Mises*, 580.

73. Aktaran a.g.e., 581.

74. A.g.e., 606.

rimlerden sakınmaktır.”⁷⁵ Ahali, kendi sesinin ve kanısının hükümetin bileşimi üzerinde etkisi olduğunu hissederse daha az sıklıkla şiddet arayışına girerdi. Ama eşitlik tanımını minimalist kalmalıydı, yasalar önünde eşitlikle sınırlı olmalıydı. Bunun ötesinde eşitlik uygulamaya kalkışmak, “doğanın insanları farklı donattığı” temel olgusunu inkâr etmek olurdu.⁷⁶ Bu yüzden de pazarda satın almalarla ve yatırımlarla ifade edilen bir “tüketici demokrasisi”, seçmen demokrasisinin can alıcı bir tamamlayıcısıydı. “Doğrusu bu demokraside oy eşitliği yoktur; bazılarının çok oyu vardır. Fakat daha fazla geliri ima eden daha fazla oy gücü, ancak seçim testiyle kazanılıp sürdürülebilir.” Zenginlik, diyordu, “her zaman bir tüketici plebisitinin sonucu”ydu.⁷⁷ Mises’in işlevsel demokrasi tanımının açık bir içerimi vardı: Demokrasi işlevsel olmaktan çıkarsa –yani istikrar sağlamayı bırakırsa– sürdürmek için hiçbir neden yoktur.

1927’de demokrasi birincil işlevini yerine getirmeyi bırakmıştı. Devrimi önlemedi. Mises’in inancına göre bu durumda demokrasiyi askıya almak ve düzeni başka araçlarla sağlamak tamamen meşruydu. Yeni doğan refah devleti ile olağanüstü hal hukuku arasındaki bu yapısal bağ da ayaklanma sırasında gayet açıktı. Görüşmelerin seyri içinde Sosyal Demokratların grevden elde edebildiği tek ödün, hükümetin olağanüstü hal yetkilerini işsizlik yardımları ve sosyal konut programlarını iptal etmek için kullanmayacak

75. Mises, *Socialism*, 57.

76. A.g.e., 60.

77. Önsöz (1934), a.g.e., 20.

olmasıydı.⁷⁸ Ancak Mises, Avusturya sanayisinin tekrar rekabet edebilir hale gelmesi için bunu zorunlu görüyordu. Şubat 1930'da Mises'in başkanışmanlığını yaptığı Ticaret Odası işsizlik yardımlarında, sağlık ve kaza sigortalarında kesintiler yapılmasını önerdi. İşçiler kıdem tazminatı istiyorsa bu işverenden ya da devletten değil, sendika aidatlarından çıkmalıydı.⁷⁹ 1930'da üç kişilik Ekonomik Komisyonun en nüfuzlu üyesi olarak, ticaret hadler, faiz oranları ve birçok metanın fiyatının dünya ekonomik koşulları tarafından belirlendiğini, dolayısıyla Avusturyalı yetkililerin kontrolü dışında olduğunu öne sürdü. Yetkililerin değiştirebildiği tek şey ücret ve vergilerdi. Üretim maliyetlerini aşağı çekmek için hem vergiler hem de ücretler düşürülmeliydi.⁸⁰ Ticaret Odasının taktiği örgütlü emeği yasadışı dolayısıyla kanun kapsamında korunma talebinde bulunamaz ve yıkıcılığa meyilli gibi göstermekti. Oda, grev yapan işçilere karşı kullanılacak bir "anti-terör yasası"nın çıkarılmasını destekledi.⁸¹ Polisin göstericilere ateş açtığı toplu konutların tekrar saldırıya uğradığı ve ezildiği 1934 iç savaşında da benzer bir versiyon kullanılacaktı.

Eleştirmenler, Ticaret Odası politikalarına "yukarıdan sınıf savaşı" adını verdi ve anti-terör yasası gösterdi ki "her zamanki gibi iktidarda olanların beyinleri işçi ve çalışanlara

78. Alder, "Decision-Making," 256.

79. Grandner ve Traxler, "Sozialpartnerschaft," 83.

80. A.g.e., 94-95.

81. A.g.e., 90.

karşı şiddetten başka bir araç kullanmayı düşünemez” dedi.⁸² Mises’in Ticaret Odasının tavsiyesi, kendi modelini eylem halinde gösterdi. İşlevsel bakımdan anlaşılan demokrasi, piyasanın istikrarı öyle gerektirdiğinde askıya alınabilirdi. Mises’in makale yazdığı *Neue Freie Presse*, “ekonomik olanın fiili depolitizasyonu” (*wirklichen Entpolitisierung des Ökonomischen*) çağrısında bulundu.⁸³ Söylemeye gerek yok; bu “depolitizasyon” biçimi çok politikti ve yürütme yetkisini dramatik bir biçimde kullanmayı gerektiriyordu. Dış rekabet ve dolayısıyla dünya ekonomisini hatırlatma retoriği ise işçi sigortası, kıdem tazminatı ve işsizlik yardımı gibi sosyal politika kazanımlarını geri püskürtmek için kullanılan bir silahtı.

Mises ve Hayek’e göre 1929’daki ekonomik durgunluğa, gevşek para politikası ve aşırı yatırım neden oldu. Durgunluğun buhrana dönüşmesinin nedeni de sendikalar idi. İşsizlik gönüllüydü. “İşsizlik, bir çalışma sorunu değil, ücret sorunudur... kalıcı bir görüngü olarak işsizliği ilk yaratan, işsize yapılan yardımdır.”⁸⁴ 1931’de Alman sanayicilere verdiği “Dünya Ekonomik Krizinin Nedenleri” başlıklı bir konferansta Mises, “şiddet kullanarak” amaçlarına ulaşmaya çalışan “sendikalara teslim olan” hükümetleri kınadı. “Her zamanki gibi hareket edip iş arayanları suiistimal eden ve girişimcilerin makinelerini, öteberilerini tahrip eden suçlulara engel olsalardı koşullar farklı olur-

82. Aktaran a.g.e., 90.

83. A.g.e., 91.

84. Mises, *Socialism*, 382.

du.”⁸⁵ Tam o sırada ICC adına resmi sıfatla İngiltere’deydi ve Avusturya’ya yabancı yatırımcı arıyordu. Örgütlü emeğin ücretlerin düşürülmesine karşı mücadelesi bu arayışı zora soktu. Dünya ekonomisinin ihtiyaçları örgütlü işçilerin ihtiyaçlarının karşısına konuyordu.

İkinci İmparatorluk Paris’inde Haussmann’ın ticaret ve tüketime yol açma projesi kenti inşaat ve hizmet emekçileriyle doldurdu. Marjinalleşip yoksullaşan bu emekçiler, Paris Komününde kent alanını kendileri adına ele geçirdi; birkaç ay süren Komün, Kanlı Haftayla ve 20.000 Komüncünün ölümüyle sonuçlandı. 1920’lerde Mises gibi liberal enternasyonalistlerin dünyanın Haussmanlaştırılıp ticaretin dünya kaynaklarını daha verimli kullanmasını engelleyen tuğla duvarların yıkılmasını hayal ettiği öne sürülebilir. Onların görüşü sermayenin ve malların hareket halinde kalmasını, kâr ve yeni üretim alanları peşinde koşmasını gerektirmekteydi.

Kızıl Viyana, neoliberal hareketi oluşturup emek ile sermaye arasında silahlı bir mesafe düşüncesini pekiştirecek Avusturyalıların dünya görüşünü şekillendirdi. Mises anılarında durumun zorlu doğasına işaret etti. Parti, bir grevle “herhangi bir anda tüm ekonomik yaşamı felç edebilirdi.” En önemlisi de Sosyal Demokratlar, “hükümetin emrinde bulunanların en az üç katı insan gücüyle, bol cephane, tüfekler, makineli tüfekler ve hafif toplarla donanımlı” orduyu kontrol ediyordu.⁸⁶ Mises daha sonra toplu pazarlığı, “masa altın-

85. Aktaran Hülsmann, *Mises*, 620–621.

86. Mises, *Memoirs*, 73.

da silah” olarak niteledi. Bunu bir metafor olarak söylemiş olabilir, ancak Viyana için bu bir metafor değildi.

1927’de ortak bir negatif küresel entegrasyon –açık bir dünya ekonomisinin yeniden kurulması– hedefiyle ekonomik bilgi toplamakla uğraşan ve iş dünyasını destekleyen güçlerin iyi tanımlanmış ve uluslararası ölçekte örgütlü bir ağı vardı. Bu ise bir Ticaret Odası görüşüydü: İş insanlarına kendi işlerini yönetme yetkisi verin ve olabildiğince az karışın. Ne var ki iş dünyası ile devlet arasında üçüncü bir taraf vardı: Ekonomik bilgi üretenler. Hedef dünya ekonomisinin yönetmesine izin vermek olsa bile iş insanları bunu kendi kendilerine yapamazdı. İstatistikçi ve ekonomistlere ihtiyaçları vardı. Morrison-Bell haritasını yapma ihtiyacı duyduğunda Milletler Cemiyeti’nden aldığı istatistiklerle işe başladı. On dokuzuncu yüzyılda kapitalizmin sonuçlarını etkisizleştirmeye ve değiştirmeye çalışan bir sosyal reformcu olan tipik ekonomistlerin aksine, iki savaş arası dönemde bilgisini sermayenin hizmetine sunmaya çalışan bir ekonomistler kuşağı ortaya çıktı.

BİR META GİBİ GÖRMEK

Haberler, Hayek ve Machlup’un sosyalleşmesi Stubenring’de, Mises’in Ticaret Odasındaki ofisinde toplanan özel seminerinde oldu. Her iki haftada bir akşam 19.00’da yirmili ve otuzlu yaşlarında bir grup genç entelektüel, kurşunlu vitray girişten geçip merdivenlerden, *art nouveau* karyatillerin yanından geçerek Mises’in ofisine çıkıyordu; bir masa-

nın arkasında oturan Mises'in etrafında yirmi beş kişi toplanırdı.⁸⁷ Tartışmalar akşam saat 22.00 civarına kadar sürer, yakındaki İtalyan lokantasında ve ardından da Café Küns-ter'de devam ederdi. Haberler, en dayanaklısının Mises olduğunu ve gece saat 01.00'dan önce ayrılmadığını belirtir.⁸⁸

Oda, alternatif bir üniversite işlevi gördü. Lionel Robbins, Ragnar Nurkse ve Howard S. Ellis gibi uluslararası üne sahip ekonomistler buradan geçti.⁸⁹ Mises, odanın kütüphanesinde Viyana Üniversitesi'nin bile sahip olmadığı materyallerin bulunduğunu böbürlenerek söylüyordu.⁹⁰ Hükümet makamları arada bir kendilerinin topladığından daha üstün olan Odanın istatistiklerine başvuruyordu. Özel seminerdeki tartışmalar geniş kapsamlıydı ve katılımcılarıyla efsaneleşti. Katılımcılardan biri kalitesiz bir şiir yazdı; bu şiirin daha sonra Mont Pelerin Society'nin yayınlarında yayımlanması da derneğin birçok üyesi için duygusal gücünü gösterir. Bir dörtlülük şöyle diyor: "Bu gece Mises'e gidiyorum, çünkü orada olmayı seviyorum, Viyana'da daha güzel bir yer yok, ekonomi, hakikat ve toplum hakkında konuşacak."⁹¹

Mises Çevresi için tartışma konusu olan ise 1928'de bir üyenin sorduğu soruydu: "Ekonomik teori ile ekonomik politika arasında bir köprü kurmak" olanaklı mıdır?⁹²

87. A.g.e., 81.

88. Gottfried Haberler, "Mises' Private Seminar," *Mont Pelerin Quarterly* 3, no. 3 (Ekim 1961): 21.

89. A.g.e., 20.

90. Mises, *Memoirs*, 79.

91. Felix Kaufmann, "Miseskreis Lied," *Mont Pelerin Quarterly* 3, no. 3 (Ekim 1961): 23.

92. Richard Strigl, "Wirtschaftstheorie im Dienste der Wirtschaftspolitik," *Archiv*

1920'lerin sonunda Avusturyalı liberaller için sorulacak soru şuydu: Ne tür ekonomik bilgi güvenilirdir ve ne tür bilgi siyasal olarak yararlıdır? Adalet Sarayının yakılmasından bir ay sonra Gottfried Haberler Stubenring'de bu soruyu ele alıyor, "endeks sayılarının anlamı" üzerine kitabını bitiriyordu.⁹³ Haberler 1900'de Viyana'nın Kopuş mimarı Josef Hoffmann'ın tasarladığı sanatoryumuyla ünlü ormanlık Purkersdorf banliyösünde hali vakti yerinde devlet memuru bir ailede dünyaya geldi. Haberler henüz küçük bir çocukken inşa edilen bu sanatoryum Gustav Mahler, Arnold Schönberg ve Arthur Schnitzler gibi aydınların toplanma yeri idi. Binanın beyaz çizgileri ve geometrisi Viyana'nın merkezinde, altın yapraklı küre yapıda cisimleşen Kopuş hareketinin sanat görüşünü yansıtmaktaydı. Kopuş hareketinin amacı, *Gesamtkunstwerk*, yani bütünsel sanat eseri idi. Sanat, yeryüzüne uyum ve kusursuzluk getirmeliydi.

Klimt ve Schiele'nin kıvrımlı formları ile ekonomistlerin kuru metinleri arasındaki mesafe çok geniş gibi görünebilir, ama Haberler ve Avusturyalı liberal arkadaşları benzer bir şeyle uğraşıyordu. Soruları basit ve bir düzeyde estetikti: "Bireysel ekonomik edimlerin karışık örgüsü"nü nasıl ölçmeliyiz ve bunu görsel olarak nasıl temsil edebiliriz?⁹⁴ Ekonomik eylemlerin hangi yüzü kamuoyuna sunulmalıdır? Haberler 1927'de iktisadın yalnızca dış eylemlerle

für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 60 (1928): 354.

93. Gottfried Haberler, *Der Sinn der Indexzahlen: Eine Untersuchung über den Begriff des Preisniveaus und die Methoden seiner Messung* (Tübingen: Mohr, 1927).

94. A.g.e., 103.

değil iç motivasyonlarla, “psike” ve “ruh” ya da *Geist* konularıyla, da ilgilendiğini yazdı. Ekonominin işte bu yüzden beşeri bilimlerden biri ya da *Geisteswissenschaften*, bir “ruh bilimi”, olduğunu söylüyordu.⁹⁵

Soyutlamaya eğilimli bir bilim nasıl uygulamalı yapılacaktı? Mises, Haberler ve diğer ekonomistler iş dünyası liderlerinin yanında çalıştı, duvarsız bir ticaret dünyası düşünüyordu destekleyen veri ve kavramlar sağladı. Haberler’in dikkate değer en eski makalesi, Viyana’da bir sunum olarak başlayan karşılaştırmalı maliyetler teorisi üzerineydi.⁹⁶ Amacı ise yalnızca teoride değil Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın gerçek siyasal koşullarında da işleyen bir serbest ticaret savunması yaratmaktı. Ana sorusu serbest göçle ilgiliydi. Serbest ticaretin ana argümanı uluslararası işbölümüydü, ancak “göç özgürlüğü yoktur, hiç olmadı ve olasılıkla hiç olmayacak.” Olanaklı olsaydı bile istenmiyordu. Ruhr Vadisi inanılmaz derecede kalabalık olurdu ve Alpler tamamen boşalırdı: “Bu tür olguları istememek için kişinin milliyetçi olmasına gerek yoktur.” Haberler; “göç özgürlüğü olmadığına ve insanlar kendi ülkelerinde sıkı sıkıya yerleşik kaldıklarında bile, serbest ticaretin herkesin yararına” olduğunu kanıtlayabildiğini öne sürdü.⁹⁷

95. A.g.e., 70.

96. Harald Hagemann, “The Austrian School in the Interwar Period,” *Austrian Economics in Transition: From Carl Menger to Friedrich Hayek*, ed. Harald Hagemann, Yukihiro Ikeda ve Tamotsu Nishizawa (New York: Palgrave Macmillan, 2010) içinde, 189.

97. Gottfried Haberler, “Die Theorie der komparativen Kosten und ihre Auswertung für die Begründung des Freihandels,” *Weltwirtschaftliches Archiv* 32 (1930): 350.

Bunu David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük düşüncesini yeniden gözden geçirerek, ama gözden düşen emek-değer teorisini yeniden biçimlendirerek yaptı. Haberler'in versiyonunda fiyatlar ulusal sınırları geçtiği sürece işçilerin de geçmesine gerek yoktu. Fiyatlar piyasalardaki görelî arz ve talebi doğru yansıtıyorsa bu, girişimcileri kendi kaynaklarını en verimli şekilde kullanmaya yönlendirirdi. Ne var ki fiyatlar işlevlerini yerine getirebilmek için direnişle karşılaşmamalıdır. Emegi örnek veriyordu: "Burada fiyat mekanizması kısmen kapatılır, grev ve işsizlik biçiminde gerçek sürtünme kayıpları gerçekleşebilir." Neyse ki diyordu Haberler, "emek en hareketli ve çeşitli üretim faktörüydü."⁹⁸ İşsizlik rakamları sabit kalsa bile insanlar bir işten diğerine geçtiği için fiili işsiz kitlesi dolanıp durur. "Kusursuz işleyen fiyat mekanizması" arayan Haberler, bileşenlerini bir yerden diğerine götürüp getiren büyük bir saat ya da fabrika aygıtını hatırlatan bir imge hayal etti. Serbest ticaretin icat gibi çalışıp üretim manzarasını durmadan yeniden düzenlediğini, bir yerin modası geçince ya da denizaşırı rekabet tarafından sıkıştırılınca işçileri yeni iş yerlerine gönderdiğini öne süren Bastiat gibi düşünürlerle atıfta bulundu.

İşçiler, nitelikli emek içeren nötr kaplardı; bir miktar yatırım sermayesi ya da bir araba kömür gibi yer değiştirebilirdi. Haberler, bu görüşü çağrışımlı bir coğrafyayla ifade etti: "Çalışmayan üretim tesisleri aslında sermaye yıkımının, işbölümünün avantajlarına göre hesaplanması gereken

98. A.g.e., 369.

zararın tanığı değildir; aksine, uluslararası işbölümünün ürettiği ekonomik ilerlemenin kilometre taşlarıdır.”⁹⁹ İnsanların geçim kaynağına ve yerine hissettiği duygusal bağlılıktan bağımsız olarak, kepenk kapatan fabrika kayıp bir yaşam tarzının mezar taşı değil, piyasanın ileri yürüyüşünün bir anıtıdır.

Haberler, savaş sonrası Avusturya’da rekabet gücünün yeniden kazanılması için ücretlerin düşürülmesi gerektiğini düşünüyordu. 1933’te Viyana’da bir gazete makalesinde bunu açıkça ifade etti: “Gümrük tarifelerinin kaldırılması, bir dizi ekonomik sektöre acı verecektir... ama geçişin sancıları uzun süreli olmayacak ve tarife müptelalığı yıllarında içine düştüğümüz mutsuzluktan daha kötü olmayacağı kesindir.”¹⁰⁰ Şunu soruyordu: “Neredeyse her bakımdan kötü donanımlı bir ekonomi, kendisini aşırı yüksek gümrük tarifeleriyle korumadan ve daha iyi üretim koşullarıyla çalışan bir sanayinin, tarımın rekabetine nasıl dayanabilir?” Yanıtı basitti: “Yoksul ekonomi ancak ücretler ve diğer bütün gelir biçimleri buna denk bir biçimde düşük olunca zengin ekonomiyle rekabet edebilir.” Açıkça söylüyordu: “Zorunlu sonuçlarla tamamen yüzleştığımızde, yaşam standardı yeterince düştüğünde, gelirler yeterince azaldığında, o zaman ekonomi ilerleyebilir, her zamanki gibi işleyebilir... İhracat sanayiindeki vasıflı işçiler, ürünleri kaliteli ihraç ürünleriyle daha iyi mübadele edilebilir olan kömür madenlerine,

99. A.g.e., 368.

100. A.g.e., 370.

belki tarım ve diğer ekonomik sektörlere taşınınca geriye kalan işçiler de olabildiği kadarıyla göç edince belki hepsi, bariz ölçüde düşük bir yaşam standardıyla tekrar istihdam edilecektir.”¹⁰¹ Haberler’e göre Avusturya, küreselleşme fırtınaları içinde prototip bir küçük devlet vakasıydı. Birkaç yıl önce yazdığı gibi, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz “dünya imparatorluğu” gibi büyük ülkeler iç fiyat düzeyini istikrarlı tutma politikaları izleyebilirdi, ama küçük ülkelerin yabancı yatırımcı için çekici kalması gerekiyordu ve bu nedenle, kendi paralarını istikrarlı tutmaya yoğunlaşmak zorundaydılar.¹⁰² Dünya ekonomisinin disiplininin kaçış yoktu.

Politika belirleyenlerin popüler taleplere boyun eğmemesi çok önemliydi. Borsa çöküşünden sonra meta fiyatlarının istikrarı talebi ise tipik bir örnekti. Haberler 1931’de belirli metaların fiyat düzeyine istikrar kazandırma düşüncesine karşı çıktı. Bir istikrarlı fiyat planında “işçiye ücret artışı ve sosyal üründe –rantiye sınıfının zararına– daha büyük bir pay sunulduğu için sosyal sürtünme daha az” olacaktı, bunu kabul ediyordu, fakat sonuç da enflasyondur. Şahsen “sosyal sürtünmenin artma” riskini enflasyon riskine tercih edeceğini söyledi.¹⁰³ Burada, “kurtuluşu dü-

101. Gottfried Haberler, “Einfuhrbeschränkungen, Zahlungsbilanz und Schillingkurs (Tagblatt, 22 Ocak 1933),” *Machlup, Morgenstern, Haberler, Hayek: Wirtschaftspublizistische Beiträge in kritischer Zeit (1911–1934)*, ed. Hansjörg Klausinger (Marburg: Metropolis, 2005) içinde, 171.

102. Haberler, *Der Sinn der Indexzahlen*, 104.

103. Gottfried Haberler, “The Different Meanings Attached to the Term ‘Fluctuations in the Purchasing Power of Gold’ and the Best Instrument or Instruments for

şük faiz oranlarında ve fiyat artışında arayan kamuoyu”nun esiri olmuş hükümetlerden yakınan akıl hocası Mises’in izinden gidiyordu. İş dünyasının ucuz kredi arzuları sebebiyle hükümetler bankaları para basmaya teşvik etti, ancak kısa vadeli kârlar “uzun vadede kaçınılmaz olarak bir kriz ve depresyon durumu yaratır.”¹⁰⁴ Eylemlerinin sonuçları konusunda ekonomistlerce eğitilen bankalar, kamuoyu baskısına direnmelidir. Ancak o zaman güvenilir bir para standardına dayanan uluslararası ticaret korunabilirdi.

Grevler, gümrük tarifeleri ve bankalar üzerinde demokratik baskılardan oluşan kusurlu dünyayla karşılaşan Haberler, kendi serbest ticaret reçetesini savunmak için ideal bir tipe yöneldi. 1930’lardaki yazılarında “bütün dünyayı kucaklayan boşluksuz kapalı ekonomi” dediği bir modelle başladı ve “bu ekonomiyi bölen ve dağıtan koşulları birer birer” tanıttı.¹⁰⁵ Dünya ekonomik entegrasyonu modeline uygun kaynak dağılımı, “siyasal sınırlar” a zorunlu olarak denk gelmediğinden “ülkeler” kategorisini tırnak içinde kullandığını açıkladı.¹⁰⁶ Bu gözlük siyasal olanı paranteze alıp, nasıl bakıldığına bağlı olarak ya ulus-öncesi ya da ulus-sonrası bir dünya görüşü yaratıyordu. Bütün dünya, siyasal toplulukların üzerinde hak iddiasında bulunduğu

Measuring Such Fluctuations,” 9 Mart 1931, MC, R 2961, dos. 4346, bel. 20721, s. 47.

104. Mises, “The Suitability of Methods of Ascertaining Changes in Purchasing Power for the Guidance of International Currency or Banking Policy,” Mali Komite Altın Heyeti, Milletler Cemiyeti, 10 Ekim 1930, MC, R 2961, dos. 4346, bel. 20721, s. 13.

105. Gottfried Haberler, *Prosperity and Depression: A Theoretical Analysis of Cyclical Movements* (Cenevre: Milletler Cemiyeti, 1937), 303.

106. A.g.e., 304.

bir doğal donanım deposuydu. Haberler'in ideal politikası gerçekliği, ne insan yapımı ne de coğrafi engellerin yüzü kaynaklarının serbest piyasa mekanizmalarıyla en verimli şekilde tahsisini engellediği “boşluksuz” bir dünya ekonomisi modeline daha fazla benzetecekti. Boşluksuz bir dünya hayal etmek 1930'lerde saf bir fantezi değildi. Bazı durumlarda gerçekliğe yaklaşmıştı. Haberler, telefon ve telgraf hatlarının, para, hisse senedi ve meta piyasalarının neredeyse birlikte tepki vermesi anlamına geldiğine işaret ediyordu.¹⁰⁷ Yerel fiyatlar ile dünya fiyatları birlikte hareket etmekteydi.¹⁰⁸ Birçok ürün, yurtdışından ithal etmek içerde üretmekten daha kârlı olduğu sürece “uluslararası” üründü. Taşımacılık iletişimi izlemekteydi. Her ikisi de mesafeleri ortadan kaldırma eğilimindeydi.

Haberler dünyayı farazi bir birlik olarak gördü ve bu birliği bozan engelleri kataloglamaya girişti. Mesafeler giderek aşılmıyordu. İnsan yapımı yasal gümrük vergi ve tarifeleri engeli varlığını sürdürmekteydi. “Gümrük duvarlarının yükselmesi”nin “nakliye maliyetindeki değişikliklerle tamamen aynı sonuçlar” doğurduğunu; yani gezecek ürünlere yatay mesafeden çok dikey mesafe yarattığını söylüyordu.¹⁰⁹ Milletler Cemiyeti'nde genel bilgelik haline gelen şeyi tekrarlıyordu. 1932'de Salter şunları yazdı: “Korumacı tarifelerin dünya ekonomisinde işgal ettiği, bütün ve kaçınılmaz bir sonuç olarak görülen yer oldukça açıktır. Bunlar,

107. Haberler, *The Theory of International Trade*, 22, 33.

108. A.g.e., 35.

109. A.g.e., 309.

taşımacılığın önünde doğal ayakbağı olan sıradağlara ya da diğer engellere benzer; çok çeşitli bölgelerin ürünlerinin takasından kaynaklanan yararlar ya da ekonomiler için ödenen bedeli artırır.”¹¹⁰ Milletler Cemiyeti ekonomistlerinin liberal coğrafyası, gümrük tarifelerini aşılacak yükseklikte metaforik engeller olarak gösterir.

Ancak en yakıcı engel, en temel metanın, insan emeğinin serbest dolaşımını önleyen engellerdi. Haberler emeği yapışkan ama hareket etmeye zorlandığında oldukça becerikli olarak görüyordu. İşçilerin uyum sağlama yeteneklerini övüyor, fakat olduğu yerde durma isteklerini de kınıyordu. Tehlike, emeğin çıpa işlevi gören müttefikler kazandığı yerde vardır. Emeğin “devingenliği ve uyarlanabilirliği”nin azalmasından örgütlü emeği ve “işsizlik sigortası ve işsizlik yardımıyla bağlantılı emek sorunlarına devlet müdahalesi”ni sorumlu tuttu.¹¹¹ Sendikalar yalnızca çıpa değildi. Mises gibi o da sendikaları duvar olarak görüyordu. Sendikaları “belli mesleklere girmenin önünde yapay engel” –insan emeği metası üzerinde “tekel gücü”yle savunulan engeller– olarak niteledi.¹¹² Serbest ticaretin işlemesi için sendika engelini kaldırılması gerekiyordu. Emeğin ulus-devlet kabı ancak ulus-devlet içinde talep gelgitlerine tâbi olmakla korunabilirdi.

110. Arthur Salter, *Recovery: The Second Effort* (Londra: G. Bell and Sons, 1932), 171.

111. Haberler, *The Theory of International Trade*, 194.

112. A.g.e., 196–197.

Mises ve Haberler gibi Avusturyalı liberaller, Birinci Dünya Savaşından sonra parçalanmış dünyanın metaforik ve gerçek bir imha süreciyle yeniden inşa edilmesi gerektiğini hissetti. Grev yapan işçiler ve yerli sanayiye koruma tarifeleri de yıkılması gereken duvarlar olarak tanımlandı. Avusturyalı liberaller bu yıkımı çelişkili bir biçimde, sanki sorun yalnızca alanı temizlemekmiş gibi, salt olumsuz bir süreç olarak gördü. Ancak ticari alanı tekrar birbirine bağlamak çok daha aktif bir süreçti. Viyana’da bir araya gelen neoliberal entelektüel hareketin çekirdek grubu en yakın ortaklarını İş İnsanı Enternasyonal ICC’de ve Milletler Cemiyeti’nde buldu. Bu iki organ, kapitalizmin iki dünyasının sınırlarını yeniden belirlemek için birer ortak gibi göründü. Sermaye, ürünler ve ücretler ulusal sınırlardan bağımsız olarak serbest olmalıdır. Haberler’in teorisinde yeni olan ise bir emek konteyneri olarak ulus-devletin kurtulmasıydı. Karşılaştırmalı maliyetler teorisi, sendikaların kurduğu iç engeller kaldırıldığı sürece, uluslararası emek göçü yokluğunu serbest ticaretin telafi edebildiğini öne sürüyordu. Haberler’in görüşü, kaleler Avrupa’sının bir meta olarak görme yöntemi olduğuydu. Ülkeler arasındaki duvarlar insanlar için değil ürünler için yıkılacaktı.

Dünyanın ekonomik bünyesi, Bölüm 2’de göreceğimiz gibi, 1930’ların Büyük Bunalımıyla ikinci bir varoluşsal darbe yedi. Liberaller yaklaşan faşist dalgadan kaçtığında sahne Viyana’dan Cenevre’ye kaydı ve olumsuz liberal görüş, mekânı temizleme ya da engelleri ortadan kaldırma görüşü yerini üretken bir neoliberal programa, dünya eko-

nomisini korumak için yeni ekonomi-dışı koşullar bulma arayışına bırakacaktı. Mises 1934'te Cenevre'de profesör oldu ve seminerinin üyeleri üstatlarını, “onun güçlü ruhu Milletler Cemiyeti'ne yol gösterecektir” dileğiyle uğurladı.¹¹³

113. Felix Kaufmann, “Abschied von Professor Mises,” *Mont Pèlerin Quarterly* 3, no. 3 (Ekim 1961): 26.

2

SAYILAR DÜNYASI

Dünya ekonomisinin bozulma döneminin aynı zamanda uluslararası ekonomik konferanslar dönemi olduğunu söylemek abartı olmaz.

Wilhelm Röpke

1929'da düz dünya ekonomisi rüyası bir kâbusa dönüştü. Wall Street borsasının çöküşü Büyük Bunalıma ya da Almancada bilindiği şekliyle “dünya ekonomik krizi”ne (*Weltwirtschaftskrise*) yol açan olaylar dizisini başlattı. Bir tarihçi 1930'lara “küreselleşmenin sonu” diyor.¹ Birinci Dünya Savaşını izleyen şaşırtıcı toparlanmadan sonra ulusal hükümetler, yerli üretimi eş görülmemiş ölçüde yüksek gümrük duvarlarının arkasında korumaya başlayınca uluslararası ticaret tekrar yavaşlamaya başladı. Para dünyasında ise Amerika Birleşik Devletleri, 1931'de doların altına çevrilebilirliğini askıya aldı ve onu Britanya Poundu izledi. Altın standardının sona ermesi, bugünün yatırımının, dünya parası pound cinsinden olsa bile, yarın aynı miktarda altın

1. Harold James, *The End of Globalization: Lessons from the Great Depression* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001).

değerinde olmayacağı anlamına geliyordu. Liberallerin zihninde bu yalnızca paranın kutsallığına değil, sözleşmenin kutsallığına da bir saldırıydı. Alman bir liberal diğer her şeyden çok bu hareketin “dünyanın ekonomik birliğini bozduğunu” iddia etti.²

Altın standardı bozulunca, Avrupa devletlerinin imparatorluk bloklarında gümrük duvarlarının arkasında takas edilen hammaddelerde kendi sömürge ve eyaletlerine yaslanmaları sebebiyle, Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra darbe yiyen imparatorluk ilkesi yeniden canlandı. Bir liberalin gözüyle bakıldığında 1930’ların dünyası parçalı bir dünyaydı. Clive Morrison-Bell’in gümrük duvarları haritasında canlandırılan barikatlar Avrupa’dan güneye, Hindistan, Cezayir, Altın Kıyısı ve Güney Afrika’yı saracak şekilde uzanıyordu. Dünya ekonomisi duvarları “gümrük surları” olan bir bal peteği olarak sunuldu.³

Dünya ekonomisinin liberallere göre gerçek yaşamda tam da yok olacak gibi görüldüğü bir anda bir istatistik toplamı olarak odak noktasına tekrar yerleşmesi acı bir ironiydi. Küresel ekonomik kriz, Milletler Cemiyeti öncülüğünde küresel ekonomik çözüm önerilerine yol açtı. Bir tarihçinin ifadesiyle 1930’ların buyruğu, “dünyaya bak”aktı.⁴ Ekonomik veriler çoğaldı. 1937’de Uluslararası Ticaret Odasının (ICC) genel sekreterinin açıklamasına göre, “bü-

2. Moritz J. Bonn, *Wandering Scholar* (New York: John Day Co., 1948), 319.

3. Metaforun kaynağı Wilhelm Röpke, *German Commercial Policy* (Londra: Longmans, Green and Co., 1934), 23.

4. Bu, David Ekbladh’ın 1930’lar üzerine kitap projesinin adıdır.

tün dünyaya saçılmış ve birbiriyle bağlantısı olmayan o kadar çok farklı bilgi kaynağı ve merkezi vardır ki iş insanları ve ekonomistler kendilerini gerçek bir broşür, istatistik bülteni, değerlendirme ve tebliğ seli içinde boğulmuş durumda buluyor.”⁵ 1937’de Paris’te dünya fuarı planları onyılın ruhunu Eiffel Kulesinin iki katı yüksekliğinde bir Dünya Feneri planıyla ifade etti. Ziyaretçiler beton yapının sarmal rampalarında arabalarıyla sekiz yüz metre yükseğe çıkacaktı; ilişikteki hayali görsele göre ziyaretçiler Belçika, İspanya ve İngiltere’yi görecekti.⁶

Paris Sergisi sırasında Dünya Evrensel Belgeleme Kongresi yapılırken küresel düşünce, hiçbir yerde yalın klasikçi Milletler Sarayının enternasyonal düşüncesinin laik bir tapınağı gibi durduğu Cenevre kentinde olduğundan daha güvende değildi.⁷ 1937’de Cenevre Gölü kıyısında açılan Palais Wilson binasının kiracıları, dünyaya yaklaşımın çeşitliliğini göstermekteydi. Bu eski otelde barınan otuz örgüt arasında Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, Yeni Uluslar Topluluğu Enstitüsü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Kiliseler Aracılığıyla Uluslararası Dostluğu Geliştirmek İçin Dünya İttifakı, Uluslararası Kadın Konseyi, Uluslararası Eğitim Bürosu, Uluslararası Göç Hizmeti, Dünya Takvim Reformu Bir-

5. Pierre Vasseur, “Economic Information: Essential Factor in Modern Business Organization,” *World Trade*, Haziran 1937, 69.

6. Pleasure-Tower Half Mile High,” *Modern Mechanix*, Temmuz 1933, 45.

7. Congres Mondial de la Documentation Universelle, Ağustos 16–21, 1937, program, Carnegie Uluslararası Barış Vakfı (CEIP: Carnegie Endowment for International Peace) —Centre Européen Records, Nadir Kitaplar ve Yazmalar Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi Kütüphaneleri (bundan sonra CEIP olarak anılacak), kutu 129.3.

liği, Dünya Narkotik Savunma Birliği ve Evrensel Esperanto Birliği vardı.⁸ 1920'lerde ve 1930'larda Cenevre, yalnızca tekil kaygılar olarak dünyanın sorunlarıyla değil bizzat dünya – yerkürenin bir bütün olarak nasıl idare edileceği– sorunuyla yüzleşiyordu. 1931'de bir gözlemci, “ünlü ‘Cenevre Ruhu,’ müstakbel bir dünya yurtseverliğinin embriyosu pekâla olabilir” diyordu.⁹ Kent, H. G. Wells'in Kozmopolis dediği dünya devletinin başkentine tek aday gibi görünüyordu.

Dünya ekonomisi 1930'larda Cenevre'de ekonomistlerin Büyük Bunalımın nedenlerini anlama ve çare arama çabaları sonucu kâğıt üzerinde ve sayılar şeklinde var oldu. Milletler Cemiyeti ekonomi bölümü başkanı Arthur Salter (Mont Pelerin Society'ye katıldı) 1932'de şunları yazdı: Büyük “Bunalım, gelecekte çok önemli olduğu anlaşılabilir bir şey yaptı. Dünyanın ekonomik yapısının anatomisini açığa vurdu.”¹⁰ Geleceğin neoliberal hareketinin çekirdek grubu 1930'larda ya Cenevre'ye yerleşti ya da yolları Cenevre'den geçti. 1920'ler ve 1930'larda hepsi ya ulusal ekonomilerin ve dünya ekonomisinin istatistiksel portrelerini yaratma ya da döngüsel yükseliş ve düşüşlerini anlamaya çalışma projelerinde yer aldı. 1927'de Mises ve Hayek ICC ile işbirliğini genişletip Viyana'da Stubenring'deki ofiste Bir İş Çevrimi Araştırma Enstitüsü kurdu. Bu iş Hayek'i, Cenevre'de

8. The Geneva International Center at the Palais Wilson, Açılış Seremonisinde Yapılan Konuşma, 27 Eylül 1937 (1938), CEIP, kutu 130.

9. William E. Rappard, “The Beginnings of World Government,” *Problems of Peace: Fifth Series*, ed. Cenevre Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Londra: Oxford University Press, 1931) içinde, 20.

10. Arthur Salter, *Recovery: The Second Effort* (Londra: G. Bell and Sons, 1932), 173.

küresel ekonomik araştırma merkezine götürdü. Milletler Cemiyeti; Mises ve Hayek'in iş arkadaşı Gottfried Haberler'i 1934'te başlayan büyük bir dünya ekonomisi araştırması için işe aldı. 1937'de neoliberal hareketin merkezi figürü Wilhelm Röpke de Cenevre'ye taşındı; dünya ticaretindeki ve üretimindeki değişikliklerin etkilerine ilişkin küresel bir araştırma için işe alındı. Tarihçiler, 1938'de Paris'teki ünlü Lippmann Kolokyumuna "neoliberalizmin doğum yeri" diyor.¹¹ Ama bu Kolokyumun, "Büyük Toplum"un ekonomik koşullarını ulusal düzeyde değil de küresel ölçekte araştırmaya adanmış ve birbiriyle örtüşen projelerle geçen bir on yıl içinde yalnızca bir olay olduğu nadiren belirtilir.

Neoliberalizm dünyayı gözlemleme, küresel istatistik toplama projelerinden ve uluslararası iş çevrimi araştırmalarından doğdu. Tarihçiler bu olguyu neden bu kadar sık gözden geçirir? Bunun bir nedeni de neoliberallerin Büyük Bunalım ve sonrası konusunda sayıların yeterli olmadığı sonucuna varmış olmalarıydı. 1930'ların sonunda planlama teknikleri hem Cenevre'de hem ana-akım ekonomide ilgi görürken bile neoliberaller gelecek krizleri öngörmek ya da savuşturmak için ne istatistiğin ne matematik bilgisine dayanan teorinin ne de yeni doğan ekonometri biliminin yeterli olduğu inancı etrafında toplandı. Hatta bu tür yaklaşımların, gelişmişlik seviyelerindeki artışın bilimin dünya ekonomisini kriz-geçirmez yapabildiği yanlış inancını besle-

11. Örneğin bkz. Stefan Kolev, "Ordoliberalism and the Austrian School," *The Oxford Handbook of Austrian Economics*, ed. Peter J. Boettke ve Christopher J. Coyne (New York: Oxford University Press, 2015) içinde, 423.

yerek başka bir krizin oluşma olasılığını artırabileceğini düşünüyorlardı.

Röpke ve Alexander Rüstow'un 1938 Lippmann Kollokyumuna katkılarında yazdıkları gibi, "salt ekonomik çözümlemedeki son ilerlemeler, ekonomik salınımların mekaniğini daha iyi anlamamız için çok şey yaptı. Ama burada da ayrıntıda arılık, gerçeklik sorununu oluşturan ekonomi-dışı bağlamlara körlük pahasına gerçekleşti."¹² Herhalde en radikal Hayek'in o onyılıda istatistik konusunda daha önce Viyana tartışmalarında gelişen kuşkuculuğa dayanarak vardığı sonuçu: Kapsamlı bilginin kendisi, zorunlu olarak toplumun tüm üyeleri arasında dağıldığı için ekonomisti her zaman atlatır –ve her zaman atlatmalıdır. Ona göre, yönlendirmek ve plan yapmak için tepeden bir görünüm arayışıyla Dünya Fenerine tırmanmak daha yüksekte düşme planından başka bir şey değildi.

1930'ların sonunda Cenevre Okulu neoliberalleri, bütünleşmenin en önemli direklerinin grafiklerle, şemalarla, tablolarla, haritalarla ya da formüllerle temsil edilemediği ya da anlaşılamadığı konusunda hemfikir. Dikkatlerini 1930'larda dağıldığını algıladıkları kültürel ve sosyal bağlara ayrıca geleneğin çerçevesi ve hukukun üstünlüğüne yönelttiler. İstatistik ve iş çevrimi araştırmalarından uzaklaşan yol, neoliberalleri, kendi ifadeleriyle, düzenlerle düşünmeye götürdü. Bu noktadan itibaren, piyasayı en

12. Wilhelm Röpke, *International Economic Disintegration* (Londra: William Hodge and Company, 1942), 4.

iyi koruyacak kurumları tasarlamaya odaklandılar. Dünya ekonomisi savunulmalıydı ve Cenevre Okulu neoliberalizmi bu işi yapacak –ulusal düzeyde ve daha önemlisi dünya çapında– devlet ve yasal biçimler arayışıyla tanımlanacaktı.

BAROMETRE GÖRÜŞÜNÜN YÜKSELİŞİ

Büyük Bunalımı göstermek için kullanılan en ünlü imgelerden biri Kindleberger sarmalıdır.¹³ Ocak 1929’dan Haziran 1933’e kadar dünya ticaret hacmindeki aralıksız gerilemenin izini göz alıcı bir dairesel grafikte sürer. Bu diyagrama, onu popülerleştiren Amerikalı ekonomi tarihçisinin adıyla bilinmesine rağmen, bu temsil biçimini yaratan Avusturyalı ekonomistin adıyla Morgenstern sarmalı ya da popülerleşmiş versiyonunu ilk yaratanın adıyla Condliffe sarmalı demek daha doğru olabilirdi. Diyagramın ebeveynleri ve yolculukları o zamanın uluslararası işbirliği ağını esir alır. İlk önce Oskar Morgenstern Nisan 1933’te Avusturya’nın gerileyen dış ticaretini göstermek için sarmalı kullandı.¹⁴ Sonra Londra Dünya Ekonomik Konferansı için Swiss Bank Corporation’ın yarattığı bir gazete ilanında dünya ölçeğinde genişletilmiş hali yer aldı; hemen ardından Cenevre’de Milletler Cemiyeti’nin J. B. Condliffe tarafından hazırlanan ikinci *Dünya Ekonomisi Araştırması*’nda baş imge olarak yer

13. Bkz. Charles P. Kindleberger, *The World in Depression, 1929–1939* (Londra: Lane, 1973).

14. “Österreich,” *Monatsberichte des österreichischen Institutes für Konjunkturforschung* 7, no. 4 (1933): 63.

aldı.¹⁵ Kasımda küreselleşmiş sarmal Viyana’da yeniden ortaya çıktı.¹⁶

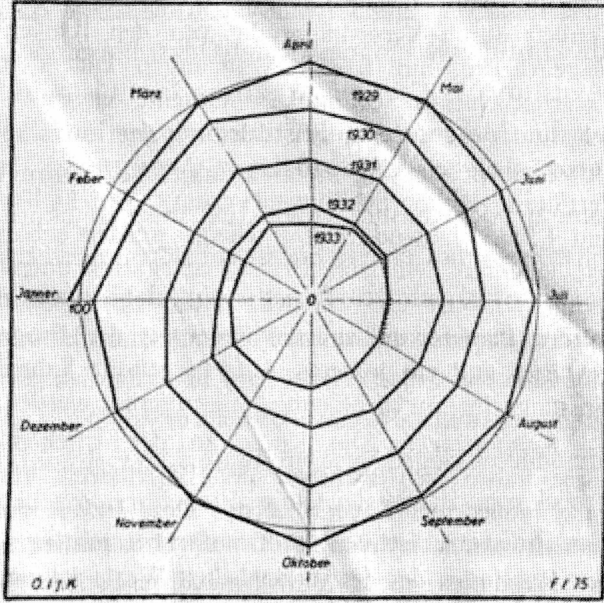
Sarmala yer veren Viyana yayını, Mises ve Hayek’in 1926’da kurduğu ve Viyana Ticaret Odası binasında bulunan Avusturya İş Çevrimi Araştırma Enstitüsünün aylık raporuydu. Morgenstern, Enstitünün yönetimini 1931’de Hayek’ten aldı. İş çevrimini anlamak, 1920 ve 1930’larda ekonomistler için başlıca entelektüel meydan okumaydı. 1930’ların başında Cenevre bu tür çabaların merkeziydi ve tekerleğin telleri yalnızca Avusturya’ya değil, Orta Avrupa’ya da uzanıp Manş Denizini aşıyor, Atlantik’i de geçiyordu. Söz konusu olan geleceği öngörmenin olanaklı olup olmadığı sorusuydu. Ekonomik yaşamın yakalanıp sayılarla ifade edilecek doğru yanlarını bulmakla, Columbia Üniversitesi ekonomisti Wesley Clair Mitchell’in 1913’teki temel eserinde “modern dünyada iş dünyasının refah, kriz, bunalım ve canlanma mevsimlerini meydana getiren karışık süreçler” dediği şeyi yalnızca anlamak değil öngörmek de olanaklı olacak mıydı?¹⁷ İş çevrimi araştırmalarının, Birinci Dünya Savaşından önce başlamalarına rağmen, Birinci Dünya Savaşı sonrasında sayıları hızla arttı. ABD hükümeti

15. Milletler Cemiyeti, *World Economic Survey*, 1932–33 (Cenevre: Milletler Cemiyeti, 1933), 8. Arşiv malzemesi için Martin Bemmman’a teşekkür ediyorum. Dediğine göre, Schweizer Bankverein imgesi, Berlin’de Alman Federal Arşivinde bulunabilir, R 8034II / 5885, 158. Milletler Cemiyeti’nin 1920’lerdeki çabalarına ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. Martin Bemmman, “Das Chaos beseitigen: Die internationale Standardisierung forst-und holzwirtschaftlicher Statistiken in den 1920er und 1930er Jahren und der Völkerbund,” *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 57, no. 2 (2016): 545–588.

16. “Österreich,” 183.

17. Wesley Clair Mitchell, *Business Cycles* (Berkeley: University of California Press, 1913), vii.

Welt

DÜNYA TİCARETİNDE GERİLEME SARMALI, AVUSTURYA İŞ ÇEVİRİMİ ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ AYLIK RAPORU, KASIM 1933

araştırmaya mali destek sundu; Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde iş çevrimi araştırma enstitüleri kuruldu.¹⁸

Araştırmacıların meşguliyetlerinden biri de iş çevrimini görsel olarak ifade etmektir –görünmez piyasayı

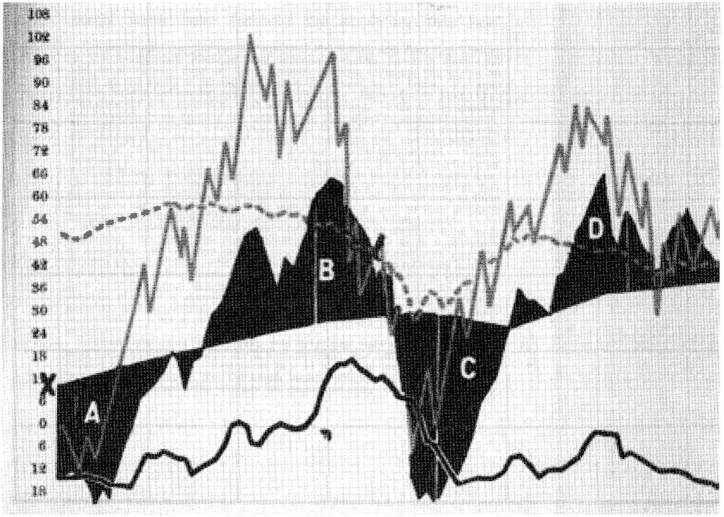
18. Mary S. Morgan, *The History of Econometric Ideas* (New York: Cambridge University Press, 1990), 64.

görünür kılmak. İş çevrimini gösterme teknikleri, yatırımcılara özel hizmetlerle birlikte ortaya çıkmıştı. 1920’lerde borsa yüksek olduğu ve giderek daha fazla sayıda Amerikalı finans zengini olduğundan avantaj sağlayabilen hazır bir tavsiye pazarı vardı. Çizelgeler ve diyagramlar ekonomik faaliyetin yönüyle ilgili bir çırpıda yutulabilen bilgi sunuyordu. Bir bilim insanının öne sürdüğü gibi, Roger Babson’unkine benzer popüler raporlar bu tür görselleştirmelerle okura “kendi iç mantığına göre çalışan karmaşık ama birleşik bir sistem olarak ‘ekonomi’” anlayışı kazandırmaktaydı.¹⁹ Örneğin; bir “temel koşullar” çizelgesi bir dizi veriyi tek bir alçalan ve yükselen çizgide topluyor, zamanı ekonomik bir derin yarıklar ve zirveler topografyasına dönüştürüyordu.²⁰

İstatistik derlemelerine (görsel olarak temsil edilen) dayanan ekonomik gelecek öngörülerine toplu olarak “iş barometreleri” dendi. 1920’lerde bu alanın lideri, Harvard Ekonomik Araştırmalar Komitesinin “üç çevrim” barometresiydi. Kabaca hisse senetlerinin, metaların, büyük bankaların borç ve kredilerinin fiyat hareketinden yararlanılarak çizilen Harvard barometresinin A, B ve C eğrisi “spekülasyon, iş dünyası ve para”yı temsil etmekteydi. Barometreyi okuyanlar, üç gösterge arasındaki

19. Walter A. Friedman, *Fortune Tellers: The Story of America's First Economic Forecasters* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 13.

20. William Playfair’in öncü çabaları da dahil, görsel zaman çizelgesinin tarihi konusunda bkz. Daniel Rosenberg ve Anthony Grafton, *Cartographies of Time* (New York: Princeton Architectural Press, 2010), 136.

BABSON'UN EKONOMİK DERİN YARIKLARI VE ZİRVELERİ. ROGER W. BABSON, *BUSINESS BAROMETERS USED IN THE ACCUMULATION OF MONEY: A TEXT BOOK ON APPLIED ECONOMICS FOR MERCHANTS, BANKERS AND INVESTORS*, 4. ED. (WELLESLEY HILLS, MA: BABSON'S COMPILING OFFICES, 1911).

aralıkları gözlemleyerek iş dünyası koşullarında zaman içinde meydana gelecek değişimleri öngörebileceklerine inanıyordu.²¹

Barometre metaforu, ekonominin hava durumuna benzediğini, doğrudan insan denetiminin dışında bir alan olduğunu ima etmekteydi. Adam Smith'in ünlü görünmez el metaforu uyarlanıp piyasanın çizelge ve grafiklerle yakalanan görünmez rüzgârından söz edilebilirdi. Üç çizgiyle

21. Marcel Boumans, *How Economists Model the World into Numbers* (New York: Routledge, 2005), 33.

tasvir edilen ekonomik koşullar bir birlik olarak deneyimlenmekteydi; aslında, sonuçlarını ancak birikince algılayabildiğimiz sayısız küçük organik süreçten oluşmaktaydı. Barometre metaforu iki yöne gitti. Hayek'in 1927'de dikkat çektiği gibi, sıradan insanın geleceği okumasını olanaklı kılar gibi görünüyordu. Ama barometre, "sıradan kişiye hava durumunu öngörüyor gibi görünür, fakat aslında yalnızca mevcut hava basıncının yüksekliğini ölçer," yalnızca bir olasılığı gösterir. Bir meteoroloğun –ya da ekonomistin– daha genel bağlama erişimi vardı; yani "bir iş dünyası barometresinin basitçe gözlenmesi, eldeki bütün olgular arasındaki nedensel ilişkilerin bilgisine dayanan yargının yerini asla alamaz."²² Çizelgede yakalanan "dalga hareketi, ancak ekonomik yaşamın özerk yasalarıyla açıklanabilir" ve Hayek bu yasaları yalnızca ekonomistin anladığı konusunda ısrarcıydı.²³

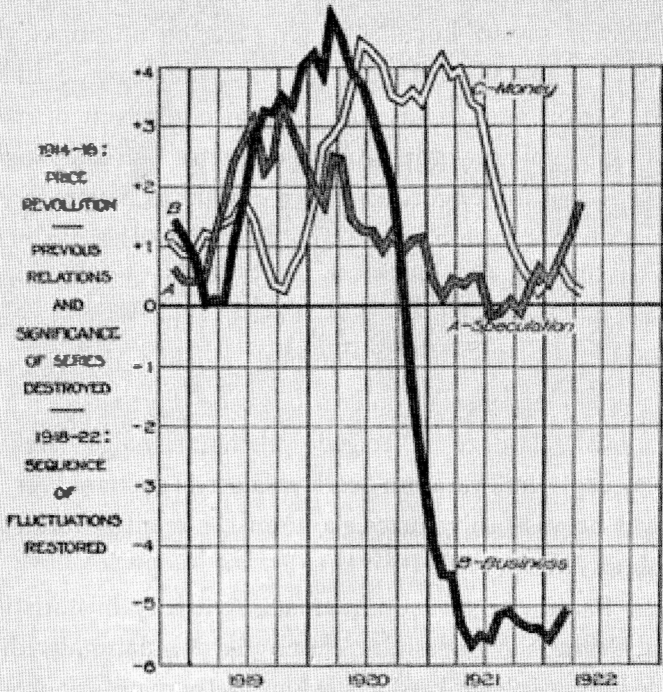
Barometre görüşünün amacı, Avusturyalı istatistikçi Karl Pribram'ın ifadesiyle, "ekonomik dalgalanmalar dizisiyle ilgili yasaların keşfi"ydi.²⁴ Barometre metaforu ekonomistin otoritesinin bir bilim insanınıninkine yakın, dünyanın görüngülerini meslekten olmayanlar için sindirilebilir kılar-ken, nedenselliğin sırları konusunda ekonomistin tekeli- ni koruyan otorite olarak güçlenmesine yardımcı oldu. 1932'de

22. "Die Methoden der Konjunkturforschung und ihre Anwendung in Österreich," *Monatsberichte des österreichischen Institutes für Konjunkturforschung* 1, no. 1 (1927): 11.

23. A.g.e., 2.

24. International Labour Office, "Economic Barometers," Cenevre, 1924, Milletler Cemiyeti Arşivi, Cenevre (bundan sonra MC olarak anılacak), R406, dos. 30796, bel. 35557.

CHART XII. — THE CURRENT INDEX, 1918-22

HARVARD EKONOMİ SERVİSİ BAROMETRESİNİN ÜÇ ÇİZGİSİ. WARREN M. PERSONS, *INTERPRETATION OF THE INDEX OF GENERAL BUSINESS CONDITIONS* (CAMBRIDGE, MA: HARVARD ECONOMIC SERVICE, 1922).

Mises Çevresinin bir üyesi olan Fritz Machlup bir gazete sütununda bilim insanı olarak ekonomist düşüncesini ifade etti ve “tıpkı fizik yasalarının geçerliliğinin bir teknisyenin onlara sadık olup olmamasından etkilenmemesi gibi, ekonomi yasaları da bakan, bankacı ya da parlamenter bilmese

ya da tanımasa da geçerlidir” dedi.²⁵ Barometre ekonomik yaşamın hakikatlerini eşzamanlı olarak hem açığa vuruyor hem de gizliyordu.

Barometre görüşünün dünyayı ulus ölçeğinde görmesi anlamlıdır. Ulusal ekonomi gözlemin nesnesi, eylemin öznesiydi. Britanyalı ekonomist (ve daha sonra refah devletinin mimarı) William Beveridge’le birlikte ortaya çıkan başka bir metafor da çevrimin grafik tasvirlerini “ulusun nabızı” olarak yansıttı.²⁶ Hollandalı araştırmacı Willem Einthoven elektrokardiyografiyi geliştirerek kalp atışını zaman içinde, bir çizgi grafikle ölçme aracını yarattığı için 1924 Nobel Tıp Ödülünü almıştı.²⁷ İş çevrimi araştırmaları –ve görsel iş dünyası barometresi tekniği– ekonomistin ezoterik bir bilgi dalını ortalama bir kişinin kavrayabildiği bir temsil tarzına dönüştürme ustası olarak bir tıp doktorunun yanına konmasına yardımcı oldu. Bir tarihçinin gözlemlediği gibi, 1920’lerde ekonomi, siyasetin ötesinde bir teknik uzmanlık alanı olarak anlaşılmaya başlandı.²⁸ Çizelge, bu geçişte bir aksesuardı. Ulusal ekonominin ıstırabı ve sıhhati çizelgenin

25. Fritz Machlup, “Kontingentverträge? Ein Beitrag zur wirtschaftlichen Vernunft,” *Tagblatt*, 6 Şubat 1932, ayrıca Machlup, *Morgenstern, Haberler, Hayek: Wirtschaftspublizistische Beiträge in kritischer Zeit (1911–1934)*, ed. Hansjörg Klausinger (Marburg: Metropolis, 2005) içinde, 71.

26. Bir ekonomik veri çizelgesini tarif etmek için bu ifadenin erken bir kullanımı konusunda bkz. William Beveridge, *Unemployment* (New York: Longmans, Green, and Co., 1909), 44.

27. James K. Cooper, “Electrocardiography 100 Years Ago,” *New England Journal of Medicine* 315, no. 7 (1986): 461.

28. Charles S. Maier, *Recasting Bourgeois Europe: Stabilization in France, Germany, and Italy in the Decade after World War I* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1975).

çizgisiyle görünür yapılyordu ve bireylerin çektiği acının ya da refahın nedenleri de görülebilirdi.

İŞ ÇEVİRİMİ ARAŞTIRMASI VE MODERN DEVLET

İş çevrimini incelemekle görevli enstitüler, iki dünya savaşı arasında modern devletin standart özelliği oldu. Büyük Bunalım sırasında pek çok Avrupa devletinin kendi iş çevrimi araştırma enstitüsü vardı; bilim insanları 1930'larda Milletler Cemiyeti'nin bu araştırma modelini Asya'ya nasıl ihraç ettiğini de gösterdi.²⁹ Dünya çapında en önemli merkezlerden biri, Amerika Birleşik Devletleri'nde Herbert Hoover yönetiminde ekonomik tavsiyede bulunma rolü üstlenen Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosuydu (NBER – National Bureau of Economic Research). NBER, Atlantik ötesi mübadelenin bir ürünüydü. 1920'den 1933'e kadar görev yapan ilk başkanı Almanya'da on iki yıl ekonomi okuduktan sonra 1902'de Harvard'a giren Edwin Gay'di.³⁰ Hayek, 1920'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'ndeyken, NBER'i ve nüfuzlu araştırma müdürü Wesley Clair Mitchell'ı ziyaret etti. Genç Ha-

29. Bkz. Jamie Martin, "Experts of the World Economy: European Stabilization and the Transformation of Global Capitalism in the Era of Total War" (Doktora tezi, Harvard Üniversitesi, 2016).

30. Earlene Craver ve Axel Leijonhufvud, "Economics in America: The Continental Influence," *History of Political Economy* 19, no. 2 (1987): 176.

yek'ten olumlu bir izlenim edindiğini hatırlayan Harvard Ekonomi Servisi müdürü Charles Bullock'la da görüştü.³¹ Hayek, kendisiyle birlikte iş çevrimini araştırma düşüncesini Avusturya'ya getirdi.³² Kendi ifadesiyle “Amerika'dan yeni bir büyük kehanetler düşüncesi” ithal etti.³³ 1926'da Mitchell'a, çabalarının “Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiği zamanın yavaş yavaş olgunlaşan kimi meyvelerini” cisimleştirdiğini yazdı.³⁴

Mises ve Hayek, Viyana'da iş çevrimi araştırmaları için kalıcı bir yuva kurma kampanyasının başını çekti. “Bütün uygar dünyanın ekonomi ve iş çevrimi enstitülerinin bilgisine dayanarak kararlar aldığı ve düzenlemeler yaptığı bir zamanda,” diyorlardı, Avusturya “ya kendi zararına utanç verici, uyuşuk bir geriliği ya da güvensizlik yaratıp kredi itibarını tartışma konusu yapacak bir samimiyetsizliği ve gizliliği dünyaya gösterecekti.”³⁵ Onlara göre enstitüye karşı olmak, “ilerlemeye karşı” olmaktı. Başka yerlerde olduğu gibi, burada da Mises ve Hayek, modern devletin ida-

31. Charles J. Bullock'tan Edmund E. Day'e, 15 Mayıs 1930, klasör 36, kutu 4, seri 705.S, RG 1.1, Alan Ofisleri, Paris, FA395, Rockefeller Vakfı kayıtları, Rockefeller Arşiv Merkezi (Rockefeller Paris kayıtları olarak anılacak). Harvard Ekonomi Servisi konusunda bkz. Walter A. Friedman, “The Harvard Economic Service and the Problems of Forecasting,” *History of Political Economy* 41, no. 1 (2009): 57–88.

32. Craver ve Leijonhufvud, “Economics in America,” 179.

33. Stephen Kresge ve Leif Wenar, ed., *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue* (Londra: Routledge, 1994), 58.

34. Aktaran Alan O. Ebenstein, *Hayek's Journey: The Mind of Friedrich Hayek* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 53.

35. Entstehungsgründe des Instituts in Österreich, Wirtschaftskammer Wien (Viyana Ticaret Odası) Arşivi (bundan sonra WWA olarak anılacak), 2627 / 10 / 262701, 1926 klasör.

resinde ekonomistin merkeziliğini savunuyordu. Ekonomik bilgi, modern devletin merkezi bir demirbaşydı. Ekonomik araştırmayla donanımlı olmayan bir devlet, uluslar yarışında geride kalmaya mahkûmdu.

Bu görüşe göre ulusun nabzını ölçmek, ekonomisti bilim insanı ya da tıp doktoru konumuna soktuğı için ekonomistin özel işletmelerin iç işleyişine ayrıcalıklı erişim hakkı vardı. İş çevrimini anlamaya çalışmanın ilk zorluğu, verilere ulaşmaktı. Mises ve Hayek, “Avusturya girişimlerinin ve örgütlerinin yaşamı tehdit eden gizliliğinin üstesinden gelme”nin zorunlu olduğunu öne sürdü. Onlara göre, ekonomik bilginin özel mülkiyeti yoktu. Özel işletmelerin iç operasyonları ekonomiste açılmalıydı. İyi bir ekonomik yurttaş olmak, –gelecekte kendi refahı için– iç operasyonların zorunlu ifşası demekti.

Erişim talebini düşünülebilir yapan şey, Birinci Dünya Savaşı kırılmasıydı. Orta Avrupa’da baş figürlerden biri, AEG elektrik mühendisliği şirketinin Birinci Dünya Savaşı sırasında emperyal Almanya’nın “hammadde diktatörü” resmi unvanını taşıyan başkanı Walther Rathenau’ydu. Hayek “ekonomiye ilgi”sinin başlangıcını Rathenau’ya ve “onun ekonomiyi yeniden düzenlemekle ilgili düşünceleri”ne bağladı.³⁶ Rathenau’nun başarısı, devlet ile iş dünyası arasındaki duvarı yıkmaktı. Neredeyse tamı tamına aynı zamanda Rus Devriminin seyri içinde Rusya’da da bu yapılmaktaydı.

36. “Nobel-Prize Winning Economist,” F. A. Hayek ile sözlü tarih görüşmesi, Sözlü Tarih Programı, UCLA, 1983, 11, <https://archive.org/details/nobelprizewinninoohaye>.

Yine de Rathenau özel mülkiyet kurumuna hiç dokunmadığı için uzun vadede daha etkili olmuş olabilir. Rathenau, kapitalistlerin kendilerini mülksüzleştirmeden faaliyetlerini saydamlaştırdı. Özel mülkiyetin özü korundu. Savaş zamanı ekonomisinin buyrukları aşırı olsa da işletme bilgisinin dokunulmazlık kaybı Birinci Dünya Savaşını yaşayan bütün ülkelerde Rathenau sonrası döneme taşındı. Çatışmanın her iki tarafında topyekûn savaş, ulusun bütün enerjisinin seferber edilmesi demektir. Müttefikler arası işbirliği durumunda bu ulusun ötesinde işbirliği de demektir. Büyük ölçekli planlama ve istatistik toplama, modern devlet yönetimi repertuvarına Büyük Savaş sırasında girdi.

Bölüm 1’de sözü edildiği gibi, muhasebe defterlerini firmanın dışına açan iş insanı düşüncesi, klasik liberal düşüncede bir düzeltmeyi temsil etmekteydi. İş insanının mahremiyeti artık kutsal değildi. İş çevrimi araştırmalarında sosyal bilim piyasaya uygulandı, ama –“sosyal reform” ve ilerlemecilik hareketlerinde olduğu gibi– kapitalizmin çalışanlar üzerindeki bozucu etkilerini hafifletmek için değil. “Sosyal” ya da “toplum” birçok bakımdan “ekonomi”yle paralel, ama karşıtlık içinde, kuralsız özel girişimin potansiyel olarak aşındırıcı etkilerine karşı korunması gereken piyasa-dışı değerler ve öznitelikler alanı olarak kavranmıştı. (Bu içerim Almandaca çok daha açık bir biçimde korunur; burada “sozial” teriminin daha normatif bir anlamı vardır, daha nötr *gesellschaftlich* kategorisine karşıt olarak sosyal reformu ima eder.) *Verein für Sozialpolitik*, sosyal politikanın bu biçiminin arketip örneğidir ve Japonya’dan

İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar bu biçimin izinden gidildi. 1920'lerin iş çevrimi araştırmalarının çoğu farklı türden canavarlardı. Burada ekonomik bilgi, piyasanın etkinliğini ve kapsamını azaltmaktan çok maksimize etmek için geliştiriliyordu. İş çevrimi araştırma enstitüleri iş dünyasının kendisini daha iyi görmesine yardım etmek için iş dünyasının faaliyetlerini görecektir "gözler"di. Hayek, enstitülere "iş çevrimi gözlem hizmetleri" ve istatistiksel veri toplamaya "yeni bir gözlem aracı" diyordu.³⁷ Çizelgeler kendini daha derin anlamayı olanaklı kılan aynalardı.

Metaforun gösterdiği gibi, görsel yanı işin anahtarıydı. Mises ve Hayek, bilginin kolayca kavranacak bir biçimde gösterilmesi ve tanıtılması gerektiğini yazdı.³⁸ Mises ve Hayek, "düzenli iş çevrimi raporlarıyla sunulan iş çevrimi hareketlerinin döngüsel doğasına sürekli başvurmanın pedagojik değeri"ni en önemli şey olarak niteledi. "Uzun bir dönem boyunca planlı bir yatırım dağılımına ve bayındırlık işleri için zaman seçimine olanak verir."³⁹ Araştırma enstitüsü yararlı bilgi sağlayacaktı; ekonominin nabzıyla ilgili hem özel sektöre hem de kamu sektörüne faaliyetlerini nasıl koordine edecekleri tavsiyesinde bulunabilecek şekilde veri sağlayacaktı. Hem iş hem de devlet insanının çevrimi anlama eğitimi alması gerekiyordu.

37. "Geschichte: Institute in europäischen Staaten," WWA, 2627 / 10 / 262701, 1926 klasör.

38. "Entstehungsgründe des österr. Instituts: Zur Vermeidung der 'Verdunkelungsgefahr' für Österr. im Ausland," WWA, 2627 / 10 / 262701, 1926 klasör.

39. "Entstehungsgründe des Instituts: Praktischer Vorteil," WWA, 2627 / 10 / 262701, 1926 klasör.

Mises'in ve Hayek'in çabaları 1926'nın sonunda sonuca ulaştı. Avusturya İş Çevrimi Araştırma Enstitüsü, 15 Aralık 1926'da resmi olarak kuruldu. Hayek Ocak 1927'de müdürü oldu; sekreteri, kurumun tek elemanıydı.⁴⁰ Avusturyalı liberaller çalışmalarını hemen uluslararası çevrelerle ilişkilendirdi. Kasım 1926'da Mises, Milletler Cemiyeti ekonomi bölümü başkanı Alexander Loveday'le iletişim kurdu; yeni enstitüyü iyi karşılayan Loveday, enstitüyü Cenevre'de örgütlenen uluslararası projelerin dağıtım ağına dahil edeceğine söz verdi.⁴¹ Ocak 1927'de Hayek ve Richard Resch, yeni enstitüyle ilgili Milletler Cemiyeti'ne bir yazı yazdı. Araştırmalarının hem tarihsel hem de güncel olacağını söylediler. Araştırma savaşın epey öncesine kadar uzanan bir zaman dizisi yaratacak ve komşu ülkelerle işbirliği içinde veri toplamaya da devam edecekti.⁴²

Avusturya Enstitüsü, Harvard Ekonomi Servisinin "üç çevrimli barometre"sini kullandı. Diğer barometreler gibi, ulusun sayıca ve zaman içinde portrelerini çıkarıyordu. İlk raporlarında Avusturya'nın Birinci Dünya Savaşı başlayana kadar üç çevrimli bir barometre çizelgesini çıkardılar.⁴³ "Raporlarda kullanılan temsil yöntemlerinin örne-

40. Hansjörg Klausinger, "Hayek on Practical Business Cycle Research: A Note," *Austrian Economics in Transition: From Carl Menger to Friedrich Hayek*, ed. Harald Hagemann, Yukihiro Ikeda ve Tamotsu Nishizawa (New York: Palgrave Macmillan, 2010) içinde.

41. Loveday'den Mises'e, 30 Kasım 1926, MC, R408, dos. 30796, bel. 55747.

42. Reisch, Hayek'ten Milletler Cemiyeti Ekonomik Barometre Uzmanları Komitesi Sekreterliğine, 20 Ocak 1927, MC, R476, dos. 56987, bel. 56473.

43. "Die Methoden der Konjunkturforschung," 14.

ği” olarak sunulan başka bir çizelgede Avusturya Enstitüsü ulusun ekonomik sağlığını tek bir çizgiye kadar damıttı. Eğrinin, “Avusturya’da iş dünyasının seyrine özgü en önemli rakamların ortalama hareketini temsil” ettiği söyleniyordu.⁴⁴ İnişler grevlerle ve iş gücü kıtlığıyla, çıkışlar yerel ve uluslararası olaylarla açıklanıyordu. Bir iş insanı ya da ilgili bir yurttaş için tek çizgi, ekonomik verilerin gözüyle tarihin geçişine işaret etmekteydi: Siyaset, soyut bir piyasa ikliminin yükselişine ve düşüşüne bağlıydı.

İş dünyası barometrelerinin ulusal çerçevesi, iş çevrimi araştırmalarının anayurdu ve dünyanın en büyük yerli ekonomisine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri için anlamlıydı. Ama orada bile küresel olayların önemi, Harvard Ekonomi Servisinin kendi araştırmalarını 1920’lerin ortasında uluslararasılaştırmasına yol açtı. Hayek’in John Maynard Keynes’le ilk karşılaşması da Haziran 1928’de Harvard Ekonomi Servisinin Londra Ekonomi Okulunda (LSE –London School of Economics) koordine ettiği bir tahminciler toplantısında gerçekleşti.⁴⁵ Kendi payına Hayek, ulus-devlet çerçevesinin küçük ülkelere iyi aktarılmadığını erkenden anladı. Avusturya ile Orta Avrupa’daki sömürge sonrası diğer ardıl devletler, komşu ülkelerin iş çevrimlerine büyük devletlerden ya da imparatorluklardan daha fazla bağımlıydı. Dağılan Habsburg İmparatorluğunun konumunun kırılmanlığı, yabancı ekonomilerin öneminin daha fazla olması demekti.

44. Das Österreichische Institut für Konjunkturforschung, Ocak 1931, MC, R2625, dos. 11377, bel. 172.

45. Friedman, *Fortune Tellers*, 151.

1927'de Hayek, bir sanayi dergisinde şunları yazdı: Küçük ülkeler, etraflarındakilerden çok farklı ekonomilere sahip olabilir, ama yine de karşılıklı bağımlıdır.⁴⁶ Geniş bir iç pazar ya da büyük bir denizaşırı imparatorluk olmadan hiçbir ulus komşusunu göz ardı edemezdi.

Hayek diğer Orta Avrupa ülkeleriyle koordinasyon kurmaya çalıştı ve bölgenin sentetik bir istatistiksel portresini çıkarmaya fiilen nasıl başlanabileceği konusunda daha teorik düşünmeye başladı. Mart 1928'de Orta Avrupalı iş çevrimi araştırma enstitülerinin bir konferansını örgütledi: Konferansa katılanlar arasında Macaristan'dan, Polonya'dan ve Çekoslovakya'dan temsilcilerin yanı sıra Kiel Dünya Ekonomisi Enstitüsünden Adolph Löwe ve gelecekte kalkınma ekonomisinin kurucularından biri olacak Paul Rosenstein-Rodan da vardı.⁴⁷ Davetiyesinde Hayek, "komşu devletlerin ekonomik gelişimine ilgi, herhalde insanın kendi ülkesinin ekonomik durumu kadar önemli" diye belirtti.⁴⁸ 1926'da Cenevre'de bir uzman toplantısının vardıgı sonuca atıfta bulundu: "Büyük ölçüde dış piyasalara bağımlı olan bir ülkede, daha özel olarak bazı Avrupa devletlerinde, tamamen ulusal görüngülere işaret eden verilere dayanan bir barometrenin, ekonomik yaşamın eğilimini öngörmek için

46. F. A. Hayek, "Konjunkturforschung in Österreich," *Die Industrie*, 22 Temmuz 1927, 5.

47. Verhandlungsschrift: Konferenz der mitteleuropäischen Konjunkturinstitute, 23/24 Mart 1928, WWA, 2627/10/262701, 1927 klasör.

48. "Einleitende Bemerkungen zu der am 23 März 1928 zusammentretenden Konferenz der Vertreter der mitteleuropäischen Konjunkturforschungsinstitute," 8 Mart 1928, MC, R2815, dos. 2539, bel. 2539, s. 1.

yetersiz olduğu çok büyük olasılıkla anlaşılacaktı; çünkü o ülkenin iş dünyası bağımlı olduğu piyasanın refahındaki değışkenleri izleme eğiliminde olacaktır.”⁴⁹ Ulusun ötesinde ekonomik sağlık portresi peşinde olan Hayek, “daha geniş bölgenin ekonomik durumunun tam bir resmi”ni çıkarmak ve “daha küçük ekonomik alanların karşılıklı bağımlılığını araştırmak” için Orta Avrupa devletleri arasında düzenli bir ekonomik veri alışverişı çağrısında bulundu.⁵⁰ İmparatorluk sonrası Avusturya gibi ülkelerin çeper statüsü, bütüne duyarlı olmalarını zorunlu kılmaktaydı. Ekonomik bilgi imparatorluğun sona ermesiyle ortaya çıkan sorunları çözenin bir yolu olarak önerildi. Ardıl devletlerdeki ekonomistlerle bağlantılar kurmakla Hayek ve diğerkleri, eski Habsburg mekânını veri alışverişıyle tekrar birleştirmeye, pazar ilişkilerinin restorasyonunu olanaklı kılmaya çalıştı. İmparatorluk siyasal biriminin yokluğunda ekonomi uzmanları bir bilgi ağı önerdi.

1929 borsa çöküşünden ve Büyük Bunalımın başlamasından sonra Amerika Birleşik Devletleri’nden gelen fonlar, bilgi kanallarıyla birbirine bağılı bir Orta Avrupa görüşünün gerçeğe dönüşmesine yardımcı oldu. İstatistikçi ve ekonomist Edmund E. Day, 1929’da Rockefeller Vakfının müdürü oldu ve “ekonomik riskler ve ekonomik istikrar alanlarında bilimsel araştırmaları” birinci fon odağı haline getirdi.⁵¹ Çöküşten sonra Rockefeller Vakfı sosyal bilim

49. A.g.e., s. 5.

50. A.g.e., s. 4.

51. Earlene Craver, “Patronage and the Directions of Research in Economics: The

araştırmalarına beş yıl içinde yaklaşık 18 milyon dolar tahsis etti –sosyal ve ekonomik sorunları çözmek için bilginin gücüne devasa bir yatırım.⁵² Viyana, 1931’de ekonomik bakımdan çöküntüde olan Avusturya’da bir talih kuşu olan 20.000 dolarlık bir bağışla Avrupa’da Rockefeller fonu alan ilk iş çevrimi enstitüsüydü.⁵³ Hayek’in Orta Avrupa’da bir veri paylaşım ağı hayali Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Polonya’daki ekonomik araştırma enstitülerine sağlanan fonlarla gerçekleşmeye yakındı.⁵⁴

Milletler Cemiyeti’nin desteklediği Uluslararası Araştırmalar Konferansı ve Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, 1930’ların sonunda Tuna bölgesinde araştırmalar yaptı. Dağılan Habsburg İmparatorluğunu incelemek, resmi olarak bağımsız devletlerden oluşan bir bölgenin birbirine bağımlı ekonomik bir birim olarak incelenmesiyle, İkinci Dünya Savaşından sonra alan araştırmaları denilen şeyin ilk versiyonu olacaktı. Hayek’in yaptığı işbirliği, iş çevrimi ve iş barometresini bireysel ulus ölçeğinin ötesinde düşünmeye başlamada önemli bir adımdı. Avusturya’nın imparatorluk sonrası açmazı dikkatleri komşu uluslara ve ötedeki dünyaya çevirdi. Ulusun nabızı yeterli değildi. Bölgenin ve dünyanın nabızı ise zorunluydu.

Rockefeller Foundation in Europe, 1924–1938,” *Minerva* 24, no. 2 / 3 (1986): 210–211.

52. A.g.e., 214.

53. A.g.e., 213.

54. A.g.e.

F. A. Hayek'in Avusturya İş Çevrimi Araştırma Enstitüsünde çalışması Cenevre'deki dünya ekonomik araştırmalar merkeziyle ilişki kurmasını sağladı. 1928'de Alexander Loveday, Hayek'in bir Orta Avrupa iş çevrimi araştırma ağı yaratma çabalarına destek verdi.⁵⁵ 1931'in başında Loveday, Hayek'i Viyana Enstitüsünün temsilcisi olarak Cenevre'ye, borsa çöküşünden sonra ilk uluslararası ekonomistler toplantısına davet etti.⁵⁶ Loveday, Hayek'i takdir ediyordu. Mart 1931'de Büyük Bunalımın kökeni ve nedenleri konusunda Morgenstern'e şunları yazdı: "Avrupa'da bu konulara girmeye uygun sizden ve Dr. Hayek'ten başka kimse yoktur."⁵⁷ O yıl kurumlar dağılma sürecindeydi. Hayek Viyana'dan ayrılıp Cenevre'ye giderken emektar Creditanstalt bankası çözülüyordu ve Mayıs ayında iflasını ilan edip Orta Avrupa'nın bunalıma girmesini hızlandıran banka iflasları dizisini başlatacaktı. Cenevre'deki toplantı rastgele bir akademisyenler buluşması değildi; ekonomik öncelik belirlemenin aciliyeti vardı. Loveday'ın dediği gibi, "gözleri yakın geleceğin uçurumunun ötesinde daha uzak bir ufkun daha puslu risklerine" çevirme girişimiydi.⁵⁸

55. Loveday'den Hayek'e, 21 Ocak 1928, MC, R2815, dos. 2539, bel. 2539.

56. Hayek'ten Ohlin'e, 10 Haziran 1931, MC, R2889, dos. 23630, bel. 24135.

57. Loveday'den Morgenstern'e, 11 Mart 1931, MC, R2889, dos. 23630, bel. 24135.

58. Alexander Loveday, "The League of Nations and Business Cycle Research," *Review of Economics and Statistics* 18, no. 4 (1936): 157.

Toplantının ev sahibi İsveçli ekonomist Bertil Ohlin'di. Davet edilen ekonomistlerden kendi ülkelerindeki iş çevrimleriyle ilgili raporlar toplamıştı. Böyle bir uluslararası eşgüdüm zorunlu görülüyordu; çünkü "savaş öncesinin birçok bunalımı görece kısıtlı bir alanla sınırlı olduğu halde, bugün bunalımların serpintileri bütün dünyada hissediliyor." "Dünyanın sorunu," diyordu uzmanlar, "dünya temelinde incelenmelidir."⁵⁹ Farklı bir şekilde ifade edilmesine rağmen, amaç, Şilili-Alman istatistikçi Ernst Wagemann'ın 1928'de önerdiği amaçla aynıydı: "Ulusal-ekonomik iş çevriminin yanı sıra bir dünya-ekonomik iş çevrimi" olup olmadığını araştırmak.⁶⁰ 1931'de toplanan ekonomistlerin oybirliğiyle vardığı sonuç şuydu: Çözümlerin tanımlanması hâlâ zor olsa da dünya ölçeğinde aranması gerekir.⁶¹

"Dünya sorunu"na yaklaşmanın ilk adımı, verileri karşılaştırılabilir yapmaktır. Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşından sonra dünya ekonomik istatistiklerini standartlaştırmaya başlamıştı. 1920'de Uluslararası İstatistik Enstitüsü, Uluslararası Tarım Enstitüsü ve Uluslararası Ticaret Odası üyeleriyle bir Uluslararası İstatistik Komisyonu kurdu. 1927'de *Statistical Year Book*'u (İstatistik Yıllığı) yayınlamaya başladı.⁶² 1928'de Uluslararası Ekonomik İstatistik

59. Ek, *League of Nations Official Journal* 12, no. 12 (Aralık 1931): 2403.

60. Wagemann'dan Loveday'e, 17 Kasım 1926, MC, R451, dos. 5186, bel. 52192.

61. A. M. Endres ve Grant A. Fleming, *International Organizations and the Analysis of Economic Policy, 1919–1950* (New York: Cambridge University Press, 2002), 18.

62. Charles K. Nichols, "The Statistical Work of the League of Nations in Economic, Financial and Related Fields," *Journal of the American Statistical Association* 37, no. 219 (Eylül 1942): 339.

tikler Sözleşmesini onaylamak için çağrılan bir toplantıya kırk ülkeden delege katıldı ve bir İstatistik Uzmanları Komitesi kuruldu.⁶³ Dünya istatistiklerini standartlaştırma ve toplama süreci, yeni bir küresel görüşün ortaya çıkmasına yol açtı. Süreçten sorumlu uzmanlardan biri olan Condliffe “bunu yapan ekonomistler yalnızca farklı uluslardan geldikleri için değil, verilerini ulusal olmayan bir bakış açısıyla yorumlayabildikleri, hatta yorumlamaya mecbur oldukları için de enternasyonaldir” diyordu. İstatistik yaratmak, tek bir dünya resmi çizmek, bizzat ekonomistlerin zihniyetini değiştirmek anlamında küreselleştiriyordu. “Bir ülkeden gelen veriler başka bir ülkeden gelenlere uyduğu için dünyayı geliştirmekte olan ekonomik bir organizma gibi görüyorlar.”⁶⁴

Mises 1928’de “liberale göre dünya, devletin sınırlarında son bulmaz... Siyasal düşünümü tüm insanlığı kapsar” diyordu.⁶⁵ Milletler Cemiyeti’nin istatistiksel küreselciliği bu görüşe sayısal bir somutluk kazandırdı. Ohlin’in 1931 toplantısından sonraki raporu, onun ifadesiyle uluslararası “karşılıklı bağımlılıklar” ve küresel ekonomik güçlerin itip kakışından devletlerin kaçamama düşüncesini güçlendirdi.⁶⁶ 1932’de Arthur Salter iş çevrimi sorunu üzerine “kolektif laboratuvar çalışması”na işaret edip ekonomistleri kesin

63. A.g.e., 338.

64. J. B. Condliffe, “A World Economic Survey,” *Geneva and the Drift to War*, ed. Norman Angell vd. (Londra: Allen and Unwin, 1938) içinde, 98.

65. Ludwig Mises, *Liberalism*, 3. ed. (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985), 148.

66. Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920–1946* (New York: Oxford University Press, 2013), 76.

çözümü olan bir sorun üzerinde çalışan doğa bilimcilerine benzetti.⁶⁷ Aynı yılın başında Condliffe, Ohlin'in başlattığı uluslararası işbirliği projesinin "doğal bir devamı" olarak niteliği yeni, yıllık *World Economic Survey*'in yayınlanmasını sağladı.⁶⁸ İkinci *World Economic Survey*'de Morgenstern'in uyarlanmış dünya ticareti sarmalı vardı; Viyana Enstitüsü, dünya ekonomisinin bir birleşik süreçler mekânı olarak görülmesini ve bilinmesini sağlama projesinin bir parçasıydı. Sayılarla bir dünya ekonomisi yaratmaya yardım ediyordu.

İş çevrimleri ve Bunalım teorileri üzerine Ohlin'den sonraki cildi yazmak için Hayek'in önerisiyle Mayıs 1934'te Haberler görevlendirilince Mises Çevresi ile Cenevre arasındaki bağlar derinleşti.⁶⁹ Haberler, Bölüm 1'de gördüğümüz gibi, gümrük tarifelerini, mesafeleri ve örgütlü emeğin eylemlerini dünya kaynaklarının optimal dağılımı önünde eş engel olarak eşitleyen çözümlemesini inşa etmek için boşluksuz dünya modelini kullandı. Bilimsel olarak kanıtlamayı başarmasa da iş çevrimlerinin uluslararası olabildiğini maddi bir gerçeklik olarak gördü. "Yüz yıldan fazla bir süredir," diyordu "dünyanın pek çok ülkesi, sanayileşmiş ülkeler, tarım ülkeleri ve hammadde üreten ülkeler arasındaki ekonomik bağlantılar o kadar sıkı fıkı ve

67. Salter, *Recovery*, 27.

68. Milletler Cemiyeti, *World Economic Survey*, 1931–32 (Cenevre: Milletler Cemiyeti, 1932), 7.

69. Ekler, *League of Nations Official Journal* 15, no. 6 (Haziran 1934): 524; Mauro Boianovsky ve Hans-Michael Trautwein, "Haberler, the League of Nations, and the Quest for Consensus in Business Cycle Theory in the 1930s," *History of Political Economy* 38, no. 1 (2006): 46.

uluslararası ticaret, çeşitli ulusal ekonomik sistemler için o kadar önemli oldu ki farklı ülkelerdeki iş çevrimlerinin yükseliş ve düşüşleri arasında daha yakın bir bağlantı beklenmelidir.” “Yükseliş ve çöküş virüsleri,” diye yazdı, “ülkeden ülkeye özgürce dolaşır.”⁷⁰

Nedeni anlaşılmaz kalmasına rağmen Büyük Bunalım dünya ekonomik faaliyetlerinin bağlantılı oluşunu uzman çevrelerde sağduyu haline getirmişti. Amerikan Ekonomik Konferansının Mart 1931 toplantısında Ernest Minor Patterson şunları söyledi: “Dünyanın ekonomik bir birim olduğu gözlemi artık bayatladı. Her bölge ve her ekonomik grup daha önce olduğundan çok daha fazla diğerlerine bağımlıdır ve dünyanın ekonomik makinesinin herhangi bir parçasının çalışmasında her düzensizliğin yaygın sonuçları vardır.” Ama bu olguya rağmen “ekonomistlerin yaklaşımı büyük ölçüde ulusal bir yaklaşım olmuştur.” Sözünü ettiği istisnalar Uluslararası Ticaret Odası ve Milletler Cemiyeti’ydi.⁷¹ Birbiriyle bağlantılı bir dünya ekonomisinin var olduğunu kabul etmek bir şeydi. Bu konuda ne yapmak gerektiği ise başka bir şeydi. 1936’da Loveday heybetli bir ekonomistler grubunu toplayıp Haberler’in raporunun ilk taslağını tartıştı. Toplantıda Lionel Robbins, Wilhelm Röpke ve Charles Rist gibi neoliberal entelektüel hareketin mer-

70. Gottfried Haberler, “Systematic Analysis of the Theories of the Business Cycle,” Economic Intelligence Service, Ağustos 1934, MC, R4539, dos. 12653, bel. 12653, s. 3.

71. Ernest Minor Patterson, “An Approach to World Economics,” *American Economic Review* 21, no. 1 (Mart 1931): 147.

kezinde yer alacak figürler vardı.⁷² LSE'yi Robbins temsil ettiği için Hayek toplantıya katılamadı.⁷³

Biçimiyle Haberler'in incelemesi ve onu tartışmak için toplanan konferans, Robbins'in "Haberler-benzeri yöntem" dediği bir şeyi başlattı.⁷⁴ Yöntem, "büyük bir konuda" grup araştırmasını ve ardından sonuçları değerlendirmek için daha geniş bir uzmanlar toplantısını gerektirmekteydi. Haberler yöntemi, uluslararası işbirliği ve veri toplamanın bir biçimini, soyut ekonomi ile konusu bütün dünya ekonomisi olan ampirik istatistik arasında bir orta nokta saptadı. Periyodik olarak toplanıp araştırma sonuçlarını inceleyen ve mübadele eden her kuruma açık ve canlı bir yöntemdi. Haberler yönteminin savaş sonrası Mont Pelerin Society'nin formatıyla benzerlikleri tesadüf değildi. Veri toplama ve standartlaştırma ön çalışması ile teorileştirme arasında bir orta noktaya inanç, Cenevre deneyinin bir parçasıydı.

1936'da Uluslararası İstatistik Enstitüsünde konuşan, Mises'in Viyana'dan tanıdığı ve şimdi Uluslararası Çalışma Örgütü'nde (ILO) önde gelen bir şahsiyet olan Karl Pribram, ekonomistlerin bulutlardan yeryüzüne inişinin izini sürdü. Ekonomistler "dünya çapında evrensel bir ekonomik sistem"e ilişkin soyut kavramlarla işe başlamış ama olaylar tarafından "yüce teoriden ekonomik yaşamın temel gerçekliklerini çalışma"ya zorlanmıştı.⁷⁵ Büyük Bunalım sorunuyla

72. Boianovsky ve Trautwein, "Haberler," 62.

73. A.g.e., 63.

74. Clavin, *Securing the World Economy*, 205.

75. Karl Pribram, "How to Ascertain the Definition of Some Notions Which Are

boğuşmak, istatistikçiler ile ekonomistler arasındaki birlikteliği derinleştirdi. Haberler'in Loveday'e yazdığı bir mektupta ifade ettiği gibi, Mitchell'ın ve NBER'in amacını paylaşıyordu: "teorileri ve olguları daha yakın bir temas içine sokmak."⁷⁶ Haberler yöntemi ekonomistlerin kamusal yaşamdaki alanını genişletmek ve ekonomistlerin menzilini hükümet alanına kadar uzatmakla ilgiliydi. Nasıl ki iş çevrimi araştırma enstitüleri şirket sırrı etrafındaki duvarları yarmaya çalıştıysa, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası kurumların faaliyeti de ulusal hükümetlerden bilgi almaya çalıştı.

DÜNYA EKONOMİSİ VAR MI?

1936'da Ekonomik Bunalımlar üzerine Milletler Cemiyeti raporunu tartışan ilk konferanstan hemen sonra Haberler yöntemine ikinci kez başvuruldu. Konferans bittikten bir hafta sonra ekonomistlerle dolu arabalar bir saat güneye, Fransa'da Annecy'de başka bir gölün kıyısına gitti. Imperial Palace Hotel'de yapılan konferansın masraflarını Rockefeller Vakfı karşıladı.⁷⁷ Toplananlar arasında Mises, Morgenstern, Alvin Hansen, Ohlin, Robbins ve Röpke de vardı.⁷⁸ Konferanstan sonra Viyana'da araştırma enstitüleri

Fundamental to Business Cycle Analysis?," *Revue de l'Institut International de Statistique / Review of the International Statistical Institute* 4, no. 2 (1936): 215.

76. Haberler'den Loveday'e, 22 Ağustos 1936, MC, R4539, dos. 12809, bel. 12653.

77. Kittredge'den Condliffe'e, 18 Mayıs 1936, MC, R4539, dos. 12653, bel. 21852.

78. Bu konferansla ilgili çığır açıcı araştırma için bkz. Neil de Marchi ve Peter Dohl-

arasında eşgüdümü tartışmak üzere bir toplantı planlandı.⁷⁹ Büyük Bunalım üzerine Ohlin ve Haberler raporlarına kadar iş çevrimi üzerine araştırmaların büyük çoğunluğu esas olarak ulusal olmuştu. Rockefeller Vakfının Annecy'de ekonomistlere sorduğu soru temel niteliğindeydi: Küresel ekonomi var mıydı? Davet metninin ifade ettiği gibi: “‘Dünya ekonomisi’ kavramı, sürekli incelemeye tâbi tutmayı gerektirecek kadar gerçek midir?”⁸⁰

Rusya’da doğan ve Sofya’da yaşayan istatistikçi Oskar Anderson’ın yazdığı gündem, sonunda biraz daha uzun ifade ediyordu: “Bu güçlerin, ‘dünya ekonomisi’ diye bir şeyin varlığını haklı gösteren belirli bir organik bütünlüğe sahip olduğunu söyleyebilir miyiz? Yoksa birbiriyle çatışan çok sayıda ulusal programın ve politikanın sonucu olarak ilgisiz ve bağlantısız güçlerin fiziksel bir yığılmasından başka bir şey değil mi?”⁸¹ Annecy’de toplanan ekonomistlerin önündeki soru, dünya ekonomisinin nasıl ölçüleceği idi: “Bu güçlerin kimliğiyle ilgili makul bir görüş birliği ortaya çıkarsa bu güçleri şimdi ne kadar etkili yakaladığımızı, kaydettiğimizi ve çözümlediğimizi sormak mantıklı görünür.” Dünya ekonomisi nasıl yakalanacak ve temsil edilecek? Ayrıca bunu

man, “League of Nations Economists and the Ideal of Peaceful Change in the Decade of the Thirties,” *Economics and National Security: A History of Their Interaction*, ed. C. D. W. Goodwin (Durham, NC: Duke University Press, 1991) içinde, 149. Yazarlar yanlılıkla Wesley Mitchell’i de konferansta gösteriyor. Davet edilmesine rağmen katılmadı. Kittredge’den Loveday’e, 11 Haziran 1936, MC, R4539, dos. 12653, bel. 21852.
79. Kittredge’den Loveday’e, 29 Şubat 1936, MC, R4539, dos. 12653, bel. 21852.
80. Kittredge’den Haberler’e, 16 Mart 1936, MC, R4539, dos. 12653, bel. 21852.
81. Konferans Gündemi Taslağı, tarihsiz, MC, R4539, dos. 12653, bel. 21852.

yapacak “özel bir merkezi enstitü” olmalı mı? Konferanstaki ekonomistler sanayileşmiş devletlerde tarımsal korumacılığın ve tarımsal devletlerde sınai korumacılığın etkileri üzerine uluslararası bir araştırma ihtiyacı konusunda anlaştı. Bu anlaşma gayet yerindeydi; çünkü liberal küreselciliğin temel bir yanını, uluslararası işbölümünü bozuyordu. Toplantıya katılanlar araştırmanın daha sonra “çeşitli ulusal iş çevrimi enstitüleriyle işbirliği yapmak ve bulgularını kolayca erişilebilir kılmak için kurulan... uluslararası bir iş çevrimi araştırma bürosu”na geçmesini önerdi.⁸²

Müstakbel uluslararası gözlem bürosunu yönetmeye aday gösterilen kişi, özellikle William Rappard ve Robbins’in öne sürdüğü Wilhelm Röpke’ydi.⁸³ Röpke, savaş sonrasında Batı Almanya’da “sosyal piyasa ekonomisi”nin entelektüel babalarından biri sayılacaktı. Uluslarüstü neoliberal entelektüel hareketin örgütlenmesinde de merkezi konumdaydı; özellikle kararlı bir biçimde küreselci bakışından, ırk ve kültür konuları da dahil olmak üzere piyasa toplumunun ekonomi dışı gereklerine yaptığı vurgudan ötürü izleyen bölümlerde de merkezi bir figür olacaktır. 1899’da Hannover’e yakın Alman kasabası Schwarmstedt’te doğan Röpke, 1921’de Marburg’da ekonomi eğitimini bitirdi ve 1929’da profesör olarak geri döndü. 1933’te yeni nasyonal

82. Rappard, “Investigation into Post-War Agrarian and Industrial Protectionism,” Ocak 1937, klasör 942, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Alan Ofisleri, Paris, FA395, Rockefeller Paris kayıtları.

83. Victor Monnier, *William E. Rappard: Défenseur des libertés, serviteur de son pays et de la communauté internationale* (Cenevre: Slatkine, 1995), 497.

sosyalist harekete liberal muhalefetinden ötürü üniversiteden atıldı; o da İstanbul Üniversitesi'ne göçtü.⁸⁴ Avrupa akademik çevrelerine dönmeye çalışıyordu ve araştırma umut verici gibi görünüyordu.

Rappard, Röpke'nin çok-ülkeli araştırmayı, Jacques Polak'ın daha sonra 1930'larda "Avrupa'da uygulamalı iktisadın herhalde önde gelen merkezi" dediği Cenevre'den koordine etmesini önerdi.⁸⁵ Kurumsal üs, Rappard'ın Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsü olacaktı. Rappard en çok Milletler Cemiyeti'nin Mandalar bölümünün müdürü olarak tanındığı halde 1934'te Mises'i, 1935'te Michael Heilperin'i ve 1937'de Röpke'yi fakülteye davet ederek, ayrıca Hayek'in ve Robbins'in önemli seminer dizilerine ev sahipliği yapıp seminer dökümlerini yayımlayarak Yüksek Araştırmalar Enstitüsünün 1930'larda neoliberal grubun akademik yuvasına dönüşmesinde de başrol oynadı.⁸⁶

Rappard'ın yaşamı Atlantik'in her iki tarafında akademik dünyası, iş dünyası ve uluslararası örgütler arasında geçti. 1883'te Manhattan'da doğdu, on beş yaşında ailesiyle birlikte Cenevre'ye yerleşmek üzere çifte vatandaşlıkla İsviçre'ye

84. Röpke resmi olarak işten atılmak yerine "emekliye" ayrıldığı için, 1939'da savaş çıkana kadar Alman hükümetinden emekli maaşı almaya devam etti. Hennecke, *Wilhelm Röpke: Ein Leben in der Brändung* (Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag, 2005), 89–95, 125.

85. T. B. Kittredge'den JVS [John Van Sickle] ve SHW'ye [Sydnor H. Walker] gönderilen yazıdan alıntı, 16 Aralık 1936, klasör 942, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları; Jacques J. Polak, "The Contribution of the International Monetary Fund," *History of Political Economy* 28, ek (1996): 214.

86. Susan Pedersen, "The Meaning of the Mandates System: An Argument," *Geschichte und Gesellschaft* 32, no. 4 (2006): 562.

döndü.⁸⁷ 1901'de üniversiteye girdi; Birinci Dünya Savaşı-
ndan önceki akademik gezilerinde ekonomi alanında Berlin
ve Münih'te Gustav von Schmoller, Adolph Wagner ve Lujó
Brentano; Harvard'da Edwin Francis Gay, Frank Taussig ve
Charles J. Bullock; Viyana'da Eugen von Böhm-Bawerk, Eu-
gen Philippovich ve Carl Grünberg gibi önde gelen figürlerle
karşılaştı.⁸⁸ Rappard 1910'da Viyanalı hocalarının aracılığıy-
la İsviçre'nin Basel kentinde Uluslararası Çalışma Hukuku
Birliği'nin bir kanadı ve ILO'nun 1900'de kurulan öncüsü
Uluslararası Çalışma Ofisinin on çalışanından biri olarak
uluslararası bir kurumda ilk işini aldı.⁸⁹ Rappard 1911'de
ders vermek üzere Harvard'a döndü ve bir Güney Amerika
gezisine sponsor olan Boston Ticaret Odasıyla ilişki kurdu.⁹⁰
Birinci Dünya Savaşından sonra Amerika bağlantılarını kul-
lanarak Mandalar Komisyonu müdürü oldu.

1925'te Rappard Cenevre'deki derin uzmanlık havu-
zundan yararlanmanın ve Atlantik-ötesi bağları güçlen-
dirmenin bir yolu olarak bir yüksek araştırmalar enstitüsü
tasarlamaya başladı. Wilson Enstitüsü adı verilebileceği
düşüncesiyle Rappard bunu müstakbel Amerikalı diplo-
matlar için bir okul olarak gördü ve fon konusunda Roc-
kefeller Vakfından Beardsley Rummla görüşüyordu.⁹¹ Ha-

87. Monnier, *William E. Rappard*, 6, 10.

88. A.g.e., 28, 31-34, 43.

89. A.g.e., 46; Charles Howard Ellis, *The Origin, Structure and Working of the League of Nations* (Londra: Allen and Unwin, 1928), 210-212.

90. Monnier, *William E. Rappard*, 51.

91. A.g.e., 356.

ziran 1926'da Ruml, Laura Spelman Rockefeller Memorial Fund'ın Cenevre Enstitüsüne beş yıllık 100 bin dolar fon onayladığı haberini verdi.⁹²

Rappard'ın enstitüsü müstakbel neoliberallere önemli bir kurumsal merkez sundu. Milletler Cemiyeti'nde temsil ettiği mandalar modelinin neoliberal federasyon görüşleriyle önemli ölçüde örtüştüğünü Bölüm 3'te göreceğiz. Devamlılığı olan bir fon konusunda her zaman istekli olan Rappard, 1936'da Rockefeller Vakfının Röpke'nin araştırmasını pilot vaka olarak, onların ifade-siyle “bu tip araştırmaları örgütlemeye ilginç bir deney” olarak, kullanmakla ilgilenmesinden kuşkusuz memnun oldu.⁹³ Röpke'nin dünya araştırması için önerilen ölçekli model Tuna bölgesiydi.⁹⁴ Röpke, çoğunlukla “Tuna” denen bölgeyi araştırmayı bir başlangıç noktası olarak kabul etti, ama “‘küresel’ bir bakış açısı”yla daha fazlasının yapılması gerektiğini de söyledi.⁹⁵ Bir ülkenin kendi tarımına ve kendi sanayisine sahip olma arzusunu “ekonomik basitlik” olarak adlandırdı.⁹⁶ Projesi, ülkelerin kendi kendine yeterlilik peşinde koşmaktan nasıl vazgeçirileceği ve daha büyük bir bü-

92. A.g.e., 364.

93. T. B. Kittredge'den JVS [John Van Sickle] ve SHW'ye [Sydnor H. Walker] gönderilen yazıdan alıntı.

94. Kittredge'den Röpke'ye, 31 Mart 1937, klasör 942, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları.

95. Röpke, Investigation into Postwar Agrarian and Industrial Protectionism: Outline of the First Special Research Program, Kasım 1937, klasör 944, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları.

96. Röpke'den Fleming'e, 2 Mart 1937, klasör 942, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları.

tünün ağına girmekten herkesin daha kazançlı çıkacağına nasıl inandırılacağıyla ilgiliydi.

Cenevre’de göreve başlayan Röpke, işini Mart 1938’de “dünya ekonomisinin yapısal krizini daha iyi anlamak” için “Haberler yöntemi”ni kullanmak olarak tarif etti.⁹⁷ Türkiye göçmenliğinden kurtulup İsviçre’de fon sağlayan Rockefeller’ın “uluslararası bir ekonomik gözlem noktası” dediği yerin tepesinde oturacaktı.⁹⁸ Göreceğimiz gibi, Röpke’nin kendi tüneğini yeryüzüne yukarıdan bakan ve dünyayı anlamlı istatistiklere tercüme eden bir Dünya Fenerine dönüştürme niyeti olmasına rağmen Avrupa’ya geri dönüşü sayılar dünyasından ayrılışı yolunda ilk adım olacaktı.

DÜNYA PROJESİ OLARAK LIPPMANN KOLOKYUMU

Röpke, Annecy konferansından sonra sözleşme süresini tamamlamak üzere Türkiye’ye döndü. Liberaller ağıyla uzaktan ilişkisini sürdürdü. Şubat 1937’de Lionel Robbins’e yalnızca Cenevre’de bir profesörlüğe atanmadığını, aynı zamanda “büyük bir araştırma programı”nın “uluslararası raportörü” de yapıldığını yazdı.⁹⁹ Robbins,

97. Investigation into Postwar Agrarian and Industrial Protectionism: Report on the Organization and Financial Demands, Şubat 1938, klasör 944, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları.

98. Kittredge’den Van Sickle’ye, 28 Ocak 1937, klasör 942, kutu 104, seri 100, RG 1.1, Rockefeller Paris kayıtları.

99. Röpke’den Robbins’e, 13 Şubat 1937, Wilhelm Röpke Archive Institute for Eco-

1937 yazında Amerikalı gazeteci Walter Lippmann'ın yeni kitabı *An Inquiry into the Principles of the Good Society*'nin prova baskısını Röpke'ye verdi. Heyecanlanan Röpke Lippmann'a mektup yazıp, “‘Uluslararası Ekonomik Dağılıma’ üzerine, beni her noktada kitabınızda tartışılan sorunlara yaklaştıracak olan uluslararası karşılaştırmalı araştırma”-sını anlattı. “Bu konulardaki düşünceleri gerekli olgunluk düzeyine ulaşmış dünyadaki az sayıda insan arasında şu ya da bu biçimde bir tartışma” olması gerektiğini öne sürdü.¹⁰⁰ Lippmann'ın kitabında “söz konusu olan temel konulara ilişkin ayrıntılı bir tartışma”yı “şimdi örgütlemek” gerektiğini Robbins'e iletti.¹⁰¹

Bu toplantı; Hayek'in, Röpke'nin ve 1935'te Rappard'ın yayınevinde bir kitap yayımlamış olan ev sahibi Louis Rougier'in yardımıyla Paris'te gerçekleşti.¹⁰² Walter Lippmann Kolokyumu (CWL) denilen toplantı, dünyayı görmeye ilişkin iki büyük projeye örtüştü. Biri, Röpke'nin Cenevre'de ve Annecy'de ortaya çıkan Rockefeller'ın fon sağladığı ve Milletler Cemiyeti'yle, iş çevrimi araştırmalarıyla ve Haberler, Hayek ve Mises'in Viyana tayfasıyla yakından bağlantılı Uluslararası Ekonomik Dağılıma projesiydi. İkincisi, tomurcuklanmakta olan

nomic Research, Köln (bundan sonra RA olarak anılacak), Panzerschrank, s. 416.

100. Röpke'den Lippmann'a, 14 Eylül 1937, RA, Panzerschrank, s. 423–424.

101. Röpke'den Robbins'e, 17 Kasım 1937, RA, Panzerschrank, s. 429.

102. Louis Rougier, *Les mystiques politiques contemporaines et leurs incidences internationales*, Publications de l'Institut universitaire de hautes études internationales, Cenevre (Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1935).

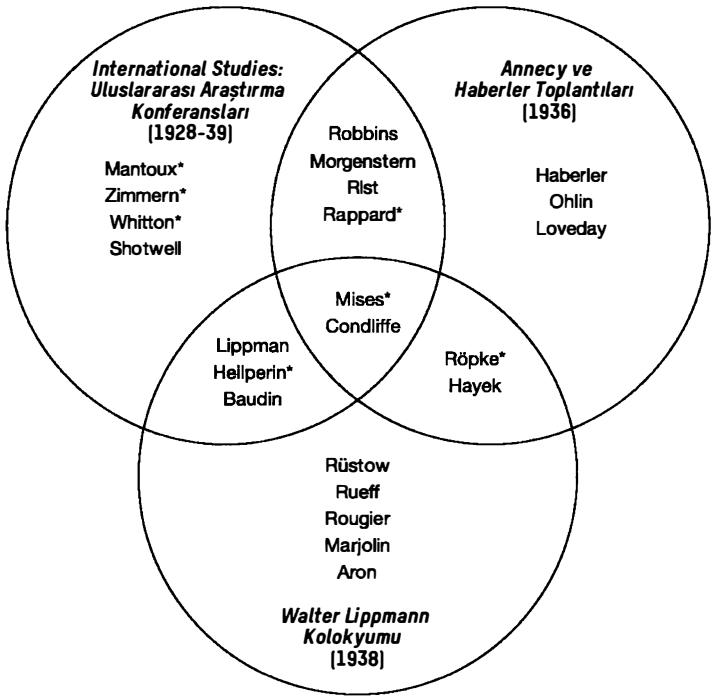
uluslararası ilişkiler disiplininin ilk uluslararası işbirliği kurumu olan Uluslararası Araştırmalar Konferansıydı (ISC); konferans 1928'de başlamak üzere her yıl toplan-
dı.¹⁰³ Konferansların ev sahipliğini, başlangıçta Fransız hükümetinin bir parçası olan ama 1926'da Milletler Cemiyeti'nin Uluslararası Entelektüel İşbirliği Komitesiyle (ICIC) birleşen Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü (IIIC) yaptı.¹⁰⁴ IIIC savaşı atlatacak ve UNESCO'ya dönüşecekti. Yıllık Uluslararası Araştırma Konferansları, format ve ruh bakımından CWL'ye en yakın olanlardı. Haberler yönteminin bir çeşidini izliyor, karşılıklı bağımlı bir gezegeni idare etme planları hakkında bilgi alışverişine adanan tek bir tema üzerine iki yıl süreyle toplanıyorlardı. Konferanslar, dünyanın sorunlarını disiplinlerarası düşünme yeri idi. 1935 ve 1936'da tema, kolektif güvenlikti. 1937 ve 1938'de barışçıl değişimdi. 1939'daki tema, Röpk'e'nin uluslararası ekonomik dağılma konusuna yakındı: Dünya barışıyla ilişki içinde ekonomik politikalar.¹⁰⁵ Benzerlik tesadüf değildi; çünkü Cenevre ile konferanslar arasında hareketlilik çoktu. 1937'de *World Economic Survey*'in ilk derleyicisi Condliffe, Milletler Cemiyeti'nden ayrılıp ISC raportörü oldu.¹⁰⁶

103. David Long, "Who Killed the International Studies Conference?," *Review of International Studies* 32, no. 4 (2006): 603.

104. Daniel Gorman, *The Emergence of International Society in the 1920s* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 204.

105. Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü, *Economic Policies in Relation to World Peace: International Studies Conference, Twelfth Session* (Paris: Milletler Cemiyeti, 1940).

106. De Marchi ve Dohlman, "League of Nations Economists," 151.

1930'LARIN DÜNYA PROJELERINE KATILANLARIN ÖRTÜŞMESİ. YILDIZ İŞARETİ,
CENEVRE'DE ULUSLARARASI ARAŞTIRMALAR YÜKSEK ENSTİTÜSÜNÜN ÖĞRETİM
ÜYELERİNİ GÖSTERİR.

Uluslararası ağ kuran liberal ekonomi uzmanı gruplar ile CWL arasında önemli örtüşmeler vardı. Örneğin Condliffe 1938'de Paris'te hazır bulundu. Hagen Schulz-Forberg bu bağlamın önemine dikkat çekerek, Mises'in 1936'da IS-C'ye hammaddeler üzerine bir araştırma katkısında bulunmasına ve Michael Heilperin'in 1937 ve 1939 toplantısı için

makale yazıp dağıtmasına işaret etti.¹⁰⁷ Mises, Mayıs 1936'da Madrid'deki ISC toplantısına Yüksek Araştırmalar Enstitüsünün bir temsilcisi olarak katıldı.¹⁰⁸ Röpke, 1936'da ISC konferansına katılmaya çalışmış, ama Alman pasaportu nedeniyle katılamamıştı.¹⁰⁹ Lippmann figürünün kendisi de anlamlıydı. ISC'nin Amerika koordinasyonu komitesi Dış İlişkiler Konseyiydi ve Paris'te yapılan 1937 konferansına katılan grupta geleceğin dışişleri bakanı John Foster Dulles ve uluslararası hukuk uzmanı Philip C. Jessup'la birlikte Lippmann da vardı.¹¹⁰ Bu anlamda Walter Lippmann Kolokiyumu aykırı bir toplantı değil, zamana uygundu; ICC, Milletler Cemiyeti ve ABD vakıflarının fon sağladığı uluslararası liberal ortak araştırma ruhunun bir devamıydı.

Walter Lippmann Kolokiyumu dört gün sürdü ve Paris'te Liberalizmin Yenilenmesi İçin Uluslararası Araştırma Merkezi yaratma kararıyla son buldu; merkezin Röpke, Hayek ve Lippmann'ın gözetiminde İsviçre, İngiltere ve Amerika birimleri olacaktı.¹¹¹ 1920'lerde bir alüminyum kartelinin

107. Hagen Schulz-Forberg, "Laying the Groundwork: The Semantics of Neoliberalism in the 1930s," *Re-inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, ed. Hagen Schulz-Forberg ve Niklas Olsen (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2014) içinde, 16.

108. Ludwig Mises, "A Draft of Guidelines for the Reconstruction of Austria (May 1940)," *Selected Writings of Ludwig von Mises*, ed. Richard Ebeling (Indianapolis: Liberty Fund, 2000) içinde, 158.

109. Röpke'den Haberler'e, 25 Şubat 1936, RA, Panzerschrank, s. 462.

110. Frederick Sherwood Dunn, *Peaceful Change: A Study of International Procedures* (New York: Dış İlişkiler Konseyi, 1937), v.

111. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances du Colloque Walter Lippmann* (Ağustos 26–30, 1938), *Travaux du centre international d'études pour la renovation du libéralisme* (Paris: Librairie de Médicis, 1938), cilt 1, 110.

yaratılmasında başrol oynayan Fransız sanayici Louis Mar-
lio'nun önerisiyle toplanan düşünürlerin ortak ideolojileri
için üzerinde anlaştıkları etiket “neoliberalizm” oldu.¹¹² Yeni
hareketin Fransa merkezi, 1889 Paris Sergisinin Sosyal Eko-
nomi sergisinin belgelerini saklamak için yaratılan bir bi-
nada, Musée Social'de olacaktı. “Modern Fransa'nın sosyal
laboratuvarı” denen bina, yeni doğan neoliberal hareket için
alışılmadık bir karargâh gibi görünebilir.¹¹³ Yine de bilim in-
sanlarının dikkat çektiği gibi, CWL'deki tartışmalar piyasa
köktenciliğinin bir karikatürüne pek uygun değildi.¹¹⁴ Katı-
lımcılar, müdahalenin bir biçimiyle ve refah devletiyle bağ-
daşan bir dizi tutum benimsedi.

Lippmann'ın metni de bu tür bir sahiplenmeye açıktı.
Amerikalı gazeteci, kendi ifadesiyle, klasik liberallerin so-
nunda ilham vermeyen statüko savunucuları olmalarına yol
açan “laissez-faire safsatası” konusunda hayli acımasızdı.¹¹⁵
Lippmann bu konuda iki savaş arası dönemin ruhunu yan-
sıyordu. 1924'te Keynes, “laissez-faire'in sonu”nu zaten ilan
etmiş ve piyasayı korumak için devletin gerekliliğini yeniden

112. A.g.e., 102.

113. Janet R. Horne, *A Social Laboratory for Modern France: The Musée Social and the Rise of the Welfare State* (Durham, NC: Duke University Press, 2002).

114. Bkz. Serge Audier, *Le colloque Lippmann: Aux origines du néo-libéralisme, précédé de Penser le néo-libéralisme*, 2. ed. (Paris: Éditions Le Bord de l'eau, 2012); François Denord, “French Neoliberalism and Its Divisions: From the Colloque Walter Lippmann to the Fifth Republic,” *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009) içinde, 50.

115. Walter Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society* (Boston: Little, Brown, 1937), 201.

düşünmeyi önermişti.¹¹⁶ Lippmann'a göre on dokuzuncu yüzyıl liberalleri, piyasa koşullarını korumak için güçlü bir devlet ve özellikle yasal bir çerçeve ihtiyacını onaylamamakla, hasbelkader egemen olan koşulları fiilen onaylamış oldular. Ondan sonra kurulan merkeze iliştirilen bir ifadede Lippmann "liberalizmi yenileme" çağrısında bulunuyordu; yalnızca piyasayı korumada kurumların zorunluluğunu kabul etmekle kalmıyor, refah devletiyle özdeşleştirilecek bir dizi önlemi de onaylıyordu: Soy ıslahı ve eğitimden bayındırlık işlerine ve kentsel dinlenme tesislerine kadar.¹¹⁷ Bu hizmetlerin masrafı zenginlerden alınan vergilerle, "fazla sermaye"nin kaymağı alınarak karşılanacaktı.¹¹⁸

Lippmann'ın kitabının ve onun etrafında düzenlenen kolokyumun en çarpıcı özelliği, aksi takdirde bu tür müdahale ve yeniden bölüşüm biçimlerinden kuşku duyan Röpke ve Hayek gibi düşünürlerin bu konuda bu kadar hevesli olmalarıydı. Denebilir ki kitabın en özgürleştirici yanı kamuya dikkat çekip liberal davanın geçerliliği için bir geri dönüş olasılığı göstermesinin yanı sıra, Milletler Cemiyeti'nin teknik jargonundan ve birçoğunun 1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında içinde yer aldığı iş çevrimi araştırmalarının esrarlı ayrıntılarından bu kadar uzaklaşmasıydı. En geç 1930'ların sonunda dünyadaki bütün istatistiksel olguların,

116. John Maynard Keynes, "The End of Laissez-Faire," *The History of Economic Thought: A Reader*, ed. Steven G. Medema ve Warren J. Samuels (New York: Routledge, 2003) içinde.

117. Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, 226.

118. A.g.e., 232.

Mises'in 1920'lerde tanımladığı parçalanmış dünyanın res-torasyonu anlamına gelmediği tartışılmaz olmuştur.

Konferanstan önce Röpke ve yazar arkadaşı Alman sosyolog Alexander Rüstow, aşağıdaki gözlemi yaptığında konuyu en açık biçimde ortaya koyuyordu: "Son on yılda insanlar ve araçlar eşi görülmemiş bir ölçekte seferber edildi... Olgular dağ gibi yığıldı, sonu gelmez konferanslar yapıldı, giderek artan hassasiyetle (ve bu arada giderek ardan ölçüde gerçekdışı) ekonomik çözümler yapıldı, geniş ve ayrıntılı araştırma programları geliştirilip kurumsallaşmış bilim mekanizmaları kuruldu ve neredeyse her ülkeye ve her üretim kesimine anketçiler gönderildi." Yine de uluslar giderek birleşmek yerine daha ayırık hale geliyordu.¹¹⁹ Röpke daha sonra bu bölümün özdeyişi işlevi gören hüzünlü açıklamayı yaptı: "Dünya ekonomisinin bozulma döneminin aynı zamanda uluslararası ekonomik konferanslar dönemi olduğunu söylemek abartı olmaz."¹²⁰

Böyle bir bilgi bolluğu ve yararsız veri yığını atmosferinde Lippmann'ın kitabının olası dinçleştirici yanı, liberalizmin olgusal ya da ekonomik yanına değil, siyasal ve sosyolojik yanlarına vurgu yapmasıydı. Ekonomik konularla uğraşırken ekonomi bir sayılar ve çevrimler alanı olarak değil de değerler ve düzen mekânı olarak yansıtıldı.

119. Rüstow ve Röpke, "A Note on the Urgent Necessity of Reorientation in Social Science," dosya 944, kutu 104, seri 100, RG 1.1 Rockefeller Paris kayıtları.

120. Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration* (Dordrecht: Reidel, 1959), 14. Bu dönemle ilgili olarak bkz. Patricia Clavin, *The Failure of Economic Diplomacy: Britain, France, Germany and the United States, 1931–1936* (New York: Palgrave Macmillan, 1996).

Lippmann'ın kitabının büyük ölçüde Mises ve Hayek okumalarıyla benimsenen temel argümanlarından biri şuydu: Ekonomiyi “akıllı otorite”yle “tepeden kontrol” etmeye çalışmak saflıktı ve zararlıydı.¹²¹ Lippmann, Avusturyalı düşünürlerden kapsamlı bir biçimde yararlanarak, sosyal ve ekonomik yaşamda “kontrol yanılması”nı eleştirdi. Yalnızca serbest fiyat hareketine göre davranan insanların büyük ölçüde plansız harcadığı insan enerjilerinin koordinasyonunu tam olarak yakalayıp anlama girişimiyle alay etti. Hiçbir “istatistik, sayım, rapor” yığını, diyordu, süreci yukarıdan planlamaya yetecek bilgi anlamına gelemmez.¹²² Hem sosyalist planlamanın hem de iş çevrimi araştırmalarıyla ekonomik yaşamın bütünlüğünü kavrama girişimlerinin örtük bir eleştirisi olarak okunabilecek şu satırları yazdı: “Sosyal deneyim verileri için zihin, araştırılmamış bakir bir alanda biraz tanıdık arazi parçalarına gelişigüzel loş ışık çemberleri tutan bir fenere benzer” diyordu.¹²³ İlahları yardımına çağırdı. “Sosyal kontrol, insanların evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olarak Tanrı’ya atfettiği türden bir üstünlüğün yanına bile yaklaşamaz.”¹²⁴

“Sayısız ögenin karşılıklı bağımlı olduğu ve birbirini etkilediği” bir “sosyal sistem” karşısında ne yapmalı?¹²⁵ Lippmann, liberal kapitalist bir toplumun asli yönetile-

121. Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, 173, 365.

122. A.g.e., 33.

123. A.g.e., 31.

124. A.g.e., 32.

125. A.g.e.

mezliğı karşısında umutsuzluğa kapılmadı. Aksine, örgütlü neoliberalizmin çoğunu tanımlayan hamleyi yaptı: Ekonomik olandan hukuksal olana geçti. “İşler daha fazla karmaşıklaşırken, zaman ve mekân bakımından daha fazla genişlerken, daha çetrefil ve birbiriyle ilişkili olurken,” diyordu, “tepeden yönlendirme... yerini... ortak bir hukuk yöntemiyle sosyal kontrole bırakmalıdır.”¹²⁶ “Liberalizmin tarihsel misyonu işbölümünün önemini keşfetmek”ti; “tamamlanmamış görevi ise hukukun ve kamu politikasının bu üretim tarzına en iyi nasıl uyarlanacağını göstermektir.”¹²⁷ Hukukun rolü ulus-devletle sınırlı değildi. Kitabı boyunca Lippmann, modern çağda küresel ölçeğe ulaşan birbiriyle bağlantılı bir mübadele alanını çağrıştırmak için LSE ekonomisti Graham Wallas’tan ödünç aldığı “Büyük Toplum” kategorisini kullandı.¹²⁸ Ortak hukuk, küresel Büyük Toplumun tamamına yayılmalıdır. Bu noktayı güçlü bir biçimde ifade etti: “Dünya ekonomisinin tamamında ortak yasaların zorunluluğu gündelik işlemlerinde insan kalabalığının zorunluluğudur ve bunun toplam gücü yenilmezdir.”¹²⁹

Lippmann; Mises ve Hayek’in izinden gidip hem sosyalizmin hem de liberalizmin ancak serbest fiyat sisteminin çözebileceği bir bilgi sorunuyla karşı karşıya olduğunu öne

126. A.g.e., 35.

127. A.g.e., 174.

128. Bkz. Graham Wallas, *The Great Society: A Psychological Analysis* (New York: Macmillan, 1914), 3–4. Wallas, bu kitabı Lippmann’a ithaf etti.

129. Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, 319.

sürdü. Fiyatların ancak birörnek bir hukuk yapısı içinde işlediği gerçeğine güçlü vurgusuyla da Mises ve Hayek'in ötesine geçti. Ben Jackson, hukuka bu dönüşün Hayek'in 1940'lardan itibaren hukukun üstünlüğüne dair yenilenen kendi ilgisinin habercisi olduğuna işaret eder.¹³⁰ Hayek ve Mises, "Büyük Toplum" terimini de benimsedi ve meslek yaşamları boyunca kullandı. Lyndon B. Johnson'ın 1960'ların sonunda ulusal refah devleti programlarını tarif etmek için aynı ifadeyi kullanmış olması, terimin Hayek, Mises, Lippmann ve onlardan önce Adam Smith'in kafasındaki kapsamını yanlış anlamayı kolaylaştırır. Onlara göre bu terim piyasa mübadelesi dünyasının tamamını ifade etmekteydi; Mises'in 1944'te dediği gibi, Büyük Toplum "tüm insanları" kucaklamaktaydı.¹³¹

Lippmann'ın eseri, değer in öznelliği üzerine Avusturya bakış açısı ile hukukun üstünlüğüne yeni ilginin bir senteziydi. Hayek'e göre bu, Lippmann Kolokyumundan önce bile bilgi sorununa gösterdiği yeni ilginin devamıydı. Mises'in etrafında toplanan Viyanalı ekonomistler istatistiksel araştırma projeleriyle uğraşırken bile salt betimleyici olguların sınırları ve öngörü olasılığı konusunda hep ihtiyatlı kaldı.¹³² Geç on dokuzuncu yüzyılda tarihsel ekonomistler ile Carl Menger'le ilişkili marjinalistler arasındaki

130. Ben Jackson, "Freedom, the Common Good, and the Rule of Law: Lippmann and Hayek on Economic Planning," *Journal of the History of Ideas* 73, no. 1 (2012): 60.

131. Ludwig Mises, *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* (New Haven, CT: Yale University Press, 1944), 238.

132. Hansjörg Klausinger, *The Collected Works of F. A. Hayek*, cilt 7: *Business Cycles, Part I*, ed. Hansjörg Klausinger (Londra: Routledge, 2009), 7.

Methodenstreit [Yöntem tartışması], kısmen, dünya şöyle dursun ulusal bir ekonominin bütününe yakalama olasılığıyla ilgili kuşku etrafında dönmüştü. Mises Çevresinin ekonomistleri, Berlin’de tarihsel okul projesinin bir uzantısı olarak Ernst Wagemann’ın çabalarından kuşku duyuyordu.¹³³ Yine de 1930’lara kadar bu sorun daha çok teorik yaklaşımlarla çözülmüştü. Ne var ki 1930’larda Hayek, bilginin rolüne inancını gözden geçirmek için hesaplama tartışmasına geri döndü.¹³⁴

1937’de Londra Ekonomi Kulübünde yaptığı “Ekonomi ve Bilgi” konulu başkanlık konuşmasında Hayek, dinleyenlere *datum*’un Latince tanımının “verili” olduğunu hatırlattı. Ama sorun, diyordu Hayek, “olguların kime verili olması gerektiği”ydi.”¹³⁵ Hayek, ekonomistlerin kendilerinin bildiği (ya da bildiğini iddia ettiği) şeyler ile dünyada ortalama ekonomik aktörlerin *fiilen* bildiği şeyler arasındaki farktan kaçındığını hissetti. Avusturya İş Çevrimi Araştırmaları Enstitüsündeki çalışmalarının öncülü ekonomik pedagoji kavramı –piyasa, ekonomist ve ekonomik aktör arasındaki mesafenin kapatılabildiği düşüncesi– olmuştur, ama şimdi bu olasılıktan kuşku duyuyordu. Denge modellerinin, hem

133. A.g.e.

134. F. A. Hayek, “Economics and Knowledge,” *Economica* 4, no. 13 (1937): 33–54. Hayek, temel denemelerin çeviri yayınlarında da sosyalist hesaplama tartışmasını canlandırmıştı. Bkz. F. A. Hayek, ed., *Collectivist Economic Planning* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1935). “Economics and Knowledge” (Ekonomi ve Bilgi) demesinin özenli bir yeniden inşası için bkz. Bruce Caldwell, *Hayek’s Challenge: An Intellectual Biography of F. A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004), 206–230.

135. F. A. Hayek, “Economics and Knowledge (1937),” *Individualism and Economic Order*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 1948) içinde, 39.

ilgili tüm aktörler arasında kusursuz bilgiye hem de özünde zombi diye alay ettiği *Homo economicus* kategorisine dayandığına işaret etti; dua ederek ve oruç tutarak kovduğumuz “ekonomik insan”ın arka kapıdan tekrar içeri girdiğine.¹³⁶ Hayek, neoliberallerin yapmakla suçlandığı bir şey yaptı: Ekonomistlerin kendi modellerini gerçek dünya zannettiğini öne sürdü.

Hayek’e göre, gerçeklikte kusursuz piyasalar yoktur. Kusursuz bilgi olanaksız olduğu için var olamazlar. Onun yerine, Mises’ten alıntı yapıp, işbölümüne benzer “bilgi bölüşümü” dediği varsayımla başlamak gerekiyordu.¹³⁷ “Yalnızca... fiyat bilgisi”ne ihtiyaç olduğunu öne süren ekonomistlerin düşüncesini önemsemedi. Bu hem barometre görüşünden, hem Viyana araştırma enstitüsünün kamusal eğitim rolünden hem de araştırma odağı olarak çevrimden net bir uzaklaşmaydı. Hayek, bir bilim insanının ifadesiyle felsefesinin tanımlayıcı özelliğine, bilgisizliğin yararına ilk kez 1937’de işaret etti.¹³⁸ Hayek, “yalnızca bazı insanlar, bilmeleri halinde planlarını değiştirmelerine neden olacak olguları bilme şansına sahip olmadıkları için” denge durumunun var olduğunu öne sürdü.¹³⁹ Kusursuz bilginin; gerçekliğe uymayan modelin totolojik bir kibri olduğu, ekonomik düzen biçiminde denge durumu-

¹³⁶. A.g.e., 46.

¹³⁷. A.g.e., 50.

¹³⁸. Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown* (New York: Verso, 2013), bl. 4.

¹³⁹. Hayek, “Economics and Knowledge (1937),” 53.

nu yaratanın kusursuz değil, kusurlu bilgi olduğu temel noktasını gözden kaçırdığı sonucuna vardı. Daha sonra ifade ettiği gibi, 1930’ların ikinci yarısında “iktisadın temel işlevinin, insan faaliyetinin *bilgisine sahip olmadığı* verilere uyarlanma sürecini açıklamak” olduğunu anladı.¹⁴⁰

İnsanlar piyasa uyarılarına bilinçsiz tepkiyle hareket ettiklerine göre, o halde ekonomistin rolü kamuyu aydınlatmak değildi. İş çevrimi çizelgesi, aslında düşünen zihinden çok, özerk sinir sisteminin bir kaydı olması anlamında ulusun nabızıydı. Böyle bir özerk faaliyetin kayıtlarına başvurmak zaman içinde daha fazla istikrar sağlamanın aracı olmaz. Çizelgenin politika yapıcılara eyleme geçirilebilir bilgi sunduğunu varsaymak, en baştan çıkarıcı hataydı ve Lippmann’ın ifadesiyle “kontrol yanılması”na yol açtı. Hayek’in daha sonra yazdığı gibi, hatta “ulusal bir sosyal ya da dünya ekonomisinden söz etmek... en sosyalist çabanın, piyasanın kendiliğinden düzenini üzerinde anlaşılmış bir ortak amaçlar sistemine hizmet eden ve bilinçli yönetilen bir örgütlenmeye dönüştürme çabasının başlıca kaynaklarından biridir.”¹⁴¹ Metaforu genişletmek gerekirse; Hayek’in çözümü hastayı elektrokardiyografiden uzaklaştırmak ve önleyici tedaviye odaklanmaktı. Yeni bir hedef vardı; doğrudan eylemle ortaya çıkan hastalıkları tedavi etmek değil, hastanın ilk önce hiç

140. Aktaran Ebenstein, *Hayek’s Journey*, 237.

141. F. A. Hayek, “The Principles of a Liberal Social Order (1966),” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 164.

hasta olmayacağı bir dünya tasarlamak. İmgelemin ufku tedavi değil, koruyucu sağlıktı.

Lippmann'ın kitabında kurumlara ve hukukun üstünlüğüne vurgu, Hayek'in sınırlı bilgiyle ilgili var-
dığı sonucu kusursuz bir biçimde tamamlamaktaydı ve ekonomiyi sayılarla ya da teorik modellerle yakalama girişimlerinden uzaklaşıp hukuka ve devlet yönetimi projelerine yönelmeye olanak vermekteydi. Lippmann, düzenin mimarı olarak liberale yeni bir rol icat ettiğinden seçici bilginin önemini övüyordu: “Düşünür, çalışma odasında oturup toplumun yönü için planlarını çizerken, kahvaltısının ayrıntılı kavrayışının ötesinde olan sosyal bir süreçle onun için üretilmediğini düşünmez. Kahvaltısının, Brezilya'nın kahve plantasyonlarında, Florida'nın narenciye bahçelerinde, Küba'nın şeker kamışı tarlalarında, Dakota'nın buğday çiftliklerinde, New York'un mandıralarında çalışan işçilere bağlı olduğunu; gemilerle, trenlerle ve kamyonlarla bir araya getirildiğini, alüminyum, porselen, cam ve çelikten yapılan kaplarda Pennsylvania'dan gelen kömürle pişirildiğini bilir. Ama bir kahvaltıyı masaya getiren her süreci bilinçli olarak planlamak gerekseydi kahvaltının karmaşıklığı zihnin anlama gücünü aştı.” Görüngüsel karşılaşma ânını dünya ekonomisini anlamaya giriş noktası kabul eden ekonomistlerden –daha sonra ünlü Milton Friedman ve kalemi vakası dahil– farklı olarak Lippmann, bunu dünya ekonomisini unutma ânı olarak öne sürdü. “Sonsuz derecede karmaşık bir çalışma rutinleri sistemine güvenebildiğimiz

için,” diyordu, “bir adam kahvaltısını yaptıktan sonra yeni bir sosyal düzeni düşünebiliyor.”¹⁴² Liberal entelektüelin görevi, dünya ekonomisinin yüz hatlarının izini sürmeye çalışmak değil, bir adım geri durup bizzat büyük düzenin onu olanaklı kılan temel koşullarını düşünmekti. Küresel ekonomi bilinemezdi –ve bu bir çıkmaz sokak değil, içinde dünya ekonomisinin gelişeceği düzeni tasarlamak için bir başlangıç noktasıydı. Neoliberalizmin Cenevre Okulu-nun ortaya çıkışının temelinde bu içgörü vardı.

Sayılar dünyasından uzaklaşan ikinci yola Röpke ve Rüstow girdi. Kolokyumda Röpke, iki yıl önce Robbins’e gönderdiği bir mektupta ortaya attığı bir teoriyi öne sürdü; buna göre “sistemimizin ahlaki işlevinin dağılması, şimdiki dağılmanın en önemli ve en uğursuz yanıdır.”¹⁴³ Liberalizmin “muhafazakârlıktan öğrenmek” zorunda olduğu şey, diyordu, “ölçülemez olana, yaşamsal ya da insani öğeye ya da bu ele avuca gelmez şeylere her ne diyorsanız ona” önem vermektir.¹⁴⁴ Lippmann gibi, Röpke ve Rüstow da *laissez-faire*’e kör inancın, kendisini en iyi “proletarya’ denilen hastalık”la açığa vuran olumsuz sosyal sonuçlar ürettiğini savunuyordu. “Dar bir ekonomik [insanlık] kavrayış”ı, insanlığın “ekonomi dışı” ihtiyaçlarını gözünden kaçırmıştı.¹⁴⁵

Karl Polanyi’nin *Büyük Dönüşüm*’deki piyasa kökten-ciliği çözümlemesini haber veren Rüstow, Lippmann Kolok-

142. Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, 30.

143. Röpke’den Robbins’e, 6 Mayıs 1936, RA, Panzerschrank, s. 421.

144. Röpke’den Robbins’e, 13 Şubat 1937, RA, Panzerschrank, s. 414.

145. Rüstow ve Röpke, “A Note on the Urgent Necessity of Reorientation.”

yumunda “piyasanın bir atomlaşma alanı haline geldiğini” ve piyasanın “kendi kendine çalıştığı” inancının bir “teolojik-rasyonel hata” olduğunu söyledi.¹⁴⁶ Verimliliğe, kâra ve üretkenliğe tek yanlı odaklanma, birey topluluktan koptuğu için, sosyolojik olarak zararlı yalıtılmışlığa ve ahlakın bozulmasına yol açmıştı. Acımasız bir paradoksle tüm sosyal bağları koparma ve dünyada akıntıya kapılıp sürüklenme deneyimi, “piyasa ekonomisi bakış açısına, sürtünmeden ve ekonomi dışı engelden kurtuluş gibi görünür.”¹⁴⁷ Rüstow ve Röpke “gömülmüşlük” terimini kullanmadan, ekonominin topluma yeniden gömülmesi gerektiğini öne sürdü. Birey, anlamlı topluluk ilişkilerini –aile, din ve tercihen kırsal toprakla bir bağlantı– yeniden keşfetmelidir.

Hayek ve Mises, kolokyumda Röpke ve Rüstow’a açıkça karşı çıktı. Mises, Rüstow’u kırsal yaşamı romantikleştirmekle suçladı ve Hayek, “yaşamsal değerler”i “değerleme ölçeği” önerisinin liberalizmin ilkeleriyle bağdaşmadığını savundu.¹⁴⁸ Bu ayrılık, Bölüm 5’te görüleceği gibi, ırk sorusunda tekrar ortaya çıkacaktı. Bununla birlikte, birincisi enternasyonalizme inanç ve ikincisi dünyayla ilgili hakikati anlatmada sayıların ve modellerin değerinden kuşku duyma konusunda hepsi hemfikirdi. Röpke, sosyal bilimlerin gerileyip “olgu kaydeden bir makine”ye dönüşmesini eleştirdi ve daha sentetik ortak çalışma –iş çevrimi araştırma enstitülerinin istatistik toplamasına daha az, ISC’nin ulus-

146. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 80–81.

147. A.g.e., 81.

148. A.g.e., 91.

lararası ilişkiler araştırmalarına ve Lippmann'ın sosyal felsefesine ise daha benzer bir çalışma– çağrısında bulundu.¹⁴⁹

İstatistiğe en sert saldırı, Rappard'ın Yüksek Araştırma Enstitüsünde öğretim üyesi olan Polonyalı ekonomist Michael Heilperin'den, Lippmann Kolokyumundan Cenevre'ye döndükten sonraki ay tamamladığı ve daha sonra 1939'da ISC için kısalttığı bir kitapta geldi. Kitabın ilk sayfalarında Heilperin “sözde nicel kavramlar” uyarısında bulundu ve “temsil ettikleri varsayılan heterojen gerçeklik”i anlamak için “istatistiksel inşaların kullanılması”-nı eleştirdi. “Ekonomik gerçeklik bilğimiz, bir endeks-sayı bilgisi halini alma eğiliminde” diye yakındı.¹⁵⁰ İstatistik, “ekonomik dünyanın sunduğu kafa karıştırıcı çokluktan ve heterojenlikten kurtulmanın rahat bir yolu”nu sunuyordu, “ama çokluk vardır ve bunu önemsememek, insanın dünyayla ve ekonomik süreçlerle ilgili yanlış ya da anlamsız açıklamalar yapmasına yol açar.”¹⁵¹ İstatistik projeleri, dünya ekonomisi kavrayışına giden kolay yol sayıldığında çıkmaza girmişti.

Neoliberalizmin en önde gelen temsilcileri 1930'lara sayılara dair kuvvetli bir inançla başlayıp bu onyıllı sayılardan nefret ederek bitirdi. Daha önce betimleyici istatistiğe kuşkuyla bakan Avusturyalılar bile kamuoyunu eğitme işlevli iş çevrimi araştırmalarını desteklemeye istekli

149. Rüstow ve Röpke, “A Note on the Urgent Necessity of Reorientation.”

150. Michael Heilperin, *International Monetary Economics* (Londra: Longmans, Green and Co., 1939), viii.

151. A.g.e., 267.

olmuştı. Onyılın sonuna gelindiğinde ise Hayek, ekonomik ilişkiler bakımından bilmemenin zorunluluğundan söz ediyordu. Kolektif kaymayı açıklayan nedir? “Kontrol yanılması”nın kınanmasında öne sürüldüğü gibi, 1930’lar bittiğinde sayıların kullanılması, fiyat istikrarı için devlet eylemine inananlarla ve Lippmann’ın “ekonomik dünya-planlaması” aracılığıyla bir “gezegen süper-devleti” peşinde koşmakla suçladığı Otto Neurath ve Harold Laski gibi solcularla bütünleşmişti.¹⁵² Kendini yeni yeni tanımlayan neoliberalerler grubu için temel ayrım, ekonominin görülebildiğini ve sayılabildiğini –dolayısıyla ayarlanıp kursosuzlaştırılabildiğini– öne süren soldaki hasımlarının inançlarını paylaşmamalarıydı. Neoliberalerler işleyen fiyat sisteminin sakatlanması ve “bozulma”sı olarak gördükleri şeye tepki olarak, ekonominin görünmezliğine büyük yatırım yaptı. Görülemeyen, planlanıp düzenlenemezdi.

Ekonomi temsilin ötesindeyse, o zaman görev, ekonomiyi içerecek ve koruyacak bir çerçeve bulmaktı. 1938’deki Lippmann Kolokyumundan, normatif bir dünya görüşü sonucu çıktı; buna göre en uygun müdahale aracı ölçüm, gözlem ya da denetim değil ortak, uygulanabilir bir hukukun ve insanlığın piyasayla sağlanmayan yaşamsal ihtiyaçlarını hesaba katan bir aracın saptanmasıydı. Neoliberalizm, ekonomiyi temsil alanının –ve Hayek’e göre aklın bile– ötesine yerleştirmekle, 1930’ların sonunda, sentetik bir sosyal bilim

152. Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, 314. Bkz. Neurath’ın katkıları, International Industrial Relations Institute, *World Social Economic Planning* (New York: International Industrial Relations Institute, 1932) içinde.

projesi olarak doğdu; bu projede, görüldüğü kadar şaşırtıcı bir biçimde, en önemsiz akademik yaklaşım iktisadındıydı.

Cenevre Okulu neoliberalizminin projesi, küresel istatistik ve veri toplama projelerinden doğmuş olmasına rağmen dünya ekonomisini görmekle ilgili değil, görünmezliğini ilan etmekle, ölçmekle değil, yüce ve kavrayışın ötesinde göstermekle, işleyişini araştırmakla değil, kavranmayan kendiliğinden bir düzen olarak teorileştirmekle ilgili olacaktı. Cenevre Okulu neoliberalizmi, olumsuz bir teoloji olacaktı. Programı, dünya ekonomisinin kendisine dair bir tanım yapmadan dünya ekonomisine kılıf olacak doğru kurumları tasarlamaktı. Bu, küresel düzeyde bir hukuk, devlet ve örgütler projesi olacaktı. Mises'in Lippmann Kolokyumundaki son müdahalesinde Milletler Cemiyeti'ni incelemeyi önermesi fikir vericidir.¹⁵³ Hayek sihirli, kendi kendini düzenleyen bir piyasaya inanan bir paleo-liberal olmak bir yana, bütün neoliberaler gibi, bu entelektüel projeyi piyasa düzenini kurtaracak doğru devleti ve doğru hukuku bulma projesi olarak görüyordu.

H. G. Wells 1933'te Milletler Cemiyeti'nde çalışan ve Kasım 1930'da "beklenmedik bir ölüm"le karşılaşan ekonomist Dr. Philip Raven'in düş günlüğü görünümde bir roman yayınladı: *The Shape of Things to Come* (Gelecek Şeylerin

153. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 109.

Şekli). Raven geleceği düşlüyordu ve günlüğü, Milletler Cemiyeti'nin ileri görüşünü yansıtıyordu. Bir Merkezi Gözlem Bürosundan –“karmaşık bir tartışma, hesaplama, eleştiri ve öngörü örgütü”– ve “ana düşünce kenti”nde –Cenevre'nin yedeği– bir “Dünya Ansiklopedisi Kurumu”ndan söz ediyordu. Bu, bilimsel bilginin eksiksiz ve gelecek olayların açık bir kitap olduğu bir gelecek görüşüydü. Ekonomistler “düzensizlikleri” kaydetmekle “ve uyum planları hazırlamak”la meşguldü. Raven'in kaydettiğine göre, bu görüş doğrultusunda ilk atılım, “dünya çapında düzen” düşünce-sinin birçok kişi için “işleyen bir kanaat” haline gelmesine yol açan Büyük Savaş olmuştu, ama “dünya devleti kâhinlerine cesaret” veren, “1928 ve 1929 yılının mali fırtınaları”ndan sonra kök saldı –“insan toplumunun bölünmez bir ekonomik sistem haline geldiği kavrayışına varılmıştı.”¹⁵⁴

Küresel Büyük Bunalım sarmalı dünya ekonomisi denen karşılıklı bağımlı bir kendiliğin var olduğunu kuşku götürmez bir biçimde kanıtlamıştı. Mises'in katıldığı bir ICC toplantısı Temmuz 1931'deki duyguyu özetliyordu: “Dünya krizinin gelişimi, bütün ulusların birbirine ekonomik ve mali bağımlılığını açıkça gösterdi.”¹⁵⁵ Neoliberaler, Wells'in kurgusal ekonomisti ve ICC ile aynı sonuca varmıştı. Ama yolları onları, Merkezi Gözlem Bürosuna ya da Dünya Ansiklopedisine götürmedi. Onylı bu senaryoyu düşünerek bitirmediler. Raven'in –ve Wells'in– fantezilerinin Büyük

154. H. G. Wells, *The Shape of Things to Come* (New York: Macmillan, 1933), 24.

155. “Urge World Effort to End Depression,” *New York Times*, 31 Temmuz, 1931.

Bunalımı izleyen felaketin köklerini açığa vurduğunu gördüler. Neoliberaler, Roosevelt'in New Deal'ından Hitler'in Yeni Düzenine ve Stalin'in Beş Yıllık Planına kadar kontrol yanlısamasına kapılan hükümetler ve uygulamalı bilimsel bilginin, ulusal ekonomileri yukarıdaki "akıllı bir otorite" için saydamlaştırabildiğine, ulusal ekonomilerin yalıtık ve özerk bir biçimde varlıklarını sürdürebilmesini sağlayan planları olanaklı kıldığına dair yanlış inancı gördü.

1930'ların sonunda giderek daha fazla sayıda düşünür ekonomi doğru görülebilirse, Raven'in yazdığı gibi, "uyum planları"nın gelecekte bunalımları önleyebileceğini öne sürdü. Bugün yaygın bir biçimde kabul edildiği gibi gözlemlenen, modellenen ve planlanan bir nesne olarak "ekonomi" düşüncesi, ulusal gelir muhasebesi aletleriyle ve makroekonomi disiplininin yaratılmasıyla birlikte doğdu.¹⁵⁶ 1937'de Röpke de makroekonominin "kendi kendine yeterli ulusal gelir teorisi"ni de içeren ulusal politika çerçevesini teşvik ettiğine işaret etti.¹⁵⁷ Planlama ve daha sonra refah devletinin sosyal hizmet ve yararlarını bölüştürme projelerinin açık olmasa da varsayılan konteyneri ulus-devletti. Cenevre Okulu neoliberaleri, bu özgüvenin yersiz olduğunu hissetti ve çözümleme çerçevesi dünyayı kapsayınca ulusun etrafına bir çizgi çizdi. 1937'de Cenevre'de Rappard'ın enstitüsündeki bir derste Hayek, fiyat düzeyini istikrara

156. Timothy Mitchell, "Fixing the Economy," *Cultural Studies* 12, no. 1 (1998): 82–101. Ayrıca bkz. Daniel Speich Chassé, *Die Erfindung des Bruttosozialprodukts: Globale Ungleichheit in der Wissenschaftsgeschichte der Ökonomie* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2013).

157. Wilhelm Röpke, *Economics of the Free Society* (Chicago: Regnery, 1963), 125.

kavuşturma düşüncesi için “büyük ölçüde bir yanılısamaya dayanır, temelinde fiyat hareketlerinin istatistiksel ölçümünün genellikle ülkeler için hazırlanır olması arazı vardır” diyordu.¹⁵⁸ Cenevre’de bitirdiği bir kitapta Mises istatistiğin teori üretmenin değil, tarihi kaydetmenin bir yolu olduğunu ve “ekonomiyle bir ilgisinin” olmadığını yazdı.¹⁵⁹ Sayılar ve çevrimler dünyası, müdahalenin yan etkilerini gizleyen sahte bir toplu görme izlenimi verdi. Aynı yıl enstitünün açılış konuşmasında Röpke, “ekonomik sistemin, düzgün yönlendirilirse, çevrime-dayanıklı olabileceğine dünya gerçekten inanmış” diyordu, ama “çevrime-dayanıklı bu ekonomilerin, kaçınılmaz ekonomik uyumsuzlukların çıktığı yerde tezahür etmeyip ekonomik aygıtın çeperlerine gittiği optik bir yanılısama olduğu ortaya çıkar”sa diye merak da ediyordu.¹⁶⁰

Neoliberaler 1930’lara iş çevrimini araştırarak başladı. Onyıılın sonunda, iş çevriminin ehilleştirilebilip kontrol edilebildiği yaygın inancı bunu, “uluslararası ekonomik dağılma”nın başlıca nedenlerinden biri olarak görmelerine yol açtı.¹⁶¹ Röpke, Lippmann Kolokyumunda şunları söyledi: “En büyük tehlike yeni iş çevrimi politikasıdır: Ekonomik

158. F. A. Hayek, *Monetary Nationalism and International Stability* (Londra: Longmans, Green and Co., 1937), 7.

159. Ludwig Mises, *Nationalökonomie: Theorie des Handelns und Wirtschaftens* (Cenevre: Editions Union Genf, 1940), 313.

160. Wilhelm Röpke, “International Economics in a Changing World,” *The World Crisis*, ed. Cenevre Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsü, (Londra: Longmans, Green and Co., 1938) içinde, 285.

161. A.g.e.

özerklik politikası, planlı ekonomiyle ve otarşıyle birleşen ekonomik milliyetçilik politikası.”¹⁶² İktisadî istatistik ve çevrimler üzerinden görmek, ulus ölçeğinde yönetim fantezilerini beslemişti ve bunun küresel düzensizliğe yol açma tehlikesi vardı.

1930’lar, dünya ekonomisiyle ilgili liberal düşünceyi dönüştürdü. 1920’lerin öncülü şuydu: Parçalanmış küresel ekonomiyi onarmak, olumsuz bir süreçti. Sendikaların yarattığı ücret talebi ve özel çıkar gruplarının yarattığı gümrük tarifesi duvarları yıkılsa serbest piyasa hâkim hale gelecekti. Tek bir kuşakta dünya ekonomisinin ikinci feci çöküşü, birçok entelektüelin sorunu yeniden düşünmesini sağladı. Neoliberalizm projesinin özü; dünya ekonomisini savunmanın basit bir olumsuz proje olamayacağı, ön alıcı bir proje olması gerektiği idi. Hukukun ve devletin yeni bir rolü vardı. 1930’larda neolibereallerin öncülük ettiği şey düzenlerle düşünme, sosyalizme karşı liberalizm sorununu bütünsel-sistem bakış açısını gerektiren bir sorun olarak görme düşüncesi idi.

Keynes’ten, Moskova’dan ve Schacht’tan esinlenen pek çok çözümün ulusal olduğu ve planlamanın ortalıkta dolaştığı bir onyılıda Röpke ile Paris, Cenevre ve Doğu Avrupa’daki çalışma arkadaşları küresel ölçekte düşündü. Tartışmaları, uluslararası ilişkiler disipliniyle aynı ortamdan çıktı. Şimdilerde küreselcilik Amerikan gücüyle neredeyse eşanlamlı olmasına rağmen 1930’lar çok

162. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 59.

farklıydı. Küreselcilik, Amerika Birleşik Devletleri'nden yayılan bir ideoloji değildi. Dünyayı konu alan pek çok proje, Washington ya da New York değil, daha çok Paris, Cenevre ve Londra merkezliydi. Uluslararası ilişkileri konu alan tarihler; iki savaş arasında Avrupa kökenini, savaş sonrası paradigmanın gölgesinde kalan kökenini atlama eğilimindedir. İzleyen bölümler ise neoliberallerin küresel ekonomiyi güvenceye almak için katıldığı ve çoğu kez başarısız olan bir dizi kurumsal projenin izini sürüyor. Bölüm 3, kapitalizmin ikili dünyasını yönetecek ikili bir yönetim öneren neoliberal federasyon planları olarak en açık örneklerden bazılarını gösteriyor.

FEDERASYONLAR DÜNYASI

*“Madenler madenciler içindir” ve “Papua Papualılar içindir”
analitik olarak benzer slogandır.*

Lionel Robbins

1983'te bir söyleşide Hayek “Bir dünya hükümetine kesinlikle karşıyım” dedi. Söyleşiyi yapan “Her biçimine mi?” diye ısrar edince, “Her biçimine” yanıtını verdi.¹ Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde “Avusturyalı” tutumuyla ilgili kesin olan bir şey varsa, o da her düzeyde hükümetten, özellikle de dünya hükümetinden duyulan kuşkudur. Neoliberal düşünce ve küreselleşme üzerine bir derleme 2002'de şu ikiliği ortaya koydu: “Uluslararası pazara özgürlük mü, yoksa küresel hükümet mi egemen olacak?”² Bu konu çoğunlukla görmezden gelinir. Yaklaşık sekiz yüz sayfalık *Oxford Handbook of Austrian Economics*'in otuz dört bölümü arasında uluslararası düzen üzerine bir bölüm yoktur.³ Yine de hem

1. “Nobel-Prize Winning Economist,” F. A. Hayek'le sözlü tarih söyleşisi, Sözlü Tarih Programı, UCLA, 1983, <https://archive.org/details/nobelprizewinninoohaye>.

2. Richard M. Ebeling, ed., *Globalization: Will Freedom or Global Government Dominate the International Marketplace?* (Hillsdale, MI: Hillsdale College Press, 2002).

3. Peter J. Boettke ve Christopher J. Coyne, ed., *The Oxford Handbook of Austrian Economics* (New York: Oxford University Press, 2015).

bu yorum hem de Hayek'in kendi yorumu ya daha önceki bir tutumun bilinçli reddi ya da seçici bir bellek yitimidir. 1930'lar ve 1940'ların başında neoliberrallerin, uluslarüstü hükümetin bir olanak olduğundan şüphesi yoktu –ve Avusturyalılar bunun en iyi savunucusuydu.

Özgürlükçüleri 1941'de *New York Times*'ta, New Hampshire'da küçük bir kasabadaki World Fellowship Center'da World Fellowship Inc.'in “dünya hükümeti sözleşmesi”ni açıklayan bir makalede Ludwig von Mises'in yer almasından daha fazla şaşırtacak bir şey olamaz. Ana konuşmacı ise Amerikalı ünlü neoklasik ekonomist Irving Fisher'dı. “Hitlerizm”in “savaş hastalığı”ndan söz eden Fisher, “tedavi daha önce işe yaramış olanla aynı ve şimdiye kadar işe yaramış tek tedavidir –daha fazla hükümet” dedi. Fisher, 1940'larda kısa bir süre dünyanın en etkili entelektüellerinden biri olan, şimdiyse unutulmuş gazeteci Clarence Streit'in “ayrıntılı dünya hükümeti planı”na atıfta bulunduktan sonra, “Streit'in demokrasileri birleştirme planına, Almanya ile Rusya arasında geniş bir şeridi kaplayan bir Orta Avrupa birliğini ekleyip, dünya hükümetini ileri bir tarihe erteleyecek” Mises'e atıfta bulundu.⁴ Son dönem özgürlükçü hareketin kahramanı, dünya birliği ve dünya hükümeti mimarlarının yanında ne yapıyordu? İfadeleri yanlış mı alıntılanmıştı? Fikirleri mi değişmişti? Asla. Göreceğimiz gibi Mises, Hayek, Robbins ve diğer neoliberraller güçlü uluslarüstü federasyonlara duyulan ihtiyaçla ilgili yazılar yazdı.

4. “Fisher Appeals for World Union,” *New York Times*, 1 Eylül 1941.

Küçük devlet peygamberlerinin, uluslarüstü hükümet çeşitlerinin avukatı olması; bu saçma olgu nasıl açıklanmalı? Bölüm 2, sayıların ve çevrimlerin yeterli olmadığı kanısından neoliberal hareketin nasıl doğduğunu gösterdi. Liberalizm davası –ve dünya ekonomisinin önceliğini savunma– ekonomi disiplinine bırakılmayacak kadar önemliydi. Röpke’nin Cenevre’de Yüksek Araştırma Enstitüsünde bir derste söylediği gibi, “dünya ekonomisi ve dünya siyaseti, su geçirmez bölmeler değildir.” “Dağılma”ları birbiriyle bağlantılı olduğu için, “ikisiyle eşzamanlı olarak savaşmalıyız.”⁵ Avrupa’da neoliberalizm 1930’larda, ekonomik bir projeden çok bir siyaset ve hukuk projesi olarak ortaya çıktı. Arayış, yerelden küresel ölçeklere, dünya ekonomisi mekânını en iyi şekilde kılıflayıp koruyacak yönetim modelleri konusundaydı. Neoliberaler bunu “müdahaleciliğe” karşı bir kampanya olarak tarif etti, ama kampanyanın kendisi açıkça müdahaleciydi. Michel Foucault, neoliberalizmi bir “yasal müdahalecilik” projesi olarak görmekte haklıydı.⁶ Bu minimalist değil, sendikalar ve karteller de dahil, serbest rekabet ve uluslararası işbölümüne engel çıkarmaya çalışan, demokratik yollardan etkin kitleler ve özel çıkar gruplarının yeni başlayan gücünü püskürtmek amaçlı aktivist bir devlet yönetimi görüşüydü.

5. Wilhelm Röpke, *German Commercial Policy* (Londra: Longmans, Green and Co., 1934), 83–84.

6. Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 167.

Neoliberaler 1930'lar ve 1940'larda düşmana bir ad verdi: "ekonomik milliyetçilik." Bugün beylik bir laf olan terim, ticareti engelleyen ya da yavaşlatan politikalar uygulayan hükümetlere işaret eder ve çoğu kez haklı ya da haksız küresel ekonominin tek söz dinlemez katılımcıları olarak görülen Küresel Güney ülkelerinde serbest ticareti savunan Kuzeylilerin hedefidir. Söz konusu politikalar gümrük tarifelerinin –ithal ürünlere konulan vergiler– yanı sıra sağlık ve güvenlik standartları, kotalar ya da diğer iradi kısıtlamalar gibi tarife dışı engelleri de içerebilir. Ekonomik milliyetçilik ilk önce Küresel Güneyde değil, sömürge sonrası Doğu Avrupa'da teşhis edildi. Neoliberaler bu olguyu, ilk eski Habsburg topraklarının çömlek kırıklarını elerken saptadı. Göreceğimiz gibi, neoliberalizmin ortaya çıkışı için tanımlayıcı "öteki"lerden biriydi: Kendi politikalarını nasıl gördüklerinin tersine çevrilmiş yansımasıydı.

Neoliberaler düşman ekonomik milliyetçilik öğretisine karşı, Michael Heilperin'in 1939 Uluslararası Araştırmalar Konferansına katkısında "ekonomik enternasyonalizm" dediği şeyi ortaya attı. Heilperin bunu, "siyasal sınırların, sınırın her iki tarafında bölgeler arası ekonomik ilişkiler üzerinde bozucu bir etki yaratmasını önlemeyi amaçlayan bir politika" olarak tanımladı.⁷ Ekonomik enternasyonalizm, siyasal sınırları mal ve sermaye akışı üzerinde hiçbir etkisi olmayan, harita üzerindeki çizgilerden ibaret yapmaya çalışı-

7. Michael A. Heilperin, *International Monetary Organisation* (Paris: Milletler Cemiyeti Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü, 1939), 16.

yordu. Ekonomik milliyetçilik ise aksine, ulusal kendi kendine yeterlilik, otarşi, “yalıtım” ve “özerklik” gibi yanlış hedefler peşinde koşuyordu –Heilperin son iki kategoriye kuşkusunu ifade etmek için tırnak içine alıyor.⁸ Neoliberaler ekonomik milliyetçiliği, karşılıklı bağımlılığa karşı, yalnızca açlığa ve yayılma savaşlarına yol açabilen bir başkaldırı olarak görüyordu. Eksik küreselleşme diye bir şey olamaz. Ulusal bir ekonomiyi dünya rekabet güçlerinden bir şekilde korumak uluslararası topluluktan kopmanın bir işaretiydi.

Neoliberaler sorunun kökenini, Wilson’ın ulusal kendi kaderini tayin hakkı ilkesi ile ekonomik serbest ticaret ilkesi arasındaki gerilimde gördü. Büyük Savaştan sonra teknoloji ve mübadele “birleşik, dünya çapında bir ekonomik sistem yönünde” sıkıştırırken bile dünya daha küçük siyasal birimlere bölündü.⁹ “Neoliberalizm” terimini uyduran Fransız sanayici Louis Marlio, Lippmann Kolokyumunda muammayı açıkladı: “Liberal düzeni bozan, siyasal toprakların küçülmesi ile ekonomik piyasaların sürekli artan zorunlu ihtiyaçları arasındaki karşıtlıktır.”¹⁰ Neoliberalerin önündeki zorlu iş, milliyetçilik gerçekliğinin süregiden bir uluslarüstü ekonomik düzen ihtiyacıyla nasıl bağdaştırılacağıydı.

İmparatorluktan sonra bir dünya üzerinde düşünmek, bizzat imparatorluğun kendisini değerlendirmek demekti.

8. A.g.e.

9. Eugene Staley, *World Economy in Transition* (New York: Council on Foreign Relations, 1939), 35.

10. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances du Colloque Walter Lippmann* (Ağustos 26–30, 1938), *Travaux du centre international d’études pour la renovation du libéralisme* (Paris: Librairie de Médicis, 1938), cilt 1, 64.

Neoliberalerler kararsızdı. Bir yanda, kendi kaynaklarına tercihli erişime sahip denizaşırı bir toprağın yönetimini birleştiren imparatorluk türünü, ekonomik milliyetçiliğin sinsi bir türü olarak mahkûm ettiler. Diğer yanda içten serbest bir ekonomik faaliyet alanını sürdürürken, birden çok ulusun taleplerini güya dengelemek için geri dönüp mutlulukla Habsburg İmparatorluğuna baktılar. Sömürge pazarlarında serbest ticareti koruduğu için on dokuzuncu yüzyıl Britanya İmparatorluğunu da övdüler. Övgüye değer serbest-ticaret imparatorluğu modeli, toplanan Avrupa devletlerinin Afrika kıtasında serbest ticareti korumak için işbirliği yapmaya ve Kongo havzasında, Mises'in 1919'da "tüm ulusların ekonomik faaliyetine açık kapı" olarak övdüğü şeyi¹¹ sürdürmeye söz verdiği 1884-1885 Berlin Konferansında tanıtıldı. Açık Kapı imparatorluğunun ruhu, sömürgelerin uluslarüstü otoritelerin gözetimi altında kendi kaderini tayin hakkına doğru tedrici hareketini öneren Milletler Cemiyeti manda sisteminde yaşamaya devam etti.¹²

Mandalar Komisyonunun başkanı (1920-1924) ve daha sonra üyesi (1924-1939), Mises'i ve Röpke'yi 1930'lar da Cenevre'ye getiren, aynı on yılda Hayek'in ve Robbins'in konferanslar dizisine ev sahipliği yapan, Uluslararası Yük-

11. Ludwig Mises, *Nation, State, and Economy* (New York: New York University Press, 1983), 106.

12. Mandaların tarihi için bkz. Susan Pedersen, *The Guardians: The League of Nations and the Crisis of Empire* (New York: Oxford University Press, 2015). "Yönetim tasarrufu" olarak mandalara ilişkin içgörülü bir çözümleme için bkz. Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty, and the Making of International Law* (New York: Cambridge University Press, 2007), bl. 3.

sek Araştırmalar Enstitüsünün müdürü ve erken neoliberalizmin emprezaryosu William Rappard'dı. Bölüm 2'de gördüğümüz gibi, neoliberalizm, "dünya birliği" ilkesinin "mutlak ulusal egemenlik öğretisinin ahmaklığı"na üstün gelmesi gerektiği inancıyla "Cenevre deneyi" dediği şeyden doğdu.¹³ Neoliberaller liberal dünya ekonomisini korumak için ekonomi dışı araçlara ihtiyaç olduğu görüşünü Milletler Cemiyeti liderleriyle paylaştı. Milletler Cemiyeti'nin ekonomik ve mali bölüm başkanı Arthur Salter 1934'te Uluslararası Araştırmalar Konferansını; Büyük Bunalımın, dünya ticaretinin doğal olmadığının farkına varılmasını sağladığını, "bir dünya siyaset, hukuk, maliye, kredi ve para sistemi yapısının varlığına, korunmasına, büyümesine ve uyarlanmasına bağlı" olduğunu gösterdiğini söyleyerek açtı.¹⁴ Rappard iki savaş arası dönemde Cenevre'de, Avusturya maliyesini Milletler Cemiyeti'nin denetlemesinde, Afrika ve Asya sömürgelerinin manda yönetiminde geleceğin liberal dünya hükümetinin tohumlarını gördü. Bu tema üzerine kendi varyasyonlarında neoliberaler, küresel serbest ticareti ve serbest sermaye akışını korumak için ulusal egemenliği hükümsüz kılabilen uluslarüstü bir devlet tarafından yönetilen imparatorluğun sonunu hayal etti.

13. William E. Rappard, *The Geneva Experiment* (Londra: Oxford University Press, 1931); William E. Rappard, "The Beginnings of World Government," *Problems of Peace: Fifth Series*, ed. Cenevre Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Londra: Oxford University Press, 1931) içinde, 3.

14. Milletler Cemiyeti, *The State and Economic Life: A Record of a Second Study Conference Held in London from May 29 to June 2, 1933* (Paris: Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü, 1934), 16.

Neoliberaler için 1930'ların tahakkuku şuydu: Kendi kendini düzenleyen piyasa, bir mitti. Dünya ekonomik düzeninin temelleri –altın standardı, ticaret antlaşmaları ve Britanya İmparatorluğunun Açık Kapı politikaları– yokluğunu fark ettiriyordu. Dünya ekonomisi, uyumlu siyasal çaba olmadan kendini yeniden üretemeyecekti. Bununla birlikte, neoliberaler, imparatorluğa geri dönmeyi tasavvur etmek yerine ulus çağının geri çevrilemez olduğunu kabul ediyordu. İşin sırrı, ulusu korumak ama etkisizleştirmekti. Uluslar, dünya ekonomisini bozma gücünden nasıl yoksun bırakılabilirdi? Rüyaları ise dekolonizasyonun ekonomik özerkliğin yıkıcı arzusu olmadan gerçekleşmesiydi. Londra Ekonomi Okulunda liberal ekonomist Moritz Bonn, “imparatorluğun parçalanması”ndan sonra “dünya ekonomisinin dağılması”na ilişkin çarpıcı bir görüş ortaya koyarken meslektaşları Hayek ve Lionel Robbins, ikili bir dünya yönetimi önerileriyle en gelişmiş neoliberal uluslarüstü hükümet görüşünü sundu. Bileşen ulusların kültürel politika üzerinde denetimlerini sürdürecekleri ama ülkeler arasında serbest ticareti ve serbest sermaye dolaşımını korumakla yükümlü olacakları büyük ama gevşek federasyonlar önerdiler. Hayek ve Robbins önerdikleri çözümün uluslararası işbölümü ve serbest kârlı pazar arayışını korurken kitlesel kendi kendini temsil taleplerini karşılayacağını umuyordu. Federal şemaların, hem sanayinin devletçe yönetilmesi hem de popüler maddi yeniden bölüşüm olasılıklarını zayıflatacağını da umdular. Neoliberallerin önerdiği ulusal olmaktan çıkmış devlet biçimi, kasten, planlanamayacak kadar büyük olacaktı.

KARŞI SÖMÜRGEÇİLİK VE DÜNYA EKONOMİSİ

Moritz Bonn, imparatorluktan sonra en erken dünya ekonomisi teorisyenlerinden biriydi. Neoliberal entelektüel hareket olacak grubun bir parçası değildi, ama 1930'larda ekonomik liberalizmde yükselen bir figürdü. Ekim 1933'te Londra Ekonomi Okulunda (LSE –London School of Economics) ilk dersini verdi. Diğerlerinin yanı sıra Robbins, sosyalist ekonomist Harold Laski, LSE'nin müdürü ve daha sonra Britanya refah devletinin mimarlarından biri olan William Beveridge tarafından okula davet edildi. Naziler, Yahudi olan Bonn'u akademik görevinden uzaklaştırmıştı –Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde birinci sayfa haberi olan bir uzaklaştırma– ve Bonn'un LSE'deki maaşı bağışlarla ödenecekti.¹⁵ Bonn, bir imparatorluk araştırmacısıydı. İlk araştırması 1890'larda, kendi ifadesiyle “bir Batı ülkesinde, korunmuş olan geri ekonomik yaşamı incelemek” için gittiği İrlanda üzerineydi.¹⁶ Birinci Dünya Savaşından önce Güney Afrika'ya gitti ve Almanya'ya dönünce sömürge reformunun önde gelen sesi olup, Sömürge Bakanı Bernhard Dernburg ile birlikte imparatorluğa karşı değil, farklı bir imparatorluk türü lehine, *métissage* (melez-

15. Ayrıntılar için bkz. Susan Howson, *Lionel Robbins* (New York: Cambridge University Press, 2011), 237–244; Patricia Clavin, “‘A Wandering Scholar’ in Britain and the USA, 1933–45: The Life and Work of Moritz Bonn,” *Refugees from the Third Reich in Britain* (Yearbook of the Research Centre for German and Austrian Exile Studies), ed. Anthony Grenville (Amsterdam: Editions Rodopi B.V., 2003) içinde, 27.

16. Moritz J. Bonn, *Wandering Scholar* (New York: John Day Co., 1948), 82.

leşme) ve bunun üreteceğini düşündüğü yönetilemez nüfuslar aleyhine, yerlilerin çıkarlarını koruyacak, modern serbest çalışma ve girişim dünyasında onlara yol gösterecek tümü Beyazlardan oluşan küçük bir kamu hizmeti lehine konuşmalar yaptı.¹⁷ Alman Güneybatı Afrika'sına karşı öne sürdüğü olumlu örnek ise İngiliz Basutoland'ıydı.¹⁸

Bonn 1933'te tıka basa dolu konferans salonuna, ona göre derin kaygı verici ama eninde sonunda kaçınılmaz bir görüngü hakkında, daha sonra sahiplenme hakkı olacağı bir terimle seslendi: “dekolonizasyon.”¹⁹ Büyük Savaşın dünya tarihi bakımından iki sürecin birden ebesi rolünü oynadığını gördü. Birinci süreç imparatorluğun sonuydu; ikincisi ise planlama. Savaşta “mal kıtlığı ve insan gücü yetersizliği, tüketici egemenliğinin yerine üretim ve tüketim üzerinde devlet denetimini geçirme girişimine” yol açınca “modern planlama”nın doğduğunu gördü. Planlama sosyalist değil, laik bir inançtı. “Ebeveyni Marx ve Engels değil, Topyekûn Savaş ve Krallığı Savunma Yasasıydı.”²⁰ Birçok yakın zaman tarihçisiy-

17. Dernburg'un girişime ve altyapıya kalkınmacı ilgisi konusunda bkz. Bradley D. Naranch, “‘Colonized Body,’ ‘Oriental Machine’: Debating Race, Railroads and the Politics of Reconstruction in Germany and East Africa, 1906–1910,” *Central European History* 33, no. 3 (2000): 299–338.

18. Bonn, *Wandering Scholar*, 117; bkz. Moritz Julius Bonn, *Nationale kolonialpolitik* (Munich: Rieger, 1910).

19. Ayrıntılar için bkz. Stuart Ward, “The European Provenance of Decolonization,” *Past and Present* 230, no. 1 (2016): 233–246. Todd Shepard emsallere atıfta bulunur ama Bonn'in “terimi İngilizceye yeniden soktuğunu” kabul eder. Todd Shepard, *The Invention of Decolonization: The Algerian War and the Remaking of France* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006), 5. Bonn'un verdiği ders “The Age of Counter-Colonisation” olarak yayınlandı, *International Affairs* 13, no. 6 (1934): 845–847.

20. Moritz J. Bonn, “Union Now?,” *World Affairs*, Temmuz 1948, 251.

le birlikte Bonn da savaş planlamanın hükümetlerin olanak ufkunu kalıcı bir biçimde genişlettiğini ve bir bilim insanının ifadesiyle, bir *Machbarkeitswahn* ya da sarhoş edici, hatta kuruntulu bir “yapabilirlik” duygusu ürettiğini öne sürdü.²¹

Savaş zamanının çaresi, 1918’den sonra barış zamanının beklentisi oldu. Ekonomik konularda devletin yol gösterici eli, hem kapitalist hem de sosyalist devletlerde yeni norm haline geldi. Korporatizmin çeşitleri çoğaldı.²² Amerika Birleşik Devletleri’nde Tennessee Vadisi Yönetimi (Tennessee Valey Authority) ve Ulusal Canlanma Yasası (National Recovery Act), Bonn’un konuşmasından aylar önce piyasaya sürülmüştü ve görünürde başarılı ilk Beş Yıllık Plan, Sovyetler Birliği’nde daha yeni tamamlanmıştı. Yeni uluslar, devletlerin girişimleri koordine ettiği ve bunu doğal gördüğü bir atmosferde doğuyordu. “Savaş sırasında bir bakıma gönülsüz hükümetlere dayatılan genç sanayileri koruma, birçok geri ve yeni örgütlenmiş ulusal devletin ekonomik hedefi haline geldi. Zaten aşırı sanayileşmiş bir dünyada sanayileşme hararetle takip ediliyor.”²³

Bonn’a göre dekolonizasyon, imparatorluk biçiminden ulus biçimine çark eden “siyasal bağımlılığa karşı bir hareket”ti. Ama daha anlamlısı, onun ifadesiyle, “uluslararası ekonomik bağımlılık”tan otarşiye çark ederek, “eko-

21. Detlev Peukert, *Max Webers Diagnose der Moderne* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1989), 112.

22. Mary Nolan, *The Transatlantic Century: Europe and America, 1890–2010* (New York: Cambridge University Press, 2012), 118–142.

23. Bonn, “The Age of Counter-Colonisation,” 846.

nomik bağımlılığın aleyhine de döndü.”²⁴ Bonn’un siyasal dünya ile ekonomik dünya arasında yaptığı ayırım merkezi önemdeydi. Uluslar, ekonomik olarak birbiriyle derinden bağlantılı kalırken resmi egemenliğe sahip olabilirdi. Aslında uluslar, ekonomik özerkliği azaltmak koşuluyla resmi siyasal özerklik bile alabilirdi. “Maliye[leri] üzerinde bir tür denetimin devam etmesi”yle birlikte Milletler Cemiyeti’ne eşit üye kabul edilen Yunanistan ve Çin’le aynı örüntüye uygun olarak mali gözetim altında olan Avusturya ve Macaristan örneklerine atıfta bulundu.²⁵ Başka bir ifadeyle atomcu ulusal siyasal eşitlik, küresel olan ticaret ve mübadelenin “görünmez ekonomik imparatorluğuyla” birlikte var olabiliyordu.²⁶ Siyasal bir sınırlar dünyası, sınırsız bir dünya ekonomisiyle birlikte var olabiliyordu ve var olmuştu (gerçeklikte olmasa bile liberal imgelemde).

Bonn dekolonizasyonun ve planlamanın karşılıklı bağımlı bir dünyada etkili olan şeyin ölçeği ve biçimi konusunda bir yanlış anlamanın iki yanı olduğuna inanıyordu. Ama tek dünya ekonomisi-çok devlet modeline nihai ihanet çeperden değil, çekirdekten geldi. Görünmez ekonomik imparatorluğun etkin koşulu para değerinin öngörülebilirliği ve sözleşmeye, ticaret senedine ve bunun yarattığı borca güvendi. Bu inanç, 20 Eylül 1931’de Britanya altın standardını

24. Moritz J. Bonn, “International Economic Interdependence,” *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 175 (1934): 156–165.

25. Moritz J. Bonn, *The Crumbling of Empire: The Disintegration of World Economy* (Londra: Allen and Unwin, 1938), 203.

26. Bonn, “International Economic Interdependence,” 156.

terk edince bir günde yok olmuştu. Bu hamleyle, diyordu Bonn, Büyük Britanya “dünyanın ekonomik birliğini bozmuş” ve sayıları giderek artan, her biri kendi verimsiz sanayi tesisiyle donatılmış, ulusal kendi kendine yeterliliğin övgüye değer bir hedef olduğuna dair 1933’te John Maynard Keynes’in öne sürdüğü inancın yanlış yola sürüklediği tek tek devletlerden oluşan bir küreye doğru hareketi hızlandırmıştı.²⁷ “21 Eylül’e kadar,” diyordu Bonn, “büyük bir Britanya geleneği olarak ekonomik evrenselcilik, Britanya ekonomik milliyetçiliğiyle örtüştü. O gün birbirinden ayrıldılar.”²⁸

1933’te o gün Londra’da Bonn’u konuşturan imgelem, neoliberaler tarafından da paylaşılıyordu; bunların arasında LSE’deki meslektaşları Robbins ve Hayek ile Bonn’u öven ve olasılıkla Bonn’un 1938 tarihli monografisi *Parçalanmış İmparatorluk: Dünya Ekonomisinin Dağılımı*’ndan esinlenerek 1942 tarihli kitabına *Uluslararası Ekonomik Dağılım* adını veren Röpke de vardı.²⁹ Tıpkı Bonn gibi liberallerin de imparatorluğa yönelik farklılaşmış bir tutumu vardı. Bir yanda kendi sömürge ticaretlerini koruyan ve dünya ekonomisini sıfır toplamalı bir sonlu kaynaklar konteyneri olarak gören çok sayıda kötü imparatorluk ile diğer yanda serbest ticareti ve sağlam parayı destekleyen Britanya’nın tek iyi

27. Bonn, *Wandering Scholar*, 319. Bkz. John Maynard Keynes, “National Self-Sufficiency,” *Yale Review* 22, no. 4 (Haziran 1933): 755–769.

28. Bonn, *The Crumbling of Empire*, 8.

29. Wilhelm Röpke, *International Economic Disintegration* (Londra: William Hodge and Co., 1942), 13.

İmparatorluğu arasında bir uçurum görüyorlardı. Britanya İmparatorluğunu 1870'ten 1914'e kadar ilk küreselleşme çağının kutup yıldızı olarak görüyorlardı. Britanyalıların 1931'den itibaren örgütlü emeğin sınıf baskısı ve Keynesçiliğin entelektüel ayartmaları altında ekonomik evrenselciliğe ihanet ettiği inancı, serbest ticaret imparatorluğundan sonra Londra'nın dolaylı yönetimi altındaki bir dünyada yeni bir örgütlenme ilkesinin ve örgütlenme gücünün ne olabileceği konusuna kafa yormalarına yol açtı. *Imperium* ile *dominium* ayrılığını önemseyen bu imparatorluk ortadan kalktıktan sonra ne yapmalı?

Neoliberallerin bulduğu çözüm, uluslarüstü federasyondur. Siyasal sınırların kaldırılamayacağını ve milliyetçiliğin kökü kazınmaz bir biçimde halka seslenen bir güç olduğunu kabul eden neoliberaller, Bonn'un "sınırların sterilizasyonu" dediği şeyin peşine düştüler. "Sınırlar uluslararası ekonomik etkileşimin önünde engel olmaktan çıkarsa," diyordu, "uğursuz anlamlarının bir kısmını yitirir."³⁰ Amaç, üzeri ulus denilen dıştan sınırlı siyasal birimler ızgarasıyla kaplı görünmez ekonomik mübadele ve ticaret imparatorluğunu yeniden oluşturmaktır. 1930'larda radikal önerileri sormaktı: Ya imparatorluk son bulduysa ve bunun bir önemi olmadıysa?

30. Moritz J. Bonn, "Planning for Peace," *American Economic Review* 30, no. 1 (1940): 276.

1935'te, Bonn'un dersinden bir buçuk yıl sonra, Lionel Robbins uluslararası ekonomik planlama konusunda bir dizi konferans vermek üzere arabayla İsviçre'ye gitti. Oraya gince Mises'te kaldı ama Nazilerin yönettiği Almanya'dan geçerken, "bu siyasal kasılmaların zerresinin girmeyeceğini düşüneneğiniz gülyeryüzlü Bavyera köyleri" dediği yerlerde antisemit slogan yazılı afişleri gördü.³¹ Konferansları vermeye Rappard davet etmişti; araştırma yapmak ve ders vermek için 1935'te Mises'i, 1937'de Röpke'yi ve Haberler, Hayek ve Jacob Viner'i getiren Rappard, Uluslararası Yüksek Araştırmalar Enstitüsünü 1930'larda bir tür düşünce kuruluşuna dönüştürmüştü. Robbins'ın 1937'de *Economic Planning and International Order* (Ekonomik Planlama ve Uluslararası Düzen) adıyla yayımlanan Cenevre konuşmaları, *The Economist* tarafından bir "manifesto" ilan edildi.³² "Çağımızın her derde deva ilacı" dediği şeye –planlama– diğer şeylerin yanı sıra, yakın zamanda birinci elden gördüğü Nazizmden sorumlu tuttuğu sahte bir tanrıya ilgi gösterdiler. Ayrıca Hayek'in kendi düşüncelerini üzerinde inşa edeceği neoliberal bir federasyon modelinin taslağını da sunuyordu.

Bonn gibi Robbins de dekolonizasyon ve planlamayı hem biçimsel olarak türdeş hem de yapısal olarak takviye edici görüyordu. İmparatorlukların çözülmesi, hükümet ve

31. Aktaran Howson, *Lionel Robbins*, 279.

32. "An Economist's Manifesto," *The Economist*, 15 Mayıs 1937.

mülkiyet kategorilerinin karışmasına yol açıyordu: “‘Madenler madenciler içindir’ ve ‘Papua Papualılar içindir’ analitik olarak benzer sloganlardır” diyordu.³³ Lippmann Kolokyumunda Mises benzer bir yorumda bulunmuştu: “Mülkiyet zamirlerinin muğlak kullanımı, anlamayı engeller. Maden sahibi olmayan bir Britanya yurttaşı Britanya kömür yataklarını hangi gerekçeyle ‘bizim’ ve Ruhr kömür yataklarını ‘yabancıların’ diye niteler? Bir kömür alıcısı olarak, her durumda, ister Britanya kömürü olsun isterse yabancı, piyasa fiyatını ödemeye mecburdur.”³⁴ Robbins, siyasal alan ile ekonomik alan arasındaki ayrımı netleştirecek ve küçük, ayrık kolektif özdeşleşmeyi –madencileri ya da Papualıları– daha büyük bir birlikte çözecek bir sosyal örgütlenme biçimi arıyordu. Bonn gibi o da Britanyalıların 1931’e kadar böyle bir uluslarüstü çerçeve sunduğunu düşünüyordu. “Açık kapı politikası,” diyordu “İmparatorluğun memleketten yönetilen bölümlerinin bir bütün olarak dünyanın himayesindeymiş gibi yönetilmesi” demekti. “Yabancı mallar serbest kabul edildiği, yabancı yatırımına ve yabancı yerleşimine karşı ayrımcılık yapılmadığı sürece, ülkesi daha geniş sömürgelere sahip olduğu için İngiliz, ekonomik olarak yabancından daha iyi durumda olmazdı... Serbest ticaret İmparatorluğunun yönetimi,” diyordu, “İngilizlerin utanacağı tarihi dönemlerden biri değildir.”³⁵

33. Lionel Robbins, *Economic Planning and International Order* (Londra: Macmillan, 1937), 67.

34. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 60.

35. Robbins, *Economic Planning*, 126.

Robbins ve Bonn'a göre dünya ekonomisi bir evrensellik mekânı, tüm insanlık için Britanya İmparatorluğunun koruyucu yönetimiyle denetlenen ortak bir faaliyet alanı sunuyordu. Gerekli olan da özellikle, Büyük Britanya'nın kendi sömürgeleri ve uluslar topluluğuna tercihli erişimini getiren 1932 Ottawa Antlaşmalarından sonra Britanyalıların bu rolden feragat etmeleriyle yaratılan boşluğu dolduracak bir siyasal biçimdi. Rappard bu anlaşmaları, 1933'te Uluslararası Araştırmalar Konferansında kınadı. Ona göre imparatorluk yönetiminin en iyi gerekçesi şuydu: "İlkel nüfus onların çıkarına... ayrıca tüm dünyanın çıkarına yönetilmelidir." Açık Kapı imparatorluğu "yerlilere dünyanın geri kalanıyla ilişkilerinde eşitlik, dünyaya da sınai ürünleri için pazar ve serbest tedarik kaynakları güvencesi" vermişti.³⁶ 1931'de altın standardını bırakmakla liberal düzeni bir kez bozan Britanyalılar, ertesi yıl sömürge sınırlarını ekonomik duvarlara dönüştürerek bir kez daha bozmuştu.

Neoliberal federasyon önerileri, imparatorluk biçimini ıslah etmek, canlandırmak ya da değiştirmek için hangi siyasal biçimin kullanılabileceği konusunda inanılmaz geniş kapsamlı ve bugün büyük ölçüde unutulmuş tartışmalardan çıktı. Atlantik ötesi federasyon tartışmaları 1939'da Amerikalı gazeteci Clarence Streit'in *Union Now*'ının yayımlanmasıyla ilgi odağı oldu, ama 1932'de *New Commonwealth Quarterly*'nin sayfalarında ve aşağı yukarı aynı sırada Yuvarlak Masa Grubunun yayınlarında cid-

36. Milletler Cemiyeti, *The State and Economic Life*, 90.

di olarak başlamıştı.³⁷ En yaygın çeşitleriyle federasyon ve birlik, izolasyonist ABD'yi Batı topluluğuna geri getirebilen ve hem faşizm hem de komünizm güçlerine karşı bir siper işlevi görebilen Atlantik, Anglo-Sakson ya da Batı Avrupa kümelenmeleri olarak önerildi.

Pek çoğuna göre federasyonun odağında; ahlak, ırk, uygarlık ya da siyaset vardı. Robbins'e göre odak nokta ekonomiydi. "Uluslararası işbölümüne maksimum alan yaratmak," diyordu, "liberal bir dünya federasyonunun amacı olacaktı ve yönetim alanları arasında herhangi bir ticaret kısıtlaması, niyetine tamamen yabancı olacaktı."³⁸ Ulus-devletlerin öncelikli rolü güvenlik ve "bütün dünyada mülkiyet ve sözleşme hukukunun birleşik olmasını ve birörnek ilkelere göre uygulanmasını" sağlamak olacaktı.³⁹ Serbest ticaret-özel mülkiyet dünya düzeni kurulsaydı, o zaman imparatorluk önemsiz olurdu. "Dünya yüzeyinin kalıcı bir biçimde tatmin edici olacak makul bir yeniden bölüşümü" olmadığı için, tek kalıcı çözüm, dünyanın kaynaklarını herkes için ulaşılabilir yapmaktır.⁴⁰ On dokuzuncu yüzyıl örneğini kullanır; o sırada "Britanya sanayiinin en

37. Clarence K. Streit, *Union Now: A Proposal for a Federal Union of the Democracies of the North Atlantic* (New York: Harper and Bros., 1939). *The New Commonwealth Quarterly*, alternatif federasyon ve birlik modellerini tartışmak için 1932'de yaratıldı. Bkz. David Davies, *New Commonwealth versus the Round Table* (Londra: New Commonwealth, 1935). Bu tartışmalara ilişkin ansiklopedik bir değerlendirme için bkz. Joseph Preston Baratta, *The Politics of World Federation*, 2 cilt (Westport, CT: Praeger, 2004).

38. Robbins, *Economic Planning*, 247.

39. A.g.e.

40. A.g.e., 128.

önemli hammaddesi –ham pamuk– imparatorluk dışından satın alınırdı. Pamuk, ister Carolina’dan isterse Sudan’dan satın alınsın bedeli ödenmelidir. Sözleşmelerin her iki yerde geçerli olması koşuluyla harita üzerinde aynı renkte olup olmamalarının hiçbir önemi yoktur.”⁴¹

Dünya federasyonu modelinin dehası, Robbins’ın “planlamasızlaşma” dediği bir dinamiği kendi gücüyle başlatacak olmasıydı.⁴² Uluslararası ticarette plancının en önemli aleti –gümrük tarifesi– tabu olacaktı; yani yeni doğan sanayinin ve yerli tarımın korunmasına son verilecekti. Daha da anlamlısı, sosyal hizmetlerin kaldırılması anlamına da gelecekti. Robbins’ın dediği gibi “Ulusal planlama yalnızca ticaret ve yatırım hareketleri bakımından *laissez faire*’in (bırakınız yapsınlar) askıya alınmasını gerektirmez. İnsan hareketleri bakımından *laissez passer*’yi (bırakınız geçsinler) askıya almayı da gerektirir.”⁴³ Devletin yardım sağlaması, yardımdan yararlananlar üzerinde kontrolü korumak için serbest hareketin sınırlandırılması demektir. Eşitlik vaadinin kendisinin çürütücü olmasının nedenlerinden biri buydu. “Kabul etmeliyiz ki,” diyordu, “sistem bir gelir eşitsizliğini gerektirecek.”⁴⁴ Ulus ölçeğinde ekonomik eşitlik yaratmak, mülkiyetin kökenine ilişkin yanlış bir anlayıştan başka bir şey üretmedi. Dünya ekonomisinin akışında bireysel refahın olumsuzluğu, ulusal yurttaşlar için aleni bir

41. A.g.e., 124.

42. A.g.e., 248.

43. A.g.e., 37.

44. A.g.e., 262.

gerçeklik olarak kalmalıdır. Planlama, küreselin zindeleştirmesi sesini susturdu. Robbins'ın 1934'te ifade ettiği gibi, tacirinin "Lancashire'daki işlerini kapatıp Japonya'da faaliyetlere başlaması" her zaman bir olasılık olmalıdır.⁴⁵ Paylaşılan güvencesizlik dünya birliğinin temeli olabilir ve olmalıdır.

HAYEK'İN NEOLİBERAL FEDERASYONU

Robbins gibi Hayek de Federal Birliğin, 1938'de kurulup 1940'ta üye sayısı 12.000'i aşan ve federasyon çağrısında bulunan örgütün, üyesiydi; Hayek ve Robbins, Federal Birliğin ekonomistler komitesinin de üyesiydi.⁴⁶ Yakın arkadaşı ve meslektaşının çalışmalarından esinlenen Hayek, 1939'da *New Commonwealth Quarterly*'de insan grupları aynı ekonomik çıkarlara sahip olduğunda doğal olarak kaynaşan "çıkardayanışması"nı zayıflatmak bir siyasal modeli tarif ettiği bir makalede, serbest ticaret dünya federasyonu hayalini en eksiksiz biçimiyle ortaya koydu.⁴⁷ Dekolonizasyon, siyasal olan ile ekonomik olanın bağını koparmak anlamında aslında iyi çalışabilirdi. Hayek'in, bir ulusun yurttaşlarının kendi ulusal topraklarındaki ürünler konusunda hissettiği sorunlu sahiplik duygusu olarak gördüğü şeyi üreten, siya-

45. A.g.e., 210.

46. Or Rosenboim, "Barbara Wootton, Friedrich Hayek and the Debate on Democratic Federalism in the 1940s," *International History Review* 36, no. 5 (2014): 903, 906.

47. F. A. Hayek, "Economic Conditions of Inter-state Federalism," *New Commonwealth Quarterly* 5 (1939): 133.

sal ve ekonomik egemenliğin örtüşmesiydi. “Ulusal devlette geçerli ideolojiler, topluluğun geri kalan kısmını, ne olursa olsun ‘kendi’ demir sanayiini ya da ‘kendi’ buğday üretimini korumanın kendi çıkarlarına olduğuna ikna etmeyi görece kolaylaştırır.”⁴⁸ Federasyonun hedefi, siyasal yurttaşlık ile ekonomik sahiplik arasındaki bağı koparmaktı.

Açık ekonomik sınırlar çıkar kümelerinin asla kalıcı olmaması ve “tikel bir bölgenin sakinleriyle kalıcı olarak özdeşleşmemesi” anlamına gelecekti. Robbins gibi Hayek de serbest mal ve yatırım akışının müdahaleden ve planlamadan uzak ekonomileri nasıl terbiye edeceğini açıkladı. Sermaye daha iyi faiz oranları bulmaya gideceği ve mallar fiyatların daha düşük olduğu yerlerden geleceği için, “bireysel sanayilerin pazarlama kurulları ve diğer tekeli örgütlenme biçimleri, devlet yönetiminin emrinde olmaktan çıkacaktır.”⁴⁹ Dünya hükümeti zorunluluk gereği kaynakları eşitlik ya da sosyal adalet mantığına göre tahsis etmek yerine piyasayı kılıflama işine odaklanacaktı. Gevşek federasyon dar ama yoğun bir biçimde yönetecek, ekonomik akışların terbiye edici etkisinin kaynak tahsisini belirlemesini sağlayacaktı. Sosyal mevzuat, bir tür en-çok-kayrılan-ulus mantığıyla yönetilecek, böylece sosyal yaşamın giderek daha az yanı planlama ya da düzenleme kapsamına girecekti. “Federasyonun ekonomik birliğini bozacak devlet mevzuatındansa tikel bir alanda mevzuata sahip olmamayı kabullenmeliyiz.”⁵⁰

48. A.g.e., 139.

49. A.g.e., 135.

50. A.g.e., 143.

Siyasal federasyonla korunan açık dünya ekonomisi, planlamanın panzehri ve dekolonizasyona çözüm olabilirdi. Hayek ve Robbins, insanların coğrafi olarak kendilerinden uzak insanlar yararına tarife ya da yeniden bölüşüm politikalarını kabul etmeyeceği konusunda hemfikirdi. “Fransız köylünün gübreye daha fazla para ödeyip Britanya kimya sanayisine yardım etmeye istekli olması olası mıdır? İsveçli işçi, Californialı üreticiye yardım etmek için portakallarına daha fazla ödemeye razı olur mu?... Ya da Güney Afrikalı madenci, Norveçli balıkçıya yardım etmek için sardalyalarına daha fazla para ödemeye hazır mıdır?”⁵¹ Robbins daha keskin bir gözlemde bulundu: “Örneğin; İskandinavya sakinlerinin hizmetleri, kısmen Çin sakinlerinin verimliliğini artırmak için kaynak sağlamaya ayrılırsa bu, gelir eşitleme durumunda olduğu gibi İskandinavyalıların başkaları daha fazla alabilsin diye alabileceğinden daha az alması demektir.”⁵² Adam Smith’in bir Mandarinin ölümüyle ne kadar Batı acısı önleneyeğiyle ilgili farazi sorusunu tersine çevirip bir Mandarinin yararı için ne kadar Batı çabası harcanacağını sordular ve bunun çok az olacağı sonucuna vardılar.⁵³

Robbins, “enternasyonal liberalizm bize insanlığı sevin demez... Bağımsız uluslar dünyasından daha verimli bir me-

51. A.g.e., 139.

52. Robbins, *Economic Planning*, 217.

53. Bu alegorinin tarihi konusunda bkz. Eric Hayot, *The Hypothetical Mandarin: Sympathy, Modernity, and Chinese Pain* (New York: Oxford University Press, 2009).

kanizmanın planından başka bir şey değildir” diyordu.⁵⁴ Planlama karşıtlığı, imparatorluğu yersiz gibi gösterip, onun yerine ticaret ve sermaye akışının birleştirdiği gevşek bir federasyon önererek kendini emperyalizm karşıtı gibi sunabilirdi. Dünya federasyonu, dekolonizasyon sorununu merkezsizleştirerek imparatorluğun dağılmasını, 1931’den sonra Britanyalıların terk ettiği liberal bir uluslararası ekonomik düzeni geri getirme görüşüne göre tali plana iterek çözüyordu. Neoliberal federasyon, tarihçi Frederick Cooper’ın açıkladığı “dekolonizasyon diyalektiği”ne alternatif bir sonuç öneriyordu.⁵⁵ Cooper’ın Batı Afrika’da, “sosyal yurttaşlığın” daha fazla anlam ifade etmeye başladığı 1945 sonrası dünyada imparatorluğun sonunu hızlandıran ve giderek güçlenen bir sömürge işgücünün taleplerini gördüğü yerde, Robbins ve Hayek içeride planlama önlemlerinin, serbest mal ve sermaye akışının bunları sürdüren “çıkartopuluklarının” altını oyduğu bir düzenlemeyle yok edildiği bir kötüye gidiş tasavvur etti.⁵⁶ Sosyal demokrat devlet 1930’larda henüz ana rahmindeydi. Ona karşı koyacak bir şema geliştiren neoliberraller görmek çarpıcıdır. Onların federasyon versiyonunda dünya ekonomisinin disiplini, planlamayı zayıflatacak ve ulus-devleti siyasal alanla sınırlayacaktı.

54. Robbins, *Economic Planning*, 326.

55. Frederick Cooper, “The Dialectics of Decolonization: Nationalism and Labor Movements in Post-War French Africa,” *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World*, ed. Frederick Cooper ve Laura Ann Stoler (Berkeley: University of California Press, 1997) içinde, 406–435.

56. Frederick Cooper, “Alternatives to Nationalism in French Africa, 1945–1960,” *Elites and Decolonization in the Twentieth Century*, ed. Jost Dülffer ve Marc Frey (New York: Palgrave Macmillan, 2011) içinde, 116.

MISES VE İKİLİ YÖNETİMİN HABSBURG KÖKENİ

Hayek'in dünya düzeni görüşünü keşfetmek için kısa 1939 makalesinde kazı yapmaya gerek yoktur. 1944 tarihli çok satan kitabı *Kölelik Yolu*'nun son bölümünün tamamını, uluslararası federasyon planlarına bir misillemeye ayırdı. Dünya ekonomisinin ancak siyasal araçlarla savunulabildiğini açıkça ortaya koydu. “Şimdi yaygın bir biçimde inanıldığı gibi,” diyordu, “devletler kısıtsız siyasal egemenliklerini korurken uluslararası bir ekonomik otoriteye ihtiyacımız olduğu doğru olmak şöyle dursun, neredeyse bunun tam tersi doğrudur. İhtiyacımız olan ve elde etmeyi umabileceğimiz şey, sorumsuz uluslararası otoritelerin elinde daha fazla yetki değil, aksine, ekonomik çıkar gruplarını denetim altında tutabilen üstün bir siyasal iktidardır.”⁵⁷ Hayek, yalnızca böyle bir “güçlü” “uluslarüstü otorite”nin, bireysel devletlerin yetkisinin bütününe refahına zarar verecek şekilde genişlemesini önleyebileceğini öne sürdü. Planlama karşıtı dünya otoritesi, diğer liberallerin “milliyetçilikten arındırma” dediği şeyi yapan, uluslararası bir federasyonun üye devletlerini denetleyen ve serbest ticaret ve serbest yatırım standartlarını uygulayan bir aracı olacaktı.⁵⁸ Federasyon, militan küreselcilik ve militan demokrasi hedeflerine ulaşmanın bir aracıydı: “İnsanın şimdiye kadar icat ettiği

57. F. A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Londra: Routledge and Sons, 1944), 238.

58. Michael A. Heilperin, “Review: World Economic Development by Eugene Stanley,” *American Political Science Review* 39, no. 1 (1945): 190.

tek barışçıl değişim yöntemi olan demokrasinin uluslararası ilişkilere uygulanmasından başka bir şey” değildir, “ama kesinlikle sınırlı yetkileri olan bir demokrasidir.”⁵⁹

Hayek’in küresel yönetim önerileri, yakın zamanda bilim insanları federalizm önerilerinde “liberal enternasyonalizmin yeniden icadı”nı ve Avrupa ekonomik bütünleşmesinin örtük –hatta açık– esinini yeniden keşfedene kadar büyük ölçüde göz ardı edilmişti.⁶⁰ Wolfgang Streeck, Hayek’in çalışmalarının “uluslararasılaşma” ve “ulusalsızlaşma”yı durdurulamaz liberalleşmeyle ilişkilendiren kurumların tasarımıyla bugünün Avrupa Birliği’nin bir planı” gibi göründüğünü yazar.⁶¹ Bölüm 6 Avrupa bütünleşmesinin Hayekçi esin kaynağı iddiasını, Bölüm 7 Dünya Ticaret Örgütü’nün mimarları üzerindeki etkisini tartar.

59. Hayek, *The Road to Serfdom*, 239.

60. “Federasyon” sözcüğü şunlarda yer almaz: Bruce Caldwell, *Hayek’s Challenge: An Intellectual Biography of F. A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004); Alan O. Ebenstein, *Hayek’s Journey: The Mind of Friedrich Hayek* (New York: Palgrave Macmillan, 2003) ya da Edward Feser, ed., *The Cambridge companion to Hayek* (New York: Cambridge University Press, 2006). Yakın zamanda neoliberal entelektüel harekete ilişkin iki değerlendirmede de yer almaz: Angus Burgin, *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Depression* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012) ve Daniel Stedman Jones, *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012). Alan O. Ebenstein, yalnızca bir dipnotta sözünü eder: *Friedrich Hayek: A Biography* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 393. Hayek’in uluslarüstü düşüncelerini yeniden ele alan yakın zaman çalışmaları için bkz. Jorg Spieker, “F. A. Hayek and the Reinvention of Liberal Internationalism,” *International History Review* 36, no. 5 (2014): 1–24; John Gillingham, *European Integration, 1950–2003: Superstate or New Market Economy?* (New York: Cambridge University Press, 2003); Or Rosenboim, *The Emergence of Globalism: Visions of World Order in Britain and the United States, 1939–1950* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017), bl. 5.

61. Wolfgang Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism* (New York: Verso, 2014), 101.

Bununla birlikte Hayek'in enternasyonalizminin ileriye doğru izini süren bilim insanlarının bile geriye doğru, gençliğinin Habsburg İmparatorluğuna kadar izlememesi dikkate değerdir. 1978'de düşünüp taşınan Hayek şunları yazdı: "Sanırım yazdığım ilk makale... ordudaki son birkaç günde aklıma gelen bir şey üzerineydi; biri kültürel, diğeri ekonomik ikili bir yönetimin olabileceğini öne sürüyordu." Bunun, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda milliyetler arasındaki çatışma"yı çözmenin bir yolu olarak aklına geldiğini söylüyordu. "Devlet işlerinde iki şeyi ayırmak olanaklı olabilir" mi sorusu aklını meşgul ediyordu: "milliyetler kendi kültürel düzenlemelerini yapsın, merkezi hükümet ortak bir ekonomik sistemin çerçevesini sağlasın."⁶² Bu düşünce, Hayek'e göre "kâğıda döktüğüm ilk şey," neoliberal uluslararası düzen ve federasyon önerileri üzerinde Habsburg İmparatorluğunun göz ardı edilen etkisini gösterir.

Çekirdek neoliberal düşünürlerin köklerinin eski Habsburg İmparatorluğunda olması, tesadüf olmaktan çok uzaktı. John Gray'ın dediği gibi, Hayek yok olan Habsburg İmparatorluğunu "bazı bakımlardan liberal rejimin bir modeli" olarak görüyordu.⁶³ Habsburg İmparatorluğu, Viyana'da yetişen birçok entelektüel için kayıp bir özdeşleşme nesnesiydi. Hayek'in dostlarından biri olan felsefeci Karl Popper, geçmişe bakarak imparatorluğu idealleştirdi, "insan ilerlemesi için çalışan kozmopolit bir bilimsel topluluk"un

62. "Nobel-Prize Winning Economist," 46.

63. John Gray, *Black Mass: How Religion Led the World into Crisis* (Toronto: Anchor Canada, 2008), 177.

mekânı olarak gördü.⁶⁴ İmparatorluk varlığını sürdürürken bile birçok kişi “insanoğlunun minyatür uluslararası düzeni”ni temsil ettiğini düşünüyordu.⁶⁵ Neoliberallere göre imparatorluğun kozmopolitliği müstakbel dünyanın bir modeli ve işaretiydi. Geriye dönüp bakıldığında Habsburg İmparatorluğunun en etkili yanlarından biri ekonomi ile siyaseti ayırmasıydı. Çokulusluluk ilkesi, imparatorluğu homojen bir dil ya da kültür olmadan tek bir ekonomik alan yapmıştı. Mises, Habsburg monarşisinde “devlet ile ulusun örtüşmeme”sinden büyüledi. Fransız cumhuriyetlerinden ya da 1848 sonrası Almanya, İtalya ya da Polonya hayallerinden farklı olarak Habsburg Avusturya’sının “ideolojik temeli”nde “ulusallık ilkesi” yoktu.⁶⁶ Çokuluslu bir devlet, her müdahale çabasının özel çıkarlara hizmet edecek gibi görünerek diplomatik dengeyi bozmakla tehdit etmesi demekti.

Mises bu tür özel çıkarlara gerçeklikte her zaman hizmet edilmesine rağmen kendi benlik kavrayışında ulusal olmaktan çıkmış ve dolayısıyla ulus diliyle yapılan baskıların işlemediği bir devlet düşüncesine dört elle sarıldı. Mises’e ve Hayek’e göre Habsburg İmparatorluğunda siyasal ve ekonomik birimlerin özdeş olmaması dünyaya bir model sunmaktaydı. 1945’ten sonra dekolonizasyonun yaşandığı bir yerküreye ilişkin Avusturya neoliberal görüşü içerideki

64. Malachi Haim Hacohen, *Karl Popper, the Formative Years, 1902–1945: Politics and Philosophy in Interwar Vienna* (New York: Cambridge University Press, 2000), 6.

65. Paul Silverman, “Law and Economics in Interwar Vienna: Kelsen, Mises, and the Regeneration of Austrian Liberalism” (doktora tezi., University of Chicago, 1984), 25.

66. Ludwig Mises, *Erinnerungen* (Stuttgart: Gustav Fischer Verlag, 1978).

dekolonizasyon deneyimine ve gözlemine dayanacaktı. Yok olan Habsburg İmparatorluğu, garip bir biçimde, imparatorluktan sonraki dünya ekonomisi için bir model oldu.

Mises'in uluslararası federasyon önerileri, Habsburg örneğine Hayek'inkinden daha yakın duruyordu. Aslında Mises'in en açık uluslarüstü federasyon önerileri eski imparatorluğun sınırlarına epeyce uyuyordu ve daha büyük ölçekli bir "demokratik dünya hükümeti" ya da kıtaları kapsayacak bir federasyon konusunda kuşkularını ifade etti.⁶⁷ İmgelemine anlamak için, Mises'in çalışmalarının zeminini oluşturan siyasal ve ekonomik coğrafyaya kısaca bakmak gerekir. İlk yayınlarından itibaren Mises, kendi kaderini tayin hakkı ve "ulusallık ilkesi"yle örgütlenen bir dünya ile "dünyanın meskûn yüzeyinin tamamında," ulusallığa duyarsız, uluslararası işbölümüne göre örgütlenen bir dünya arasında ikili karşıtlıkla çalıştı.⁶⁸ Dünyanın uluslar şeklinde örgütlenmesi ekonomik ilkelerle çelişmekteydi; çünkü insanları ve diğer üretim faktörlerini en uygun biçimde düzenlemiyordu. İdeal olan ekonomik yasaların zaman içinde siyasal yasalara ağır basmasıydı. "Dünyanın yüzeyi ülkeler arasında bölünmüştür. Bu bölünme geçmiş tarihsel süreçlerin sonucudur. Şimdiki nüfus ve üretim koşullarına uygun değildir. İnsan ve ürünlerin tam serbest dolaşımı ko-

67. Ludwig Mises, "Economic Nationalism and Peaceful Economic Cooperation (1943)," *Money, Method, and the Market Process*, ed. Richard Ebeling (Norwell, MA: Kluwer Academic, 1990) içinde, 161-164.

68. Ludwig Mises, "Vom Ziel der Handelspolitik," *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 42, no. 2 (1916): 580.

şullarında, alanları daha yoğun yerleşimli ülkeler ve daha seyrek yerleşimli ülkeler vardır. Bu görelî fazla nüfus, göç hareketleriyle çözümlmelidir.”⁶⁹ Mises’in siyasetten arındırılmış ekonomi görüşüne göre nüfuslar zamanla artacak ve azalacaktı; ulusallıklar bazı durumlarda kaybolacak ya da asimilasyonla eriyecekti.

Mises’in iki savaş arası dönemin ünlü sosyalist hesaplama tartışmasını ulus ölçeğinde değil, dünya ölçeğinde yürüttüğü çoğu kez fark edilmez.⁷⁰ Mises’in iddiasına göre farazi bir “dünya ekonomisi genel müdürü” gereksizdi; çünkü “ideal dünya sosyalizminde dünya ekonomisi genel müdürünün emriyle gerçekleşecek olanlara ideal serbest dünya ekonomisinde rekabetin hâkimiyetiyle ulaşılır.”⁷¹ Bir piyasa sisteminde; şirketler, sermaye ve işçiler kendi arzularıyla daha kazançlı koşulların olduğu yerlere göç ediyordu. Göç edememek başarısız olmak ve sonunda açlıktan ölmekti. Mises, kendi dünya anlayışının birçok bakımdan Karl Marx’inkiyle örtüştüğünü biraz keyifle kabul ediyordu. Marx’ın kendi zamanının, serbest ticaretin Batı Avrupa’da egemen olduğu ve bir dünya hükümeti lafının makul gibi görüldüğü 1860’ların ürünü olduğunu düşünüyordu. Her şeyden önce, diyordu, hem liberalizm hem de Marksist sosyalizm kozmopolitti.⁷² Proletarya gibi

69. A.g.e., 566.

70. Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (New Haven, CT: Yale University Press, 1951), 224.

71. Mises, *Nation, State, and Economy*, 85.

72. A.g.e., 61.

burjuvazi de asli olarak “enternasyonal”di.⁷³ Ayrıldıkları yer, sonucun teşhisiydi. Marx’ın artan yoksullaşma gördüğü yerde Mises, ilk Büyük Bunalıma tepki olarak, 1870’lerin tarife savaşlarıyla, sonra Büyük Savaşla ve onu izleyen ticaret engellerine dönüşle kaba bir biçimde kesintiye uğrayan refah yolunu görüyordu.

Mises dünyayı; sermayenin, emeğin ve ticaretin devingenliğiyle olabildiğince eksiksiz işletilmesi gereken değişik doğal olanaklara sahip geniş bir toprak parçası olarak görüyordu. Üretkenlik dürtüsünü izaha gerek yoktu. Mises buna kapitalizmin “en fazla sayıda insanı kişisel işbölümünün, bütün yeryüzünü coğrafi işbölümünün içine” çeken “temel sosyal yasası” dedi.⁷⁴ “Rekabetin egemenliği” altında yaşam, bireysel manevraya fazla yer bırakmıyordu.⁷⁵ Girişimciyi, diyordu, “piyasa, herhangi bir hükümetin ya da toplumun başka bir organının yapabildiğinden daha sıkı ve daha özenli kontrol eder.”⁷⁶ İşçiler için de benzer bir durum vardı: “Üretici olarak... bir kişi yalnızca metanın bir aracıdır ve bu haliyle itaat etmek zorundadır.”⁷⁷ Yalnızca tüketici olarak işteğe bağlı eylem alanına sahiptik. Kapitalist toplum, Mises’in yaşamı boyunca kullandığı bir benzetmeyle, “... her kuruşun bir oy pusulasını temsil ettiği... bir tüketici demokrasisi”ydi.⁷⁸

73. A.g.e.

74. Mises, *Socialism*, 403.

75. Mises, *Nation, State, and Economy*, 85.

76. A.g.e., 352.

77. A.g.e.

78. A.g.e., 351–352.

Mises uluslararası işbölümünü, en azından farazi olarak, bir gün tamamlanabilecek bir süreç olarak gördü. “Sonlu” olduğunu söylüyordu. “Yeryüzündeki bütün insanlar üniter bir işbölümü sistemi oluşturunca, hedefine ulaşmış olacak.”⁷⁹ Bu sürecin nihai sonucu, onun ifadesiyle “ekümenik toplum”un ortaya çıkışı ve zorunlu olarak buna eşlik eden, uygulanamaz ulusal kendi kaderini tayin ilkesinden ayrılarak ve ticareti, yatırımı ve göçü koruma konusunda sınırlı ama yoğun rolünü üstlenerek Milletler Cemiyeti’nin başarısız olan vaadini gerçekleştirecek bir dünya üst-devleti olacaktı.⁸⁰ Mises’e göre dünya ekonomisinin talepleri, diğer bütün siyasal hak iddialarından üstündü. Örneğin; sömürgecilik tartışırken “tarihin hiçbir dönemi sömürgecilik tarihinden daha kanlı olmamıştır” derken, aynı zamanda Avrupa hammadde bakımından imparatorluğa bağımlı olunca, sömürgeleri elde tutmanın birincil mesele olduğu konusunda da ısrarlıydı.⁸¹ Kendi kaderini tayin hakkı düşünülebilirdi, ama yalnızca serbest ticaretin devam etmesini sağlayabilen kuvvetli bir üst-devletin kontrolü altında.

Mises’e göre politika sorunları, her zaman, dünya ekonomik üretkenliğinin mihenk taşına bağlıydı. Benzer şekilde diktatörlüğe karşı demokrasi ve köleliğe karşı özgür emek tercihleri salt işlevseldi. İnsanların oy kullanmasına

79. A.g.e., 245.

80. Ludwig Mises, *Liberalism*, 3. ed. (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985), 149.

81. A.g.e., 127.

izin vermek devrimlerin sayısını azalttı ve insanların ücret karşılığı çalışmasına izin vermek onları köleyken olduklarından daha verimli yaptı.⁸² Rekabetin egemenliği insan emeğini dünyanın doğal olanaklarıyla en verimli biçimde eşleştirmekteydi. Siyasal kurumlar, seyyar üretim faktörlerini sabit üretim faktörlerine götüren yollara “örgütlemeye” çalışmadan bekçilik yapmalıdır.⁸³ Mises, dünyada insan örgütlenmesinin en rasyonel temeli olarak ekonomik ilkelere kuvvetle inanırken aynı zamanda bu ilkelerin hasmı olarak gördüğü siyasal ulus biçiminin gücünü de göz ardı etmedi. Ona göre gerçek savaş, bireysel uluslar ya da imparatorluklar arasında değil, insan örgütlenmesinin biçimleri olarak ulus ile dünya ekonomisi arasındaydı.

Mücadele dünya ekonomisi ilkesi ile ulus arasındaysa, o zaman Mises Büyük Savaşın sonucunun ulusun elini güçlendirdiğini hissetti. Habsburg İmparatorluğunun dağılması bölge haritasını yeniden çizdi. Bulgaristan ve Romanya topraklarını büyük ölçüde genişletti; imparatorluğun eski başları Avusturya ve Macaristan bağımsız birer ulus-devlet oldu. Aynı kumaştan, 1922’de Sırbistan’la birleşip yeni (çok-uluslu) Yugoslavya devleti olan Slovenler, Hırvatlar ve Sırpların Devleti ile Polonya ve Çekoslovakya ortaya çıktı. 1929’da bir ekonomistin ifadesiyle savaş sonrası yeniden-düzenleme “Habsburglar döneminde var olan ekonomik organizmayı dilimlere ayırdı.”⁸⁴ Avusturya iç bölge-

82. A.g.e., 21, 42.

83. Mises, *Socialism*, 231.

84. Benjamin H. Williams, “Review: Leo Pasvolsky, *Economic Nationalism of the*

lerinden tamamen koptu ve Almanca konuşan taşralı devlet memurlarıyla doldu.⁸⁵

1918'den sonra milliyetler sorunu kararı Mises'i çok öfkeliendirdi. Sorun, halledilmek bir yana, yeni boyutlar kazanmıştı. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi feci bir biçimde ekonomik olarak okunmuştu. 1927'de buruk bir biçimde şu gözlemde bulundu: "Ulusal otarşi ilkesi, her geçen gün yeni destekçiler kazanıyor. Macaristan ve Çekoslovakya gibi yalnızca birkaç milyon sakini bulunan ülkeler bile yüksek bir gümrük tarifesi politikası ve ithalat yasaklarıyla dünyanın geri kalan kısmından bağımsız olmaya kalkışıyor."⁸⁶ Değişik insan nüfusları arasında işleyen bir işbölümü modeli olarak Habsburg İmparatorluğunun tamamlayıcılığı yitirilmişti. Çağdaşlar, imparatorluğun bu siyasal ve ekonomik birlik kaybını "Tuna'nın bilmececi" olarak etiketledi. Bilmece şuydu: İmparatorluk sona erdikten sonra birbirine ekonomik bağımlılığın karşılıklı yararlı bağları nasıl sürdürülecekti? Bazıları "Avusturya-Macaristan devletini yıkmak yerine olduğu gibi bırakmanın daha arzu edilir olup olmadığını" bile sordu.⁸⁷

Rappard'ın Yüksek Enstitüsünde verilen bir konferansta Robbins, Habsburg İmparatorluğunun sonunu

Danubian States," *American Journal of International Law* 23, no. 2 (1929): 492.

85. Kari Polanyi-Levitt, *From the Great Transformation to the Great Financialization: On Karl Polanyi and Other Essays* (Londra: Zed, 2013), 27–28.

86. Mises, *Liberalism*, 130.

87. Max Sylvius Handman, "Review: Leo Pasvolksy, *Economic Nationalism of the Danubian States*," *Journal of Political Economy* 38, no. 4 (1930): 488.

olumsuz bir dekolonizasyon örneği ve Britanya için eğitici bir öykü olarak niteledi. “Savaş öncesi Avusturya’nın, özellikle Viyana’nın ekonomik örgütlenmesi, eski Avusturya İmparatorluğunun geniş alanının ihtiyaçlarını karşılamaya ayarlıydı. Aniden, adeta bir gecede, bu pazarın büyük bölümü neredeyse yasaklayıcı tarifelerle koparıldı. Tuna havzasının bölgesel işbölümü milliyetçi tikelcilikle yok edildi.” Çare, diyordu, “dağılma tehlikesinin önüne geçecek bir federal anayasa biçimi” olurdu.⁸⁸

1938’de Mises tam da böyle bir federal anayasa taslağı hazırlama işine koyuldu ve 1940’ta üzerinde ciddiyetle çalışmaya başladı. Önerisinin, Versailles, St. Germain ve Trianon sonrası dünyanın kurumsal başarısızlığı olarak gördüğü şeye karşı koyacağını umuyordu. Yazılarını New York şehrindeki yeni evinde, Upper West Side’da West End Avenue ve 96. Caddede ömrünün geri kalan kısmını geçireceği kira-denetimli bir apartmanda yazdı.⁸⁹ Çalışmalarının odağı Doğu Orta Avrupa’ydı. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonraki “anarşi”yi gören Mises, Baltık’tan Adriyatik’e, Ege’ye ve Karadeniz’e, İsviçre’nin ve İtalya’nın doğu sınırından Rusya’nın batı sınırına kadar uzanan muazzam geniş bir alanı kaplayacak yeni bir Demokratik Doğu Birliği (EDU –Eastern Democratic Union) önerdi. EDU, Litvanya’dan Yugoslavya’ya kadar Birinci Dünya Savaşından sonra bağımsız yapılan tüm ulusların

88. Lionel Robbins, *The Economic Causes of War* (Londra: J. Cape, 1939), 79.

89. Jörg Guido Hülsmann, *Mises: The Last Knight of Liberalism* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2007), 808.

yanı sıra Alman ve İtalyan devletlerinin, Silezya ve Fiume gibi çok-uluslu bölgelerini kapsayacaktı. Özetle, “on yedi farklı dil kullanan yaklaşık 120 milyon insanla yaklaşık 1.900.000 kilometrekarelik bir alanı” kapsayacaktı.⁹⁰

EDU’nun temel ilkesi, ekonomik politikanın kültürel politikadan ayrılmasıydı. Viyana’da “seçilmiş bir başkan ya da kalıtsal bir hükümdar”ı bulunan merkezi bir parlamentodan yönetilecek ülke içinde insanlar tam hareket, ticaret ve çalışma özgürlüğüne sahip olacaktı. Mandalar Komisyonunun vâsi pratiklerini hatırlatırcasına, ilk başkanı ve kabineyi Milletler Cemiyeti atayacaktı; daha sonra genel oy hakkına dayanan bir seçimle değiştirilecekti. Mises’in 1938’de yazdığı önerinin bir versiyonu hem manda modelini hem de Milletler Cemiyeti’nin Avusturya’da uyguladığı mali denetim biçimini daha fazla hatırlatmaktaydı; bazı idari mevkilerin kalıcı olarak “İngilizler ve Fransızlar” tarafından doldurulmasını, resmi dilin ya İngilizce ya Fransızca olmasını öneriyordu.⁹¹ 1920’lerde Mises manda modelini onayladığını ifade edip, “parlamente yönetim sisteminin olmadığı tüm denizaşırı ülkelerin yönetiminde Milletler Cemiyeti’ne üstün yetki verilmelidir” diyor ve kendi kaderini tayine bir geçiş olarak bütün sömürgelerin mandaya dönüştürülmesi çağrısında bulunuyordu.⁹²

90. Ludwig Mises, “An Eastern Democratic Union: A Proposal for the Establishment of a Durable Peace in Eastern Europe (October 1941),” *Selected Writings of Ludwig von Mises*, ed. Richard Ebeling (Indianapolis: Liberty Fund, 2000) içinde, 193.

91. Ludwig Mises, “Guidelines for a New Order of Relationships in the Danube Region (1938),” Ebeling, *Selected Writings of Ludwig von Mises* içinde, 318.

92. Mises, *Liberalism*, 129.

Mises, serbest ticaret ve özel mülkiyete dayanan küresel bir kapitalist düzeni korumaya hizmet ettiği sürece uluslarüstü müdahaleye karşı değildi. 1932’de Avusturya, Milletler Cemiyeti’nden cezai koşullarla bir borç almak zorunda kaldığında Mises, pedagojik potansiyelini zorladı: “Ağır borç koşulları, son yıllarda izlenen ekonomik politikanın bizi bu borcun bize dayattığı teslimiyeti kabul etmekten başka bir çare görmediğimiz bir duruma getirdiği gerçeğini bütün nüfusun görmesini sağlayabilir.”⁹³ Bu durumda Milletler Cemiyeti, Kızıl Viyana’nın politikalarının görünüşte uymadığı kararlı bir ekonomik rasyonelliğin mekanizmasıydı. Milletler Cemiyeti’nin şartlılık ilkesinin vicdan azabıyla, “ekonominin uzun süredir gerektirdiği –ama hep ertelenen ya da sabote edilen– tasarruf önlemleri olabildiğince çabuk uygulamaya konmalıdır.”⁹⁴ 1944’te daha da açık sözlüydü ve şunları yazdı: Yeni bir Milletler Cemiyeti sözleşmesi “her ülkenin egemenlik haklarına katı sınırlamalar içermelidir. Borçları, para sistemlerini, vergileri ve diğer önemli konuları etkileyen önlemler uluslararası kurullarca yönetilmelidir ve uluslararası bir polis gücü olmadan böyle bir plan uygulanamaz. Borçlulara borçlarını ödettirmek için güç kullanılmalıdır.”⁹⁵ Mises’e göre Milletler Cemiyeti’nin iyi bir versiyonunun, “piyasanın görünmez elinin demir eldiveni” işlevi görme kapasitesi vardı.

93. Ludwig Mises, “An International Loan as the ‘Breathing Room’ for Austrian Economic Reform,” Ebeling, *Selected Writings of Ludwig von Mises* içinde, 270.

94. A.g.e., 268.

95. “Letters from Citizen Readers,” *Ottawa Citizen*, 19 Ağustos 1944.

Mises'in EDU önerisi, Avrupa'nın doğu yarısı için düşlenen Milletler Cemiyeti'nin güçlü bir versiyonunu, Rappard'ın ifadesiyle "ulusal egemenlik dogması"nı köklü bir biçimde gerileterek hayata geçirmeye çalışıyordu.⁹⁶ Milliyetler sorununa çözümü yeniydi. "Her üye devletin ulusal simgeler basılı parası," bayrağı, ulusal marşı ve posta pulu gibi bütün ulusluk donanımlarının varlığını sürdürmesine izin veriyordu.⁹⁷ İnsanlar kendi ulusal kültürlerini geliştirmek ve yurtdışında temsil etmekte özgür olacaktı. Eski Habsburg İmparatorluğunda büyük bir sorun olan eğitim, doğrudan ABD'li neoliberal ve muhafazakârların son dönem taleplerini esas alan bir planla çözülecekti. Bütün okullar özel olacaktı ve yurttaşlara eğitime harcanmak üzere bizim şimdi ödeme belgeleri dediğimiz biçimde toplu bir meblağ verilecekti.⁹⁸ Dil grupları, ülkede yeterli kitlenin bulunduğu her yerde okul açabilirdi.

Mises'in 1944 tarihli kitabı *Omnipotent Government*'a son bölüm olarak dahil ettiği EDU, tikel bir toprağa bağlı olmayan ve değişken ulus anlayışına kurumsal bir biçim veriyordu.⁹⁹ Ona göre, Milletler Cemiyeti'ne bela olan azınlıklar sorununu da çözüyordu. Modelinde en çarpıcı olan görünürlük sorunuydu. Birliği oluşturan uluslar egemenliğin dış işaretlerinin tümünü taşıyacaktı, ama bu egemenlik

96. Rappard, *The Geneva Experiment*, 66.

97. Mises, "An Eastern Democratic Union," 197.

98. A.g.e., 196.

99. Ludwig Mises, *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* (New Haven, CT: Yale University Press, 1944).

süs niteliğinde olacak, merkezi hükümetin otoritesi yanında zayıf kalacaktı. Ama ülkeyi ziyaret eden biri yalnızca dış yüzeyi görecek, altında yatan ekonomik birliği görmeyecekti. “EDU’yu görmeyecek,” diyordu Mises, “EDU’nun araçlarıyla karşılaşma fırsatı olmayacak.”¹⁰⁰ Bölüm 2’de tartışılan görünmez bir ekonomik dünya düşüncesiyle tutarlı bir biçimde açık ekonominin yönetimi göz önünde olmayacaktı. Yalnızca ulusal politikanın renkli –ve yetkisiz– temsilcileri görülecekti. İkili bir yönetim, bir uluslarüstü federasyon modeli işlevi görecekti. Güçlü bir merkezi devletin gözetiminde serbest ticaretin ve serbest dolaşımın olması öncelikliydi; bu, ikincil planda kalacak merkezsiz ulusal ve kültürel kurumlar manzarasının değişmesine olanak vermektedir. Mises’in gözünde yirminci yüzyılda doğan Habsburg İmparatorluğu, öncelikle bir görünmez ekonomi yönetimi, ardından da iğdiş edilmiş ulusların görünür bir yönetiminden ibaretti.

1945’te Hayek, Mises’in düşüncelerinin altına imzasını attı. Habsburg İmparatorluğunun “dokuz bağımsız ulusal devlete bölünmesinin tamamen uğurlu bir çözüm olup olmadığı konusunda kuşku” ifade edip, onun yerine ulusları, “ulusal devletlerin yetkisini merkezi bir örgütlenmenin yararına” sınırladığımız bir federasyonda toplamayı önerdi. Yetki daha sonra devredilip en iyimser durumda “bir Doğu Avrupa İsviçre’sine benzer bir şey”e yol açabilir.¹⁰¹ Cenevre

100. Mises, “An Eastern Democratic Union,” 197.

101. F. A. Hayek, “Nationalities and States in Central Europe,” *Central European Trade Review* 3, no. 3 (1945): 49–52.

Okulunun kısıtlı milliyetçilik ilkesiyle tutarlı bir biçimde, anahtar, ulusal egemenliğin sınırlandırılmasıydı. Ulus-devlete tam bağımsızlık verilmemelidir.

RÖPKE, DOMINIUM VE IMPERIUM

Hayek, Robbins ve Mises, 1930'lar ve 1940'larda neoliberal federasyonun en radikal versiyonlarını sundu. Tasarımları, Bonn'un ifadesiyle serbest ticaret ve serbest sermaye hareketinin görünmez ekonomik imparatorluğuna kurumsal koruma sunmaktaydı. Çalışma arkadaşları Röpke daha az ayrıntıya girdi, ama 1942'de benzer bir biçimde, "yapısı sahiden federal olması, yani bölgesel ve kıtasal alt-gruplardan oluşması gereken gerçek bir dünya birliğinin zorunluluğu"ndan söz etti.¹⁰² Yeni sevgilisi İsviçre'den küresel ölçeğe çıkıp ulus-devletlerin "kanton" işlevi gördüğü bir dünya hayal etti.¹⁰³ Röpke 1945 Baharında, son sayfalarında Alman Sorununun çözümünün Bismarckçı devletin federal bir yapıya adem-i merkezileştirilmesi olduğunu öne süren bir kitapta federasyon düşüncesine döndü.¹⁰⁴ Hayek, kitabın sunuşunda Röpke'nin önerisini takdir etti. Bir serbest ticaret federasyonu, diyordu, Almanya'yı "ekonomik savaş potansi-

102. Wilhelm Röpke, *The Social Crisis of Our Time* (Chicago: University of Chicago Press, 1950), 242. Kitap başlangıçta *Die Gesellschaftskrise der Gegenwart* adıyla yayınlandı, (Zürich: Eugen Rentsch Verlag, 1942).

103. A.g.e., 236.

104. Wilhelm Röpke, *The German Question* (Londra: Allen and Unwin, 1946), 198–205.

yelinin dayandığı sınai ve tarımsal kendine yeterlilik”ten yoksun bırakacak ve “dünyanın refahına en büyük katkıda bulunabileceği alanlarda yüksek düzeyde uzmanlaşmaya ve aynı zamanda kendi refahı bakımından diğer ülkelerle sürekli mübadeleye bağımlı olmaya” itecekti. Serbest ticaret güvenli olduğu sürece, dünya pazarı talebi “gizlice atlatılamayan tek denetim türü” işlevi görecekti.¹⁰⁵ Federasyon, bir kez daha, ticaret ve sermaye akışının farazi anonim ekonomik disiplin sağlayıcı gücünün doğal siyasal sonucu olarak onaylandı.

Röpke 1939’da Cenevre’de, “Uluslararası Federasyonun İktisadı” başlıklı bir ders önermesine rağmen 1945’ten önce, Mises, Robbins ya da Hayek’in planları kadar somut uluslarüstü planlar sunmadı.¹⁰⁶ Uluslararası yeniden düzen planlarına duyulan heyecan yüksekken bile, “bir dünya devletler topluluğuna ilişkin her tarafta geliştirilmekte olan yüce planlar” a kulak asmadı.¹⁰⁷ Aynı zamanda 1945’ten önceki çalışmaları, imparatorluktan sonra neoliberal bir dünya imgelemine ilişkin anahtar görüşler sunar. 1936’da Annecy’de başlayan projenin sonucu olan 1942 tarihli kitabı *International Economic Disintegration*’da Röpke, popüler demokrasinin güç verdiği özel çıkar gruplarının bozucu taleplerinin uluslararası düzeni zayıflattığını öne sürerek Robbins ve Hayek’i hatırlatan bir dinamiği ortaya koydu.

105. Hayek, “Sunuş,” Röpke, *The German Question* içinde, 13.

106. Wilhelm Röpke, “The Economics of International Federation (1939),” *40ème anniversaire 1927–1967*, ed. Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales (Cenevre: Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, 1967), 95–96.

107. Wilhelm Röpke, “Die internationale Wirtschaftsordnung der Zukunft: Pläne und Probleme,” *Schweizer Monatshefte* 22, no. 7 (Ekim 1942): 375.

Bu konuyu Walter Lippmann Kolokyumunda özetledi: “Ekonomik milliyetçiliğin, liderlerde zekâ yoksunluğunun sonucu olduğunu söylemek yetmez; milliyetçi politikaya kapılanlar, ekonomik çıkar ve meslek gruplarıdır, devleti çözenler özel çıkar gruplarıdır.”¹⁰⁸

Kamu tercihi teorisini on yıllar önce haber veren Röpke, Alman ordoliberal Walter Eucken ve Franz Böhm’ün çağdaş çalışmalarını izleyerek, ekonomik milliyetçiliği siyasal bir stratejinin, seçilmiş görevlilerin imtiyaz sağlayarak oy satın alma popülizmini benimseme –siyasal destekleri karşılığında çıkar gruplarına sübvansiyon, iş, ücret artışı, vergi kolaylığı ve tarife vaat etme– stratejisinin bir sonucu olarak açıkladı. Birinci Dünya Savaşından sonra erkeklere genel oy hakkının yaygınlaşması bu dinamiği aşırı hızlandırıp devletleri yaygaracı özel çıkar grupları arasında bölüşülecek “ganimet”e (*Beute*) dönüştürdü. Ticari koruma, yüksek ücret ve sosyal yardım taleplerini yüklenen ulusal ekonomiler halsizleşti ve küresel talebin itiş kakışlarına yanıt veremez oldu. Kitle demokrasisi koşullarında devlet, aynı anda bütün yerli grupları memnun etmeye çalışırken zayıfladı ve içeriden bölündü. Hükümetler otarşi ve kendi kendine yeterlilik görüşleriyle ve çılgın tam istihdam vaatleriyle aşırıya kaçtı. Sınai ülkeler tarımı korurken ve tarım ülkeleri de sanayiye canlandırırken devletler, ekonomik bakış açısından en iyi yaptıkları şeylerden uzaklaştı.

108. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 65.

Röpke, özel çıkar gruplarının ve kitlelerin ulus-devletleri dünya ekonomisinin birliğini bozmak ve insan refahının temelini zayıflatmak için kullandığını görüyordu. Cenevre’de Yüksek Enstitüdeki açılış dersinde, “ulusal ölçekte planlama ve uluslararası ölçekte düzensizlik yalnızca paralel değil, aynı zamanda nedensel olarak birbiriyle bağlantılı görüngülerdir” tezini ortaya attı.¹⁰⁹ Dünya ekonomisi ilkesi ulus ilkesiyle çelişmekteydi. Eucken’in izinden giden Röpke, çıkar gruplarının ekonomik kayırma taleplerine ekonomik alanın “siyasallaşması” (*Politisierung*) dedi.¹¹⁰ Robbins bu Almanca terimi, ulusal planlamanın uluslararası ekonomik ilişkiler üzerindeki etkisini açıklamak için kullandı.¹¹¹ Eucken bu sözcüğü 1932’de, devletin tedrici bir biçimde “... eylemleri, devleti az çok bir alet olarak kullanan ekonomik grupların iradesine bağımlı olan... bir ekonomi devleti” haline nasıl geldiğinden söz etmek için kullandı.¹¹² Hem Eucken hem de Röpke ekonomi ile devlet arasındaki ilişkinin “bozulma”sına işaret etti. Eucken, “dünyanın demokratikleşmesinin ve bunun sonucunda uluslarda şeytani güçlerin serbest kalması”nın baskısı altında, ekonomik politika “her biri çeşitli ekonomik güç

109. Wilhelm Röpke, “International Economics in a Changing World,” *The World Crisis*, ed. Cenevre Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsü (Londra: Longmans, Green and Co., 1938) içinde, 278.

110. Wilhelm Röpke, “Wirtschaftssystem und internationale Ordnung: Prolegomena,” *Ordo* 4 (1951): 275.

111. Robbins, *Economic Planning*, 91.

112. Walter Eucken, “Staatliche Strukturwandlungen und die Krisis des Kapitalismus,” *Weltwirtschaftliches Archiv* 36 (1932): 307.

gruplarının istekleriyle bağlantılı bir yığın önleme ayrılır ve birleştirici bir düşünceden ya da iradeden çok tam bir sistem yoksunluğunu ifşa eder” diyordu.¹¹³

Eucken ve Röpke’nin anlayışına göre ekonomik milliyetçilik, irrasyonel bir histeri ya da psikolojik manipülasyon eseri değil, bir ulusun içinde değişik grupların, devletten maksimum ekonomik avantaj elde etmek için kendi siyasal nüfuzlarını –seçimle ilgili ya da başka türlü– kullanma rasyonel girişimiydi. Bu baskıyı püskürtmek ikna ya da üstün argüman yoluyla olmayacaktı; devlet iradesi gerekliydi. Röpke, 1942’de bu görevi tarif etmek için askeri bir metafor kullanıp şunları yazdı: “Ancak New Deal kalesi alındıktan sonra, bütün ‘olgun ekonomi’, ‘açık bütçe harcamaları’ ve ‘tam istihdam’ teorilerinin tümü temizlendikten sonra, çiftçiler ve sendikalar dahil olmak üzere büyük çıkar gruplarının gücü kötüye kullanmaları lanetlendikten sonra korumacı Amerikan politikası kalesi ele geçirilebilir.”¹¹⁴ Ekonomik milliyetçiliğin etkilerini etkisizleştirmek –çiftçilerin ve sendikaların gücünü zapt etmek– için devleti kitlelerden geri almak gerekiyordu. Bölüm 6’da göreceğimiz gibi Eucken ve çalışma arkadaşı Franz Böhm buna “ekonomik bir anayasa” yaratma ihtiyacı dedi. Bu ifadeyi muhafazakâr hukukçu Carl Schmitt’ten aldılar ve ekonomik anayasayı “ulusal ekonomik yaşamı düzenlemeyle ilgili bütünsel bir siyasal karar” olarak nitelediler.¹¹⁵

113. A.g.e., 307, 314.

114. Röpke, “Die internationale Wirtschaftsordnung der Zukunft,” 382.

115. Walter Eucken, Franz Böhm ve Hans Großmann-Doerth, “Önsöz,” Franz Böhm,

Ordoliberal Eucken ve Böhm uluslararası ölçeğe fazla ilgi göstermedi, ancak Röpke, onların görüşlerinin ölçeğini büyüterek imparatorluktan sonra dünya ekonomik düzenini kurtarmanın bir yolu olarak güçlü bir devlet önerdi. Lippmann Kolokyumundaki bir sömürgecilik tartışmasında Röpke, biraz şifreli bir biçimde şunları söyledi: “Emperyalist politika ile özel girişimin rolü arasında fiilen var olan ilişkileri incelemeli ve iyi düzenlenmiş bir sistem için yaygın yönetim yerine yoğun yönetimin geçirilip geçirilemeyeceğinin esas mesele olup olmadığını sormalıyız.”¹¹⁶ Bu karşıtlıkla ne demek istediği, Marcel Van Zeeland’a yazdığı bir mektupta açıklanır:

“Güçlü devlet” (*le gouvernement qui gouverne*) görüşümle, olasılıkla sizden bile “daha faşist”im [*faschistischer*]; çünkü tüm ekonomik politika kararlarının korporatist türden hiçbir popülist otoritenin zayıflatmadığı tam bağımsız ve dinç bir devletin elinde toplandığını gerçekten görmek isterim... Devletin gücünü, ekonomi politikalarının yaygınlığında değil, yoğunluğunda arıyorum. Böyle bir devletin anayasal yapısını nasıl tasarlamak gerektiği başlı başına bir sorundur ve bunun için önerecek hazır bir reçetem yoktur. Eski parlamenter demokrasi formüllerinin yararsız olduğunun kanıtlandığı konusunda sizinle hemfikirim. Başkanlık, otoriterlik, evet hatta –horrible dictum [söylemesi korkunç]– diktatörlük demokrasisinin de var olduğu gerçeğine insanlar alışmalıdır.¹¹⁷

Die Ordnung der Wirtschaft als geschichtliche Aufgabe und rechtschöpferische Leistung (Stuttgart: W. Kohlhammer, 1937), xix.

116. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances*, 58.

117. Röpke'den Marcel van Zeeland'a, Röpke Archive Institute for Economic Research,

Röpke burada, kitle demokrasisinin ürettiği ekonomi politikasının bozulmasını etkisizleştirmek için otoriter yönetim biçimlerinin zorunlu –ya da en azından düşünülebilir– olma olasılığını ortaya atıyor. Robbins ve Hayek’te olduğu gibi, ancak özel çıkar gruplarının etkisinden kurtulmuş böylesine güçlü bir otorite, altın standardıyla birleşmiş imparatorluklar sisteminin 1914’e kadar yaptığı gibi, serbest küresel mübadele koşullarını koruyabilirdi.

Giriş bölümünde gördüğümüz gibi, Röpke yeniden kurmak için güçlü devletin zorunlu olacağı düzeni açıklamaya yardımcı olsun diye Roma hukukundan yararlı kategoriler sundu. 1934’te, doğru anlaşıldığında kapitalizmin kendisinin anti-emperyalist olduğunu savunan kısa bir makalede, jeopolitik öğretisinin *imperium* ve *dominium* ilkesiyle sıkça karıştırıldığını öne sürdü.¹¹⁸ 1942’de geliştirip ekonomik milliyetçiliğin iddialarından birinin “ekonomik sömürü (*dominium*) için siyasal egemenlik (*imperium*) zorunludur” şeklinde olduğunu söyledi.¹¹⁹ *Dominium* ya da bir bilim insanının ifadesiyle “şeylere hükmetme” ve *imperium* ya da “insanlara hükmetme” kategorileriyle Röpke, liberal dünya görüşüne hukuksal kavramlar sundu.¹²⁰ “*Imperium* ve *dominium* aslında iki ayrı şeydir,” diyordu, “ama yalnız-

Köln, dosya 7; italikler özgün.

118. Wilhelm Röpke, “Kapitalismus und Imperialismus,” *Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft*, no. 3 (1934): 384.

119. Röpke, *International Economic Disintegration*, 96.

120. Timothy Mitchell, *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity* (Berkeley: University of California Press, 2002), 70.

ca liberal bir dünyada. Böyle bir dünyada siyasal sınırların fazla bir ekonomik önemi yoktur; dünya pazarı, sınırlardan ve milliyetten bağımsız olarak satın alma ve satma fırsatlarının herkes için eşit olduğu, az çok tek tip bir pazardır.”¹²¹ Burada Röpke, Eucken’in Birinci Dünya Savaşıyla ve onu izleyen ekonomik milliyetçilikle ortadan kalkan “devlet ve ekonomi alanlarının liberal ayrılığı” olarak tartıştığı şeyi açığa kavuşturuyordu.¹²²

Röpke’nin kategorileri, kapitalizmin ikili bir dünya ürettiğini öne sürmekteydi. İdeal neoliberal düzen, bu iki küresel alan arasındaki dengeyi sürdürecekti. Bu kategoriler görünmez olana töz kazandırdı. İkili dünya tanımı, neoliberallerin tasavvur ettiği ikili yönetime karşılık geliyordu: Bir uluslar dünyasıyla bir arada var olan başka bir ekonomi ve mülkiyet dünyası olacaktı. İdeal liberal dünyada hiç kimse haritaların üzerindeki çizgileri, *dominium* dünyasında anlamlı işaretler sanmayacaktı. Güçlü –demokratik etkinin baskılarına dirençli– bir devlet dünyanın ekonomik bünyesini korumak için zorunlu olacaktı.

1937’de Walter Lippmann “İyi Toplumun mimari tasarımını yoktur. Hiçbir şablon yoktur” diye yazdı.¹²³ Lippmann,

121. Röpke, *International Economic Disintegration*, 96.

122. Eucken, “Staatliche Strukturwandlungen,” 314.

123. Walter Lippmann, *An Inquiry into the Principles of the Good Society* (Boston: Little, Brown and Co., 1937), 364.

iki yıl önce “ekonomik sistemimizin işleyişini ‘planlama’yla iyileştirmek için entelektüel olarak donanımlı değiliz”¹²⁴ diyen Hayek’in ve Mises’in çalışmalarına yaslanmaktaydı. İronik bir biçimde, bu görüşe neoliberallerin tepkisi ulus ölçeğinde değil, bölge ve dünya ölçeğinde tasarımlar, şablonlar ve planlar yaratmaya derhal başlamak oldu. Hayek, Robbins ve Mises’in federasyon planları koruyucu olarak tasarlandı –kasıtlı özel çıkar taleplerinin ortaya çıkmasını bastırmak için kurumları kullanma. Bastırılacak en önemli özel çıkarlar gruplarından biri de ulusun kendisiydi.

Bu bölümde, neoliberalizmin kısmen bir ulusal egemenlik eleştirisi olarak doğduğunu öne sürdüm. Neoliberrallere göre uluslar değişkendi, geçiciydi, yeryüzünün şu ya da bu parçası üzerinde iddiaları yoktu. Ulusların ürettiği siyasal özdeşleşmeler, ekonomik alan ile siyasal alan arasındaki dengenin bozulmasına yol açtı; çünkü demokrasilerin katılımcıları devlet bütçesini çekinmeden kişisel zenginleşmenin aracına dönüştürdüler. Bölüm 2’de neoliberalizmin mutlak güce inanç kibrinin eleştirisi olduğunu öne sürdüm. Burada, aynı zamanda insan kibrinin başka bir devasa edimi olarak gördükleri şeyin –toplumların kendi yasalarını yaratabildiği inancının– bir eleştirisi olduğunu da öne sürdüm.

Neoliberraller, ulusun karşısına neyi çıkardı? Yalnızca dünya ekonomisini değil, bireyi de. 1931’de LSE ekonomisti William H. Hutt, “tüketici egemenliği” terimini uydurdu.

124. F. A. Hayek, “The Present State of the Debate,” *Collectivist Economic Planning*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1935), 241.

Bu terimi Hayek, 1935'te benimsedi ve Bonn, 1933'te kul-landı. Hutt'a göre bu, ulusal egemenlik taleplerine bir çö-zümdü. Terimin ima ettiği gibi egemen olan, yasama or-ganlarınca temsil edilen ulus-devlet değil, onun içindeki bireydi. Hayek, kaynakları yukarıdan tahsis eden sosyalist-lerin "tüketici egemenliğinin ilgası"nı talep ettiklerini söy-ledi.¹²⁵ Avusturyalı önceli Carl Menger'in izinden gidip bir fiyatı ya kabul eden ya da reddeden ve bir fiyatı reddetmek-le yeni bir fiyat üretenleri ekonomide gerçek yaratıcı güç olarak gördü. Ulus-devletlerin "egemenlik" denilen bir şeyi giderek daha fazla talep ettiği bir zamanda Hayek, terimi çaktırmadan alıp ulustan bireysel tüketiciye devretti. Ulu-sal kendi kaderini tayin hakkı dünya çapında moda olurken bireysel tüketicinin kendi kaderini tayin hakkını öne sürdü.

Devletin görünür biçimde, egemen tüketici düze-yine kadar taneciklerine ayrışması da her zaman bir ya-nılsamaydı. Hayek'e göre, yalnızca federasyon üstyapısı bireysel tüketici egemenliğini olanaklı kılabilirdi. Ekono-mik ve parasal milliyetçiliğe saldırmak iktidarı bireye dev-retmiyordu. Onun yerine egemenliği bölüyordu -aşağı doğru tüketiciye, yukarı doğru üst-devlete. 1930'larda ve 1940'larda neoliberal entelektüeller, bir program olarak, imparatorluğun yerini alacak ve yükselen ulusun bozucu güçlerini ehlileştirecek bir şey olarak ulusalsızlaştırmanın peşine düştü. Neoliberallerin kitle demokrasisi, proleter-leşme ve ekonomik milliyetçilik sorunlarına getirdiği çö-

125. A.g.e.

züm, yönetimin ulusalsızlaşmasıydı. Dünya yönetimi ve federalizm tartışmalarında Hayek, Robbins ve Mises, bazen “ikili yönetim” dedikleri şeyi önerdi; buna göre uluslarüstü bir devlet biçimiyle ekonomi siyasetsizleşmiş olacak ve ekonomik konuların yönetimi kültürel konulardan ayrılacaktı.

Savaş sonrası uluslararası düzen, neoliberallerden pek ya da hiç girdi olmadan tasarlanmasına rağmen, ikili düzen taleplerinin bir kısmını gerçekleştirdi. Ulusal egemenlik ilkesi zafer kazanırken bile (uzun dekolonizasyon mücadelelerinden bir süre sonra) dünyanın çok büyük bölümü Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) tarafından denetlenen bir ekonomik çerçeve içinde kaldı. 1944’te Dünya Bankası’yla birlikte kurulan IMF, görece istikrarlı döviz kurlarını ve parayı bir dövizden diğerine çevirme olanağını güvenceye almaya yardımcı oldu. 1947’de imzalanan GATT serbest ticaret görüşü ve anlaşmanın sözleriyle, “gümrük tarifelerinin ve uluslararası ticarette ayrımcı muamelenin ortadan kaldırılması ve ticaretin önündeki diğer engellerin azaltılması” doğrultusunda çalıştı. Bu ekonomik dünya yönetimi görüntüsü, aynı zamanda, neoliberal bir bakış açısından çok yetersizdi. GATT anlaşması hedefinin “tam istihdam sağlamak” –neoliberallerin baş öcülerinden biri– olduğunu ifade ederek başlıyordu. IMF, kısmen, bireysel ulusları dünya piyasasının disiplinine maruz bırakmak için tasarlandıysa da yaptığı yenilik uluslararası spekülasyonun aşırılıklarına ve sıcak para akışlarına karşı ulusların kendi-

lerini korumalarına izin vermektir. Politika özerkliği –refah devleti hedefi doğrultusunda ekonomi politikası hazırlama yeteneği– Bretton Woods denilen sistemin alamet-i farika-sıydı.

Bretton Woods sistemi neoliberal düşün bir kısmını gerçekleştirirken başka bakımlardan köklü bir biçimde ondan saptı. Baskın dünya otoritesinin Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletlere aktarılması, daha fazla ilgi konusuydu. Bir ülke-bir oy ilkesine dayanan BM, neoliberal federasyon görüşlerinin önlemeye çalıştığı ekonomik faaliyetin siyasallaşmasını başlatacaktı. Bir Açık Kapı dünya federasyonunda Açık Kapı Britanya imparatorluğunun yeniden doğuşu fantezisi, Küresel Kuzeyde ve yeni ulusların denetimci manda modelinin ötesinde kendi kaderini tayin etmeye çalıştığı Küresel Güneyde, özel çıkar gruplarınca berbat edilecekti. 1945'ten sonra dünya yönetimi diline en zararlı ilavelerden biri insan hakları düşüncesinin yayılmasıydı. Göreceğimiz gibi, neoliberaler sosyal ve ekonomik hak taleplerini sınırlama ve yatırımcı ile şirketin –yurttaşın ve mültecinin değil– paradigmatik hak-sahibi özne olduğu paralel bir küresel rejimi kurumsallaştırma kampanyasına yardımcı olacaktı.

*Bariş zamanında kambiyo denetimi,
uluslararası hukukta bir saldırıgınlık hareketi ve
bir insan hakları ihlali sayılmalıdır.*

Philip Cortney, 1949

F. A. Hayek, 1944'te yayımladığı ve kendisini ünlü yapan kitabı *Kölelik Yolu*'nun ortasına insan hakları üzerine bir yorum sokuşturdu. Hedefi, yazar H. G. Wells'in 1939'da yayımladığı ve eğitim, beslenme, sağlık, çalışma haklarını içeren on bir maddelik kapsamlı "Halklar Bildirisi"ydi.¹ Hayek'in, maddi erzak tedarikine pek itirazı yoktu. Kendi önerisinde de temel bir sosyal güvenlik ağı, hatta konjonktüre karşı devlet harcaması öğeleri vardı.² Özgürlükçülerin daha sonra hayıflandığı gibi *Kölelik Yolu* "asgari bir gelir güvence-si" ve "kapsamlı bir sosyal sigorta sistemi" çağrısında bulun-

1. F. A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Londra: Routledge and Sons, 1944), 88. Ayrıca bkz. Roger Normand ve Sarah Zaidi, *Human Rights at the UN: The Political History of Universal Justice* (Bloomington: Indiana University Press, 2008), 77.

2. Örneğin bkz. "Hayek'in piyasanın ve devletin rolüyle ilgili görüşü, sistematik olarak bir sosyal demokratınkinden ayırt edilemez" diyen Hans-Hermann Hoppe: "F. A. Hayek on Government and Social Evolution: A Critique," *Review of Austrian Economics* 7, no. 1 (1994): 67.

maktaydı.³ Hayek'i kızdıran şey ise Wells'in haklar dilini, merkezi bir ekonomik karar alma programıyla birleştirmesiydi. Hayek'e göre haklar lafı, devletin üretim ve çalışmayı yönlendirmesiyle birlikte etkili olamaz. "Ortak refah" gibi puslu kategoriler insanın iş seçimine üstün gelebilseydi o zaman bireysel haklar var olamazdı.⁴ Hayek, bireysel haklar dilini savundu, ancak yalnızca bu haklar olumsuz olduğu sürece: İnsanın emeğini ve sermayesini uygun gördüğü yere taşıma özgürlüğü. Gerekçe de doğal hukuktan çok yararcılığa dayanmaktaydı: Rekabetin yönlendirdiği bireysel seçimler piyasanın karmaşıklığı bilmecesini çözecek ve olası en iyi işbölümü ve kaynak tahsisini sağlayacaktı.

Hayek ve Wells 1930'lar Britanya'sında aynı çevrelerde dolaştı –savaş sonrası bir dünyanın temellerini yeniden düşünmeyi zorunlu gören akademik ve kültürel bir seçkinler topluluğu. Şimdi yok olmuş bir imparatorluğa hizmet etmek için yetişmiş Hersch Lauterpacht, Hans Kelsen, Mises ve Hayek gibi Avusturyalı seçkinler ve hâlâ yaşayan bir imparatorluğu ıslah etmeye çalışan James Meade, Edwin Cannan, Lionel Robbins ve John Maynard Keynes gibi Britanyalı seçkinler arasında ortak bir görev duygusu vardı. Bağlantılar yakındı. Wells'in bildirisini hazırlayanlardan biri Hayek'in dostu ve Federal Birliğin ekonomistler komitesindeki çalışma arkadaşı Barbara Wootton'du; *New Commonwealth Quarterly*'de "devletlerarası federalizm" üzerine

3. Hayek, *The Road to Serfdom*, 124–125.

4. A.g.e., 88. Ayrıca bkz. Normand ve Zaidi, *Human Rights at the UN*, 77.

nl 1939 makalesinden sonra, Wootton'ın makalesi yayımlanmıştı.⁵ Wells de aynı dergide yazı yazdı.⁶ Savaş ncesi ve savaş sırasında Hayek, Batıda kamusal entelektüellerin, Wells'in 1940'ta küresel çatışmayı izleyecek "Yeni Dünya Düzeni" dediği şeyi kavramsallaştırma çabalarına katıldı.⁷ 1947'de Hayek, Mont Pelerin Society'yi kurmak ve savaş sonrası neoliberal entelektüel hareketi başlatmak üzere İsviçre'de bir grup entelektüeli topladığında aynı öngörülü küreselcilik ruhuyla çalışıyordu.⁸

Bilim insanları, Hayek'in normatif ulusal düzenine bir güvenlik ağı dahil ettiğine sürekli dikkat çekmelerine rağmen, bakışlarını ulusun ötesine –ya da üstüne– evirmezler.⁹ Bölüm 3'te gördüğümüz gibi Hayek'in *Kölelik Yolu*'nun sonundaki dünya düzeni şablonu, uluslararası fede-

5. Barbara Wootton, "Economic Problems of Federal Union," *New Commonwealth Quarterly* 5, no. 2 (Eylül 1939): 150–156; Jan Herman Burgers, "The Road to San Francisco: The Revival of the Human Rights Idea in the Twentieth Century," *Human Rights Quarterly* 14, no. 4 (Kasım 1992): 465; Or Rosenboim, "Barbara Wootton, Friedrich Hayek and the Debate on Democratic Federalism in the 1940s," *International History Review* 36, no. 5 (2014): 910.

6. H. G. Wells, "The Survival of Homo sapiens," *New Commonwealth Quarterly* 7, no. 3 (Ocak 1942): 163–171.

7. Burgers, "The Road to San Francisco," 466.

8. Bu konuda bkz. Manfred B. Steger, *The Rise of the Global Imaginary: Political Ideologies from the French Revolution to the Global War on Terror* (New York: Oxford University Press, 2008), 168.

9. Angus Burgin, *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Depression* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012), 90; Ben Jackson, "At the Origins of Neo-Liberalism: The Free Economy and the Strong State, 1930–1947," *Historical Journal* 53, no. 1 (2010): 145; Jeremy Shearmur, *Hayek and After: Hayekian Liberalism as a Research Programme* (Londra: Routledge, 1996), 140–141. Olumsuz haklar için bkz. F. A. Hayek, *The Mirage of Social Justice, Law, Legislation and Liberty* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1976), cilt 2, 103.

rasyonu genişleyen refah devletinin bir tamamlayıcısı olarak değil de panzehri olarak öneriyordu. Onun ulusal görüşü devlet görevlerini olumsuz haklarla dengelemekteydi, fakat küresel düzeni, yalnızca olumsuz haklara yoğunlaşmaktaydı. Uluslararası bir otoritenin yetkileri, diyordu, “her şeyden önce ‘hayır’ diyebilmek olmalıdır”: Mal, sermaye ve insan dolaşımı önündeki engellere hayır, dolayısıyla bebek sanayilerin korunmasına, devlet harcamaları için vergi artışına ve emek pazarlarının yalıtımına hayır.¹⁰ Hayek’in atıfta bulunduğu iki bireysel hak ihlalinin uluslarüstü ilişkilerle bağlantılı olması fikir vericidir. Birincisi, Orta Avrupa’da işletmelerin kamulaştırılmasıydı; burada işletme sahipleri, parçalanmış Habsburg İmparatorluğunun ardıl uluslarında aniden yabancı “azınlık” haline geldi.¹¹ İkincisi, şaşırtıcı bir sertlikle “totaliterlik ve bireysel özgürlüğün bastırılması yolunda belirleyici bir ilerleme” dediği, paranın bir para biriminden diğerine çevrilmesinin ve sınırlardan geçişinin kontrol edilmesi.¹²

Hayek’in olumsuz haklar dili ve hayır deme yetkisi onun normatif küresel düzeninde pasif ya da etkisiz bir devlete dair yanlış bir izlenim verebilir. Böyle bir düzenlemeyi yaratmak ve güvenceye almak da ön alıcı uğraş gerektirirdi. Hayek’in kendisi de uluslararası gücün “kuralları uygulayabilen bir otorite”ye ihtiyaç duyduğu konusunda

10. Hayek, *The Road to Serfdom*, 239.

11. A.g.e., 90.

12. A.g.e., 96.

netti.¹³ Savaştan sonra Hayek uluslararası düzenle ilgilenmeyi bırakmasına rağmen, diğer neoliberaler bırakmadı. Görüleceği gibi neoliberaler kendi ekonomik haklarını – her şeyden önce dış yatırımı güvende tutma ve sermayeyi sınırlardan serbestçe geçirme hakkı– gerekli görürken bile temel olumsuz haklar listesine sosyal ve ekonomik haklar eklenmesine karşı çıktı ve Hayek gibi, temel hak ihlalleri olarak yabancı-sahipli mülkiyetin kamulaştırılmasına ve sermaye hareketleri üzerindeki denetimlere odaklandı. Muafiyet “olumsuz hakları”nı Kamulaştırma ve sermaye denetiminden koruyacak kurumları tasarlamaya yardımcı olacaklardı.

Neoliberalerin desteklediği hakların tekil biçimini tarif etmek için Hayek’ten bir terim ödünç alarak “ksenos hakları” diyorum. Son yayımlanan eserinde Hayek, erken Yunan tarihinde “yabancı bir ülkede bireysel giriş ve koruma güvencesi verilen” ksenos yani misafir-arkadaştan söz etti. Hayek bu pratikten, “ticaret, bir kişisel ilişkiler meselesi olarak çok gelişmiş olmalı” anlamını çıkarıyor.¹⁴ Başka bir yerde “her bir korumalı alanın sınırını belirlemeyi ve böylece *meum* [benim olan] ile *tuum*’u [senin olan] ayırt etmeyi her an olanaklı kılan kurallar gereklidir” diyordu.¹⁵ Ksenos hakları kategorisi, ülkeden bağımsız olarak, güvenli geçiş ve

13. A.g.e., 239.

14. F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism* (Chicago: University of Chicago Press, 1989), 42.

15. F. A. Hayek, *Rules and Order, Law, Legislation and Liberty* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1973), cilt 1, 132.

taciz edilmemiş mülk sahipliği hakları korunmuş bireyleri düşünmemize yardımcı olur. Bu, *imperium*'un parçalı devlet alanından çok *dominium*'un üniter ekonomik alanına özgü bir haktır –ama bunu güvenceye almak için siyasal *imperium* kurumlarına ihtiyaç vardır.

Neoliberallere göre savaş sonrası dönemin sorunu, Birinci Dünya Savaşından sonra devletlerin başına bela olan aynı sorundu: Demokrasinin dizginsiz yayılması. 1932'de ordoliberal Walter Eucken, “dünyanın demokratikleşmesi”ni yerdı. Bununla, sanayileşmiş ülkelerde “halkı ve tutkularını, çıkar gruplarını ve kitlelerin kaotik gücünü” siyasete sokan erkeklere genel oy hakkını kastediyordu.¹⁶ 1945 sonrası dönem, William Röpke'nin ifadesiyle “demokrasi kuduzunu” yerküreye yaydı.¹⁷ İlk sömürgeler emperyal efendilerinden bağımsızlıklarını kazanınca uluslararası kurumlar ve özellikle Birleşmiş Milletler siyasal hak iddialarında bulunma alanı haline geldi.¹⁸ Bir kişi-bir oy, bir ülke-bir oy halini alırken Küresel Güney ülkeleri, 1930'larda neoliberallerin çatıştığı sosyal demokrat ekonomistler arasında sözcüler buldu. Haberler ve Alexander Loveday gibi liberaller erken Milletler Cemiyeti'nde havayı belirlemişti ancak genç BM'ye, İsveçli Gunnar Myrdal, Macar Nicholas

16. Walter Eucken, “Staatliche Strukturwandlungen und die Krisis des Kapitalismus,” *Weltwirtschaftliches Archiv* 36 (1932): 297–321.

17. Röpke'den Hanna Seiler'e, 13 Kasım 1965, Wilhelm Röpke Archive Institute for Economic Research, Köln (bundan sonra RA olarak anılacak), dosya 23, s. 9.

18. BM kurucularının muhafazakâr niyetlerine rağmen bu gerçekleşti. Bkz. Mark Mazower, *No Enchanted Palace: The End of Empire and the Ideological Origins of the United Nations* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009).

Kaldor ile Thomas Balogh gibi sosyal demokratlar egemen-
di. Yeni “kalkınma” dili ve “kalkınma iktisadı” alt-alanı tam
istihdam taleplerinin, sermaye denetimlerinin, yabancı sa-
hipli varlıkları ve kaynakları ulusallaştırma hakkının dünya
çapında meşrulaşmasına yardımcı oldu. Röpke’nin alaylı
bir biçimde ifade ettiği gibi “bugün BM’nin formüle ettiği
şekliyle ‘insan hakları’, bir devletin bir enerji santralini ka-
mulaştırma kutsal hakkını kapsar.”¹⁹

Neoliberaller savaş sonrası ilk yıllarda, savaşı ka-
zandıklarını ama barışı kaybetmekte olduklarını hissetti.
1947’de Mont Pelerin’de durum değerlendirmesi yapıp stra-
tejileri konuşmak için toplandıklarında Hayek, sosyalistleri
örnek almayı önerdi. Bazılarıyla, Federal Birlikte ve Fabi-
ancıların kurduğu Londra Ekonomi Okulunda bir profesör
olarak işbirliği yaptığı Fabianlar gibi solcular tartışmaları
değiştirmeyi başarmış, böylece hem kamuoyunu hem de
kamu gücünü ele geçirmiş ve görüşlerini gerçeğe dönü-
ştürmüştü. Bilim insanları, neoliberallerin savaş sonrası
dönemde düşüncelerin gücüne ilişkin bu anlayış üzerine
“uzun-erimli bir mevzi savaş”ı nasıl başlattıklarına dikkat
çektii.²⁰

Neoliberaller uzun bir mücadele için siper kazarken
bile daha kısa vadeli “manevra savaşları”na girdiler. Bu bö-
lüm, Bretton Woods sistemini tamamlaması amaçlanan bir
kurum olan Uluslararası Ticaret Örgütü’nün (ITO) yenilgiye

19. Röpke’den Hanna Seiler’e, 13 Kasım 1965, RA, file 23.

20. Jamie Peck, *Constructions of Neoliberal Reason* (New York: Oxford University Press, 2010), 49.

uğratılmasında ve savaş sonrası uluslararası yatırım hukukunun ilk taslaklarının yazımında neoliberal entelektüellerin özel ama az bilinen rolüne yoğunlaşıyor. Kilit rol oynayanlar Michael Heilperin, Philip Cortney ve Ludwig Erhard'dı. Cenevre Okulu neoliberalleri, bir haklar dünyasına ilişkin kendi görüşlerini önerdi. İnsan haklarının karşısına sermayenin insan haklarını, devletsiz kişinin karşısına yatırımcıyı, egemenliğin ve özerkliğin karşısına ise dünya ekonomisini ve uluslararası işbölümünü koydu. Onların "ulusal"ı hem bir kişi hem de bir şirketti. Büyük iş dünyasının en büyük iki çıkar grubunun sözcüsü olarak Heilperin ve Cortney, polemikçi, alternatif bir insan hakları görüşü açıkladı, kalıcı bir uluslararası hukuk emsali yarattı ve Hayek'in 1949'daki liberal ütopya talebini somutlaştırdı.

EKONOMİK DEMOKRASİ TEHLİKESİ

Bretton Woods kurumları eksik doğdu. Uluslararası Para Fonu (IMF) dünyanın parasından sorumluydu. Sıkıntıda olan ülkelere kısa vadeli borç vererek ve devletlerin, gerektiğinde kambiyo kurlarını ayarlamalarına izin vererek döviz değerlerini istikrarlı tutmaya yardımcı oldu. Dünya Bankası yeniden yapılandırmadan ve kalkınmadan sorumluydu. Önce Batı Avrupa'da sonra Küresel Güneyde altyapı ve sınai kapasite inşasına yardım etmek için düşük faizli, uzun vadeli kredi ve kredi garantileri verdi. Eksik olan, ticareti denetlemekten sorumlu bir organdı. Bu rolü oynaması planla-

nan yapı Bretton Woods üçlüsünü tamamlayacak ITO'ydu. IMF ve Dünya Bankası gibi BM'de barınacak ve uluslararası serbest ticarete yasal bir çerçeve sağlayacaktı. İlk önce 1945'te Amerika Birleşik Devletleri'nin önerdiği Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), Şubat 1946'da bir dünya ticareti sözleşmesi hazırlamak üzere ticaret ve istihdam üzerine uluslararası bir konferans toplama-ya karar verdi.²¹

Sözleşmenin ilk yazarları Küresel Kuzeyin büyük ulusları ile Hindistan ve Çin'den on beş kişilik bir grup olacaktı. Bu karar alma yetkisi paylaşımı, dünya ekonomisinde ticaretin görelî payını yansıtmış olabilir, ama 1946'da dünyada yetmiş bir bağımsız ülke bulunduğu düşünöldüğünde, temsîlin gerisindeydi. Böyle sınırlı bir demokratik ilke, küçük bir Güvenlik Konseyinin büyük bir Genel Kurul üzerinde veto yetkisine sahip olduğu BM yönetiminin iki-kademeli doğasını yeniden üretmiş olurdu. Oyların bir ülkenin dünya ticaretindeki payıyla orantılı olduğu IMF ve Dünya Bankası modeline de uymuş olacaktı. BM'nin dürtöklemesiyle ITO planlama grubu zamanla genişledi; önce Şili, Lübnan ve Norveç, sonra diğçerleri eklendi.²² Üç toplantıda –1946'da Londra'da, 1947'de Cenevre'de ve 1948'de Havana'da– görüşmelere katılan ülke sayısı daha da arttı. Küresel Güney ölkelerinin eklenmesiyle iş ciddileşti;

21. Rorden Wilkinson, *Multilateralism and the World Trade Organisation: The Architecture and Extension of International Trade Regulation* (New York: Routledge, 2000), 16.

22. Douglas A. Irwin, Petros C. Mavroidis ve A. O. Sykes, *The Genesis of the GATT* (New York: Cambridge University Press, 2008), 72–73.

çünkü Latin Amerikalı ve Asyalı delegeler gündemi serbest ticaret ortodoksluğundan uzaklaştırdı. Bu ülkeler uluslararası ticaretin değerine leke sürmeden, yeni doğan sanayileri dış rekabete karşı korumak ile yerli kalkınma ve tam istihdam politikası izlemek için paralel bir hakkı, serbest ticaretin ortodoks kurallarından sapma hakkını mabede koymaya çalıştı.²³

ITO'nun planlanmasında demokratik ilkenin genişlemesi, 1927 Dünya Ekonomik Konferansında ifade edildiği şekliyle Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Ticaret Odasının (ICC) ikiz hayallerine karşı bir ayaklanma ânıydı. Artık basit olumsuz bütünleşme ilkesi hâkim olmayacaktı. Gümrük duvarları yalnızca yıkılmak için değil, hevesli bebek sanayileri korumak için de vardı. ITO'da ABD'li baş görüşmeci, kalkınma nedeniyle özel muamele ihtiyacı adına tek tip ilkelere karşı çıkan "azgelişmiş uluslar"dan gelen bir "itham korosu"ndan bahsediyordu.²⁴ Bu şikâyetleri dile getirmenin en önemli yolu da yönetim ilkesindeydi. IMF ve Dünya Bankası'ndan farklı olarak ITO, bir ülke-bir oy ilkesine göre örgütlenecekti. Küresel ekonomik yönetim sahnesine demokrasi getirilecekti.

Savaş sonrası neoliberal hareket, ITO dramının ortasında doğdu ve bazı üyeleri burada başrol oynadı. Delegeler 1947 Baharında dünya ticareti sözleşmesini hazırlamak üzere Cenevre'de buluşurken bir grup entelektüel de gölün

23. A.g.e., 76–78.

24. Aktaran a.g.e., 95.

diğer ucunda Mont Pelerin’de toplandı. Adını buradan alan Mont Pelerin Society (MPS –Mont Pelerin Derneği), derneğin örgütleyicisi Hayek’in ifadesiyle “neoliberal hareket”in tohumu oldu.²⁵ Toplananlar arasında Mises, Röpke, Robbins ve geleceğin Nobel Ödülü sahibi Milton Friedman ve George Stigler de vardı. MPS, Lippmann Kolokyumunu, Haberler’in Bunalım araştırmaları atölyesi ve dünya ekonomisi üzerine Annecy atölyesi gibi 1930’ların “Haberler tipi” uluslararası işbirliği projelerinden bir araya geldi.

Hayek’in sözleriyle MPS’nin niyeti, “neoliberalizm savunucuları arasında kişisel temas”a olanak sağlamak, “tutarlı bir... neoliberal düşünce yapısı kurmak ve farklı ülkelerin sorunlarına pratik uygulamalar üretmek”ti. Bu, kişisel temasın yanı sıra, “neoliberal düşünce akışı”nı canlandırarak temel metinlerin çevirisini ve dağıtımını da gerektirmekteydi.²⁶ 1930’larda Cenevre ve Paris’te yapılan toplantılar gibi MPS de hem etki alanı hem de inceleme konusu bakımından küreseldi. Hayek, sosyalistlerin enternasyonalizm dilini çoktan tekelleştirdiğini hissetti. Neoliberallerin inanç cesaretine sahip olması ve sosyalistlerin elli yıldır yaptığını yapma cüretini göstermesi gerekiyordu: Bir ütopya düşlemek. Uygulanamaz ya da makul görünmese bile görmek istedikleri dünyayı tasavvur etmeliydiler.²⁷

25. F. A. Hayek, “A Rebirth of Liberalism,” *The Freeman*, 28 Temmuz 1952, 731.

26. A.g.e.

27. F. A. Hayek, “The Intellectuals and Socialism (1949),” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde.

Sosyalistlerin 1945'ten önce küreselci düşünce üzerinde tekellerinin pek olmadığını zaten gördük. Cenevre'de Milletler Cemiyeti'nin hem içinde hem de dışında ekonomik liberaller, iki savaş arası dönemde, dünya kapitalizminin kayıp altın çağı olarak gördükleri şeyi yeniden düşünmeye, inşa etmeye çalışırken büyük bir düş kurmuştu. MPS, birçok bakımdan, Milletler Cemiyeti ruhunun bir devamıydı. Mont Pelerin'deki figürlerin birçoğu –Mises, Röpke, Hayek, Robbins, Maurice Allais ve Rappard dahil– ya Cenevre'de çalışmış ya Rappard'ın Yüksek Enstitüsünde çalışmalarını sunmuştu. Röpke, Eylül 1939'a, savaşın patlak verdiği aya, aynı oyuncuların birçoğunu Cenevre'de bir araya getirecek bir buluşma planlamıştı. Mont Pelerin'deki ilk toplantı, ertelenen uluslararası buluşmanın gerçekleşmesiydi.

Cenevreli nesebi göz önüne alındığında MPS'nin amaç bildirisinde bakış açısının küresel olması şaşırtıcı değildir. Robbins'in kaleme aldığı bildiri şu gözlemle başlıyordu: “Yeryüzünün büyük bölümünde insan onuru ve özgürlüğünün temel koşulları yok olmuş durumdadır. Diğer bölümlerinde ise cari politika eğilimlerinin gelişiminden dolayı sürekli tehdit altındadır.” Burada yalnızca komünizme değil, Britanya'da yeni seçilen İşçi Partisi'nin gerçekleştirmekte olduğu ulusallaştırma dalgası gibi, sosyal demokrasi eğilimlerine de işaret edilmekteydi. Bildiri, “barışın ve özgürlüğün korunmasına elverişli, uyumlu uluslararası ekonomik ilişkilerin kurulmasına izin veren bir uluslararası düzen yaratma” çağrısıyla bitiyordu.

MPS bildirisinin genel –ve bir bakıma muğlak– duyguları birkaç hafta sonra Mont Pelerin’in yirmi kilometre kadar uzağında bulunan Montreux’de, otuz ülkeden beş yüz iş insanı Uluslararası Ticaret Odasının savaştan beri ilk toplantısında bir araya gelince somutluk kazandı. Bölüm 1’de açıklandığı gibi Hayek, Mises, Haberler ve Machlup küresel bakış açılarını kısmen 1920’lerde ve 1930’ların başında işverenleri olan ICC’den aldılar; Mises, iki savaş arası dönemde birden fazla ICC toplantısında Avusturya’yı temsil etmişti. İlk MPS toplantısının en büyük tekil mali destekçisi 1930’larda ICC yürütme komitesinin üyesi ve 1945’ten sonra başkan yardımcılarında biri olan İsviçreli sanayici ve diplomat Hans Sulzer’di.²⁸ MPS’nin ana mali destekçisi ve daha sonra üyesi –ve Nazilerle ticaret iddiasından ötürü Britanyalıların kara listeye aldığı– Sulzer, Hayek’i savaştan sonra Zürih Üniversitesi’nde bir kürsüye aldırma çabasını artırdı.²⁹ Sulzer, 1930’larda uluslararası ekonomik yeniden inşa konusunda dünyanın önde gelen ekonomistlerinin (Mises de dahil) büyük araştırmalarına mali destek sağlayan Carnegie Uluslararası Barış Vakfı ve ICC’nin Ortak Komitesinin de bir üyesiydi.³⁰

28. International Chamber of Commerce, *Resolutions Adopted by the Twelfth Congress of the International Chamber of Commerce, Quebec, 13th–17th June 1949* (Paris: International Chamber of Commerce, 1949).

29. Olivier Longchamp ve Yves Steiner, “Comment les banquiers et industriels suisses ont financé le renouveau libéral,” *L’Économie politique* 4, no. 44 (2009): 79; Jean Solchany, “Wilhelm Röpke et la Suisse: La dimension helvétique d’un parcours transnational,” *Traverse: Zeitschrift für Geschichte* (2010): 32.

30. Joint Committee, Carnegie Endowment–International Chamber of Commerce, *The Improvement of Commercial Relations between Nations and the Problems of Monetary*

Neoliberal entelektüeller dağın tepesinden konuşuy-
sa dağın tabanı da ICC'ydi. Montreux'de 1960'larda para
tartışmalarında büyük bir rol oynayacak MPS üyesi otuz
üç yaşındaki Polonya kökenli Amerikalı ekonomist Micha-
el Angelo Heilperin, toplanan iş insanlarına ITO Havana
Sözleşmesinin analizini sundu. Heilperin, Cenevre Oku-
lunun tipik bir üyesiydi. 1909'da Varşova'da doğdu; lisans
ve yüksek lisansını 1929 ve 1931'de Cenevre Üniversitesi'nde
tamamladı. Bitirme tezi (Fransızca yazıldı), Habsburg İm-
paratorluğunun çöküşünün yarattığı parasal sorunlar üze-
rineydi. 1934'te Rockefeller Vakfında ciddi ilgi uyandırıp
Cenevre'de bir uluslararası para enstitüsünün yaratılma-
sına fon sağlamıştı.³¹ Rappard'ın öğrencisi olan Heilperin,
Mises'ten bir yıl sonra, 1935'te Cenevre Uluslararası Araş-
tırmalar Yüksek Enstitüsünde görev aldı.³² Üç yıl boyunca
Mises'le, "neredeyse günlük temas içinde" ve 1937'de ensti-
tüye gelen Röpke'yle birlikte çalıştı.³³ Heilperin 1938'de Lip-

Stabilization (Paris: International Chamber of Commerce, 1936), 4. Bertil Ohlin,
Theodore Gregory ve J. B. Condliffe'nin öncülük ettiği büyük yayın için bkz. Joint
Committee of the Carnegie Endowment for International Peace and the Internatio-
nal Chamber of Commerce, *International Economic Reconstruction: An Economists' and
Businessmen's Survey of the Main Problems of Today* (Paris: International Chamber of
Commerce, 1936).

31. JVS [John Van Sickle], Dr. Michael Heilperin ile Görüşme, 25 Ekim 1934, klasör
482, kutu 12, seri 100, RG 1.1, Officers' Diaries, FA 118, Rockefeller Vakfı kayıtları,
Rockefeller Arşiv Merkezi.

32. Victor Monnier, William E. Rappard: *Défenseur des libertés, serviteur de son pays et de
la communauté internationale* (Cenevre: Slatkine, 1995), 491.

33. Aktaran Joseph T. Salerno, "Gold and the International Monetary System: The
Contribution of Michael A. Heilperin," *The Gold Standard: An Austrian Perspective* ed.
Llewellyn H. Rockwell (Lexington, MA: Lexington Books, 1985) içinde, 108.

pmann Kolokyumunda para konularında sunum yaptı.³⁴ Savaştan sonra MPS'nin lafını sakınmaz bir üyesi ve *Fortune* dergisinin yardımcı editörü oldu; Bretton Woods sabit ama ayarlanabilir kambiyo kurları sisteminin son bulmasına yardımcı olan Bellagio Grubu ve Bilderberg toplantılarına katıldı.³⁵

Heilperin 1943'te, en iyi müşil ilaçlarını üreten ve savaş sırasında Müttefik askerlerine penisilin tedarik etme sözleşmesi yapan ilaç ve kozmetik şirketi Bristol-Meyers'te danışman olarak çalışmak üzere Hamilton College'dan izin alınca uluslararası iş çevrelerine bulaştı.³⁶ ICC, Ulusal İmalatçılar Birliği ve diğerlerini bir araya getiren 1944 Uluslararası İş Konferansında Heilperin, uluslararası para ilişkileri bölümünün raportörüydü.³⁷ BM Ekonomik ve Sosyal Konseyde en yüksek danışmanlık statüsüne sahip ICC, ITO'yu yaratma girişiminin her evresine katıldı.³⁸ ICC da-

34. Colloque Walter Lippmann, *Compte-Rendu des séances du Colloque Walter Lippmann* (Ağustos 26–30, 1938), *Travaux du centre international d'études pour la renovation du libéralisme* (Paris: Libraire de Médicis, 1938) cilt 1.

35. Heilperin altın standardına dönüşün savunucusuydu. Bkz. Anthony M. Endres, *Great Architects of International Finance: The Bretton Woods Era* (Londra: Routledge, 2005), 162–173. Dalgalı döviz kurlarına geçişi savunmada Bellagio Grubunun rolü konusunda bkz. Carol Connell, *Reforming the World Monetary System: Fritz Machlup and the Bellagio Group* (Londra: Pickering and Chatto, 2013); Matthias Schmelzer, *Freiheit für Wechselkurse und Kapital: Die Ursprünge neoliberaler Währungspolitik und die Mont Pèlerin Society* (Marburg: Metropolis, 2010).

36. Jim Cox, *Sold on Radio: Advertisers in the Golden Age of Broadcasting* (Jefferson, NC: McFarland, 2008), 96.

37. *Final Reports of the International Business Conference* (New York: Uluslararası İş Konferansı, 1944), 17.

38. "Big Business at Montreux," *Economist*, 21 Haziran 21, 1947, 985.

nışmanı olarak Heilperin, Cenevre ve Havana konferanslarına gayriresmî sıfatla katılan az sayıda Amerikalıdan biriydi.³⁹ 1950’de Bristol-Meyers’in başkanı Lee H. Bristol, ABD Kongresinin huzuruna çıkıp ITO sözleşmesini reddettiğinde Heilperin’i yanında getirdi, onun çözümlemesinden yararlandı ve oturum sırasında kendisinin veremediği ayrıntıları ona bıraktı.⁴⁰

Heilperin’in Montreux’de Havana Sözleşmesine muhalefet açıklaması 1927 Dünya Ekonomik Konferansında Milletler Cemiyeti ve ICC’nin tutumunun neredeyse birebir kopyasıydı –Heilperin’e göre 1927 Dünya Ekonomik Konferansı “uluslararası çabanın yüksek noktası”ydı ve “kendi türünün en kapsamlı raporunu, iyi düşünülmüş bir belge”yi üretti, ama ne yazık ki bir uygulama ya da taahhüt mekanizması içermiyordu.⁴¹ 1927 raporu gibi Heilperin de negatif bütünleşme istiyordu. “*Bütün dünyada* genel yaşam standartları, yatırım, ticaret ve verimlilik artışı” için “ülke- den ülkeye olası en büyük özgürlükle malların, sermayenin ve insanların hareket edebildiği ve hizmetlerin mübadele edilebildiği” bir sisteme ihtiyaç vardı.⁴²

Heilperin önerilen ITO’yu, 1930’ların eleştiri terimini –“ekonomik milliyetçilik”– kullanarak mahkûm etti.

39. *Membership and Participation by the U.S. in the International Trade Organization: Hearings before the United States House Committee on Foreign Affairs, Eighty-First Congress, Second Session, on Apr. 19–21, 25–27, May 1–5, 9–12, 1950* (Washington, DC: U.S. GPO, 1950), 561.

40. A.g.e., 570.

41. Michael A. Heilperin, *The Trade of Nations*, 2. ed. (New York: Knopf, 1952), 151.

42. Aktaran “Big Business at Montreux.” İtalikler özgün.

Heilperin'e göre Havana Sözleşmesindeki istisnaların, acil durum şartlarının ve çekilmelerin sayısı, onu "ekonomik milliyetçiliğin uygar dünyanın uzun tarihinde şimdiye kadar yazılmış ilk uluslararası sözleşmesi" haline getirmişti.⁴³ Heilperin'e ve ICC'ye göre ITO sözleşmesi her şeyden önce demokrasiyi uluslararası ilişkilere taşımasıyla "tehlikeli bir belge"ydi. ABD Kongresinin önünde konuşan Bristol, "bir ülke-bir oy yöntemi kabul edilemez" dedi. Bunun, "uluslararası ticaret kurallarının, uluslararası ticarete çok az payları olan ve çoğu kez ticari politika yürütmede fazla deneyimi olmayan çok sayıda ülke tarafından belirlendiği" bir durum yaratma tehlikesi vardı.⁴⁴

Heilperin ITO eleştirisini Birinci Dünya Savaşının sona erişinden bu yana dünyayla ilgili genel gözlemlere kadar genişletti. Döneme bir paradoksun damga vurduğuna dikkat çekti: Küresel ekonomik bağımlılık farkındalığı artarken bile uluslararası ticaret ve mübadelenin önündeki engeller çoğaldı.⁴⁵ Bu, Keynes'in tanıtımını yaptığı ve birçoklarınınca savaş sonrası düzenin kalbi olarak görülen "yalıtım" gibi bir dizi hayalperest umut getirmişti. "Politika özerkliği" hedefinin özü, bir ulusun istediğinde oyunun kurallarını bozma özgürlüğüne sahip olmasıydı. Bir enternasyonalizm işi olması amaçlanan Havana Konferansı,

43. Michael A. Heilperin, "Elephant Traps in the World Trade Charter," *American Affairs*, Temmuz 1950, 50.

44. *Membership and Participation by the U.S. in the International Trade Organization*, 569.

45. Michael Heilperin, "An Economist's Views on International Organization (1950)," *Studies in Economic Nationalism* (Geneva: E. Droz, 1960) içinde, 181.

“bugünün milliyetçiliği konusunda çok açıklayıcı ve aydınlatıcı bir seminer” oldu.⁴⁶ Heilperin’e göre ITO, *imperium* ve *dominium* için ikili bir yönetim ihtiyacını fark edememe vakasıydı.

Heilperin başka bir sanayiciler toplantısında konuşurken şunları söyledi: “İyi” bir ITO, sermayeyi ve malları engellemenin her biçimini ve bunun yanında üretimi sübvans ederek piyasayı bozmanın daha ince biçimlerini “yasak”lardı.⁴⁷ Heilperin “egemenlik”i tırnak içine alıp ekonomik konulara uygulandığında terimin asli bir anlamının olmadığını ima etti.⁴⁸ Cenevre’de Yüksek Enstitüde verilen bir konferansa dayanan bir makalede “özerklik” konusunda da aynı şeyi yapıp bu kavramı itibarsızlaştırdı.⁴⁹ Heilperin’in okumasına göre ekonomik egemenlik ve ekonomik özerklik uygulamak, basit bir yanlış değil, olanaksızdı.

Heilperin eleştirisinin bir kısmını, benim kapitalizmin ikili dünyası dediğim şey gereğince ifade etti. Dünyanın bir katmanı yeryüzünün doğal donanımı ile üretim, bölüşüm ve mülkiyet alanından oluşan katmandı. Diğer tabaka, ulusların ve devletlerin siyasal dünyasıydı. Egemenlik iddiasının kategori yanlışı, doğanın dünyası ve ekonomi üzerinde siyasal denetim kurmaktı. Heilperin bunu 1952’de ayrıntılandırdı. Fiziksel bakımdan, diyordu, “gezegen, eşdeğer ya da kendi kendine yeterli parçalara bö-

46. A.g.e., 184.

47. “Chemical Makers Hear I.T.O. Attack,” *New York Times*, 9 Şubat 1950.

48. Heilperin, *The Trade of Nations*, 3.

49. Michael Heilperin, *Studies in Economic Nationalism* (Cenevre: E. Droz, 1960), 27.

lünemeyen tek bir birimdir. Ama siyasal bakımdan her biri bağımsızlığa eğilimli, çoğu kez en azından kısmen ekonomik kendi kendine yeterlilik arayan çok sayıda ayrı devlete bölünür.”⁵⁰ İklimler, denizler ve yeryüzünün iç çekirdeği de dahil olmak üzere dünyanın kaynakları “gezegenimizde geçerli olan siyasal bölünmelerden yana değil”dir. “Yerkürenin yüzey ve kaynaklarını bireysel devletler arasında şu ya da bu biçimde paylaştırarak gezegenin siyasal bölünmesini fiziksel yapısıyla uzlaştırmanın bir yolu yoktur. Bunun alternatifi, ekonomik ilişkiler açısından siyasal bölünmelerin önemini azaltmaktır.”⁵¹

Heilperin’in düzen görüşü çok-taraflı, aynı zamanda da tek-taraflıydı: Serbest ticaret yapılarından hiçbir sapmaya katlanmıyordu. Yalnızca egemenliğin saldırıya uğrama serzenişini dikkate almamakla kalmadı. Cenevre Okulunun 1930’lardan itibaren geliştirilen militan küreselcilik tutumuyla tutarlı bir biçimde, esas sorun egemenliği azaltmaktı. Ulusal hedefleri uluslararası düzene “tabi kılma”nın zorunlu olduğunu yazdı.⁵² “Ulusal sınırların önemi... köklü bir biçimde ve şiddetle azaltılmalıdır” ve ulusal hükümetlerin “kendi nüfuzları üzerinde yalnızca sınırlı yetkileri” olmalıdır dediğinde, Mises, Robbins ve Hayek’in federalist görüşünü yansıtıyordu.⁵³ Güçlü biçimiyle bu görüş,

50. Heilperin, “Economic Nationalism as an Obstacle to Free World Unity (1952),” *Studies in Economic Nationalism* içinde, 214.

51. A.g.e., 215.

52. Heilperin, *The Trade of Nations*, 133.

53. Heilperin, “An Economist’s Views on International Organization,” 184.

“geri viteste jeopolitik” dediği şeyi, ulusal sınırları kendi kendine yeterlilik kapasitesini azaltacak şekilde yeniden düzenlemeyi gerektirecekti.⁵⁴

Heilperin’in ülkeleri serbest ticarete bağlayacak ve potansiyel olarak sindirip dünya ticaretine daha fazla bağımlı hale getirecek güçlü bir ITO talebi, savaş sonrası neo-liberal bir ütopyanın tam açıklanmış ilk örneği idi. Dünyanın en önemli iş dünyasını savunma grubunun içinde de bu yapıldı. Çözüm radikaldi ve kuşkusuz, “kapitalist enternasyonal” içindeki işverenlerince reddedilecekti. Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere çok az sayıda ulusun böyle bir belgeyi imzalamaya istekli olacağını kabul ediyordu. Bu olgu göz önüne alındığında, ITO’nun batmasında onun ve neoliberal arkadaşlarının aktivizminin fark edilir etkisine dikkat çekmek kayda değerdir.

ITO’ya ICC muhalefeti bir sürprizdi. Örgüt, savaş sırasında ve hemen sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığına yakın olmuştu. Dışişleri Bakanı Cordell Hull’un serbest ticaret isteğinin arkasında durdu ve ICC’nin Amerikan Konseyi, onun programına “iki partili desteğin köşe taşları”ndan biri olmuştu.⁵⁵ Havana Sözleşmesi karar için geldiğinde birçok ICC üyesinin tepkisel eğilimi sözleşmeyi imzalayarak ABD Dışişleri Bakanlığını destekleme örüntüsüne uymaktı. Ama ICC’nin resmi tarihinin (eski bir üyenin yazdığı) anlattığına göre Heilperin, Mises’in 1953’te MPS’ye katılan

54. Heilperin, *The Trade of Nations*, 175.

55. George L. Ridgeway, *Merchants of Peace: the History of the International Chamber of Commerce* (Boston: Little, Brown and Co., 1959), 193.

bir tanıdığında, Philip Cortney'in şahsında, çok önemli bir müttefik buldu.⁵⁶ Cortney muhalefetin başına geçti ve ICC yürütme komitesini ilk kez önemli bir konuda Dışişleri Bakanlığına karşı çıkmaya ikna etmeyi başardı. Uluslararası toplantıda, anlaşmayı imzalama eğiliminde olan Britanya komitesine karşı ITO'ya muhalefetin başına geçince de aynı sahne tekrarlandı. Komitenin başkanı, Walter Lippmann Kolokyumuna katılmış ve MPS'nin üyesi de olan Fransız sanayici Ernest Mercier, kararın kabulünden önce istifa edeceğini söyleyince belirleyici an geldi. Karar tasarısı olduğu yerde öldü.⁵⁷

Mercier, Cortney'in ve Heilperin'in yanında yer almakla ICC'nin ITO'ya verdiği desteği geri çekti. Bir gözlemci Heilperin'in etrafındaki gruba "mükemmeliyetçiler" dedi ve şu "ilginç olasılık"ı öne sürdü: "Bu durumda işadamları 'umutsuz idealist'ken, sözleşmeyi destekleyen bürokratlar ve profesörler 'gerçekçi'ydi."⁵⁸ Heilperin'in yazdığı bir açıklamaya işaret ederek, "bu açıklamaların ütöpik idealeri ne zaman ortaya koyduğunu ve bir gidişatı ne zaman tarif ettiğini söylemek her zaman kolay değildir; iş grupları gerçekten ulaşılabilir olduğunu düşünüyor" dedi.⁵⁹ Bu tür eleştiriler, ütopycılığın tesadüf değil kasıtlı olduğunu gö-

56. Jörg Guido Hülsmann, *Mises: The Last Knight of Liberalism* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2007), 1005.

57. Ridgeway, *Merchants of Peace*, 194–195.

58. William Diebold Jr., "The End of the I.T.O.," *Essays in International Finance*, no. 16 (Ekim 1952): 22.

59. A.g.e., 21.

remedi. Heilperin 1947’de şunları yazdı: “Şimdinin kısır ve halinden memnun rasyonelleştirmelerinin (genellikle ‘gerçekçilik’ denilen şey adına) ötesine geçip fiilen ulaşılan kadar... ulaşılmaz gibi görünebilen hedeflerin peşine düşmeyi kabul etmeliyiz.”⁶⁰ Heilperin ve Cortney “çok fazla pratik olmayan ve bugün siyasal olarak olanaklı olanla kendini sınırlamayan... liberal bir ütopya” sunarak Hayek’in 1949’dan bu yana arzusunun harfiyen yerine getiriyordu. Boyu aşan açıklamalar, liberalizmi “entelektüel bir macera, bir cesaret işi” haline getirmenin aracı olarak polemiği emreden neoliberal programa uygundu.⁶¹ Başka bir deyişle gözlemcilerin bir başarısızlık olarak gördükleri şey tam da Heilperin ve Cortney’in hedefi olmuş olabilir; diplomasi ve pragmatizmi reddedip ulusal ekonomik özerkliği savunanlarla savaşa tutuşmak. ICC tutum açıklamaları yalnızca politika belgeleri değil, Almanların *Kampfschriften* dediği savaş belgeleriydi. Heilperin’in ifadesiyle, iki savaş arası dönemin başarısız dünya konferansları şu dersi vermişti: “Güçlü bir eğilime karşı koymak için ona saldırmak ve sert vurmak gerekir.”⁶²

Geniş anlamda, ITO konusunda mücadele Küresel Kuzey ile Küresel Güneyi karşı karşıya getirdi. ABD resmi makamlarının Havana Sözleşmesini zorlama konusundaki tavizi “Batı”nın savaş sonrası dönemde tekil bir üniter oyuncu olduğunu varsaymamanın önemli olduğunu gösterir.⁶³

60. Heilperin, *The Trade of Nations*, 19.

61. Hayek, “The Intellectuals and Socialism,” 194.

62. Heilperin, *The Trade of Nations*, 151.

63. “Batı”yı homojen bir kategori olarak ele alma eğilimi, Antony Anghie’nin az sayı-

Savaştan hemen sonra resmi ABD temsilcileri, uzlaşmaz olmak şöyle dursun, Küresel Güney ülkelerinin taleplerine yanıt vermeye bariz bir isteklilik gösterdi. ABD'nin ITO'yu onaylamamasından büyük işletmelerin egemenliklerinden vazgeçmek istememelerini sorumlu tutmak, ICC'nin resmi tutumunun, Amerika Birleşik Devletleri'nin ITO'ya katılmakla egemenliğinin çoğunu yitirecek olması değil, ITO'nun imzacıların egemenliğini *yeterince* çiğnemeyeceği gerçeğini ihmal eder. “İş dünyası enternasyonal”ni 1930’lardan Hayek’in ve Robbins’in federalizmini hatırlatan radikal bir görüşün hoparlörü olarak kullanan Cenevre Okulu neoliberalleri, resmi hükümet tutumunu kuşatıp, dünyanın yoksul ülkeleriyle eşit bir karar alma düzeyine bağlı bir örgütün son bulmasına yardımcı oldu.⁶⁴

SERMAYE KAÇIŞININ İNSAN HAKKI

ITO'ya muhalefette Heilperin'in en yakın müttefiki hem ICC'nin Amerikan Konseyi hem de Ulusal İmalatçılar Birliği'nde (NAM –National Association of Manufacturers) aktif olan Philip Cortney olmuştu. Bir tarihçi Cortney'e Hava-

daki yetersizliklerinden biridir: *Imperialism, Sovereignty, and the Making of International Law* (New York: Cambridge University Press, 2007), 210.

64. Havana Sözleşmesinin temsil ettiği alternatif düzen görüşü konusunda daha fazlası için bkz. Martin Daunton, “Presidential Address: Britain and Globalisation since 1850: III. Creating the World of Bretton Woods, 1939–1958,” *Transactions of the Royal Historical Society*, 6. seri, 18 (2008): 14–18.

na Sözleşmesine karşı “püristlerin baş sözcüsü” diyor.⁶⁵ Asıl adı Philippe Cotnareanu olan Cortney 1895’te Romanya’da doğdu ve Fransa’da mühendislik diploması aldıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri’ne göçtü. 1946’da Amerikan vatandaşı ve Fransız parfüm şirketi Coty’nin başkanı oldu. Cortney, ICC ABD Konseyinin yürütme komitesinin bir üyesiydi ve 1957’de başkanı olacaktı.⁶⁶ Aynı zamanda Avrupalı neoliberallere yakın bir iş dünyasını savunma grubu olan NAM’ın Uluslararası İlişkiler Komitesinin de üyesiydi.⁶⁷ Komitenin yöneticisi, 1943’ten Cortney’in ilk kez Mises’le karşılaştığı 1948’e kadar Mises’i NAM’a ücretli ve ücretsiz danışman olarak işe alan Noel Sargent’ti.⁶⁸ 1949’da Cortney ITO eleştirisini, Havana Sözleşmesi ile Neville Chamberlain’ın Adolf Hitler’i hafife alışı arasında bir benzerlik kuran *The Economic Munich* adıyla yayımladı. Mises övgüsünde ölçüyü kaçırıp kitabın “Cobden’in ve Bastiat’nın eserleri gibi bir ekonomik özgürlük klasiği olarak tekrar tekrar okunacağını” söyledi.⁶⁹

The Economic Munich, insan hakları söylemini ele almasıyla en dikkat çeken yayındı. Cortney, genel olarak insan haklarını reddetmedi. BM’nin İnsan Hakları Bildir-

65. Thomas W. Zeiler, *Free Trade, Free World: The Advent of GATT* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999), 151.

66. “Philip Cortney, Ex-head of Coty,” *New York Times*, 16 Haziran 1971; “Cortney, Philip,” *Current Biography* (New York: H. W. Wilson, 1958) içinde, 4.

67. NAM konusunda bkz. Kim Phillips-Fein, *Invisible Hands: The Making of the Conservative Movement from the New Deal to Reagan* (New York: W. W. Norton, 2009).

68. Hülsmann, *Mises*, 822–825, 829.

69. Ludwig Mises, “Government vs. Liberty,” *The Freeman*, Mayıs 1955, 396.

gesini “kişinin özgürlük ve insan onuru mücadelesinde bir kilometre taşı” olarak övdü.⁷⁰ Kabul etmediği, hakların seçimi idi. Havana Sözleşmesinin “tam istihdam”ı “birtür kutsal insan hakkı”na dönüştürmesini kınadı ve destek olarak Heilperin’in Montreux açıklamasından uzun bir alıntı yaptı.⁷¹ Cortney, insan hakları dilini bozulmuş diye bir tarafa atmak yerine kendi dilini ekledi. Güçlü bir ifadeyle, “barış zamanında kambiyo denetimi, uluslararası hukukta bir insan hakları ihlali ve saldırganlık hareketi sayılmalıdır” önerisinde bulundu.⁷² Kambiyo denetimiyle Cortney, daha çok sermaye kontrolü olarak bilinen şeyi kastediyordu: Ulusal bir sınırdan geçirme amacıyla, parayı özellikle bir para biriminden diğerine çevirme hakkı. Sermaye kontrollerini kullanma hakkı Bretton Woods’ta IMF çerçevesine dahil edildi: Heilperin’in can alıcı başarısızlıklarından biri olarak mahkûm ettiği bir olgu. Birçok gözlemcinin 1920’lerde spekülâtörlerin yatırdığı “sıcak para”nın Atlantik üzerinden ileri geri akmasının çöküşe zemin hazırladığını hissetmesine rağmen Heilperin sorunu tersine çevirdi. “‘Sıcak’ olan para değil, paranın bırakıp kaçtığı yerdir” dedi.⁷³ Sermaye kontrolleri kaldırılrsa yatırımcı çeken ülkeler yabancı sermayeyi kalmaya ikna etmeye yetecek kadar uygun koşullar sağlamak zorunda kalırdı.

70. Philip Cortney, *The Economic Munich* (New York: Philosophical Library, 1949), 131.

71. A.g.e., 27, 50.

72. A.g.e., xvii.

73. Heilperin, *The Trade of Nations*, 264.

Cortney'in retorik hamlesi, sorunu ekonomik bir konudan bir insan hakları konusuna dönüştürüp yeni bir çerçeveye oturtmaktı. Sermaye kontrolünü bir ülkeden ayrılma hakkıyla ilişkilendirdi. “Bir ülkeden ayrılma hakkı eşyalarını da birlikte götürme hakkı olmadıkça nereden bakılırsa bakılsın anlamsız” olduğu için, diyordu, bir kişinin her koşulda sermaye alışverişi yapmasına ve ihraç etmesine izin verilmelidir.⁷⁴ Cortney göç etme hakkını “diğer tüm insan haklarının temeli” olarak niteledi; Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinde yer aldığına (Madde 13) dikkat çekti, ama bunu zorunlu önkoşuluyla ilişkilendirerek daha da ileri gitmesi gerektiğini öne sürdü: Serbest sermaye dolaşımı hakkı koşulu.⁷⁵ Cortney fiilen sermaye kaçışının insan hakkını öneriyordu.

Savaşın sonra mülteci ve sığınmacıların tehlikeden kaçtıklarında kalma haklarıyla meşgul bir iklimde Cortney, sermaye hareketinin insan hakkı iddiasını bir yerden ayrılma hakkıyla ilişkilendirmede ısrar etti. Talebi ne düzmeceydi ne de bilgisizceydi. Cortney ömür boyu Amerikan Uluslararası Hukuk Derneğinin üyesiydi ve uluslararası hukukun babalarından biri olan Philip Jessup, kambiyo dene-timinin göç etme hakkını “fiilen yok” edebildiği konusunda Cortney'e atıfta bulundu.⁷⁶ Cortney'in mahareti, ekonomik

74. Cortney, *The Economic Munich*, 132.

75. A.g.e., 71.

76. Philip C. Jessup, *A Modern Law of Nations: An Introduction* (New York: Macmillan, 1948), 79. Ayrıca bkz. Hersch Lauterpacht, *An International Bill of the Rights of Man* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 129–133.

bir hak olarak niyet edilmemiş bir şeyi dünyanın ekonomik bünyesinin bir yanı olarak okumaktı; parayı, siyasal yetki alanını aşan ekonomik alanda ikamet eden bir mülkiyet kalemi saymasıydı. Onun yorumuna göre sermaye, evrensel hakların korunmasını ister. Ordo-küreselcilikle tutarlı bir biçimde serbest piyasa ilkelerinin anayasallaştırılması çağrısında bulundu; “kambyo denetimlerinin ulusal anayasalarda yasaklanması”nı istedi.⁷⁷

Cortney’de bir sinizm gibi görünen şey, aslında 1945 sonrası yıllarda insan hakları sorununa Cenevre Okulu’nun neoliberal yaklaşımıyla tutarlıdır. Neoliberal eğilim, insan haklarını düpedüz reddetmek yerine insan haklarına ve uluslararası hukuka ilişkin sosyal demokrat yorumları zayıflatma, aynı zamanda bunları açıkça kapitalist ayrıcalıkları kapsayacak şekilde sahiplenme yönünde olmuştur. Bunun bir “sosyal ve ekonomik haklar” eleştirisi olduğunu söylemek yanıltıcı olurdu; çünkü sermaye, mal ve emeğin serbest dolaşımı sosyal güvenlik, istihdam ya da beslenme talebi kadar sosyal ve ekonomik bir haktı. Aslında Bölüm 6’da göreceğimiz gibi Avrupa Ekonomik Topluluğu antlaşmasında yer alan pazar hakları, neoliberal Avrupa görüşünde merkezi önemdeydi. Roosevelt’in Dört Özgürlüğünün –konuşma, ibadet, korkudan kurtulma ve yoksulluktan kurtulma özgürlüklerinin– karşısına neoliberal sermaye, mallar, hizmetler ve emeğin özgürlüklerini koydu.

77. Cortney, *The Economic Munich*, 132.

Heilperin, 1947'de Montreux konferansında iki şapka giydi. Birincisi, ITO görüşmelerinde ICC'nin masadaki adamı olarak. İkincisi, ICC'nin Dış Yatırımları Korumak İçin Uluslararası Yasasının başyazarı olarak. Bu son belge, Cortney'in hayalinde iş dünyasının taleplerini haklar diline bağlayarak etkili olmaktaydı. Konferansta Heilperin "uluslararası yatırımlar alanında bir adil pratikler yasası"na ihtiyaç olduğunu duyurdu.⁷⁸ Yasa tasarısı, Heilperin'in raportörü olduğu Dış Yatırımlar Komitesinden çıktı. Tasarı, 1929'da Yabancılar Muamele Üzerine Konferansta Milletler Cemiyeti'nin gösterdiği çabalara ve 1939'da ICC'nin "yabancı şirketlere yasal muamele" üzerine bir önerisine dayanmaktaydı.⁷⁹ Savaş öncesi köklere dönen öneri, bugünün uluslararası yatırım hukuku rejimi olacak şeyin ilk versiyonuydu.

BM'ye karşı değil, daha çok onunla birlikte çalışan Heilperin ve ICC, yatırımcı hakları yasasının Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin tamamlayıcısı işlevi göreceğini düşündü. ICC, ECOSOC'u, yasayı "evrensel bir sözleşme"ye dönüştürmekle görevlendirdi.⁸⁰ Olasılıkla Heilperin'in yazdığı giriş bölümü, bir BM alt-komisyonunun Uruguay tarafından sunulan ve "bu ülkelerin siyasal ve ekonomik

78. "Capital Is Urged to Return Abroad," *New York Times*, 6 Haziran 1947.

79. E. Wyndham White, "Report by the Committee of the International Chamber of Commerce on the Legal Treatment of Foreign Companies," *Modern Law Review* 3, no. 1 (1939): 55.

80. International Chamber of Commerce, *International Code of Fair Treatment for Foreign Investments* (Paris: International Chamber of Commerce, 1949), 6.

ilişkilerine karışan doğrudan dış yatırımlar tehlikesi”ni eleştiren Aralık 1947 tarihli bir raporunu hedef almaktaydı.⁸¹ Bu raporun aksine, ICC yasası yurttaşların (“yalnızca gerçek kişiler değil, anonim ya da adi ortaklıklar” olarak da tanımladığı), kendilerine “ayrıcalıklı” bir konum verse bile ev sahibi devletin değil, kendi devletlerinin vatandaşlık haklarından yararlanmalarını istedi.⁸² Heilperin 1947 tarihli kitabında yabancı yatırımcıların yurttaşlardan daha fazla korunması gerektiğini zaten belirtmişti. Örneğin sermaye kontrolleri yurttaşlar için uygulandığında, yabancılar için uygulanmasına izin verilmemelidir. “Eşit muamele,” diyordu, “yeterli değildir.”⁸³ Klasik bir ksenos hakları talebinde yabancı yatırımcı yurttaşlardan daha fazla haklara sahip olmalıdır.

1947’de neoliberaler ve büyük işletmelerin yatırımcı haklarına odaklanmalarının nedeni İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında özel mülkiyetin algılanan güvencesizliği idi. Gerileme Birinci Dünya Savaşı sırasında, Röpke’nin dikkat çektiği gibi, “düşmanın özel mülkiyetine önem vermemek, savaşan taraflar arasında kural haline” gelince başlamıştı.⁸⁴ 1917’den sonra Sovyetler Birliği’nin mülkiyeti kamulaştırması dikkat çekici bir kırılma olmuş ve bunu, bir ABD Dışişleri Bakanlığı danışmanının ifadesiyle “savaşlar

81. A.g.e., 9.

82. A.g.e., 14.

83. Heilperin, *The Trade of Nations*, 26.

84. Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration* (Dordrecht: D. Reidel, 1959), 79.

arası dönemde peş peşe bu tür kazançlar” izlemişti.⁸⁵ Hayek’in *Kölelik Yolu*’nda yakındığı da bu türden yabancı sahipli mülkiyeti kamulaştırma eylemleriydi –ya da imparatorluk sonrası Orta Avrupa’da özel vatandaşlara mülk verildiğinde muadil sayma denen eylemlerdi.⁸⁶ Dünya çapında bu tür ulusallaştırmaların karşılığında yabancı mülk sahiplerine piyasa fiyatının üzerinde tazminat ödenmesine rağmen, gözlemciler 1938’de Meksika’da petrolün ulusallaştırılması gibi vakaları mülkiyet haklarının küresel bir erozyonunun kanıtı olarak aktardı.⁸⁷

Neoliberaller, farklı biçimlerde kapitalistlerin “dış hakları” ve “yabancı hakları” denen şeye saygısızlığın savaş sonrası dönemde devam ettiğini görüyorlardı. Öfkelenmelerine neden olan özel kıvılcımlar bazen şaşırtıcıydı. Örneğin Cortney’in kambiyo denetimini bir “insan hakları ihlali” sayma çağrısının yakın bağlamı, ABD ile Batı Avrupa hükümetlerinin Marshall Planının bir parçası olarak örtülü Batı Avrupa varlıklarının iadesi için işbirliği yapmasıydı. Cortney, bunu yapmakla ABD’nin Amerikan bankalarındaki Avrupa varlıklarını tespit ederken “bir Gestapo rolü” üstlendiğini söyledi.⁸⁸ Röpke İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, İsviçre’deki Alman varlıklarına el konulmasına aynı

85. Loftus Becker, “Just Compensation in Expropriation Cases: Decline and Partial Recovery,” *Department of State Bulletin*, 1 Haziran 1959, 785.

86. Muadil sayma konusunda bkz. Leo Pasvolksy, *Economic Nationalism of the Danubian States* (New York: Macmillan, 1928), 73.

87. Noel Maurer, *The Empire Trap: The Rise and Fall of U.S. Intervention to Protect American Property Overseas, 1893–2013* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013), 22.

88. Cortney, *The Economic Munich*, 135.

şekilde itiraz edip bunun “savaş durumunda egemenlik ile mülkiyeti ayırma ilkesi”ni zayıflatıldığını söyledi.⁸⁹

Savaşın dehşeti düşünüldüğünde, bir entelektüelin savaşın devam eden rezaletini, saldırgan ulusun yurttaşlarına ait yabancı-sahipli mülkiyetin kaybı olarak algıladığını görmek çarpıcıdır. Ancak Röpke ve Cortney’e göre, bunlar yalıtık şikâyetler değil, daha büyük bir hastalığın belirtileriydi. Cenevre Okulu neoliberalleri ekonomik bir dünya anayasası talep ederken bir toprağı yönetmenin içindeki mülkiyete sahip olmak anlamına gelmediğini ısrarla belirtti. ICC’nin ve neoliberal danışmanlarının mücadelesi, hükümetin *imperium*’u ile mülkiyetin *dominium*’u arasındaki ayrımı sürdürecektir yasal bir çerçeve yaratmak içindi. Neoliberaler, mülkiyet ile ülke toprağı arasındaki ayrımı yeniden inşa edecek hukuk zırhına ulaştı.

ICC’nin önerisi, öğretisel küreselci işletme haklarından çok ulus-bazlı sosyal demokrat taleplere yakın bir ECOSOS tarafından benimsendi. Savaş sonrası onyıllarda BM Genel Kurulu “doğal kaynaklar üzerinde daimi ulusal egemenlik” ilkesinin “ebesi” oldu.⁹⁰ Uruguay ve Bolivya’nın bir önerisinden sonra, 1952’de, BM Genel Kurulu “halkların doğal zenginliklerini ve kaynaklarını özgürce kullanma ve işletme hakkı, egemenliklerinin ayrılmaz parçasıdır” diyen

89. Wilhelm Röpke, “Wirtschaftssystem und internationale Ordnung: Prolegomena,” *Ordo* 4 (1951): 277.

90. Nico Schrijver, *Sovereignty over Natural Resources: Balancing Rights and Duties* (New York: Cambridge University Press, 1997), 31.

ilk kararı kabul etti.⁹¹ BM onaylı ulusallaştırma eğilimine karşılık olarak, Yabancı Yatırımı Korumak İçin Alman Derneği, kendi taslak sözleşmesinin temeli olarak Heilperin'in ICC yasasını canlandırdı. 1956'da derneğin açılış toplantısında MPS üyesi Ludwig Erhard, "özellikle Batı dünyasında özel mülkiyete karşı suçlar, sinsi bir zehir gibi, durmadan yutuluyor" dedi.⁹² Erhard'ın mülkiyete yönelik tehlikeyi Batıda görmesi, Küresel Kuzeyde sosyal demokrasinin Küresel Güneydeki ulusallaştırma eğilimleriyle birlikte çalışıp mülkiyetin kutsallığını tehlikeye attığını savunan neoliberal yorumla tutarlıydı. 1957'de bir MPS toplantısında Arthur Shenfield şunları söyledi: "Batı sermayesinin yalnızca sermayenin haklarına saygı duyanlarca elde edilebildiği netleşseydi, borçlanmaları muhtemel ülkelerde iç işlerin yürütülmesi üzerinde çok yararlı bir etkisi olurdu. Ama bunun için önce Batının kendisi, sermaye sahiplerinin haklarını anlamayı ve onlara saygı duymayı öğrenmelidir."⁹³

1952'de Mises, "Britanyalıların Britanya kömür madenlerini ulusallaştırması doğruysa, İranlıların İran petrol

91. BM Genel Kurul Kararı 626 (VII), "Right to Exploit Freely Natural Wealth and Resources," 411. genel toplantı, 21 Aralık 1952, <https://daccess-ods.un.org/TMP/5805275.44021606.html>.

92. "Vermögensschutz," *Die Zeit*, 5 Nisan 1956.

93. A. A. Shenfield, "Liberalism and Colonialism," MPS Proceedings, 1957, kutu 82, Friedrich A. von Hayek Papers, Hoover Institution Archives. Ayrıca bkz. MPS üyesi Henry Hazlitt'in 1950'den itibaren ABD dış yardımlarına ilişkin eleştirisi: "Bugün uluslararası borçların önündeki gerçek engel olası özel Amerikan yatırım fonlarının olmayışı değil, borç almak isteyen yabancı ülkelerin hükümetlerinden koruyacaklarına dair düzgün teminatların olmayışıdır." Henry Hazlitt, *Illusions of Point Four* (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1950), 46.

sanayini ulusallaştırmaları yanlış olamaz. Bay Attlee tutarlı olsaydı büyük sosyalist başarılarından ötürü İranlıları kutlardı” dediğinde, Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasında reddedilen simetri ironisini gözlemliyordu.⁹⁴ Bir yıl sonra Röpke, “Musaddıklar, ulusallaştırma düşüncesini onlara aşıl原因an Attleelere ve Bevanlara başvuruyor” dedi.⁹⁵ Aslında, Anglo-Iranian Oil’in kamulaştırılmasına karşı İngilizlerin açtığı dava, yabancı mülkiyetin daha sağlam korunması için yeni standartların gerekli oluşu konusunda uluslararası iş topluluğuna verilen en önemli işaretlerden biriydi. Alman Derneğinin başkanı ve Üçüncü Reich’ta Yahudi mallarının kamulaştırılmasını yöneten Deutsche Bank Başkanı Hermann Josef Abs, 1950’lerin ikinci yarısında mülkiyet haklarının uluslararası bir sözcüsü oldu. Dernek “Yabancı Ülkelerde Özel Mülkiyet Haklarının Karşılıklı Korunması İçin Uluslararası Sözleşme” taslağını hazırladıktan sonra, Abs 1956’da Amerikan Uluslararası Hukuk Derneğinin huzurunda ve en etkili, 15 Ekim 1957’de San Francisco’da Uluslararası Sınai Kalkınma Konferansında, ICC açıklamasına atıfta bulunduğu bir konuşmada savunmasını yaptı. “Sermayenin Güvenliği” başlıklı konuşma, *Time* dergisinde, kapağında Ludwig Erhard’a yer veren bir sayısında “Kapitalist Magna Carta” manşetiyle haber yapıldı.⁹⁶

94. Ludwig Von Mises, “The Plight of the Underdeveloped Nations (1952),” *Money, Method, and the Market Process: Essays*, ed. Richard Ebeling (Auburn, AL: Praxeology Press of the Ludwig von Mises Institute, 1990) içinde, 167.

95. Wilhelm Röpke, “Unentwickelte Länder,” *Ordo* 5 (1953): 69.

96. “The Capitalist Magna Carta,” *Time*, 28 Ekim 1957, 67.

Abs'in önerisi yatırımcı hakları üzerine uluslararası bir muhabbet açtı. "Kapitalist Magna Carta"sı imzacıları, "yabancı sermaye"ye "doğrudan ya da dolaylı yasadışı müdahale"den uzak durmaya mecbur edecek ve ihlalleri yargılamak için bir Uluslararası Tahkim Mahkemesi yaratacaktı. Yatırımcılar, henüz yerel mahkemeleri kullanmadan, ilk önce tarafsız mahkemeye yönelebilirdi.⁹⁷ Bu yasaya duyulan ihtiyacı vurgulamak için Abs, Anglo-Iranian Oil Company'nin, Guatemala'da United Fruit Company'nin, Süveyş Kanalı'nın, Endonezya'da Hollanda arazilerinin ve Arjantin'de yabancı sahipli enerji santrallerinin kamulaştırılması vakalarından bahsetti.⁹⁸ ICC gibi Abs'a göre de BM, "tazminatsız kamulaştırmalar her zaman uygundur" düşüncesini destekleyen kararlar alarak mülkiyet hırsızlarının suç ortağı olmuştu.⁹⁹

Alman Yahudilerin mallarını kamulaştırma sürecine aktif katılan birinin, daha sonra mülkiyeti aktif bir biçimde savunması tuhaftı, ama Abs bunu unutkanlıktan ya da pişmanlıktan yapmıyordu. San Francisco konuşmasında Cortney ve Röpke'nin yersiz korkusu konusunu, Alman bankalarındaki hesapların "hâlâ adil çözüm bekleyen" yabancı sahipleri konusunu gündeme getirdi.¹⁰⁰ Abs, 1953'te Almanya'nın büyük savaş borçlarını affeden belgeyi imza-

97. Michael Brandon, "An International Investment Code: Current Plans," *Journal of Business Law* 3, no. 7 (1959): 14.

98. Hermann J. Abs, "The Safety of Capital," *Private Investment: The Key to International Industrial Development*, ed. James Daniel (New York: McGraw-Hill, 1958) içinde, 72.

99. A.g.e., 73.

100. A.g.e., 75.

layan adamdı ve bunun aslında af olmadığı, yurtdışında el konulan Alman varlıkları için adil bir hesaplaşma olduğu inancıyla bunu yaptığı biliniyor. Abs'ın yatırımcıyı koruma kampanyası, devletlerin kamusal dünyasını mülkiyetin özel dünyasından ayıran ekonomik anayasaya azimli bağlılığın bir devamıydı. Bir gözlemcinin “idealist” diye nitelediği özgün önerisinin bir bölümü, yabancı mülkiyeti savaş zamanlarında müsadere eden muaf yapacaktı.¹⁰¹

Kapitalist Magna Carta, Amerika Birleşik Devletleri'nde ilgi çekti. New York yargı komitesi başkanı Emmanuel Celler, bir Mexico City bulvarında petrolün ulusallaştırılmasını kutlayan bir anıtı tarif ederken ve Hollanda varlıklarının “intikama eğilimli vahşiler”ce kamulaştırıldığı Endonezya'da geçerli olan “orman kanunu”ndan söz ederken Abs'ın Magna Carta'sının aciliyetini ilan etti.¹⁰² “Batı Almanya Abs ve Erhard'ın önderliğinde böyle bir Magna Carta'nın yaratılmasına yol verebilseydi,” diyordu, “gerçekten büyük bir başarı olurdu.”¹⁰³ 1950'lerin sonunda kamulaştırmaya karşı mücadele radikalleşmiş bir orman kanununa karşı hukukun üstünlüğü dilini benimsiyor, egemenliğe “duygusal” bağlı Küresel Güneyin karşısına rasyonel Batıyı koyuyordu.¹⁰⁴

101. Becker, “Just Compensation,” 789.

102. “Statement Issued by Celler in Chicago on Dec 9 Prior to Returning to NY,” ve “Statements Read at Press Conference Held by Celler, Amerika Haus, Frankfurt, November 21, 1957,” 104 Cong. Rec. 727 (21 Ocak 1958), 727–729.

103. “Statements Read at Press Conference Held by Celler,” 729.

104. Stanley D. Metzger, “Multilateral Conventions for the Protection of Private Foreign Investment,” *Journal of Public Law* 9, no. 1 (1960): 144.

Abs, Sir Hartley Shawcross yönetiminde bir grup Britanyalı avukatın çalışmasıyla birlikte “Yurtdışında Yatırım Üzerine Taslak Sözleşme”yi 1959’da tartışmaya sundu. Belge, birey olarak değil, “tüzel kişiliğe sahip olmasalar bile ortaklıklar ve taraflardan birinin hukukunca öyle kabul edilen tüzel kişiler” de dahil olmak üzere “şirket” olarak tanımlanan “yurttaşlar”ın mülkiyetini korumakla ilgiliydi.¹⁰⁵ Sözleşmeyi yorumlayan hukuk uzmanları cesaret vermiyordu. Sözleşmenin girişi, diyordu bir uzman, kendisini “ilkelerin yeniden ifadesi” olarak sunuyordu, ama “birçok bakımdan, bundan bir hayli fazladır.”¹⁰⁶ Sözleşmeyi yabancı yatırımcıya sağladığı korumayla eşi görülmemiş bir sözleşme olarak gördüler.¹⁰⁷ Her durumda yatırımcıdan yanaydı; “kamu çıkarını” kamulaştırmanın bir nedeni diye önemsemiyor, yatırımcıların ulusal mahkemelerden önce uluslararası bir mahkemeye gitmesine izin veriyor, yatırımcının kendi para birimiyle tazmine zorlayarak geçerli pratiği bozuyor ve bireyi değil, şirketi, korumanın birincil amacı yapıyordu.¹⁰⁸

Abs-Shawcross sözleşmesi “doğrudan” ve “dolaylı” kamulaştırmaya işaret etmekle daha sonra “düzenleyici kamulaştırma”nın uluslararası yasalara dahil edilmesini bile önceledi. Zamanın bir eleştirmeninin dikkat çektiği

105. “Draft Convention on Investments Abroad,” *Journal of Public Law* 9, no. 1 (1960): 117.

106. Richard N. Gardner, “International Measures for the Promotion and Protection of Foreign Investment,” *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921–1969)* 53 (1959): 259.

107. Metzger, “Multilateral Conventions,” 133.

108. Georg Schwarzenberger, “The Abs-Shawcross Draft Convention on Investments Abroad: A Critical Commentary,” *Journal of Public Law* 9, no. 1 (1960): 151–157.

gibi, “mülkiyetten dolayı yoksun kalmanın nerede bittiğini ve örneğin vergi, planlama mevzuatı ya da mülkiyet hukuku reformunun nerede başladığını belirlemek zordur.”¹⁰⁹ Dışişleri Bakanlığının eski bir hukuk danışmanı sözleşmenin orantısızlığını çok keskin bir biçimde ifade etti. Önerinin “kamulaştırma hakkını kullanırken alınan mülkün tazminatını döviz cinsiyle ödemek için kendi halkının ağzındaki ekmeği almaya hazır olması gereken bir ülkeden tahhüt” alıp alamayacağını merak ediyordu. Bunun “yemek yeme şeklindeki ‘insan hakkı’nın üzerine ‘mülkiyet hakkı’nı dikme çabası” anlamına gelip gelmediğini soruyordu.¹¹⁰

Böyle bir sözleşmenin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu kanıtlayan bir hukukçu Amerika Birleşik Devletleri’nin bir avuç Küresel Güney ülkesiyle ancak “sulanırılmış” ticari yatırım koruma antlaşması yapabildiğine ve yabancı sermayenin hedefi olan Güney Amerika ülkeleriyle ya da sömürge olmaktan yeni çıkmış uluslarla bir başarı elde edemediğine dikkat çekti.¹¹¹ ICC yasası gibi Abs-Shawcross sözleşmesinin de ciddi bir öneri olmadığı yorumu da yapılabilirdi. Bir polemik belgesiydi; sermayenin küresel ölçekte engelsiz hareket edebildiği, aynı zamanda hem ev sahibi devletler hem de uluslarüstü tarafsız hakem kurumlarınca küresel ölçekte sarıp sarmalandığı bir hayal dünyasının ana hatlarını çiziyordu. İki önerinin de geliştirmekte olan ülkelerle orta yolda buluşma çabası ol-

109. A.g.e., 157.

110. Metzger, “Multilateral Conventions,” 142.

111. Gardner, “International Measures,” 260.

madığı açıktı. Aksine, Küresel Güneye meydan okumaydı. Eleştirmenlerin dikkat çektiği gibi hem ICC'nin hem de Abs-Shawcross sözleşmesinin Küresel Güneyden, özellikle sermaye ihraç eden ülkeler ile ithal eden ülkelerin ihtiyaçlarını dengelemeye çalışan Malaya'dan gelen yatırımı koruma önerilerini bile kabul etmemeleri semptomatiktir.¹¹² Yasalar, onların kodlanmış tehditleriydi; yazarlarının ve destekçilerinin Üçüncü Dünyanın boyunu aşması olarak gördükleri şeyi terbiye etmeye çalışıyordu.

İKİ TARAFLI DÜZELTME

Önerilen uluslararası yatırım yasalarının ütopyik doğası göz önüne alındığında bu yasaların zamanla gerçekleşmiş olması, Küresel Güneyin pazarlık gücünün uzun vadede yenilgisinin çarpıcı bir kabulüdür. Modern uluslararası yatırım antlaşmaları şimdi büyük ölçüde Abs-Shawcross "Tasarısı"nı andırıyor.¹¹³ Bununla birlikte Heilperin'in önerileri ile daha sonra yürürlüğe girenler arasındaki büyük farklardan biri çok-taraflı yaklaşımdan iki-taraflı yaklaşıma kayıştı. 1958'de, ITO için baş görüşmecilerden biri, ABD temsilcisi James G. Fulton (R-PA) kapitalist Magna Carta düşüncesini övdü, ama dünya şartının evrensel talebin zorluğunu gösterdiğini kabul etti. Onun yerine ikili antlaşmaların kullanılabileceğini

112. Brandon, "An International Investment Code," 8.

113. Stephan Schill, *The Multilateralization of International Investment Law* (New York: Cambridge University Press, 2009), 36.

öne sürdü.¹¹⁴ Başından itibaren ICC evrensel bir yasanın ter-
cih edilir olduğuna işaret etmişti, ama belgeleri, ikili ilişki-
lerin temeli olarak da işe yarayacaktı.¹¹⁵ Aslında Montreux
Kongresi, iki savaş arası dönemin şablonlarından yararlanan
bir İkili Anlaşma Modeli de üretmişti.¹¹⁶ Heilperin’in kendisi
de “dünya ekonomisini eski sağlığına kavuşturma sorunları-
na ‘evrenselci yaklaşım’”ın başarısızlığını ilan etti.¹¹⁷ 1947 ta-
rihli kitabı *The Trade of Nations*’ın 1952’de ikinci basımı çıkın-
ca aradaki yıllarda kanaatinin ikili antlaşmanın niteliğinden
yana kaydığını ifade etti. ABD’nin 1980’lere kadar kullandığı
Ticaret ve Seyrüsefer Özgürlüğü antlaşmaları da dahil olmak
üzere devletten devlete antlaşmalar gerçekten de giderek bir
norm haline geliyordu.¹¹⁸

İkili Yatırım Antlaşması, yatırımcı haklarını ütopyadan
gerçekliğe götüren yolu sunmakla sonuçlandı. Burada da
bir MPS öyküsü vardı. 1959’da *New York Times*, Pakistan’ın
“Batı Almanya’nın savaş sonrası dikkate değer toparlanma-
sının arkasında bulunanların hazırladığı radikal bir ekono-
mik rehabilitasyon programına başladı”ğını bildirdi. Batı
Almanya’nın ekonomi bakanı ve MPS üyesi Ludwig Erhard

114. 104 Cong. Rec. 9959 (1958), 2 Haziran 1958, 9959–9960.

115. International Chamber of Commerce, *Intelligent International Investment* (New York: International Chamber of Commerce, 1949), 9.

116. International Chamber of Commerce, *Resolutions adopted by the Twelfth Congress*, 26.

117. Heilperin, “Elephant Traps,” 152.

118. Yatırımcı korumanın erken tarihi konusunda bkz. Kate Miles, *The Origins of International Investment Law: Empire, Environment and the Safeguarding of Capital* (New York: Cambridge University Press, 2013); A. Claire Cutler, “Artifice, Ideology and Paradox: The Public / Private Distinction in International Law,” *Review of International Political Economy* 4, no. 2 (1997): 261–285.

1958'in sonunda Pakistan'ı ziyaret etti ve verdiği politika tavsiyesi, bir darbeyle iktidarı ele geçiren General Muhammed Eyüp Han tarafından "bütünüyle" benimsendi. Tavsiye, ülkenin sanayileşme seferberliğini durdurmak ve tarıma odaklanıp gıda ürünlerinde bir "topyekûn ihracat kampanyası" başlatmaktı.¹¹⁹ 1959'da başka bir MPS üyesi, Egon Sohmen, önde gelen Amerikan ekonomi dergisinde Pakistan'ın "kalkınma planını neoliberal çizgide baştan sona yeniden değerlendirme"sine işaret etti.¹²⁰ Strateji, MPS'de çeperin potansiyel bir "aşırı sanayileşme"sini eleştiren ve Küresel Güneyi tarımsal üretimle uluslararası işbölümündeki yerini korumaya teşvik eden kalkınma söylemiyle tutarlıydı.¹²¹

Pakistan'ın reformunun bir kısmı, gelecekte bütün ikili yatırım antlaşmalarının şablonu olacak şeyin imzasıydı. Batı Almanya ve Pakistan hükümetlerince Kasım 1959'da imzalanan "Yatırımları Teşvik ve Koruma Antlaşması"nı Erhard, 1961'de Bundestag'a sundu.¹²² Antlaşma, dilini doğrudan ICC Yasasından ve Abs-Shawcross Tasarısından aldı –yabancıların para birimiyle tazminat hükmü ve "tüzel kişiliği olsun ya da olmasın her şirket ya da ortaklık"ı kapsayacak şekilde genişletilmiş "yurttaş" tanımını da dahil.¹²³ Evren-

119. "Bonn Economics Buoy Pakistan," *New York Times*, 26 Şubat 1959.

120. Egon Sohmen, "Competition and Growth: The Lesson of West Germany," *American Economic Review* 49, no. 5 (Aralık 1959): 1000.

121. Bkz. Röpke, "Unentwickelte Länder," 89.

122. Erhard'dan Alman Bundestag başkanına, Şubat 15, 1961, Deutscher Bundestag 3, Wahlperiode, Drucksache 2495.

123. No. 6575, Pakistan and Federal Republic of Germany, Treaty for the Promotion and Protection of Investments (with Protocol and Exchange of Notes), Bonn'da 25

sel yaklaşımın başarısız olduğu yerde tikel yaklaşım başarılı olup, uluslararası yatırımcıyı korumanın görünürde radikal koşullarını bağlayıcı yasaya soktu.

Hayek, kitaplarından birine hukuku bir bıçakla karşılaştırarak başladı. “Nasıl ki yürüyüşe çıkan bir adam öngörülen tikel bir kullanım için değil, çeşitli olası ihtimaller için donanımlı olmak ya da gerçekleşmesi olası durumlarla başa çıkabilmek için çakısını yanına alıyorsa,” diyordu, “bir grubun geliştirdiği davranış kuralları da bilinen tikel amaçların araçları değil, geçmiş deneyimin içinde yaşadığımız dünyada tekrarlanacağını gösterdiği durumlara uyum araçlarıdır.”¹²⁴ 1945 sonrası yıllarda neoliberraller, hukuk bıçağını yanlarına alıp piyasaya bir çerçeve sağlamak adına ona güvendiler. Bunu yapmak zorunda kaldılar; aynı nedenle Hayek’in de hukuka güveni giderek arttı: Demokrasinin pervasızca uygulanması ve coğrafi genişlemesi siyaseti ekonomiden ayıran ilkeleri aşındırıyordu.

Neoliberraller dekolonizasyon çağında bir ülke-bir oy ilkesine dayanan uluslararası örgütleri dünya ekonomik düzeninin düşmanı olarak gördü. Bu örgütler, Hayek’in ifadesiyle, hayır deme yetkisine sahip uluslararası bir güce uygun aday değildi. 1930’ların küreselci Cenevre’si neolibe-

Kasım 1959’da imzalandı. https://www.iisd.org/pdf/2006/investmentpakistan_germany.pdf.

124. Hayek, *The Mirage of Social Justice*, 5.

raller için kayıp bir cennetti. 1960'ta Heilperin, "liberalizm felsefesinden esinlenen", "serbest ticaret ve ödemelerin, ülkeler arasında istikrarlı para ilişkilerinin canlanmasını teşvik için elinden gelen her şeyi yapan" Milletler Cemiyeti'nin hasretini çekiyordu. Savaş sonrası dönem, "büyük ölçüde tersi geçerli olan Birleşmiş Milletler"i, "şimdiye kadar işler bir uluslararası ekonomiyi yeniden inşa etmeye yardım konusunda etkisizliğini kanıtlamış" bir örgütü getirdi.¹²⁵ Birçok bakımdan neoliberaler Milletler Cemiyeti "kayıp ettirenleri"ydi; Cenevre kurumu, uluslararası örgütlenmenin daha iyi bir versiyonu kabul edilmekteydi. Cenevre Okulu neoliberalleri, BM'ye dünya hükümeti olduğu için değil, yanlış türden dünya hükümeti olduğu için sövüp sayıyordu. Bu Cennet Milletler Cemiyeti'nin, tıpkı Cennet Habsburg İmparatorluğu gibi, büyük ölçüde bir fantezi, kendi teorilerinin bir inşası olması bir ironidir. Aslında 1945'e gelindiğinde Milletler Cemiyeti, küresel düzeyde genişlemeci politikanın önde gelen bir savunucusu olmuştu.¹²⁶

Neoliberalizmle ilgili devam eden sorulardan biri şudur: Sınıf iktidarını geri getirme projesi midir, yoksa tutarlı bir ideoloji mi? İkisi de olduğunu gördük. 1945 sonrası yıllarda neoliberaler Uluslararası Ticaret Odasıyla birlikte ve onun yanında çalıştı, özel bir sınıfın tehdit altındaki ayrıcalıklarını savundu. Öte yandan imgelemleri birlikte çalıştıkları ortaklarının imgelemini aşıyordu. Radikalizmleri,

125. Heilperin, *Studies in Economic Nationalism*, 43.

126. Bkz. Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920–1946* (New York: Oxford University Press, 2013).

kendi başına bir yaşama sahip olma potansiyelini hep beraberinde getirdi. *Enternasyonalizme* dayanan örgütlerle birlikte çalışmalarına rağmen neoliberallerin *küreselciliği*, çoğu kez ev sahiplerinin (ya da fon sağlayanların) zorunlu olarak paylaşmadığı bir hedefe eğilimliydi.

1945 sonrası yıllarda neoliberaller, ulusal egemenliği sınırlandıracak ve yatırımcı haklarını yurttaş haklarından daha güçlü yapacak bir “iyi” ITO önerdiklerinde dinozor ya da hayalperest diye önemsenmedi. Ama 1950’lerde çağdaşlarca “on-dokuzuncu-yüzyılcılık yanılgısı” –saatin daha önceki bir çağa geri alınabileceğine inanma– olarak mahkûm edilen şey, yirmi birinci yüzyıl gerçekliğinin bir parçası oldu.¹²⁷ 1990’larda, Batı Almanya ile Pakistan arasındaki özgün antlaşmaya dayanan ikili yatırım antlaşmalarının sayısı katlanıp yaklaşık 2.000’e ulaştı.¹²⁸ Bu antlaşma ve organlar, bir bilim insanının “iş dünyası hakları olarak insan hakları” ilkesi gereği “kapitalizmin anayasal korunması” dediği şeyi yüceltmeye çalışacaktı.¹²⁹ Bilim insanları 1970’leri “sermayenin insan hakları”nın atılım zamanı olarak görüyorlar.¹³⁰ Burada gördüğümüz gibi, bu hareketin daha önceki bir tarihi var.

127. Arthur S. Miller, “Protection of Private Foreign Investment by Multilateral Convention,” *American Journal of International Law* 53 (1959): 376.

128. Enrique Prieto-Rios, “Neoliberal Market Rationality: The Driver of International Investment Law,” *Birkbeck Law Review* 3 no. 1 (Mayıs 2015): 59.

129. Danny Nicol, *The Constitutional Protection of Capitalism* (Londra: Bloomsbury, 2010); Danny Nicol, “Business Rights as Human Rights,” *The Legal Protection of Human Rights: Sceptical Essays*, ed. Tom Campbell, K. D. Ewing ve Adam Tomkins, 229–243 (New York: Oxford University Press, 2011).

130. Frederick Cooper, “Afterword: Social Rights and Human Rights in the Time of Decolonization,” *Humanity* 3, no. 3 (Kış 2012): 487.

Yatırımcının haklarını savunmak, neoliberal entelektüeller için önemli ve 1920'lerden itibaren ortakları ICC'yle birlikte yürüttükleri bir kavgaydı. Mücadeleleri mülkiyet haklarının kutsallığı için kampanya olarak çerçevelenmesine rağmen, daha doğru sermaye hareketinin kutsallığı uğruna bir savaştır. Sahip olma ve kalma hakkı için değil satıp gitme hakkı için savaşıyorlardı. İkinci Dünya Savaşından sonra, uluslararası hukuk devletsizler ve mülteciler sorununu kapsayacak şekilde yeniden düşünülürken uluslararası ekonomik hukuk da bir çağdaşın ifadesiyle "mülteci para"nın haklarını ve sermaye kaçışının insan haklarını koruyacak şekilde formüle ediliyordu.¹³¹ Tarihçilerin öne sürdüğü gibi, 1940'ların insan haklarının devlet egemenliği pahasına uygulanabilir olması gerektiğine kimse inanmadıysa da sermayenin özel haklarının tamı tamına aynı şekilde uygulanması gerektiğine birçok kişinin inanması dikkate değerdir. Uluslararası yatırım hukukunun fiili pratiği hatasız olmaktan uzak olmasına rağmen, savaş sonrası kökeninin öyküsü dünya ekonomisini kılıflama arayışında olan neoliberallerin siyasal eylemliliğinin bariz bir örneğini sunuyor.

131. Aktaran Eric Helleiner, *States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1994), 59.

5 IRKLAR DÜNYASI

Mill'in “vahşilerin” özgürlüğü olamaz vecizesini hatırlatmama izin verin. Bu acı sözcüğün yerine “siyasal ve entelektüel bakımdan olgunlaşmamış insanlar”ı koyun ve tam demokrasinin bu tür insanlar için en uygun yönetim sistemi olmayabileceği; örneğin sınırsız oy hakkı ve ülkeyi yönetecek insanları seçme hakkının diğer birçok özgürlüğün ve ekonomik kalkınma şansının yok olmasına yol açabileceği önermesini düşünün.

Fritz Machlup, 1969

İmparatorluklar son bulabilirdi, diyordu neoliberaler 1945'ten sonra; şayet sermaye hakları güvence altına alınsaydı ve ulus-devletler paranın ve de malların serbest akışını engellemekten uzak tutulsaydı. Kurtuluş, kendi kaderini tayin hakkı ve egemenliğin, devletli olmanın tanımlayıcı özellikleri olarak göklere çıkarıldığı dekolonizasyon çağında bu sonuç nasıl sağlanacaktı? 1957'de, İsviçre'nin Sankt Moritz bölgesinde bir Mont Pelerin Society (MPS) toplantısında Britanyalı ekonomist ve daha sonra MPS başkanı Arthur Shenfield bu paradoksu iki bölüm halinde sundu: Birincisi, “liberal, demokrat olmak zorunda değildir, ama olmamak onun için son derece zordur.” İkincisi, “bağımlı insanların

kötü yönetilmeyi seçme hakkına izin vermek zorunda değildir, ama bunu yapmaması hiçbir şekilde kolay değildir.”¹ MPS üyesi Fritz Machlup on yıl sonra Gottfried Haberler’e yazdığı bir mektupta benzer bir noktaya değinip şu gözlemlerde bulundu: “Demokrasinin maliyeti oldukça yüksektir. Yapılması gerekeni yapmayı olanaksızlaştırıyor ve insanı, yapılmaması gerekeni kamu yararına yapmaya zorluyor.”²

Neoliberallere göre kitle demokrasisi ve ulusal kendi kaderini tayin ilkeleri tartışmalıydı. Yararlıydılar ve kolayca silinemezlerdi, ama dünya ekonomisini bozma potansiyeli de taşıyorlardı. Savaş sonrası yıllarda neoliberal tutum kaybediyor gibi görünüyordu. Afrika ve Asya’da yeni ülkeler, onlardan önceki Habsburg ardılı devletler gibi ve Latin Amerika’da gelişmekte olan daha eski ulusların yanı sıra kendi sanayilerini inşa etmeye ve küresel rekabetten korunmaya çalışıyordu. Yeni ulusların heveslerine egemen ekonomik teoriler de yardımcı oluyordu. Savaş sonrası iyimserlikle coşan ve komünizm tuzağına karşı koymaya kararlı ABD’li akademisyen ve politika yapıcılar, Elizabeth Borgwardt’ın ifadesiyle, tam istihdamla, uluslarüstü sendikacılıkla ve hem büyük işletme hem de demokratik yönetim olanaklarıyla tamamlanmış “dünya için bir New Deal”

1. A. A. Shenfield, “Liberalism and Colonialism,” MPS Proceedings, 1957, Friedrich A. von Hayek Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University (bundan sonra Hayek Papers olarak anılacak), kutu 82.

2. Fritz Machlup’tan Gottfried Haberler’e, 13 Aralık 1967, Fritz Machlup Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University (bundan sonra Machlup Papers olarak anılacak), kutu 41.

dediği siyasal hedefi onaylayan bir epistemoloji kurdu.³ Modernleşme teorisi, ulusal ekonomileri tarımsal üretimden, yeni teknolojilerin üretkenliği artıracığı ve genel yaşam standardını yükselteceği ekonomik “sıçrama” noktasına götüren bir yol çizdi.⁴ Ekonomistlere göre kalkınmaya geç kalmak bir engel değil, bir nimetti. Gelişmekte olan uluslar, başka yerde zaten gelişmiş teknolojileri benimseyerek “geriliğin avantajları”ndan yararlanabilirdi. Nebraska’lı bir senatör, “Şangay’ı tıpkı Kansas City gibi olana kadar ha bire, durmadan yükseltme” şeklindeki unutulmaz vaadinde bulunurken zamanın ruhunu yansıtıyordu.⁵

Ama modernleşme teorisi hiçbir zaman görüldüğü kadar hegemonik olmadı. Neoliberal eleştirmenler, dünya için New Deal görüşünü başından itibaren sinsice izledi. MPS üyeleri dış yardımdan erkenden kuşkulandı ve sö-

3. Elizabeth Borgwardt, *A New Deal for the World: America's Vision for Human Rights* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2005); Nils Gilman, *Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2003). Söylemeye gerek yok; ABD'nin dış ekonomik politikasında retorik ile pratik arasında büyük bir uçurum vardı. Geniş bir literatürden seçkiler için bkz. Nick Cullather, “Miracles of Modernization: The Green Revolution and the Apotheosis of Technology,” *Diplomatic History* 28, no. 2 (Nisan 2004): 227–254; Michael E. Latham, *The Right Kind of Revolution: Modernization, Development, and U.S. Foreign Policy from the Cold War to the Present* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010); Greg Grandin, *Empire's Workshop: Latin America, the United States, and the Rise of the New Imperialism* (New York: Metropolitan Books, 2006); Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Makings of Our Times* (New York: Cambridge University Press, 2007).

4. Merkezi metin için bkz. W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth, a Non-Communist Manifesto* (Cambridge: Cambridge University Press, 1960).

5. Aktaran Michael Latham, introduction to *Staging Growth: Modernization, Development, and the Global Cold War*, ed. David C. Engerman (Amherst: University of Massachusetts Press, 2003), 1.

mürgecilik sonrası hızlı sanayileşme rüyalarını, ekonomik milliyetçiliğin en son türü olarak gördü.⁶ Hayek, kalkınmanın tek yolunun sanayileşme olduğu düşüncesine “naif bir yanılğı” dedi.⁷ Neoliberaler, bilim insanlarının gömülü liberalizm dediğı Bretton Woods sistemini, ulusal özerklik kuruntularını besleyen bir tecrit yolu olarak gördüler.⁸ Ana-akım kalkınma teorilerinin neoliberal eleştirisi, (eski sömürgeler gibi) eski tarımsal alanların sanayileşmesinin ve (Batı Avrupa gibi) öncelikli olarak sınai alanlarda tarımı korumanın uluslararası işbölümünü bozduğu ve ulusların, doğal kaynaklarına uygun olmayan üretim alanlarında uzmanlaşmasına yol açtığı inancıyla başladı. Malların ve sermayenin serbest mübadele edildiğı sahiden liberal bir

6. Örneğın bkz. P. T. Bauer, “The United Nations Report on the Economic Development of Under-Developed Countries,” *Economic Journal* 63, no. 249 (Mart 1953): 210–222; Gottfried Haberler, “The Case for Minimum Interventionism,” *Foreign Aid Reexamined: A Critical Appraisal*, ed. James W. Wiggins, 139–150 (Washington, DC: Public Affairs Press, 1958) içinde; Henry Hazlitt, *Illusions of Point Four* (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1950); Gaston Leduc, “Le Sous-développement et ses problèmes,” *Revue d’économie politique* 62, no. 2 (Mayıs 1952): 133–189; Wilhelm Röpke, *The Economics of Full Employment: An Analysis of the UN Report on National and International Measures for Full Employment* (New York: American Enterprise Association, 1952); Wilhelm Röpke, “Unentwickelte Länder,” *Ordo* 5 (1953): 63–113. MPS kalkınma tartışmalarına ilişkin bir genel değerlendirme için bkz. Dieter Plehwe, “The Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse,” *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009) içinde, 238–279; Jean Solchany, *Wilhelm Röpke, l’autre Hayek: Aux origines du néolibéralisme* (Paris: Sorbonne, 2015), 371–383.

7. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (1960) (Chicago: University of Chicago Press, 2011), 490.

8. John Gerard Ruggie, “International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order,” *International Organization* 36, no. 2 (1982): 379–415.

dünya ekonomisi, dünya kaynaklarının en verimli kullanımına yol açacaktı. Dünya pazarıyla bütünleşme, pedagojik bir süreçti. Rekabetin itiş kakışlarından korunmalarına izin vermek yerine, sömürgecilik sonrası uluslar, dünya ekonomisinin güçleri tarafından, piyasa talebinin rehberliğine doğru yanıt verecek şekilde eğitilmelidir. İmparatorluğun yok olması, Ludwig von Mises'in ifadesiyle rekabetin hâkimiyeti için yenilenmiş bir rol demektir.

Dünya ekonomik düzeni için, geçen bölümlerde açıklanan neoliberal karşı-öneriler kısa vadede fazla başarıyla karşılaşmadı. Planlamasızlaşma ütopyaları, refah devletinin kolektif risk-havuzlamaları lehine reddedildi. Savaş sonrası serbest ticaret rejimleri istisnalarla doluydu ve sermaye kontrolleri, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından onaylanmaktaydı. Evrensel yatırım yasaları, ulusal egemenlik kayasına çarpıyordu. Sorunun bir kısmı, dünyanın değiştiğini kabul edememek gibi görünüyordu. Hayekçi ksenos hakları talebi, on dokuzuncu yüzyılın ülke dışı dokunulmazlık –yabancı oyuncuların iç hukuktan bağımsızlığı– ilkesine yakındı. Hayek, 1953'te ABD hükümetinin Amerikalı denizaşırı yatırımcıları kamulaştırmaya ya da fon geri dönüşünün bloke edilmesine karşı sigortalayabileceğini öne sürdü. Alıcı uluslar, diyordu, “Amerikan mali kurumlarının ülkelerinde engelsiz çalışmasına izin” vermelidir.⁹ Ama onları bunu yapmaya kim zorlayacaktı ya da böyle bir dayatma neden kabul edilsindi? Ludwig von Mises

9. F. A. Hayek, “Substitute for Foreign Aid,” *The Freeman*, 6 Nisan 1953, 484.

1943'te soruna işaret edip şöyle demişti: “Bu tür çatışmaların tarafsız mahkemelerin hakemliğiyle çözülebileceğine inanmak bir yanılsamadır. Bir mahkeme ancak kanunun maddelerine göre adalet dağıtabilir. Ancak karşı çıkılan, tam da bu kurallar ve reçetelerdir.”¹⁰

Aynı yıl yazan Röpke (dış yardımı ilk eleştirenlerden biriydi) de imparatorluk çağından sonra ülke dışında dokunulmazlığı yeniden canlandırmanın olabilirliğinden emin değildi. Ona göre eski sömürgeci güçler, bu tür hakları geri getirme irade ve gücünden yoksundu.¹¹ Bir yatırım yasası, “açıkça uymamanın tehlikeli ve etrafından dönmenin rahatsız edici olacağı normlar”ın yaratılmasında yararlı olurdu. Ama çözümün yalnızca bir hukuksal mühendislik işi olduğuna inanmak “adliyeciliği”, “sahte enternasyonalizmi” ve 1930'lardaki ekonomik diplomasi başarısızlıklarının yansımalarıyla birlikte kuruntulu bir “konferansçılığı” dışı vurmaktaydı.¹² Röpke, ihlalleri kimin dava edeceğini merak ediyordu. BM –Batılı devlet aklının, gelişmekte olan ülkelerin yanında Avrupa'nın sesinin zar zor işitilebileceği şekilde inşa ettiği örgütlenme– mi? Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesi mi? “Bu tür sorular sormak,” diyordu, “en

10. Ludwig Mises, “Economic Nationalism and Peaceful Economic Cooperation (1943),” *Money, Method, and the Market Process*, ed. Richard Ebeling (Norwell, MA: Kluwer Academic Publishers, 1990) içinde, 164.

11. Röpke, “Unentwickelte Länder,” 102.

12. A.g.e., 103. Sekiz yıl sonra aynı makalenin neredeyse tıpkı-basımında aynı duyguları tekrarladı. Wilhelm Röpke, “Die unentwickelten Länder als wirtschaftliches, soziales und gesellschaftliches Problem,” *Entwicklungsländer, Wahn und Wirklichkeit*, ed. Albert Hunold ve Wilhelm Röpke (Zürich: E. Rentsch, 1961) içinde, 52.

acı alay”ı yansıtır.¹³ Röpke’ye göre savaş sonrası uluslararası sistem kusurlu bir yapıydı. Küresel kapitalizm için doğru davranışı uygulamak için bu sisteme güvenmek ölümcül olurdu.

Röpke’nin gördüğü baş engel, tasarım engeli değil, daha zorlu olan kültür engeliydi. Alıcı uluslarda sermayenin güvenliğini güvenceye alacak ahlaki koşulların var olmadığını ve “bir kâhinin gözleriyle bile görülemeyecek kadar uzak” bir gelecekte de var olmayacağını öne sürdü.¹⁴ Ekonomik kalkınma düşüncesinin materyalizmi dediği şeyin karşısına, “ahlaki altyapı”nın önemini koydu.¹⁵ Bazı nüfusların, diyordu, küresel kapitalizm sisteminde başarılı olmak için gerekli özellikleri vardı, bazılarının yoktu –ve bu gerçeği çok az şey değiştirebilirdi.

Buraya kadar benim anlatım, kapitalizme güvenli bir dünya tasarlama girişimlerinde hukuk ile iktisadın birbirini nasıl tamamladığına odaklandı. Şimdi de Güney Afrika ile göz ardı edilen neoliberal ilişki örneğiyle üçüncü bir terimi –ırk değişkenini– aydınlatacağım. Güney Afrika ve Rodezya, İkinci Dünya Savaşından sonra dünyanın yeniden düzenlenmesinde sınır vakalar olarak görüldü. Küresel olarak vazgeçilirken bile, ırksal hiyerarşiyi bir yönetim stratejisi olarak uyguladılar. Güney Afrika 1948’de *apartheide* geçtik-

13. Röpke, “Unentwickelte Länder,” 105.

14. A.g.e.

15. Wilhelm Röpke, “Die Entwicklungsländer als Partner von Morgen,” *Das Ende der Kolonialzeit und die Welt von morgen*, ed. Ludwig Alsdorf (Stuttgart: Alfred Kröner, 1961) içinde, 206.

ten sonra, 1961’de özellikle Birleşmiş Milletler’de neredeyse evrensel bir övgü altında İngiliz Uluslar Topluluğundan ayrıldı.¹⁶ Rodezya, 1965’te tek taraflı bağımsızlık ilan edip Beyazların yönetimine girdi. Her iki ülke, oy hakkı konularında ve gündelik yaşamda Beyaz olmayan nüfusa karşı ayrımcılık yapan kurumsal düzenlemelerle çalıştı.

Uluslararası örgütlerce ve dünya kamuoyu tarafından kınanmasına rağmen, Güney Afrika ve Rodezya’nın uyguladığı alternatif dekolonizasyon versiyonunun, neoliberal hareket içinde savunucuları vardı. Burada MPS içinde bir bölünme görülüyor. Bir yanda, 1960’ların başında Beyaz Güney Afrika’nın en yüksek profilli tek destekçisi, neoliberal hareketin kurucularından biriydi: Röpke. Onu Güney Afrika *apartheid*ini katı bir biçimde savunmaya götüren yol, 1930’larda Alexander Rüstow’la birlikte liberalizmin zorunlu bir alt katmanı olarak ekonomi dışı bir çerçeve çağrısında bulunduğu andan itibaren başlayan kendine özgü bir yolculuktu. Dekolonizasyon çağında küresel ekonomik düzeyi geri getirme potansiyeliyle ilgili derinleşen kötümserlik ortamında Röpke, ırkın sözde asli karakteristiklerinde bir açıklama buldu ve eskiden kınadığı emperyalizmi yeniden değerlendirdi.

Röpke’nin *apartheid*le ilgili tutumu, birçok destekçisi için rahatsız edicidir. Bir istisna hariç, yakın zamanda Röpke’ye bilimsel yaklaşımlar, Güney Afrika’yı şevkle savun-

16. Shula Marks, “Southern Africa,” *The Oxford History of the British Empire*, ed. Judith M. Brown (Oxford: Oxford University Press, 1999) içinde, 567.

masına işaret etmekten sakınır; başka bakımdan kapsamlı olan bir biyografi, bundan hiç söz etmez.¹⁷ Retoriği, neoliberal hareketin 1920'lerden 1980'lere kadar, ırksal hiyerarşiyi açıkça savunmanın yalnızca marjinal bir rol oynadığı entelektüel tarihine de uygun değildir. Röpke'nin *apartheid* ile ilgili tutumu Hayek, Mises ve Heilperin gibi düşünürlerden uzaklaşıp ABD Yeni Sağının gelenekçi muhafazakârlarıyla, özellikle sömürgecilik karşıtı hareketlerde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Afrika kökenli Amerikalıların yurttaş hakları hareketinde Batı uygarlığının ilkelerine bir saldırı gören William F. Buckley'le ittifak kurmasına yol açtı.¹⁸ 1960'ların başında Röpke, Güney Afrika'yı ekonomik düzensizliğe karşı küresel cephenin en önemli temsilcisi olarak görmeye başladı. Onun kişisel neoliberalizm ve gelenekçi muhafazakârlık kaynaşmasında Güney Afrika'daki Beyaz

17. Quinn Slobodian, "The World Economy and the Color Line: Wilhelm Röpke, Apartheid, and the White Atlantic," *German Historical Institute Bulletin Supplement*, no. 10 (2014): 61–87. Güney Afrika'ya ve Röpke'ye ilişkin geniş ve bilgilendirici bir yaklaşım için bkz. Solchany, *Wilhelm Röpke, l'autre Hayek*, 390–404. Güney Afrika'dan söz etmeyen çalışmalar için bkz. Samuel Gregg, *Wilhelm Röpke's Political Economy* (Northampton, MA: Edward Elgar, 2010); Hans Jörg Hennecke, *Wilhelm Röpke: Ein Leben in der Brändung* (Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag, 2005); Razeen Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and Intellectual History* (New York: Routledge, 1998), bl. 7; Sylvia Hanna Skwiercz, *Der Dritte Weg im Denken von Wilhelm Röpke*, 2 cilt (Würzburg: Creator, 1988); Sara Warneke, *Die europäische Wirtschaftsintegration aus der Perspektive Wilhelm Röpkes* (Stuttgart: Lucius und Lucius, 2013); John Zmirak, *Wilhelm Röpke: Swiss Localist, Global Economist* (Wilmington, DE: ISI Books, 2001).

18. Bu transatlantik oluşuma ilişkin aydınlatıcı bir değerlendirme için bkz. David Sarras Rodríguez, " 'We Are All Europeans': Toward a Cosmopolitan Understanding of the American Traditionalist Right," *Transatlantic Social Politics: 1800–Present*, ed. Daniel Scroop ve Andrew Heath (New York: Palgrave Macmillan, 2014) içinde, 213–234.

üstünlüğü dünya ekonomisini güvenceye alan ekonomi dışı çerçevenin temel bir özelliği idi.

Başka hiçbir neoliberal, *apartheid*i Röpke'yle aynı şekilde savunmadı ve Röpke, bu konuda en güçlü açıklamalarını yaptığı sırada MPS'den istifa etmişti. Yine de bazı neoliberal düşünürler, kapsamlı bir ırk ayrımcılığı sistemi olarak *apartheid* ile Siyah nüfusa oy hakkı sorununu ayırt etti. Bu bölümün başında Machlup'un yaptığı gibi, istikrarı ve refahı korumak için demokrasinin belli halklar için kısıtlanabileceğini öne sürdüler.¹⁹ Genellikle anlaşıldığı şekliyle siyasal özgürlüğü kısıtlamak, bazı koşullarda ekonomik özgürlüğü korumak için gerekliydi. Milton Friedman, John Davenport ve Shenfield gibi önde gelen neoliberaler, bu mantıkla hareket edip Güney Afrika'da genel oy hakkına karşı çıktı.

Eşit oy hakkının en önemli eleştirmeni, özgürlükçü harekette "Güney Afrika'daki *apartheid*in ilk ve en tutkulu muhalifleri"nden biri olarak ünlenen kişiydi: 1948'den itibaren MPS üyesi, Londra Ekonomi Okulunda (LSE) okumuş Britanyalı ekonomist William H. Hutt.²⁰ Hutt'ın ünü 1964 tarihli kitabı *The Economics of the Color Bar*'a dayanır.²¹ Kitap emek piyasalarında ayrımcılığa karşı olduğu halde, yetkilendirilmiş bir nüfusun bozucu etkilerine karşı piyasa-

19. Fritz Machlup, "Liberalism and the Choice of Freedoms," *Roads to Freedom: Essays in Honour of Friedrich A. von Hayek*, ed. Erich W. Streissler (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1969) içinde, 142.

20. <https://mises.org/library/economics-colour-bar>; W. H. Hutt'tan F. A. Hayek'e, 21 Haziran 1948, Hayek Papers, kutu 76.

21. W. H. Hutt, *The Economics of the Color Bar* (Londra: Andre Deutsch, 1964).

ya bağışıklık kazandırmak için oy hakkının gözden geçirilip düzeltilmesini öneriyordu; açıkça Hayek'ten esinlenmişti. 1940'lardan 1980'lerde ölene kadar Hutt, hem Güney Afrika hem de Rodezya için, demokrasinin olumsuz etkilerini gidermek amaçlı ağırlıklı oy imtiyazı modelini destekledi. Diğer neoliberallerden de destek alan Hutt renk körü bir piyasayı destekledi, ama önce siyah ve beyaz gören, sonra oyları zenginlere ve yoksullara farklı bölüştüren bir seçim sandığıyla birlikte.

Güney Afrika'yla ilgili burada irdeleneceğimiz son tutum, Hayek'in tepkisidir. Ülkeyi iki kez ziyaret eden Hayek, *apartheid* "hem adaletsiz hem de yanlış" diye kamuoyu önünde kınarken açık ve netti.²² Yine de en sert sözlerini uluslararası örgütlerin, *apartheid* Güney Afrika'sını iç politikalarını değiştirmeye zorlamak için, yaptırımlara ve ambargoya başvurma girişimlerine ayırdı. Neoliberal dünya yönetişimi tarzı, Röpke'nin bir ırklar dünyasına başvurusundan çok Hayek'in ve Hutt'ın *apartheide* tepkilerine yansdı. Hutt demokrasi konusunda, ekonomik korumacılık ve yeniden bölüşüm olasılığını azaltacak kısıtlamalar önerdi; Hayek'in militan küreselciliği, küreselleşmiş bir ahlakın yıkıcı taleplerine karşı bütünlüğün korunması gerektiğini öne sürdü.

22. F. A. Hayek, "Internationaler Rufmord," *Politische Studien*, special issue no. 1 (1978): 45.

Beyaz azınlık yönetiminde bir ülke olarak Güney Afrika, dekolonizasyon dünya çapında yaygınlaştıkça giderek artan bir uluslararası denetime maruz kaldı. Güney Afrika'nın Transvaal bölgesinde polisin, ırk ayrımcı geçiş yasalarına karşı gösteri yapan altmış dokuz kişiyi öldürdüğü 1960 Sharpeville Katliamı ve ardından Güney Afrika'da *apartheid* karşıtı bütün grupların yasaklanmasından sonra ülkenin ırkçı bir polis devletinden başka bir şey olduğunu savunmak daha da zorlaştı.²³ Amerika Birleşik Devletleri, Eisenhower yönetiminin BM'de ilk kez *apartheid* karşıtı bir kararı imzaladığı 1958'de başlamak üzere rejimi resmi olarak eleştirdi.²⁴ Bilim insanları, özellikle bir uranyum ve diğer stratejik minerallerin kaynağı olarak Güney Afrika'ya yaslandığı için ekonomik bağ ve siyasal ilişkileri tehlikeye atmadan, Güney Afrika'ya karşı, 1963'te kısmi bir silah ambargosu da dahil olmak üzere simgesel eylemlerle Afrika ve Asya kamuoyunu yatıştırmaya çalışan ABD hükümetinin oynak çizgisinin izini sürmüştür.²⁵

23. Eleştirilerin artması konusunda bkz. Ryan M. Irwin, *Gordian Knot: Apartheid and the Unmaking of the Liberal World Order* (New York: Oxford University Press, 2012). 1963'te BM'de Özel Apartheid Komitesi oluşturuldu. Roland Burke, *Decolonization and the Evolution of International Human Rights* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010), 60.

24. Thomas Borstelmann, *The Cold War and the Color Line: American Race Relations in the Global Arena* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001), 124.

25. A.g.e., 155.

Röpke, Güney Afrika'ya ilişkin “olumlu bir değerlendirme girişimi” dediği makaleyi 1964'te bu atmosferde yazdı. Makalede “Güney Afrikalı Zenci, yalnızca son derece farklı bir ırkın insanı değil, aynı zamanda tamamen farklı bir uygarlık tipinden ve düzeyinden gelir” diyordu.²⁶ Güney Afrika'yı “dünya ekonomisinde en zengin ve –bazı bakımlardan– yeri doldurulamaz ülkelerden biri” olarak niteleyen Röpke, “alışılmadık ölçüde elverişli iklim koşullarında yaşayan, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlananla karşılaştırılabilen öncü bir ruha sahip Beyaz nüfusun olağanüstü nitelikleri”ni övüyordu.²⁷ Ülkenin en dikkate değer özellikleri turistlere çekici gelmesi, “görece uygun vergi yapısı” ve dış yatırıma sunduğu yüksek getiriydi.²⁸

Röpke'ye göre *apartheid* politikası baskıcı değildi. Aksine, “Güney Afrika'nın, ülkenin ihtiyaçlarına uygun ‘kalkınma yardımı’ ve ‘dekolonizasyon’ politikası izlediği özel bir biçim”di.²⁹ Bu, gerekliydi; çünkü Beyaz olmayan Güney Afrikalılar “ziyadesiyle uygarlaşmış Beyazlarla gerçek ruhsal ve siyasal bütünleşmeyi dışlayan bir gelişme evresin-

26. Wilhelm Röpke, “South Africa: An Attempt at a Positive Appraisal,” *Schweizer Monatshefte* 44, no. 2 (Mayıs 1964): 8. Makalenin özgün basımı: “Südafrika: Versuch einer Würdigung,” *Schweizer Monatshefte* 44, no. 2 (1964): 97–112. Alıntılar Information Service of South Africa'nın İngilizce baskısından. Röpke, bir yıl önce benzer duygularla daha kısa bir makale yayımladı. Bkz. Wilhelm Röpke, “Wege und Irrwege der Apartheid,” *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, October 18, 1963.

27. Röpke, “South Africa,” 3.

28. A.g.e.

29. A.g.e., 10. Röpke'nin bu terimleri tırnak içinde kullanması, kategori olarak geçerlilikleri konusunda kuşkusunu gösterir.

de”ydi “ve şu anda siyasal, kültürel ve ekonomik düzenin destekçileri olan Beyazları alt etmekle tehdit edecek kadar kalabalıklar.”³⁰ İsrail’le bir paralellik kurup, Yahudi nüfusun Araplarla ilişkisinde olduğu gibi, Siyah nüfusa tam siyasal eşitlik vermenin “ulusal intihar” olacağını yazdı.³¹

1930’larda ve 1940’lardan itibaren bir çözümleme kategorisi olarak ırkın ya çok az rol oynadığı ya da hiçbir rol oynamadığı yazılarından –ve anti-Semitizme karşı Nazi Almanyası’ndan göç etmesine yol açan ilkeli duruşundan– sonra, 1960’larda Röpke’nin siyasal coğrafyasında Güney Afrika’nın Beyaz bir kale olarak övüldüğünü görmek çarpıcıdır.³² Ülkenin “başka bir Kongo ya da Endonezya”ya dönüşmesini önlemek için, “kıtanın Siyah denetimindeki kuzey bölümünü Beyaz denetimindeki güneyden” ayıracak “bir Zambezi hattı” çağrısında bulundu.³³ Irksal farklılık, ekonomi ve realpolitik nedenlerle Röpke, Güney Afrika’da Beyaz üstünlüğünün devam etmesi gerektiğine inanıyordu.

Güney Afrika hükümeti, retorik mühimmattan ötürü minnettardı. Makalenin yer alacağı kitabın üç çevirisini ve on altı bin kopyasını sipariş etti.³⁴ Ertesi yıl Amerika

30. Wilhelm Röpke, “Conceptions and Misconceptions of Apartheid,” *Africa Institute Bulletin* 4, no. 1 (1964): 25. Bu, Röpke’nin “Wege und Irrwege der Apartheid” başlıklı makalesinin bir çevirisidir.

31. Röpke, “South Africa,” 13.

32. Irksal farklılığa yaptığı az sayıdaki göndermelerin birinde Röpke, ilk kez 1942’de yayımlanan bir kitabın bir bölümünü, Almanyada seyahat eden Afrika kökenli bir Amerikalıyla ilgili empati uyandıran bir anekdotla bitirdi. Wilhelm Röpke, *The Social Crisis of Our Time* (Chicago: University of Chicago Press, 1950), 194.

33. Röpke, “South Africa,” 15.

34. Hunold’dan Röpke’ye, 15 Ağustos 1964, Röpke Archive Institute for Economic

Birleşik Devletleri'nde dağıtılmak üzere makalenin yirmi bin ayrı basımını sipariş etti.³⁵ *Apartheid*i savunanlar, kendi makalelerinde Röpke'den alıntılar yaptı.³⁶ Röpke, Güney Afrika konusunda, tutumlarından da uzaklaştığı alışılmış Avrupalı müttefiklerine yaslanamazdı. Ekonomik-liberal İsviçre gazetesi *Neue Zürcher Zeitung*'un otuz yıldır Röpke'yle birlikte çalışan editörleri, onun Hendrik Verwoerd'un rejimi için gösterdiği gayreti paylaşmadı.³⁷ Röpke, Temmuz 1964'te Zürih'te Afrika üzerine verdiği bir dizi konferansın parçası olarak makalesini sunduğunda, gazete, yabancı öğrencilerin bir protesto açıklamasını yayımladı.³⁸ Röpke, konferans dizisini örgütleyen İsviçreli iş insanı, eski MPS Avrupa sekreteri ve 1960'ların ortasından itibaren başlıca iş ortağı Albert Hunold'a yazdığı mektupta "Bu NZZ entelektüelleri, gerçek bir yamyamın konuşmasına izin verene kadar tatmin olmayacak" dedi.³⁹ Röpke, konferans dizisinde başka bir konuşmacının, savaştan sonra yaptığı Batı uygarlığı savunmasının yanı sıra, Üçüncü Reich'ta da *The Ascendancy of the White Race* (Beyaz Irkın Yükselişi) adıyla Beyaz-üstünlükçü bir monografi yayımladığı anlaşılınca

Research, Köln (bundan sonra RA olarak anılacak), dosya 22, s. 259.

35. Röpke'den Hunold'da, 28 Ağustos 1965, RA, dosya 23, s. 313.

36. Afrikaans-Deutsche Kulturgemeinschaft, "Wenn die Nashörner stampfen: Deutscher Jurist über den Alexander-Prozess," ADK-Botschaft, Ocak 1964, RA, Panzerschrank, s. 596.

37. NZZ ile ortaklığı konusunda bkz. Hennecke, *Wilhelm Röpke*, 129.

38. "Zur Diskussion über den Afrika-Vortragszyklus," *Neue Zürcher Zeitung*, 21 Temmuz 1964.

39. Röpke'den Hunold'a, 16 Ocak 1965, RA, dosya 22, s. 203.

eleştiriyile karşılaşan Alman sömürge tarihçisi Wahrhold Drascher'in de yer almasına destek oldu.⁴⁰ Kişisel bir mektupta Drascher, Röpke'nin Güney Afrika üzerine makalesini "seçkin" diye övdü.⁴¹

Röpke ve Hunold, Güney Afrika konusunda, MPS grubunun çekirdeğiyle ayrı düştüklerinin bilincindeydi. Hunold, Güney Afrika'dan Röpke'ye yazdığı mektupta, eski neoliberal ortakları Hayek "şimdi bir insan-bir oyu ve ırk karışımını savunuyor" dedi. Saygısızca bitirdi: "artık Hayek'le ilgili hiçbir şey beni şaşırtmaz."⁴² Röpke ile Hunold *apartheid* sorununda başmüttefiklerini Avrupa'nın neoliberal ortamında değil, ABD Yeni Sağının, Beyaz egemenliği ilkesini savunmaya daha istekli bir topluluğun kısmen örtüşen çevrelerinde buldu.⁴³ 1950'lerde Röpke, Avrupa bütünleşmesi, savaş sonrası yeniden inşa ve uluslararası ekonomi konularında ABD muhafazakâr hareke-

40. Röpke'nin savunma mektubu için bkz. Röpke'den Eberhard Ernst Reinhardt'a, 18 Ağustos 1964, RA, Panzerschrank, mektup 1, s. 615. Bkz. Wahrhold Drascher, *Die Vorherrschaft der Weissen Rasse: Die Ausbreitung des abendländischen Lebensreiches auf die überseeischen Erdteile* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1936); Wahrhold Drascher, *Schuld der Weißen? Die Spätzeit des Kolonialismus* (Tübingen: Verlag Fritz Schlichtenmeyer, 1960). Drascher'in kategorilerinde 1945'ten önce ve sonra görülen farklılık ve süreklilik konusunda bkz. Katrina Hagen, "Internationalism in Cold War Germany" (doktora tezi., University of Washington, Seattle, 2008), 65–71.

41. Drascher'den Röpke'ye, 15 Mayıs 1964, RA, Panzerschrank, mektup 1, s. 584.

42. Hunold'dan Röpke'ye, 3 Ekim 1965, RA, dosya 23, s. 304.

43. ABD Yeni Sağının temel bağlamı yerliydi. Nancy MacLean, "Güneyde Beyaz egemenliğini savunma"nın, muhafazakâr hareketin farklı damarları arasında "birleştirici bir güç" olduğunu öne sürdü. Nancy MacLean, "Neo-Confederacy versus the New Deal: The Regional Utopia of the Modern American Right," *The Myth of Southern Exceptionalism*, ed. Matthew D. Lassiter ve Joseph Crespino (New York: Oxford University Press, 2009) içinde, 313–315.

tinin sabit bilgi kaynağıydı. Hareketin sembolik önderleri Buckley ve Russell T. Kirk, Röpke'yle kapsamlı bir biçimde yazıştı ve işbirliği yaptı; 1955'te, Yeni Sağın sancak gemisi yayınları *National Review* ve *Modern Age*'in ilk sayılarının künyesinde onun da adı vardı.⁴⁴ 1956'da Buckley, kendini Röpke'nin "çömez"i ilan etti.⁴⁵ Mektuplarında Kirk, Röpke'nin etkisine borcunu ifade etti ve "ekonomik düşünceyi insanileştirmek" için en iyi umut diye övdü.⁴⁶ Röpke'nin Güney Afrika yazısı yayımlandıktan sonra özgürlükçü köşe yazarı Lawrence Fertig bir tebrik mektubu yazıp Röpke'nin düşüncelerine "çok katkıda bulunduğunu" kabul ettiği makalesini yazarken gösterdiği "cesaret"i ve "büyük asaleti" takdir etti.⁴⁷ MPS'nin adını öneren Stanford Üniversitesi tarım ekonomisti ve Alman mülteci Karl Brandt, makale için "çok rafine ve aynı zamanda muazzam güçlü bir özgürlük felsefesi açıklaması" dedi.⁴⁸ Buckley, Verwoerd hükümetini savunan kendi makalesini yayımladıktan sonra, Röpke'nin övgüsünden dolayı "gururdan göğsünün kabardığını" yazdı.⁴⁹

44. Buckley'in Röpke'ye yakınlığı, *National Review*'un tutumuna kuşkuyla bakan Hayek'le ilişkisi çelişkiliydi. Angus Burgin, *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Depression* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012), 138-140.

45. Buckley'den Röpke'ye, 25 Nisan 1956, RA, DVD 11, s. 460.

46. Kirk'ün biyograficisi, Kirk'ün Röpke'yi "sık sık överken," "Mises'in sosyal felsefesinde asli olarak var olan ahlaki izolasyonu reddettiğini" belirtir. W. Wesley McDonald, *Russell Kirk and the Age of Ideology* (Columbia: University of Missouri Press, 2004), 168; Kirk'ten Röpke'ye, 14 Şubat 1955, RA, DVD 2, s. 150.

47. Lawrence Fertig'den Röpke'ye, Ocak 1965, RA, dosya 22, s. 96.

48. Brandt'tan Röpke'ye, 8 Aralık 1964, RA, dosya 22, s. 31.

49. Bill'den [Buckley] Röpke'ye, 25 Şubat [1963], RA, dosya 21, s. 576. Zamanlama

Röpke'nin ırkçılığını, serbest ticaret ve serbest sermaye dolaşımı koşullarıyla demokratik kendi kaderini tayin hakkını kabul eden neoliberal dünya düzeni söylemiyle nasıl uzlaştırıyoruz? Bölüm 2'de sözü edildiği gibi, 1930'lar da Röpke'nin Büyük Bunalımla ilgili düşünceleri, ekonomi dışı faktörleri dünya ekonomisini korumak için çok önemli görmesine yol açtı. Ona göre 1914'ten önce altın standardına ve serbest sermaye ve mal dolaşımına bağlılık, "bir tür yazılı olmayan *ordre public international*, laikleşmiş bir Res Publica Christiana" işlevi görmüş, "bu yüzden tüm yerküreye yayılmış" ve "dünyanın siyasal ve ahlaki bütünleşmesi"ne yol açmıştı.⁵⁰ Bir bilim insanının işaret ettiği gibi, sistem ulusal yasalar kadar "gayriresmi kısıtlamalara, yani hukuk dışı standartlara, uzlaşımlara ve ahlaki kodlara" da dayanmaktaydı.⁵¹ Röpke'nin görüşüne göre uluslararası bir derneğe üyelik, serbest piyasada sorumlu bir oyuncu olmakla eşanlamlıydı. Liberal dünya düzeni, Hristiyan bir düzenin vârisi, resmi olarak yönetilmeyen bir ekonomik beklentiler ve etkileşim tarzları sistemi olarak tanımlandı: Bireysel ekonomilerin girip çıkabildiği, ama uluslararası kurumların yasayla var edemediği bir değerler topluluğuydu.

Röpke'nin "Batı dünyasının parlak güneşli günleri" dediği 1914 öncesi dönem anlatısının çerperinde, on doku-

göz önüne alındığında makalenin, Buckley'in devlet fonuyla Güney Afrika'ya yaptığı gezinin raporu olduğu neredeyse kesindir. William F. Buckley, "South African Fortnight," *National Review*, Ocak 15, 1963.

50. Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order*, 74, 158.

51. A.g.e., 139.

zuncu yüzyılın aynı zamanda yeryüzünün çoğunun Avrupa güçleri arasında bölüşüldüğü yüksek emperyalizm çağı olduğu gerçeği vardı.⁵² Hem uluslararası toplumun dinsel temelini yok olduğu hem de “Batı” topluluğunun dekolonizasyonla parçalandığı savaş sonrası dünyada ne yapılmalıydı? 1950’lerde Röpke’nin karşı karşıya kaldığı açmazı, diğer birçok muhafazakâr ve aslında merkeziler de paylaşıyordu: Beyaz olmayan dünyanın denetimini kaybetmeden imparatorluk nasıl sona erdirilebilir?⁵³ Röpke, sömürgecilik sonrası ulusları akran olarak kabul edecek demokratik bir dünya yönetimi önerisini, Batının ölüm arzusu olarak görerek önemsemedi; “özgür dünya”nın, diyordu, “intihar etmesi” beklenemez.⁵⁴

Röpke’nin somut önerilerinden biri, 1930’larda Robbins ve Hayek’in önyak olduğu çizgide bir federasyon biçimiydi: Uluslar biçimsel siyasal egemenliğe ama sınırlardan serbest sermaye ve yatırım akışının düzenlediği azaltılmış bir ekonomik özerkliğe sahip olmalıydı.⁵⁵ Röpke’nin yeniden inşa edilen bir Batı Almanya’ya, ihracat-yönelimli olmayı önermesi, kısmen, küresel piyasadaki değişikliklere duyarlılığın büyük ölçekli ve uzun erimli planlama girişimlerini kısıtlayacağı

52. Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration* (Dordrecht: D. Reidel, 1959), 3.

53. Bkz. Matthew Connelly, “Taking Off the Cold War Lens: Visions of North–South Conflict during the Algerian War for Independence,” *American Historical Review* 105, no. 3 (2000): 753–769.

54. Röpke, *International Order and Economic Integration*, 22.

55. A.g.e., 45.

düşüncesinden kaynaklanmaktaydı.⁵⁶ Küresel görüşü, Bernhard Walpen'in neoliberal düşüncenin temel bir özelliği olarak gördüğü, “bir bütün olarak toplumun özgürleştirici tasarımı” için kolektif karar alma kapasitesini ortadan kaldıracak yetki adem-i merkeziyetçiliği çağrısında bulunan “yeniden eklemlenmiş federalizmle” tutarlıydı.⁵⁷ Robbins ve Hayek'in görüşünde olduğu gibi, gevşek bir dünya federasyonu, kitlesel popüler beklentilerin gerçekleşmesini önlemeye yardımcı olacaktı; çünkü her zaman var olan sermaye kaçıışı tehdidi, özgürleştirici sosyal politika kampanyalarını dizginleyecekti. Varlıklarıyla birlikte çekip giderek tepkilerini ortaya koyan ekonomik aktörler, yerli refah devletleri inşa etme projeleri üzerinde en kesin düzeltici olacaktı.⁵⁸

Röpke, açık dünya ekonomisinin disiplin sağlama işlevine, daha önce Batının tehdit altında olduğu bir ânı hatırlatıp “kapılara dayanan Hannibal” dediği şeye tepki olarak uygarlık bloklarının daraltılmasının eşlik edeceğini öngörüyordu.⁵⁹ Röpke'nin Hannibal'ı, muhafazakâr Alman söyleminde Asyalı olarak nitelenen Sovyetler Birliği'nden çok sömürge olmaktan çıkan dünyaydı. “Ne kadar çok Avrupalı olmayan büyük güç ortaya çıkarsa ve öteki kıtaların

56. Helge Peukert, *Das sozialökonomische Werk Wilhelm Röpkes*, cilt 1 (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1992), 86.

57. Bernhard Walpen, *Die offenen Feinde und ihre Gesellschaft: Eine hegemonietheoretische Studie zur Mont Pelerin Society* (Hamburg: VSA-Verlag, 2004), 278.

58. Röpke'nin refah devleti eleştirisi için bkz. Keith Tribe, *Strategies of Economic Order: German Economic Discourse, 1750–1950* (New York: Cambridge University Press, 1995), 240.

59. Röpke, *International Order and Economic Integration*, 51.

uygarlıkları bize küçümseyen bir özgüvenle bakmaya başlarsa,” diyordu, “Avrupalılar arasında manevi ve ahlaki homojenlik duygusunun güçlü bir biçimde artması da o kadar doğal ve zorunlu olur.”⁶⁰ Kuşatılmış topluluğun sınırları okyanusun ötesine uzanmaktaydı. Ona göre “Avrupa’nın manevi ve siyasal bütünleşmesi... ancak Atlantik’in her iki yakasında *bütün* Batı dünyasının direniş potansiyelinin daha yüksek bir bileşiminin ve örgütlenmesinin parçası olarak anlamlı olur.”⁶¹ Ahlaki olarak güçlendirilmiş bir Garp Kalesi, Batının sınırlarını çizen ahlaki topluluktan kopuk Batı dışı dünyanın cesaretlenen halklarına karşı zorunlu bir savunma olarak yükselecekti.⁶²

Röpke’nin normatif Batı görüşü ve küresel ırk düzenindeki değişimlerle ilgili kaygıları, tarihçilerin yüzyılın başında Anglo-Amerikan birliği çağrılarından 1930’larda ve 1940’larda Clarence Streit’in Amerika Birleşik Devletleri’nin Büyük Britanya ve Batı Avrupa’yla federalist kaynaşmasına ilişkin görüşlerine kadar izini sürdüğü Atlantikçilikle büyük ölçüde örtüşmekteydi.⁶³ Bölüm 6’da göreceğimiz gibi Röpke, bürokrasiyi şişireceği ve Batı Avrupa’da sosyalist

60. A.g.e., 49

61. A.g.e., 54.

62. Röpke’nin 1944’te *Occident (Batı)* adında bir dergi kurmaya kalkışması dikkate değerdir. Walpen, *Die offenen Feinde*, 99.

63. Bkz. Duncan Bell, “Project for a New Anglo Century: Race, Space and Global Order,” *Anglo-America and Its Discontents: Civilizational Identities beyond West and East*, ed. Peter J. Katzenstein, 33–55 (New York: Routledge, 2012) içinde; Clarence K. Streit, *Union Now: A Proposal for a Federal Union of the Democracies of the North Atlantic* (New York: Harper and Bros., 1939); Valérie Aubourg, Gérard Bossuat ve Giles Scott-Smith, ed., *European Community, Atlantic Community?* (Paris: Éditions Soleb, 2008).

eğilimleri güçlendireceği gerekçesiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yaratılmasına karşı çıktı.⁶⁴ Onun yerine, Britanya'yı kapsayacak ve federalist görüşüyle tutarlı bir biçimde, uluslarüstü planlama organlarını değil, ama serbest ticaret ve döviz gerektirecek bir Avrupa Serbest Ticaret Bölgesini savundu.⁶⁵ Bir bilim insanının gözlemlediği gibi, Röpke ve Ludwig Erhard, bütünleşmenin "Atlantik Topluluğu pahasına" gerçekleşmemesi gerektiğine inandı ve görüşlerini "Batının siyasal, sosyal ve tarihsel benzerliklerini vurgulayan Batı kavramı"na dayandırdı.⁶⁶

Röpke'nin görüşüne göre ortak Hristiyan miraslarıyla birbirine bağlanan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika, 1914'ten sonra kaybolan liberal uluslararası ekonomik düzeni geri getirme sorumluluğunu taşımaktaydı. Diğer neoliberal düşünürler 1945'ten sonra kültür ve ırkın merkeziliğine vurguyu azalttı, ama Röpke öneminde ısrar etti. "İrk fanatizmi," diyordu 1965'te, "ethnos, ırk denilen bir şeyin var ve temel önemde olduğunu inkâr etmeyi haklı çıkarmaz."⁶⁷ Dipnotlarda verdiği literatür, hiyerarşik biyolojik özcülüğüyle çarpıcıdır. "Etnopsikoloji" alanı için önerdikleri arasında, "zihinsel

64. Rachel S. Turner, *Neo-liberal Ideology: History, Concepts and Policies* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008), 88–89.

65. Anthony James Nicholls, *Freedom with Responsibility: The Social Market Economy in Germany, 1918–1963* (New York: Oxford University Press, 1994), 341–347.

66. Milene Wegmann, *Früher Neoliberalismus und Europäische Integration: Interdependenz der nationalen, supranationalen und internationalen Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft (1932–1965)* (Baden-Baden: Nomos, 2002), 326.

67. Wilhelm Röpke, "Südafrika in der Weltwirtschaft und Weltpolitik," *Afrika und seine Probleme*, ed. Albert Hunold (Zürich: Eugen Rentsch Verlag, 1965) içinde, 130.

kapasite, soğuk ve ılıman iklimlere uyum sağlamış haklar ve ırklar arasında yeterli, sıcak iklimlere uyulanmış olanlar arasında yetersiz olma eğilimindedir” sonucuna varan ve “rasyo- nel düşünmeye yetenekli olmayan nüfusların egemen olduğu ulus-devletlerin elindeki ölümcül güç” uyarısında bulunan bir inceleme vardı.⁶⁸ Biyolojik ırkın sosyal bilimlerin çoğu için ya marjinalleşmekte olduğu ya da yeniden kodlandığı bir za- manda, Röpke, onu çözümlemesinin merkezine yerleştirdi.

KÜRESEL NEW DEAL'A KARŞI

Röpke'nin yeniden inşa edilmiş Batı görüşünde Amerika Birleşik Devletleri anahtar bir rol oynadı. Yine de 1950'ler- de Röpke, ABD hükümetinin dünya düzeninin dağılma- sını hızlandırmak için elinden gelen her şeyi yaptığını düşünüyordu. Sorunlar, New Deal'le birlikte başlamıştı. Örgütlü emek, korumacılık ve planlama ekonomik süreç- leri “siyasallaştırmış” ve liberal uluslararası ekonomik ilişki- lerin temellerini aşındırmıştı.⁶⁹ Müdahaleci devlet, çalışan nüfusu güçlendirmeye ve ulusal-ülkesel mekân içinde yaşam standartlarını yükseltmeye çalıştığı için, liberal dünya ekonomisinin düşmanıydı. Savaş sonrası uğrakta

68. A.g.e., 129. Atıfta bulunulan eser: Nathaniel Weyl ve Stefan Possony, *The Geography of Intellect* (Chicago: Henry Regnery, 1963), 288. Daha fazla alıntı için bkz. Robert Vitalis, *White World Order, Black Power Politics* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2015), 152.

69. Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order*, 139.

ABD hükümeti, bu beklentileri önce Batı Avrupa'ya, ardından sömürge olmaktan çıkan dünyaya ihraç ediyordu. Dünyanın ekonomik anayasası –devletler dünyası ile dünya ekonomisi arasında katı bir bölünme– Amerikan politikasıyla aşınıyordu.

Muhafazakâr ABD yayını *The Freeman*'deki ilk makalelerinin birinde Röpke, dünya için New Deal'ın savaş zamanı görüşünü hedef aldı. 1941'den Roosevelt'in Dört Özgürlüğünün sosyo-ekonomik vaadine atıfta bulunarak, “gerçek liberalin, özgürlüğün özünü kolektivizme teslim eden Yoksulluktan Kurtulma Özgürlüğü gibi dilbaz ifadelere kanması olası değildir” dedi.⁷⁰ Atlantik Şartı ilan edildiğinden itibaren Röpke, bir bilim insanının ifadesiyle, “topyekûn savaşın diğer yüzü”, “savaş için seferber olanlar arasında bir refah devleti olacağı beklentisinin” yaygınlaşacak olmasından korkmuştu.⁷¹ Roosevelt, savaşı kazanmak için Röpke'nin “eşitlikçilik” dediği cinin şişeden çıkmasına izin vermişti ve onu tekrar şişeye sokmak zor olacaktı. Demokrasi kategorisini ekonomik içerikle doldurmanın, feci biçimde istikrarsızlaştırıcı sonuçları olacaktı.

New Deal'ın uluslararasılaşmasının ilk sonucu, savaş sonrası Batı Avrupa'da ortaya çıkan değişik planlama denemeleriydi.⁷² 1950'de Britanya ve Fransa'ya Marshall

70. Wilhelm Röpke, “The Malady of Progressivism,” *The Freeman*, 30 Temmuz 1951, 690.

71. Josef Mooser, “Liberalismus und Gesellschaft nach 1945: Soziale Marktwirtschaft und Neoliberalismus am Beispiel von Wilhelm Röpke,” *Bürgertum nach 1945*, ed. Manfred Hettling ve Bernd Ulrich (Hamburg: Hamburger Edition, 2005) içinde, 152.

72. Planlama çeşitleri konusunda bkz. Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since*

Planı yardımına yönelik saldırısında Missouri'li bir senatör Röpke'nin gözlemlediği ironiyi, "Batı Avrupa'yı kolektivist, milliyetçi ekonomik politika çamurundan çıkarması gereken Marshall Planının bir üst-devlet düzeyinde yeni bir üst-kolektivizm yaratma tehlikesi doğurmuş olması" ironisini aktardı.⁷³ Röpke renkli terimler önerdi; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) planlama organlarına ABD desteğini "kaba büyük-perestlik ve tekno-perestlik" diye suçladı.⁷⁴ Uluslararası örgütlerin, planlamanın zararlı etkilerini daha geniş bir ölçeğe yayma tehlikesi vardı. 1952'de Amerikan Girişim Birliği (Amerikan Girişim Enstitüsü), öncelikle Britanyalı ve Fransız Keynesçiler tarafından yazılan BM "Tam İstihdam İçin Ulusal ve Uluslararası Önlemler Raporu"na (1949) Röpke'nin yönelttiği eleştiriyi yayımladı.⁷⁵ Röpke, "bu yanıltıcı ve acı acı tartışılan" tam istihdam "kavramına dayanan konu kadar çekici görünen ama bir o kadar da tehlikeli olabilen başka hiçbir ekonomik konu" olmadığını yazdı ve raporun, "ulusal planlama"dan "uluslararası planlama"ya tehlikeli geçişin işareti olduğu uyarısında bulundu.⁷⁶

1945 (New York: Penguin, 2005), 69–71.

73. 1950 Cong. Rec. 0503, 3 Mayıs 1950, s. 6222. Alıntı, 1957'de on yedi kongre üyesinin destek olduğu ve Ticaret Odasının ulusal dergisinde yayımlanan bir incelemede tekrarlandı: "Adverse Effects of Expanding Government," *Nation's Business* 45, no. 9 (Eylül 1957): 39–94, at 89.

74. Aktaran Wegmann, *Früher Neoliberalismus*, 317.

75. Röpke, *The Economics of Full Employment*; J. F. J. Toye ve Richard Toye, *The UN and Global Political Economy: Trade, Finance, and Development* (Bloomington: Indiana University Press, 2004), 93.

76. Röpke, *The Economics of Full Employment*, 5, 31.

1961’de Kennedy’nin Yeni Sınır (New Frontier) programının ilanıyla birlikte Röpke, eleştiri odağına yerleştirecek başka bir “Yeni” oluşum buldu. Nisan 1963’te *Wall Street Journal*’da “Washington’ın İktisadı: Alman Bir Bilim İnsanı Ülkenin Mali Sosyalizme Geçtiğini Görüyor” başlıklı yarı sayfalık bir başyazı yayımladı. Yayım ateşi, New Deal ile Yeni Sınır ilişkilendirerek başlıyordu: “Otuz yıl önce, Başkan Roosevelt’in ‘New Deal’ adına izlemeye başladığı ekonomi politikalarını ağır bir biçimde eleştiren bir makale yayımladım.” Başkan Kennedy’nin “Yeni Sınır”ı, diyordu Röpke, daha az kaygı verici değildi. “‘New Deal’ ile ‘Yeni Sınır’ arasındaki benzerlik, yalnızca iş dünyasının özgüveninde genel bir gerilemede değil, açıkça cüretkâr bir ‘büyük hükümet’ övgüsünde ve bu tartışmalı ideale hizmet eden mali megalomanide de ifade buluyor.” Her iki program da sendikaların artan ücret taleplerine teslim oluyor ve “zamanımızın giderek daha fazla merkezileşen devletinin asalak bir sarmaşık gibi toplumu ve ekonomiyi sarma eğilimi”ni ifade eden enflasyoncu bir parasal genişleme politikasını paylaşıyordu.⁷⁷

Yeni Sınırın özel tehlikesi, fiilen küresel bir New Deal olmasıydı. Röpke’nin metaforu genişletilerek, genişleyen bir devlet kredili dış yardım programıyla ve Kennedy’nin İlerleme İttifakının bir parçası olarak Amerikan Serbest İş Kalkınma Kurumunun kurulması da dahil, sendikaların

77. Wilhelm Röpke, “Washington’s Economics: A German Scholar Sees Nation Moving into Fiscal Socialism,” *Wall Street Journal*, 1 Nisan 1963.

daha saldırganca kullanılmasıyla devlet sarmaşığının dışarıya doğru yayıldığı söylenebilirdi. Röpke dış yardıma, “kolektivist politika düşünce ve yöntemlerini dünya ekonomisine taşıyan büyük eylem” dedi ve modern refah devletini Batıdan, Röpke’nin “gelişmemiş” dediği dünyaya (normatif “azgelişmiş” teriminden bilinçli olarak sakınıyor) “aktarılması”nı öneren kişi olarak ekonomist Gunnar Myrdal’ı seçti.⁷⁸

Röpke makalesinde, Keynesçi büyüme modeli ve modernleşme teorisinin iki yazarına, John Kenneth Galbraith ve Walt Whitman Rostow’a, adlarını da vererek hücum etti ve Rostow’un, “Rooseveltçi hokkabazlığın... Prof. Rostow’un sandığı kadar Marx’ınkinden uzak olmayan ekonomik determinizm kılığında yeni bir versiyonu”nu tavsiye ettiğini savundu. Modernleşme teorisinde içerilen küresel ekonomik eşitlik vaadi aslında Röpke’nin “yaşamcılık standardı” dediği şeyi teşvik etmekle, “komünizmin şimdiki gücüne ilerlemesinde, komünist tank, roket ve taburların toplamından çok daha önemli bir rol oynamış”tı.⁷⁹ Başka bir deyişle Röpke, 1950’lerde kalkınmayı uluslararası ölçekte bir mutabakat haline getiren özelliği mahkûm etmekteydi: Amaca ulaşmak için kullanılan yol

78. Röpke, “Die unentwickelten Länder,” 15, 59. Peter T. Bauer ve Fritz W. Meyer gibi kalkınma yardımını eleştiren neoliberaler, özellikle Myrdal’ı eleştirdi. Bkz. Plehwe, “Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse,” 262–264; Fritz W. Meyer, “Entwicklungshilfe und Wirtschaftsordnung,” *Ordo*, no. 12 (1960 / 1961): 279–280. Myrdal konusunda bkz. William J. Barber, *Gunnar Myrdal: An Intellectual Biography* (New York: Palgrave Macmillan, 2008); Andrés Rivarola Puntigliano ve Örjan Appelqvist, “Prebisch and Myrdal: Development Economics in the Core and on the Periphery,” *Journal of Global History* 6, no. 1 (2011): 29–52.

79. Röpke, “Washington’s Economics.”

konusunda aşırı buyurgan olmadan üretimi artırmaya yoğunlaşmayı.⁸⁰

Röpke, sanayileşme fetişiyle birlikte Küresel Güneye materyalist ilerleme ölçütleri ihraç eden “tek-taraflı ekonomizm”in dünya çapında enflasyona, dünya gıda arzının erozyona uğramasına ve kendi geleneklerine yabancılaşmış küresel bir kent proletaryasının yaratılmasına yol açacağına inanıyordu.⁸¹ Ona göre, ekonomik olarak eşit bir dünya olanaksızdı ve gelişmekte olan ülkeler, dünyanın olası “aşırı sanayileşmesi ve az tarımsallaşmasını” önlemenin bir yolu olarak az gelişmiş kalmak zorunda olabilirdi.⁸² Tamamen sanayileşmiş bir dünyanın yapısal dengesizliğinin ötesinde, diyordu Röpke, Üçüncü Dünyada sanayileşmenin koşulları yoktu. Küresel zenginlik eşitsizliklerini kültürel özcülükle açıklayıp “bugünün ‘zengin’ ülkeleri, modern teknoloji ve bu teknolojinin sınai kullanımı zorunlu koşullarının yanı sıra ruhlarına [*Geist*] yanıt veren tikel bir ekonomik örgütlenme biçimine sahip oldukları için zengindir” diyordu.⁸³ Bu ruhun yalnızca “çok kısıtlı alanlarda... yani özgür dünyanın tam gelişmiş sınai ülkelerinde” bulunabilmesi “rahatsız edici bir olgu”ydü ama gerçektir.⁸⁴ Bir bilim insanının yazdığı gibi Röpke’nin inancına göre, Küresel Güneyde “dakiklik-

80. Toye ve Toye, *The UN and Global Political Economy*, 108.

81. Wilhelm Röpke, “The Free West,” *Freedom and Serfdom: An Anthology of Western Thought*, ed. Albert Hunold (Dordrecht: D. Reidel, 1961) içinde, 76.

82. Röpke, “Unentwickelte Länder,” 89.

83. Wilhelm Röpke, “Die Nationalökonomie des ‘New Frontier,’ ” *Ordo* 9 (1963): 106.

84. A.g.e.

ten, güvenilirlikten, biriktirme ve yaratma eğiliminden yoksunluk,” sanayileşme planlarının “başarısızlığa mahkûm” olması demekti.⁸⁵

Razeen Sally, Röpke’nin modelini, hukuk dışı davranış pratiklerine dayanan uluslararası bir “aşağıdan liberalizm” olarak niteledi. Kendisi bu anlamda haklı olduğu halde modelin gömülü kültürel kısıtlılıklarını göremez.⁸⁶ Röpke’ye göre sömürgecilik sonrası uluslar için kalkınmanın bazı yolları ve dolayısıyla olası gelecekler başından itibaren elenmişti. Onun kanısınca, refah devleti ruhunda özetlenen eşitlik hakkı, ulusal ölçekte olduğu kadar küresel ölçekte de uygulanamazdı ve akılsızcaydı. Eşitsizlik, kapitalist toplumun kaçınılmaz bir özelliği olarak anlaşılmalıydı. Modernleşme teorisinin en büyük çekiciliklerinden birinin “eşitlik vaadi” olduğu kabul edilmekteydi; Röpke’nin modeli ise eşitsizliği uluslararası bir işbölümü içinde devam eden kaçınılmaz, sürekli statüko olarak görüyordu.⁸⁷

1963’te bir gün içinde üç kongre üyesi Röpke’nin Kennedy karşıtı polemiğini Kongre Tutanaklarına soktu ve izleyen haftalarda onlara biri daha eklendi.⁸⁸ Aşırı muhafazakâr biri Röpke’yi izleyip Yeni Sınırı, “New Deal nazım planının

85. Plehwe, “Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse,” 249.

86. Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order*, 132.

87. Kristin Ross, *Fast Cars, Clean Bodies: Decolonization and the Reordering of French Culture* (Cambridge, MA: MIT Press, 1995), 10.

88. Patrick Boarman’dan Röpke’ye, 12 Nisan 1963, RA, dosya 21, s. 598. Kongre üyeleri şunlardı: Steven B. Derounian (New York), Bruce Alger (Texas), Thomas B. Curtis (Missouri) ve Bob Wilson (California). *Congressional Record* 1963-0401, 1 Nisan 1963, 88-1, A1867, A1879, 5207; *Congressional Record* 1963-0422, 22 Nisan 1963, A2339.

devamı” olarak niteledi. Rostow ve Galbraith’e işaret ederek şu soruyu sordu: “Halkımız bu sosyalizm, kölelik mimarlarının tasarımlarına yeterince uyanıp rotamızı tekrar kapitalizme çevirecek mi çevirmeyecek mi?”⁸⁹ İlimli bir Cumhuriyetçi de Kennedy’yi ve “bitkin, hayal gücü olmayan ve işe yaramaz New Deal teorileri”ni eleştirmek için Röpke’nin makalesini kullandı.⁹⁰ Röpke’nin Kennedy’yi ve denizaşırı politikasını kışkırtıcı eleştirisi, Cumhuriyetçi politika yapıcılara küresel düzeyde New Deal’a karşı yürütecekleri retorik savaşında cephane sağladı.

ÖTEKİ AVRUPA’DAN EKONOMİST-KÂHİN

Röpke’nin makalesinin çıktığı an, ABD muhafazakâr hareketinin yoğunlaşan seferberlik zamanlarından biriydi. Bilim insanları 1930’larda New Deal’a karşı örgütlenen iş dünyası muhafazakârlarının, Eisenhower’ın ikinci kez seçilmesinden ve 1958’de “modern Cumhuriyetçilik” takma adıyla Keynesçiliği benimsemesinden sonra, kampanyalarının daha açık bir evresine girdiklerini gösterdi.⁹¹ 1964 başkanlık

89. Bruce Alger (Texas), *Congressional Record* 1963-040, A1879.

90. Thomas B. Curtis (Missouri) a.g.e içinde., 5208. Curtis, 1950’lerin sonunda ve 1960’larda ılımlı Cumhuriyetçi “Genç Türk” grubunun liderlerinden biriydi. Onun serbest ticaret savunması, GOP’un birçok üyesinden ayrıldı. Geoffrey M. Kabaservice, *Rule and Ruin: The Downfall of Moderation and the Destruction of the Republican Party, from Eisenhower to the Tea Party* (New York: Oxford University Press, 2012), 55.

91. Kim Phillips-Fein, *Invisible Hands: The Making of the Conservative Movement from the New Deal to Reagan* (New York: W. W. Norton, 2009), 56–58.

yarışında Almanca konuşan bir grup göçmen ekonomistten danışmanlık hizmeti alan Arizona senatörü Barry Goldwater, o yıl Eisenhower'ın yeni bütçesine saldırılarıyla ulusal ilgi odağı oldu.⁹² Röpke de Goldwater için bir makale yazdı ve onu "Amerikan siyasetinin bütün çehresini değiştiren bir güç" olarak niteledi.⁹³ John Birch Society o yıl kuruldu ve MPS Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kez, United Fruit ve US Steel gibi şirketlerin mali desteğiyle Princeton Üniversitesi'nde toplandı.⁹⁴ Bu sağcı eleştirmenler ağı Eisenhower'ı, Keynesçi politika aletlerine doğru hamlesinden ötürü "komünist" değilse bile, "sosyalist" olarak etiketleme isteğini paylaşıyordu. 1960'ta Kennedy'nin seçilmesi, Röpke'nin *Wall Street Journal* makalesinde "mali sosyalizm"e işaret etmesinin gösterdiği gibi, yalnızca retorik güçlendirdi.

Bu aynı zamanda, paniğe kapılan ABD muhafazakârlarının piyasa konformizminin kalesi olarak Batı Avrupa'ya baktığı andı. Birçoğunun Avrupa yüksek kültürüyle güçlü duygusal özdeşliği bulunan Yeni Sağcılar için Röpke gibi neoliberaler, piyasa mekanizmalarına inanç ve Keynesçi talep yönetimine kuşkularını pek çok ABD'li politika yapıcıdan daha fazla ifade eden Batı Almanya'da Bakan Ludwig Erhard'ın, İtalya'da Cumhurbaşkanı Luigi Einaudi'nin ve Fransa'da De Gaulle'ün danışmanı Jacqu-

92. Rick Perlstein, *Before the Storm: Barry Goldwater and the Unmaking of the American Consensus* (New York: Hill and Wang, 2001), 33.

93. Röpke'den Paul Wilhelm Wenger'e, 5 Ağustos 1964, RA, dosya 89, s. 568.

94. Phillips-Fein, *Invisible Hands*, 57, 59. Kim Phillips-Fein, "Business Conservatives and the Mont Pelerin Society," Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin içinde*, 292.

es Rueff'in (hepsi MPS üyesi) ekonomi politikalarında cisimleşen "Öteki Avrupa"yı temsil etmekteydi.⁹⁵ Bu yalıtık bireyler, cesur siperler olarak gösterildi; Buckley, "Batı Avrupa'nın toparlanmasından büyük ölçüde [Röpke'nin] serbest girişimcilik sistemine azimli inancı sorumludur" dedi.⁹⁶ 1963'te muhafazakâr gazeteci ve MPS üyesi William Henry Chamberlain bir *Wall Street Journal* makalesinde Röpke'yi, "ekonomik düşüncede, Avrupa hükümetlerinin kolektivizm ve planlı ekonomi hedef ve yöntemlerinden uzaklaşmasında önemli bir etken olan neoliberal eğilimin liderleri" arasında saydı.⁹⁷ 1970'lerden sonra tersine dönen bir dinamikle Amerika Birleşik Devletleri 1960'ların başında, ABD Yeni Sağının üyelerine, Avrupa'nın bazı bölümlerinden –özellikle Batı Almanya ve İsviçre– daha fazla "sosyalist" görünüyordu.⁹⁸

Röpke ve Almanca konuşan diğer ekonomistler, algılanan nesnelliklerinden ve ABD siyasetinin itiş kakışının dışında olmalarından yararlandı. Röpke'nin 1963 polemiğinden

95. Bkz. George H. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America since 1945* (Wilmington, DE: ISI Books, 2006), 69; Sarias Rodríguez, "We Are All Europeans," 213; Christopher S. Allen, "The Underdevelopment of Keynesianism in the Federal Republic of Germany," *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*, ed. Peter A. Hall (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989) içinde; Fabio Masini, "Luigi Einaudi and the Making of the Neoliberal Project," *History of Economic Thought and Policy* 1, no. 1 (2012): 39–59.

96. William F. Buckley, "Buckley Supports DeGaulle's Views," *Boston Globe*, 17 Şubat 1963.

97. William Henry Chamberlin, "A Powerful Argument for a Free Economy," *Wall Street Journal*, 15 Nisan 1963.

98. İsviçre'nin ve Batı Almanya'nın dış liberalizasyon politikalarında Röpke'nin ayrıcalığı konusunda bkz. Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order*, 140.

sonra editöre gönderilen bir mektup, “onun mesajı, durumu telaşsız değerlendirmeye olanak veren rahat bir mesafeden verildiği için, daha güçlüdür” diyordu.⁹⁹ Bir iş dünyası bilgi hizmeti şirketi makaleyi abonelerine gönderdiğinde, içine şu biyografik notu koydu: “Nazi Almanya’sını gönüllü olarak terk eden Röpke, çağımızın değilse bile Avrupa’nın en önde gelen ekonomistlerinden ve ekonomi filozoflarından biridir; belki en önde gelendir. Ayrıca yıllarca Amerika Birleşik Devletleri’yle derinlemesine ilgilenen biridir. Açıkçası çıkar peşinde değildir; Cenevre’de yaşıyor; siyasal hırsları yoktur; gerçek bir kozmopolittir.”¹⁰⁰ Avrupa ve Röpke için özellikle İsviçre, 1960’ların başında mekânsal olarak savunma durumunda olan muhafazakârların arkasında siper alıp konuştukları retoriksel tabyayı temsil etmekteydi. Bu durum, adını ilk toplantısını yaptığı İsviçre dağından –*Wall Street Journal*’ın 1972’deki ifadesiyle “düşünürlerin oturduğu dağ”dan– alan MPS için harfi harfine doğrudu.¹⁰¹

Röpke “öteki Avrupa”nın elçisi ve yeniden bölüşüm ve sosyal adaletten çok, özel mülkiyet ve rekabet ilkelerine bağlı olan “öteki liberaller”in temsilcisi rolünü benimsedi. Üç yıl sonra kendisini “Avrupa’nın ortasından... son onyılların tüm deneyim ve değerlendirmelerinden sonra planlı ekonomilerden, tam istihdam politikalarından, ulusal-

99. William R. Van Gemert, “Letter to the Editor,” *Wall Street Journal*, Nisan 22, 1963.

100. *Rundt’s Weekly Intelligence: A Service to Exporters, Bankers and Overseas Investors*, 30 Nisan 1963, RA, “Vorträge” klasörü.

101. Edwin McDowell, “A Mountain Where Thinkers Dwell,” *Wall Street Journal*, 20 Eylül 1972.

laştırmadan ve refah devletinden, alay etmek dışında söz edilemeyeceğini gören bir ekonomist” olarak niteledi.¹⁰² Amerikalılar “ticaret odalarının başkanlarından ve banka müdürlerinden... piyasa ekonomisine bağlılık ve sosyalizm eleştirisi” işitmeye alışık olduklarını, ama Röpke’nin, “insanın, entelektüel açıdan ham ya da eğitimsiz olması gerekmeden ‘muhafazakâr’” olabildiğini “ve bu tutumu bir entelektüele yaraşır şekilde temsil” edebildiğini kanıtladığını açıkladı.¹⁰³ Bir bilim insanı, Röpke gibi görece fazla tanınmayan Avrupalı düşünürlerle özdeşleşmenin, 1950’ler ve 1960’larda ABD muhafazakâr hareketinin kendisini meşrulaştırmasına yardımcı olduğunu öne sürüyor.¹⁰⁴

Klasik liberalizmi savunabilen ABD’li entelektüel kitle konusunda Röpke’nin kendi teorisi vardı. Sorunun kökenini Amerika Birleşik Devletleri’nin “dinamik rekabetçi ekonomi”sinde görüyordu; bu ekonomi o kadar hızlı zenginlik üretiyordu ki akademisyenler geride kalıyor, “sosyal itibar” kaybediyor ve kırgınlıklarını anti-kapitalist fikirlerle dışa vuruyordu. Yeni ekonomik seçkinlerin yaratılması, diyordu Röpke, o kadar hızlı oluyordu ki Weimar enflasyonu yıllarında *nouveaux riches* (yeni zenginler) ile ilgili anlattığı bir fıkra terimden habersiz zengin iş insanlarından oluşan bir dinleyici topluluğunda boş bakışlara

102. Wilhelm Röpke, “Amerikanische Intellektuelle von Europa gesehen,” *Deutsche Rundschau*, Şubat 1957, 137.

103. A.g.e., 138.

104. Nash, *The Conservative Intellectual Movement*, 58–59, 69–70.

neden oluyordu.¹⁰⁵ Kendisini *nouveaux riches* filozofu olarak sunup “iş dünyası ile entelektüel yaşam dünyası” arasında köprü kurmayı amaç edindi.

Röpke, yazılı çalışmalarıyla ve kamusal eylemleriyle iş dünyasının muhafazakâr halkla ilişkiler saldırısının parçası oldu.¹⁰⁶ Bu ağlar sayesinde, 1964 New York Dünya Fuarı için bir “Serbest Girişim Salonu” yaratma planında uluslararası danışma konseyinin parçası oldu; etkinliği örgütleyenler, “serbest bir ekonominin bütün halinin basit, görsel bir biçimde ilk kez bir araya getirilmiş” olduğunu iddia etti.¹⁰⁷ Salon hatasız, tarafsız bir bilgi kaynağı olarak ekonomistin paradigmatik bir temsiliydi. Salonun en dikkat çeken yanı, ziyaretçilerin yazdığı soruların yanıtlarını kâğıt çıktı halinde veren bir bilgisayardı. *New Republic* bu konuda şöyle haber yaptı: “Bu makinenin, onu canlı bir âlimden daha etkileyici yapan bir tür kâhin yanılmazlığı vardır. Hayran kalan bir grup ziyaretçi, makineyi çalıştırdı ve yanıtları okudu. Öyle anlaşıyor ki dedikleri doğru olmalı; çünkü bir makine, her şeyden önce, önyargısız ve tarafsızdır.”¹⁰⁸

Almanca konuşan ekonomistlerin, 1960’larda dünya çapında tutkuyla uygulanan bir Keynesçiliğin muha-

105. Röpke, “Amerikanische Intellektuelle von Europa gesehen,” 139.

106. Bir keresinde, U. S. Steel’in Ivy League radyolarında yayınladığı bir programın bir bölümünü hazırladı. C. M. Underhill, Not, U.S. Steel’den Röpke’ye, 29 Eylül 1961, RA, dosya 88, s. 576.

107. Röpke’den Fred Clark’a, 22 Eylül 1962, RA, dosya 20, s. 50.

108. T. R. B., “The Fair,” *New Republic*, 25 Eylül 1965, 4.

fazakâr bir anti-Keynesçi tepkiyle karşılaştığı bu hassas anda benzer bir “kahin yanılmazlığı” havasından yararlandığı öne sürülebilir.¹⁰⁹ Röpke’yle yazışanlardan biri, Harvard’da Haberler’den ders alan ve daha sonra AET’de çalışan bir Venezuelalı, Röpke’ye “peygamber” dedi.¹¹⁰ Bir gazete onu “serbest girişimin yüksek rahiplerinden biri” olarak niteledi; başka biri “yetenekli bir tıp otoritesi”yle karşılaştırdı.¹¹¹ Uluslararası mali kurumlara tavsiyede bulunan ve daha sonra yapısal uyum programlarının yönetimine yardımcı olan “bilge adamlar”, benzer bir statüye sahipti, uzmanlıklarıyla bir tür insanüstü tarafsızlığa ulaşmıştı. 1960’ta Dünya Bankası’nın Beş Yıllık Plan konusunda tavsiye vermeleri için Hindistan’a gönderdiği Batı Alman, Amerikan ve İngiliz merkez bankası görevlilerine “üç bilge adam” dendi.¹¹² 1963’te oluşturulan Batı Alman Ekonomik Uzmanlar Konseyi (*Sachverständigenrat*) genellikle Beş Bilge Adam (*Fünf Weisen*) olarak anıldı.¹¹³ Bilim insanları, 1968’de yayımlanan bir kitabın “ekonomistler çağı” dediği dönemde ekonomi uzmanlarının sa-

109. Röpke’nin biyograficisi ona “Cenevre’deki kâhin” diyor. Hennecke, *Wilhelm Röpke*, 182.

110. Harvard Üniversitesi’nden Ricardo A. Ball’den Röpke’ye, 8 Aralık 1961, RA, dosya 20, s. 37.

111. “Book Shelf: Anatomy of the Welfare State,” *Pittsburgh Courier*, 2 Ocak 1965; Chamberlin, “A Powerful Argument.”

112. Internationale Bank für Wiederaufbau und Entwicklung, not, 20 Nisan 1960, Political Archive of the West German Foreign Office, B 61-411, cilt 128.

113. Christopher S. Allen, “‘Ordo-Liberalism’ Trump’s Keynesianism: Economic Policy in the Federal Republic of Germany and the EU,” *Monetary Union in Crisis: The European Union as a Neo-Liberal Construction*, ed. Bernard H. Moss, 199–221 (New York: Palgrave Macmillan, 2005) içinde.

hip olduğu özel itibara dikkat çekti.¹¹⁴ Bilgisayar ile kır saçlı Avrupalı entelektüelleri eşleştirmek, yüzeysel olarak tuhaf görünebilir, ama görünürde siyasetin ötesindeki bir mekânda, bilgi üretme iddiasını paylaşıyorlardı.

CEPHEYİ GÜNEYE ALMAK

1960'ların başında New Deal politikaları ihracına muhafazakâr direnişin Atlantik cephesi, İlerleme İttifakına bir karşı-blok inşa etme çabasıyla güneye uzandı. Röpke çalışmalarını yerel gazetelerde yayımlayan, kitaplarını ve broşürlerini çevirenlerin yanı sıra Perulu ekonomi bakanı Pedro Beltrán gibi şimdi yetkili konumlarda olan eski öğrenciler arasında müttefikler buldu.¹¹⁵ 1963'te Röpke Meksika'daki bağlantısına, MPS üyesi Gustavo Velasco'ya, kendi "anti-Keynesçiliğinin" onun ülkesinde bilinmiş olmasından memnun olduğunu yazdı.¹¹⁶ *Wall Street Journal*'daki başyazısı yayımlandıktan bir ay sonra Venezuela'da İspanyolca çevirisi çıktı. Meksikalı yayıncısı, Ekonomik ve Sosyal Çözümler Enstitüsünden Nicomedas Zuloaga şunları

114. Alexander Nützenadel, *Stunde der Ökonomen: Wissenschaft, Politik und Expertenkultur in der Bundesrepublik, 1949-1974* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2005), 12; Michael A. Bernstein, *A Perilous Progress: Economists and Public Purpose in Twentieth-Century America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001), bl. 5-6.

115. Hennecke, *Wilhelm Röpke*, 219. Latin Amerika'da Röpke konusunda daha fazlası için bkz. Solchany, *Wilhelm Röpke*, 383-390.

116. Röpke'den Velasco'ya, 18 Kasım 1963, RA, dosya 21, s. 69. Velasco'nın MPS faaliyetleri konusunda bkz. Plehwe, "Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse," 244.

yazdı: “ABD’nin Latin Amerika’ya yönelik dış politikasıyla ülkemizde büyük bir tehlikeyle karşı karşıyayız. Bu politikanın tamamı, bize göre, ECLA’dan [Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu] Bay Raúl Prebisch’in yazılarına dayanıyor.”¹¹⁷ Ortak düşman BM ve BM’nin yer ve kaynak sağladığı eşitlikçi ekonomiydi.

Röpke’nin yakın çalışma arkadaşı ve mali destekçisi Hunold, 1962’deki Güney Amerika turu sırasında yaptığı konuşmaların iki bin kopyasını Peru Ticaret Odası satın aldıktan sonra, doğmakta olan transatlantik blokunu resmileştirme ihtiyacına ikna oldu.¹¹⁸ Hunold ve Röpke, Forum Atlanticum dedikleri bir örgütlenme için propaganda yapmaya başladı. Yeni organın, Hayek’le uzun süren bir çatışmadan sonra istifa ettikleri MPS’nin yerini alacağını umdular; Röpke 1963’te MPS’nin “entelektüel kariyerist ve entrikacılar”la dolduğunu söyledi.¹¹⁹ Kendilerini hem sosyal demokrat mutabakattan hem de var olan örgütlü neoliberalizmden ayırt eden Hunold ve Röpke’nin niyeti, Hayek’in ve Mises’in dine merkezi bir yer vermeyen felsefelerinden çok Kirk ve Buckley’in etrafında ortaya çıkan –serbest piyasa ilkelerini Hıristiyanlıkla “kaynaştıran”– muhafazakârlık çizgisini temsil edecek bir forumdu. Foruma destek bulmaya

117. Zuloaga’dan Röpke’ye, 9 Mayıs 1963, RA, dosya 89, s. 318.

118. Hunold’dan Röpke’ye, 2 Nisan 1962, RA, dosya 20, s. 230.

119. Röpke’dan Karl Brandt’a, 26 Nisan 1963, RA, dosya 21, s. 597. Kişisel sürtüşmelerin ötesinde çatışma, Hunold ve Röpke’nin daha kıyametimsi bir jeopolitik teşhisi koymalarından, daha fazla MPS tanıtımı tercihinden ve üyeler üzerinde daha katı bir kontrol kurma arzusundan kaynaklandı. Ayrıntılar için bkz. Walpen, *Die offenen Feinde*, 145–151.

çalışırken Avusturyalıları sözde ortak diye itibarsızlaştırıp, teorilerini “toplum felsefesinden yoksun” ve “insanı tamamen” dışlayan şekilde nitelediler.¹²⁰

Röpke ve Hunold, olasılıkla, Katolik seçkinlere hitap ederek MPS’nin önünü kesmeyi umdu. Hunold, önerilen üyeler listesinin en başına Kolombiya, Venezuela ve Meksika’dan ekonomi profesörlerinin de dahil olduğu Güney Amerikalıları koydu. Kübalı göçmen iş insanı ve ilk Castro karşıtı örgütün kurucusu Rafael Lincoln Diaz-Balart, Latin Amerika’daki çabalara katılmaya, katkı sunmaya ve bağış toplamaya söz verdi; kuşkusuz Kennedy yönetiminin Domuzlar Körfezi fiyaskosuyla hüsrana uğradı.¹²¹ İlerleme İttifakının tehdidiyle ilgili Şilili senatör ve üniversite profesörü Pedro Ibañez Ojeda’yla yapılan görüşmeler, Hunold’un yeni bir örgüt kurma kararlılığını güçlendirdi.¹²² Ibañez, Pinochet’nin darbesinden sonraki atılımlarından önce 1960’larda Şili’deki Chicago-eğitilmiş ekonomistlere “altyapı ve ilişki ağı” sağlayan Amerikan Devletleri Arası Ticaret ve Koruma Komitesinin başkanıydı.¹²³ Ibañez dışında Kirk, Buckley, Thomas Molnar, Velasco, Venezuelalı ve Kolombiyalı bireyler, *U.S.A.* dergisinin yayıncısı Alice Widener ve Amerika Birleşik Devletleri’nde forumun önerilen diğer üyeleri

120. Hunold’dan Röpke’ye, 20 Mart 1964, RA, dosya 22, s. 298.

121. Hunold’dan Röpke’ye, 1 Ocak 1965, RA, dosya 22, s. 206; Hunold’dan Röpke’ye, Ocak 5, 1965, RA, dosya 22, s. 205; Jesús Arboleya, *The Cuban Counterrevolution* (Athens: Ohio University Center for International Studies, 2000), 41.

122. Hunold’dan Röpke’ye, 13 Kasım 1962, RA, dosya 20, s. 178.

123. Juan Gabriel Valdés, *Pinochet’s Economists: The Chicago School in Chile* (New York: Cambridge University Press, 1995), 224–225.

arasında Stanford'da Friedman gibi 1964'te Goldwater'ın ekonomi danışmanlarından biri olacak Brandt da vardı.¹²⁴ Hunold, Güney Afrika'ya yaptığı bir gezi sırasında "Afrikalı bir temsilci" devşirmeyi de umdu.¹²⁵

Müstakbel Forum Atlanticum'un başkanlığını Kirk'e teklif ederken Röpke düşüncesini şöyle açıkladı: "Avrupa'nın ve her iki Amerika'nın iyi zihinleri... güçlerini birleştirip Batı uygarlığımızın ortak mirasını sunmalı, odağa almalı ve aynı zamanda bu uygarlığı aşındıran ve dağıtan düşman eğilimleri çözümlemeli ve eleştirmelidir."¹²⁶ Daha önce yazmıştı, "Amerikalı entelektüellerin ideolojik takıntıları konusunda her zamankinden daha çok Amerikalılaştırmış ve solaklaştırmış Avrupalıları aydınlatmak için" bu zorunluydu; "bu olmadan Kennedy'nin akla zarar politikaları anlaşılamaz."¹²⁷ Eski müttefiki, Batı Almanya'nın önceki ekonomi bakanı ve şimdiki şansölyesi Erhard, Röpke'ye göre, Kennedy'nin oluşturduğu tehlikenin farkında değildi; Erhard dünya siyasetini "bir izci gibi" görüyordu ve "sözde zorunlu sanayileşme"lerini istemekle "gelişmemiş ülkelerin şamatasına katılmış"tı.¹²⁸ Röpke, Kennedy'yi "beyhude, yeni-Jakoben Hamlet, zeki bir eşek, açık bir Germanophobe [Alman düşmanı]... daha büyük eşeklerle

124. Kirk'ten Röpke'ye, 19 Mart 1963, RA, dosya 21, s. 649.

125. A.g.e.; Hunold'dan Röpke'ye, 1 Ocak 1965, RA, dosya 22, s. 206.

126. Röpke'den Kirk'e, 14 Şubat 1963, RA, dosya 21, s. 269.

127. Röpke'den Hunold'a, 18 Ağustos 1962, RA, dosya 20, s. 220.

128. Röpke'den Karl Brandt'a, 26 Nisan 1963, RA, dosya 21, s. 597; Röpke'den Hunold'a, 30 Nisan 1959, RA, dosya 18, s. 230; Röpke'den Schoeck'e, 17 Kasım 1958, RA, dosya 18, s. 623.

çevrili, siyasal iradedden yoksun bir adam” olarak niteledi ve Washington’ın politikasının “dünyayı fark ettirmeden komünist yapmaya koyulmaktan pek farklı” olmadığını söyledi.¹²⁹ 1962’de, Avrupa’nın “Kennedy terörü”nün altında var olduğunu yazdı.¹³⁰

Forum Atlanticum 1964’te cesaret verici işaretler aldı. Hunold ve Kirk, ABD’li bağışçılarla, Lilly Vakfından John Lynn ve Indianapolisli hukukçu ve MPS üyesi Pierre Goodrich’le buluştu; ikisi de destekleyici gibi görünüyordu.¹³¹ Bir başkan bulma konusunda zorluk çekildi. Röpke, Ocak 1962’de MPS’den ayrılığın ortasında ikinci kalp krizini geçirmişti ve bozulan sağlığı onun aday olma olasılığını ortadan kaldırdı.¹³² Kirk “başlangıçta başkanlık görevini alma”yı önerdi, ama “uygun başka biri bulunamaz”sa. Bir tereddüt daha vardı: “Ateşle ve kılıçla kafirlerle saldırmakla o kadar çok meşguldü ki daha az acımasız bir başkan daha iyi olabilirdi;” ayrıca kurumsal bir üssü yoktu ve “aralıksız dolaşıyor”du.¹³³ 1962’de Röpke’yle dayanışma amacıyla MPS’den ayrılan Brandt’ı önerdi.¹³⁴ Ama Brandt, Goldwater’a danışman olmuştu ve kuşkusuz, adayının Kasım 1964’te feci kaybıyla sarsıldı ve yeni

129. Röpke’den Karl Mönch’e, 18 Ekim 1961, RA, dosya 20, s. 397.

130. Röpke’den Willi Bretscher’e, 3 Kasım 1962, RA, dosya 89, s. 148.

131. Hunold’dan Röpke’ye, 20 Mart 1964, RA, dosya 22, s. 298. MPS toplantılarının finansmanında Goodrich’in rolü konusunda bkz. Phillips-Fein, *Invisible Hands*, 48–51.

132. Hennecke, *Wilhelm Röpke*, 224.

133. Kirk’ten Röpke’ye, 19 Mart 1963, RA, dosya 21, s. 649.

134. Brandt’ın istifa mektubu için bkz. Brandt’tan MPS Üyelerine, 8 Ocak 1962, Machlup Papers, kutu 279.

işler yüklenmekten çekindi. O yılın aralık ayında Brandt, Röpke'ye yazdığı mektupta (Ekonomik İşler Enstitüsü kurucusu Antony Fisher dahil) MPS üyelerinin kendisini tekrar derneğe katılmaya teşvik ettiğini ve bunu ciddi bir biçimde düşündüğünü anlattı.¹³⁵ Fiilen rakip bir örgütün başkanlığını kabul etmek, onu 1947'de adının belirlenmesine yardım ettiği dernekten kalıcı bir biçimde uzaklaştırabilirdi.¹³⁶

ABD'li muhafazakârlar arasında muhtemel liderlerden gelen çekimser yanıtlar, Forum Atlanticum planlarını tehlikeye düşürdü.¹³⁷ Hunold güç toplayıp 1966'nın başında yeniden denemeyi önerdi, ama Röpke'nin sağlığı kötüleşmeye devam etti ve o yılın Şubat ayında öldü.¹³⁸ Örgüt fiyaskosuna rağmen, önerdiği ağın düğümlerinde Röpke'nin, Kuzeyin muhafazakâr âlimlerinde ve Latin Amerika'nın iş dünyası seçkinlerinde "Öteki Amerika"yı bulmaya başladığını, onların da Almanca konuşan neo-liberallerde "Öteki Avrupa"yı bulduğunu görebiliriz. Bir bilim insanı, Röpke'nin yeni oluşuma üye için en çok *National Review*'un etrafındaki Amerikalı muhafazakârları hedef aldığına dikkat çeker.¹³⁹ Forum Atlanticum, serbest piyasa liberalizmi ile Röpke'nin en etkili savunucularını Amerika Birleşik Devletleri'nde gördüğü gelenekçi muha-

135. Brandt'tan Röpke'ye, 8 Aralık 1964, RA, dosya 22, s. 30.

136. Walpen, *Die offenen Feinde*, 108.

137. Burgin, *The Great Persuasion*, 146.

138. Hunold'tan Röpke'ye, 1 Ocak 1965, RA, dosya 22, s. 206.

139. A.g.e., 145.

fazakârlığı kaynaştırma projesinin muhtemel uluslararasılaşmasını temsil etmekteydi. Yeni Sağın gelenekçileriyle ittifak kurarak Mises, Hayek ve Friedman’a kapılan özgürlükçülerin “ekonomist getto”sunu kurtarmayı umuyordu.¹⁴⁰ Amerika Birleşik Devletleri’ne yönelttiği tüm eleştirilere rağmen Röpke Amerikan Yeni Sağın, J. Howard Pew’in savaş sonrası muhafazakâr örgütünün adında kullandığı ifadeyle, Manevi Seferberlik kapasitesine örtük bir biçimde hayrandı.¹⁴¹

UYGARLIĞIN FAİZ ORANI TEORİSİ

1964’te Hunold, ABD Orta Batısında yaptığı bir konuşma turundan Röpke’ye, Peoria, Illinois’deki konuşmalarından birinin adını değiştirmek zorunda kaldığını yazdı. Konu başlığı –“Avrupa Ekonomik Bütünleşmesi”– yerel televizyon istasyonu müdürünün “Orada da mı ırk sorunu var?” sorusunu sormasına yol açtı. Hunold, Amerika Birleşik Devletleri’nde insanların her şeyden önce “bütünleşme ve ayrılmayla” meşgul olduğuna işaret etti.¹⁴² Aslında ırk ve ekonomik düzen sorunlarının kesişimi, Röpke’nin bu dönemdeki endişelerinin ön safında yer aldı. Ekonomist, sevilmeyen tutumlar benimsemekle ve “akıntıya karşı” (Henry Regnery tarafından İngi-

140. Röpke bu ifadeyi Alexander Rüstow’a yazdığı bir mektupta kullandı. Aktaran Philip Plickert, *Wandlungen des Neoliberalismus: Eine Studie zu Entwicklung und Ausstrahlung der “Mont Pelerin Society”* (Stuttgart: Lucius und Lucius, 2008), 189.

141. Manevi Seferberlik konusunda bkz. Phillips-Fein, *Invisible Hands*, 71–74.

142. Hunold’dan Röpke’ye, 20 Mart 1964, RA, dosya 22, s. 298.

lizce yayımlanan anılarına bu ad verildi) olmakla övündü.¹⁴³ Güney Afrika konusunda durum tam da böyleydi. 1964'ten 1966'da ölene kadar Röpke'nin dış yardım ve "Batı uygarlığı" kaygıları Güney Afrika'da birleşti.¹⁴⁴

Tarihçiler *National Review*'un 1950'lerin sonunda ırk konularında sağa nasıl takıldığını ve bunun, Buckley'in 1957'de Beyazların "ileri ırk" olduğu ve bilimin "Beyazların Zencilerden ortalama kültürel üstünlüğü"nü kanıtladığı gerekçesiyle ırk ayrımının kaldırılmasına karşı çıkan başyazısıyla sonuçlandığını göstermiştir.¹⁴⁵ Ama Buckley'in başyazısının, Afrika'daki Avrupa sömürgeciliği savunusu şeklinde yazıldığına nadiren dikkat çekerler. Buckley, Britanyalıların Kenya'da (1964'e kadar devam eden) sömürge denetimini sürdürme eylemlerini, ABD Güneyi için, "uygarlığın hakları genel oy hakkından üstün" olduğunun örneği olarak savundu ve açıkça anti-demokratik bir Beyaz üstünlüğü argümanı ile bitirdi: "Dünyanın her yerinde bir topluluk için uygar standartları onaylamak ve onlara göre yaşamak, sayısal çoğunluğun taleplerine boyun eğmekten daha önemlidir."¹⁴⁶ Buckley'in ırk

143. Wilhelm Röpke, *Against the Tide* (Chicago: H. Regnery Co., 1969).

144. Nicholls, Röpke'nin 1950'lerde sağa kaydığını önu sürüyor –bu bölümün destekleyeceği ir sonuç. Nicholls, *Freedom with Responsibility*, 324.

145. William F. Buckley, "Why the South Must Prevail," *National Review*, 24 Ağustos 1957, 149. Bu tür pervasız açıklamalar enderdi. Genel olarak eyalet hakları ve federalizm dili, *National Review* ve *Modern Age* gibi muhafazakâr yayınlarda siyasal eşitliğin gerçekleşmesine muhalefetin tanınabilir bir kodu işlevi gördü. Joseph E. Lowndes, *From the New Deal to the New Right: Race and the Southern Origins of Modern Conservatism* (New Haven, CT: Yale University Press, 2008), 50.

146. Buckley, "Why the South Must Prevail," 149; italikler bana ait. Bir istisna için bkz. Rodríguez, "'We Are All Europeans,'" 220–221.

görüşleri, bir bilim insanının ifadesiyle, “suyun kenarında durmadı.” 1960’larda ücretli bilgi toplama göreviyle Güney Afrika’yı ziyaret etti ve *apartheid* hükümetini destekleyen yayınlar dağıttı.¹⁴⁷ Buckley’in “Güney üstün gelmeli” tavsiyesi, aynı zamanda Küresel Güneyde Beyazların üstün gelmek zorunda olduğu anlamına geliyordu.

Beyaz olmayan aktörlerin dünya sahnesinde öne sürdükleri iddialara gösterilen hoşgöründen Röpke’nin duyduğu hüsrana, sık sık kabından taşıp ağır eleştiriye dönüştü. 1963’te “Güney Afrika konusunda Zenci şeflerin önünde diz çöken” Amerikalı politikacıların görüntüsünden “tiksendiğini” ifade etti. “Güney Afrika’da Siyahlara ‘eşitlik’ çağrısında bulunmak, bir intihar çağrısıdır” ve “çok az insanın bunu anlaması hüznün vericidir” dedi.¹⁴⁸ Röpke’nin adı, Röpke öldükten sonra da *apartheid* savunucularının kampanyasına Avrupalı entelektüel cila olmaya devam etti. Örneğin ABD Temsilciler Meclisi üyesi, Draft Goldwater hareketinin lideri John M. Ashbrook (R-Ohio), aşırı muhafazakâr Amerika-Afrika İşleri Birliği’nin (AAAA –American-African Affairs Association) Güney Afrika’yla ilgili belgelerini 1967’de Kongre Tutanaklarına geçirdi. *National Review*’un yayıncısı William Rusher ve Afrika kökenli Amerikalı eski komünist

147. Allan J. Lichtman, *White Protestant Nation: The Rise of the American Conservative Movement* (New York: Atlantic Monthly Press, 2008), 227.

148. Röpke’den Hunold’a, 27 Haziran 1963, RA, dosya 21, s. 354. Özellikle Uluslararası Çalışma Konferansına giden ABD heyetinin başkanı David Abner Morse’a işaret ediyordu. Röpke’nin ima ettiği 1963 “Güney Afrika krizi” ve Morse konusunda bkz. Daniel Maul, *Human Rights, Development, and Decolonization: The International Labour Organization, 1940–70* (New York: Palgrave Macmillan, 2012), 236–245.

Max Yergan'ın güney Afrika'da Beyaz egemenliğini savunmak için kurduğu AAAA'da, Röpke'nin 1940'lardan beri ilişkide olduğu Kirk, Regnery, Chamberlin ve Henry Hazlitt gibi Yeni Sağ aydınların çekirdek grubu vardı.¹⁴⁹ Ashbrook, "saygın ekonomist" Röpke'nin Güney Afrika "'aptal ya da kötü' değil" dediğine atıfta bulundu.¹⁵⁰ Ashbrook, *apartheid* Güney Afrika'sına baskı yapmanın ekonomik sonuçlarına da dikkat çekip "kıtanın en ileri ve üretken sektörü, yaptırımlarla ya da savaşıla –beraberinde Britanya ekonomisini çökertecek ve Afrika'ya yardımlarını bitirecek– parçalanması durumunda bütün Siyah Afrikalılar için doğacak ekonomik felaketi BM fazla düşünmemiş gibi görünüyor" dedi.¹⁵¹ Ashbrook'un Röpke'ye göndermeyle desteklenen mantığına göre, Siyahları yetkisiz kılan ırkçı sistemi savunmak, ekonomik olarak bizzat Siyah nüfus için gerekliydi.

Daha önce gördüğümüz gibi Röpke, "Güney Afrika-lı Zenciler"i "tamamen farklı bir uygarlık tipinden ve düzeyinden" gelen "son derece farklı bir ırkın insanı" olarak niteliyordu. Böylesine kaba evrimci ırkçılık ifadeleri, yazılı halde görece azdı. Röpke daha çok ırkı ekonomiye çevirmekteydi. Bu çerçeve, öldüğü yıl 1966'da *Modern Age*'de yayımlanan bir makalede özellikle aleniydi. Laik bir çağda sosyal etkileşimin altkatmanı olarak artık yaslanılamayan "republica Christiana"nın kaybına hayıflanılan Röpke,

149. Sara Diamond, *Roads to Dominion: Right-Wing Movements and Political Power in the United States* (New York: Guilford Press, 1995), 118, 346.

150. *Congressional Record* 1967-0322, 22 Mart 1967, 7710.

151. *Congressional Record* 1967-0322, 22 Mart 1967, 7711.

“Avrupa ve Avrupalı yerleşimi olan deniz aşırı ülkeler”de “uluslararası düzen”in varlığını hâlâ sürdürdüğüne, bunun dışında kalanın yalnızca “döküntü” olduğuna okurlarını inandırıyordu. Gelişmekte olan ve sömürge olmaktan çıkan dünyayı, uluslararası düzenden dışlarken başvurduğu ilkeyi Kongo örneğiyle açıkladı: “Kongo, Belçika aracılığıyla Batının uluslararası düzeniyle bağlantılı olduğu sürece, Belçika hükümetinin sunduğu garanti Kongo’nun normal faizle borçlanma yoluyla serbest sermaye piyasalarına dayanarak ekonomik kalkınması ve modernleşmesi için ihtiyaç duyulan muazzam parayı bulmasını olanaklı kılırdı.” Sonra, daha önceki bu dahil olma ânını, Kongo’nun “iyi düşünülmemiş ve panik halinde bir ‘dekolonizasyon’ eylemiyle Batının uluslararası düzeninden koptuğu” 1960’ların ortasıyla karşılaştırdı. Bu koşullarda, “akla gelebilecek hiçbir faiz oranı, Batı ülkelerindeki insanları, Hindistan, Mısır ya da Endonezya’nın aksine, bu ülkeye gönüllü borç para vermeye ikna edemez.”¹⁵²

Röpke, bir ülkenin “Batıya” yakınlığı sorununu, ülkenin borç para almak için ödemek zorunda olacağı faiz miktarına indirgedi. Ona göre en uygun ölçüt kültür, ideoloji ya da coğrafya değil kredi itibarıydı. Duygusunu kötü bir biçimde ifade edip faiz oranına “‘özgür dünya’ blokuna üye olma hakkının bir koşulu” dedi.¹⁵³ Röpke; girişimciliğin nitelikleri, Batı uygarlığı kategorisi ve serbest piyasa işleyişi

152. Wilhelm Röpke, “The Place of the Nation,” *Modern Age* 10, no. 2 (Spring 1966): 121. Bu argümanın daha erken bir versiyonu için bkz. Röpke “Unentwickelte Länder,” 103.

153. Röpke, “Die unentwickelten Länder,” 50.

arasında kusursuz bir türdeşlik gördüğü için faiz oranları yalnızca ekonomik bir gösterge değil, manevi de bir göstergedir; bir *Geist* göstergesi. Dünya Bankası ve diğer uluslararası mali kurumlar, düşük faizli borç verme ve devletten devlete finansmanla dünya düzeninin merkezi mekanizmasıyla oynuyordu. Röpke'nin Güney Afrika'ya yaklaşımının altında, özgür dünyaya ilişkin bu ekonomik tanım –“Batı”nın mali bir kategoriye çevrilmesi– yatıyordu.

Röpke'nin retoriği, Beyaz Rodezya hükümetinin Kasım 1965'te uluslararası eleştiri ve Britanyalıların yaptırım çağrılarıyla birlikte tek taraflı bağımsızlık ilanının ardından doruğa ulaştı. Cenevre'de Güney Afrika ekonomi bakanını ve karısını ağırlarken Hunold'a yazan Röpke, “İğrenç Rodezya örneğinde... ideolojinin, takıntının, ikiye bölünmüşlüğü, aptallığın ve mazoşizmin bileşimi yeni bir zirveye ulaştı. Gelişmekte olan Beyaz bir ülke, kalkınma yardımının gereksiz olduğunu kanıtlarsa, o zaman yıkılmalıdır” dedi.¹⁵⁴ Hunold, Rodezya'yla ilgili fikrini değiştirsın diye Erhard'ın, Röpke'nin Güney Afrika'yla ilgili çalışmasını okumasını sağlamaya çalıştığını söyledi.¹⁵⁵ Hunold, Güney Afrika'nın, özgür dünyanın bekası ve Batı kültürünün şimdi ve gelecekte devamı için önemli bir rol” oynayacağını yineledi.¹⁵⁶ Rodezya'da olanları, “otuz yıl önce, nasyonal sosyalistlerin ilk büyük seçim başarılarını elde ettiği ve ardından Almanya'da cephelerin sistematik olarak zayıfladığı aynı tehlikeli

154. Röpke'den Hunold'a, 15 Kasım 1965, RA, dosya 23, s. 300.

155. Hunold'dan Röpke'ye, 4 Ocak 1966, RA, dosya 23, s. 104.

156. Hunold'dan Röpke'ye, 3 Ekim 1965, RA, dosya 23, s. 304.

nokta”ya benzetti.¹⁵⁷ Başka bir deyişle, Beyaz blok sarsılıyordu ve bu kez, Yahudilere karşı Almanların değil, Beyazlara karşı Siyahların bir ırk savaşının başlama potansiyeline işaret ediyordu. Hunold’a göre Zambezi hattı, yeni Maginot Hattıydı ve Beyaz olmayanlar da yeni Nazilerdi.

Röpke’nin başka bir mektup arkadaşı, Hunold’un örgütlediği Zürich konferansları dizisinde de konuşan sosyolog Helmut Schoeck, İkinci Dünya Savaşının sonucu ile sömürgeleşmekte olan şimdi arasında doğrudan bir ilişki görüyordu. Ona göre Batılı entelektüellerin Beyaz olmayanlarla dayanışması –onun ifadesiyle “Afrofili”– aslında “Hitler’in Yahudi zulmüne doğru zamanda ve başarılı bir biçimde müdahale edemediği için utanan insan ve grupların, gecikmiş ve tamamen yersiz bir pişmanlık hareketi”ydi. Schoeck, Röpke’ye yazdığı bir mektupta şunu öne sürdü: Bu entelektüeller “birçok meslektaşımızın bilinç dışında tuhaf bir tersine dönme sayesinde” geçmiş bir hatayı telafi etmeye çalıştıkları için, “bugün Afrikalılara (renkliler), Hitler’in Yahudilerde fiilen yok ettiği zekâ ve kültürel potansiyel atfedilmekte.” Schoeck’ün inancına göre bu gönül alma girişimi, Beyaz nüfusun fiilen imhasının hızlanmasıyla sonlanacaktı. “Önce yamyamlara haddini bildirip sonra yaklaşık altı milyon Beyazı onlara ziyafet olarak sunmakla,” diyordu, “altı milyon Yahudiyi tekrar diriltemezsiniz.”¹⁵⁸

157. Hunold’dan Röpke’ye, 27 Kasım 1965, RA, dosya 23, s. 20.

158. Schoeck’ten Röpke’ye, 16 Aralık 1964, RA, dosya 23, s. 551.

Röpke'nin muhafazakâr tanıdık çevresinde, Afrikalı siyasal aktörleri tarif etmek için “yamyam” teriminin sıkça kullanılması, “Zambezi hattı” çağrısında bulunulması ve sürekli “Batının intiharı” nakaratının tekrarlanması, Röpke'nin savaş sonrası toplum ve ekonomi felsefesinin kalbinde ırk ayrımcı bir dünya görüşünün bulunduğunu gösterir. Güney Afrika'yla ilgili yazılarında ve bunların Yeni Sağ tarafından yürekten onaylanmasında, kültürel ve ekonomik coğrafya kategorilerinin kesişim noktaları açığa çıkar. Röpke, savaş sonrası eserlerinde bir çözümleme kategorisi olarak ırkın kullanılmasına karşı çıkan Mises ve Röpke'nin mektup arkadaşı Russell Kirk'le arasına açıkça mesafe koymak için “Neden Ben Bir Muhafazakâr Değilim?”i yazan tutumundan uzaklaşmıştı.¹⁵⁹ Röpke'nin öncülük ettiği neoliberalizm çeşidi araştırmakta olduğumuz evrenselci küreselcilikten uzaktı, ama göreceğimiz gibi Güney Afrika'da Beyaz egemenliğin neoliberal savunusu başka biçimler alabilirdi, aldı da.

159. Bkz. Ludwig Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949) (Auburn, AL: Ludwig Von Mises Institute, 1998), 37; Nash, *The Conservative Intellectual Movement*, 148. Mises ve Hayek'in biyolojik ırkçılık nedeniyle değil, ırksallaşmış öfkenin ürettiği sosyal sürtüşmeden ötürü göç konusunda çekince ifade ettiklerini belirtmek gerekir. Mises 1944'te şunları yazır: “Kendi ülkelerinde yaşayan milyonlarca Siyah ya da Sarı insanın resmi karşısında ürpermeyen çok az sayıda Beyaz insan vardır.” Ludwig Mises, *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* (New Haven, CT: Yale University Press, 1944), 107. Hayek, *The Times*'ta (Londra) bir dizi makalede ve mektupta Margaret Thatcher'ın kısıtlayıcı göç politikasını onayladığını açıkladı.. Bkz. F. A. Hayek, “The Politics of Race and Immigration,” *The Times*, 11 Şubat 1978; Hayek, “Origins of Racism,” *The Times*, 1 Mart 1978; Hayek, “Integrating Immigrants,” *The Times*, 9 Mart 1978.

Röpke'nin düpedüz biyolojik ırkçılık içeren açıklamaları neoliberraller arasında norm değildi.¹⁶⁰ Apartheid savunucusunun en dikkate değer karşı-sürümü, 1964'te *New Individualist Review*'un "apartheid politikalarının tutarlı muhalifi" olarak nitelediği William H. Hutt'mış gibi görünüyor.¹⁶¹ Hutt'ın ana kitabı *The Economics of the Color Bar*, 1964'te yayımlandı ve 1980'lerin sonunda Ekonomik İşler Enstitüsü ve 2007'de Ludwig von Mises Enstitüsü tarafından tekrar yayımlandı. Hutt, Röpke ve Hayek'in tam olarak çağdaşıydı. 1899'da doğan Hutt, LSE'de Theodore Gregory ve Edwin Cannan'dan ders aldı ve 1928'de Cape Town Üniversitesi'nde (UCT) öğretim üyesi oldu; orada LSE'den arkadaşı, MPS'nin kurucu üyesi ve 1930'da profesör olarak LSE'ye dönecek Arnold Plant'la birlikte çalıştı.¹⁶² Hutt'ın UCT'deki öğrencilerinden biri de kalkınma yardımının önde gelen neoliberal eleştirmeni olan ve Peter Bauer'le birlikte makaleler

160. Bununla birlikte, önde gelen bazı liberaller iklim, kültürel özellikler ve ekonomik azgelişmişlik arasında bağ olduğunu öne sürdü. Bauer "iklim ile maddi gerilik arasında bir bağlantı" öne sürdü. Peter T. Bauer, "Development Economics: The Spurious Consensus and Its Background," Streissler, *Roads to Freedom içinde*, 30. 1960'ta Louis Rougier, "gelişmişlik farklılıklarını zihniyet farklılıklarıyla" açıklayıp "Arap kaderciliği" ile Orta Afrika ve Avustralasya'da yerli halkların "sihirli mantık-öncesi zihniyeti"ne atıfta bulundu. Aktaran Solchany, *Wilhelm Röpke, l'autre Hayek*, 381.

161. "New Books and Articles," *New Individualist Review* 3, no. 3 (1964): 47.

162. Ayrıntılar için bkz. "Autobiography Copy 2," 10 Ağustos 1984, William H. Hutt Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University (bundan sonra Hutt Papers olarak anılacak), kutu 11.

yazan Basil Yamey'di.¹⁶³ Hutt, 1966'ya kadar UCT'de kaldı; sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde bir dizi görev üstlendi. En uzun süre kaldığı yer ise 1972'den 1988'de ölene kadar saygın bir misafir öğretim üyesi olarak çalıştığı Dallas Üniversitesi'ydi. Hutt'ın ekonomi düşüncesine temel katkısı, sendikalar üzerine çalışmalarının ve "atıl kaynaklar teorisi"nin yanı sıra "tüketici egemenliği" kavramıydı.

Hutt, 1930'lardan itibaren LSE aracılığıyla neoliberal entelektüellerle bağlantılıydı. Hayek, 1954'te onun bir makalesini *Capitalism and the Historians* derlemesine aldı. Hutt, 1948'de MPS üyesi oldu ve 1949'dan 1984'e kadar yıllık toplantıların sekizinde hazır bulundu; bu toplantılarda "liberalizm ve ırkçılık" (1964) ve "Güney Afrika'da girişimci imgesi" (1970) gibi konularda uzmanlığını sundu. Kendi anlatımına göre, MPS'nin yalnızca ikinci toplantısına değil, "sonraki bütün konferanslarının büyük çoğunluğuna" da katıldı.¹⁶⁴ Güney Afrika'dayken Hayek'i misafir etti ve Afrika'daki neoliberal hareketin kilit bağlantısıydı.

Neoliberal düşüncüyü Güney Afrika örneğine en kapsamlı uygulama olan *The Economics and the Color Bar*'da Hutt, Milton Friedman'ın ABD ırkçılığıyla ilgili görüşlerini uyguladı ve Gary Becker'inkileri yansıttı.¹⁶⁵ Son dönem bilim insanları kitabı, "bilinç yükselten bir eser" ve "Güney Afrika'da

163. Örneğin bkz. P. T. Bauer and B. S. Yamey, "Against the New Economic Order," *Commentary*, 1 Nisan 1977.

164. "Autobiography Copy 2."

165. Hutt, *Capitalism and Freedom*'dan bir sayfa uzunluğunda bir alıntıyı kendi kitabının girişine dahil etmek için Friedman'dan izin aldı. Friedman'dan Hutt'a, 16 Temmuz 1963, Hutt Papers, kutu 40.

*apartheid*in ahlaki dehşetini ortaya seren köklü ve rahatsız edici bir çözümleme” olarak hatırlıyor.¹⁶⁶ İrkçiliğin özünde, diyordu Hutt, Beyaz olmayan işçilerin girişine karşı kendi ayrıcalıklarını savunan sendikalara benzer bir rant arayışı biçimi vardır.¹⁶⁷ Hutt’a göre, “renk ayrımcılığının baş kaynağı”, “ekonomik ayrıcalığı savunma doğal kararlılığında bulunacak”tı.¹⁶⁸ Onun okumasına göre ırkçılık piyasanın değildi; piyasanın dışında ve karşısındaydı. MPS üyesi arkadaşı Enoch Powell bir değerlendirmesinde Hutt’ın kitabını, “piyasa ekonomisi[nin]... bireyler, sınıflar ve ırklar arasında ayrımcılığın en etkili düşmanı” olduğunun kanıtı olarak övdü.¹⁶⁹

Hutt’ın vardığı sonuca göre, “piyasa renk körüdür.”¹⁷⁰ Hutt, emek hareketliliğini övdü ve *apartheid*in ırkçı “kapalı işyeri”ne saldırdı. Daha önceki çalışmasıyla tutarlı bir biçimde Hutt, kendi modelini hem tüketici hem de çalışan egemenliği etrafında inşa etti. Yine de Hutt *apartheid*i mahkûm ederken bile çok tikel bir biçimde tanımladı. Ona göre eşitlik, siyasal bir talebin yerine getirilmesinden çok, işyerinde istihdamın önündeki ırksal engellerin kaldırılmasıyla eşanlamlıydı. Hutt hayranları, bu işyeri kurtuluşunun

166. Peter Lewin, “William Hutt and the Economics of Apartheid,” *Constitutional Political Economy* 11 (2000): 255.

167. A.g.e., 257. Hutt’ın argümanı ile kamu tercihi tartışmaları arasında onaylanmamış benzerlikler konusunda bkz. Ben Jackson, “Hayek, Hutt and the Trade Unions,” *Hayek: A Collaborative Biography; Part V: Hayek’s Great Society of Free Men*, ed. Robert Leeson (Houndmills, UK: Palgrave Macmillan, 2015) içinde, 169.

168. Hutt, *The Economics of the Color Bar*, 27.

169. J. Enoch Powell, “How Money Works for Integration,” *The Sunday Times* (London), 14 Haziran 1964.

170. Hutt, *The Economics of the Color Bar*, 173.

siyasal tamamlayıcısının Siyahlara eşitlik değil, görülebilir gelecek boyunca sürececek ikinci sınıf statüleri olduğu gerçeğinden ustaca sakınır, ama onun bu temayla ilgili neredeyse bütün yazılarının odağı budur. Hutt'ın ağırlıklı oy imtiyazı önerileri sonunda, Röpke'nin uygarlığın faiz oranı göstergesi önerisi kadar radikal oldu.

Demokrasi sorunu, Hutt'ın yazılarının merkezindeki temaydı. *The Economics of the Color Bar*'da “tezimin en yaşamsal noktası” dediği şey ekonomik değil, siyasal bir argümandı: Genel oy hakkı sistemlerinde “parlamentar çoğunluğun tiranlığı”yla ilgili bir uyarı.¹⁷¹ Güney Afrika'da çoğunluk nüfusun Siyah olması, ona göre, durumu olağanüstü derecede vahimleştirmekteydi. Genel oy hakkı çözümü, *misilleme suistimalini önleyecek hiçbir anayasal sınırlamanın olmamasıyla* iktidarın yeni bir siyasal çoğunluğa devri” anlamına gelecekti.¹⁷² Hutt, “Siyah üstünlüğünden (durumun tersine dönmesinden)” korkanların halinden anladığından söz etti.¹⁷³ Hutt, olasılıkla 1962-1963 Kışında Güney Afrika'ya yaptığı devlet destekli bir gezi sırasında, Buckley'in *National Review* için istediği bir makalede bu düşünceleri genişletti.¹⁷⁴ “Güney Afrika'da Apartheid ve Yabancı Eleştirmenleri” başlıklı yayımlanmamış bir makalenin taslağında Hutt, Güney Afrika'da bir insan-bir oy sistemine geçişin, onun ifadesiyle Sovyetlerin teşvik ettiği

171. A.g.e., 115.

172. A.g.e., 178; italikler özgün.

173. A.g.e., 180.

174. Buckley, “South African Fortnight.”

“Siyah emperyalizmi”ne yol açacağını öne sürdü.¹⁷⁵ Hutt, “azınlıkları [yani Beyazları] yağmadan ve intikamdan koruma” ihtiyacını ifade etti ve oy hakkının “bir ağırlık ilkesine” uygun olmasını önerdi.¹⁷⁶ Hutt, 1957’de *Cape Times*’ın editörüne yazdığı bir mektupta, önerisiyle ilgili daha fazla ayrıntı sundu. Avrupalı ve Avrupalı olmayan seçmenlerin oy hakkı için bir eğitim şartı getirilmesini öne sürdü, ama “uzak bir gelecekte (50 yıl sonrasını varsaymak çok iyimser olurdu) Avrupalı olmayan seçmenlerin toplam sayısı Avrupalılarınkiyle eşitlenince, Avrupalı olmayan her seçmenin değeri tedricen ve çok yavaş bir biçimde azalmaya başlayacaktı.”¹⁷⁷ Model, azalan oran modeliydi ve Beyaz azınlık egemenliğini değilse bile, beyaz bir oyun beyaz olmayan oydan daha fazla olan değerini koruyacaktı.

Hutt’ın kendi felsefesine en yakın gördüğü kişi, 1963’te Güney Afrika’da ağırlamadan önce makalenin taslağını paylaştığı Hayek’ti. Hayek’in 1960 tarihli kitabı *Özgürlüğün Anayasası*’na demokrasiyi sınırlama ihtiyacı ilkesinin “en büyük izahı” dedi.¹⁷⁸ O kitapta Hayek, hem tarihten hem güncel olandan yararlanıp demokrasinin potansiyel aşırılıklarının anahatlarını çizdi. Önce Orta Avrupa yakın tarihini hatırlatıp “kendi oylarıyla bir tirana tam bağımlı hale gelen milyonları görmüş” olmak, “bizim kuşağımı-

175. “Apartheid in South Africa and Its Foreign Critics” tarihsiz [1963], Hutt Papers, kutu 31.

176. A.g.e.

177. Hutt’tan *Cape Times* editörüne, 18 Ocak 1957, Hutt Papers, kutu 14.

178. “Apartheid in South Africa and Its Foreign Critics.”

zın, kendi hükümetini seçmenin zorunlu olarak özgürlük getirmediğini anlamasını sağladı” dedi.¹⁷⁹ Sömürge sonrası hükümetlere karşı incelikli bir kazıyla devam edip “ulusal özgürlük kavramı, bireysel özgürlük kavramına benzer olmasına rağmen, aynı değildir; birincisi için mücadele etmek, her zaman ikinciye güçlendirmemiştir” dedi. Dekolonizasyon ve demokratik kendi kaderini tayinin, olumsuz sonuçları olduğunu gözlemledi: “Bazen insanların kendi ırkından bir despotu, yabancı bir çoğunluğun liberal yönetimine tercih etmesine yol açmıştır.”¹⁸⁰

Hayek, Güney Afrika’dayken Özgürlüğün Anayasası üzerine konferanslar verdi. Hutt, gezide konuşulanları “Çok-İrklî Toplumda Parlamenter Çoğunluğun Kötüye Kullanılması” başlığıyla yazıya döktü ve bu, Hayek’in açıklamalarının tek belgesidir.¹⁸¹ Hutt’ın anlattığına göre Hayek, “gelecekte Siyah-egemen bir seçmen kitlesinin oluşma tehlikesi konusunda yanılsama içinde” değildi, “ama gerçekten korkutucu olanın, devlet iktidarı olduğunu çoğu kez unutuyoruz.”¹⁸² Hayek’e göre, “devlet makinesinin grup çıkarları için kullanılabileceğini –esas olarak Beyazlara ayrıcalık biçiminde– Afrikalılara öğretenler... Beyazlardır.” “O halde,” diyordu, “Afrikalı liderlerin çok kolay bir biçim-

179. Hayek, *The Constitution of Liberty*, 63.

180. A.g.e., 64.

181. Hutt tarafından editör Victor Norton’a ek olarak sunuldu, *Cape Times*, 2 Ekim 1961, Hutt Papers, kutu 14.

182. W. H. Hutt, “The Abuse of Parliamentary Majority in Multi-Racial Society,” Hutt Papers, kutu 14.

de durumu tersine çevirmeyi düşünme eğiliminde olmaları şaşırtıcı mı?”¹⁸³ Hayek’in Hutt’a ve diğerlerine verdiği mesaj şuydu: Siyah seçmenlerin ele geçirdiği bir devlet, eğer devletin kendisi rekabetçi piyasa disiplininin muafiyetler tanıma hakkından yoksun bırakılırsa sorun olmayacaktı. Hayek’in önerisi, 1930’lardaki neoliberal federasyon düşüncesinde olduğu gibi temsili yönetimin rolünü rekabet ve sözleşmenin uygulanmasına indirgeyerek önemini azaltacaktı.

Hutt, ağırlıklı oy imtiyazı önerilerini ABD Yeni Sağının yayınlarına taşıdı. 1966’da *New Individualist Review*’da, Güney Afrika’da “‘bir insan-bir oy’ temelinde oy hakkının nihai sonucu olarak bir Afrikalı çoğunluk ihtimalinin, Beyazlarda tamamen haklı korkular yarattığını” savundu.¹⁸⁴ Tek çözümün “genel oy hakkı ilkesinden vazgeçmek... ve ağırlıklı oy imtiyazının bir biçimini kabul etmek” olduğunu öne sürdü.¹⁸⁵ Röpke gibi Hutt da 1965’te, tek taraflı bağımsızlık ilanından ve İngiliz Uluslar Topluluğu’ndan ayrılmasından sonra Beyaz egemenliğinde olan Rodezya ülkesine gösterilen ve haksız gördüğü muameleye öfkeleni ve de harekete geçti. 1964’te başlamak üzere Hutt, Rodezya Başbakanı Ian Smith’e mektuplar gönderip, “kabul edilen bütün kusurlarıyla birlikte, şimdiki rejimin yerini bir Siyah egemenliği döneminin almaması”nın nasıl sağlanacağı

183. A.g.e.

184. W. H. Hutt, “‘Fragile’ Constitutions,” *New Individualist Review* 4, no. 3 (Bahar 1966): 48.

185. A.g.e.

konusunda tavsiyelerde bulunmaya başladı.¹⁸⁶ Mülkiyetin anayasayla korunmasını ve yine “ağırlıklı oy imtiyazı düzenlemeleri” önerdi.¹⁸⁷ “Rodezya iftirası” üzerine bir makalede Hutt, “‘bir insan-bir oy’ tiranlığı”na karşı bir siper olarak Beyaz azınlık egemenliğini korumak için tasarlanan mülkiyet kısıtlamalarını savundu ve Rodezya’ya “tamen demokratik, çok-ırklı bir toplum yaratmada dünyanın şimdiye kadar gördüğü en umut vaat eden bilinçli girişim” dedi.¹⁸⁸ Göründüğü gibi paradoksal bir biçimde Hutt, tam da genel oy hakkı yadsınarak gerçek demokrasinin gerçekleştirilebildiğini savundu.

Hutt 1970 ve 80’ler boyunca, Rodezya ve Güney Afrika’ya karşı uluslararası seferberliğin sözde haksızlığına karşı protesto davulunu çalmaya devam etti. Vali Ronald Reagan ve Başkan Jimmy Carter’a Rodezya’yı “Afrika’daki tek sahici ırkçılık karşıtı demokrasi” olarak öven mektuplar yazdı.¹⁸⁹ Portekiz, Angola ve Mozambik sömürgelerinden çekildikten sonra Amerika Birleşik Devletleri Güney Afrika’ya karşı tutumunu sertleştirdi; Carter 1977’de, insan hakları tartışmaları ve çoğunluk yönetimine geçiş talepleri arasında Rodezya kromu ithalatına yasak getirdi.¹⁹⁰ Irka dayanan siyasal modellerden de-

186. Hutt’tan Smith’e, 28 Ekim 1964, Hutt Papers, kutu 14.

187. Hutt’tan Smith’e, 12 Ekim 1965, Hutt Papers, kutu 14.

188. W. H. Hutt, “The Rhodesian Calumny,” *New Individualist Review* 5, no. 1 (Kış 1968): 3, 12.

189. Hutt’tan Reagan’a, 9 Mart 1977, Hutt Papers, kutu 14; Hutt’tan Carter’a, 1 Mart 1977, Hutt Papers, kutu 14.

190. Sean Wilentz, *The Age of Reagan: A History, 1974–2008* (New York: HarperCollins, 2008), 103.

vam eden uzaklaşmaya duyarlı olan Hutt, Güney Afrika'daki siyasal liderlere ırksal bakımdan ağırlıklı oy imtiyazının yeni bir modelini önerdi. Irk yerine gelire göre ağırlıklı oy hakkını öne sürdü. 1978'de Güney Afrika Maliye Bakanı Owen Horwood'a yazdığı bir mektupta şunu öne sürdü: "Her kişinin oyunu ödemesi gereken vergi miktarına göre" tartarsanız, Güney Afrika "haklı olarak Siyahların, Renklilerin, Hintlerin ve Beyazların renk engellerinin kaldırılmasıyla en eksiksiz eşitliğe kavuşacağı konusunda ısrarlı" olabilir.¹⁹¹ Hutt, bu önlemin, "bütün ırklara mutlak eşitlik" anlamına geleceğinden Amerikalı eleştirmeleri yatıştırmaya yeteceğini iddia etti.¹⁹² Gelire dayanan oy, hiç siyasal ayrımcılık yapmama anlamına gelecek ve piyasanın büyük bilgeliğine boyun eğecekti.

Hutt, önerisinin, kendisinin 1930'larda icat ettiği bir fikrin, "tüketici egemenliği" fikrinin gerçekleşmesini sağlayacağını savundu. Hutt'a göre, Mises'in sevdiği ifadeyle eğer "her dolar bir oy" olsaydı gelir-ağırlıklı oy hakkı bir kişinin zenginliğini, o kişinin temsili bir hükümet seçme-deki görelî gücüne çevirerek benzeştirmeyi genişletecekti. "Böylesine devrimci bir reformun etkisi," diyordu, "yurttaşların hükümet hizmetlerini fiilen satın aldığını ve hükümetlerin hükümdar değil, memur sayılmalarına neden olduğunu vurgulamak" olurdu.¹⁹³ Hutt'ın önerisi, görüldüğü kadar yeni değildi. On dokuzuncu yüzyılda oy hakkı önündeki mülkiyet engellerini açıkça yansıtmalarının öte-

191. Hutt'tan Owen Horwood'a, 20 Eylül 1978, Hutt Papers, kutu 14.

192. Hutt'tan R. F. Botha'ya, 9 Mart 1983, Hutt Papers, kutu 14.

193. Hutt'tan Owen Horwood'a, 20 Eylül 1978.

sinde, böyle bir ağırlıklı temsil modelinin oyların küresel ticarete ulusal katılıma göre belirlendiği Dünya Bankası ve IMF’de zaten kullanılmış olması da dikkate değerdir. Hutt’ın ekonomist demokrasi uyarlaması, aslında Bretton Woods kurumlarının ölçeğini yurttaş düzeyine indiriyordu. İşyerinde *apartheide* karşıydı, ama onun yerini alacak yeni bir ekonomik seçmen ayrıcalığı hiyerarşisini savunuyordu.

Hutt’ın Güney Afrika’da genel oy hakkına muhalefeti, neoliberal kampta başkalarınca da paylaşılmaktaydı.¹⁹⁴ 1970’te Shenfield “totaliter demokrasinin sinsi tehlikeleri”ni hatırlatıp “Güney Afrika koşullarında oy hakkına sınırlama yanlış olmadığı gibi olumlu anlamda bütün ırkların çıkarına istenir bir durumdur” dedi. “Güney Afrika’da ‘bir insan-bir oy’ herkes için felaket demektir.”¹⁹⁵ Önceden *Fortune* ve *Barron’s*’ta çalışan gazeteci John A. Davenport ve Milton Friedman’ın da benzer duyguları vardı. Her ikisi de MPS’nin kuruluş toplantısında hazır bulunmuştu ve neoliberal entelektüel hareketin aktif üyeleriydi.¹⁹⁶ Hutt gibi Davenport da 1960’larda ve 1970’lerde sekiz MPS toplantısında konuştu; Friedman da 1976’da kazandığı Nobel Ödülünün yanı sıra popüler yazılarıyla

194. Fritz Machlup’un 1971’de Uluslararası Ekonomik Birliğin başkanı olarak *apartheid* konusunda resmi bir tutum alma baskılarına “ideolojik ya da siyasal anlaşmazlıkların dışında kalmalıyız” argümanı ile direndiğini belirtmek gerekir. Machlup’tan Luc Fauvel’e, 22 Aralık 1971, Machlup Papers, kutu 291.

195. Arthur Shenfield, “The Ideological War against Western Society,” *Modern Age* 14, no. 2 (Bahar 1970): 168.

196. Dieter Plehwe, Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pèlerin içinde*, 21.

da uluslararası üne kavuşmuştu. Hutt, ikisinin 1970'lerde bölgeyi ziyaret edene kadar Güney Afrika'yla ilgilenmediğini iddia etti.¹⁹⁷ 1970'lerde ikisi de bu bölge, özellikle Rodezya için, genel oy hakkını açıkça eleştirdi.

Davenport'un Güney Afrika'da Beyaz egemenliğini savunması Röpke'ninkini bile aştı. Daha 1972'de Güney Afrika Enformasyon Servisi, *New York Times*'a bir mektup gönderip Namibya'daki Güney Afrika egemenliğini savunan, ülkenin "BM tarafından yutulmamasını" ve "bir insan-bir oy" demokrasisinin rezaletlerine maruz" bırakılmamasını isteyen Davenport'u rejime açık desteğinden ötürü takdir etmişti.¹⁹⁸ 1977'de Carter yönetimi, Rodezya'da Smith rejimine kesin bir biçimde karşı çıktıktan sonra Davenport, Rodezya Enformasyon Servisiyle birlikte çalışıp Amerikalı iş insanlarından Smith hükümetine destek imzaları topladı.¹⁹⁹ Davenport Rodezya'ya iki kez gitti ve Amerika-Rodezya Birliği (ARA –American-Rodesian Association) eş başkanı olarak, Ekim 1978'de ırk ayrımcısı senatör Jesse Helms ve daha sonra başkan adayı olan Bob Dole'un da içinde yer aldığı başka bir muhafazakâr senatör grubunun daveti üzerine Smith, Amerika

197. Hutt'tan Susan M. Haufe'ye, Dışişleri Bakanlığı, 23 Kasım 1977, Hutt Papers, kutu 14.

198. Les de Villiers'ten John Davenport'a, Ağustos 2, 1972, John A. Davenport Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University Davenport Papers olarak anılacak), kutu 3; John A. Davenport, "Namibia—Victim or Beneficiary of South African Rule?," *New York Times*, 19 Temmuz 1972.

199. K. H. Towsey'den Davenport'a, 7 Nisan 1978, Davenport Papers, kutu 4; Towsey'den Davenport'a, 18 Mayıs 1978, Davenport Papers, kutu 4.

Birleşik Devletleri'ni ziyaret ettiğinde kendisini ağırladı.²⁰⁰ Kendi görev tanımında ARA, yaptırımlara “barbarlığa yardım ve teşvik” dedi ve “Afrika’da Özgür Dünyanın dış kalesi olarak Rodezya’nın (Zimbabve) üstün kahramanlığı ve değeri”ne saygısını ifade etti.²⁰¹ Davenport, 1980’lere ve üniversite kampüslerinde yoksun bırakma hareketi yükselene kadar “çoğunluk yönetimi deliliği”yle ve “öğretisel demokrasi ahmaklıkları”na bağlılıkla yürütülen “Güney Afrika’ya ahlaksız saldırı savaşına” hücum etmeye devam etti.²⁰² 1985’te yaptırımlar konusunda doğrudan Beyaz Saray’a şikâyetle bulundu ve başkan yardımcısı Pat Buchanan’dan yazılı destek aldı.²⁰³ Davenport, Güney Afrika’da çoğunluk yönetimine muhalefetin pasif bir sempatizanı değildi; 1970’lerin sonunda ve 1980’lerde en önde gelen aktivistlerinden biriydi. Hutt’ın argümanı gibi onunki de iki yöne hamle yapar: Yaptırımlara karşı ve genel oy hakkına karşı. Bu iki noktada, savaş sonrası neoliberal entelektüellerin en yüksek profillisi Friedman ve yaptırımlara muhalefet konusunda Hayek de ona katılmaktaydı.

200. Borstelmann, *The Cold War*, 256; Brenda Gayle Plummer, “Race and the Cold War,” *The Oxford Handbook of the Cold War*, ed. Richard H. Immerman ve Petra Goede (Oxford: Oxford University Press, 2013) içinde, 517; American-Rhodesian Association daveti, 13 Ekim 1978, Davenport Papers, kutu 28.

201. The American-Rhodesian Association, Davenport Papers, kutu 28.

202. John A. Davenport, “The Anti-apartheid Threat,” *The Freeman*, Ağustos 1985, 454.

203. Patrick J. Buchanan’dan Davenport’a. 28 Ağustos 1985, Davenport Papers, kutu 28.

FRIEDMAN VE HAYEK'İN YAPTIRIMLARA KARŞI MİLİTAN KÜRESELÇİLİĞİ

Milton Friedman Rodezya'ya karşı yaptırımları, *Newsweek* için yazdığı iki başyazıda mahkûm etti; yazılardan biri ilk önce Londra *Sunday Times*'ta çıktı.²⁰⁴ 1976'da, bölgeye yaptığı geziden sonra yayımlanan köşe yazısında şu şaşırtıcı argümanı öne sürdü: "Bugün Rodezya için 'çoğunluk yönetimi,' neredeyse kesin bir biçimde Beyazların büyük çoğunluğu için göç ya da tahliye, Siyah Rodezyalı kitleler için aşırı derecede düşük bir yaşam ve fırsat düzeyi anlamına gelecek bir Siyah azınlık hükümetinin edebikelamıdır."²⁰⁵ Friedman, genel oy hakkını "azınlık yönetimi" olarak tanımlarken bizzat Amerika Birleşik Devletleri'ndeki demokrasi pratiğiyle ilgili kuşkusunu ifade etmekteydi. 1976'da Güney Afrika'da Cape Town Üniversitesi'nde öne sürdüğü gibi, bir insan-bir oy pratiği, aslında "özel çıkarların kamu çıkarından çok daha büyük rol oynadığı yüksek-ağırlıklı bir oylama sistemi"ydi.²⁰⁶ Mancur Olson gibi teorisyenlerin eserlerinden örtük bir biçimde yararlanan Friedman, "siyasal piyasa"nın örgütlenme kaynak ve teşviklerine sahip olanları kayırdığını, kamu yararına ve daha az güçlü olanlara engel

204. Milton Friedman, "Rhodesia," *Newsweek*, 3 Mayıs 1976, 77. Aynı makale bir gün önce *Sunday Times*'ta yayımlandı. Bkz. tekrar basım, Milton Friedman, "Suicide of the West," *Friedman in South Africa*, ed. Meyer Feldberg, Kate Jowell ve Stephen Mulholland (Cape Town: Graduate School of Business, 1976) içinde, 58-60. İkinci makale için bkz. Milton Friedman, "Economic Sanctions," *Newsweek*, 21 Ocak 1980.

205. Friedman, "Rhodesia," 77.

206. Friedman, "The Fragility of Freedom," 7.

olduğunu öne sürdü.²⁰⁷ Ekonomi piyasası ise aksine, “etikili, nispi bir temsil sistemi”ydi.²⁰⁸ Güney Afrika bağlamı için yeni çözümler önerdi. İnsanlar, Beyazlar parasız eğitim alırken, Siyah öğrencilerin para ödemek zorunda olmalarından şikâyetçiydi. Çözümü: Eğitimi iki kesim için de paralı yapmak. “Eşit sonuçlar anlamında eşitlikçilikten yana değilim” diyordu dinleyenlerine.²⁰⁹ Eşitsizlik, işleyen bir piyasa düzeninin kökü kazınamaz koşuluydu.

Friedman, Rodezya tecridinin James Burnham’dan alıntıyla “Batının intiharı”nın bir işareti olduğunu söylerken Röpke’nin izinden gitmesine rağmen vardığı sonuçlar ırka ya da uygarlık düzeyine değil, seçim demokrasisi pratiğinin genel bir eleştirisine dayanmaktaydı.²¹⁰ Yaptırımlara karşı oluşu da soyut bir ilkeye dayanmaktaydı: Piyasalar “üreticiler ile tüketicileri ilişkilendirme inceliği ve katılımcıları gizleyen anonimliği”yle başarılı olur. İdeal piyasa ırk, din ya da milliyet ayrımı yapmadığı için uluslararası bir otorite aracılığıyla şu ya da –Rodezya örneğinde olduğu gibi– bu siyasal iktidarı cezalandırmak amacıyla mübadele süreçlerine karışmak “gücümüzün en büyük kaynağı olan serbest piyasalar sistemi”ni zayıflatmak

207. Bu argümanın kurucu bir açıklaması için bkz. Mancur Olson, *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965).

208. Friedman, “The Fragility of Freedom,” 9.

209. Friedman, “The Milton Friedman View,” *Friedman in South Africa*, ed. Meyer Feldberg, Kate Jowell ve Stephen Mulholland (Cape Town: Graduate School of Business, 1976) içinde, 49.

210. Friedman, “Rhodesia,” 77.

olurdu.²¹¹ *Dominium*, diplomasinin kaprislerinin ötesinde var olmalıydı.

Hayek'in Güney Afrika'yla ilgili açıklaması, Friedman'inkini yansıtmaktaydı. 1970'lerde Friedman'la birlikte Pinochet'nin Şili'sine yaptıkları ziyaretlere yönelik yaygın eleştirilerin ortasında Hayek, 1977'de yalnızca Güney Amerika uluslarını değil, Güney Afrika'yı da (ertesi yıl ikinci kez ziyaret edeceği bir ülkeyi) hedef alan "uluslararası bir karakter suikastı"ndan yakındı.²¹² Apart-heidi güçlü ifadelerle kınarken BM'nin belirli ulusların cezalandırmak üzere seçiminde kullandığı "keyfi ölçülerin" dünya ekonomisi için en büyük tehditlerden biri olmasından korktuğunu ifade etti. "BM, bireysel durumlarda oy avcılığıyla baştan çıkarılınca değil, bireysel ülkelere karşı boykotlar ya da benzer konular saptanmış ve listelenmiş kurallara göre başlatıldığında nüfuzunu koruyabilir." Hayek, küresel ölçekte aşındırıcı etkilerin yayılması uyarısında bulundu: "Batılı Büyük Güçlerin, Güney Afrika'ya

211. Friedman, "Economic Sanctions."

212. Hayek, "Internationaler Rufmord," 44. Hayek makaleyi ilk önce *Frankfurter Allgemeine Zeitung* için yazmıştı ama onlar yayımlamak istemedi. Bruce Caldwell ve Leonidas Montes, "Friedrich Hayek and His Visits to Chile," *Review of Austrian Economics* 28, no. 3 (2015): 282. Şili ve neoliberaler konusunda, Caldwell ve Montes dışında bkz. Andrew Farrant, Edward McPhail ve Sebastian Berger, "Preventing the 'Abuses' of Democracy: Hayek, the 'Military Usurper' and Transitional Dictatorship in Chile?," *American Journal of Economics and Sociology* 71, no. 3 (Temmuz 2012): 513–538; Karin Fischer, "The Influence of Neoliberals in Chile before, during, and after Pinochet," Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin* içinde, 305–346. James Buchanan'ın Şili anayasası üzerindeki etkisi için bkz. Nancy MacLean, *Democracy in Chains: The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America* (New York: Viking, 2017), bl. 10.

silah ambargosuna razı olan temsilcilerinin bu kararla davet ettikleri tehlikenin farkında olup olmadıklarını bilmiyorum. Uluslararası ekonomik düzeni yıkmaya başladılar.”²¹³ Yaptırımların ekonomik bir silah olarak kullanılması, mülkiyet dünyası ile devletler dünyasını ayıran sınırları ihlal etmekteydi. Ahlaki taleplerin, uluslararası örgütlerle meşrulaştırılanların bile, dünyanın ekonomik bünyesini bozmaya yetkisi yoktu.

Güney Afrika, dekolonizasyon çağında ırk, dünya düzeni ve imparatorluk sorunlarında değişik neoliberal bakış açlarına bir turnusol görevi görüyor. Neoliberal kampta tek bir tutum olmadığı gibi, başrol oyuncular da tutumlarını zaman içinde değiştirdi. En aşırısı, herhalde Röpke’nin çalımıydı. 1930’ların ortasında ırkçı bir rejime ilkeli direnişten ötürü sürgünde bir bilim insanı olarak İstanbul’dan yazan Röpke, emperyalizmi sert terimlerle mahkûm etmişti. Denizaşırı Avrupa yayılmacılığının tarihi, diyordu, “bir fetih, barbarlık ve gaddarlık tarihi”ydi.²¹⁴ Anti-kapitalist değil liberal bir anti-emperyalizmi –onun ifadesiyle “*imperium* ile

213. Hayek, “Internationaler Rufmord,” 45. Birkaç yıl sonra bir röportajda eleştiriye geri dönüp insan hakları lakırdısının kullanılarak başka ülkelerin politikalarına karışılmasından yakındı. “Güney Afrika’daki insanlar kendi sorunlarını ele almalıdır ve her şeyden önce bir tür uygarlık kurmuş insanları değiştirmek için dış baskının kullanılabileceği düşüncesi, bana ahlaki açıdan çok kuşkulu bir inanç gibi görünüyor.” “Nobel-Prize Winning Economist,” F. A. Hayek ile sözlü tarih görüşmesi, Oral History Program, UCLA, 1983, 439, <https://archive.org/details/nobelprizewinnin-oohaye>. Caldwell ve Montes, Hayek’in bu makalede “genel kurallara uymanın önemi”ne yaptığı vurgunun genel külliyyatıyla tutarlı olduğunu ifade eder. Caldwell ve Montes, “Friedrich Hayek and His Visits to Chile,” 283.

214. Wilhelm Röpke, “Kapitalismus und Imperialismus,” *Zeitschrift für schweizerische Statistik und Volkswirtschaft*, no. 3 (1934): 370.

dominium, ekonomik alan ile devletler alanı” ayrılığını aktif bir biçimde koruyacak bir anti-emperyalizmi– savundu.²¹⁵ Otuz yıl sonra, dekolonizasyon küresel bir gerçeklik haline gelince, iddiaları değişti. Şimdiki iddiasına göre sömürgecilik, Batı uygarlığını Batılı olmayan dünyaya götürmekle “tarihin kurnazlığı”nı göstermişti. 1934’te Avrupa emperyalizminin “ulusların iç yaşamındaki tüm irrasyonel yetilere” karşılık geldiğini yazarken 1965’te Avrupa mirasının ona karşı çıkan “ucube kaos ve yıkım güçleri”nce tehdit edildiğini iddia ediyordu.²¹⁶ En önemlisi, yeni keşfettiği inancıydı; buna göre “Avrupalılaşıma” bütün dünyayı “Batının tek bir sömürgesi”ne dönüştürmüştü.²¹⁷ Bu gerçeklikten ötürü, Küresel Güneye istikrar ve göreceli refah ancak Batılılaşmayı reddetmeyi bırakınca, bir değerler sistemi, yaşam tarzı ve zihniyet olarak kabul edince gelecekti. Genetik farklılığın bunu olanaklı kılıp kılmadığı sorusunu cevapsız bıraktı. Röpke’nin tarih anlatısının artık kamu otoritesi ve özel mülkiyeti dengeleyen bir anlatı olmadığı, onun yerine Batılı *Geist*’in nihai zaferini buyuran bir anlatı olduğu açıktı. İmparatorluk bitmiş bir çağ değil, tamamlanacak bir görevdi.

Hutt, Friedman ve Hayek’e göre, ilgi odağı uygarlıklar değil, işleyen bir piyasa düzenini yeniden üretmeyi teşvik edecek siyasal sistemlerdi. Başlıca kaygıları, genel oy hakkı taleplerinde ya da yaptırım ve ambargo gibi ekonomik silahların kullanılmasında yanlış ahlakın sayısız emekçi,

215. A.g.e., 384–386.

216. Röpke, “Südafrika in der Weltwirtschaft und Weltpolitik,” 158.

217. A.g.e., 156.

satıcı ve tüketicinin koordinasyonunun dayandığı öngörülebilirlik ve çehresizliği altüst etme olasılığıydı. Geleneğe kazılı, yazılı olmayan, hatta bilinçsiz davranış kodlarının kabul edilen sınırları içinde, dünya çapında mülkiyet ve rekabeti korumanın aracı olarak çok-düzeyle anayasal tasarımın yararına inandılar. Bölüm 6 ve 7'nin göstereceğı gibi, neoliberallerin ana-akımı bir ırklar dünyası değıl, kurallar dünyası gördü. Bu dünyanın başladığı yer ise Avrupa'ydı.

Avrupa Ekonomik Topluluğu antlaşmasının tarihsel önemi; hukukun ve siyasal kurumların uluslararasılığını, ekonomik ilişkilerin uluslararasılığına bağlamasına dayanır. Bu anlamda AET antlaşması, ekonomik bir anayasayı cisimleştirir.

Ernst-Joachim Mestmäcker, 1973

Avrupa, neoliberal yüzyılın bilmecelerinden biridir. Bazı bilim insanları, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) başından itibaren neoliberal bir proje olduğunu iddia eder –Mart 1957'de Batı Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks ülkeleri Roma Antlaşmasını kabul ettiklerinde aslında Hayek'in 1930'lardaki federasyon planlarını imzalıyordu.¹ Bazıları ise buna, Hayek'in kendisinin 1945'ten sonra Avrupa federasyonuna karşı çıktığını söyleyerek karşılık verdi.²

1. John Gillingham, *European Integration, 1950–2003: Superstate or New Market Economy?* (New York: Cambridge University Press, 2003), 6; Werner Bonefeld, "European Economic Constitution and the Transformation of Democracy: On Class and the State of Law," *European Journal of International Relations* 21, no. 4 (2015): 876–877; Bernard H. Moss, *Monetary Union in Crisis: The European Union as a Neo-Liberal Construction* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 12, 29.

2. Milene Wegmann, *Früher Neoliberalismus und Europäische Integration: Interdependenz der nationalen, supranationalen und internationalen Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft (1932–1965)* (Baden-Baden: Nomos, 2002), 368.

AET neoliberal bir “zafer”se 1962’de “neoliberal denilen inançtan ekonomistler, bir Avrupa Ekonomik Topluluğu kurma çabalarını uzun süre eleştirdi” diyen bir gözlemcinin açıklamasına ne demeli?³ Avrupa bütünleşmesi, neoliberal bir kıta görüşünden ötürü mü, yoksa ona rağmen mi gerçekleşti?

Bu paradoksu çözmek, duruma hem yakın hem de uzaktan bakmayı gerektirir. Avrupa’nın kurumsal yaratılma ânına yakından bakınca Roma Antlaşmasının neoliberal grubu iki hizbe böldüğünü görürüz. Bir tarafta Cenevre Okulu neoliberallerinin evrenselci olarak damgalanan eski kuşağı vardı.⁴ Diğer tarafta ise anayasacı diyebileceğimiz daha genç neoliberaler topluluğu vardı. Merceği geri çekersek imparatorluk ve dünyanın öyküdeki önemini görürüz. Wilhelm Röpke, Gottfried Haberler ve Michael Heilperin gibi AET’ye karşı çıkan evrenselciler, Milletler Cemiyeti’nin ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşmasının (GATT) savunduğu şekliyle daha büyük bir küresel bütünleşme ölçeğine bağlılığı yansıtmaktaydı. Roma Antlaşmasının aslında “Avrupa”yı değil, “Avr Afrika’nın bir versiyonu”nu yarattığı gerçeği özellikle sınır bozucuydu. Avrupa pazarına ayrıcalıklı erişim “ortak devletler” olarak Fransa, Hollanda ve Belçika imparatorluklarına kadar genişlediği için Ortak Pazar alanının yüzde 90’ı Avrupa sınırlarının

3. Jacques Stohler, “Neoliberalismus und europäische Integration,” *Europa-Archiv* 17, no. 1 (1962): 99.

4. Hans Von der Groeben, *The European Community: The Formative Years* (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1987), 48.

dışındaydı.⁵ Avrafrika, evrenselcilere dünya ekonomisini bütünleşme adına parçalamanın bir başka aracı gibi görünüyordu. AET, serbest mal dolaşımı ağında, Batı Avrupa artı Afrika'nın büyük bölümü büyüklüğünde bir pıhtı yarattı. Varsayılan liberal dünya ekonomisi çağında imparatorluk ve korumacılığı canlı tutuyordu.

Evrenselciler, AET'ye karşı GATT'ı desteklemek için somut çabalar harcadı. 1958'de Haberler GATT için hazırlanan ve AET'nin yeni tarımsal korumacılığını ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tarımsal sübvansiyonları eleştiren bir raporun eş-yazarlığını yaptı. Haberler Raporu, GATT'ın ve daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) tarihinde bir kilometre taşı oldu ve kendisine Küresel Güneyde beklenmedik ortaklar kazandırdı. Ancak evrenselcilerin gayretine rağmen, küreselciliklerinde ölümcül bir kusur vardı: Uygulama mekanizması yoktu. Ekonomik milliyetçiliği azaltma hedefi açıktı, ama uluslarüstü yönetişime sıçrama o kadar da açık değildi. İlkkuşak küresel neoliberaler, umutlarını GATT'a bağlamakla pençeleri olmayan bir örgüte inandı.

Neoliberal küreselcilerin bir hizbi Avrupa bütünleşmesinin değerini reddederken diğeri de onu kurumsal tasarım ile uygulama arasındaki uçurumun üzerinde bir köprü olarak gördü. 1960'larda Hans von der Groeben, Ernst-Joachim Mestmäcker ve Erich Hoppmann gibi kilit

5. Peo Hansen ve Stefan Jonsson, "Bringing Africa as a 'Dowry to Europe,'" *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* 13, no. 3 (2011): 1038.

konumlardaki neoliberalerler Roma Antlaşmasını, “ekonomik bir anayasa” ve geleceğin çok-düzeyleli yönetişim modelleri için bir temel olarak tasavvur etti.⁶ Çoğu ekonomist olarak değil, hukukçu olarak yetişen Avrupa yanlısı neoliberalerler için hukuk merkezi önem taşıyordu. Hayek’in federasyon değerlendirmesi savaş sonrası çalışmalarında neredeyse buharlaşmasına rağmen, anayasacılar onun 1960’lardaki yazılarını anayasal tasarıma uyarlayıp uluslarüstü düzeni yeniden tasavvur etti⁸. Cenevre Okulu neoliberalizminin savaş sonrası tanımlayıcı projesi, ironik bir şekilde, yaşlı neoliberalerlerin mahkûm ettiği Avrupa bütünleşmesi projesinin içinde filizlendi. Neoliberal anayasacılar, ekonomik anayasanın ölçeğini ulustan uluslarüstü federasyona ve daha sonra dünyaya kaydırırken, 1970’lerde ortaya çıkacak uluslararası ekonomik hukuk tarlasına tohumlarını ekti ve bütünleşmiş bir Avrupa’nın bir küresel ekonomik yönetişim modeli olarak teorileştirilmesine yardımcı oldu.

6. Katja Seidel, “DG IV and the Origins of a Supranational Competition Policy: Establishing an Economic Constitution for Europe,” *The History of the European Union: Origins of a Trans-and Supranational Polity, 1950–72*, ed. Wolfram Kaiser, Brigitte Leucht ve Morten Rasmussen (New York: Routledge, 2009) içinde, 132. Christian Joerges, “Three Transformations of Europe and the Search for a Way out of Its Crisis,” *The European Crisis and the Transformation of Transnational Governance: Authoritarian Managerialism versus Democratic Governance*, ed. Christian Joerges ve Carola Glinski (Portland, OR: Hart, 2014) içinde, 27.

EVRENSELÇİLER: NEOLİBERALLER AVRUPA'YA KARŞI

Neoliberaler 1945'ten hemen sonra, uluslararası federasyonla ilgili savaş öncesi tartışmalarına döndü. 1947'de Mont Pelerin Society'nin (MPS) ilk toplantısında bütün bir gün "Avrupa Federasyonu sorunu ve şansı"na ayrıldı. Robbins, Avrupa'da "ekonomik birlikler Batı dünyasının birliğini bozabilir" kaygısıyla tonu belirledi.⁷ Hatırlanacaktır; 1930'ların federal düşüncelerinin neredeyse tümü, Batı dünyasının eksenel noktası olarak Anglo-Amerikan ilişki çıpasına dayanmaktaydı. Neoliberal entelektüeller, Avrupa örgütünün Atlantik Topluluğunun bağlarını tehlikeye sokabileceğine dair korkuları dillendirdi.⁸ Temel sorun, ulusların egemenliklerinden vazgeçmek istememeleriydi. 1949'da yazan Haberler, "Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Belçika gibi ülkelerin ortak bir ekonomik politikada anlaşması fiilen olanaksız" olduğu için, "şimdi ya da zamanımızda bir Avrupa birliği olmayacak" dedi.⁹ "1914'ten önce var olduğu gibi ekonomik konulara görece az devlet müdahalesi"nin olduğu bir durumda ekonomik birleşme olasılığından farazi olarak söz ediyordu, ama bunu gerçekleştirecek pratik bir araç görmüyordu. Bir-

7. Aktaran Susan Howson, *Lionel Robbins* (New York: Cambridge University Press, 2011), 665.

8. Wegmann, *Früher Neoliberalismus*, 326.

9. Gottfried Haberler, "Economic Aspects of a European Union," *World Politics* 1, no. 4 (1949): 434-435.

leşmiş Milletler sistemi, uluslarüstü olmaktan çok uluslararasıydı ve merkezinde, kıskançlıkla korunan ulusal egemenlik ilkesi vardı.

Evrenselciler kıtasal Avrupa bütünleşmesi düşüne karşı dünya için bir Açık Kapı politikası tasavvur eden Milletler Cemiyeti'nin küresel görüşüne sadakati savundu. Savaşın sonuna gelindiğinde Milletler Cemiyeti'ndeki mutabakat tam istihdam ve Keynesçi genişleme politikalarına kaymış olmasına rağmen Milletler Cemiyeti Cenevre Okulu neoliberrallerinin kafasındaki sağlıklı liberal enternasyonalizm vaadini sürdürdü.¹⁰ Ne var ki Milletler Cemiyeti'nin başarısının önkoşulu her zaman söz konusu devletlerin iyi niyeti ve gönüllü işbirliğiydi. Üye devletlerin ihlallerini cezalandırmak ve üye olmayanları katılmaya zorlamak için hiçbir aracı olmaması sebebiyle de liberal deney 1930'larda başarısız olmuştu ve 1945'ten sonra da yine başarısızlığa mahkûm gibi görünüyordu. Egemenliği teslim etmek istemeyen ulusların egemenliklerini gönüllü olarak teslim etmelerini gerektirecek büyük ölçekli bir çözümle ilgili Haberler'in yaşadığı düş kırıklığı duygusunu 1920'ler ve 1930'larda sosyalleşen birçok neoliberal paylaşılmaktaydı. Özellikle "paradoksal bir görüngü"-nün, serbest girişimin varsayılan rehberi Amerika Birleşik Devletleri'nin Marshall Planı fonlarını tutarlı bir biçimde dağıtmak için uluslardan çok-yıllık planlar yapmalarını is-

10. Patricia Clavin, *Securing the World Economy: The Reinvention of the League of Nations, 1920–1946* (New York: Oxford University Press, 2013).

temesinin ışığında Haberler savaş sonrası Avrupa devletlerini planlamadan uzaklaştırabilecek bir yol görmüyordu.¹¹ 1949'da kurulan Batı Almanya'da piyasanın serbestleşmeye başlaması övgüye değer bir şablon sunmasına rağmen, öteki ulusları Almanların yolundan gitmeye zorlayacak kurumsal bir onarım yoktu. Bölüm 4'te gördüğümüz gibi neoliberal bir onarım için en iyi seçenek uluslararası ticari yatırım hukuku ve iki taraflı yatırım anlaşması gibi görünüyordu. Özel uluslararası hukuka yoğunlaşmak, uluslararası kamu hukukunun devletler-arası çok-taraflı düzenlemelerine ihtiyaç duymadan, benim ifademle yatırımcıların ksenos haklarını koruyacaktı.

1950'lerin en konuşkan Avroseptiği, hem Batı Alman ekonomi bakanı (ve MPS üyesi) Ludwig Erhard'ın beğeni-sine hem de bir kamusal entelektüel olarak basına kolay erişim olanağına sahip, her yerde hazır ve nâzır Wilhelm Röpke'ydı.¹² Röpke; AET'nin 1952'de yaratılan, kıtanın ürünlerini ortak bir gümrük duvarının arkasında koruyan, dış rekabetten uzak tutulan ve uluslararası bir bürokrasi tarafından kolektif yönetilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun, "blok çözüm"ünün bir uzantısı olmasından korkuyordu. Avrupa'nın "blok" versiyonunun, "bütünleşme" olarak etiketlenme hakkı olmadığı düşüncesindeydi. 1930'ların ayırt edici özelliği olan devlet denetimi ve korumacılık belirtilerini yeniden üretiyordu. Avrupa'ya bütün-

11. Haberler, "Economic Aspects of a European Union," 436.

12. Stohler, "Neoliberalismus und europäische Integration," 99.

leşme gibi görünen şey, dünya ölçeğinde parçalanmayı kalıcılaştıracaktı. Böyle bir düzenleme, “ulusal otarşiyi kıtasal otarşiyeye” dönüştürecek “ve eski sorunları daha yüksek bir coğrafi ölçekte” tekrarlayacaktı.¹³

Michael Heilperin de benzer bir duyguyu ifade ederken bilinen heyûla “yalıtım”ı akla getirdi.¹⁴ Blok Avrupa kökten gayrimeşru bir politika, küresel rekabetin baskılarından korunma politikası izlemenin bir yoluydu. Dahası, Hayek’in 1930’larda açıkladığı ölümcül hatayı yapmaktaydı; ekonomi yetkililerini algılanan haksızlıkların kaynağı olarak bir hedef haline getirmekteydi. Erhard’a göre, “ulus-devletlerin davranışı üzerinde anonim denebilecek bir baskı kuran düzen sistemi” daha iyiydi.¹⁵ Hayek ve Robbins’in önerdiği neoliberal federasyon modelinde olduğu gibi, Erhard’ın görüşüne göre de hükümetin müdahale alanı, değişmez serbest ticaret ve serbest göç politikaları nedeniyle kendi kendini sınırlayıcı olmalıdır. AET’nin liderliği için önerilen komisyon, ilgili tarafların hem şikâyetleri hem de özel dilekleri için bir hedef tahtası olacaktı.

Evrenselciler bütünleşmeyi bir gelecek vizyonu olarak değil, önceki bir düzene dönüş olarak tanımladı. Röpke şöyle yazıyordu: “Hakikat basit ve inkâr edilemez olduğu için temel[dir], önümüzdeki görev de aslında bir

13. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone: 28 Thesen als Richtpunkte,” *Ordo* 10 (1958): 35.

14. Michael A. Heilperin, “Future of E.R.P.,” *New York Times*, 6 Kasım 1949.

15. Aktaran Sara Warneke, *Die europäische Wirtschaftsintegration aus der Perspektive Wilhelm Röpkes* (Stuttgart: Lucius und Lucius, 2013), 170.

yeniden-bütünleşmedir; yani Avrupa ekonomik ilişkilerinin geçmişte zaten var olan ve 1931'den beri dünya krizinin fırtınaları içinde giderek yok edilen daha mutlu bir durumunun yeniden yaratılmasıdır.”¹⁶ 1914'e kadar üniter olan dünya ekonomisi yeniden yapılandırılmalıdır. Herhangi bir bütünleşme konuşması ancak bu kayıp altın çağa dönüşün bir aracına ilişkin konuşma olabilir. Evrenselci anlayış, sözcüğün etimolojisiyle tutarlıydı. Latince *integratio* [*integration*; *entegrasyon*, *bütünleşme*] sözcüğünün anlamı yeni bir kendilik yaratmak değil, kayıp bir şeyin restorasyonudur.¹⁷ Heilperin 1949'da, Röpke'ninkine benzer bir noktaya değindi. “Bütünleşme”nin, Marshall Planıyla Avrupa'ya ithal edilen bir “Amerikan öğretisi” olduğuna itiraz etti. Bu kavram aslında “gümrük tarifelerine geleneksel bağlılığı”yla Amerika Birleşik Devletleri'nden çok Avrupa'da güvendeydi.¹⁸ Amerikalı politika yapıcılar, “Batı Avrupa'yı bütünleşmeye” teşvik ettiklerinde “Avrupalılara teorik bir kavramdan ibaret olmayan bir şeyi, çok müreffeh bir geçmişin hatırasını anlatan bir şeyi, hatırlatıyor”lar.¹⁹

En yaşlı neoliberaler, yirminci yüzyılın başı civarında doğdu ve Büyük Savaşın önceki dönemde çocukluklarının sonunda ya da ergenliklerinin başındaydı. Bu döneme duygusal bağılıklarını çoğu kez ağıt sözleriyle

16. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 33.

17. Ludolf Herbst, “Integrationstheorie und europäische Einigung,” *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 34, no. 2 (1986): 164.

18. Heilperin, “Future of E.R.P.”

19. A.g.e.

ifade ettiler. Röpke bir kitabına, kendisini “Batı dünyasının Viyana Kongresinden Ağustos 1914’e kadar süren ve tarihin yalnızca şimdiki soğuk gecesinde yaşamış olanların tahayyül edemeyeceği o uzun ve parlak güneşli günlerinin günbatımı kızılığını gençliğinde gören kuşak”tan biri diye tanımlayarak başladı.²⁰ Dünya ekonomik bütünleşmesi, eş zamanlı olarak, hem ideolojik bir hedefti hem de bir çocukluk hülyasıydı.

Integratio kavramının iki savaş arası dönemde ekonomik söyleme taşınmasında, neoliberaler merkezi rol oynamıştı. Fritz Machlup, Röpke’nin 1930’larda bütünleşmeyle ilgili sistematik yazı yazan ilk ekonomistlerden biri olduğunu gösterdi. Stockholm Okulundan İsveçli ekonomistler, Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, 1920’ler ve 1930’ların başında “dağılma” sözcüğünü ekonomik tartışmalara soktuktan sonra Röpke, kaybolan ve geri getirilmesi gerekenle ilgili 1942 tarihli kitabı üzerinde çalışmaya başladı.²¹ “Dağılma” terimini ilk kez 1931’de, Büyük Bunalımın “bir yüzyıl içinde dünya ekonomisi adı altında ortaya çıkan uluslararası ekonomik ilişkilerin istikrarlı ve organik yapısını çözündürme” etkisini tarif etmek için kullandı.²² Röp-

20. Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration* (Dordrecht: D. Reidel, 1959), 3.

21. Fritz Machlup, *A History of Thought on Economic Integration* (Londra: Macmillan, 1977). Bkz. Wilhelm Röpke, *International Economic Disintegration* (Londra: William Hodge and Company, 1942).

22. Wilhelm Röpke, “Integration und Desintegration der internationalen Wirtschaft,” *Wirtschaftsfragen der freien Welt*, ed. Erwin von Beckerath (Frankfurt: F. Knapp, 1957) içinde, 494. Bkz. Wilhelm Röpke, *Weltwirtschaft und Außenhandelspolitik* (Berlin: Industieverlag Spaeth und Linde, 1931).

ke ve Mises bu terimi Cenevre Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsünün “dünya krizi”ne ayrılan 1938 tarihli bir yayınında kullandı.²³

Cenevre Okulunun bütünleşme söylemi, geçen bölümlerde araştırıldı. Dünya ekonomisini kapitalizmin ikili dünyasında *imperium* ve *dominium* ayrımını koruyan ve hem rekabete hem de uluslararası işbölümüne olanak veren bir dizi kurumsal düzenlemeye dayanan birbirine bağımlı bir bütünlük olarak kavırıyordu. Bu görüş, yanlış bir biçimde neoliberele atfedilen özerk ya da kendi kendini yöneten bir piyasa düşünden çok farklıydı. Bunun yerine, evrensel normlarla kılıflanan ve devletler arası işbirliğiyle sürdürülen bir ticaret ve ödemeler mekânını varsaymaktaydı. Neoliberal küresel görüşün mimari zarafeti ve iç tutarlılığı dünya düzeyinde yeniden bütünleşme yolunda kısmi çözümleri ya da orta noktaları düşünmeyi zorlaştırmaktaydı. Ancak yine de Heilperin’in kabul ettiği gibi “evrenselci çözümler” 1950’lerde başarısız olmuş gibi görünüyordu.²⁴ Yazarlığını yaptığı uluslararası yatırım yasasını zorlamaktan vazgeçti ve daha etkili olan iki taraflı yatırım antlaşmalarının yaşayabilirliğini kabul etti. Diğer neolibereallerle birlikte gelişmekte olan dünyanın siyasallaşmış özel ricasıyla lekelenmiş gördüğü Uluslararası Ticaret Örgütü skandalı, geriye, Röp-

23. Wilhelm Röpke, “International Economics in a Changing World,” *The World Crisis*, ed. Geneva Graduate Institute of International Studies (Londra: Longmans, Green and Co., 1938) içinde, 278; Ludwig Mises, “The Disintegration of the International Division of Labour,” *The World Crisis* içinde. Ayrıca bkz. Moritz J. Bonn, *The Crumbling of Empire: The Disintegration of World Economy* (Londra: Allen and Unwin, 1938).

24. Michael A. Heilperin, *The Trade of Nations*, 2. baskı (New York: Knopf, 1952), 293.

ke'nin ifadesiyle “mütevazı ama çok yararlı” GATT'ı, (tarım dahil) istisnalarla ve çekincelerle dolu görece zayıf bir örgütü bıraktı.²⁵

Avroseptik neoliberaler, görünür zayıflığına rağmen, yeni AET'ye saldırı için eldeki en iyi silah olarak GATT'ın etrafında toplandı. Özü itibariyle GATT, Cenevre'de öncülük edilen, ticari engellerin karşılıklı gevşetilmesini tüm imzacılara genişleten, on dokuzuncu yüzyıla ait “en çok kayırılan ülke” antlaşması ilkesine dayanan, liberal dünya ekonomisi modelinin kurumsal vârisiydi. GATT'ın baş mimarı James Meade Milletler Cemiyeti'nde çalışmış, 1930'ların sonunda Cemiyetin *Dünya Ekonomik Araştırması*'nı (*World Economic Survey*) yazmıştı.²⁶ Röpke, 1958'de Fransızların egemen olduğu Avrupa kurumlarına karşı GATT'ı savunup “Avrupa'yı bütünleştirmek için Kömür Çelik ortak pazarı yöntemi... uluslarüstü bir siyasal düzeni gerektirir” dedi ve şu soruyu sordu: “Bunu, neden GATT'a bırakmıyorsunuz? Ya da GATT yeterince etkili değilse onu neden güçlendirmiyorsunuz?”²⁷ Erhard, GATT'ın üstünlüğünü desteklediğinde genel olarak “ekonomi” adına konuşup “ekonomiye karşı işlenen günahlar ve yapılan yanlışlar, Avrupalı oldukları ilan edilince iyi olmazlar” dedi.²⁸

25. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 38.

26. Thomas W. Zeiler, *Free Trade, Free World: The Advent of GATT* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999), 28; Endres ve Fleming, *International Organizations*, 126.

27. Röpke, “European Free Trade: The Great Divide,” *The Banker*, Eylül 1958, 4.

28. Aktaran Anthony James Nicholls, *Freedom with Responsibility: The Social Market Economy in Germany, 1918–1963* (New York: Oxford University Press, 1994), 345. Ayrıca

Röpke'ye göre, adına layık tek bütünleşme biçimi, “çekirdek çözüm” dediği şeyin peşine düşmektir. Çekirdek Avrupa, mallarını dış dünyadan korumayacaktı. Aksine, zaman içinde tedricen genişleyip sürekli büyüyen bir uzmanlık ve serbest rekabet alanına diğer ulusları da emen bir serbest ticaret bölgesi ve sonunda ortak bir “ödeme topluluğu” ya da para birimi yaratacaktı. Bu bütünleşme biçimi “Avrupa’da başlayabilir” ama “evrensel bir dünya-ekonomik bütünleşmesine geçişi hazırlar.”²⁹ Röpke ve Erhard, AET’ye karşı, Büyük Britanya, İsviçre, Avusturya, Portekiz ve İskandinav ülkelerini kapsayacak bir Avrupa Serbest Ticaret Bölgesini (EFTA) savundu.³⁰ Sonuçta EFTA modeli, AET kavramına galip gelemedi; demek ki, diyordu Röpke *National Review*’da, “ekonomik serbestliği... dışarıya karşı bir hendek kazarak satın almak gerekiyordu.”³¹

Hans von der Groeben geriye dönüp bakarak “evrenselciler’ her bölgesel yapıyı doğru yoldan bir sapma olarak gördü” derken fazla abartmıyordu.³² Avrupa bütünleşmesi üzerine mücadeleleri, diyordu Groeben, “Manici terimlerle, AET’yi isteyenleri kötü adam rolünde tasvir ettiler.” Röpke kendine özgü, yangına körükle giden retoriğine yas-

bkz. Alfred C. Mierzejewski, *Ludwig Erhard: A Biography* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2004), 147–150.

29. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 39.

30. Nicholls, *Freedom with Responsibility*, 346.

31. Wilhelm Röpke, “Report on an Uneasy Common Market,” *National Review*, 10 Mart 1964, 195.

32. Von der Groeben, *The European Community*, 48.

lanarak “piyasa ekonomisi”nin “Avrupa sunağında kurban” edilmemesini istedi ve şu uyarıda bulundu: “Harç olması gereken şeyin dinamit olduğu anlaşılabilir.”³³ Heilperin, on dokuzuncu yüzyıldaki siyasal ekonominin temel modern savaşlarını hatırlattı. “Entelektüel ve siyasal naftalin toplarına on yıllarca gömülü kalan Serbest Ticarete karşı Korumacılık anlaşmazlığı,” diyordu, “inanılmaz bir biçimde bir kez daha birinci sayfa konusu oldu.”³⁴ Böyle bir seçenek karşısında evrenselciler, doğal olarak, klasik liberal dogmanın terimleriyle “şeylerin doğasına ve yer kürede kaynakların ve insanların dağılımına uygun olan” serbest ticaretin yanında yer aldı.³⁵ Batı Almanya, Ekonomi Bakanı Erhard’ın yönetiminde serbest ticaret kutbunu temsil ediyordu ve baş düşman Fransa’ydı. Heilperin *Fortune*’daki bir makalede siyaset yüklü bir terim kullanarak, “Fransa’nın özünde zengin, utanç verici biçimde de total ekonomisinde büyük kayıp yaşayan Fransız tüketiciler kitlesi”ne zarar veren “ayrımcılık” tercihini kınadı.³⁶

Neoliberal çekirdek kadronun Avrupa ekonomik bütünleşmesine muhalefetten sapan ilk üyesi, azimli bir muhalif olarak kalan Röpke değil, Erhard’ın bakanlığının bir çalışanı olan Alfred Müller-Armack’tı. 1901’de doğan Müller-Armack, birinci kuşak neoliberallerin çağdaşy-

33. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 32.

34. Michael A. Heilperin, “Freer Trade and Social Welfare,” *International Labour Review* 75, no. 3 (1957): 173.

35. A.g.e., 178.

36. Michael Heilperin, “Europe Edges toward a Common Market,” *Fortune*, Eylül 1956.

dı. 1933'ten itibaren Nazi Partisi'nin bir üyesiydi; 1940'tan itibaren Münster Üniversitesi ekonomi kürsüsünde görev aldı ve inşaat, yerleşim ve tekstil üretimi üzerine araştırmaları yönetti.³⁷ Savaş zamanı araştırmalarının bir kısmı, Doğu Avrupa'da Nazi imparatorluğuna ekonomik çözümler arayışı ile Üçüncü Reich'in Avrupa bütünleşmesini ele aldı.³⁸ Müller-Armack 1940'ların başında Erhard'la tanıştı; geleceğin ekonomi bakanı ve şansölyesi, Hitler hükümetinin emrinde tekstil sanayini araştırıyordu.³⁹ İkili savaştan sonra da birbirine yakın durdu. Walter Eucken ve Franz Böhm'ün Freiburg Okuluyla birlikte temel Alman neoliberal tutumunun tanımlanmasına yardımcı oldu. 1950'de Müller-Armack Köln Üniversitesi'nde profesör oldu ve 1952'de Erhard'ın Ekonomi Bakanlığında politika dairesinin başına geçti.

Akademik tünelerinde pürizmlerini koruyan Röpke'den ve Haberler'den farklı olarak Müller-Armack'ın siyasetteki ve yönetimdeki aktif rolü, uygulanabilir çözümler ve ideolojik hasımlarla ortak zemin bulma ihtiyacının daha fazla farkına varmasını sağladı.⁴⁰ “Sosyal piyasa ekonomisi” terimini uydurma konusundaki kalıcı başarısı böyle bir ortak zemin bulma maharetiydi. Bu terim, serbest piyasa ilkeleri ile refah ve emek kaygılarına ilgiyi zamanla diğer

37. Ralf Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft: Stationen des Neoliberalismus in Deutschland* (Opladen: Leske und Budrich, 2004), 85.

38. A.g.e., 86.

39. Nils Goldschmidt, “Alfred Müller-Armack and Ludwig Erhard: Social Market Liberalism,” *Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics* 4 (2012): 16.

40. Warneke, *Die europäische Wirtschaftsintegration*, 186.

neoliberallere acı verecek şekilde birleştirmektedir, ama Müller-Armack terimi “arabulucu” işlevinden ötürü tercih etmişti.⁴¹ Müller-Armack 1957’de, Avrupa bütünleşmesi ihtimalleriyle ilgili yazı yazarken de benzer bir pragmatik tutum benimsedi. Dünya ekonomik bütünleşmesinin “en iyi örneği” olarak 1914 öncesi dönemin önünde diz çökerken koşulların değiştiğine ve kurumların bu koşullara uyarlanması gerektiğine işaret etti. GATT bir seçenek sunuyordu ama kurumun “örgütsel uyusukluğu”, “karışık ve örgütsel olarak çok emek gerektiren anlaşmaların yalnızca sınırlı çevrelerde başarı sağladığını” kanıtladı.⁴² “Dünya çapında örgütler”e yönelikken bile, diyordu Müller-Armack, bütünleşme ancak “sıkı bir Avrupalı çevrenin inisiyatifiyle” gerçekleşecekti.⁴³

1957’de Müller-Armack deneyimine dayanarak konuşabiliyordu. Mayıs 1955’te bakanları yazlığında toplayıp Alman kabinesindeki karışık görüşlerin bir araya gelmesine yardımcı olmuştu.⁴⁴ O toplantıda Erhard, Şansölye Konrad Adenauer ve Dışişleri Bakanlığının önyak olduğu Avrupa bütünleşmesi projesine razı oldu. Müller-Armack ile Erhard, vizyonu Kömür ve Çelik Topluluğu modelinden “bozulmamış rekabet”i koruyan ve “dört özgürlük”e, mal,

41. Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft*, 214.

42. Alfred Müller-Armack, “Fragen der europäischen Integration,” *Wirtschaftsfragen der freien Welt*, ed. Erwin von Beckerath (Frankfurt am Main: F. Knapp, 1957) içinde, 532.

43. A.g.e., 533.

44. Alfred Müller-Armack, *Auf dem Weg nach Europa* (Stuttgart: C. E. Poeschel, 1971), 99.

sermaye, hizmet ve emek özgürlüklerine, öncelik veren bir modele kaydırmayı da başardı.⁴⁵ Rekabetçi ortak pazar kavramı, Ekonomi Bakanlığında zamanının ilerisinde, kısmen, 1952'den beri bakanlığın Schuman Planı Dairesinin başında bulunan hukukçu von der Groeben tarafından hazırlanmıştı.⁴⁶ Haziran 1955'te Messina'da altı imzacı devletin temsilcilerinin bir toplantısından sonra, Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, von der Groeben ve Pierre Uri'yi bir antlaşma taslağı hazırlamakla görevlendirdi: 1956 Baharında başlayan görüşmelerin temeli olan Spaak Raporu.⁴⁷ Von der Groeben görüşmelerde Ortak Pazar komitesinin başkanı, Müller-Armack ise üyesi yapıldı.⁴⁸

Paris ve Brüksel'de bir yıl süren görüşmelerden sonra antlaşma, Mart 1957'de Roma'da, ellerinde altı imzacı ülkenin minyatür bayraklarını sallayan okul çocukları yollara dizilirken imzalandı. Roma sokaklarında telefon kulübelerindeki afişlerde, ulusal renklerle süslü bluzlar içinde halka şeklinde dans eden çiftlik kızları vardı; geleceğin Avrupa'sında tarımın merkeziliğinin işareti.⁴⁹ Antlaşmanın kendisi aylarca süren görüşmeler ve uzlaş-

45. Ulrich Enders, "Integration oder Kooperation?," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 45, no. 1 (1997): 150.

46. Ralf Kowitz, *Alfred Müller-Armack: Wirtschaftspolitik als Berufung* (Köln: Deutscher Instituts-Verlag, 1998), 268; Hans Von der Groeben, "Die Anfänge der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft," *40 Jahre Römische Verträge: Der deutsche Beitrag*, ed. Rulldolf Hrbek ve Volker Schwarz (Baden-Baden: Nomos, 1998) içinde, 165.

47. Kowitz, *Alfred Müller-Armack*, 276–281.

48. A.g.e., 282.

49. Ayrıntılar, Müller-Armack, *Auf dem Weg nach Europa* içinde, 125.

manın bir ürünüydü. Bir açıdan bakıldığında neoliberal bir zafer gibi görünüyordu. Dört özgürlük, bozulmamış rekabet taahhüdüyle birlikte metne girmişti.⁵⁰ Başka bir açıdan ise başarı biraz karışık. Tekel ve kartelleri kurala bağlayan rekabet yasalarını uygulama mekanizmaları yoktu ve antlaşma hükümleri Fransız görüşmecilere verilen önemli ödünlerin işaretini taşıyordu.⁵¹ Çözülmemiş tarım konuları 1962’de kabul edilen Ortak Tarım Politikasıyla (CAP –Common Agricultural Policy) ele alındığında, “belli başlı ürünler için değişken ithalat kaldıraç vergileri (prelevman) ve ihracat sübvansiyonlarının yanı sıra siyasal olarak belirlenen fiyatlar” gibi bariz bir biçimde neoliberal olmayan önlemler içermekteydi.⁵² Yumruğunu yumuşatacak biri olmayan Röpke, CAP’a, “modern bir sınai ekonomide şimdiye kadar yaratılmış en grotesk fiyat sabitleme, sübvansiyon ve yapay satın alma düzenlemele-ri sistemi” dedi.⁵³ CAP’ın etkisi 1958’de “Haberler’in sapt-

50. David J. Gerber, “Constitutionalizing the Economy: German Neoliberalism, Competition Law and the ‘New’ Europe,” *American Journal of Comparative Law* 42, no. 1 (Kış 1994): 73.

51. Hubert Buch-Hansen ve Angela Wigger, *The Politics of European Competition Regulation: A Critical Political Economy Perspective* (New York: Routledge, 2011), 53–54; Matthieu Montalban, Sigfrido Ramirez-Perez ve Andy Smith, “EU Competition Policy Revisited: Economic Doctrines within European Political Work,” *Cahiers du GREThA*, no. 33 (2011): 21.

52. Herbert Giersch, Karl-Heinz Paqué ve Holger Schmieding, *The Fading Miracle: Four Decades of Market Economy in Germany* (New York: Cambridge University Press, 1994), 174.

53. Aktaran Rachel S. Turner, *Neo-liberal Ideology: History, Concepts and Policies* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008), 88.

dığı sorunları ağırlaştırmak” olacaktı.⁵⁴ Roma Antlaşması ve ondan çıkan AET, melez bir uzlaşma eseri idi ve bazı bilim insanlarının iddia ettiği “Fransız müdahaleciliğinin kalıntıları karşısında” bariz bir neoliberal “zafer” olmaktan uzaktı.⁵⁵

Neoliberal ilkelerden en büyük sapmalardan biri de imparatorluk sorunuyla ilgiliydi. Roma Antlaşmasının dördüncü bölümü, üstü örtülü bir başlıkla, “Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda ile özel ilişkileri olan Avrupa dışı ülke ve topraklar”a ayrılmıştı (Madde 131). Von der Groeben ve Uri, Spaak Raporuna sömürgeler sorununu dahil etmemişti, ancak Fransızlar, dahil etmeyi antlaşmayı imzalamanın koşulu haline getirdi.⁵⁶ Sonuç olarak, yakın zamanda bir incelemenin ifade ettiği gibi, Ortak Pazar “Baltık Denizinden Kongo’ya kadar uzanan bir alan” oluşturdu.⁵⁷ Antlaşma, özel olarak, beş yıllık bir ilk dönemde Fransız, Belçika, Hollanda ve İtalyan imparatorluklarının on sekiz Afrika sömürgesinin ürünleri için, pazara gümrüksüz erişim olanağı sağlıyor ve küçük sanayii koruma hakkı veriyordu (Madde 133). Ortak Pazarın üçüncü taraf üreticilere karşı ortak bir gümrük dış tarifesi olacağı için

54. Kym Anderson, “Setting the Trade Policy Agenda: What Roles for Economists?,” *Journal of World Trade* 39, no. 2 (2005): 345.

55. Moss, *Monetary Union in Crisis*, 10.

56. Müller-Armack, önsöz, Reinhold Biskup, Ronald Clapham ve Joachim Starbatty, “Das Bananen-Protokoll im EWG-Vertrag,” *Institut für Wirtschaftspolitik an der Universität zu Köln Untersuchungen*, no. 18 (1966): 13.

57. Peo Hansen ve Stefan Jonsson, *Eurafrica: The Untold History of European Integration and Colonialism* (Londra: Bloomsbury, 2014), 244.

de sömürgelerin tropikal ürünleri Avrupa imparatorluklarının dışındaki rakiplere, özellikle geleneksel olarak Batı Avrupa'yla ve özel olarak Batı Almanya'yla ticareti sağlam olan Latin Amerika'daki üreticilere, karşı önemli bir avantaja sahip olacaktı.

İmparatorluk, Müller-Armack için bir dipnot değildi. Anılarının bütün bir bölümünü, ortak topraklar konusuna ayırdı. Fransız ve Belçikalı görüşmecilerin, görüşmelerin son gününde ortaklığı “sürpriz” bir koşul olarak ortaya attıklarını ve bu nedenle bireysel ürün tarifelerine ilişkin görüşmenin gece geç saatlere kadar sürdüğünü anlattı. Müller-Armack “çalkantılı gece oturumu”nda muz sorununa yoğunlaştı; Ortak Pazar dışından gelen muza yüzde 20'lik bir tarife yüklenmesi önerisine –sömürgeleri Somali'nin muzunu korumak isteyen İtalyanların işi– “sonuna kadar karşı çıktı.” Anlatılana göre Adenauer, protesto olarak görüşmelerin tamamlanmasını geciktiren Müller-Armack'ın yanında yer aldı.⁵⁸ Görüşmeler teknik olarak tamamlandıktan sonra bile Müller-Armack, Robert Marjolin'le antlaşmanın son versiyonuna bir ek olarak dahil edilecek bir protokol hazırlama şansını yakaladı. Paris'teki son görüşmeler ile antlaşmanın Roma'da imzalanması arasında hazırlanan ve Muz Protokolü denilen protokol Batı Almanya'ya, Avrupa imparatorluklarının korunmakta olan Afrikalı üreticilerinin ve Karayipler'deki denizaşırı Fransız topraklarının

58. Stefan Tangermann, “European Interests in the Banana Market,” *Banana Wars: The Anatomy of a Trade Dispute*, ed. T. E. Josling ve T. G. Taylor (Cambridge, MA: CABI, 2003) içinde, 20.

ötesinden gelecek gümrüksüz muzlara süresi uzatılabilir erişim sağlamakla Ortak Pazarın gümrük duvarında bir çatlak yarattı.⁵⁹

Muz, Müller-Armack için bir ideolojik savaş halini aldı. “Dışarıdan gülünç görünebilir,” diyordu, “ama muz ihraç eden diğer gelişmekte olan ülkelere karşı ciddi ayrımcılık yapmayan bir ekonomi politikasına inancımızı vurgulamak istedik.”⁶⁰ Blok düşüncesine ilişkin neoliberal korkular en fazla sömürgelerde anlaşılmış gibi görünüyordu. Röpke 1958’de şu gözlemi yaptı: “Ortak Pazarın büyük şanı için,” Brezilya, Guatemala ve Kosta Rika’dan giren kahve ve muzun korumacı tarifelerle daha pahalı yapılması saçmaydı. “Böyle bir ayrımcılıkla karşılaşan ülkeler,” diyordu Röpke, “GATT’a başvurarak kendilerini korumaya çalıştıkları için suçlanamaz.”⁶¹ Müller-Armack da dışlanan ülkelerin, Roma antlaşması koşullarına karşı GATT’a başvurma hakkı olduğunu savundu.⁶² Evrenselciler, GATT’ta Avrupa bütünleşmesine saldırmak için tarıma ve Avrafrika’ya tutundu. Muz, kahve ve kakao sorunu, önemsiz olmak şöyle dursun, Cenevre Okulu neoliberallerinin liberal dünya ticaret sisteminde imparatorluğun devamı olarak gördükleri şeye karşı onyıllarca süren mücadelelerini başlattı. Erken yirmi birinci yüzyılın ünlü “muz savaşları,” Roma Antlaşması üzerine

59. Ayrıntılar için bkz. a.g.e., 21.

60. Müller-Armack, *Auf dem Weg nach Europa*, 190.

61. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 53.

62. Biskup, Clapham ve Starbatty, “Das Bananen-Protokoll im EWG-Vertrag,” *ön-söz*, 39.

kavgayla başladı.⁶³ Konu aynıydı: İmparatorluğun yerini liberal dünya ekonomisi almış mıydı, yoksa sömürge tarihi küresel ekonomik ilişkileri hâlâ şekillendirmeli miydi?

AVRAFRİKA'YA KARŞI GATT: 1958 HABERLER RAPORU

Avrupa'nın yaratılmasının Avrupa-dışı bağlamı çoğu kez göz ardı edilir.⁶⁴ Von der Groeben'in anlatımına göre, Fransa'nın Cezayir'de sömürgecilik karşıtı çatışma içinde olması onu Batı Almanya'nın daha fazla devlet-merkezli *planlama* yaklaşımlarından uzaklaşma baskılarına razı olmaya daha da yatkınlaştırdı.⁶⁵ 1956 Süveyş Krizi sırasında, eski emperyal Fransa ve Britanya güçlerinin askeri müdahalesine Adenauer'in kararlı desteği ona Fransızların teveccühünü kazandırdı.⁶⁶ Süveyş müdahalesini “siyasal delilik” olarak gören Müller-Armack, yine de ABD'nin jeopolitik gücüne karşı ortak bir Avrupa savunması momentinde, Fransız-Alman uzlaşması momentini-

63. James Wiley, *The Banana: Empires, Trade Wars, and Globalization* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2008), 125.

64. İstisnalar için, burada anılan çalışmalarla birlikte bkz. Muriam Haleh Davis, “Restaging Mise en Valeur: ‘Postwar Imperialism’ and the Plan de Constantine,” *Review of Middle East Studies* 44, no. 2 (2010): 176–186; Giuliano Garavini, *After Empires: European Integration, Decolonization, and the Challenge from the Global South, 1957–1986* (New York: Oxford University Press, 2012).

65. Von der Groeben, *The European Community*, 33.

66. Von der Groeben, “Die Anfänge der Europäische Wirtschaftsgemeinschaft,” 168.

nin görüşmelerin hassas evreyi atlatabilmesine yardımcı olduğunu kabul etti.⁶⁷ Daha sonra Fransız bir gözlemci şu espriyi yaptı: Kanalı ulusallaştırıp en büyük Batı Avrupalı güçlerin birleşme koşullarını yarattığı için, Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ın "Avrupa'nın federatörü" olarak heykelinin dikilmesi gerekir.⁶⁸

Süveyş Krizi Röpke'ye, eski dünya ile yeni dünya arasındaki fark üzerinde düşünme şansı verdi. Ona göre Süveyş Kanalı on dokuzuncu yüzyılda "dünya ekonomisinin çözülmemiş bir sorunu" olmamıştı. "Büyük Britanya'nın üstünlüğüyle korunan... uygar dünyanın kanaat ve ilkeleleri"nce onaylanan bir uluslararası hukuk antlaşması dünya ekonomisinin istikrarını sağlamaktaydı. Uluslararası örgütler, emperyal güçlerin tartışmasız "vası" konumu zayıfladıktan sonra, kusurlu ikamelerden ibaretti. "Bir Uluslararası Süveyş Kanalı Otoritesi oluşturulacak olsaydı," diyordu Röpke, "yeni uluslararası düzen ilkelerine uygun olurdu. Ama bunun nasıl olacağı sanılıyor? Taze infilak eden milliyetçiliğin volkanik gücüne kim karşı çıkacak?"⁶⁹ Amerika Birleşik Devletleri güvenilmez bir ortaktı. Röpke ABD'yi, Süveyş Krizi sırasında "tamamen sorumsuz, doğulu bir despotun kollarına düşmüş" olmakla eleştirdi.⁷⁰ Bölüm 5'in sonunda dikkat çekildiği gibi Röpke 1930'larda liberalizmini anti-emperyalizmle birleştirmesine rağmen

67. Müller-Armack, *Auf dem Weg nach Europa*, 130.

68. Hansen ve Jonsson, *Eurafrica*, 238.

69. Röpke, "Integration und Desintegration," 499.

70. Wilhelm Röpke, "Nation und Weltwirtschaft," *Ordo* 17 (1966): 41.

çok-tarafllık ve kaynaşık otorite çağında imparatorluk nos-
taljisini açığa vurdu.⁷¹

Röpke'nin hüznünlü üslubu, 1950'lerin sonunda ev-
renselcilerin hissettiğı güçsüzlüğü gösterir. Atlantik'in bir
tarafında korumacı olarak gördükleri Avrupa bütünleşme-
si, diğier tarafında dünya ekonomik düzeninin güvenilmez
muhafızı ve bunların yanında ulusal kaynaklar üzerinde
egemenlik ve küresel yeniden bölüşüm talepleriyle on doku-
zuncu yüzyılın kurallarını ihlal etmekte olan Güneyli ülke-
lerle dolan bir BM'yle kuşatılmışlardı. Neoliberaler, Bölüm
4'te gördüğümüz gibi, Süveyş Krizini ve diğier ulusallaştır-
maları hükümet *imperium*'u ile özel mülkiyet *dominium*'u
arasındaki çok önemli ayrımın kaybolmasının işareti olarak
yorumladı. İmparatorluğun hangi kurumsal ikamelerinin,
kendilerinin sadakatine layık olduğı belli değildi. Avrupa
örneğinde en uyumlu tavrı ise GATT örgütüyle Gottfried
Haberler aldı.

Müller-Armack olayında öne sürüldüğü gibi, Afrika
devletlerinin AET'yle ortaklığı neoliberal eleştirinin özel bir
hedefiydi. İthal tarımsal ürünlere ayrıcalıklı erişimi geniş-
leterek ve Avrupa Kalkınma Fonuna finansman sağlayarak
Fransız sömürgeciliğinin özelliklerini ve yükümlölüklerini
kolektifleştirmektedir. Erhard'a göre Avrafrika'ya bağıllık,
basitçe "imparatorluğun maliyetlerini Avrupalılaştırmak-
taydı" ve bunun ithalatının yalnızca küçük bir bölümünü

71. Wilhelm Röpke, "Kapitalismus und Imperialismus," *Zeitschrift für schweizerische
Statistik und Volkswirtschaft*, no. 3 (1934): 386.

sömürge Batı ve Orta Afrika'dan satın alan Batı Almanya'ya fazla yararı olmayan korumacı bir bloku yeniden yaratma tehlikesi vardı.⁷² Neoliberaler, antlaşmayı imzalayan altı ülkenin sınırları etrafında tarımsal gümrük duvarlarının yeniden inşasını kabul etmek zorunda kaldıktan sonra, şimdi de bu duvarların güneye doğru, Akdeniz'in diğer tarafına ve Afrika'nın içine kadar uzatılmasını kabullenmek zorundaydı.

Bugün çok az bilinmesine rağmen Avrafrika kavramı 1960'larda, resmi dekolonizasyon bütün Afrika'ya yayılmadan önceki yıllarda, yaygın bir biçimde dolaşımdaydı. Fransa'da *Eurafrique* vizyonları imparatorluğu korumak ve derinleştirmekle, belki de dönüştürmekle ilgiliydi. Senegalli milletvekili Léopolt Senghor, Ulusal Meclisteki Indépendents d'Outre Mer blokundaki diğer milletvekilleriyle birlikte *Eurafrique*'i destekledi.⁷³ Bu, onlara, diğer Afrikalılarla “yatay” bağlantılar yaratırken bile, “dikey olarak” Fransa'dan hak taleplerini dillendirmenin bir aracını muhafaza etme-

72. Thomas Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika: Eine historische Analyse über die Entstehungsbedingungen der Eurafrikanischen Gemeinschaft von der Weltwirtschaftskrise bis zum Jaunde-Vertrag, 1929–1963* (Baden-Baden: Nomos, 2000), 353.

73. Gary Wilder, “Eurafrique as the Future Past of ‘Black France’: Sarkozy’s Temporal Confusion and Senghor’s Postwar Vision,” *Black France / France Noire: The History and Politics of Blackness*, ed. Trica Danielle Keaton, T. Denean Sharpley-Whiting ve Tyler Edward Stovall (Durham, NC: Duke University Press, 2012) içinde, 70. Ayrıca bkz. Frederick Cooper, *Citizenship between Empire and Nation: Remaking France and French Africa, 1945–1960* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 202–210; Kaye Whiteman, “The Rise and Fall of Eurafrique: From the Berlin Conference of 1884–1885 to the Tripoli EU–Africa Summit of 2010,” *The EU and Africa: From Eurafrique to Afro-Europa*, ed. Adekeye Adebajo ve Kaye Whiteman (New York: Columbia University Press, 2012) içinde, 30.

nin bir yolu gibi görünüyordu.⁷⁴ Senghor, yeni bir “kültürel karşılıklık” ruhuyla sosyal demokrasiyi Avrupa’ya yaymanın bir yolu olabileceğini de hissetti.⁷⁵ AET görüşmeleri sırasında Fildişi Sahili lideri Félix Houphoet-Boigny, ulusal delegelerden Afrika sömürgeleriyle ortaklığı onaylamalarını istemek üzere Brüksel’e geldi. Müller-Armack’ın hatırladığına göre büyük ölçüde onun ikna gücü sayesinde, Roma Antlaşmasının bir parçası olarak, Fransız sömürgelerine mali yardıma onay alındı.⁷⁶

Fransa Başbakanı Guy Mollet’nin *Eurafrrique*’e bakış açısı ise aksine, ataerkildi. 1957’de “Avrupa’nın tamamı, Afrika’nın kalkınmasına yardım etmeye çağrılacaktır” dedi.⁷⁷ Mollet’nin formülü, 1929’da “Eurafrrique” terimini uyduran, Afrika’da ekilebilir arazi yaratma ve hastalıkları tedavi etme ortak projesinin Avrupalı güçleri bir araya getireceğini öne süren ve Pan-Avrupa Hareketinin babası olan Richard Coudenhove-Kalergi’nin formülünü hatırlatmaktaydı.⁷⁸ *Eurafrrique* konusunda bu bakış açısı, daha açık bir biçimde, 1884-1885 Berlin Konferansının duygusunu yansıtmaktaydı; o konferansta Avrupa sömürgeleri, Carl Schmitt’in “Avrupalı olmayan toprağın Avrupalı güçlerce son ortak sahiplenil-

74. Frederick Cooper, “Writing the History of Development,” *Journal of Modern European History* 8, no. 1 (2010): 14.

75. Wilder, “Eurafrrique as the Future Past,” 75.

76. Müller-Armack, *Auf dem Weg nach Europa*, 119.

77. Aktaran Martin Evans, “Colonial Fantasies Shattered,” *The Oxford Handbook of Postwar European History*, ed. Dan Stone (Oxford: Oxford University Press, 2012) içinde, 493.

78. Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika*, 101.

mesi” dediği projede, köleliği bastırma ve Afrika’ya serbest ticareti getirme ortak projesinde birlikteliklerini ifade etti.⁷⁹

Böyle anlaşıldığında Avrafrika, iki kıtayı tek bir terimde birleştirirken bile aralarındaki uçurumu aslında büyötmekteydi. Projenin gerçekleşme süreci de güç dengesinde devam eden asimetriyi gösterdi. Senghor, “*Eurafrigue* Afrikalıların rızası olmadan yaratılamaz” demesine rağmen, Houphoet-Boigny’nin varlığı kuralı kanıtlayan istisnaydı. 1957’de Roma Antlaşması görüşmeleri ve Fransız Ulusal Meclisinde anlaşmayla ilgili tartışmalar, Afrikalı delegeler olmadan ya da katılmadan gerçekleşti.⁸⁰

Almanlar için *Eurafrika* Nazi döneminin jeopolitik düşünüşüyle ve bölgesel sıfır-toplamlı ekonomik alan düşünceleriyle bağlantılıydı.⁸¹ Federal Cumhuriyet’te *Eurafrika* genellikle Fransızların sömürge imparatorluklarını sürdürmenin bir aracı olarak göröldü. Muhafazakâr köşe yazarı ve eski Nazi sözcüsü Ferdinand Fried’in 1960’ta ifade ettiğı gibi, “*Eurafrika* vizyonu ufukta yükseliyor; ve Fransızlar, yeni dönemde kendi eski sömürge miraslarını zarif bir biçimde canlı tuttu.”⁸² Halkın imgeleminde *Eurafrika*, Avrupa paketinin bir parçası olarak Almanya’ya dayatıldı;

79. Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum* (New York: Telos Press, 2003), 214.

80. Véronique Dimier, “Bringing the Neo-Patrimonial State Back to Europe: French Decolonization and the Making of the European Development Aid Policy,” *Archiv für Sozialgeschichte*, no. 48 (2008): 441.

81. Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika*, 107.

82. Aktaran Thomas Oppermann, “Eurafrika—Idee und Wirklichkeit,” *Europa-Archiv*, 5 Aralık 1960, 700.

bütünleşme uğruna ve Amerika Birleşik Devletleri'nin baskısıyla kabul edilen bir uzlaşmaydı. Liberal Alman liderler, özellikle Erhard, aynı kanıları paylaşan Hollandalılarla birlikte, Avrafrika'nın açık bir dünya ekonomisine geçiş işlevi göreceğini ummaya devam etti. Bu amaçla yardımın süresini sınırlayan ve Afrika ihraç ürünleri için piyasa fiyatlarına geçişi belirli tarihlere –yıllar geçtikçe daha da ileriye atılan tarihler– bağlayan maddelerde ısrar ettiler.

Eisenhower yönetimi, kendi payına, Avrafrika'yı somut adımlar atmadan dekolonizasyon vaadinde bulunmaya devam etmenin güvenli bir aracı olarak kabul etti.⁸³ Amerika Birleşik Devletleri ilan edilen liberalizmine rağmen, hangi biçimde olursa olsun, Fransızlar ile Batı Almanlar arasında bir anlaşmaya büyük öncelik verdi; gerekirse tarımsal korumacılığı hoş görmeye bile istekliydi. Avrupa'da tarım korumacılığı 1990'lara kadar, Avrupa'nın "büyük ölçüde piyasa yönelimli ekonomik ve ticari politikalarından en önemli uzaklaşma" olarak kaldı; bir monografinin ifadesiyle "çiftçileri sosyal yardım listesine" koydu.⁸⁴ Garip bir biçimde, görünürde serbest ticaretçi ve sömürgecilik karşıtı savaş sonrası ABD düzeninin ilk anlamlı politika zaferi, tamı tamına, Avrupa imparatorlukları şeklinde korumalı bir ekonomik alandı.

83. Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika*, 410–411.

84. Gerhard Pohl ve Piritta Sorsa, *European Integration and Trade with the Developing World* (Washington, DC: World Bank, 1992), 18; Ann-Christina L. Knudsen, *Farmers on Wdfare: The Making of Europe's Common Agricultural Policy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2009).

Tarım örneği egemenlerin kuralları bozma hakkına sahip olduğunu gösteriyor. Tıpkı ABD'nin serbest ticaret vaaz ederken kendi tarımını sübvansetmesi gibi CAP da ihraç ürünlerini dünya piyasası fiyatlarına geçirmeleri için AET'nin Ortak Devletlerine baskı yaparken bile korumacı bir Avrupa yarattı.⁸⁵ Brüksel'deki Senegalli büyükelçi Djeme Momar Gueye, “güpegündüz kendi tarımsal üretimlerini korurken bile Ortak Devletlere ekonomik liberalizm adına üretimlerini serbestleştirmeleri” için baskı yapan AET'deki ikiyüzlülüğe işaret etti.⁸⁶ Serbest ticaret lafı altı imzacı ülke arasında gümrük birliğini pekiştirmeye yaradı ama tarımda liberal ilkeler AET'nin sınırlarında –yani, Madagaskar'ın güney ucunda– durdu.

Avrupa, Avrafrika ve dünya ekonomisi arasındaki çatışma ekonomik örgütlenme yasalarının evrenselliğiyle ilgiliydi. 1961'de *Eurafrika*'yı savunan Avrupa Komisyonu Başkanı Walter Hallstein, Afrika tarihinin önemini ve temel farklılığını destekledi. Önce “kozmpolit, ayırım gözetmeyen, insancıl ve odaksız bir politika uğruna,” sömürge döneminden kalan bağları önemsemenin hiçbir anlamı olmayacağını söyledi. Yalnızca yükümlülükler yoktu; Batı yasalarının bir hükmü de yoktu. Fizikten bir metafor kullanılarak “gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerimizde, deyim

85. Martin Remppe, “Airy Promises: Senegal and the EEC's Common Agricultural Policy in the 1960s,” *Fertile Ground for Europe? The History of European Integration and the Common Agricultural Policy since 1945*, ed. Kiran Klaus Patel (Baden-Baden: Nomos, 2009) içinde, 228.

86. Aktaran a.g.e., 231.

yerindeyse, kendi boyutları olan ve bizim Öklidçi geometrimizin artık tamamen uygulanabilir olmadığı yeni bir uzaya giriyoruz” dedi.⁸⁷ Avroseptik neoliberrallerin reddiyesi aslında aynı yasaların uygulandığı ve modern çağın, ekonomik olarak kendi kaderini belirleyen ulus-devlet biçiminde bir eşitliği gerektirdiği iddiasına dayanmaktaydı. Erhard’ın yönetimindeki Batı Almanya Ekonomi Bakanlığı 1961’de, Afrika’daki yeni devletlerin “ekonomik olarak da gerçek bağımsızlığa ulaşmaları” gerektiğini yazdı.⁸⁸ Neoliberraller AET’nin tikelliğine karşı, GATT’ın evrensel topluluğunu savundu.

Neoliberraller, 1950’lerin sonunda Avrupa bütünleşmesi eleştirisi için hiç de olası görünmeyen Küresel Güneyde ortaklar buldu. Başından itibaren AET’yi en açık şekilde eleştirenler Asya, Latin Amerika ve Afrika’nın Ortaklık-Dış Devletlerinden aktörlerdi. Eleştirilerini ifade etmek için kullandıkları kürsü ise GATT’tı. Gelişmekte olan ülkelerin “dış” devletleri, yeni ekonomi politikasının doğasıyla ilgili AET ülkelerine dağıtılacak 132 soruluk bir listeyi Cenevre merkezli bu örgütte hazırladı.⁸⁹ Yelpazenin radikal ucunda 1957’nin sonunda Kahire’de toplanan ilk Afrika-Asya Dayanışma Konferansında Avrupa Ortak Pazarının sömürgele-

87. “Vortrag des Präsidenten der EWG-Kommision Walter Hallstein, vor dem Hamburger Überseeklub am 8. Mai 1961 in Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik,” *Dokumente zur auswärtigen Politik*, ed. Deutsche Gesellschaft für Auswärtigen Politik (Bonn: Auswärtiges Amt, 1961) içinde, 341.

88. Aktaran Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika*, 483.

89. Hannedore Kahmann, “Der Gemeinsame Markt im Kreuzfeuer der GATT-Kritik,” *Europa-Archiv*, 5–20 Mart 1958, 10583.

ri “altı Avrupa ülkesinin malı” yaptığı ve “halkın sömürge egemenliğinden bağımsızlık özelemlerini boğduğu” söylen- di.⁹⁰ Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisy- nunda (ECLA) Latin Amerikalı ekonomistler ve Hindistan hükümeti, Avrafrika’yı daha ılımlı eleştirdi. Onların şikâ- yeti şuydu: AET’nin bölgesel düzenlemesi GATT yasasının lafzına uygun olsa bile Roma Antlaşmasındaki korumacı- lık liberal ruhuna aykırıydı.⁹¹ Amerika Birleşik Devletleri, Charles de Gaulle’ün Britanya’nın AET üyeliğine şiddetle karşı çıkmasıyla birlikte daha da narinleşen Fransız-Alman ittifakını kışkırtmak ve kendisinin kapsamlı tarımsal süb- vansiyon pratiklerine ışık tutmak istemeyince, gelişmekte olan dünyanın mağdur ülkeleri Avusturyalı ve Alman neo- liberallerde taktik müttefikler buldu.

Gelişmekte olan ülkelerin Avrafrika’yla ilgili pro- testoları 1957’de, Kore Savaşı sona erdikten sonra, meta fi- yatlarında dünya çapında gerilemeyle ilgili daha genel bir kaygıyı somutlaştırmaktaydı. 1954’te yapılan bir değerklen- dirme oturumu GATT yürütme sekreterinin Kasım 1957’de Haberler yönetiminde bir araştırma komitesi toplamasına yol açtı.⁹² Haberler Raporu hem GATT’ın hem de DTÖ’nün tarihinde önemli bir dönüm noktası kabul edilir.⁹³ Ocak

90. *Afro-Asian Peoples’ Solidarity Conference* (Moskova: Foreign Languages Press, 1958), 246.

91. Moser, *Europäische Integration, Dekolonisation, Eurafrika*, 394.

92. Robert E. Hudec, *Developing Countries in the GATT / WTO Legal System*, (Londra: Rowman and Littlefield, 2007), 43.

93. GATT’ın kendi tarihleri, Haberler Raporunu “GATT’ın çalışmaları için ilk esas- ları” sağlayan rapor olarak niteler. “A 40 Year Chronology of Events and Achieve-

1958'de Haberler'den sorumlu sekretere göre rapor, tümü gelişmekte olan ülkelerle ilgili üç konuyu ele almalıdır: Birincisi, azgelişmiş ülkelerin dünya piyasasındaki meta fiyatı dalgalanmalarına duyarlılığı; ikincisi, uluslararası ticaretin büyümesinde çok gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki uyumsuzluk; üçüncüsü, "herhalde sorunların en büyüğü," gelişmiş ülkelerde tarımsal korumacılığın devam etmesi.⁹⁴ İncelemenin niyeti, gelişmekte olan ülkelerin kaygılarını ele almak olmasına rağmen yalnızca sanayileşmiş ülkelerin politikaları eleştiriye açık olacaktı.

Ekibin başına Haberler'in getirilmesi şaşırtıcı değildi. 1930'lardan beri Harvard Üniversitesi'nde olan Haberler, Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosunun (NBER –National Bureau of Economic Research) başkanı olmanın yanı sıra önde gelen bir uluslararası ticaret uzmanıydı. Dört kişilik ekip daha sonra genişledi. Yeni üyelerin arasında iki uzman ve Milletler Cemiyeti ekonomisti vardı: GATT'ın mimarlarından olan ve Britanya'nın savaş sonrası tam istihdam politikalarının hazırlanmasında kilit bir rol oynayan Meade ve Milletler Cemiyeti'ndeyken ulusal bir ekonominin ilk makroekonomik istatistiksel modelini yaratan Hollandalı ekonometrici Jan Tinbergen. Bretton Woods'ta ülkesini temsil eden, Brezilya Kalkınma Bankası'nın başkanı olan ve ABD dostu politikalarından ötürü kendisine "Bob

ments," 30 Ekim 1987, GATT Digital Library, Stanford University, GATT 40 / 2.

94. E. Wyndham White'tan Haberler'e, 10 Ocak 1958, Gottfried Haberler Papers, Harvard University Archives (bundan sonra Haberler Papers olarak anılacak), kutu 1, "GATT Panel" klasörü.

Fields” lakabı takılan Brezilyalı ekonomist Roberto Campos da onlara katıldı.⁹⁵ Başka bir Milletler Cemiyeti eski ekonomisti Hans Staehle de grubun toplanmasına yardım etmişti. Ekonometri uzmanı olan Staehle Milletler Cemiyeti’nde ekonomik araştırmalar müdürüydü, 1930’larda Cenevre’de Uluslararası Çalışma Örgütü’ne (ILO) raporlar hazırladı ve uluslararası ticaret üzerine ilk Milletler Cemiyeti kitabıyla ilgili Tinbergen’le de görüşmüştü.⁹⁶ 1950’lerde GATT’ta çalışan Staehle, ekibin bileşimi konusunda Haberler’le yazıştı. Komitenin nasıl görünmesi gerektiği konusunda bir bakış açısını paylaşıyorlardı. Örneğin; Haberler, ECLA’dan tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesini savunan, aynı zamanda sınai korumacılığın da güçlü bir savunucu-

95. Meade’in kendisi 1960’larda Mauritius için bebek sanayii korumayı teşvik etmişti. Bkz. Dani Rodrik, *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy* (New York: W. W. Norton, 2011), bl. 8. Tinbergen’in Milletler Cemiyeti’ndeki çalışmaları için bkz. Mary S. Morgan, *The History of Econometric Ideas* (New York: Cambridge University Press, 1990), 101–133. Tinbergen’i “ekonomi düşüncesinin doğuşu”nda anahtar bir figür olarak okuma konusunda bkz. Timothy Mitchell, “Fixing the Economy,” *Cultural Studies* 12, no. 1 (1998): 86–88. Dieter Plehwe, Campos için “Brezilya’da en önemli neoliberal entelektüellerden biri” diyor. Dieter Plehwe, “The Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse,” *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009) içinde, 274.

96. Robert Leonard, “The Collapse of Interwar Vienna: Oskar Morgenstern’s Community, 1925–50,” *History of Political Economy* 43, no. 1 (2011), 116; Olav Bjerkholt, “Tracing Haavelmo’s Steps from Confluence Analysis to the Probability Approach,” Department of Economics, University of Oslo, 2001, 16, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/17314/4845.pdf?sequence=1>. Hagemann’a göre, Staehle (1903 doğumlu) 1930’dan 1939’a kadar ILO’da, 1946’dan 1947’ye kadar IMF’de, 1947’dan 1953’e kadar Cenevre’de BM Avrupa Ekonomik Komisyonunun müdürü olarak ve 1953’ten 1961’e kadar GATT’ta çalıştı. Harald Hagemann, Claus-Dieter Krohn ve Hans Ulrich Esslinger, *Die Emigration deutschsprachiger Wirtschaftswissenschaftler nach 1933: Biographische Gesamtübersicht* (Stuttgart: Universität Hohenheim, 1992), 272.

su olan Raúl Prebisch yerine Campos'un seçilmesinden duyduğu rahatlığı ifade etti.⁹⁷ Haberler, Üçüncü Dünyanın sanayileşmesi ve dış yardımın en katı eleştirmeni, MPS üyesi Peter T. Bauer'i öne sürecek kadar ileri gitti.⁹⁸ Olasılıkla bunun çok ileri gitmek olduğunu fark edince de bir uzlaşma adayı olarak Meade'i önerdi.⁹⁹

Haberler'in amacı, kendi raporunun ekonomik eşitliğe ulaşma projelerine destek olarak kullanılması değildi. Raporun özetinde, "gelir uçurumunda daha fazla artış"a yapılan göndermeden rahatsız olduğunu açıkça söyledi ve "istenir" kalkınma hızı kavramını eleştirdi.¹⁰⁰ "Kuşkusuz bu kadar açık söylenemez" ama "az gelişmiş ülkeler, kendi politikalarında dış yardımı ve gelişmekte olan ülkeleri suçlamayı alışkanlık haline getirmiş" diyordu.¹⁰¹ "Komitenin bazı üyeleri bunu kabul etmeyecek" diye de ekledi; olasılıkla, hem büyümeye hem de tam istihdama karşı istikrarı inatla savunmaya devam eden Haberler'in karşı çıktığı Keynesçi ilkelere yakın görüşler savunan Tinbergen ve Meade'ı düşünüyordu. 1930'lardan 1980'lere kadarki yazılarında Haberler, potansiyel olarak enflasyonist sosyal harcamaları ve aceleci sanayileşme projelerini disipline sokmanın bir aracı olarak açık dünya ekonomisinin önemli olduğunu

97. Haberler'den Staehle'a, 28 Ocak 1958, Haberler Papers, "GATT Panel" klasörü.

98. Bauer konusunda bkz. Plehwe, "Origins of the Neoliberal Economic Development Discourse," 262-263.

99. Haberler'den Staehle'a, 28 Ocak 1958, Haberler Papers, "GATT Panel" klasörü.

100. Haberler'den Staehle'a, 20 Ekim 1958 ve Staehle'dan Haberler'e, 1 Mayıs 1958, ikisi de Haberler Papers, "GATT Panel" klasörü içinde.

101. Haberler'den Staehle'a, 11 Nisan 1958, Haberler Papers, "GATT Panel" klasörü.

ve gelişmekte olan ülkelerin potansiyel sorunlarını hiçbir zaman aklından çıkarmadığını ısrarla belirtti.¹⁰² 1990’larda Paul Samuelson, 1950’lerde ve 1960’larda ithalat ikameci ve de devlet destekli kalkınmadan çok, “piyasa disiplinleri”ni savunan Haberler’i bir “azınlık sesi” olarak hatırlıyordu.¹⁰³

Ekim 1958’de yayımlanan Haberler Raporu, yirmi beş yıl önce Cenevre’de yazılmış olabilir. Serbestleştirmenin kalkınmayı engellediğini ne sürmek bir yana serbestleştirmenin yeterince ileri gitmediğini sonucuna varmaktaydı. Eleştirinin zel hedefi ise sanayileşmiş ülkelerdi. Aylar nce, 1 Ocak 1958’de, resmi olarak var olan AET, tarımsal korumacılığın ortak toprakları kapsayacak şekilde genişlettiğini için hedef alındı; bu, “Afrika’daki ve diğeryerlerdeki denizaşırını ülkelere karşı ayrımcılığa neden” olacaktı.¹⁰⁴ Rapor, yeni doğın AET eleştirisıyla birlikte özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygın olan tarımsal sübvansiyonlara da saldıldı; bu durum rapora, ABD Merkez Bankası’ndan ve ABD Tarım Bakanlığınan sivri reddiyeler gelmesine yol açtı.¹⁰⁵ Her şeyden önce

102. Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist politikalara ilişkin eleştirisi için bkz. Gottfried Haberler, “Inflation,” *The Conservative Papers*, ed. Melvyn Laird (Chicago: Quadrangle Books, 1964) içinde; Haberler, “The Case for Minimum Interventionism,” *Foreign Aid Reexamined: A Critical Appraisal*, ed. James W. Wiggins (Washington, DC: Public Affairs Press, 1958) içinde.

103. Paul Samuelson, “Gottfried Haberler (1900–95),” *Journal of International Trade and Economic Development* 4, no. 3 (1995): 414.

104. GATT, *Trends in International Trade: Report by a Panel of Experts* (Geneva: GATT, 1958), 119.

105. A. B. Hersey, Yardımcı Danışman, Division of International Finance, Board of Governors of the Federal Reserve 6 Nisan 1959, Haberler Papers, “GATT Panel” klasörü; J. H. Richter, “Trends in International Trade,” daktilo metin, Haberler Papers, “GATT Panel” klasörü.

emsal vaka olarak Avrupa gösterildi. “AET büyüyüp ticaretin yönünü değiştirmenin ve dış tarım ürünlerine ya da diğer ürünlere karşı artan korumacılığın bir aracına dönüşecek olursa,” diyordu raporun yazarları, “ticaretin yönünü değiştiren ve korumacı nitelikte istenmeyen ayrımcı düzenlemelerin büyümesinin işareti olabilir.”¹⁰⁶ Zaten gelişmekte olan ülkelerin “kanaatine göre şu anda ticari politika ve uluslararası ticaret için geçerli kurallar ve teamüller kendi çıkarlarına uygun olmayan bir denge yokluğunu gösteriyor.”¹⁰⁷ Avrafrika’yı kurumsallaştırmak, kuralların bozulmak için var olduğuna dair bir mesaj gönderecekti.

GATT yürütme sekreteri E. Wyndham White, raporun “büyük bir başarı”ya ulaştığını ve “burada GATT’taki tartışmalarımız üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu” Haberler’e anlattı.¹⁰⁸ GATT’ın Avrupa ofisi, “çok nadiren ekonomistlerin bir raporu bu kadar sıcak karşılanmış ve bu kadar çok alkışlanmış” diyordu.¹⁰⁹ “Britanya basınında epeyce yer alması”ndan söz eden Staehle, rapora “muazzam bir çıkış” dedi.¹¹⁰ Rapor, özellikle Haberler’in disipline etmeyi umduğu grup olan gelişmekte olan ülkeler için büyük bir çıkış oldu. Mayıs 1959’da, Bağlantısızlar Hareketinin (Burma, Gana, Malaya, Hindistan ve Endonezya) liderleri

106. GATT, *Trends in International Trade*, 122.

107. A.g.e., 123.

108. Eric Wyndham White’tan Haberler’e, 2 Aralık 1958, Haberler Papers, “GATT Panel” klasörü.

109. Information Service, European Office of the UN, GATT, Thirteenth Session of the Contracting Parties, 18 Ekim 1958, Haberler Papers, “GATT Panel” klasörü.

110. Staehle’dan Haberler’e, 16 Ekim 1958, Haberler Papers, “GATT Panel” klasörü.

de dahil olmak üzere, on beş Afrika, Asya, Karayip ve Latin Amerika ülkesi “uluslararası ticaretin genişlemesi” üzerine bir nota verdi.

Onların yorumuna göre, Haberler Raporu şu sonuca varmıştı: “Azgelişmiş ülkelerin dış ticareti yüksek sanayileşmiş ülkelerin ticaretinden daha yavaş genişletme” eğilimi vardı; yani “hem birincil ürünler alanında hem de mamul mallarda azgelişmiş ülkelerin ticaretine yardımcı olacak özel önlemler çok erkenden alınmalıydı.”¹¹¹ Gana ve Endonezya, Brezilya ve Birleşik Krallık’la birlikte, Avrafrika imtiyaz modeline karşı Haberler Raporunu kullandı. Amerika Birleşik Devletleri 1990’larda özgün ekonomik Avrafrika kavramının bir torunu olan Lomé anlaşmasına karşı dava açınca DTÖ, bu konuda ilk deneyimini yaşadı.¹¹² Dava, popüler imgelemde ABD’nin evrenselci serbest piyasa diline gizlenmiş özel çıkarlarının bir örneği olarak okunuyor.¹¹³ 2000’lerde Cenevre Okulu modeli neoliberalizme büyük bir meydan okuma olacaktı. Bu yüzden Gana, Endonezya ve Hindistan gibi ilk sömürge sonrası

111. Ülkeler Brezilya, Burma, Kamboçya, Seylan, Şili, Küba, Malaya, Rodezya ve Nyasaland, Gana, Yunanistan, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Peru ve Uruguay’dı. Expansion of International Trade, Note Submitted by the Less-Developed Countries, Mayıs 20, 1959, GATT Digital Library, Stanford University, W.14 / 15.

112. Bkz. Richard Gibb, “Post-Lomé: The European Union and the South,” *Third World Quarterly* 21, no. 3 (Haziran 2000): 457–481. Britanya’nın eski denizaşırı toprakları, 1975’e ve ACP (Afrika, Karayip ve Pasifik) Grubu kurulana kadar AET’nin imtiyazlı ticaret anlaşmalarından yararlanmadı. R. J. Barry Jones, *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*, cilt 1 (New York: Routledge, 2001), 12. Bu, 1957’den 1975’e kadar, Hindistan ve Pakistan gibi eski Britanya sömürgelerinin, AET ülkeleri (özellikle Fransa) ile eski sömürgeleri arasında yaratılan ticari bloka karşı Birleşik Krallık ve Avustralya ile işbirliği yaptığı bir durum ortaya çıkardı.

113. Örneğin bkz. belgesel film *Life and Debt* (yön. Stephanie Black, 2001).

Ülkelerin Haberler Raporunun serbest ticareti dilini bir kaldıraç olarak kullandığını, AET'nin imtiyazlı ticaret düzenlemelerinin "ticaret yaratmaktan çok ticaretin yönünü değiştirmek" anlamına geldiği konusunda ondan alıntı yaptığını görmek daha da çarpıcıdır.¹¹⁴

Gelişmekte olan bu ülkeler, çnc Dünyanın taleplerinin korumacı gümrük tarifeleri talebiyle eşit olduğuna dair sıkça dolaşıma sokulan klişeye karşı Haberler Raporunu kullanıp aslında korumacılığa *karşı çıkıyor* ve serbest ticaret çağrısında bulunuyordu. Hazırladıkları "ciddi engeller" listesinde serbest ticaretçinin bütün cleri vardı: "Korumacı kotalar, sübvansiyonlar ve fiyat destekleme planları" ile miktar kısıtlamaları. Başka bir deyişle "bebek sanayi"i koruyacak önlemlerle serbest dünya ekonomisinden çekilme hakkı istemiyorlardı. Onun yerine, GATT'ın –dolayısıyla sanayileşmiş dünyanın– kendi serbest ticaret ilkelerine uygun davranmasını istiyorlardı. Giuliano Garavini, 1960'larda azgelişmiş ülkelerin temsilcilerinin "liberal öğreti tarafından baştan çıkarılmış" olmasından yakınan Fransızlara atıfta bulunur.¹¹⁵ Kalkınma talebi ve hem Avrupa hem de Avrafrika eleştirisi açık dünya ekonomisi diliyle yapıldı.¹¹⁶

114. "Consultation with the Member States of the EEC on Cocoa," Rome Treaty, Temmuz 10, 1959, Annex II, The Treaty of Rome, Cocoa, Submission by Ghana, Brazil, Indonesia and UK Delegations, GATT Digital Library, Stanford University, L / 994.

115. Garavini, *After Empires*, 68.

116. 1960'larda BM Ticaret ve Kalkınma Konferansına ilişkin benzer bir argüman için bkz. Johanna Bockman, "Socialist Globalization against Capitalist Neocolonialism: The Economic Ideas behind the New International Economic Order," *Huma-*

Bilim insanları, Küresel Güney ülkeleriyle ilgili olarak, varsayıma göre ekonomiyi çeşitlendirmek için her şeyden çok, küçük sanayinin korunmasına öncelik veren bağımlılık teorisi ideolojisine bağlı ülkeler şeklinde çok genel nitelendirmeleri sıkça kullanır.¹¹⁷ Bu anlatıda Amerika Birleşik Devletleri'yle özellikle yakın bağları olan ülkeler istisnadır –Japonya, Tayvan ve Güney Kore: Bu ülkelerin ihracat yönelimli sanayileşme modelleri, genellikle, Üçüncü Dünya bağımlılık teorisi kaynaklı yanılsamalarından kurtulduğunda kalkınmanın gideceği yönün işareti olarak görülüyor.¹¹⁸ Haberler Raporuna gelen tepkilere bakılınca hakikatin pek de siyah-beyaz olmadığı görülür. Aslında gelişmekte olan ülkeler, aynı zamanda hem korumacılığın hem de serbestleştirmenin savunucusuydu. Bir “ya o ya bu” politikasından çok, “her ikisi” politikası izlediler. Gelişmekte olan dünya başarısız 1930’lar dünyasının atacı savunucusu değildi; söz konusu olan bir serbest ticaret tahayyülüne karşı korumacı bir tahayyül değildi. Doğrusu, zayıf ülkeler, GATT da dahil olmak üzere, bulabildikleri her politika aletini kullandı.¹¹⁹ Haberler Raporu örneğinde gelişmekte olan ülkeler, Avrupa’nın ve Amerika Birleşik Devlet-

nity 6, no. 1 (Bahar 2015): 110.

117. Bkz. Ankie Hoogvelt, *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development* (Houndmills, UK: Palgrave 2001), 42.

118. A.g.e., 241–243; Jeffry A. Frieden, *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century* (New York: W. W. Norton, 2006), 319–320. Neoliberal ekonomistlerin ihracat yönelimli sanayileşmeyi eylem halinde bir *laissez-faire* kalkınma iktisadı modeli olarak sunma girişimleri konusunda bkz. Mark T. Berger, *The Battle for Asia: From Decolonization to Globalization* (New York: Routledge, 2004), 4–5.

119. Benzer bir argüman için bkz. Rorden Wilkinson, “Developing Country Participation in the GATT: A Reassessment,” *World Trade Review* 7, no. 3 (2008): 473–510.

leri'nin kendi liberal ilkelerine bağlı kaldığını öne sürerek ustanın aletlerini ustaya karşı kullandı. Haberler Raporu gösteriyor ki neoliberal düşüncelerin yükselme ve yayılması, ancak Küresel Güney ülkelerince bir kalkınma stratejisi olarak kısmi benimsenmesiyle anlaşılabilir.¹²⁰

**ANAYASACILAR:
ÇOK-DÜZEYLİ YÖNETİŞİMİN
DOĞUŞU OLARAK ROMA ANTLAŞMASI**

Roma Antlaşması, neoliberal entelektüeller kampında can alıcı bir bölünmeye neden oldu. Bir tarafta, Röpke'nin ifadesiyle, “evrenselci çözümler”den yana olanlar vardı.¹²¹ Bizzat 1930'lar ve 40'larda federal ve uluslarüstü çözümler öneren Avusturyalı ve Almanlar, Avrupa bütünleşmesine karşıydı; GATT'ın daha geniş yaklaşımına engel olmasından ve Batı Avrupa'da Fransız *devletçiliğinin* yayılmasına yol açmasından korkuyorlardı. Haberler Raporunun kendisi, Avroseptik neoliberallerin yalnızca 1914'ten beri kayıp olan “aşağıdan liberalizm”in geri dönmesini çok özlemekle kalmayıp açık dünya ekonomisini güvenceye alacak neoliberal bir onarımı da desteklediklerinin açık bir örneği idi.¹²²

120. Bu argümanın güçlü bir versiyonu için bkz. Raewyn Connell ve Nour Dados, “Where in the World Does Neoliberalism Come From?,” *Theory and Society* 43, no. 2 (2014): 133.

121. Röpke, “Gemeinsamer Markt und Freihandelszone,” 37.

122. “Aşağıdan liberalizm” konusunda bkz. Razeen Sally, *Classical Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and Intellectual History* (New York: Rout-

Roma Antlaşması yürürlüğe girmeden aylar önce Avrupa Ortak Pazarıyla ilgili ABD Kongresine sunulan bir raporda Haberler, Avrupa'ya karşı bir "bekçi köpeği" olarak GATT'ı güçlendirme gereğini vurguladı. "ABD ve dışarıda kalan diğer ülkelerin (örneğin diğer Amerikan devletlerinin ve Japonya'nın) çıkarları," diyordu, "en iyi GATT'ta savunulabilir."¹²³ Haberler, kilit bir hamleyle yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin değil "dışarıda kalanlar"ın adına da konuşuyordu. Aynı yıl Erhard adına bir hatıra koleksiyonunda yazdığı bir makalede de Haberler, "Avrupa'dan çok daha yoksul," Avrupa'nın ticari ayrımcılığından zarar görecektir "ve bu zararı sakın bir biçimde kabul etmesi için hiçbir nedeni olmayan Latin Amerika ülkeleri" de dahil olmak üzere, dışarıda kalanlardan söz etti.¹²⁴ Avrupa kâr edebilir, diyordu Haberler, "ama bir bütün olarak dünya ekonomisi zarar eder."¹²⁵ "Ayrımcı bütünleşme politikasının bir alternatifiyle ilgili soruyu yanıtlamak kolaydır. Alternatif: Ticaretin tam serbestleştirilmesidir [GATT'ın savunduğu gibi]."¹²⁶

Haberler'in niyetinin aksine raporu GATT'ta yeni bir dönem başlattı. Kasım 1958'de, on üçüncü oturum-

ledge, 1998), 139.

123. Haberler, "Implications of the European Common market and Free Trade Area Project for United States Foreign Economic Policy," *Foreign Trade Policy: Compendium of Papers on United States Foreign Trade Policy Collected by the Staff for the Subcommittee on Foreign Trade Policy of the Committee on Ways and Means* (Washington, DC: U.S. GPO, 1957) içinde, 478.

124. Gottfried Haberler, "Die wirtschaftliche Integration Europas," *Wirtschaftsfragen der freien Welt*, ed. Erwin von Beckerath (Frankfurt am Main: F. Knapp, 1957) içinde, 526.

125. A.g.e., 527.

126. A.g.e., 529.

da taraf ülkeler, Haberler Raporunun bir devamı olarak, uluslararası ticaretin genişlemesini teşvik edecek çeşitli eylem tiplerini inceleyecek üç komite kurmaya karar verdi.¹²⁷ “Komite III” denilen çalışma grubu GATT’ın gelişmekte olan ülkelerle ilişkisinde bu ülkelerin pazara erişim talepleri lehine “kalıcı bir değişiklik” başlattı.¹²⁸ Sonraki yirmi yıl boyunca gelişmekte olan ülkeler GATT’ı başarılı bir biçimde kullanıp ayrımcı olmayan “disiplinler”den muafiyet ve anlaşma yapılarından sapma izni için lobi yaptı.¹²⁹ Bir bilim insanı, raporun bulgularının gerileyen ticaret hadleri teorisinin bir kanıtı olarak yorumlanmasına Haberler’in karşı çıktığını, onun yerine “daha fazla ticaret”in uzun vadede sorunu çözeceğini öne sürdüğünü belirtir.¹³⁰ 1964’te Haberler, “azgelişmiş ülkelerin dünya ticaretinin genişlemesinden büyük ölçüde yararlandığını ve ‘sanayi merkezleri’ndeki refahın ‘azgelişmiş çeper’e yayıldığını” kendine güvenle ilan etti. Daha hızlı büyüyememeleri kendi korumacılıklarının kusuruydu.¹³¹ Dikkate değer bir ironiyle Cenevre Okulunun Haberler Raporu aracılığıyla liberal ticaret politikasına kilitlenme girişimi, sonunda tam tersi koşullar yarattı: Herkese tek beden bir ticaret ku-

127. GATT, “The Launching and Organization of Trade Negotiations in the GATT,” 26 Eylül 1984, 4. GATT Digital Library, Stanford University, SPEC(85) 46,

128. Hudec, *Developing Countries in the GATT / WTO Legal System*, 43.

129. A.g.e., 35.

130. Jennifer Bair, “Taking Aim at the New International Economic Order,” Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pèlerin*, 359.

131. Gottfried Haberler, “Integration and Growth of the World Economy in Historical Perspective” *American Economic Review* 54, no. 2 (1964): 14, 17.

ralları uygulamasına karşı Küresel Güneyin argümanına mühimmat sağladı.

Bölüm 7, tam da bu tür sapmalara karşı GATT reformunun Cenevre Okulu neoliberalleri için nasıl özsel bir proje haline geldiğini gösterecek. Yine de tam da bir grup neoliberal AET'ye saldırırken, başka bir grubun bu kurumun yaratılmasına yardım ettiğine işaret etmek önemlidir. AET'yi anayasallaştırma projesinde neoliberaler aslında ulus-devlet içinde denetleme ve en önemlisi uygulama mekanizması sağlamakla GATT'ı aşacak kurumsal bir düzeltme geliştirdi. Bu öyküde anahtar figürler, "ikinci kuşak" ordoliberallerden Hans von der Groeben ve Ernst-Joachim Mestmäcker'di. Bu anayasacıların, ekonomist değil de hukukçu olarak yetişmiş olması anlamlıdır. İyi tasarlanmış antlaşma kamusal ve özel ekonomik güç yoğunlaşmalarına karşı harekete geçecek yasal mekanizmalar yarattığı sürece ekonomik bütünleşmenin, siyasal bütünleşme olmadan işleyebileceğini öne sürdüler. Franz Böhm ve Walter Eucken yalnızca ülke düzeyinde ekonomik anayasadan söz ettiği halde, anayasacılar uluslararası düzenlemeler boyutuna çıkarılabileceğini öne sürdü.

Anayasacıların çalışmaları, Hayek'in 1930'lardan değil de onyıllar sonraki çalışmalarının bilinçli bir uygulamasıydı. 1960'ların başından başlamak üzere Hayek, yasa koyucuların korumacı ya da yeniden bölüşmecî politikaları yasalaştırma girişimlerine karşı, ekonomik özgürlükleri sağlama bağlamanın bir yolu olarak anayasaları kullanmayı önermeye başladı. Chicago Üniversitesi'ndeyken yazdı-

ğı *Özgürlüğün Anayasası*'nda bu çaba başlamıştı, ancak bu kitap, uluslarüstü örgütün olanakları konusunda hâlâ son derece kötümserdi: "Uluslararası ölçekte hukukun üstünlüğünün ahlaki temelleri, henüz hiç yokmuş gibi görünüyor ve bugün, hükümetin yeni yetkilerinden birini uluslarüstü kuruluşlara emanet etseydik ülke içinde getirdiği avantajları büyük olasılıkla kaybederdik."¹³²

Hayek, Almanya'ya taşınınca bu tutumunu yumuşattı. Sorun, kendi ifadesiyle, "bu yetkilerin otorite katmanları arasında nasıl bölüştürüleceği"ydi.¹³³ Haziran 1962'de, Eucken ve Böhm'ün ilk kurumsal yuvası Freiburg Üniversitesi'ndeki yeni görevine başlarken yaptığı ilk konuşmada Hayek, Viyana'da okurken iktisadın yanı sıra hukuk da öğrendiğinden bahsetti. "İnsan bazen sormadan edemiyor," diyordu, "hukuksal araştırmalar ile ekonomik araştırmaların ayrılması bir hata olabilir mi?"¹³⁴ Sunumunun seyri içinde hukukun önemi berraklaştı. Bundan sonra ilgi odağının "ekonomi politikası sorunları" olacağını ilan etti.¹³⁵ Yine de 1930'ların sonundan beri konusu olan insan bilgisinin sınırları nedeniyle, politika, makroiktisadın "hatalı" büyüklüklerine ve öngörülerine dayandırılmazdı: "Herhangi bir noktada başarılı bir kestirimde bulunmak için sadece

132. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, (Chicago: University of Chicago Press, 2011), 379.

133. A.g.e.

134. F. A. Hayek, "The Economy, Science, and Politics (1962)," *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 251.

135. A.g.e., 253.

kendi ülkemizin değil, bütün dünyanın tüm ekonomisinin bütün ayrıntılarını bilmemiz gerekir.”¹³⁶ Sayılar dünyası, naif ve samimi-yetsiz bir alan olarak kalıcı bir biçimde itibarsızlaşmıştı. Bilginin sayısız aktör arasında dağılımı göz önüne alındığında, diyordu Hayek, “ekonomi politikasının temel görevi, bireyin yapmak istediklerine özgürce karar verebildiği ve aynı zamanda onun tikel bilgisine dayanan bu kararın, toplam üretime olabildiğince çok katkıda bulunacağı bir çerçeve yaratmakmış gibi görünüyor.”¹³⁷ Sonuçta, “pratik olarak katkıda bulunmak zorunda olduğumuz şey ilkelerdir.”¹³⁸

Eucken’in tanıttığı terimi hatırlatan Hayek, hem ilkelere hem de önlemlerin *systemgerecht*, yani “bütün sistemle uyumlu” olması gerektiğini söyledi.¹³⁹ Hayek’e göre en yüksek değer, bizzat sistemin genel üretimi ve üretkenliği için işlevsel bir zorunluluk olduğu durumlar hariç, bireysel özgürlük değildi. Ekonomik politika, bizzat ekonomiye ilişkin olanaksız olan kapsamlı bir genel değerlendirme yapmaya çalışmakla ilgili değil, daha çok ekonomik faaliyeti çerçevele-ndirecek kuralları saptamakla ilgiliydi. Bu çerçevenin doğasını belirlemek, zorunlu olarak insanı bu disiplinin normal bilgi alanının ötesinde insan davranışı ve devlet yönetimi alanlarına götürüyordu; bu nedenle, Hayek’in ifadesiyle “yalnızca eko-

136. A.g.e., 262–263.

137. A.g.e., 263.

138. A.g.e., 264.

139. A.g.e., 263.

nomist olan, iyi bir ekonomist olamaz.”¹⁴⁰ Sistem bakımı, ekonomi işini kurumsal tasarım işine dönüştürdü.

Hayek’in düşüncesinin merkezinde, hukuk (*Recht*) ile yasama (*Gesetz*) arasında, Carl Schmitt’in de paylaştığı bir ayrım vardı. Schmitt gibi Hayek de demokratik yolla seçilmiş hükümetlerin hukuk yaratmasının, *Rechtsstaat*’ın (hukuk devleti) bozulup bir *Gesetzesstaat*’a (yasama devleti) dönüşmesine yol açtığına inanıyordu.¹⁴¹ “1920’lerde gelişmekte olan hükümet biçimini olasılıkla pek çok kişiden daha iyi anlayan olağanüstü siyaset bilimi öğrencisi Alman Carl Schmitt, her şeye kadir bir demokrasi yönetiminin zayıflığını çok açık bir biçimde gördü” dedi.¹⁴² Schmitt’in 1932 tarihli denemesinden alıntı yaptı: “Çoğulcu bir parti devleti kuvvet ve güçten değil, zayıflıktan ‘total’ olur: İlgili tüm tarafların taleplerini yerine getirmek zorunda olduğunu hissettiği için yaşamın her kesimine müdahale eder.”¹⁴³ Başka bir deyişle Hayek “sınırsız” (ya da Mises’in ifadesiyle “her şeye kadir”) demokrasiyi, ele geçirme mantığından ötürü totaliterliğe yol açan demokrasi olarak görüyordu. 1960’tan itibaren anayasa tasarımına yönelik çabaları, demokrasinin ekonomik düzenden ayrılıp tikel rant arayışına yönelme eğilimine ve Alexander Rüstow’un

140. A.g.e., 267.

141. F. A. Hayek, “Recht, Gesetz und Wirtschaftsfreiheit (1963),” *Freiburger Studien*, ed. F. A. Hayek (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1969) içinde, 47.

142. F. A. Hayek, *The Political Order of a Free People*, cilt 3, *Law, Legislation and Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 194.

143. A.g.e., 195.

ifadesiyle devlet politikasının ve ulusal bütçenin özel çıkar gruplarının “avı”na dönüşmesine karşı kurumsal bir önlem keşfetme girişimleri idi.¹⁴⁴

Bu kurumsal kavramın parametrelerini ilk kez Dortmund’da, Ticaret Odasında yaptığı ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung*’da yayımlanan bir konuşmada ortaya koydu. “Telotetler” (telothetes) dediği ve devletin gündelik işleriyle görevli seçilmiş yasa koyucular ile “nomotetler” (nomathtes) denilen ve on beş yıllığına akranlarıncı seçilen kırk ila kırk beş yaşında başka bir yasa koyucular kümesine ayrılan iki meclisli bir yasama organı önerdi.¹⁴⁵ Görev sürelerinin uzunluğuyla çıkar gruplarının baskılarından farazi olarak yalıtık olan nomotetler, hukukun yaratılması ve yorumlanmasından sorumlu olacaktı. Hayek’e göre böyle bir kurum değişikliği, “bütün ulusal hükümetlerin, yurttaşları kendi yöneticilerinin keyfiliklerinden eşzamanlı koruyacak ortak kurallara tâbi olurken, pratik hedefler peşinden gidebildiği uluslarüstü bir düzenin yavaş üretimi” için bir araç olarak da kullanılabilirdi.¹⁴⁶ Daha sonraki adlandırmasıyla bu “sınırlı demokrasi” modelinde Hayek, kurumsal tasarımla 1930’ların uluslarüstü olanaklarına tekrar bir kapı açtı.

Hayek’in Freiburg’a gelişi ordoliberalizmin yönünü 1960’ların başında açıkça kuşku duyduğu kusursuz rekabet kaygılarından uzaklaştırdı.¹⁴⁷ Yeni yön, “bir keşif süreci

144. Giersch, Paqué ve Schmieding, *The Fading Miracle*, 27.

145. Hayek, “Recht, Gesetz und Wirtschaftsfreiheit,” 55.

146. A.g.e.

147. F. A. Hayek, “A New Look at Economic Theory: Four Lectures Given at the Uni-

olarak rekabet” düşüncesine doğruydı.¹⁴⁸ Von der Groeben, Avrupa Rekabet Komisyonunda Hayek’ten boşalan pozisyonda görev alınca çalışmalarını benzer terimlerle teorileştirmeye başladı. 1907’de doğan von der Groeben, ilk Cenevre Okulu neoliberalleri Haberler, Hayek, Röpke ve Robbins’ten neredeyse on yaş küçüktü. 1965’te şunları yazdı: “Piyasayı oluşturanların ekonomik programlarının koordinasyonu, bir piyasa ekonomisindeki güçlerin oyunuyla başarılmalıdır,” ama bunun kurumsal bir çerçeve içinde gerçekleşmesi gerekirdi.¹⁴⁹ En önemlisi ise “*laissez-faire* değil, hukuka dayanan bir düzenin başarımı anlamına gelen rekabet politikası”ydı.¹⁵⁰ Roma Antlaşmasında “özellikle rekabet kuralları neoliberal düşüncelere uygundu.”¹⁵¹

Neoliberal ilkelerin antlaşmada nasıl yer aldığını biraz açmak gerekebilir ve bilim insanları, antlaşmanın rekabet hükümlerinin neoliberal öğretinin birebir kopyası olmaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵² Roma Antlaşmasının, imzalandığı andan itibaren siyasal yönle şe-

versity of Virginia, 1961,” *The Market and Other Orders*, ed. Bruce Caldwell (Chicago: University of Chicago Press, 2014) içinde, 425.

148. F. A. Hayek, “Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren,” *Kieler Vorträge*, no. 56 (1968).

149. Hans Von der Groeben, “Competition Policy in the Common Market and in the Atlantic Partnership,” *Antitrust Bulletin* 10, no. 1-2 (1965): 129.

150. A.g.e., 152.

151. Von der Groeben, *The European Community*, 48.

152. Rekabet politikasının neoliberal doğası üzerine tartışma Avrupa Birliği hukuku uzmanları arasında yoğundur. Örneğin bkz. Pınar Akman, “Searching for the Long-Lost Soul of Article 82EC,” *Oxford Journal of Legal Studies* 29, no. 2 (2009); Montalban, Ramirez-Perez ve Smith, “EU Competition Policy Revisited,” 21.

killenecek bir hukuk çerçevesinden ibaret olduğu açıktı.¹⁵³ Antlaşmada rekabetle ilgili özgün maddeler (Madde 85 ve 86) oldukça geneldi ve Avrupa Adalet Divanına açık bir rol vermiyordu. Antlaşma aslında rekabet konusunda geçiciydi ve netleştirmeyi üç yıl ertelemekteydi (Madde 87). Bununla birlikte von der Groeben 1962’de kabul edilen ve antlaşmayı uygulama tüzüğü olacak şeyi denetledi. Tüzük, Batı Almanya’nın 1950’lerin sonunda yürürlüğe giren tüzüğünü açıkça model almaktaydı.¹⁵⁴ Tüzük 17, özellikle cezalar konusunda divana verdiği “sınırsız yargı yetkisi” bakımından, çok güçlü bir biçimde ifade edildi. Güncellenen tüzük, komisyona karteller üzerinde topluluk çapında yeni denetim yetkileri veriyor ve doğrudan komisyona bildirim istiyordu –idari yetkisi olmasa da.¹⁵⁵ Ne var ki Fransız baskısı dikkate alınarak can alıcı istisnalar olacaktı –tarım, savunma sanayi, ulaşım ve nükleer enerji alanında.¹⁵⁶ Hassas bir eklemeye Tüzük 17, yalnızca üye devletlere değil, “meşru bir çıkar talebinde bulunan gerçek ya da tüzel kişiler”e de dava açma hakkı verdi (Madde 3).

Alman liberaller rekabet politikasını başından itibaren, Fransızlar esnek ilkeler gözüyle bakarken bile,

153. Wolfram Kaiser, “Quo vadis, Europa? Die deutsche Wirtschaft und der Gemeinsame Markt 1958–1963,” *40 Jahre Römische Verträge: Der deutsche Beitrag*, ed. Rulldolf Hrbek ve Volker Schwarz (Baden-Baden: Nomos, 1998) içinde, 195.

154. Buch-Hansen ve Wigger, *European Competition Regulation*, 54–55.

155. Antoine Vauchez, *Brokering Europe: Euro-Lawyers and the Making of a Transnational Polity* (New York: Cambridge University Press, 2015), 60.

156. Buch-Hansen ve Wigger, *European Competition Regulation*, 54–55.

merkezi önemde gördü.¹⁵⁷ Mestmäcker'in dediği gibi von der Groeben ve ekibi için hedef netti: "AET Antlaşması'nın ekonomik anayasasını hayata geçirmekle ilgiliydi."¹⁵⁸ Mestmäcker, bir yönetim modeli olarak Roma Antlaşması'nın yansımalarını Hayekçi terimlerle teorileştirmede anahtar figürdü. 1926'da doğan Mestmäcker, ilk Cenevre Okulu tayfasından tam bir kuşak gençti. Flakhelfer denen kuşağın parçası olarak tanımlayıcı gençlik deneyimi, Birinci değil, İkinci Dünya Savaşı deneyimiydi ve Büyük Bunalım onun için yalnızca puslu bir çocukluk hatırasıydı. Mestmäcker, Freiburg Üniversitesi'nde Böhm'den ders aldı ve meslek yaşamı boyunca hocasının çalışmalarına saygı gösterdi. Bir bilim insanı ona "ikinci kuşak ordoliberallerin önde gelen temsilcisi" diyor.¹⁵⁹ Mesleki pozisyonu Saarland Üniversitesi'ndeydi, ama 1960'tan 1970'e kadar Avrupa Komisyonunun özel danışmanlığını yaptı. Mestmäcker, Avrupa Topluluğu hukukundaki "çarpıtılmamış rekabet" hedefini, "Almanya'da ilk önce Walter Eucken ve Franz Böhm'ün fark ettiği ekonomik sistemin yasal şekillenebilirliği değerlendirmesinin siyasal açıdan en önemli sonucu" olarak gördü. Bu, hukuka ordoliberal ilgiyi Ha-

157. Vauchez, *Brokering Europe*, 60.

158. Ernst Joachim Mestmäcker, "Auf dem Wege zu einer Ordnungspolitik für Europa," *Eine Ordnungspolitik für Europa: Festschrift für Hans von der Groeben zu seinem 80. Geburtstag*, ed. Ernst Joachim Mestmäcker, Hans Möller ve Hans-Peter Schwarz (Baden-Baden: Nomos, 1987) içinde, 11.

159. Peter Behrens, "The Ordoliberal Concept of 'Abuse' of a Dominant Position and Its Impact on Article 102 TFEU," Discussion Paper, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, No. 7 / 15, 2015, <http://hdl.handle.net/10419/120873>.

yek'in "bir keşif yöntemi olarak rekabet" düşüncesiyle birleştirmeyi başardı.¹⁶⁰ Mestmäcker, her ekonomik düzenin siyasal bir kararın sonucu olduğu düşüncesini Böhm'den aldığını iddia etti.¹⁶¹ Hayek'in Böhm'le birleştirilmesinde ve ekonomik anayasanın devlet-üstü düzeye yükseltilmesinde en önemli figürdü.¹⁶²

Savaş sonrası Avrupa'da federasyon ihtimaline göz diken Haberler ve diğer Cenevre Okulu neoliberalleri, Milletler Cemiyeti hayaletini kasvetle hatırlatıp egemenliği teslim etmeme isteğinin her sahici ekonomik bütünleşme çabasını başarısızlığa mahkûm ettiğini öne sürmüştü. 1965'te bir makalede Mestmäcker de Milletler Cemiyeti'ni yad etti –ama Avrupa'nın Milletler Cemiyeti'ni aşacak bir kurumsal çözüm bulduğunu öne sürmek için. Clive Morrison-Bell'in gümrük duvarları haritasını sergilediği 1927 Dünya Ekonomik Konferansını hatırlattı. Milletler Cemiyeti o toplantıda bireysel ulusal egemenliğin bırakılması temelinde uluslararası bir denetim tüzüğü düşüncesini önermişti, ama öneri "konferansın içinde ya da dışında 'makul hiçbir kişi'nin savunamayacağı kadar aşırı olmasından dolayı reddedildi." Avrupa Topluluğu Hukuku düşünülünce, diyordu Mest-

160. Ernst-Joachim Mestmäcker, "Power, Law and Economic Constitution," *German Economic Review* 11, no. 3 (1973): 182.

161. Ernst-Joachim Mestmäcker, "Offene Märkte im System unverfälschten Wettbewerbs in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft," *Wirtschaftsordnung und Rechtsordnung*, ed. Helmut Coing, Heinrich Kronstein ve Ernst Joachim Mestmäcker (Karlsruhe: C. F. Müller, 1965) içinde, 390.

162. Christian Joerges, "The Science of Private Law and the Nation-State," *The Europeanisation of Law: The Legal Effects of European Integration*, ed. Francis G. Snyder (Portland, OR: Hart, 2000) içinde, 69.

mäcker, bu kadar kesin “benzer bir gayriihtiyari kehancı örneği bulmak zordur.”¹⁶³

Başka bir deyişle AET yalnızca Milletler Cemiyeti’nin kayıp vaadini gerçekleştirmekle kalmamış, onu aşmıştı da. Mestmäcker, Lionel Robbins’in iki savaş arası federal yazılarına işaret edip uluslararası düzenle ilgili 1937 tarihli kitabından, gümrük birliğinin bireysel üyelerin “özerkliğini” azalttığı anlamına gelen alıntılar yaptı.¹⁶⁴ Mestmäcker, AET modelinin ayırt edici özelliğinin, “hukuk yoluyla” siyasal bir topluluk yaratmaya yaptığı yatırımdı.¹⁶⁵ Roma Antlaşması görüşmelerinde Hayek’in düşüncelerinin varlığını görmek zordur, ancak bu fikirler Mestmäcker’in çalışmalarında açıkça görülebilir. 1973’te Hayek’in vardığı sonuca atıfta bulundu: “Serbest bir sistem ancak ayrımcı politikanın bırakılmasıyla ve devletin her eyleminin genel, anayasayla garanti altına alınmış yasal ilkelere bağlanmasıyla olanaklıdır.”¹⁶⁶ Daha sonra geliştirdiği şekliyle Hayek’in çalışmalarını, “Eucken’in hukuksal ve ekonomik düzenlerin karşılıklı bağımlılığı teorisi”nin bir açılımı olarak gördü.¹⁶⁷ Avrupa bütünleşmesine “ekonomik anayasacılık” merceğinden bakan Mestmäcker, Roma Antlaşmasının böyle bir dü-

163. Mestmäcker, “Offene Märkte,” 348.

164. A.g.e., 353.

165. A.g.e., 390.

166. Mestmäcker, “Power, Law and Economic Constitution,” 187.

167. Ernst Joachim Mestmäcker, *A Legal Theory without Law: Posner v. Hayek on Economic Analysis of Law* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2007), 40.

zenleme yaratmanın başlangıç noktası olduğunu düşün-
dü.¹⁶⁸ Onun için en önemli nokta, antlaşmanın hedefinin
“ulusal ekonomi politikasının bir aracı olarak devletlere-
arası ticaretin kontrolünü dışlamak” olmasıydı.¹⁶⁹

Roma Antlaşmasıyla ulusal egemenlik tırtıklanmış-
tı. İki yönlü yetki verildi: Yukarıya ve aşağıya doğru. Yu-
karıya doğru, komisyona gümrük politikası yapma yetkisi
verildi. Daha da önemlisi, Rekabet Genel Müdürlüğüne
gözetim ve potansiyel olarak anti-tröst önlemler alma yet-
kisi verildi. Aşağıya doğru, AET yeni özel haklar kabul
etti. “Yalnızca üye devletler değil, bireyler de” AET’nin
“yasal uyrukları”ydı.¹⁷⁰ Yasal dilde bu, Roma Antlaşması-
nın “kendiliğinden yürürlüğe girdiği” ve “doğrudan etki-
li” olduğu anlamına geliyordu. Mestmäcker’in ifadesiyle
“bir anlaşmazlık çıkarsa ulusal hukuk boyun eğmelidir.”¹⁷¹
Bölüm 7’de göreceğimiz gibi bu, daha sonra Cenevre
Okulu neoliberallerinin “çok-düzeyleli yönetim” olarak
teorileştirdiği şeyin çekirdeği oldu.¹⁷²

168. Fritz W. Scharpf, “Economic Integration, Democracy and the Welfare State,” *Journal of European Public Policy* 4, no. 1 (Mart 1997): 28.

169. Ernst-Joachim Mestmäcker, “Competition Law in the European Economic Community,” *World Unfair Competition Law: An Encyclopedia*, ed. H. L. Pinner (Ley-
den: A. W. Sijthoff, 1965) içinde, 39.

170. A.g.e., 73.

171. A.g.e., 70.

172. Bkz. Adam Harmes, “Neoliberalism and Multilevel Governance,” *Review of In-
ternational Political Economy* 13, no. 5 (2006): 725–749; E. U. Petersmann, “Multilevel
Trade Governance in the WTO Requires Multilevel Constitutionalism,” *Constitu-
tionalism, Multilevel Trade Governance and International Economic Law*, ed. Christian
Joerges ve Ernst-Ulrich Petersmann (Portland, OR: Hart, 2011) içinde. Terimi farklı
tanımlayan çığır açıcı bir makale için bkz. Gary Marks, “Structural Policy and Mul-

Erhard'ın iyi bir devlet görevlisi olarak ulusal egemenliği uluslarüstü bir organa terk etmek istememesi, Avrupa bütünleşmesine muhalefeti bakımından çok önemli olmuştu.¹⁷³ Oysa AET'yi Mestmäcker için değerli yapan tam da buydu. Avrupa Topluluğu hukukunun hassas yanı ise ulusal hukukun yerine geçip “üye devletlerin yurttaşlarını topluluk hukukuna tâbi” kılmasıydı.¹⁷⁴ Mestmäcker'in teoriyi ayrıntılandırması, iki ilkeye dayanmaktaydı: Mahkemenin ulusal hukuku hükümsüz kılma yetkisi ve bireylerin doğrudan mahkemeye şikâyetle bulunma olanağı. 1965'te yazdığı gibi Avrupa Topluluğu “uluslararası hukukta, yalnızca üye devletlerin değil, bireylerin de yasal uyruğu olduğu yeni bir tüzel kişi”ydi.¹⁷⁵

Mestmäcker, Avrupa Topluluğu hukukunun “ekonomik güç ve hükümet güçsüzlüğü”nü savuşturmanın ve “kamu gücünün etki alanını topraksal olarak genişletme”nin bir aracını “ilk kez” sunduğunu yazdı.¹⁷⁶ Bu durum, kamu ve özel hukukun ayrılmasına, piyasa aktörlerine kendi devletlerinin ötesinde başvuracakları –şimdi doğrudan toplum düzeyinde– bir forum sağlanmasına izin vermekteydi. Mestmäcker, “piyasaya erişimin engellendiği ya da tıkanıldığı” ve “bireysel özgürlüğün

tilevel Governance in the EC,” *The State of the European Community*, ed. Alan Cafruny ve Glenda Rosenthal (Boulder, CO: Lynne Rienner, 1993) içinde, 407. Kavramın farklı kullanımları için bkz. Simona Piattoni, *The Theory of Multi-level Governance: Conceptual, Empirical, and Normative Challenges* (Oxford: Oxford University Press, 2010).

173. Kowitz, *Alfred Müller-Armack*, 271.

174. Mestmäcker, “Power, Law and Economic Constitution,” 190.

175. Mestmäcker, “Competition Law,” 73.

176. Mestmäcker, “Power, Law and Economic Constitution,” 190.

korunmasını rekabet kurallarının bir işi haline getiren” durumlara dikkat çekiyordu.¹⁷⁷

Yetkilerin yukarıya, topluluğa ve aşağıya, bireye doğru çatallanması anayasacı Avrupa okuması için gerekliydi. Neoliberal anayasacılara göre Avrupa, Avrupa Adalet Divanı ile uygulanabilen özel hakları güvenceye alan “uluslarüstü bir hukuk düzeniydi.”¹⁷⁸ Mestmäcker’in Hayek, Böhm ve Robbins sentezinde, komisyonun denetim haklarına değil, yurttaşı iç içe geçen Avrupa ve ulus ikiz egemenlikleri içine yerleştiren hukuksal ilişkiye vurgu yapılır. Bireyden Avrupa Adalet Divanına yaratılan dikey hukuksal ilişki, ulusal egemenliğin sapkın aşırılıklarından kurtulmak ve insanın ticaret hakkını güvenceye almak için bir yol yarattı.

MESTMÄCKER, BÖHM VE SCHMITT: EKONOMİK ANAYASA VE KARAR

Avrupa üzerine neoliberal tartışmalar için dönüm noktası 1964’te, Roma Antlaşması rekabet kuralları ilk önemli zafelerini kazanınca ortaya çıktı; Avrupa Adalet Divanı, Alman üretici Grundig ile Hollandalı perakendeci Consten arasındaki bir anlaşmanın yasaklanmasını uygun buldu.¹⁷⁹ Von der

177. Mestmäcker, “Offene Märkte,” 391.

178. Joerges, “Science of Private Law and the Nation-State,” 79.

179. Michelle Cini ve Lee McGowan, *Competition Policy in the European Union* (New York: St. Martin’s Press, 1998), 22.

Groebeben, Grundig-Consten davasına bir “sansasyon” dedi.¹⁸⁰ Mestmäcker bu davadan sonra, AET Antlaşmasının anayasal niteliklere sahip olduğunu; rekabet yasasının “bireysel özgürlüğü” kişinin kendi ulusal hükümetine karşı bile koruyabildiğini düşünmeye başladı.¹⁸¹ Antlaşmanın “ekonomik bir anayasa” cisimleştirdiğini ilan etti.¹⁸² İlk kez 1930’larda Eucken ve Böhm’ün kullandığı ekonomik bir anayasa kavramının iki anlamı vardı: Hem verili bir sosyolojik gerçekliğin betimleyicisi hem de arzu edilen bir hukuksal düzenin normatifiydi.¹⁸³ Ordoliberaller, “ekonomik anayasa”yı öncelikle gerçek biçimiyle kastetmedikleri gibi kurucu bir hukuksal belgede cisimleşmesi gerektiğini de varsaymadı.¹⁸⁴ Bu olgu, Böhm’ün 1940’larda Batı Alman Temel Yasasıyla ilgili tartışmalara özel bir ilgi göstermemesinin nedenini açıklar. Neoliberallerin kafasında Temel Yasa “ekonomik anayasa” değildi; çünkü özgül bir ekonomik düzen kuran bir kararı cisimleştirmiyordu, daha liberal tutum ile sosyal demokrat tutumun uzlaşmasının bir ürünüydü.¹⁸⁵ Sahici bir ekonomik anayasa için gerekli

180. Von der Groeben, *The European Community*, 195.

181. Mestmäcker, “Offene Märkte,” 391. Avrupa bütünleşmesi münasebetiyle terimi kullanan ilk kişinin Carl Ophüls olduğu konusunda Vauchez haklı olmasına rağmen, Ophüls’ün argümanı, böyle bir “Avrupa ekonomik anayasası”nın henüz var olmadığı şeklindeydi. Vauchez, *Brokering Europe*, 59. Bkz. C. F. Ophüls, “Grundzüge europäischer Wirtschaftsverfassung,” *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht* 124 (1962): 137.

182. Mestmäcker, “Power, Law and Economic Constitution,” 190.

183. Reinhard Behlke, *Der Neoliberalismus und die Gestaltung der Wirtschaftsverfassung in der Bundesrepublik Deutschland* (Berlin: Duncker und Humblot, 1961), 96.

184. Tamara Zieschang, *Das Staatsbild Franz Böhms* (Stuttgart: Lucius und Lucius, 2003), 177.

185. Behlke, *Der Neoliberalismus und die Gestaltung*, 134–135.

olan ise ilk önce Weimar Cumhuriyetinin ödünlerine karşı tanımlandığı şekliyle ekonomik bir düzenle ilgili görüş birliği idi.¹⁸⁶

Böhm, “temel bir karar” olarak ekonomik anayasa tasvirini, 1928’de anayasayı “siyasal birimin doğası ve biçimiyle ilgili kapsayıcı bir karar” olarak tasvir eden Carl Schmitt’ten aldı.¹⁸⁷ 1937’de Böhm, anayasayı “bilinçli ve farkında bir iradenin, yetkin bir liderlik kararının” yaptırımıyla var olması gereken “normatif bir ulusal ekonomi düzeni” diye tasvir etti.¹⁸⁸ Uzun uzun aktarmaya değer askeri metaforlar kullanıp şunu ilan etti: “Sessiz bir büyümeye, şeylerin ekonominin kucağından, yani aşağıdan yukarıya düzenli bir biçimde oluşmasına artık yer yoktur. Bu kadar yüksek ve bu kadar hızlı bir tempoyla inşa edilen sosyal Babiller, tek başına birlik ögesini temsil edebilen düzen düşüncesi son ayrıntısına kadar bütünlüğü aydınlatmadıkça, düzen düşüncesi ‘Her şey benim emrimde!’ cümlesine dayanmadıkça, kötü bir dil karmaşası üretir.”¹⁸⁹

Böhm’ün metaforları, Hayek’in sosyal düzenin muharebe alanıyla, ordudakiyle ya da tek bir firmadakiyle aynı örgütlenme modeline uyduğu düşüncesine özellikle karşı çıkan metaforlarıyla çatışır.¹⁹⁰ Bölüm 7’de ayrıntısıyla tasvir

186. Zieschang, *Das Staatsbild Franz Böhms*, 179.

187. Örneğin bkz. Ernst Rudolf Huber, *Wirtschaftsverwaltungsrecht*, 2. bs., 2 cilt (Tübingen: Mohr, 1953), 24; Gerber, “Constitutionalizing the Economy,” 44.

188. Franz Böhm, *Die Ordnung der Wirtschaft als geschichtliche Aufgabe und rechtsschöpferische Leistung* (Stuttgart: W. Kohlhammer, 1937), 54, 56.

189. A.g.e., 56.

190. John Gray, *Hayek on Liberty* (New York: Routledge, 1984), 34.

edileceği gibi Hayek'in kendiliğinden ya da "oluşmuş" düzenler düşüncesi, "insan tasarımının değil, insan eyleminin sonucu" olan insan etkileşiminin biçimleri fikrine inanır.¹⁹¹ Yine de neoliberraller 1960'larda Hayek'in anayasa tasarımı önerilerinden esinlenirken bile, fiili uygulama ânına ilgi göstermemesinden rahatsız oldu. Hayek, bütün anayasa tasarımı çalışmalarına rağmen, onun ifadesiyle, "konstrüktivizm" safasatası olmadan eyleme nasıl geçirilebileceğini net bir biçimde açıklamadı.

Mestmäcker Roma Antlaşmasını, Hayek'in devleti "anayasa güvencesinde hukuksal ilkeler"le bağlama ihtiyacını destekleyen önermelerinin gerçekleşmesi olarak tasvir etti.¹⁹² Yine de hukukun zayıflıklarından birinin kendi disiplininin siyasetini kabul edememesi olduğunu gördü.¹⁹³ Buna karşı koymaya yardımcı olsun diye Schmitt'e yöneldi. Liberal düşüncenin evrimine bakan Schmitt ise on dokuzuncu yüzyılın, özerk bir siyaset ve ekonomi alanının yaratıldığı bir zaman olduğunu öne sürmüştü. Mestmäcker, Schmitt'in öğretiyi lafzıyla ele aldığı için yanıldığını öne sürdü. Liberallere göre, siyasal projenin kendisi görünür siyasetsizleştirmeydi. Ama bu durum, liberallerin bunun tamamlanmış bir süreç olduğunu düşündükleri sonucuna yol açmamalıdır. Ekonomik olanın süregiden siyasetsizleş-

191. Hayek, "The Results of Human Action but not of Human Design," *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek, 96-105 (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde.

192. Mestmäcker, "Power, Law and Economic Constitution," 183.

193. Ernst-Joachim Mestmäcker, *Die Vermittlung von europäischem und nationalem Recht im System unverfälschten Wettbewerbs* (Bad Homburg: Verlag Gehlen, 1969), 170.

tirilmesi kesintisiz bir hukuk mücadelesiydi, rekabet alanını koruyabilen kurumların yaratılmasında sürekli yenilik gerektiren bir mücadeleydi.

Schmitt'e göre liberalizmde siyasetin onaylanmaması, siyaseti ortadan kaldırmadı, yalnızca daha da önemli olan temel bir dost/düşman ayrımını gizledi. Genel olarak insanlık adına konuşma şeklindeki liberal iddiasında, liberalizmin herhangi bir düşmanı genel olarak insanlığın yalnızca muhalifi değil, düşmanı da oluyordu. Mestmäcker onun nitelemesini kabul etti ve tam da bu nedenle liberalizmin kendi siyasal doğasını inkâr etmemesi gerektiğini iddia etti. Hayek'in geçiş ânyıyla ilgili suskunluğuna karşı Mestmäcker, siyasal iradenin edimlerinde serbest piyasa ilkelelerinin "kararcı" temeline duyulan ihtiyaç konusunda açıklığı savundu. Kararın önemini görmezden gelmek, diyordu Mestmäcker, "çarpıtılmamış rekabet sisteminin siyasal anlamı"nı gözden kaçırmaktı.¹⁹⁴

Mestmäcker, ekonomiyi siyasetlesztirme yönündeki neoliberal projesinin açıkça siyasal doğasını sürekli hatırd tutma gereksinimini Schmitt'ten öğrenmişti. Onun tutumunu, başka bir ikinci kuşak neoliberal olan Erich Hoppmann da destekledi. 1923'te doğan Hoppmann, Mestmäcker'in çağdaşıydı ve Hayek emekli olduktan sonra Freiburg'da onun yerini aldı. Ekonominin apolitik bakıcılarcı bakımı yapılan bir makine olduğu iddiasını kurgu diye önemsemedi. Her ekonomik örgütlenme biçimi sonuçlarla

194. A.g.e., 173.

ilgili bir ön karar gerektirdiği için, “ekonomik politikanın görünür siyasetsizliği” yalnızca onaylanmayan değer yargılarını gizlemektedir.¹⁹⁵ Ekonomiyi makineye benzer apolitik bir kendilik olarak düşünmenin kendisinin, piyasa toplumunun nasıl çalışabildiğiyle ilgili bir varsayım olduğunu söyleyen Hayek’in argümanına atıfta bulundu. Eucken’i, “kusursuz rekabetin” olabilirliğiyle ilgili yanılsamalarla birlikte, ekonominin “özerkliği” gerçekleşmiş bir sonuç olarak görme tuzağına düşmekle suçladı.¹⁹⁶ Mestmäcker ve von der Groeben gibi Hoppmann da rekabetin sonucu önceden belirlenemeyen bir “bilgi, keşif ve öğrenme süreci” olduğu düşüncesini Hayek’ten aldı.¹⁹⁷

Rekabeti savunmak, ekonomik süreçlerin siyasal tarafsızlığı safhasına ve farklı sonuçlara ayarlanabilir ve çekilebilir ekonomi görüşlerine direnmek demektir. Rekabet bir nesne, bir yapı ya da bir son nokta değildi. Görülmesi mümkün değildi. “Belirsizlik,” diyordu Hoppmann, “özgürlüğün önkoşuludur.”¹⁹⁸ “Tarihsel sürecin açıklığı”ndan ötürü rekabetten etkilenen insan yaşamının süregiden yenden örgütlenmesini kolaylaştırmak için olanaklı olan tek şey, bağlayıcı hukuka yerleşik minimal kısıtlayıcı kurallar

195. Erich Hoppmann, “Zum Schutzobjekte des GWB,” *Wettbewerb als Aufgabe: Nach zehn Jahren Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*, ed. Ernst-Joachim Mestmäcker (Bad Homburg: Gehlen, 1968) içinde, 78.

196. A.g.e., 97.

197. A.g.e., 90.

198. Erich Hoppmann, “Wettbewerb als Norm der Wettbewerbspolitik,” *Ordo* 18 (1967): 84.

formüle etmekte.¹⁹⁹ Hayek’e atıfta bulunarak rekabetin Pro-meteusçu karakterini bozan, “teleokratik” ya da amaç-yönetimli bir düzen ile rekabeti bütün sonuçlarıyla birlikte kılıflayan “nomokratik” ya da hukuk-yönetimli bir sosyal düzen arasında seçim yapmakla baş başa kaldığımızı söyledi.²⁰⁰

Anayasacılar, kurumsal tasarımın önemini ve bir keşif süreci olarak rekabet düşüncesini Hayek’ten aldı. Onun teorisinde bulamadıkları şey ise dönüm noktasıyla –yeni anayasanın yürürlüğe girdiği anla– ilgiliydi. Yine aynı düşünürler, bunun nasıl gerçekleştiğine ilişkin berrak bir anlayışı, Böhm ve Schmitt’ten aldılar: Karar ânı. Mestmäcker, Avrupa Adalet Divanını “AET Antlaşmasının muhafızı” olarak²⁰¹ ve Antlaşmanın kendisini, Hayek’in devleti “anayasa güvencesinde hukuksal ilkeler”le bağlama çağrısı olarak tasavvur ederek Hayek’in sorununu çözdü.²⁰² Anayasacılar Avrupa’yı, Hayek’in devletlerin kamu hukuku yanında demokratik hükümetlerin müdahale alanı dışında özel hukuk ayrımını koruyan nomokratik bir toplum görüşünün gerçekleşmesi olarak öyküleştirdi.²⁰³

Böylece, ancak 1960’larda neoliberal anayasacıların geliştirdiği AET, 1930’larda Hayek’in düşlediği ikili yönetimin gerçekleşmesini sağladı. Özellikle Mestmäcker, ilk kuşak Cenevre Okulu neoliberallerinin düşünceleri ile ek-

199. A.g.e.

200. A.g.e., 92.

201. Mestmäcker, *Die Vermittlung von europäischem und nationalem Recht*, 173.

202. Mestmäcker, “Power, Law and Economic Constitution,” 183.

203. A.g.e., 192.

siksiz çok-düzeyle yönetişim teorileri arasında can alıcı bir köprü –bilim insanların kanıtlamaktan çok iddia ettiğı bir bağ– önerdi. Can alıcı olan ise Mestmäcker'in daha ileri gitmesiydi. Kendiliğinden uygulanan anayasa olarak Roma Antlaşması ve muhafız olarak Avrupa Adalet Divanında Mestmäcker, çekirdeğinde yalnızca liberal ilkeler değil, demokratik taleplerden yakayı kurtarabilen bir yürütme mekanizması da bulunan bir uluslarüstü yönetişim modeline öncülük etti. 1972'de Mestmäcker, bir ölçek değışikliği öneriyordu: Roma Antlaşması, “yalnızca Avrupa'da değil, uluslararası ekonomik hukukun gelişmesi için bir model” olarak “ekonomik gücü giderek sınırlamanın temellerini sağladı.”²⁰⁴ Neoliberal Avrupa vizyonu, 1960'larda fiilen var olan AET'den çok uzak olmasına rağmen, neoliberal onarımın can alıcı bir yeniliğı gibi görünüyordu.

Avrupa bütünleşmesinin neoliberaler için iki yüzü vardı. AET içine bakıldığında bir pazarın sınırları aşan rekabeti uygulayabilen bir yapıyla nasıl bütünleştirileceğinin bir örneğiydi. Dışına bakınca ise AET, sömürgeleri ortak topraklar olarak yeni bir ticaret blokunun içine alıp “dışarıya karşı bir hendek” kazan, birincil üretim yapan diğer ölkelerle, özellikle Latin Ameri-

204. Ernst-Joachim Mestmäcker, “Concentration and Competition in the EEC,” *Journal of World Trade Law* 6 (1972): 615–647, at 621; italikler bana ait.

ka ülkeleriyle, süregelen ilişkileri bozan bir kaleydi.²⁰⁵ İki neoliberal hizbin birbiriyle çatışan duruşları, kıtanın kendi baktıkları yüzünü yansıtmaktaydı.

Anayasacılar içeriye bakıp iyi olacak Avrupa'yı, 1930'larda neoliberal federalistlerin hayal bile etmediği yeni uygulama ve denetleme araçlarına ulaşmış Avrupa'yı buldular. Anayasacı neoliberaler AET'yi var etmek için ödünler verdi, ancak aynı zamanda yeni çok-katlı yönetim biçimleri de getirdiler. Mestmäcker ve Hoppmann'ın somutlaştırdığı "ordoliberalizmin Hayekçi dönüşümü," neoliberal onarımın yeni bir çeşidine işaret etmekteydi.²⁰⁶ Ulus-devletler isteğe bağlı politika özgürlüklerini bağlayan yasaları kabul ettiyse o zaman insanın ticaret hakkı uluslarüstü bir düzenle uygulanabilirdi. Çok-düzeyle ekonomik anayasa düşüncesi, yirmi birinci yüzyılda Cenevre Okulu neoliberalizmi için merkezi önemde olacaktı.

Evrenselciler ise, aksine, Avrupa'yı dış sınırlarında gözlemleyip bölünmüş bir dünya pazarı gördüler. Avrafrika savaş sonrasında daha serbest bir ticarete doğru yapılacak hamleyi tehlikeye attı ve 1930'ların imtiyazlı ticaret anlaşmalarını hatırlattı. Birinci kuşak Cenevre Okulu neoliberallerinde, iki savaş arasında dünya ticaretinin çöküşünü yitkin olarak yaşayanların korkmuş bilinci vardı. Haberler 1956'da, şu uyarıda bulundu: "Birinci Dünya Savaşından

205. Röpke, "Uneasy Common Market," 195.

206. Christian Joerges, "The European Economic Constitution and Its Transformation through the Financial Crisis," *ZenTra Working Papers in Transnational Studies*, no. 47 (2015): 10.

sonra Büyük Bunalımın düşmanlıklar bittikten on bir yıl sonra başladığını unutmayalım.”²⁰⁷

Evrenselcilerin saflık avantajı vardı; ama uygulama mekanizmasından yoksundular. Haberler, 1958 GATT raporunu, Avrupa’nın artan korumacılığına karşı bir silah ve açık bir liberal düzen çağrısı olarak düşündü. Rapor ters etki yarattı. Küresel Güney Haberler Raporunu kullanıp daha fazla pazar erişimi talep edince Küresel Kuzey serbest ticaret uygulamak ve sübvansiyonları kesmek istemedi. Liberal olmayan daha az direniş yoluna girip 1960’larda gelişmekte olan ülkelere imtiyazlı muamele göstermeye başladılar. Böylece gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine daha fazla pazar erişimi olanağı verirken aynı zamanda kendi üretimlerini sübvansiyonlaştırmaya devam edebildiler. Roma Antlaşmasındaki sömürge ortaklığı maddeleri, bir bilim insanının ifadesiyle savaş sonrası liberal normlar “duvarında gedik açmıştı” ve bunu izleyen imtiyazlar dalgası GATT’ın ayrımcılık yapmama ilkesinden çark etti.²⁰⁸ Sonuç, Gunnar Myrdal’ın (onaylayan) ifadesiyle “uluslararası ticarete çifte standart ahlakı” oldu –sanayileşmiş ülkeler arasında karşılıklılık beklentisi ve Kuzey ile Güney arasında “özel ve farklı muamele.” Afrika ülkeleri dekolonizasyon dalgasından sonra AET ile ortaklıklarını, yeni güç dengesini yansıtmak üzere Kamerun’da simgesel olarak imzalanan 1963 Yaoundé Antlaşmasında yenilediler; 1969’da Yaoundé II ile aynısını

207. Gottfried Haberler, “Economic Consequences of a Divided World,” *Review of Politics* 18, no. 1 (1956): 10.

208. Hudec, *Developing Countries in the GATT / WTO Legal System*, 49.

bir daha yaptılar.²⁰⁹ 1968’de gelişmekte olan ülkeler için Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi anlaşması, Amerika Birleşik Devletleri de AET’nin öncülük ettiği karşılıklı-olmama modeline uyunca, başka bir dönüm noktası oldu.²¹⁰ Neoliberalere göre 1960’ların şablonu, Haberler’in Milletler Cemiyeti tahayyülünün boşluksuz dünyası değil, tarihsel olarak kaynaşık Avrafrika modeli oldu.

1960’lara bakan neoliberaler, Avrafrika istisnasının cini şişeden çıkardığını hissetti. Haberler 1964’teki Amerikan Ekonomi Derneğinde yaptığı başkanlık konuşmasında, AET’yi “dünya çapında bütünleşme için yakın tehlike” olarak niteledi.²¹¹ Cenevre’de Röpke’nin koltuğuna oturan Gerard Curzon, Amerika’nın Ortak Pazarda sömürgelere izin verme kararına “daha sonra ABD’ye pahalıya patlayacak bir ilk günah vakası” dedi. Haberler’in 1958 uyarısına uygun olarak Avrafrika’nın mesajı şu olmuştu: “GATT, başyazarı tarafından *devlet çıkarı* uğruna göz ardı edilebildiyse başkalarının da çok geçmeden aynısını yapacağını öngörmek zor değildi.”²¹² Haberler 1964’te Latin Amerika’nın Avrupa’nın izinden gidip bölgesel bütünleşmeyi “korumacı bir

209. Garavini, *After Empires*, 49.

210. A.g.e., 77. Bir dönüm noktası olarak Haberler Raporu konusunda ayrıca bkz. Andrew Lang, *World Trade Law after Neoliberalism: Reimagining the Global Economic Order* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 45.

211. Haberler, “Integration and Growth of the World Economy,” 20.

212. Gerard Curzon, “Crisis in the International Trading System,” *In Search of a New World Economic Order*, ed. Hugh Corbet ve Robert Victor Jackson (New York: Wiley, 1974) içinde, 37.

düzenek” olarak kullandığına dikkat çekti.²¹³ 1970’te hayat arkadaşı (ve müstakbel MPS başkanı) Victoria Curzon-Price’la birlikte yazan Curzon, “yeni-korumacılık” salgınına göğüs gerecek bir “yeni-liberalizm” [neoliberalizm] politikası savundu.²¹⁴ “Rüzgâr korumacı mahalleden sert esiyor ve politika yapımcılar boyun eğiyor” diyordu Curzonlar. “Bu gidişi tersine çevirmek için ihtiyaç duyulan şey, ya kararlı bir siyasal direniştir ya da karşı yönden esen güçlü bir rüzgârdır.”²¹⁵

Bazı neoliberaler, aşırı soldan eleştirmenlerle dikkate değer bir simetri içinde, dekolonizasyondan sonra Avrupa ile Afrika arasında devam eden bağların imparatorluğun bir devamı anlamına geldiğini iddia etti. Harry Johnson, Avrupa’nın devam eden ticaret tercihlerini “yeni-yeni-sömürgecilik” vakası olarak tanımladı.²¹⁶ Başka bir neoliberal yorumcu “emperyalizm olarak tercihler”e işaret etti.²¹⁷ Tercihler, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı gibi organların Küresel Kuzeyin açıkça ikiyüzlü “liberal” ülkelerinden bazı ticari imtiyazlar kazanmak için yürüttüğü başarılı kampanyanın bir sonucuydu. Neolibe-

213. Haberler, “Integration and Growth of the World Economy,” 21.

214. Gerard Curzon ve Virginia Curzon Price, *Hidden Barriers to International Trade* (Londra: Trade Policy Research Centre, 1970).

215. A.g.e.

216. Harry G. Johnson, “World Inflation, the Developing Countries and an ‘Integrated Programme for Commodities,’” *Banca Nazionale del Lavoro Review*, Aralık 1976, 335.

217. Martin Wolf, “An Unholy Alliance: The European Community and Developing Countries in the International Trading System,” *European Trade Policies and the Developing World*, ed. L. B. M. Mennes ve Jacob Kol (Londra: Croom Helm, 1988) içinde, 45.

raller, cesur bir akrobatik hareketle, bu başarıyı tam dekolonizasyon konusunda bir başarısızlık olarak mahkûm etti. İmparatorluk tüm dünyada, birörnek ticaret kuralları olmadan yaşamaya devam ediyordu.

1960'ların sonunda neoliberaler, "ilerledikçe GATT kurallarını daha da açık bir biçimde ihlal eden" bir AET görüyordu.²¹⁸ Nasıl tepki verdiler? Bölüm 7, ekonomik anayasa Avrupa'nın ötesine genişleterek bir çözüm bulmak için Avrupa oyun kitabından bir sayfa ödünç aldıklarını gösteriyor. 1970'lerde liberal kapitalizmin birörnek kurallarına Küresel Güneyden itirazlar yükselince, Avrupa ve onun yasaları Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen talepleri için bir karşı-model oldu. Evrenselci ve anayasacı tutum, 1970'lerin ve 1980'lerin GATT reformu planlarında bir sentez buldu. Ekonomik anayasa düşüncesi küreselleşmeye başladı.

218. Gerard Curzon ve Victoria Curzon Price, *Global Assault on Non-tariff Trade Barriers* (Londra: Trade Policy Research Centre, 1972), 3.

7

SİNYALLER DÜNYASI

Düzen bir nesne değildir.

Friedrich A. Hayek, 1968

Düzen, uyumdur.

Jan Tumlir, 1980

1970’te imparatorluk çağı neredeyse bitmişti. Afrika’da-ki Portekiz sömürgelerinin ve Güney Afrika’nın çoğunda devam eden Beyaz azınlık egemenliğinin ötesinde, eskiden yayılan imparatorluklar dünyası parçalara ayrılıp bir ulus-devletler dünyasına dönüşmüştü. Dekolonizasyon dalgası, uluslararası örgütlerin üye yapısını dönüştürdü. Birleşmiş Milletler’de başlangıçta 51 olan ülke sayısı 127’e çıkmıştı ve Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri net bir çoğunluk oluşturuyordu. Grup 77 (G-77) olarak örgütlenen geliştirmekte olan ülkeler, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşmasına (GATT) taraf ülkelerin yarısından azını oluştururken 1960’ların seyri içinde üçte ikisine yükseldi.¹

1. Robert E. Hudec, *Developing Countries in the GATT / WTO Legal System* (Londra:

Ne BM’de bir sandalye ne de GATT’ta bir sese sahip olmak, otomatik olarak güç sahibi olmaya eşitti. Yine de ulusal bağımsızlık yeni siyasal stratejileri olanaklı kıldı. 1973-1974’ün petrol ambargosunda petrol üreticisi Arap ülkelerinin sergilediği “meta gücü”yle cesaretlenen Küresel Güney ulusları, ekonomist Mahbub ul Hak’ın 1976’daki ifadesiyle bir “yoksul uluslar sendikası”nda bir araya geldi.² Devlet egemenliğini “bir kılıç ve kalkan” gibi kullanıp “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NIEO –New International Economic Order) ve 1974’te “Devletlerin Ekonomik Hakları ve Ödevleri Şartı”yla ilgili kararları aldirtmak için BM Genel Kurulu forumundan yararlandılar. Bölüşüm adaleti, sömürge tazminatları, doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik, meta fiyatlarının istikrarı, daha fazla yardım ve uluslarüstü şirketlerin daha fazla kurallara bağlanması taleplerinde bulundular.³

Neoliberal düşünürler, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) sömürge sonrası uluslar için “Avrafrika” tica-

Rowman and Littlefield, 2007), 31.

2. Mahbub ul Haq, *The Poverty Curtain: Choices for the Third World* (New York: Columbia University Press, 1976), 169.

3. Balakrishnan Rajagopal, *International Law from Below: Development, Social Movements and Third World Resistance* (New York: Cambridge University Press, 2003), 79, 82. Doğal kaynaklar üzerinde daimi egemenlik talebine ilişkin daha önceki BM tarihi için bkz. Nico Schrijver, *Sovereignty over Natural Resources: Balancing Rights and Duties* (New York: Cambridge University Press, 1997), Böl. 1–3. NIEO, yakın zamanda bilimsel ilgi konusu oldu. NIEO’nun genel bir tarihi için bkz. *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6, no. 1 (Bahar 2015). Ayrıca bkz. Umut Özsü, “Neoliberalism and the New International Economic Order: A History of ‘Contemporary Legal Thought,’ ” *In Search of Contemporary Legal Thought*, ed. Christopher L. Tomlins ve Justin Desautels-Stein (Cambridge: Cambridge University Press, 2017) içinde, 330–347.

ret tercihlerini sömürgeciliğin tertemiz bitmediğinin kanıtı olarak gördüler. G-77 delegeleri de imparatorluğun biçimsel egemenlikle birlikte yok olmadığını öne sürdü. 1977’de Jagdish Bhagwati şu gözlemlerde bulundu: “Arsız sömürgeciliğin yerini sinsî yeni-sömürgeciliğin almasıyla birlikte geçmiş modellerde bayrağı izleyen özel yatırımların şimdi bayrağın önünden gittikleri görülüyor.”⁴ Gana Devlet Başkanı Kwame Nkrumah bir incelemesinde, yönetimden feragatin içi boş bir hesap verebilirlik ihtiyacını bile ortadan kaldırdığını yazdı. Ona göre yeni-sömürgecilik, “emperyalizmin en kötü biçimi”ydi. Yeni-sömürgecilik “uygulayanlar için, sorumluluk yüklenmeden iktidar demektir; zarar görenler için bedava sömürü demektir.”⁵ *Dominium*’un egemenliği *imperialism*’un egemenliğinden daha kasvetli olabilirdi.

NIEO, BM oyu kaldırıcıyla güçsüzlük duygusunu hafifletmeye çalıştı. 1974 Bildirgesi, “yabancı ve sömürgeci egemenliğinin izleri, dış işgal, ırk ayrımcılığı, *apartheid* ve yeni sömürgecilik”in bağımsızlıktan sonra eşitsizliği yeniden üretmeye devam ettiğini savunuyordu. Küresel Kuzeyin tarım gibi kilit sektörlerde fiilen serbest ticareti uygulayarak kendi liberal ilkelerine uygun davranmak istemediği apaçık ortadayken, izlek-bağımlı eşitsizliği hesaba katmak için bizzat liberal ilkelerden daha fazla sapma olması zorunluydu. Hint bir GATT delegesinin ifade ettiği gibi, “eşit mu-

4. Jagdish N. Bhagwati, ed., *The New International Economic Order: The North-South Debate* (Cambridge, MA: MIT Press, 1977), 3.

5. Kwame Nkrumah, *Neo-colonialism: The Last Stage of Imperialism* (New York: International Publishers, 1965), xi.

amele, yalnızca eşitler arasında hakkaniyetlidir.”⁶ Küresel Güney ülkeleri, bu eşitliğin esaslı bir biçimde var olmaması sebebiyle, kurallardan muafiyetler ya da kuralları esnetme hakkı elde etmeye mecburdu.

NIEO talepleri, zorunlu olarak uluslararası hukuka bir meydan okumaydı. 1973'te bir uzmanın ifade ettiği gibi, uluslararası hukukun mevcut ilkeleri, “hukuksal bağımsızlığı ekonomik olarak tamamlamak için gerekli iç ekonomik dekolonizasyon önlemler olanağı”nı sınırlamaktaydı.⁷ 1972'de Senegalli hukukçu Kéba M'baye bir “kalkınma hakkı” önerdi ve öneri, 1977'de İnsan Hakları Komisyonunca ve 1986'da BM Genel Kurulunca benimsendi.⁸ 1970'lerin ortasında BM Uluslararası Hukuk Komisyonu, NIEO'nun taleplerine hukuksal ağırlık kazandıracak makaleler üzerinde çalışmaya başladı.⁹ NIEO, serbest ticaretten sapmalara izin verecek ve yabancı sahipli mülkiyetin ulusallaştırılmasına olanak sağlayacak yeni

6. N. Raghavan Pillai, aktaran Amrita Narlikar, *International Trade and Developing Countries: Bargaining Coalitions in the GATT and WTO* (Londra: Routledge, 2003), 55.

7. E. U. Petersmann, “Die Nationalisierung der chilenischen Kupferindustrie,” *Wirtschaftsrecht* 3 (1973): 278.

8. Andrew Lang, *World Trade Law after Neoliberalism: Reimagining the Global Economic Order* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 49; Daniel J. Whelan, “‘Under the Aegis of Man’: The Right to Development and the Origins of the New International Economic Order,” *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6, no. 1 (Bahar 2015): 224; Samuel Moyn, *The Last Utopia: Human Rights in History* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2010).

9. Frieder Roessler, “The International Law Commission and the New International Economic Order (1979),” *The Legal Structure, Functions and Limits of the World Trade Order*, ed. Frieder Roessler (Londra: Cameron May, 2000) içinde. Makale, ilk önce “Damian Hubbard” takma adıyla yayımlandı, *German Yearbook of International Law* 22 (1979): 80–99 içinde.

yasal standartları amaçlıyordu. Bunlar, neoliberallerin en çok korktuğu *dominium* ihlalleriydi.

Küresel Güney retoriği, pratiğe de yansdı. Denizaşırı ABD-sahipli firmaların ele geçirilmesi, NIEO'nun ilan ettiği gibi zirve yaptı. 1967-1971'de yetmiş dokuz, 1972-1973'te elli yedi ABD firması kamulaştırıldı.¹⁰ Neredeyse her vakada yatırımcılar, el konulana eşdeğer tazminat aldı, ama özel mülkiyet normlarının gözle görülür halde bozulmasıyla meydana gelen belirsizlik, Kuzeyli iş ve hükümet çevrelerinde yaygın bir kaygıydı.¹¹ NIEO'ya karşı olanlar, yabancı yatırımcılar için bu tür hamlelerin neden olduğu öngörülebilirlik bozulmasına tepki olarak kurallarda dünya ticaret sistemi lehine ince ayarlar yapmaya çalıştı. Kuzey her şeyden önce kendi gücüyle kuralları takmazsa ve Güney de görelî zayıflığını telafi etmek için onlardan saparsa kurallar neye yarardı?

Görmüş olduğumuz gibi, Cenevre Okulu neoliberalleri 1930'lardan beri özel mülkiyet hakları –ya da Hayek'in ifadesiyle ksenos hakları– dünya çapında korunduğu, serbest sermaye ve mal akışı sömürge sonrası devletlerin davranışını disipline soktuğu sürece imparatorluğun son bulabileceğine inanıyordu. NIEO, egemenlik ve özerklik talebini genişletip siyaset dünyasından mülkiyet dünyasına taşımakla, normatif neoliberal ikili

10. Charles Lipson, *Standing Guard: Protecting Foreign Capital in the Nineteenth and Twentieth Centuries* (Berkeley: University of California Press, 1985), 98.

11. Noel Maurer, *The Empire Trap: The Rise and Fall of U.S. Intervention to Protect American Property Overseas, 1893–2013* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013), 350.

yönetim modelinin tam karşısında yer almaktaydı. Savaştan hemen sonraki dönemde, Birleşmiş Milletler'in yaratılmasında olduğu gibi dekolonizasyon bittikten sonra demokrasi ilkesinin uluslararası düzeye yükseltilmesi, neoliberallerin tasavvur ettiği küresel kapitalizmin ikili dünyasını tehdit etmekteydi.

Bilim insanları, 1970'lerde neoliberallerin NIEO'yu nasıl "hedef aldığını" ve ideolojik hasmına karşı "liberal uluslararası ekonomik düzen"i savunduğunu açıklamıştır.¹² Neoliberal düşünürler konferans, makale ve gazete başyazılarında "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzene karşı dava"yı savundu.¹³ Harvard'daki görevinden ayrılıp Amerikan Girişim Enstitüsünde daimi öğretim üyesi olan Gottfried Haberler, 1977'de böyle bir konferans topladı. NIEO'yu, komünizmden de Batı korumacılığının hortlamasından da daha ciddi tehdit ilan etti.¹⁴ Macaristan doğumlu muhafazakâr kalkınma ekonomisti ve Mont Pelerin Society (MPS) üyesi Peter T. Bauer ile Hutt'ın öğrencisi Basil Yamey de polemiklerinde en uç noktaya gidip NIEO'nun, "yoksulluk ıstırabının azalmasıyla değil, totaliter

12. Jennifer Bair, "Taking Aim at the New International Economic Order," *The Road from Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* ed. Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009) içinde; Özsu, "Neoliberalism and the New International Economic Order."

13. Herbert G. Grubel, "The Case against the New International Economic Order," *Weltwirtschaftliches Archiv* 113, no. 2 (1977): 284-307.

14. Gottfried Haberler, "The Liberal International Economic Order in Historical Perspective" *Challenges to a Liberal International Economic Order*, ed. Ryan C. Amacher, Gottfried Haberler ve Thomas D. Willett (Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1979) içinde, 44.

yönetimin yaygınlaşması”yla sonuçlanacağını iddia etti.¹⁵ ABD’li bir ekonomist, Bauer’in coşkunun “Sarazenlerin Roncesvalles Geçidinde, Altın Ordanın Vistula’da ve Muhteşem Süleyman’ın Viyana kapılarında olduğu gibi, NIEO’nun Batı uygarlığı için bu kadar büyük bir tehlike arz ettiğini hayal etme”sine yol açtığını açıkladı.¹⁶

NIEO, G-77 ülkelerinin dünya ticaretindeki paylarıyla ya da özünde simgesel olan BM kararlarını uygulamak için ellerinde bulunan araçlarla, orantısız bir neoliberal hiddet uyandırdı. Çok önemli olan petrol dışında küresel meta karteller oluşturma girişimleri, hızla başarısız oldu ve sömürge tazminatı taleplerine Batı başkentlerinde kulak tıkandı.¹⁷ Öfkeyi anlamak, NIEO’nun tek başına hareket etmediğini fark etmek demektir. NIEO’nun harekete geçirdiği, nüfuz sahibi Kuzeyli ekonomist ve sosyal demokratlar arasında müttefikler buldular. 1970’lerde G-77’yle dayanışma içinde hareket eden ve zamanın bir eleştirmeninin “küresel reformistler” dediği kilit bir kadro da Keynesçi planlamaya ilişkin düşüncelerinin ölçeğini büyütüp dünya düzeyine çıkardı.¹⁸

15. P. T. Bauer ve B. S. Yamey, “Against the New Economic Order,” *Commentary*, 1 Nisan 1977, 31.

16. Hollis B. Chenery, aktaran Amacher, Haberler ve Willett, *Challenges to a Liberal International Economic Order*, 76.

17. Bhagwati, *The New International Economic Order*, 7. NIEO’ya tepki konusunda bkz. Daniel J. Sargent, “North / South: The United States Responds to the New International Economic Order,” *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6, no. 1 (Bahar 2015): 201–216.

18. Craig N. Murphy, *Global Institutions, Marginalization, and Development* (Londra: Routledge, 2005), 34. “Küresel reformistler” etiketinin sahibi P. D. Henderson, “Sur-

Bilgisayarın olanaklı kıldığı insan muhakemesinin prostetik esnemesi, bu çaba için çok önemliydi. Dünya ekonomisinin geleceğini bilgisayar destekli görmeye dair ilk çaba 1972’de Roma Kulübünün küresel tüketimde bir azalma olmaması halinde vahim sonuçlar öngören –ve birçok G-77 lideri tarafından kalkınma olanaklarının önünü tıkamak ve dünyanın farklı bölgelerinin farklı sorumlulukları arasında ayırım yapmamakla eleştirilen– *The Limits of Growth* (Büyümenin Sınırları) raporuydu. Roma Kulübünün 1974’te *Mankind at the Turning Point* (İnsan Soyü Dönüm Noktasında) olarak yayımlanan ikinci raporu, G-77 talepleriyle daha uyumluydu ve yardımda bir artış olmazsa gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artan bir uçurum öngörüyordu.¹⁹ BM’de “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin kurulmasında referans çerçeve” olarak sunuldu.²⁰ Küresel reformistler arasında Milletler Cemiyeti’nde Haberler’le tartışan ve Keynesçi dilin 1958 GATT raporuna girmesine yardımcı olan Jan Tinbergen de vardı. Tinbergen 1974’te, NİEO’nun “uluslararası düzeni yeniden şekillendirme” taleplerini desteklemek amacıyla Roma Kulübü için araştırma yapmaya başladı.²¹

vival, Development and the Report of the Brandt Commission,” *The World Economy* 3, no. 1 (1980): 107.

19. Mihajlo D. Mesarović ve Eduard Pestel, *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome* (New York: Dutton, 1974), 142.

20. Sam Cole, *Global Models and the International Economic Order* (Oxford: Pergamon Press, 1977), sayfa numarasız önsöz.

21. Kees van der Pijl, “The Sovereignty of Capital Impaired: Social Forces and Codes of Conduct for Multinational Corporations,” *Restructuring Hegemony in the Global Po-*

Kiel Üniversitesi'nde Dünya Ekonomisi eğitimi alan Rus göçmen ekonomist Wassily Leontief, 1973'te dünya ekonomisinin bilgisayarlı bir modelinden ötürü Nobel Ekonomi Ödülünü kazandı. Ertesi yıl bir Ulusal Ekonomik Planlama Kurulu çağrısında bulunup ABD ekonomisinin başarılı bir biçimde müdahale edilebilen “devasa, karışık bir makine” olduğunu ilan etti.²² 1976'da planı küresel ele alıp NIEO'yu destekleyen BM Leontief Raporunu yayımladı.²³ G-77'yle dayanışmayı dışa vuran küresel reformistler; bilgisayarların, doğru verilerin ve aydınlanmış politikanın birleşmesiyle dünya ekonomisinin daha hakkaniyetli sonuçlar doğuracak şekilde “yeniden şekillendirebileceğini” savundular.²⁴

Hem NIEO'nun hem de küresel reformistlerin dünya projelerine karşı çıkmak, 1970'lerde neoliberaler için formatif bir mücadeleiydi. G-77'nin devlet egemenliğini kötüye kullanıp dünya ekonomik düzenini bozduğunu düşündükleri için, neoliberaler ulusal hükümetlerin otoritesini atlatmanın yollarını aradı. 1980'lerin başında bu, Dünya Bankası yardımı ve IMF desteği için Washington Konsensüsü olarak anılacak ölçütlerin yeniden düşünülmesiyle birlikte yatırım koruma ve üçüncü-taraf hakemlik tarzlarına dair yenilenen

litical Economy: The Rise of Transnational Neo-Liberalism in the 1980s, ed. Henk Overbeek (Londra: Routledge, 1993), 36. Bkz. Jan Tinbergen vd., *Reshaping the International Order: A Report to the Club of Rome* (Londra: Hutchinson, 1977).

22. Wassily Leontief, “For a National Economic Planning Board,” *New York Times*, 14 Mart 1974.

23. Wassily Leontief, *The Future of the World Economy* (New York: United Nations, 1976).

24. Tinbergen vd., *Reshaping the International Order*.

ilgide kendini gösterdi.²⁵ 1979'da ABD faiz oranlarını –dolarıysıyla Küresel Güney ülkelerinin borç ödeme taksitlerini– dramatik bir biçimde yükseltip Üçüncü Dünyanın borç krizini başlatan ve “NIEO hareketine ölümcül darbe”yi indiren Volcker Şokuyla sonuçlanan monetarizmin yükselişi de eşit ölçüde önemliydi.²⁶

Bilim insanları Washington Konsensüsünün doğuşunun ve Amerika Birleşik Devletleri'nde para yönetişimi ideolojilerindeki değişimlerin izini sürdü. Ancak NIEO meydan okumasının, bizzat Cenevre'de kışkırttığı sessiz karşı-devrimi görmediler.²⁷ 1970'ler ve 1980'lerin başında GATT'ta uzman bir üçlü, Jan Tumlir, Frieder Roessler ve Ernst-Ulrich Petersmann, Hayek'in düşüncelerini açıkça uygulayıp uluslararası ekonomik düzeni yeniden düşündü ve Cenevre Okulu neoliberalizminin bayraktarı oldu. Anahtar, “katmanlı düzen” düşüncesi idi; Hayek'in bireysel insan bilişi düzeyinden bir bütün olarak topluma ka-

25. Bkz. Sarah Babb, *Behind the Development Banks: Washington Politics, World Poverty, and the Wealth of Nations* (Chicago: University of Chicago Press, 2009).

26. Hank Overbeek ve Kees van der Pijl, “Restructuring Capital and Restructuring Hegemony: Neo-Liberalism and the Unmaking of the Post-war Order,” Overbeek, *Restructuring hegemony içinde*, 19. Ayrıca bkz. Bair, “Taking Aim,” 360–361; Martijn Konings, “Governing the System: Risk, Finance, and Neoliberal Reason,” *European Journal of International Relations* 22, no. 2 (2016): 268–288; Greta R. Krippner, *Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012).

27. Robert Hudec'in yetkin anlatımı mükemmel ve bilimsel olmasına rağmen, neoliberal Trade Policy Research Centre (Ticaret Politikaları Araştırma Merkezi) tarafından sipariş edildi ve bu yüzden dışarıdan bir gözlemden çok, bizzat karşı-devrimin içindeki bir aktörün anlatımıydı. Kitap, Jan Tumlir'in anısına ithaf edildi. Robert E. Hudec, *Developing Countries in the GATT Legal System* (Londra: Rowman and Littlefield, 1987).

dar tasavvur ettiği bir izomorfizm. GATT'taki Hayekçiler, Hayek'in düzenle ilgili içgörüsünü genişletip 1970'lerde oluşan ve 1990'larda hızla yayılan uluslararası ekonomi hukuku disiplininde etkili olan bir çok-düzeyleli yönetmelik ve çok-düzeyleli anayasacılık teorisi önerdi. Onların düşünceleri, GATT'ın 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) dönüşmesine yol açan önemli bir entelektüel akımı besledi.

1970'ler, dünya ekonomisi tahayyüllerinin çarpıcı bir çatışmasına sahne oldu. G-77 ve küresel reformistleri sömürgecilik tarihinin ürettiği eşitsizlik, bağımlılık ve bozuk mübadele ilişkileri içinde ulus-devletlerden oluşan bir ekonomi dünyası tasavvur ederken GATT reformcuları da Hayek'i izleyip "kendi kendini dengeleyen bir sistem" –dünya bireylerinin davranışını yönlendirecek fiyat sinyallerini göndermeye yardımcı olan evrilmiş yasa tabakalarına sahip bir bilgi-işleme mekanizması– olarak dünya ekonomisi görüşü önerdi.²⁸ Söz konusu olan düzen sorunuydu. NIEO'nun son hedefi bölüşüm adaleti olan görüşüne karşı, Cenevre Okulu neoliberalleri düzeni, zorunlu olarak bilinemez bir gelecekte tepki ve uyarlanmayı gerektiren uyaranlara sürekli değişen bir maruz kalma ilişkisi olarak tanımladı. Statükoyu savunmak için son çırpınışlardan da fazlasını yapan neoliberaller, sezgiye aykırı iddiaları "düzen uyumdur" tezini savunmak için bir çerçeve ve ethos önerdi.²⁹

28. Jan Tumlr, "Need for an Open Multilateral Trading System," *The World Economy* 6, no. 4 (1983): 407.

29. Tumlr, "National Sovereignty, Power and Interest," *Ordo* 31 (1980): 24.

Karşılıklı bağımlılığın Cenevre Okulu versiyonunda, NIEO gibi kuralları kenarlarda bozanlar bir bütün olarak sistemi tehdit edebilirdi, bu nedenle dizginlenmeleri gerekiyordu. Neoliberallerin çaresi ise iyileştirilmiş bir GATT'ta devletlerin resmi eşitliği koşullarında uluslararası ekonomik ilişkileri yasallaştırmaktı. Kuralların çok-düzeyle kalibrasyonu, NIEO'nun yoksul ülkelere imtiyazlı muamele ve özde eşitlik taleplerinin yerini alacaktı. Hayek'in epistemolojisinden yararlanarak benim sibernetik yasalılık dediğim ve bireysel olarak insanları kendi kendini düzenleyen bir sistemin içindeki birimler olarak gören bir tasavvuru tanıttılar; bu sistemde yasa koyucunun birincil sorumluluğu, sistemin kurallarını bağlayıcı yasalara dönüştürmektir. Kendi başına radikal olan neoliberallerin yeni bir uluslararası ekonomik düzen düşü, bir dünya sinyaller ekonomisiydi; bilginin fiyatlarla ve yasalarla iletildiği geniş bir mekân.

HOMO REGULARIS VE BİLGİ İDDİASI

Cenevre Okulu neoliberalizminin tikelliğini anlamak, kendilerini etkileyen en önemli figür olan F. A. Hayek'in çoğu kez yanlış anlaşılan teorilerine ilgiyi gerektirir. Onun 1970'lerdeki teorileri hukuk alanını ekonominin bilinmezlik alanıyla ilişkilendirmede önemliydi. Bilim insanları, Hayek'in epistemolojisinde sibernetik, sistem teorisi ve psikolojinin sessiz (bazen o kadar da sessiz değil) ortak olduğunu uzun süredir

öne sürmektedir.³⁰ Nisan 1947’de MPS’nin ilk toplantısından sonra neoliberal hareketin bir kolu, Uluslararası Ticaret Odasına doğru uzanırken diğer kolu Alpbach Avrupa Forumunda sistem teorisyenlerinin toplantılarına doğru gitti; Hayek, Ağustos 1947 toplantısına katıldı ve bu yeni bilimin öncü figürleriyle temas kurdu.³¹ 1960’larda “Öz-örgütlenmenin İlke-leri Sempozyumu” üzerine bir konferansta ve 1968’de Alpbach Sempozyumunun başka bir toplantısında Hayek’in yolu, sistem teorisyenleriyle bir kez daha kesişti.³²

Hayek’in çalışmaları sistem teorisine en çok 1970’lerde, üç ciltlik üçlemesi *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*’te kendi hukuk teorisini sistem teorisıyla birleştirdi. Hayek 1974’te, Leontief bilgisayarlı dünya ekonomisi modelinden ötürü Nobel Ödülünü aldıktan bir yıl, BM Genel Kurulunda NIEO’nun ilanından altı ay sonra Nobel Eko-

30. Örneğin bkz. William N. Butos ve Thomas J. McQuade, “The Sensory Order, Neuroeconomics, and Austrian Economics,” *The Oxford Handbook of Austrian Economics*, ed. Peter J. Boettke ve Christopher J. Coyne (New York: Oxford University Press, 2015), 616; Bruce Caldwell, “F. A. Hayek and the Economic Calculus,” *History of Political Economy* 48, no. 1 (2016): 176; Paul Lewis, “The Emergence of ‘Emergence’ in the Work of F. A. Hayek: A Historical Analysis,” *History of Political Economy* 48, no. 1 (2016): 113; Gabriel Oliva, “The Road to Servomechanisms: The Influence of Cybernetics on Hayek from the Sensory Order to the Social Order,” CHOPE Working Paper no. 2015-11 (Durham, NC: Center for the History of Political Economy, 2015); David G. Tuerck, “Economics as Mechanism: The Mind as Machine in Hayek’s Sensory Order,” *Constitutional Political Economy* 6, no. 3 (1995): 281. Psikolojinin Hayek’in düşüncesinin üzerindeki etkisini daha erken bir ilgi için bkz. John Gray, *Hayek on Liberty* (New York: Routledge, 1984).

31. P. A. Lewis, “Systems, Structural Properties, and Levels of Organisation: The Influence of Ludwig von Bertalanffy on the Work of F. A. Hayek,” *Research in the History of Economic Thought and Methodology* (çıkacak): 11, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2609349>.

32. A.g.e .,18.

nomi Ödülünü kazanınca kendi tikel hasılatının ayrıntılarına girdi. Hayek'in lafları, bilinir bir geleceğe güvenin tüm zamanların en yüksek noktasında olduğu bir onyılıda akortsuz bir ezgiydi. Fen bilimleri yöntemlerinin toplum ve ekonomi gibi "karmaşık sistemler"nin sorunlarına uygulanmasını "bilgi iddiası" diyerek reddetti. Bilim örtüsü altında öne sürülen gayrimeşru bir argüman örneği olarak bilgisayar simülasyonu ile dünyanın azalan kaynakları uyarısında bulunan *Büyümenin Sınırları*'na atıfta bulundu. Büyümenin sınırları yerine, bilginin sınırlarına vurgu yaptı. 1930'lardan beri kullandığı metaforları yineleyerek, piyasa hakkında nihai mesajları önceden bilinmeyen bir "iletişim sistemi" tanımını yaptı. Rekabetin kendisi, yararlanılmamış insan bilgisi ve dünya kaynaklarını keşfetme süreciydi. Gelecek le ilgili planlamada kullanılacak somut veriler umut edilemez, yalnızca "örüntü tahminleri" umut edilebilirdi. Büyük tasarımlar çağında bilim için bunun "ikinci en iyi" kullanım gibi görünebileceğini kabul ediyordu, ama "insanın toplumu kontrol etmeye dair ölümcül çabası"nı savuşturmak için bir "insanlık dersi"nin gerekli olduğunu öne sürdü.³³

Hayek, 1962'de Freiburg'daki açılış konuşmasında olduğu gibi, dünya ekonomisinin ya da "katalaksi"nin (cattallaxy; uzlaşım sal mübadele), ulvi olduğunu savundu. Katalaksi aklın ötesinde çalışmaktaydı, ama aklın kötüye kullanılması sistemin yıkımına yol açabilirdi. "Sosyal adalet

33. F. A. Hayek, "The Pretence of Knowledge (1974)," *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 1978) içinde.

serabı” peşinde önceden tasarlanmış bir ekonomik eşitlik düşüncesi talep etmek, rekabetin yaratıcı kapasitesinin önünü kapatmak, piyasanın fiyat sinyallerini çırpma ve sonunda “hiçbir beynin tasarlamadığı ama milyonlarca bireyin özgür çabalarıyla gelişen bir uygarlığın yıkıcısı” olmaktı.³⁴ NIEO gibi taleplerin “sinoptik yanılgı”sına karşı dünya ekonomisinin kutsallığı –istatistiğin, matematiğin, hatta duyu algısının üstünde– savunulmalıdır.³⁵

Hayek’in dili küresel reformistlere ait söylemin tam tersi gibi görünüyordu. Yine de bilgisayar destekli modeller safsatısını kötülerken bile, aynı sistem teorisi kaynağından esinlendi. Hayek Nobel konuşmasında “örüntü tahminleri” dilinden Warren Weaver alıntısına kadar sistem düşünce-sine karşı çıkmadı, sistemle birlikte düşünmeyi savundu. 1979’da *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*’ün üçüncü cildinin girişinde “sibernetiğin ve birbiriyle bağlantılı bilgi ve sistem teorisi konularının gelişimi”nin kendi kategorilerini değiştirmesine yol açtığını yazdığında durumu açıkça ifade etti.³⁶ Kendiliğinden düzenin yanı sıra “kendi kendini üreten düzen” ve “kendi kendini üreten yapı” düşüncesini de benimsediğini açıkladı, düzenin yerine çoğu kez “sistem”i kullandı, “bilgi”nin yerine “enformasyon”u geçirdi. Hayek

34. A.g.e. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, cilt 2: *The Mirage of Social Justice*. (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1976).

35. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, cilt 1: *Rules and Order*, (Londra: Routledge and K. Paul, 1973), 14.

36. Aktaran F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1982), xviii–xix. (Üç cilt düzeltmelerle ve gözden geçirilmiş önsözle birlikte tek cilt olarak yayımlandı.)

asında ekonomi politikası için bilgisayarın kullanılmasını kötülerken, bilim insanlarının gözlemlediği gibi, insan zihninin imal etme ya da kavrama kapasitesini aşan muazzam bir bilgi işlemci olarak dünya ekonomisi görüşünü öneriyordu.³⁷

Sibernetiğin kökeni, İkinci Dünya Savaşı sırasında askeri amaçlı kendi kendini düzenleyen sistemler arayışına, özellikle de insan yönlendirmesi olmadan bir hedefi izleyebilen servomekanizmalı uçaksavar tasarımlarına dayanır. Sibernetik terimini 1947’de ortaya çıkaran ve çok okunan kitabıyla popülerleşmesine yardımcı olan Norbert Wiener’le ilişkilendirilir.³⁸ Ama sibernetiğin “iletişim ve kontrol”le ve kapalı bir sistem içinde topyekûn denetim olasılığıyla ilişkilendirilmesine rağmen Hayek’in yaklaşımı sibernetiği makro düzeyde ekstrapolasyon yapılabilen, mikro düzeyde etki ve tepki kurallarını saptayacak, sonsuz bilgiden uzak duran mütevazı bir bilim olarak görmektir. Hatta “kontrol” terimini reddedip onun yerine, Nobel konuşmasında geri döndüğü bir metaforla, “çiftçinin ya da bahçıvanın belirleyici koşullardan yalnızca bir kısmını bildiği ve kontrol edebildiği yerde bitki yetiştirme anlamında, akıllı yasa koyucu ya da devlet adamının sosyal sürecin güçlerini kontrol etmekten çok belki yetiştirmeye

37. Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown* (New York: Verso, 2013), 54.

38. Peter Galison, “The Ontology of the Enemy: Norbert Wiener and the Cybernetic Vision,” *Critical Inquiry* 21, no. 1 (Sonbahar 1994): 232. Bkz. Norbert Wiener, *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine* (Cambridge, MA: MIT Press, 1948).

kalkışabildiği anlamda yetiştirme” sözcüğünü önerdi.³⁹ Bahçıvanlığa yakın ekonomi politikası metaforu ise kendi düşünceleri ile Walter Eucken ve Hayek’in Freiburg’daki meslektaşları Franz Böhm’ün düşünceleri arasındaki birçok bağdan biriydi.⁴⁰ Hayek’in sistemlerle düşünme versiyonu aslında, öne sürdüğüm gibi, Eucken’in öncülük ettiği “düzenlerle düşünme” ordoliberal geleneğinin bir çeşidi gibi görünmekteydi.

Hayek, İskoç Aydınlanma düşünürü Adam Ferguson’dan ödünç aldığı bir ifadeyle “insan tasarımının değil insan eyleminin sonucu” olan bir dizi karmaşık sistemde insanların yerine bakarak kendi sistem teorisine ulaştı.⁴¹ İnsanlar, topyekûn kavramanın yanına bile yaklaşmadan el yordamıyla anlamaya çalışıyorlardı. En iyi durumda, genel düzeni fazla sınırlamayan ya da ihlal etmeyen bir kurallar kümesini –Nobel konuşmasında dediği gibi “örüntü tahminleri”ni– umabilirlerdi. Léon Warlas, fiyatların karanlıkta el yordamıyla keşfedildiğini söyledi. Hayek de benzer bir biçimde, evrimci bir sınama yanılma yoluyla kurallara ulaşan insanlar gördü; daha etkili kurallar varlığını sürdürürken diğerleri geçip gidiyordu. Bunu 1940’larda şiirsel bir biçimde ifade edip düzeni “engebeli vahşi bir arazide patikaların oluşma şekli”ne benzetti. “İlk

39. F. A. Hayek, “Degrees of Explanation (1955),” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 19.

40. F. A. Hayek, “Degrees of Explanation (1955),” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 19.

41. F. A. Hayek, “The Results of Human Action but not of Human Design,” Hayek, *Studies in Philosophy, Politics and Economics* içinde, 96–105.

başta herkes kendisine en iyi yol gibi görüneni arar, ama böyle bir yolun eskiden kullanılmış olması, muhtemelen o yoldan gitmeyi kolaylaştırır, dolayısıyla tekrar kullanılması daha olasıdır; böylece giderek daha fazla netleşen izler ortaya çıkar ve bunlar kullanılıp diğer olası yollar dışlanır. Bölgedeki insan hareketleri, çok sayıda insanın bilinçli kararının sonucu olmasına rağmen herhangi bir kimse tarafından bilinçli olarak tasarlanmamış belirli bir örüntüye uygun olmaya başlar.”⁴² Çağdaş bir tanıdık, 1901’de Viyana’da doğan ve ilk kez 1937’de adlandırılan kendi sistem teorisini geliştiren Ludwig von Bertalanffy, Hayek’in evrimci sistem düşüncesini önemli ölçüde etkiledi.⁴³ Bertalanffy kendi “genel sistem teorisi”ni, Wiener’in sibernetik teorisinden ayırt etmeye dikkat edip Hayek’le paylaştığı ve 1920’lerde Viyana Çevresinin araştırmalarına dayanan ortak kökeni vurguladı.⁴⁴ 1950’lerde Bertalanffy, ekonomist Kenneth Boulding ile birlikte bir Genel Sistem Teorisi Derneği kurdu ve Boulding’in psikoloji üzerine monografisi *The Sensory Order* konusunda Hayek’le yazıştı.⁴⁵ Diğer sistem teorisyenlerinden farklı olarak Bertalanffy, ayrıcalıklı bir anlama aleti olarak bilgisayarla evli değildi ve “ilkesel olarak açıklama”nın karmaşık sistemlerde çoğu

42. F. A. Hayek, “Scientism and the Study of Society (1942–44),” *Studies on the Abuse and Decline of Reason: Text and Documents*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 2010) içinde, 104.

43. Lewis, “Systems, Structural Properties, and Levels of Organisation,” 6.

44. Ludwig von Bertalanffy, *General System Theory* (New York: George Braziller, 1968), 12–15.

45. A.g.e., 14.

kez olanaklı olan tek şey olduğu konusunda Hayek'e atıfta bulundu.⁴⁶

Bertalanffy'nin teorisinin özü biyoloji, ekonomi ve psikoloji gibi çeşitli disiplinlerin araştırma nesnelerinde bir izomorfizm bulunduğu önermesiydi. Temel düzeyde ortak ilke ve kurallar, görünür ve görünmez dünyanın bütün sistemlerini bağlamaktaydı.⁴⁷ Sistemler, "etkileşim içinde" parçalardan oluşan bütünlerdi.⁴⁸ Hayek, Bertalanffy'nin ölçekler ile görüngüler arasında yaptığı serbest analogi patinajını benimsedi. Onun için, izomorfizmin önceli, daha geniş bir anlayış için metaforun matematikten çok daha merkezi önem taşıdığı anlamına geliyordu. Zihin, piyasa ve evrenle ilgili nitel içgörüler, ortaya çıkan ya da kendiliğinden düzenler veya karmaşık sistemler olarak adlandırdığı şeyin değişik enstantaneleri olarak özgürce birbirine karışmaktaydı.

Deniz kıyısına yapılan bir ziyaret hayal edilerek Hayek'in sistem düşüncesine yaklaşılabılır. Sığ sularda yürürken, değişken bir küre halinde yaklaşmakta olan bir balık sürüsü görebilirsiniz. Sürü düzgün sıraya girmez ama temel bir şekil olarak kaynaşır. Siz yaklaşınca küre dağılır ve başka bir yöne hareket etmeden önce yeniden toplanır. Hayek'e göre düzen, sudaki bir balık sürüsünün hareketi kadar plansız ve kendiliğinden olmalıdır. 1979'da zamanın küresel planlama girişimlerine karşı ifade ettiği gibi

46. A. g. e., 113.

47. Ludwig von Bertalanffy, "An Outline of General System Theory," *British Journal for the Philosophy of Science* 1, no. 2 (1950): 137-139.

48. Von Bertalanffy, *General System Theory*, 19.

“büyük sosyal sistemlerin ekonomik yanlarını açıklamak için, bir bütün olarak kendisini değişen koşullara karşı sürekli uyarlayan bir akarsuyun seyrini izah etmek zorundayız.”⁴⁹ Bu tür devinimleri rasyonel olarak koordine etme girişimleri başarısız olur ve düzenin işlemlerini sağlayan doğaçlama kapasite ve akışkanlığını azaltabilir. Hayek’in Freiburg’daki ardılı Erich Hoppmann, uçan kazların “V” şeklinde dizilişini yazıp metaforu genişletti. Bireysel bir kazın davranışı öngörülemmez ama genel düzenleriyle ilgili bir kural fark edilebilir. Bu yüzden “örüntü tahmini olanaklıdır.”⁵⁰ Kazların kendileri kuralları bilmez; öğrenilmiş ve kalıtsal davranışla dizilişe bağlı kalırlar.

Hayek’in “anayasal bilgisizlik” düşüncesinin kökleri 1930’lardadır; ancak o, bu teoriyi ciddi biçimde İkinci Dünya Savaşından sonra geliştirdi. Düşmanlıklar sona erdikten birkaç ay sonra Dublin’de yaptığı bir konuşmada Hayek, liberalizmin başlangıcının bireysel bilginin sınırlarını anlamak olduğunu söyledi: “Gerçek bireyciliğin temel tutumu insanoğlunun, herhangi bir bireyin tasarlamadığı ya da anlamadığı ve bireysel zihinlerden daha büyük olan şeyler başarmasına yol açan süreçlere tevazu tutumudur.”⁵¹ Aynı yıl yayımlanan ve en iyi bilinen makalelerinin birinde bu görüşünü geliştiren Hayek, her birimizin fiyatların aracılık

49. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, cilt 3: *The Political Order of a Free People*, (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 159.

50. Erich Hoppmann, “Die Interdependenz der Ordnungen,” *Ordo* 49 (1998): 6.

51. F. A. Hayek, “Individualism: True and False (1945),” *Individualism and Economic Order*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 1948) içinde, 32.

ettiği bilginin küçük bir miktarına, onun ifadesiyle “kısaltılmış biçimiyle... bir tür simge” halinde bilgiye sahip olduğumuzu öne sürdü.⁵² Serbest piyasada mal ve kaynak alışverişi yaparken o küçük bilgi miktarını kullanıyoruz. Her yerde tüm bireysel kararların –her birinin kendi küçük dünya bilgisiyle biçimlenen– toplamı, tek bir bireyin kalkışması durumunda olanaksız olacak bir kaynak koordinasyonu anlamına gelir. “Bütün, bir piyasa gibi davranır,” diyordu Hayek.⁵³

Hayek’in 1960’larda açıkladığı gibi, bilgi sorunu hem mikro hem de makro ölçekte sonsuz geriye giden bir sorundu. Benzer ilkeler, düşünülebilir en küçük ve en büyük düzenleri yönetiyordu. Bir incelemenin ifadesiyle Hayek’e göre “zihin de piyasa da karmaşık sistemlerdir.”⁵⁴ Başka bir inceleme, Hayek’in “ister beyinler, ister bireyler isterse gruplar olsun, çözümlemesinin çalıştığı düzey”i bulanıklaştırdığına dikkat çekiyor.⁵⁵ Hayek’in ilk yetişkinlik deneyimlerinden biri Birinci Dünya Savaşından sonraki yıl, yirmi bir yaşındayken, Zürih’te bir laboratuvarında bir anatomi uzmanının insan beynindeki sinir liflerini ortaya çıkarmasına yardım ederek

52. F. A. Hayek, “The Use of Knowledge In Society (1945),” Hayek, *Individualism and Economic Order* içinde, 86.

53. A.g.e.

54. Paul Lewis and Peter Lewin, “Orders, Orders, Everywhere . . . On Hayek’s *The Market and Other Orders*,” *Cosmos and Taxis* 2 (2015): 15.

55. Philip Mirowski, “On the Origins (at Chicago) of Some Species of Neoliberal Evolutionary Economics,” *Building Chicago Economics: New Perspectives on the History of America’s Most Powerful Economics Program*, ed. Robert Van Horn, Philip Mirowski ve Thomas A. Stapleford (New York: Cambridge University Press, 2011) içinde, 262.

geçirilen bir kış mevsimiydi.⁵⁶ Metafor olarak da kendi biliş anlayışı için de bu deneyimden yararlandı. Çalışır durumda sistemi fiilen kavramanın zorluğunu göstermek için, “birkaç dakikalık kortikal faaliyet sırasında nöronlar arasında fiilen kurulan bağlantı sayısı (farklı örüntülerde birden çok kez etkin hale gelenler de sayılarak), güneş sistemindeki atomların toplam sayısı kadar olabilir” sonucunu bulan nörobiyologlara atıfta bulundu.⁵⁷ Demek ki Hayek için en küçük inceleme birimi birey değildir. Nörondur. En yüksek inceleme birimi ülke hatta dünya değildir, evrendir. “Kesin konuşmak gerekirse: Evrende kapalı sistemler yoktur.”⁵⁸

1964’te istatistiğin yetersizliğini ve insan motivasyonunun bulanıklığını kanıtlama girişiminin bir parçası olarak Hayek, çarpıcı bir imgeyi, arazide başıboş dolaşan bilgisayar sürüleri imgesini canlandırdı. “Bilgisayarlar, yeterince çok sayıda bulduğumuz... davranışlarını öngörmek istediğimiz doğal nesneler olsaydı ne olurdu” diye soruyordu. Yalnızca davranışlarını değil, bizzat programlamalarında “yapılarını belirleyen teori”yi de bilmeye ihtiyaç duydık. İnsanlar bilgisayarlardan “çok daha karmaşık yapılar” oldukları için kaygısız bir biçimde bireyi inceleme birimi olarak alamayız.⁵⁹ İnsan zihni hesaplanamaz bir sonsuzluk-

56. Lewis, “The Emergence of ‘Emergence,’ ” 120.

57. F. A. Hayek, “The Theory of Complex Phenomena (1964),” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 25.

58. A.g.e., 27.

59. A.g.e., 30.

tan farksız, karmaşıktır ve evren de öyledir. Ne nöron düzeyinde ne de galaksi düzeyinde kendi benliklerimize ilişkin doyurucu bir gözleme ulaşabiliriz.

Hayek'in temel önermelerinden biri, Cenevre Okulu neoliberalizminin 1970'lerden itibaren dönüşümlerini anlamının anahtarı şudur: Piyasa, fiyat sinyallerine biliş-öncesi tepkiler üzerine kuruludur. 1963'ten temsil niteliğinde bir açıklamada "insan hangi kurallara göre hareket ettiğini çoğu kez bilmez; hatta zekâsı dediğimiz şey bile büyük ölçüde, onun üzerinde etkili olan ama onun bilmediği bir kurallar sistemidir" iddiasında bulundu.⁶⁰ Biliş-öncesine ya da rasyonel-öncesine bu hürmet onu, hem biçimsel matematiksel modellemeye hem de öngörmeye çok daha fazla inanan Chicago Okulu ekonomistlerinin rasyonel tercih ve rasyonel beklenti modellerinden ayırır. Nobel konuşmasında açıkladığı gibi Hayek o tür çabaları yalnızca haddini bilmezlik olarak değil, yanıltıcı da buluyordu. En fazla örüntü tahmini umulabilirdi. Böyle bir tahmin, dünyadaki seyrüsefer tarzımıza zaten içkindi. 1964'te "duyularımızın örüntü tanıma sezgisel kapasitesi"nden söz etti –"zihinsel işlemlere başvurmadan bireysel olaylar kadar çok örüntü görür ve işitiriz."⁶¹ Hoppmann gibi etolojiye, yani hayvan davranışı incelemelerine başvurarak, "balıklarla ve kuşlarla yapılan deneyler... yalnızca çok soyut kimi özellikleri ortak olan çok çeşitli şekillere aynı tarzda tepki verdiklerini göste-

60. F. A. Hayek, "Kinds of Order in Society," *New Individualist Review* 3, no. 2 (1964): 461.

61. Hayek, "The Theory of Complex Phenomena," 23.

riyor” açıklamasını yaptı.⁶² Bu, onun temel tepkilerin gerektirdiği şeyin basitlik değil, bilmeden soyutlama olduğuna ve bu tepkilerin, insan hayvanı da dahil olmak üzere, hayvanlarda doğuştan bir yetenek, yaptıklarının farkında olmadan karmaşıklığı tanıma yeteneğini gerektirdiğine inanmasına yol açtı. “Bu tür süreçlere ‘bilinçdışı’ değil, ‘üst-bilinç’ demek daha doğru gibi görünürdü; çünkü bunlar içlerinde görünmeksizin bilinçli süreçleri yönetirler,” diyordu.⁶³

1968’de Alpbach sibernetik konferansında hazırlıksız yaptığı önemli bir açıklamada Hayek “düzen, bir nesne değil” bir “olaylar düzeni”dir dedi.⁶⁴ Onun dünya ekonomisi görüşü balık sürüsüne, bir nöron kompleksine, bir galaksiye benzer; sürekli uyarlanan ve insan zihninin aynısını yapmaya gayret edemediği ve etmemesi gerektiği bir bütünlük. Sistemdeki soyut ilkeleri ayırt etmenin tek yolu ise “fizikçilerin kozmoloji dediği şey, yani evrimlerine ilişkin bir teori”ydi.⁶⁵ “Galaksilerin ya da güneş sistemlerinin nasıl oluştuğu sorunu,” diyordu, “mekaniğin sorunlarından çok sosyal bilimlerin yüzleşmek zorunda

62. F. A. Hayek, “The Primacy of the Abstract,” *Beyond Reductionism: The Alpbach Symposium 1968*, ed. Arthur Koestler ve J. R. Smythies (New York: Macmillan, 1968) içinde, 311.

63. A.g.e., 319.

64. J. R. Smythies’a yaptığı yorum, “Aspects of Consciousness,” *Beyond Reductionism: The Alpbach Symposium 1968*, ed. Arthur Koestler ve J. R. Smythies (New York: Macmillan, 1968) içinde, 254.

65. Hayek, “Notes on the Evolution of Systems of Rules of Conduct,” *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 76.

olduğu sorunlara benzer.”⁶⁶ Gelecek bakımından, uyum sağlama kapasitesi beklenmeyenlere her zaman hazır olmalıdır. 1952’den, psikoloji üzerine kitabından bir benzetmeyi hatırlatıp “en az direnç gösterecek bir konum alarak sert bir rüzgârda kopmaktan sakınan” yaprak metaforunu sundu.⁶⁷ Daha sonra da “anlama dediğimiz şey, son kerte de [insanın] varlığını sürdürmesine yardım eden bir eylem örüntüsüyle çevresine tepki verme kapasitesidir” dedi.⁶⁸ Bireylerin hem kendilerini hem de bütünlüğü yeniden üretmeye dair refleksif çabalarıyla sistem varlığını sürdürür –ve düzen ortaya çıkar.

Hayek’in teorisi incelendiğinde piyasa aktörünün özgür iradesinin şaşırtıcı ölçüde sınırlı olduğu görülür. Birden çoğu kez geri döndüğü bir metafor da “üzerine [demir talaşı] döktüğümüz bir kâğıt parçasının altındaki mıknatısın çektiği” demir talaşı metaforudur. Talaşlar “diğerlerine öyle bir etki ve tepki gösterir ki ayrıntılarını değil, genel şeklini öngörebildiğimiz kendine özgü bir biçimde dizilir.”⁶⁹ Bu benzetmeden çıkardığı sonuç şuydu: “Bu tür kendiliğinden düzenlerde yer alan öğelerin eylemlerini yöneten kurallar o öğelerce ‘bilinen’ kurallar olmalıdır.”⁷⁰ Yeğlediği metaforlardan biri de laboratuvarı

66. A.g.e.

67. F. A. Hayek, *The Sensory Order: An Inquiry into the Foundations of Theoretical Psychology* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1952), 128.

68. Hayek, *Rules and Order*, 19.

69. Hayek, “Kinds of Order in Society,” 460.

70. Hayek, *Rules and Order*, 68.

bir kristal yaratma girişimiydi. “Bireysel atomları, organik bir bileşği oluşturan benzol halklarına dayanan sistemi ya da bir kristalin örgüsünü oluşturacak şekilde yerleştirerek” bir kristal üretemeyiz. Ama “o şekilde dizilecekleri koşulları yaratabiliriz.”⁷¹

Hayek’in argümanı şuydu: İnsanlar, kristalin bileşenlerinden ya da bireysel demir talaşlarından göründükleri kadar farklı değildir. “Bütün düşünüşümüzde, farkında olmadığımız kurallar tarafından yönlendiriliriz (hatta işletiliriz).”⁷² “Bilgi” teriminin yanıltıcı olduğunu kabul ediyordu. “Bilgi dediğimiz şey,” diyordu, “öncelikle, uyaran eşdeğerlilik, farklılık ya da çeşitli bileşimlerini gösteren kuralların değiştirdiği ve desteklediği bir eylem kuralları sistemidir.”⁷³ Kurallar daha yüce bir ahlaki iyiye dayandıkları için de bir sonuca giden yolu ortaya çıkardığımızdan kurallara uymayız; kuralları “uygulayan daha fazla sayıda grubun ya da bireyin varlığını devam ettirmesini sağladığını” bilinç dışında gözlemlediğimiz için uyarız.⁷⁴ “İnsan düşünmeden önce hareket etti,” diyordu Hayek “ve hareket ettikten sonra anladı.”

Hayek’i *Homo economicus* düşüncesinden çok, *Homo regularis* düşüncesinin bir savunucusu olarak görmek daha doğru olabilir: İnsanların ilk emri, kârı maksimize etmek

71. A.g.e., 64.

72. Aktaran Steve Fleetwood, *Hayek’s Political Economy: The Socio-Economics of Order* (New York: Routledge, 1995), 113.

73. Hayek, “The Primacy of the Abstract,” 316.

74. Hayek, *Rules and Order*, 18.

değil, hayatta kalma şansını maksimize edecek şekilde kurallara uygun bir biçimde uyaranlara tepki vermektir. Hayek'e göre insanlar "kurallara uyan hayvan"dır.⁷⁵ Fiyatlar gibi kurallar da çoğu kez, bir "üst-bilinç" düzeyinde bireyi yönlendiren sinyallerdir. Hayek'in "nöro-duyusal kes-tirim"i, düşüncesine hem sempati duyan hem de eleştirel bakan bilim insanlarınca derinlemesine araştırıldı.⁷⁶ Philip Mirowski'nin ifadesiyle Hayek'in "agnostoloji"si, çağdaş ne-oklasik ekonomi biçimlerinde ima edilen "rasyonel araştırma"nın Hayek'in modeliyle neden bağdaşmaz olduğunu açıklamaya çalışanların eserlerinde, ekonomik aktörlerin "radikal bilgisizliği" varsayımında yankılanır.⁷⁷

Yukarıdaki metaforların açıkça ortaya koyduğu gibi, Hayek'in çalışmalarında aracılık düşüncesi yaygındır. Bir bilim insanı Hayek'in "özgürlüğü araçsal gerekçelendirme-si"nden söz ediyor; buna göre "özgürlük dağınık, parçalı ve alışılmış ya da örtük bilgiden yararlanmak için elzemdir."⁷⁸ Bu okumaya göre özgürlük yeni ve daha iyi kuralları keşfetmek için vardır. Öznenin yok olması da genele bakıldığında

75. A.g.e., 11.

76. Manfred E. Streit, "Institutionen als Kognitionsproblem-Bemerkungen zu einer neurosensorischen Vermutung," *Ordo* 51 (2000). Ayrıca bkz. Roger Koppl, "Confessions of a Neuro-Hayekian," *Advances in Austrian Economics* 13 (2010): 391-397; J. Barkley Rosser Jr., "How Complex Are the Austrians?," *Advances in Austrian Economics* 14 (2010): 165-179; Filomena de Sousa, "Hayek and Individualism: Some Question Marks," *History of Economic Ideas* 13, no. 2 (2005): 111-127.

77. Gray, *Hayek on Liberty*, 40; Mark Pennington, "Hayek on Socialism," *Elgar Companion to Hayekian Economics*, ed. Roger W. Garrison ve Norman Barry (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2014) içinde, 251.

78. Raymond Plant, *The Neo-Liberal State* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 72.

sistemin kendisinin başkahraman olduğu sistem teorisiyle tutarlıdır. Bir bilim insanının ifade ettiği gibi Hayek'in çerçevesinde “nedenselliğin merkezi” birey değil, “bütün ağ ya da şebekeymiş gibi görünür.”⁷⁹ Başka biri daha da ileri gidip “tek özne, tüm insanlık ve tarih sistemi düzeyindedir” diyor.⁸⁰ Hayek'e göre özerk birey, bütünle ilişkisine bağımlı aldatıcı bir etkidir; bütünün kendisi de bu aldatıcı etkiye bağımlıdır.

Hayek'in en ünlü metaforunun –“kölelik yolu”– çarpıcı bir biçimde, Hayekçi olmadığı artık netleşmiş olmalı. Yol metaforu, nöral patikaların daha yaygın olduğu Hayek'in dağarcığına yabancıdır. Onun kendi metafor ve örnekleri –kristaller, bulutlar, demir talaşı, borular ve santraller– tek-hatlı amaçlılık yollarının değil belirsiz sonuçların, sınırlı bilginin ve sınırlı aracılığın karakterize ettiği karmaşık karşılıklı bağımlılığın ışınsal ve dallı şebekelerini tasvir eder. Hayek'e göre tasarlayarak tek bir yolda insan-biçimli kolektif hareket düşüncesi bilişsel bir ucu-bedir; normatif düzen düşüncesinin tersidir. “Ulus ya da devlet dediğimiz şey”de merkezileşme, diyordu, “özünde, bu örgütlenmeyi savaş için güçlü yapma ihtiyacının sonucudur.”⁸¹ Başka bir deyişle sorun varış yeri –kölelik– değil metaforun biçimidir; sosyal yaşamın temel birimi ve özerk bir aracı olarak ulus.

79. Fleetwood, *Hayek's Political Economy*, 112.

80. Jean-Pierre Dupuy, “The Autonomy of Social Reality: On the Contribution of Systems Theory to the Theory of Society,” *Evolution, Order and Complexity*, ed. Elias L. Khalil ve Kenneth E. Boulding (New York: Routledge, 1996) içinde, 79.

81. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 132.

Hayek ekonomist, uzman ve politika yapıcının yalnızca sınırlı bilgiye sahip olduğu inancına katılıyordu. Bu okumaya göre düzene başlıca tehdit düşük-düzeyli, hayvani dürtüler değil, yüksek-düzeyli, rasyonel dürtülerdi. Orman kanunu, mühendislerin kanunu kadar tehlikeli değildi. Akıl, kötü kullanılırsa düzenin düşmanıdır. Bu nedenle anlatımın buraya kadar öne sürdüklerini kabul etmezsek Hayek'in nefret ettiği "konstrüktivizm"ın özünün, sibernetik –Yunanca "dümenci" sözcüğünden geliyor–olduğunu düşünebiliriz.⁸² Cenevre Okulu neoliberalleri, dünya ekonomisinde sınırlı bir aracılık biçimi; uluslararası işbölümünün taleplerinin "yönlendirdiği" bireyler gördü. Düzgün işlediğinde dünya piyasasının kendisi, insan aktörlerin dümencisiydi.

Önde gelen ordoliberal Franz Böhm, Hayek'in sibernetik metaforlarını izleyip bu görüşü izah etmeye çalıştı. Savaş sonrası en önemli metninde, "piyasa fiyatı sistemi... toplumun ürettiği tüm sinyal sistemlerinin en mekanik ya da tam olanıdır" dedi.⁸³ Düzen konusunda Hayek'e atıfta bulunarak şunları yazdı: "Değerleme ilkesi, otomasyon ve sibernetik alanından bir ifadeden yararlanabilirsem, programa bağlı kalan yönlendirme mekanizmasına programlıdır. Rasyonel ve düzenli gelişmenin önkoşulu, toplumun

82. Philip Mirowski, *Machine Dreams: Economics Becomes a Cyborg Science* (New York: Cambridge University Press, 2002), 18.

83. Franz Böhm, "Rule of Law in a Market Economy," *Germany's Social Market Economy: Origins and Evolution*, ed. Alan T. Peacock ve Hans Willgerodt (New York: St. Martin's Press, 1989) içinde, 53.

tüm üyelerinin aynı yönlendirme mekanizmasına aynı şekilde tâbi olmalarıdır.”⁸⁴ “Biyolojik ve sosyal alan”da, diyor-du Hayek, “kendiliğinden düzenler, her bir öge kendi tikel çevresine belirli kurallara uygun tepki verdiği için düzenli bütün” olarak oluşur.⁸⁵

Hayek, Böhm ve onları izleyen tüm neolibereallere göre, bir bütün olarak sistemin yeniden üretimi için en uygun bilgi fiyatlardır. Hayek’in bir söyleşide ifade ettiği gibi Marksizmin yanlışlarından biri, fiyatları bir nesneye yatırılan emeğin yansıtıcısı olarak görmektir. Fiyatlar öncelikle, sibernetikten bir terim kullanarak, “olumsuz geribildirim etkisi” dediği şey için önemlidir. “Fiyatların işlevi,” diyordu, “insanlara ne yapmaları gerektiğini söylemektir.”⁸⁶ Şunu Hayek’in felsefesinin özü sayabiliriz: “Piyasada, bazı beklentilerin sistematik olarak boşa çıkması yoluyla, genel olarak beklentilerin olduğu haliyle etkin biçimde karşılandığı paradoksu. ‘Olumsuz geribildirim’ ilkesi bu şekilde çalışır.”⁸⁷ Hayek, bu pasajda birçok şeyi açığa vurur. Sonunda ayrıcalıklı olan birey değil, bütündür. Adaletsizlik, sistemin işlevsel bir gereğidir. “Hak edilmemiş talihsizlikler,” diyordu, “piyasanın yönlendirme mekanizmasının ayrılmaz bir parçası”dır:

84. Franz Böhm, “Privatrechtsgesellschaft und Marktwirtschaft,” *Ordo* 17 (1966): 74.

85. Hayek, “Kinds of Order in Society,” 460.

86. “Nobel-Prize Winning Economist,” oral history interview with F. A. Hayek, Oral History Program, UCLA, 1983, 315, <https://archive.org/details/nobelprizewinnin-oohaye>.

87. Hayek, *Rules and Order*, 104.

“Sibernetik olumsuz geribildirim ilkesi bu şekilde çalışıp piyasa düzenini sürdürür.”⁸⁸

“Hak edilmemiş talihsizlikler”in keyfiliği, bireyin üzerinde fiyat sinyallerine olabildiğince duyarlı olma baskısını artırdı. Neoliberaler için girişimci figürünün merkeziliği, tehlikeye dair bu odaklanmayla daha iyi anlaşılabilir. 1947’de girişimci üzerine kısa bir yazıda Röpke, girişimciyi “inanılmaz karmaşık piyasa ekonomisi sürecinde yer alan boğum” olarak tanımladı; “tüketicilerin ona gönderdiği uyarıları alıp ona uygun üretim tipi ve hacmine tercüme eder.” Uzunca alıntılanmaya değer olağanüstü bir metaforla Röpke şunları yazar: Girişimci “başka bir yöne ve başka bir biçimde gönderilecek binlerce akımın içine girdiği bir şalt cihazının başında” oturur. “Bireysel girişimcinin özel ekonomik kaderi, bu şalt cihazının doğru çalışmasına bağlıdır... şalt cihazını, trenle aynı kaderi paylaştığı için güven ve inanç duyduğumuz karmaşık bir elektrikli lokomotifin makinisti kadar vicdanlı, gayretli ve akıllı çalıştırmasını garanti eden işte bu bağımlılıktır.”⁸⁹ Tehlikeli yaşamakla girişimci, başkalarının yaşamını, dolayısıyla kendi yaşamını tehlikeye atar. Girişimciler, diyordu Röpke, “piyasanın egemenliğine tâbidir.”⁹⁰

Hayek, bütün bir sistemi kendi başına kuracak kadar ona hâkim olduğuna inanan bilim insanı anlamında mü-

88. Hayek, *The Mirage of Social Justice*, 94.

89. Wilhelm Röpke, “Die Stellung des Unternehmers auf dem Markte,” *Schweizer Monatshefte* (Şubat 1947): 664.

90. A.g.e.

hendisi kötölemesine rağmen, tren makinisti anlamında mühendisi Röpke'ninkine benzer nedenlerle övdü. 1945'te "fiyat sistemi[nin], bir tür değişimi kaydetme cihazı ya da faaliyetlerini ayarlamak için, bir mühendisin birkaç kadrının ibresini izlemesi gibi, bireysel üreticilerin birkaç işaretin hareketini izlemesini olanaklı kılan bir telekomünikasyon sistemi" olduğunu yazdı.⁹¹ 1941'de neredeyse özdeş bir metaforla mühendis yerine "bireysel girişimci, deyim uygunsa birkaç sayaçtan ve basit rakamlarla, sistemin herhangi bir yerinde olup biten her şeyin uygun sonuçlarını okuyabilir."⁹² Mühendis ile girişimci hızlı giden bir treni, elektrik santralini ya da kapitalist girişimi yönlendirme şeklindeki hassas konumdayken, aracılığını uyaranlara yanıt vermeye indirgeyerek fiyat sistemi devresinde ideal şalter haline geldi.

Yukarıdaki uzun ama gerekli yorum göz önüne alındığında, NIEO'nun neden Hayek'in anladığı anlamda bir düzen oluşturmayacağı netleşmiş olmalı. Düzen, reçeteli hedeflerle ve arzulanan son-durumlarla kalıcılaştırmaz. Düzenin kalıcılığı, bireylerin –ve devletlerin– sistemin bilgeliğine saygı göstermelerini gerektirir. Hayek'e göre en yüksek rasyonellik biçimi, uzun erimli doğal seçim süreçleriyle belirlenen başarılı stratejilerin birikimi olan kurumların daha büyük bilgisine teslimiyettir. Zorunlu bilgisizlik korunmalıdır.

91. Hayek, "The Use of Knowledge in Society," 86.

92. F. A. Hayek, "Planning, Science and Freedom," *Nature*, 15 Kasım 1941, 581.

Bu, müdahale etmeye hevesli aktivist neoliberal entelektüeli nerede bırakır? 1977’de MPS üyesi James M. Buchanan, “görünürde Hayek’in yaptığı gibi var olan kurumları değerlendirmek için bir kılavuzun var olmadığını ve olmaması gerektiğini ima etmek, bana modern ortamda bir çaresizlik öğüdü gibi görünüyor” diye yakındı.⁹³ John Gray’e göre Hayek bizden, “tarihsel mekânda insanoğlunun rastgele yürüyüşünün tüm kaprislerine kendimizi emanet etme” mizi istiyor.⁹⁴ Hayek’in sistem teorisi versiyonu gerçekten de piyasanın karşısında bir tür dingincilik mi öneriyor? Bir “üst-bilinç” kuralları ve sınırlı bilgi sisteminde görünür sapmalar nasıl düzeltilecek? 1970’lerin sonunda neoliberaler, NIEO’da “dünya ticaret düzeninin altının oyulması”na ve sanayileşmiş ülkelerin gönüllü ihracat kısıtlamaları, düzenli pazarlama düzenlemeleri ve ticaretin önünde engel olarak görülen başka bir dizi önlemden oluşan “yeni-korumacılık”a yönelmelerine tanık olunca bu sorular öne çıktı.⁹⁵ İlginç bir biçimde imparatorluk sonrası müdahale şansını yeniden değerlendirme fırsatı –varsayıma göre müdahaleciliğe karşı– Britanya İmparatorluğunun son kalıntılarından birinde, krallığın sömürgesi Hong Kong’da geldi.

93. James M. Buchanan, *Freedom in Constitutional Contract: Perspectives of a Political Economist* (College Station: Texas A&M University Press, 1977), 34.

94. Gray, *Hayek on Liberty*, 68.

95. Gerard Curzon ve Victoria Curzon Price, “The Undermining of the World Trade Order,” *Ordo* 30 (1979): 383–407.

Eylül 1978’de Hong Kong’daki MPS toplantısı, topluluğun Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki ilk genel toplantısıydı. Derneğin ilk başkanı Hayek’in sekseninci doğum gününü erken kutlama şansı sunduğu için özel bir toplantıydı da.⁹⁶ Hong Kong, temel biçimiyle neoliberal onarımın dikkate değer bir örneğiydi: Çoğunlukçu olmayan, dillerden düşmeyen serbest ticaret politikasıyla, sağlam bir banka gizliliği yasasıyla ve düşük bir kurumlar vergisi oranıyla sermayenin egemenliğini maksimuma çıkarırken halk egemenliğini sınırlayan bir piyasa ekonomisi modeli. Birçok bakımdan Hong Kong, 1970’lerde NIEO’nun ve Küresel Güneyin taleplerinin tersine dönmüş bir versiyonuydu. 1974’te bir MPS toplantısında konuşmacılardan biri şu gözlemde bulundu: “Kapalı ve bağımlı ekonomik ve siyasal durum”undan ötürü Hong Kong, “kârlı yatırıma uygun bir ortam”ı sürdürmeye mecbur kaldı.⁹⁷ Arjantinli ekonomist Raúl Prebisch ve Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) “bağımlılık”ı kaçılması gereken olumsuz bir durum olarak teorileştirirken neoliberaler Hayek’in Hong Kong konuşmasının yayımlanan versiyonunda kullandığı ifadeyle “özgürlüğün disiplini”ne devletleri tâbi

96. Sekseninci doğum günü 8 Mayıs 1979 olmasına rağmen, o tarihten önceki son MPS genel toplantısı buydu; bu yüzden Hayek’e bir doğum günü hediyesi verildi. Tibor Machan, “Meeting of the (Free) Minds,” *Reason*, Aralık 1978, 47.

97. Alvin Rabushka, “How Goes the Underdeveloped World?,” MPS Meeting, Brüksel, 1974, William H. Hutt Papers, Hoover Institution Archives, Stanford University (bundan sonra Hutt Papers olarak anılacak), kutu 5.

tutmanın bir aracı olarak bağımlılığı açıkça buyurdu.⁹⁸ Ne temsili hükümetin olmaması ne de Hong Kong'un sömürge statüsü (ya da tüm toprakların kamu mülkiyetinde olması), toplantıyı haber yapan bir gazetecinin Hong Kong'u "bugün, dünyadaki en özgürlükçü uygar topluluk" olarak tarif etmesine engel oldu.⁹⁹ Hayranlık verici olan ise bozucu demokrasi sorununa getirdiği çözümdü.

MPS Hong Kong'da toplanırken bile Çin Komünist Partisi, Çin Halk Cumhuriyeti için kendi kurumsal onarımını planlıyordu. O sıralarda anakara Çin'in bir bütün olarak ihracatı, küçük Hong Kong sömürgesinden daha fazla değildi. Deng Xiaoping'in reformları Çin'in kendi, çoğunluklu olmayan kapitalizm biçimine doğru bir süreci başlattı, siyasal temsili genişletmeden piyasa özgürlüklerini yavaş yavaş uygulamaya koydu. Halk egemenliği mekanizması –çokpartili seçim– olmadan fiyat mekanizmasına izin verildi. 1979'da Çin, İnci Nehri Deltasında ulusal vergi yapısının dışında tutulan bir bölgede, 1990'larda neoliberal tarzda kalkınmanın tanımlayıcı biçimi olacak ülkenin ilk serbest üretim bölgelerini açtı.¹⁰⁰

Ne var ki 1970'lerde bu gelecek henüz çok uzaktı ve NIEO onyılında durum, neoliberaler için iyi görün-

98. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 163.

99. Machan, "Meeting of the (Free) Minds."

100. Barry Naughton, *The Chinese Economy: Transitions and Growth* (Cambridge, MA: MIT Press, 2007), 382. Serbest üretim bölgeleri için bkz. Patrick Neveling, "The Global Spread of Export Processing Zones and the 1970s as a Decade of Consolidation," *Changes in Social Regulation: State, Economy, and Social Protagonists since the 1970s*, ed. Knud Andersen and Stefan Müller (Oxford: Berghahn Books, 2017) içinde, 23–40.

müyordu. MPS başkanı George Stigler'in Hong Kong konuşmasının başlığı "Sosyalistler Neden Kazanıyor?" idi. Gördüğü temel sorun, Alman neoliberallerin 1930'lardan beri ve Amerikalı kamu tercihi teorisyenlerinin 1960'lardan beri teşhis ettiği aynı demokrasi ikilemiydi: "Siyasal süreç güçlü bir biçimde kolektivizme eğilimlidir."¹⁰¹ Neoliberal tutumun "azınlık görüşü" olma olasılığını göz önüne alan Stigler soruyordu: "Aslında birçok kişinin istemediği şeyin peşindeyse ve bunu hesaba katar, kendi amaçlarımızı gütmemize izin veren siyasal kurum ve politikaların peşine düşersek daha başarılı olmaz mıyız?"¹⁰² Stigler o yıl California'da kabul edilen, varlık vergilerine bir sınır koyan ve eyalet gelirlerine ilişkin herhangi bir önlemin kabul edilmesi için üçte iki çoğunluğu şart koşan bir yasada –Öneri 13– bir ışık gördü.¹⁰³

Stigler'in konuşması, önde gelen neoliberal dergi *Ordo*'da yayımlandı. Bu, demokratik gerçeklikleri hesaba katacak fakat piyasa dostu sonuçlara odaklanmış neoliberal kurumsal biçimler arayışının hızlanmasında bir dönüm noktasıydı. Derginin aynı sayısında Buchanan, "Hükümetin Vergi Yetkisine Anayasal Kısıtlamalar" başlıklı bir makalede, Öneri 13'e benzer önlemler için bir plan hazırladı.¹⁰⁴

101. George J. Stigler, "Why Have the Socialists Been Winning?," *Ordo* 30 (1979): 63. Bkz. James M. Buchanan ve Gordon Tullock, *The Calculus of Consent* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1962).

102. Stigler, "Why Have the Socialists Been Winning?"

103. Wendy Brown, "Neoliberalized Knowledge," *History of the Present* 1, no. 1 (Yaz 2011): 119.

104. James M. Buchanan, "Constitutional Constraints on Governmental Taxing

Amerika Birleşik Devletleri gibi federal bir devlette vergi reformunun avantajı, Hong Kong'u başarılı bir işyeri yapan aynı ilkenin uygulanması anlamına gelmekteydi –devlet, insanları “ayaklarıyla gelerek ya da taşınabilir kaynaklarıyla oy vermeye” teşvik edecek daha çekici bir yatırım iklimi yaratır.¹⁰⁵ Hong Kong toplantısında W. H. Hutt, Hayek'in davet ettiği Güney Afrikalılarla tanıştı. O toplantıdan sonra, büyük olasılıkla Stigler'in neoliberal onarımı geliştirme çağrısından esinlenerek, Güney Afrika Maliye Bakanına bireysel vergi dilimine göre oy ağırlığı planının anahatlarını çizen yedi sayfalık bir mektup yazdı.¹⁰⁶

Görünüşe göre Hayek'in konuşmasının, Stigler'in kurumsal tasarım çağrısına sunacak fazla bir şeyi yoktu. Öneri 13'ten farklı olarak yaşamaya daha yüksek engeller ya da devletleri yeniden bölüşümden alıkoyma çağrısında bulunmuyordu. Hutt'ın ağırlıklı oy hakkı önerisinde farklı olarak serveti demokratik iktidara bağlayan bir yol haritası sunmuyordu. Yine de daha yakından incelendiğinde, Hong Kong toplantısına katılanlardan birinin ifadesiyle, Hayek'in “sosyo-biyoloji eleştirisi,” çalışmasının küresel ekonomik yönetim planlarına uygulanmasıyla ilgili ipuçları içermekteydi.¹⁰⁷ Hayek'in tebliği “İnsan Değerlerinin Üç Kay-

Power,” *Ordo* 30 (1979): 358.

105. A.g.e.

106. Hutt'tan Owen Horwood'a, Maliye Bakanı, Güney Afrika, 20 Eylül 1978, Hutt Papers, kutu 14.

107. Ernest Van den Haag, “Mont Pelerin Strikes Again,” *National Review*, 16 Şubat 1979.

nağı” başlıklıydı ve 1970’lerdeki *Hukuk, Yasama ve Özgürlük* üçlemesinin son kitabı *Özgür Bir Halkın Siyasal Düzeni*’ne sonsöz olarak yayımlandı. Karmaşık sistemlere ilişkin çağdaş teorilerle doğrudan çatışmayla başlayıp E. O. Wilson gibi sosyo-biyologları insan değerlerinin yalnızca iki kaynağını görmekle suçladı: Genler ve insan aklı. “İcat edilmemiş ve eyleyen bireylerin işlevlerini genellikle anlamadığı öğrenilmiş davranış kuralları geleneği” olarak yorumlanan, genetik olmayan, rasyonel olmayan kültür deposunda üçüncü bir terimi gerekli görüyordu.¹⁰⁸

Bilim insanları; Hayek’in düşüncesindeki evrimci kuralları, kendiliğindenliği ve “olgun düzen”in merkeziliğini haklı olarak vurguladı.¹⁰⁹ Yine de Hayek’in bir çiftin (gen/akıl) yerine başka bir çifti (gen/gelenek) geçirmediği gerçeği çoğu kez gözden kaçırılır. Hayek’e göre “üç kural katmanı” vardı. Birinci katmanda psikolojinin bilinçdışı ve görece sabit, sezgisel kuralları; ikinci katmanda geleneğin bilinçdışı ve kazanılmış kuralları; “bütün bunların üstünde” ince üçüncü katmanda ise “bilinen amaçlara hizmet etmek için bilinçli olarak benimsenen ya da değiştirilen kurallar” vardı.¹¹⁰ İlk iki kural katmanı bilinmezdi, onun ifadesiyle “düzenlilik”e daha yakındı ve tıpkı demir talaşının mıknaatısı izlemesi gibi, bu kurallara farkında olmadan uyarız. Ama

108. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 155.

109. Örneğin bkz. Gerald F. Gaus, “Hayek on the Evolution of Society and Mind,” *The Cambridge Companion to Hayek*, ed. Edward Feser (Cambridge: Cambridge University Press, 2007) içinde; Mirowski, “On the Origins (at Chicago),” 258–265.

110. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 159.

en üstteki “ince katman” kuralları, “bilinçli tasarım ürünleri”nden ibaretti: “Bunlar, aklımızı kullanarak meydana getirilen ve ‘uymaya mecbur edildiğimiz’ kurallardı.”¹¹¹

Hayek’in davranış kurallarını üç katmana ayırması, hem bireysel bilişi hem de bir bütün olarak sosyal sistemi açıklamaktaydı. Birçok modeli gibi bu da kolayca ölçek değiştirebiliyordu. Hayek 1960’ta, zihin ile toplum arasında bir benzerlik kurmuştu: “İnsan zihninin yönetim güçleri gibi, sosyal düzene neden olan güçler de çok-düzeyle bir iştir;” “eklemlı kurallar,” dile getirilmemiş “ortak inançlar” temeli üzerinde çalıştığı için etkili olabilir.¹¹² Freiburg’daki kürsüde Hayek’in ardılı onun, “yasa anlamında bireysel davranış kuralları”nı, “içgüdüsel dürtüleri ve geleneği de kapsayan bir kurallar tabakasının üst katmanı” olarak alıkoyduğuna dikkat çekti.¹¹³ Bilinen, bilinçli tasarlanmış ve eklemellenmiş kuralları “ince bir katman” ya da “yalnızca üst katman” olarak çerçeveslendirmek, vazgeçilebilir ya da ihmal edilebilir oldukları izlenimi verebilir. Yine de Hayek’in öncelikli müdahalesinin, dillendirilmemiş kuralları vurgulamak olduğu doğrudur, ama hiyerarşinin tepesinde eklemellenmiş kurallar “ince katmanı” olmadan bütün sisteminin dağılacağı ve insanların termitlerle eşdeğer olacağı da eşit ölçüde doğrudur. Ne kadar “ince” olursa olsun sosyal düzeni yeniden üretmek

111. Hayek, *Rules and Order*, 45–46.

112. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 2011), 268.

113. Manfred E. Streit, “Economic Order, Private Law and Public Policy: The Freiburg School of Law and Economics in Perspective” *Journal of Institutional and Theoretical Economics* (JITE) / *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 148, no. 4 (1992): 680.

için bilinçli kurallar katmanı zorunludur. Ne kadar narin olursa olsun Hayek'in bilinçli tasarım ince çizgisi diyebileceğimiz şey, bütün sistemin temel taşıdır. O taşı çekerseniz düzen bozulur.

Hayek'in tasarıma yaptığı göndermelerin pek çoğunun olumsuz olduğu şüphe götürmezdir; özellikle düzenlerin "insan tasarımının değil, insan eyleminin ürünleri" olduğu konusundaki ısrarıyla. Ama saldırdığı şeyin, tamamen tasarlama girişimleri olduğunu fark etmek önemlidir. 1970'lerdeki üçlemesinin ilk sayfalarında kendi projesini samimi bir biçimde "anayasal tasarım" olarak tarif eder.¹¹⁴ Kuralların üst katmanı ince olabilmesine rağmen Hayek burayı insanların fiilen müdahale edebildiği tek yer olarak görüyordu: "O yüzden, *bilinçli olarak değiştirebildiğimiz için*, sonuçta ortaya çıkan düzeni, yani hukuk kurallarını etkileyebilmemizin başlıca aracı olan kurallar esas ilgi alanımız olacaktır."¹¹⁵

Hayek'in Hong Kong konuşmasında atıfta bulunduğu 1969 tarihli bir makalede felsefeci Garrett Hardin'in önerdiği planlama ve tasarım ayırımına burada değinmek yararlı olur. Hardin planlamayı "oldukça ayrıntılı, oldukça katı planlar yapma" olarak tanımladı. Tasarımla kastettiği ise "negatif geribildirimleri, kendi kendini düzelten kontrolleri içiren sibernetik bir sistemin çok daha gevşek, daha az ayrıntılı bir tarifi"ydi. "Klasik piyasa ekonomisi, böyle

114. Hayek, *Rules and Order*, 4.

115. A.g.e., 45; italikler bana ait.

bir taşıdır” diye de ekledi.¹¹⁶ Bu konuda Hayek doğru-
dan Hardin’den esinlenmiş olsun ya da olmasın, bu ayrım
onun yazdıklarını berraklaştırmaya yardımcı olur. Özellikle
1970’lerde Hayek’in uğraşmakta olduğu şeyin bir sistem
tasarımı projesi olduğunu savunmak zor değildir. Hayek’in
modeli psikolojiden, insan geleneği birikiminden ve –eylem
alanı– bilinçli tasarımın ince çizgisinden türeyen ilkeler ya
da onun ifadesiyle “adil davranış kuralları” ekonomisidir.

Bu yüzden Hayek’in 1970’lerdeki yazılarını, Gray’in
ifadesiyle bizi “rastgele bir yürüyüş”e mahkûm eden yazılar
olarak nitelemek yanıltıcıdır. Hayek basit ve yalın bir biçim-
de “işbirliği her zaman hem kendiliğinden düzene hem de
bilinçli örgütlenmeye dayanır” diyor ve kendi projesini bir
tasarım projesi olarak etiketliyor.¹¹⁷ Birçok bilim insanına
göre Hayek’in düzenin evrimci, kendiliğinden ve bilinçdışı
yanlarına odaklanması, bağlayıcı hukukun evreni sarmala-
dığı gerçeğinden dikkatleri uzaklaştırabilir. Doğru anlaşı-
ldığında Hayek sosyal sistemi *asla* tasarlayamayacağımızı
değil, sosyal sistemi *bütünüyle* tasarlayamayacağımızı ve za-
ten bir kısmını tasarlamamız *gerektiğini* kastediyor.

Aynı cildin sonunda Hayek, bu düşüncenin küre-
sel düzeye nasıl aktarılacağına ilişkin açık bir örnek verir.
1930’lar ve 1940’lardan kalan federasyon üzerine yazıları
sıkça tartışılmasına rağmen 1970’lerde konuya geri dönü-

116. Garrett Hardin, “The Cybernetics of Competition: A Biologist’s View of Society,” *The Subversive Science: Essays toward an Ecology of Man*, ed. Paul Shepard ve Daniel McKinley (Boston: Houghton Mifflin, 1969) içinde, 295.

117. Hayek, *Rules and Order*, 46.

şü, bilimsel ilgiden neredeyse tamamen kaçmıştır. 1979'da "siyasetin tahttan indirilmesi" denilen bir bölümde Hayek şunları yazdı: "Bu yüzyılda barış sağlamaya yetenekli uluslararası bir yönetim yaratma girişimlerimiz işe genellikle yanlış yerden başladı: Ulusal hükümetlerin birbirine zarar verme güçlerini sınırlandıracak *gerçek bir uluslararası hukuk* amaçlamak yerine, daha çok tikel yönetmelikleri amaçlayan çok sayıda uzman otorite yaratma. En yüksek ortak değerler olumsuzsa yalnızca en yüksek ortak kurallar değil, en yüksek otorite de *yasaklarla sınırlı* olmalıdır."¹¹⁸ Burada Hayek, savaş sona erdiğinden beri az çok uykuda olan uluslararası düzen teorilerinin nasıl küresel düzeye genişletilebileceğine ilişkin bir işaret sunuyordu. Bir grup neoliberal, Hayek'in Cenevre'deki düşüncesini yeniden irdeleyerek tam da bunu yapacaktı. G-77'ye kendi silahlarıyla misillemede bulunan bu grubun NIEO çözümü, hukuka karşı hukukla savaşmaktı. GATT reformu, kısmen, Hayekçi sistem tasarımının dünya ölçeğinde bir laboratuvarı olacaktı.

BİR SİSTEM HATASI OLARAK NIEO

1977'de, MPS Hong Kong toplantısından bir yıl önce, GATT, 1930'lar ve 1940'larda neoliberal entelektüel hareketin Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsündeki emprezaryosunun adı verilen bir binaya, William Rappard

118. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 149; italikler orijinal.

Merkezine taşındı; arsayı, Rappard'ın varlıklı ailesi bağışlamıştı. Binanın yeni sakinlerinin ilk faaliyetlerinden biri, daha önce Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yeriye binayı süsleyen duvar resimlerini ve çinileri kaldırmak ve de üstünü örtmekti. Dean Cornwell'in bir duvar resmi toplanıp bir bahçıvan kulübesine kaldırıldı; 1956'da Amerikan İşçi Federasyonunun bağışladığı duvar resmi, bileklerinden sarkan kırık prangalar ve demirci önlüğü içinde üstü çıplak bir işçinin etrafını saran ilkökul öğretmenleri ve kadın sekreterleri tasvir etmekteydi.¹¹⁹ 1939'da ILO'nun sipariş ettiği ve dökümlü giysiler içinde palmye yaprakları tutan, meyve toplayan ve çardakların altında dinlenen figürleri tasvir eden Gustave-Louis Jaulme'un duvar resimleri, kesten duvar panellerinin altına gizlendi.¹²⁰ 1926'da Hollanda sendikalarının bağışladığı ve Versailles Antlaşmasından emeğin asaletiyle ilgili, kırmızı giysiler içinde, savaştan sonra dünya düzeninin direklerini inşa eden erkek bir işçinin etrafında dört dile çevrilen bir pasajı tasvir eden Delft çinisi bir eser de nasibini aldı. Alternatif dünya ekonomisi görüşünün ırkçılaştığını gösteren DTÖ genel direktörü Pascal Lamy daha sonra sanatın kaldırılmasıyla ilgili espi yaptı: "Bir sosyal konut alanında göçmenlerin yerini almışsınız gibi."¹²¹ 1977'de GATT'ın genel müdürü Olivier Long'a

119. World Trade Organization, *The WTO Building: Art and Architecture at the Centre William Rappard* (Cenevre: World Trade Organization, 2015), 34.

120. A.g.e., 32.

121. "Socialist Realism Comes to Light at WTO after 30 Year Cover-Up," *Economic Times*, 28 Mart 2008.

göre sanat, bu ticaret örgütünün ruhuyla bağdaşmıyordu.¹²² Göreceğimiz gibi, GATT'ın dünya ekonomisi; emeğin, bedenlerin, zahmetin ve boş zamanın dünya ekonomisinden çok fiyat sinyallerinin, kuralların ve Long'un 1978'de ilan ettiği gibi "uluslararası ticarette hukukun üstünlüğü'nün yeniden teyit edilmesi"nin dünya ekonomisiydi.¹²³

GATT yeni yerine geçtiği sırada, Tokyo Görüşmeleri (1973-1979) imparatorluktan ve savaş sonrası ekonomik düzenin anahtar bölümleri dağıldıktan sonraki dönem için dünya ticaret kurumunu yeniden düşünmeye çalışırken, bir gazete haberinin ifadesiyle "Cenevre'nin gizli savaşı"nın ortasındaydı. Bretton Woods sistemi 1971'de, Amerika Birleşik Devletleri doları altınla değiştirmeye tek taraflı olarak son verince, ilk biçimiyle sona ermişti. 1973'te, kısmen Haberler ve diğer neoliberallerin gayretli ikna çabalarına yanıt olarak Amerika Birleşik Devletleri doları "dalgalanmaya" bırakıp değerinin piyasa talebi tarafından (hedefli devlet müdahaleleriyle birlikte) belirlenmesine izin verdi.¹²⁴ Sırasıyla dünyanın birçok parası da

122. Craig VanGrasstek, *The History and Future of the World Trade Organization* (Cenevre: World Trade Organization, 2013), 539.

123. Olivier Long, "International Trade under Threat: A Constructive Response," *The World Economy* 1, no. 3 (1978): 257.

124. Haberler, Fritz Machlup, Milton Friedman ve diğer ekonomistlerin dalgalı döviz kuru kampanyaları konusunda bkz. Carol Connell, *Reforming the World Monetary System: Fritz Machlup and the Bellagio Group* (Londra: Pickering and Chatto, 2013); Robert Leeson, *The Eclipse of Keynesianism: The Political Economy of the Chicago Counter-Revolution* (New York: Palgrave 2000); Matthias Schmelzer, *Freiheit für Wechselkurse und Kapital: Die Ursprünge neoliberaler Währungspolitik und die Mont Pèlerin Society* (Marburg: Metropolis, 2010).

dalgalanmaya bırakıldı ve böylece esnek döviz kurundan “gözetimli dalgalanan” döviz kuruna kadar uzanan çeşitli para stratejileri çağı başladı. Eşzamanlı olarak IMF’nin sermaye hareketlerini denetleme yetkisinin son bulması, 1930’ların “sıcak para” akışını geri getirdi; daha fazla küresel telekomünikasyon bağlantısı bu paranın hacmini artırdı.¹²⁵ Dünya çapında ülkeler yeni yatırım akışları bulabiliyordu, ama yabancı yatırımcılar, yüksek vergilendirmeye yerli refah devleti kurma gibi pahalı politikaları onaylamadığında, sermaye kaçışı cezalandırıcı olabiliyordu.¹²⁶ Haberler gibi neoliberaler bu sıkıntıyı, gelişmiş ülkeleri kur istikrarını sürdürmeyi diğer bütün değerlendirmelerin önüne geçmesi gereken bir şey olarak “görmeye mecbur ettiği için, sağlıklı gördü.¹²⁷ Hong Kong gibi bir bölgenin riskli durumu, Bretton Woods sonrası bir neoliberal dünya için paradigmatik olabilirdi ve olmalıydı.

Dıştan bakıldığında GATT, neoliberal bir hukuksal karşı-devrim için olası bir yer değildi. Bütün müdürleri hukuk eğitilmiş olmasına rağmen, Cenevre’de tercih edilen ekonomik diplomasi ve özel amaçlı görüşmelerdi. 1983’e kadar, Dünya Bankası’nın yüz hukukçu çalıştırdığı bir zamanda,

125. Eric Helleiner, *States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1994), 103.

126. Barry Eichengreen, *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008), 178–179.

127. Aktaran Jeffrey M. Chwieroth, *Capital Ideas: The IMF and the Rise of Financial Liberalization* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010), 70. Haberler bu argümanı 1960’ta Amerikan Girişim Enstitüsü için yazdığı ve *The Conservative Papers*, ed. Melvyn Laird (Chicago: Quadrangle Books, 1964), 175–199 içinde “enflasyon” başlığıyla yayımlanan bir broşürde öne sürdü.

GATT'in bir hukuk işleri ofisi bile yoktu.¹²⁸ İlk kez Cenevre eğitilmiş hukukçu Olivier Long'un müdürlüğünde durum değişmeye başladı. Long 1978'de, Londra merkezli bir düşünce kuruluşu olan ve Avustralyalı ekonomist Hugh Corbet'in 1968'de kurduğu Ticaret Politikası Araştırma Merkezinde (Trade Policy Research Centre –TPRC) yaptığı bir konuşmada ilk kez “hukukun üstünlüğü” terimine başvurdu.¹²⁹ Long, önceki yıl TPRC'de konuşan Amerikalı hukukçu John H. Jackson'ın hükümetlerin “GATT kurallarını çiğneme ya da onlardan kaçınma” eğilimini durdurmak için bir yol geliştirme ihtiyacı üzerine yaptığı öneriyi onayladı.¹³⁰

Çoğunlukla “GATT kutsal kitabı” denilen kitabı 1969'da yazan Jackson, 1970'lerde Amerikan Uluslararası Hukuk Derneğinde (American Society of International Law) çalışıp kendi ifadesiyle “GATT'in çürük anayasal temeli”ni güçlendirdi ve “liberal ticaret sisteminin çatırdayan kurumları”nı kurtardı.¹³¹ Jackson, çağdaş ticaret hukukunun mucidi ve uluslararası ekonomi hukukunun en önemli figürü kabul edilir.¹³² Jackson, kurallara dayalı düzenin aşınma-

128. E. U. Petersmann, “The Establishment of a GATT Office of Legal Affairs and the Limits of ‘Public Reason’ in the GATT / WTO Dispute Settlement System,” *A History of Law and Lawyers in the GATT / WTO: The Development of the Rule of Law in the Multilateral Trading System*, ed. Gabrielle Marceau (New York: Cambridge University Press, 2015) içinde.

129. Long, “International Trade under Threat,” 257.

130. A.g.e., 256.

131. John H. Jackson, “Crumbling Institutions of the Liberal Trade System,” *Journal of World Trade Law* 12, no. 2 (1978): 95. Bkz. John H. Jackson, *World Trade and the Law of GATT* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1969).

132. David Kennedy, “The International Style in Postwar Law and Policy: John Jack-

sına yol açan iki temel neden gördü. Bir yanda sanayileşmiş Kuzeyli ülkeler Japonya gibi yükselen ekonomilerin rekabetini savuşturmak için bir yığın “yeni-korumacı” önleme başvuruyordu; diğer yanda, sömürgelelikten yeni çıkmış büyük bir ülke grubu “bir ülke-bir oy sisteminin geçerli olduğu bir zamanda birçok örgütte çoğunluk statüsü”ne sahipti ve kurallara dayalı rejimden muafiyetler kazanmak için bunu kullanmaktaydı. Jackson’a göre, demokratik ilkenin uluslararası yönetim düzeyine sağlıklı yükselişi gibi görünen şey, düzenin önünde bir engeldi. “Bugün, prosedürünü bir ülke-bir oy sistemine dayandıran herhangi bir uluslararası organda,” diyordu, “anamlı kural koyucu otoritenin gelişme şansı yoktur.”¹³³

Jackson’ın, ticaret hacmi bakımından görece küçük aktör olan gelişmekte olan ülkeleri hedef alması yersiz gibi görünebilir. Yine de bu 1970’lerde yeni ortaya çıkan uluslararası ekonomi hukuku ve GATT reformunun simgesiydi. Gelişmekte olan dünyanın –Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ile G-77’nin temsil ettiği– dünya ekonomisi tahayyülü GATT reformunu tanımlayan Ötekiydi. Bunun nedeni, kaba bir yeni-sömürgecilik ya da kültürel üstüncülük değil (ya da bazı durumlarda sadece değil), Küresel Güneyin 1960’larda kazandığı ödüllere bir tepkiydi. Küresel Güney ülkeleri ikna edici bilgi üretimi, etkili diplomasi ve kolektif seferberlikle kendilerini GATT

son and the Field of International Economic Law,” *American University International Law Review* 10, no. 2 (1995): 672.

133. Jackson, “Crumbling Institutions of the Liberal Trade System,” 102.

disiplininden kurtaran Bölüm IV (1966) ve ardından Genel-leştirilmiş Tercihler Sistemini (1971) elde etmişlerdi. Dünya ticaret rejiminde gelişmekte olan ülkelere “özel ve farklı mu-amele” olarak bilinen şeyin özü bu sistemdi.

Zaferler sönüktü. Tarımın GATT’ın dışında tutulma-sı, birçok Küresel Güney ülkesinin, temel ihraç ürünlerinin ABD ve Avrupa sübvansiyon ve de korumacılığına karşı reka-bet etmek zorunda olması demekti. GATT reformunu savu-nanlar, karma kalkınma taleplerine verilen ödünleri, kuralla-ra dayalı küresel ekonomide yine de savunulamaz bozulma nüvesi olarak görüyorlardı. Petrol krizinin çözümü yeni bir büyük petrodolar denizinin Wall Street ve Londra üzerinden Küresel Güneydeki bankalara geri dönüşümüne yol açtıktan sonra küresel ölçekte koşulların birbiçimliliği (uniformity) daha da ivedileşti. TPRC ve onun kurum içi dergisi *The World Economy*, 1970’lerde ve 1980’lerin başında, NIEO eleştirileri-nin ve GATT reformu çağrılarının takas edildiği yer oldu.¹³⁴ O sırada en sert eleştirmenlerinden biri ise bugünün en nü-fuzlu ekonomi yorumcularından biriydi: *Financial Times*’tan Martin Wolf. 1971’de Dünya Bankası’nda kariyerine başlayan Wolf (bankanın ilk Dünya Kalkınma Raporunu, geleceğin MPS başkanı Deepak Lal’la birlikte yazdı), 1981’de TPRC’de araştırma müdürü oldu ve altı yıl sonra *Financial Times*’da işe başladı.¹³⁵ TPRC’de Wolf kendi ifadesiyle “gelişmekte olan

134. Örneğin bkz. W. M. Corden, *The NIEO Proposals: A Cool Look* (Londra: Trade Policy Research Centre, 1979); Staffan Burenstam-Linder, “How to Avoid a New In-ternational Economic Disorder,” *The World Economy* 3, no. 3 (Kasım 1980): 275–285.

135. “CBE for FT’s Economics Commentator,” *Financial Times*, 13 Aralık 2000.

Ülkelerin, bir grup ülkenin yükümlülüklerin çoğuna, diğer grubun da hakların çoğuna sahip olduğu bir dünya yaratma arzusu"nu eleştirdi.¹³⁶ Wolf ve diğerlerine göre gelişmekte olan lkeler, GATT disiplininin dışına çıkmakla hukukun üstünlüğünü zayıflatıyordu. Wolf'un yazımına yardım ettiği 1984 tarihli bir TPRC raporunun ifade ettiği gibi, "gelişmekte olan ülkeler, uluslararası ticaret sisteminin liberal ilkelerine aralıksız bir şekilde saldırıyordu."¹³⁷ özel ve farklı muameleye karşı NIEO muhaliflerinin hedefi, dünya ekonomisinde herkes için tek kurul düşüncesini ne çıkarmaktı.

Cenevre'de en önemli üç GATT reformcusu da Hayekçi düşüncenin mridiydi. İlki, 1967'den 1985'e kadar araştırma bölümünün başında bulunan ve bazılarınca GATT'ın "yerleşik filozofu" olarak hatırlanan Jan Tumlir'di.¹³⁸ Tumlir 1926'da Çekoslovakya'da doğdu ve 1949'da göçmeden önce Prag'da hukuk okudu. Batı Almanya'da iki yıl geçirdikten sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve 1964'te Yale'den ekonomi dalında doktora derecesi aldı. Aynı yıl GATT'ta araştırma görevine başladı ve 1968'den elli dokuz yaşında kalp krizinden erken yaşta ölene kadar Uluslararası Araştır-

136. Martin Wolf, "Two-Edged Sword: Demands of Developing Countries and the Trading System," *Power, Passions, and Purpose: Prospects for North-South Negotiation*, ed. Jagdish Bhagwati ve John Gerard Ruggie (New York: Columbia University Press, 1984) içinde, 202.

137. Brian Scott, *Has the Cavalry Arrived? A Report on Trade Liberalisation and Economic Recovery* (Londra: Trade Policy Research Centre, 1984), 78.

138. Stuart Harbinson, "Lessons from the Launching of the Doha Round Negotiations," Cordell Hull Institute Trade Policy Roundtable, 18 Nisan 2002, 7. Ayrıca bkz. Brüksel'de Avrupa Uluslararası Siyasal Ekonomi Merkezinin Tumlir onuruna başlattığı seminer dizisi.

malar Yüksek Enstitüsünde öğretim üyeliği yaptı.¹³⁹ Yüksek Enstitünün kütüphanesi William Rappard Merkezindeydi ve Tumlrir'in yüzlerce kitaptan oluşan kütüphanesi de "Jan Tumlrir Mirası Koleksiyonu" adıyla şimdi DTÖ'nün barındığı binada bulunuyor.¹⁴⁰

1970'lerde GATT'ta, birlikte Hayekçi uluslararası düzen teorisini formüle edeceği iki hukukçu da Tumlrir'e katıldı. 1939 doğumlu Frieder Roessler, Freiburg Üniversitesi mezunuydu ve Hayek'ten ders almıştı. GATT'a 1973'te otuzlu yaşlarının başında geldi.¹⁴¹ 1945 doğumlu Ernst-Ulrich Petersmann da Freiburg'da Hayek'ten ders aldı. 1981'de GATT'a girmeden önce Heidelberg'de, Max Planck Uluslararası ve Karşılaştırmalı Kamu Hukuku Enstitüsünde asistan olarak ve Almanya Ekonomi Bakanlığının Dış Ticaret Dairesinin hukuk bürosunda üç yıl çalışmıştı. Doktora tezinde, Tumlrir'in ve Hayek'in kendi düşüncesi üzerindeki olağanüstü etkisini ayrı yere koydu.¹⁴² 1990'ların sonunda Petersmann, uluslararası ekonomi hukuku alanının uluslararası ölçekte en görünür uygulayıcı ve savunucularından biri oldu.

139. "Jan Tumlrir, GATT's Chief Economist, Retires," 28 Şubat 1985, GATT Digital Library, Stanford University, GATT / 1370.

140. Peter Sutherland, "A Future for the World Trade Organisation?," *Jan Tumlrir Policy Essays*, no. 1 (2010): 4.

141. Gabrielle Marceau, "From the GATT to the WTO: The Expanding Duties of the Legal Affairs Division in Non-panel Matters," Marceau, *A History of Law and Lawyers* içinde, 252.

142. E. U. Petersmann, *Constitutional Functions and Constitutional Problems of International Economic Law* (Fribourg: University Press Fribourg, 1991), xxxi.

Roessler ve Petersmann, Ake Linden ile birlikte, GATT'ın 1983'te yaratılan Hukuk İşleri Ofisinin ilk üyesiydi. Roessler 1989'da, GATT Hukuk İşleri Bölümünün ilk müdürü oldu ve "GATT'tan DTÖ'ye geçiş üzerine bir dizi tarihsel kararın taslaklarını hazırladı."¹⁴³ Bir bilim insanı Tumlr ile Petersmann'a (John H. Jackson'la birlikte), "GATT'ın büyük entelektüel mimarları" diyor.¹⁴⁴ GATT hukukçuları, neoliberalizmin Cenevre Okulunun değerli vârisleriydi. Hepsi Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsünde ya ders verdi ya da araştırma yaptı. Ekipte *Journal of World Trade Law*'un editörü ve Röpke 1966'da öldükten sonra Yüksek Enstitüde Röpke'nin yerini alan Gerard Curzon ve onun hayat arkadaşı, Cenevre Üniversitesi'nde ders veren ve daha sonra MPS'nin ilk (ve şimdiye kadar tek) kadın başkanı olan, Victoria Curzon-Price da vardı. GATT reformu kampanyasında Cenevre hizbi, 1977'de Tumlr'in "Uluslararası Ekonomik Düzen Kurlarılabilir mi?" başlıklı bir başmakalesiyle *The World Economy* dergisini çıkaran TPRC'yle birlikte çalıştı.¹⁴⁵ Tumlr ilk kez 1975'te, Hayek'le şahsen ilişki kurup makalenin bir taslağını gönderdi. *The World Economy*'nin niyetinin "ekonomistlerden çok politika yapıcılar ve siyasal kamuoyuna hitap etmek" olduğunu ve makalesinin "temel entelektü-

143. Marceau, "From the GATT to the WTO," 252.

144. Dongsheng Zang, "Divided by Common Language: 'Capture' Theories in GATT / WTO and the Communicative Impasse," *Hastings International and Comparative Law Review* 32, no. 2 (2009): 426.

145. Jan Tumlr, "Can the International Economic Order Be Saved?," *The World Economy* 1, no. 1 (Ekim 1977): 3-20.

el dürtü”sünün Hayek’in çalışmalarından geldiğini açıkladı.¹⁴⁶

Cenevre Okulu neoliberalleri, uluslararası ekonomik düzeni 1970’ler ve 1980’lerde dünya ekonomisi için kurallara dayalı bir sistem yaratarak kurtarmaya çalıştı. GATT’a egemen olan pragmatizm ve uzlaşma atmosferini etkisizleştirmeyi, Roma Antlaşmasında sömürge ve ardından sömürge sonrası devletlere imtiyazlar verildiğinden beri sürekli aşınmakta olan liberal düzenin bütünlüğünü yeniden sağlamayı umuyorlardı.¹⁴⁷ Liberal ilkelerden “Avrafrika” sapmaları, 1960’lar boyunca gelişmekte olan dünyanın ürünlerine ayrıcalık tanınmasıyla devam etmişti. Britanya’nın 1973’te AET’ye girmesinden sonra 1975 tarihli Lomé Sözleşmesi ilişkii, 46 Afrika, Karayip ve Pasifik devletini kapsayacak şekilde genişletti ve daha önceki Yaoundé sözleşmeleri ile onların İngiliz karşılığı olan Arusha Antlaşmasının yerini aldı.

Roessler 1973’te, Freiburg’da okumuş bir hukukçu olarak geldiğinde, ona GATT’taki insanlarla ilgili şöyle dedi: “Hukuka inanmazlar. Pragmatizme inanırlar”.¹⁴⁸ 1978’de hedefinin “Hayek’in daha geniş bir bağlamda öne sürdüğü argümanları dünya ekonomik ilişkilerine” uygulamak ola-

146. Tumlir’den Hayek’e, 17 Eylül 1975, F. A. Hayek Papers, Economists’ Papers Archive Duke University Library (bundan sonra Hayek Papers, Duke olarak anılacak), kutu 53, klasör 28.

147. TPRC’nin sipariş ettiği ve ilk başta Martin Wolf’un düşündüğü incelemede bu süreç ayrıntılı bir biçimde tasvir edilir. Hudec, *Developing Countries in the GATT Legal System*.

148. Frieder Roessler, “The Role of Law in International Trade Relations and the Establishment of the Legal Affairs Division of the GATT,” Marceau, *A History of Law and Lawyers içinde*, 161–162.

cağını açıkladı.¹⁴⁹ Sorun, dünya ekonomik düzeni “bölüşüm hakkaniyeti konuları”yla bozulmaktayken kurallar sisteminin fiyat sinyallerinin doğru çalışmasına olanak verecek şekilde nasıl ayarlanacağıydı.¹⁵⁰ Gördüğümüz gibi Hayek hem Roessler’in “*de facto* normlar” dediği “oluşmuş” kuralları hem de Roessler’in “*de jure* normlar” dediği bilinçli tasarım yasalarını önerdi. Roessler olgun normlara genel üstünlük verirken Hayek’in düzen tehdit altındayken ilkelerin amaca yönelik yeniden tesisi argümanını tekrarladı. “Karar almanın, uzun vadeli bakabilen adli ya da yarı-adli organlara devri”nin gerekli olduğunu savundu, GATT’ın “kuralları genel ilkeler ışığında” yönetebilen ya da yorumlayabilen böyle bir organ olduğunu öne sürdü.¹⁵¹ GATT’ın kendisi, benim bilinçli tasarımın ince çizgisi dediğim şeyi oluşturabilirdi.

Roessler; Küresel Güneyi, dünya ticaret sisteminin daha rasyonel bir örgütlenmesi önünde baş engel olarak görüyordu. GATT’a taraf olan ve dünya ticaretinin yalnızca minik bir kısmına sahip ülkelerin koalisyonu, oylarıyla tüzükte yapılacak değişiklikleri engelliyor ya da yavaşlatıyordu; gelişmekte olan ülkeler, onun ifadesiyle “yasallık anahtarı”nı elinde tutuyordu.¹⁵² Küresel Güney ülkeleri, kendi talepleri için hukuk dilini de aktif bir biçimde kullanıyordu. GATT’la elde ettikleri imtiyazlar, “kurallara

149. Frieder Roessler, “Law, De Facto Agreements and Declarations of Principle in International Economic Relations,” *German Yearbook of International Law* 21 (1978): 38.

150. A.g.e., 39.

151. A.g.e., 40.

152. A.g.e., 51.

dönüşmüş ilkeler”in bir örneğiydi. NIEO Bildirgesi daha da rahatsız ediciydi. BM bildirgeleri teknik olarak bağlayıcı olmamasına rağmen zaman içinde pekişme eğilimleri vardı. “İlkeler görüşülüp yazıya dökülünce tartışmalarda hazır bir referans işlevi görür.”¹⁵³ *De jure* normları Küresel Güneyin devralması, sanayileşmiş ülkelerin *de facto* normlara daha fazla yönelerek uluslararası örgüt forumundan tamamen uzak durması demekti. Sömürge sonrası ve gelişmekte olan dünyanın hukuksal aktivizminin neden olduğu bu tür çatışmalar yüzünden, Roessler’in John H. Jackson’dan bir alıntıyla ifade ettiği gibi, “hukuksal bir yapının bütün dokusu... uzun dönemde saçaklarda çiğnenip tüketilebilir.”¹⁵⁴

Petersmann’ın 1970’lerdeki çalışmalarını ise Küresel Güney ülkelerinin uluslararası hukuku görünür gaspına Roessler’inkinden çok daha büyük bir tepki tanımladı. Petersmann o on yıl içinde NIEO’nun hukuksal yanları üzerine bir düzineden fazla makale yazdı. “Dekolonizasyonun seyri içinde seksenden fazla yeni az gelişmiş devletin ortaya çıkması [ve] BM Genel Kurulunda yüzden fazla gelişmekte olan ülkenin egemenliği”nin yarattığı “yeni devlet çoğunluğu” hakkında yazılar yazdı.¹⁵⁵ Onun ifadesiyle “neoliberal uluslararası ekonomi hukuku”nun yerini yeniden bölüşüm ve dayanışma ilkeleri alıyordu; refah devleti ve “ekonomik ve sosyal insan hakları” küresel düzeye yükseltiliyordu. “Sendikalar gibi ör-

153. A.g.e., 59.

154. A.g.e., 56.

155. E. U. Petersmann, “Die Dritte Welt und das Wirtschaftsvölkerrecht,” *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 36, no. 16 (1976): 494.

gütlenen gelişmekte olan ülkeler,” diyordu, “geleneksel uluslararası ekonomi hukukunun tamamen devrimci bir biçimde gözden geçirilmesini” istiyordu.¹⁵⁶ NIEO, “merkezsiz piyasa ekonomisi mekanizmalarının yerine,” Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne üye ülkelerin “haklı olarak reddetti”ği “(azgelişmiş ülkelerden bürokratların çalıştığı) BM planlama bürokrasilerini geçirme” girişimiydi.¹⁵⁷ Kısacası UNCTAD “ulusal çaptaki refah devleti düşüncesini ‘uluslararasılaştırılmış’ bir refah dünyasına” dönüştürüyordu.¹⁵⁸

Petersmann’ın okumasına göre “az gelişmiş ve devletin ticaret yaptığı ülkeler, dünya ekonomisi için birbiciimli sistematik bir kavrayışa ve evrensel olarak kabul gören bir uluslararası ekonomi hukuku sistemine engel oluyorlar.”¹⁵⁹ NIEO’nun talepleri, “genel bir siyasal düzen kavramı olmadan Kuzey-Güney ilişkileri açısından bireysel ekonomik-siyasal taleplerin bolluk yeri”ydi.¹⁶⁰ Liberal ilkelere saldırıyı gerçekleştirmek için ise 1945’ten beri korkulanlarla aynıydı: BM’nin bir ülke-bir oy modeli. Petersmann, kalkınma hukukunu zora sokmakta olan “öteki BM kurumlarının seçimle ele geçirilme-

156. A.g.e., 496.

157. E. U. Petersmann, “The New International Economic Order: Principles of Politics and International Law,” *The International Law and Policy of Human Welfare*, ed. Ronald St. John Macdonald ve Douglas M. Johnston (Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1978) içinde, 466.

158. E. U. Petersmann, “Das neue Recht des Nord-Süd-Handels,” *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 32 (1972): 343.

159. Petersmann, “The New International Economic Order,” 449.

160. E. U. Petersmann, “Internationales Recht und Neue Internationale Wirtschaftsordnung,” *Archiv des Völkerrechts* 18, no. 1 (1978): 32.

si”ne işaret etti.¹⁶¹ Roessler gibi Petersmann da UNCTAD kararlarının bağlayıcı olmadığını biliyordu, ama zamanla kanun hükmünde olabileceklerine dikkat çekti: “Şimdi sayıları yüzü aşkın gelişmekte olan ülkenin çoğunluk kararları uluslararası hukukun gelişimini ciddi biçimde etkileyebilir.”¹⁶² 1945’te “küçük bir Batılı ülkeler kulübü” olan dünya sahnesinin “farklı uygarlıkları temsil eden çok daha fazla sayıda ülke”ye dönüşümü, bizzat uluslararası hukukun niteliği üzerinde baskı yarattı.¹⁶³ Özellikle “sömürge suçu tazminatı” talepleri, “sanayi ülkeleri için uluslararası bir vergi yükümlülüğü demek”ti.¹⁶⁴

Soru şuydu: “Evrensel uluslararası teamül hukuku... bireysel devletlerin iradesine rağmen değişen çoğunluklarla ne kadar yeniden yaratılabilir?”¹⁶⁵ Petersmann, Libya’nın Amerikan petrol imtiyazlarını ulusallaştırırken hukuksal bir argüman olarak Devletlerin Ekonomik Hakları ve Ödevleri Şartını kullandığına işaret etti.¹⁶⁶ 1950’lerdeki neoliberaler için olduğu gibi yabancı sahipli mülkiyetin ulusallaştırılması birincil kaygıydı. Petersmann’ın ifadesiyle “iç ekonomik dekolonizasyon” hareketleri olarak yabancı sahipli mülkiyete el koymak, siyasal ege-

161. Petersmann, “Die Dritte Welt und das Wirtschaftsvölkerrecht,” 498.

162. E. U. Petersmann, “Völkerrecht und Entwicklung,” *Verfassung und Recht in Übersee* 5, no. 2 (1972): 167.

163. Petersmann, “The New International Economic Order,” 450.

164. Petersmann, “Völkerrecht und Entwicklung,” 169.

165. Petersmann, “Internationales Recht und Neue Internationale Wirtschaftsordnung,” 376.

166. A.g.e., 36.

menliğı ekonomik egemenlikle karıştırmaktaydı.¹⁶⁷ Dekolonizasyonun kendisi, tipik bir örnekti; “kendi kaderini tayin hakkı”, “sömürgeci güçlerin direnişine rağmen” bir gerçeklik olmuştu.¹⁶⁸ İmparatorluktan kurtulma hakkı bir hak olabildiyse var olan normların tamamı neden bir tarafa atılmasın? “1945’ten bu yana bağımsızlaşan seksenden fazla gelişmekte olan ülke, kendi iradelerine rağmen, daha önce var olan genel uluslararası ekonomi hukukuna bağlı” mı?¹⁶⁹ 1970’lerde bu sorunun yanıtı apaçık hayır gibi görünüyordu. Dünya ve onunla birlikte uluslararası teamül hukuku yeniden yaratılıyordu.

GATT hukukçuları, bu gelişmelere karşı çalışmalar yapmayı zorunlu gördü. Petersmann, Hayek’ten bir alıntıyı bir makalesinin özdeyişi olarak kullandı: “Hukukçunun tüm sistemi tutarlı yapmaya çalışması... hukuksal düşünüşün özüdür.”¹⁷⁰ Petersmann kendi yöntemini, kendi ifadesiyle Eucken, Böhm, Röpke ve Hayek’in “neoliberal *Ordo* okulu”ndan kaynaklı “düzenlerle düşünme” yöntemi olarak tarif etti.¹⁷¹ Siberetik üzerine çalışmalara atıfta bulunarak “sistem çözümlemesi”nin şu konuyu aydınlatığına

167. Petersmann, “Die Nationalisierung der chilenischen Kupferindustrie,” 278.

168. Petersmann, “Internationales Recht und Neue Internationale Wirtschaftsordnung,” 376.

169. A.g.e.

170. E. U. Petersmann, “The Changing Structure of International Economic Law by Themaat, P. VerLoren van,” *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America* 17, no. 4 (1984): 503.

171. Petersmann, “Internationales Recht und Neue Internationale Wirtschaftsordnung,” 21.

dikkat çekti: “Kural mekanizmaları”nın istisnaları “çoğu kez ancak sistemin topyekûn yapısı içinde anlaşılabilir” ve “sistemin diğer bölümleri üzerinde istenmeyen yan etkileri olabilir.”¹⁷² Başka bir deyişle görünürde sonuçsuz sapmalar, dünya ekonomisi üzerinde etkileri olan “sistemdeki tepki kapasiteleri”ni tehlikeye atmaktaydı.

Sibernetikten etkilenen Petersmann’ın anlayışına göre karmaşık sistem, kusurların ortaya çıkabildiği kenarlarda güvenceye alınmalıydı. GATT kurallarının gelişmekte olan ülkelerce ihlal edilmesi tam da bu tür sapmaları oluşturmaktaydı. “Dünya ekonomisi hukuku”nda “çoğulculuk,” Kuzey için bir kurallar kümesi ve Güney için başka bir kuralları kümesi, tehlikesinden söz etti.¹⁷³ 1977’de Tumlr’in eş-yazarlığını yaptığı bir eserde GATT Araştırma Bölümü benzer bir tele dokunup “herhangi bir başarılı kural ihlalinin hem içeride hem de dışarıda bir emsal oluşturduğu anlaşılınca... bu tür emsallerin birikmesi, karmaşık bir şekilde uzmanlaşmış ama eşgüdümlü faaliyet düzenini zayıflatabilir” yorumunu yaptı.¹⁷⁴ Bu düşünürlere göre 1970’lerde dünya ticaret sisteminin bütünlüğüne en büyük tehdit, büyük çoğunluğu bir imparatorluk tarihinden ulus olarak yeni çıkmış en güçsüz ekonomik oyuncuların aktivizmiydi. Daha önceki bir çağın liberal ilkelerine bağlı kalmak yerine

172. A.g.e., 20. Başka yerlerde “kapalı devre geribildirim döngüleri,” “dairesel nedensellik,” “taşma” ve “geri saçma mekanizmaları” gibi başka sibernetik terimler kullandı. Petersmann, “Die Dritte Welt und das Wirtschaftsvölkerrecht,” 513.

173. Petersmann, “Völkerrecht und Entwicklung,” 161.

174. Richard Blackhurst, Nicolas Marian ve Jan Tumlr, *Trade Liberalization, Protectionism, and Interdependence* (Cenevre: GATT, 1977), 5.

yeni oyun kuralları önermekle Küresel Güney aktörleri, bütün sistemi felce uğratmakla tehdit etmekteydi.

Hayekçi GATT uzmanları üçlüsünde en önemli figür, daha yaşlı olan Tumlr'di. Hayek'in öğrencilerinin küresel bir sistem hatası olarak NIEO takıntısını paylaşıp bu kurumu dünya ekonomik düzeninde "bozucu bir gelişme" olarak tarif etti.¹⁷⁵ 1970'lerin değişen koşullarının gelişmekte olan ülkeleri neden uluslararası örgütlerde artan çoğunluklarının ötesinde önemli kıldığını erkenden anladı. 1974'te TPRC'de yaptığı ve bir gazete başyazısı olarak yayımlanan konuşmasında, petrol krizi kararının –petrol gelirlerini dört kat artırmasına rağmen– nasıl bir kararsızlık yarattığını açıkladı: Fazla likidite nereye akacaktı? Vardığı sonuca göre, enflasyonist olmayan tek çıktı petrodollarların sermayeye aç Küresel Güneye sanayileşme projelerine kamçı olarak yatırılması olacaktı. Michael Heath'in başyazıya eşlik eden bir karikatürü, Küresel Güneyi temsil eden sarığı yan yatmış ve gaga-burunlu bir dilenciye, üzerinde sanayi işareti olan madeni bir para fırlatan bir Arap erkeği resmediyordu. Sanayileşmiş ülkeler, diyordu Tumlr, "bu yeni kütleli yatırıma donanım, makine, mühendislik, yönetim bilgisi" sağlayarak kâr edecek ve böylece "birbirlerinin boğazını kesmeden petrodolar kazanma fırsatı" bulacaktı.¹⁷⁶

Şematik (ve ırkçı) karikatürde, Ortadoğu'dan Küresel Güneye giden yoldaki hassas ara istasyonlar, yatırımı

175. Tumlr, "National Sovereignty, Power and Interest," 21.

176. Jan Tumlr, "How the West Can Pay the New Arab Oil Bill," *Sunday Times* (Londra), 3 Şubat 1974.

Güneye yönlendirmede mali hizmet sektörünün başrol oynadığı Wall Street ve Londra resmedilmiyordu. Tumlr'in okumasına göre, Küresel Güney çok büyük bir yeni yatırım sermayesi havuzu aldıysa yatırımcılar için öngörülebilirliği güvenceye alan kurallara bağlı kalma sorumluluğunun daha çok onlarda olacağı açıktı. Tumlr'in başyazısı, 1974 Şubatının başında çıktı. Üç aydan kısa bir süre sonra NIEO bildirgesi, BM Genel Kurulundan geçti ve G-77'nin eski normlarla işbirliği yapma niyetinde olmadığını ve kendi kurallarını yazmaya çalıştığını gösterdi.

Hayek'in sekseninci doğum günü vesilesiyle konuşan Tumlr, Küresel Güneyin yıkıcı kibrine saldırdı. NIEO, diyordu, "modern toplumların bilinçli kendi kendini düzeltme ve kendi kendini düzenleme gücüne güven"i ifade etti. Bu, olumlu değil olumsuzdu: "Ülkeler yalnızca küresel bir düzen içinde kendi geleceklerini belirleme iddiasında bulunmakla kalmıyor; madem düzen aşılabacak, olduğu haliyle dünya da evrenin düzeni içinde kendi geleceğini belirlemek için harekete geçiriliyor."¹⁷⁷ Tumlr, yoksul ülkelerin G-77 koalisyonunun 1930'larda Walter Lippmann'ın gördüğü ve o zamandan beri Hayek'in sürekli teşhis ettiği hatanın aynısını yapmakta olduğuna inanıyordu. "Her şeye gücü yetme ve her şeyi bilme" –dünyanın değiştirilebileceğine dair yanlış inanç– yemine av oluyorlardı. Tumlr'i en çok sinirlendiren ise bizzat "düzen" teriminin sahiplenilmesi idi. Dikkat çektiği gibi bu sözcüğün iki anlamı vardır: "Gözlemlenmiş

177. Tumlr, "National Sovereignty, Power and Interest," 2.

sonuçların düzeni vardır (sokaklar güvenli, fiyatlar istikrarlıdır),” ama “daha analitik bir anlamda bu kavram, gözlemlenmiş düzenlilik ve intizam üreten kurallar ve kurumlar kümesini belirtmek için kullanılır.”¹⁷⁸ Düzenin hedefi, insanlara istediklerini vermek değil istediklerini almalarını –ve böylece bir bütün olarak sistemi yıkmalarını– önlemektir. Bariz ifadesi ise Cenevre Okulu neoliberalizmi için bir slogan işlevi görebilirdi: “Uluslararası kurallar dünya piyasasını hükümetlere karşı korur.”¹⁷⁹ Dünya ekonomisi, hükümetlere karşı savunulmalıdır; hükümetler de çıkarıcı ve sorumsuz nüfuslardan korunmalıdır.

Tumlir’e göre devletler, bu kurallara uymakla içeriden gelen gaspçı güçlere karşı kendi egemenliklerini de kurtaracaktı. 1981’de “uluslararası ekonomik düzen, iç aşınmaya karşı ulusal egemenliği koruyan ek bir siper” işlevi görebilir dedi.¹⁸⁰ Aynı yıl Mestmäcker’den şu alıntıyı yaptı: “Sorun, bir ekonominin devletin hizmetçisi ya da efendisi olamayacak şekilde nasıl yapılandırılacağı ya da düzenleneceğidir.”¹⁸¹ Devletler bağlayıcı kuralları kabul etmekle, dünya ekonomisini savunurken kendilerini kurtaracaktı. Böyle bir egemenliğin sınırsız özerklik değil dünya piyasa-

178. A.g.e.

179. Jan Tumlir, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” *Ordo* 34 (1983): 72.

180. Jan Tumlir, “Notes on the Theory and Present State of International Economic Order,” Latin Amerika’da Serbest Ticaret Hareketi Üzerine Uluslararası Konferans’ta sunulan tebliğ, 21–24 Haziran [1981], Haus Rissen, Hamburg, Hayek Papers, Duke, kutu 53, klasör 28.

181. A.g.e.

sının güçlerine bağımlılık anlamına geleceği gerçeği ise işin doğası gereği sayılmaktaydı. Tumlir, NIEO'nun merkezi kategorisini yeniden çerçeveledirirken düzenin istikrar ya da hakkaniyet olmadığını savundu: Aksine, “düzen uyumdur.”¹⁸² Hayek'in değişen rüzgâra uyum sağlayan yaprak metaforu gibi gelişmek –ve hayatta kalmak– aralıksız değişime açık olmaktı. GATT araştırma ekibinin başkanı olarak eş-yazarlığını yaptığı bir çalışma bunu şu şekilde ifade etti: “Değişime uyum, ekonomik büyümenin zorunlu bir koşuludur; aslında büyüme süreci, bir uyumlar dizisinden pek farklı değildir.”¹⁸³ Kısaca, NIEO'nun “düzeni”, “uyum göstermeyi reddetmek”ten başka bir şey değildi.¹⁸⁴ Birlikte ele alındığında GATT reformcuları G-77'nin yeniden bölüşüm ile özel ve farklı muamele taleplerini birbiçimli kurallar sisteminde, dünya ekonomisi mekanizmalarının feci şekilde çökmesine yol açabilecek sapmalar üreten talepler olarak görüyorlardı. Düzen, bir sistem içinde sürekli uyarlanma demekti; yasa koyucuların ve kurumların görevi, sistemin kurallarını bağlayıcı yasalara dönüştürmektir. Yalnızca ekonomik anayasanın muhafızına değil, homeostatik sistemin muhafızına da ihtiyaç vardı.

182. Tumlir, “National Sovereignty, Power and Interest,” 24.

183. Richard Blackhurst, Nicolas Marian ve Jan Tumlir, *Adjustment, Trade and Growth in Developed and Developing Countries* (Cenevre: GATT, 1978), 1.

184. Blackhurst, Marian ve Tumlir, *Trade Liberalization, Protectionism, and Interdependence*, 49.

1980'lerin başında Tumlr, yirminci yüzyılda dünya ekonomik düzeni sorununa kafa yordu. Kendisinden önceki Röpke'yi ve Hayek'i tekrarlayarak 1914'ten önce "düzen, tam anlaşılmaksızın işliyordu" diye yazdı. Bu gayriresmi kendiliğindenlik olası en iyi düzen olmasına rağmen kolayca yeniden üretilemezdi. "1914'ten önce uluslararası ekonomik düzeni yöneten aynı insanlar," 1918'den sonra düzeni yeniden kuramayınca bunun kolay olmadığı anlaşıldı.¹⁸⁵ Tumlr, Robbins ve Hayek'in 1930'larda bir ilk çözüm olarak federal planlar önerdiklerini gözlemledi. Robbins ve Hayek, iki savaş arası dönemde, ordoliberal Böhm ve Eucken de aralarında olmak üzere, diğer liberallerle birlikte şunu algıladılar: "Milliyetçiliğin, demokratik devletlerin ekonomi politikasını bozup sıfır toplamı bir oyuna dönüştürme gibi bir asli eğilimi" vardı.¹⁸⁶ Tumlr de onların, demokrasi koşullarında kitlelerin devleti ele geçirdiğine dair içgörülerini benimsedi. Bu noktadan sonra devlet, "bir yönetim olmaktan çıkıp örgütlü çıkar gruplarının gladyatör dövüşü için bir arena haline gelir."¹⁸⁷ Çağdaş kamu tercihi teorisyenlerinin kullandığı bir ifadeyi kullanan Tumlr, "piyasa başarısızlıkları arada bir görülür ama *yönetim başarısızlığı* yaygın ve kitleseldir" diyordu.¹⁸⁸

185. Tumlr, "International Economic Order and Democratic Constitutionalism," 72.

186. A.g.e., 80.

187. Tumlr, "Need for an Open Multilateral Trading System," 403.

188. A.g.e.; italikler orijinal. Kamu tercihi ve anayasal ekonomi (1982'de Richard

Tumlrir'in vardığı (Petersmann ve Roessler'in de paylaştığı) sonuç, Stigler'in Hong Kong'daki sonucunu tekrarlamaktaydı. Sosyalistlerin neden kazanmakta olduğunu soran Tumlrir, belki de demokrasinin kendi mantığı gereği sosyalizme yol açma olasılığını kabullendi. "Ekonomik düzenin çalışması genel kurallarının iç tutarlılığına bağlı olduğu halde, demokratik siyasal süreç büyük ölçüde tikel gruplara muafiyetler elde etmekle ilgilidir."¹⁸⁹ Bu yüzden sosyalizmi ya da devletin bireysel çıkar gruplarının "avı" olmasını savuşturmak, sermayenin güvenliğini ve devinimini savunmak kurumsal bir sabiti gerektirmekteydi. Tumlrir, bu

MacKenzie'nin uydurduğu bir terim) alanı, bu bölümdeki tartışmaların çoğunda gizli ortaktır, ama yerden ötürü dahil edilmemiştir. Eski MPS başkanı James M. Buchanan'ın mali anayasa ve federalizm düşüncesine ilişkin bir araştırma, burada sunulan argümanın önemli bir tamamlayıcısı işlevi görürdü. Bir genel değerlendirmeye için bkz. James M. Buchanan, "The Domain of Constitutional Economics," *Constitutional Political Economy* 1, no. 1 (1990): 1–18. Mali anayasacılık konusunda bkz. James M. Buchanan, *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan* (1975) (Indianapolis: Liberty Fund, 2000), 23–24; Geoffrey Brennan ve James M. Buchanan, *The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution* (1980) (Indianapolis: Liberty Fund, 2000). Buchanan'ın federalizm teorisi konusunda bkz. James M. Buchanan, "Federalism as an Ideal Political Order and an Objective for Constitutional Reform," *Publius* 25, no. 2 (1995): 19–27; Lars P. Feld, "James Buchanan's Theory of Federalism: From Fiscal Equity to the Ideal Political Order," *Constitutional Political Economy* 25 (2014): 231–252; Adam Harmes, "The Political Economy of Open Federalism," *Canadian Journal of Political Science* 40, no. 2 (2007): 418–428; Richard E. Wagner, *James M. Buchanan and Liberal Political Economy: A Rational Reconstruction* (Lanham, MD: Lexington, 2017), 85–108. Kamusal tercih, hukuk ve iktisadın kurumsal tarihi konusunda bkz. Steven M. Teles, *The Rise of the Conservative Legal Movement: The Battle for Control of the Law* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008).

189. Jan Tumlrir, "Strong and Weak Elements in the Concept of European Integration," *Reflections on a Troubled World Economy: Essays in Honour of Herbert Giersch*, ed. Fritz Machlup, Gerhard Fels ve Hubertus Müller-Groeling (Londra: Trade Policy Research Centre, 1983) içinde, 31.

yönetim başarısızlığına –devletin dünya ekonomisini korumayı başaramamasını kastediyor– Robbins’ın ve Hayek’in getirdiği çözümün “kural koyma, bu kurallara göre karar verme ve kararları uygulama yetkisine sahip... uluslararası bir otorite” olduğunu hatırlattı.¹⁹⁰ Ancak onların hatası, federasyonda resmi olarak egemen kalan ülkelerin içinde bu kuralları uygulayacak yeterli aracın olmamasıydı.

1930’ların neoliberal federalistleri, küresel kurallara bağlı kalmanın kendi çıkarlarına olduğunu görebilen aydınlanmış ülkelerin iyi niyeti konusunda iyimser olmuştu. Tumlrir, 1945 sonrası çözümü bu düzenlemeye benzer bir çözüm olarak gördü. Ülkeler kurallara razı oldu, Bretton Woods sisteminin kılavuzlarına uydu ve GATT kurallarına büyük ölçüde bağlı kaldı. Tumlrir bazı bakımlardan bunu, Hayek’in ve Robbins’ın aydınlanmış federalizm umudunun bir doğrulanması olarak gördü. “Dünya ekonomisinin” bu geçici “yeniden bütünleşmesi, ulusal ekonom politikalarının yürütülmesini yöneten yeni disiplinin bir sonucuydu. Bu disiplin, hükümetlerce üzerinde anlaşılmış uluslararası kurallar biçimde kabul edildi.”¹⁹¹ Bu modelin artık uygulanabilir olmaktan çıktığı hassas dönüm noktası ise denizasıırı Avrupa imparatorluğunun sona ermesiydi. “Dekolonizasyon bağımsız ülkelerin sayısını büyük ölçüde artırınca,” diyordu Tumlrir, sorunlar ortaya çıktı. Savaş sonrası uluslararası düzenin “disiplininden her türden bağıışıklık talep

190. Tumlrir, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” 73.

191. Jan Tumlrir, “International Economic Order—Can the Trend Be Reversed?,” *The World Economy* 5, no. 1 (Mart 1982): 34.

etmeye başladılar.”¹⁹² Sanayileşmiş ülkeler, bu muafiyetleri sağlayınca, örtük bir biçimde “disiplinin... yalnızca zenginlerin güçlerinin yettiği bir lüks olduğu; aslında ekonomik büyümenin önünde bir engel olduğu” görüşünü kabullendiler.¹⁹³ Eski sömürge ülkelere imtiyazlı muamele, GATT’ın Bölüm IV’ü ve karşılıklı olmama; bunlar, modernleşmenin en kolay yolunun bebek sanayinin korunmasından, hayırsever transferlerden ve kurulları çiğneme hakkından geçtiği konusunda Kuzeyin verdiği ödünün bir parçasıydı.

1977’de Amerikan Girişim Enstitüsünde Haberler’in NIEO üzerine konferansında Tumlrir, 1930’larla “korkutucu” paralellikler uyarısında bulundu.¹⁹⁴ Hem iki savaş arası dönemde hem de 1970’lerde yanlış adım, Tumlrir’in Karl Popper’den alıntı yapıp “egemenlik safsatası,’ sınırsız yetki, fiilen mutlak güç olarak egemenlik kavramı” dediği şeydi.¹⁹⁵ Neoliberal müdahalenin, bütünsel –dünya düzenleriyle– düşünme ve karmaşık karşılıklı bağımlılık koşullarının farkında olma çağrısı olduğunu bir kez daha görüyoruz. Tumlrir, kişisel özgürlük retoriği kullanmak şöyle dursun, kendi uyarılarını, Hayek’ten esinlenen Cenevre Okulunun bütünlüğün işleyişinde asli olarak var olan özgürlüğün sınırları ya da belirli “meşru ulusal hedeflerin... uluslararası

192. Tumlrir, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” 75.

193. A.g.e.

194. Jan Tumlrir, “The New Protectionism, Cartels, and the International Order,” Amacher, Haberler ve Willett, *Challenges to a Liberal International Economic Order* içinde, 246.

195. A.g.e., 256.

düzenin disiplinine feda edilmesini” gerektiren “karşılıklı bağımlılığın maliyetleri” retoriğiyle ifade etti.¹⁹⁶

Sistem teorisi düşüncelerinden yararlanan GATT reformcuları, kurallardan uzaklaşmanın bulaşıcı olduğunu ve taklitle kalıcılaştığını hissetti. Tumlrir’in ifadesiyle “uluslararası düzeni oluşturan kurallar, bir kez büyümenin önünde engel olarak görüldü mü, düzeni savunmak zorlaşır. Öncü ülkenin kendisi, başkalarını kabul etmeye teşvik ettiği kurallardan istisna talebinde bulunmaya başladığında da düzen son bulur.”¹⁹⁷ Küresel ticaretin sürekli artan hacmine rağmen –ki türsel olarak bütünleşmenin bir işareti olarak görülebilir– hukuksal normdan sapmalar dünya düzenini “ileri bir dağılma durumu”nda bırakmıştı.¹⁹⁸

Tumlrir, çözümüne ölçek değiştirerek ulaştı. Böhm’ün 1930’lardaki “kararcı” bir “ekonomik anayasa tercihi” çağrısını benimsedi, ama Alman hukukçunun yapmadığını yapıp bu yöntemi uluslararası ölçeğe aktarma adımını attı.¹⁹⁹ Hayranlığını belli eden bir denemede Tumlrir, Alman hukukçunun “uluslararası matris”e referans kıtlığına dikkat çekti ve “bir dış ekonomi politikası teorisi ve bunun hukuksal kontrolü olmadan ekonomik bir anayasa tam olmaz” diye ısrar etti.²⁰⁰ Böhm’ün düşüncesini iki yönde siyasal

196. A.g.e., 257.

197. Jan Tumlrir, “The Contribution of Economics to International Disorder,” *The World Economy* 3, no. 4 (Ocak 1981): 399.

198. Tumlrir, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” 74.

199. Böhm’ün düşüncesinin bu damarı için aslında 1930’lara vurgu yapmak gerekirken Tumlrir yanıltıcı bir biçimde İkinci Dünya Savaşı sonrası bağlamı vurgular.

200. Jan Tumlrir, “Franz Böhm and the Development of Economic-Constitutional

uygulamaya taşımayı önerdi. İlk “dış işlemler konusunda bir özel haklar teorisi (ve bağlayıcı ifadesi)” geliştirmekti. Bu, ulusal yargı yetkisinden bağımsız savunulabilir bir küresel alan olarak özel uluslararası hukukun yaratılmasıyla ilgili bu anlatının daha önceki değerlendirmelerinde yankı buluyor. Uluslararası yatırım hukuku ve yeni bir *lex mercatoria* (ticaret hukuku) düşüncesi, bu alana yerleştirilebilir. İkinci yön ise “uluslararası anlaşmaları ve ekonomik diplomasinin koyduğu politika kurallarını iç hukukta yeterince sağlama bağlayan bir teori” geliştirmek.²⁰¹ Burada Tumlrir, Cenevre Okulu neoliberalizminin kurumsal tasarımına kalıcı katkısı olacak fikrini ifade etti: Ulusal mahkeme ve anayasaları, sermaye haklarını iç hukuk sistemlerine sokmanın araçları olarak kullanmak.²⁰²

Bütün neoliberaler gibi Tumlrir de piyasanın sağlıklı disiplinini uygulamak için ekonomi dışı bir çerçeveye ihtiyaç olduğunu kabul ediyordu. “Bu haliyle uluslararası ticaret ve ödemeler sistemi egemen hükümetler üzerinde, eylemlerinde sistemin kurallarına uymak anlamında disiplin uygulayamaz.”²⁰³ Burada Röpke’nin, ülkelerin uluslararası düzeyde saptanan ve Lahey’de, BM’de ya da başka yerde dava konusu yapılan kodlara uyacaklarını ima eden

Analysis,” *German Neo-Liberals and the Social Market Economy*, ed. Alan T. Peacock, Hans Willgerodt ve Daniel Johnson (New York: St. Martin’s Press, 1989) içinde, 140.

201. A.g.e.

202. Heinz Hauser vd., “Der Beitrag von Jan Tumlrir zur Entwicklung einer ökonomischen Verfassungstheorie internationaler Handelsregeln,” *Ordo* 39 (1988): 219.

203. Tumlrir, “Need for an Open Multilateral Trading System,” 396.

“adliyecilik”le alay etmesini hatırlayın. Tumlrir’in çözümü farklı ve daha radikaldi –hukuk, ülkeler arasında değil, ülkelerin içinde, sınırda değil, anıldığı şekliyle “sınırın ötesi”nde yürütülürdü. Sistem, nihayetinde uluslararası bir çabaya değil, “sisteme uymak ve sürdürmek için aktif bir *ulusal* çaba”ya dayanmaktaydı.²⁰⁴ “Şimdiki kriz ekonomik değil... siyasal” olduğu için yargı sistemi demokratik olarak seçilmiş yapıların müdahalesinden sakınmanın bir aracıydı. “Mahkemeler, yasama kararlarında uluslararası düzeyde kabul edilmiş kuralları uygulatabilen araçlardır” diyordu.²⁰⁵ Dünya ekonomi hukukunu uluslararası mahkemeler değil, ulusal mahkemeler uygulayacaktı. Mahkemeler, kendilerinin gerçekleşmesine izin verdikleri “anayasa ihlali”ne karşı gerekli çözümü ve takozu sunmaktaydı.²⁰⁶

Tumlrir, restore edilmiş bir düzeni teorileştirmenin bir yolunu ararken yüzeysel bakıldığında tuhaf görünen bir yere baktı: Hayek’in katmanlı davranış kuralları düşüncesi. Hayek; kuralları imal edilmiş sıralı bir sistemi, geleneğin oluşmuş kurallarının ve fizyolojik içgüdü dürtülerinin üzerine yaslanan bilinçli tasarım ince çizgisi olarak tarif etmişti. Tumlrir “ulusal, bölgesel ve uluslararası sistemler arasında” bir dizi ölçekte kurallar tasarlama ihtiyacını, “Hayek’in düzenin katmanlaşmasıyla ilgili içgö-

204. A.g.e.

205. A.g.e., 407.

206. Jan Tumlrir, “Clash of Security and Progress: The Constitutional Resolution,” *Ordo* 36 (1985): 10.

rüsünün bilinçli bir uygulaması” olarak tarif etti.²⁰⁷ Atıfta bulunduğu deneme, Hayek’in sibernetik sorunlarıyla daha doğrudan ilgilenen ve daha anlaşılabilir bir denemesiydi. İzomorfizmiyle tipikti; “grupları oluşturan bireysel üyelerin hayvan ya da insan olup olmaması... önemli değildir” ifadesiyle başlıyor; “hatta canlı organizma ya da bir tür tekrarlanan mekanik yapılar olup olmamaları bile” diyen bir dipnot ekliyordu.²⁰⁸

Kendi ifadesine göre Tumlrir, yukarıda irdelenen metinden, Hayek’in Hong Kong’da bir konuşma olarak sunduğu ve *Hukuk, Yasama ve Özgürlük* üçlemesinin sonuna eklenen makaleden de etkilendi. Haziran 1979’da Tumlrir, uluslararası düzen üzerine en önemli sentetik metinlerini yazmadan önce “birçok konuda görüşleri”ni değiştiren Hayek’e “üçüncü kitabınızın muhteşem son kısmı” ifadesiyle mektup yazdı. “Bu yüzyılda ya da önümüzdeki elli yılda, birinin adalet ve liberal düzen teorisine daha derin bir temel sağlayabileceğini hayal etmek zordur” diyordu.²⁰⁹ Tumlrir, “bir ekonomi, bir anayasa altında ulusal siyaset ve uluslararası ekonomik düzen, kendi kendini dengeleyen homeostatik sistemler sayılabilir” iddiasında bulununca da Hayek’teki sibernetik alt tonları kabul ettiğinin işaretini verdi.²¹⁰

207. Tumlrir, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” 80.

208. Hayek, “Notes on the Evolution of Systems,” 66.

209. Tumlrir’den Hayek’e, 6 Haziran 1979, Hayek Papers, Duke, kutu 53, klasör 28.

210. Tumlrir, “Need for an Open Multilateral Trading System,” 407. Hayek’in “kendi kendini yönlendiren sistem” üzerine 1952 tarihli kitabı *The Sensory Order*’a da atıfta bulundu. Bkz. Tumlrir, “National Sovereignty, Power and Interest,” 4.

Tumlir'e göre Hayek'in ulusların üstünde federal biçimler ve dikeylik sorunlarına ilgisi, ulus içinde yataylığa dair or-doliberal odaklanmayı tamamlamaktaydı.²¹¹

Tumlir, Hayek'in teorilerini başka bir amaca uygun hale getirmede yalnız değildi. Petersmann da Hayek'in davranış kurallarının katmanlaşması üzerine çalışmalarına atıfla, "ekonomik alanda (devlet görevlileri de dahil) bireylerin gelecekteki davranışı konusunda ekonomik araçların makul ölçüde doğru beklentiler oluşturmalarını olanaklı kılacak şekilde bireysel davranışı etkilemek ve 'kendiliğinden düzen'i ya da bilinçli olarak yaratılmış 'güdümlü düzenler'i desteklemek için ilkeler ve kurallar tasarlanır" iddiasında bulunur.²¹² Kendisinin küresel ekonomi tanımı da sibernetik metaforlara sadıktı. "Milyonlarca insan arasında kapsamlı bir uluslararası işbölümü, büyük ölçüde, kendiliğinden piyasa fiyatlarının (sibernetik bir geribildirim mekanizması gibi) ilettiği enformasyona, ulusal ve uluslararası özel ve kamusal hukukun genel çerçevesine göre hareket eden milyonlarca insanın özgür çabalarına yaslanmakla olanaklıdır."²¹³ Hayek'in dikey bir yasal tabakalar hiyerarşisi düşüncesinin hem ekonomik düzenin özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki fiili tarihsel biçimlerini hem de özlem duyulan normatif bir düzeni yansıttığını öne sürdü.²¹⁴ 1980'lerin sonunda, Hayek'in düşüncesinde

211. Tumlir, "Strong and Weak Elements," 55.

212. Petersmann, *Constitutional Functions and Constitutional Problems*, 16.

213. A.g.e., 19.

214. A.g.e., 403.

sibernetiğin rolü bilim insanlarının henüz kabul edilmeden önce, Hayek'in ve GATT hukuk uzmanlarının hiyerarşik iletişim ve davranış sistemleri konusunda ortak bir bakış açısıyla yazı yazmış olması çarpıcıdır. Cenevre'de, neoliberal uzmanların çalışmalarında Hayek'in bilişim için kullandığı çok-katlı metaforun ölçeği, dünya ekonomik düzenini yeniden düşünmek için büyütüldü.

Peki, bu oldukça soyut Hayekçi kavramlar nasıl işlevselleştirilebilirdi? Ulusal ve uluslararası sistemler arasında geribildirim mekanizması nasıl sağlanabilirdi? GATT reformcularının benimsediği şablon, Avrupa modeli çok-düzeyleli yönetim ve Mestmäcker'in açıkladığı şekliyle Bölüm 6'da tarif edilen "ekonomik anayasa"ydı.²¹⁵ Tumlir, "kendi kurallarının yetkin bir yorumu"nu vermede GATT'ın "zayıflık"ını, "birbiçimli bir Avrupa hukuku" yaratmada AET'nin "radikal" çözümüyle karşılaştırdı. "Ortak Avrupa hukuku-

215. Tumlir, Peru'da Hernando de Soto'nun örgütlediği, Tumlir'in Hayek'i konuşma yapmaya davet ettiği bir konferansta Mestmäcker'in ekonomik anayasa düşüncesi üzerine sunum yapma umudunu dile getirdi. Tumlir'den Hayek'e, 10 Nisan 1979, Hayek Papers, Duke, kutu 53, klasör 28. De Soto, 1967'de Cenevre'de Yüksek Enstitüden uluslararası hukuk ve ekonomi alanında doktora derecesi aldı ve ondan sonra da GATT'da çalıştı. Kasım 1979 konferansı, Özgürlük ve Demokrasi Enstitüsünün açılışını yaptı; enstitü 2000'lerde, Dünya Bankası'nın milyonlarca dolarlık Peru'da mülkiyet haklarını resmileştirme programını yönetti. Mario Vargas Llosa, "In Defense of the Black Market," *New York Times*, 22 Şubat 1987; Peter H. Schuck ve Robert E. Litan, "Regulatory Reform in the Third World: The Case of Peru," *Yale Journal on Regulation* 4, no. 1 (1986): 58; Timothy Mitchell, "How Neoliberalism Makes Its World: The Urban Property Rights Project in Peru," Mirowski ve Plehwe, *The Road from Mont Pelerin* içinde, 389–390. De Soto'nun en etkili eserleri için bkz. Hernando De Soto, *The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World* (New York: Harper and Row, 1990); de Soto, *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* (New York: Basic Books, 2000).

nun üye devletlerin ulusal hukukundan üstün” olması çok önemliydi.²¹⁶ Kavramsal olarak, diyordu Tumlr, “bu, uluslarüstü düzeni hayata geçirmenin olası en güçlü biçimidir. Kuralları üye devletlerin iç hukukuyla tamamen bütünleşen, tek bir otorite tarafından yorumlanan ve her bir üye devletin antlaşma yükümlülüklerine uymasını kişisel olarak isteme olanağı yaratan sahici bir hukuktur.”²¹⁷ Avrupa hukukunun kendine özgü yanı ulus-devletlerde “doğrudan geçerli” olmasıydı. Yani bireysel yurttaşlar –ve “tüzel kişiler” (şirketleri de içeren bir kategori)– kendi yerel mahkemelerinde Avrupa hukukuna başvurabilirdi; “ortak Avrupa hukukunun üye devletlerin ulusal hukukundan üstün” olması ve ulusal mahkemelerin Avrupa Topluluğu hukukunu uygulaması onu devletlerarası düzen sorununa “en radikal” yaklaşım yapmaktaydı.²¹⁸ Tumlr’e göre ideal biçimiyle Avrupa Topluluğu’nun fiyat sinyallerinin bireysel, ulusal ve uluslarüstü düzeylerde iletimini pürüzsüz gerçekleştirme kapasitesi onu, “Hayekçi anlamda ara bir düzenin neredeyse kusursuz bir örneği” yapmaktaydı.²¹⁹

Tumlr, Petersmann ve DTÖ’nün taslağını hazırlayan etkili ekipte yer alan diğerlerine göre hedef; “Avrupai” neo-liberal anayasacılık “düşünce”sinin ölçeğini kıtadan dünya ekonomisine büyötmek, DTÖ’yü Anlaşmazlıkları Çözüm Organı ile Temyiz Organının Avrupa Adalet Divanına eş-

216. Tumlr, “International Economic Order and Democratic Constitutionalism,” 81.

217. A.g.e.

218. A.g.e.

219. Tumlr, “Strong and Weak Elements,” 33.

değer bir işlev göreceği bir “ticaret anayasası”na dönüştürmekti.²²⁰ Bunların düşünceleri, Cenevre Okulu neoliberalizminin gelişimiyle tutarlı bir biçimde, Böhm’ün ve Hayek’in düşüncesiyle birleşip neoliberal kararcılığı ve güçlü bir yasal yürütücü görüşünü, Hayekçi sibernetik, katmanlı, çok-düzeyleli düzen inşasına taşıdı. Onların NIEO’nun etkisiyle dünya ticaret düzeninin “bozulması”na ve potansiyel olarak bulaşıcı etkilerine ilişkin kaygılarından esinlenen GATT reformcuları yasaların ve hakların yanı sıra fiyatların da “uyum sinyali ve teşviki” işlevi göreceği katmanlı bir düzeni adil davranış kurallarına ayarlayarak Hayek’in görüşünün ruhunu gerçekleştirmeye çalıştı.²²¹

Tumlrir 1985’te bir kalp kriziyle aniden ölmesine ve bazı düşüncelerinin ürün verdiğini görecektense kadar yaşamasına rağmen, entelektüel ortağı Petersmann, yaratılmasına yardımcı olduğu uluslararası ekonomi hukuku disiplininde, tam da Tumlrir’in 1980’lerin sonunda saptadığı konuları zorlayarak dünya ekonomisini “anayasallaştırma” düşüncesini destekleyen öncü figürlerden biriydi.²²² 1990’ların ortasında var olan DTÖ, tam olarak reformcuların tasarladığı gibi değildi. Yine de doğrudan geçerli bazı haklara (fikri mülkiyet durumunda) izin vererek ve uygulamayı GATT’ın “sınırdan” konularından hizmetler, fikri mülkiyet

220. Bu konuda birçok makale arasında bkz. E. U. Petersmann, “How to Promote the International Rule of Law? Contributions by the World Trade Organization Appellate Review System,” *Journal of International Economic Law* 1, no. 1 (1998): 25–48.

221. Tumlrir, “Strong and Weak Elements,” 31.

222. Joel P. Trachtman, “The International Economic Law Revolution,” *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law* 17, no. 1 (1996): 48–49.

hakları ve çalışma, çevre ve sağlık standartları gibi “sınır ötesi” konulara taşıyarak dikey katmanlı düzenin bazı arzularını yedine getirdi.²²³ Bu sayfalarda anlatılan öykü, 1995’te DTÖ’nün yaratılmasına yol açan görüşme ve pazarlık itiş kakışını yeniden canlandırmak olamaz. DTÖ’ye giden yol, her şeyden önce Amerika Birleşik Devletleri’nin en önemli oyuncu olduğu dolambaçlı bir diplomasi, siyasal ekonomi ve güç siyaseti yoluydu.²²⁴ Yine de Amerikan güç siyasetinin bir aleti olarak ya da gelişmekte olan ülkelerin güçsüz müzakere mekânı olarak DTÖ tasvirlerinde, girişimin arkasındaki canlandırıcı düşüncelerin anlamı genellikle kaybolur. GATT’taki Hayekçilerin yazılarından elde ettiklerimiz ise 1920’lerin neoliberal dünya ekonomisi tahayyülünü 1990’larla ilişkilendiren bir düşünce silsilesidir.

“Tek dünya” düşüncesinin, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda kısa bir anlık zamanı olduysa 1970’lerde de bir onyıllı oldu. Uzman çevrelerde ve kamusal kültürde dünya ekonomisi görüş ve modelleri patlama yaptı. Dünyanın ilk kez 1968’de dış uzaydan çekilen “mavi mermer” fotoğrafı

223. Kristen Hopewell, *Breaking the WTO: How Emerging Powers Disrupted the Neoliberal Project* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2016), 55.

224. Örneğin bkz. Nitsan Chorev, *Remaking U.S. Trade Policy: From Protectionism to Globalization* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2007); Bernard M. Hoekman ve M. M. Kostecki, *The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond*, 3. bs. (New York: Oxford University Press, 2009); Van Grassek, *The History and Future of the World Trade Organization*.

1970’te birinci Dünya Gününün simgesi idi ve sonunda bütün zamanların en çok çoğaltılan görüntülerinden biri oldu.²²⁵ ABD’nin Birleşmiş Milletler büyükelçisi Adlai Stevenson’ın 1965’te Cenevre’de yaptığı bir konuşmada, sonraki on yıl boyunca tekrarlanacak bir metafor uydurdu. Dünyanın sakinlerini, “bir uzay gemisinde, geminin kırılğan hava ve toprak kaynaklarına bağımlı, güvenliğimiz onun güvenliği ve barışına bağlı, ancak aracımıza verdiğimiz sevgi, özen ve çalışmayla yok olmaktan kurtulan yolcular” olarak tasavvur etti.²²⁶ Dünya, “dış uzayın huşu uyandıran ihtişamı”yla merkez olmaktan çıktı; insan varoluşunun güvencesizliğine ve türün varlığını sürdürmesi için küresel işbirliği ihtiyacına dikkat çekti.²²⁷

1970’lerde “kırılğan gemi”nin tam boyutu ve kapasiteleri yeni teknolojilerin kullanılmasıyla sayılara ve öngörülere dönüştürüldü. 1976’da bir BM görevlisinin ifade ettiği gibi, “küresel modellerin, bilgisayar çağının doğal ve kaçınılmaz bir ürünü olmaları dışında başka bir gerekçeye ihtiyacı yoktur.”²²⁸ Ekonometriciler 1970’lerde, G-77 ülkelerinin NIEO taleplerini güçlü bir biçimde destekledi. Küresel reformistlerin uluslararası yeniden bölüşüm projelerine

225. Benjamin Lazier, “Earthrise; or, The Globalization of the World Picture,” *American Historical Review* 116, no. 3 (2011): 606.

226. Adlai Stevenson II’s Speech before the United Nations Economic and Social Council, Geneva, Switzerland, 9 Temmuz 1965, <http://www.adlaitoday.org/articles/connect2geneva07-09-65.pdf>.

227. Bkz. Jo-Anne Pemberton, *Global Metaphors: Modernity and the Quest for One World* (Londra: Pluto Press, 2001), 147–148.

228. Philippe de Seynes, Cole, *Global Models içinde, sayfa numarasız önsöz*.

bilimsel otorite kazandırma çabaları da Batı Almanya'nın eski başbakanı Willy Brandt'ın başkanı olduğu komisyonun 1980 tarihli “Bir Hayatta Kalma Programı” alt-başlıklı “Kuzey-Güney” raporuyla sonuçlandı.²²⁹ Onlara göre bilgiyle ve planlarla Dünya Uzaygemisi, toplumsal bakımdan daha adil bir gemi yapılabilirdi.

Gezegen bilincinin yükselişi ve solcu ekonomistlerin Küresel Güney liderleriyle işbirliği yapma gayreti de kendi tarihçilerini bulmaya başladı. NIEO'daki çabalara ve bilgisayar destekli küresel reformizme neoliberal muhalefetin bu sayfalarda anlatılan öyküsü ise az biliniyor. Bu bölüm çarpıcı bir olgu sundu: Tam da dünya uzmanlar topluluğunun bir bölümü dünya ekonomisinin görülür olabildiğini öne sürdüğü sırada, bir neoliberal karşı-hareket dünya ekonomisinin görünmez ve temsilin ötesinde olduğunda ısrar etti. Hayek'in “bilgi iddiası”yla ilgili Nobel konuşması ve dünya ekonomisinin bilinemezliği konusunda ısrarı, GATT reformcularının küresel düzeyde “hukukun üstünlüğü”ne geçme çabalarının dayanağı oldu. Bunu yaparken de rakamsız bir dünya ekonomisi görüşüne yaslandılar. Dünya Uzaygemisinin küresel ekonomisi –bir hacimler, nicelikler ve eşitsizlikler alanı– yok olup Hayekçi bir tür sinyallerin dünya ekonomisine yol açtı.

Neoliberaller, Hayek'in ifadesiyle “hayır deme yetkisi”ne sahip olacak daha geniş bir uluslararası çerçeve var olduğu sürece ulusa evet dediler. Uluslar, bu tür ulusla-

229. Willy Brandt, *North-South: A Program for Survival* (Londra: Pan Books, 1980).

rüstü düzenlemelere hayır deyince “ekonomik milliyetçi” ve haddini aşmış oluyorlardı. Neoliberallere göre, enter-
nasyonalist NIEO bizzat enternasyonalizme bir saldırıydı. Cenevre Okulu görüşüne göre ulus, küresel kurumlar ve hukuksal düzenlemeler içine yerleştirilmenin önkoşulunu kabul etmelidir; bu yerleştirme büyük ölçüde bir kısıtlamalar sisteminden ibaretti. NIEO, yeni-sömürgecilik bağlarını koparma ve Petersmann’ın ifadesiyle “ekonomik dekolonizasyon”u gerçekleştirme yönünde ileri bir kerteye benziyordu.²³⁰ NIEO, neoliberal kâbuslardan çıkan bir ucubeydi: Özel mülkiyet kurumlarını alaya alarak küreselleşen bir Jakobenizm, küreselleşen bir sendikacılık, küreselleşen bir eşitlikçilik... *Pacta sunt servanda*, asgari muamele standardı, uluslarüstü ekonomi hukukunun ağırlığı olmayan normlardı, 1974 bildirilerinde bir tarafa süpürüldü.

Daha derin bir düzeyde NIEO, Hayek’in “konstrüktivizm” dediği tehdidi temsil etmekteydi. İçgüdüsel eylemin önemini ve düzenin, denge durumunun egemen olması için nötr ve birbiçimli bir kurallar çerçevesi gerektirdiğine dair sibernetik içgörüyü yeterince ciddiye almıyordu. Daha önce sözü edildiği gibi Hayek, gerçek tehlikeyi orman kanununda değil, mühendisler kanununda görüyordu. Bu anlamda NIEO bir kabilecilik kasılması değil, rasyonalist duygunun dönemsel kabarmasıydı –Irving Kristol’ın ünlü ifadesiyle Batıyı “mau-maulaştırmıyor, Batıyı Saint-Simoncullaştırı-

230. E. U. Petersmann, *Wirtschaftsintegrationsrecht und Investitionsgesetzgebung der Entwicklungsländer* (Baden-Baden: Nomos, 1974), 141.

yordu.²³¹ NIEO, insanın uluslararası hukuku emirle yeniden tasarlama kapasitesinin abartılmasıydı. Refleksif eylem çerçevesi, rasyonel eylem kampanyalarına karşı savunulmalıydı.

Bir bilim insanının öne sürdüğüne göre “1970’lerde Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenle ilgili sahne dışı gürültüler, Cenevre’de ancak kısık seviyede duyulabiliyordu.”²³² Cenevre Okulu neoliberallerine göre sesler kısık olmaktan çok uzaktı. Küresel Güneyin gürültü çıkaran taleplerine karşı kendi karşı-programlarını tanımladılar. İmparatorluk sona erdikten sonra Küresel Güney seferberliğinin tehlikesi, yerleşik güçlerin arzularına rağmen çoğunluğun iradesinin yeni bir norm haline gelebilmesiydi. NIEO, denizaşırı Avrupa imparatorluklarının dağılmasının başlattığı süreci devam ettirme, olasılıkla tamamlama ihtimalini gösteriyordu; uluslararası hukukun dekolonizasyonundan korkuluyordu. NIEO’daki “düzen” yokluğu, BM’nin uluslararası hukuk pratiğine tecavüzü püskürtülerek ve Roessler ile Petersmann’ın DTÖ için tasarlanmasına yardımcı olacakları anlaşmazlık çözme mekanizmaları da dahil olmak üzere, bağlayıcı hakemlik ve yargı kurumuyla düzeltilecek bir sorundu. G-77’nin hukuku kendi amaçları için kullanma girişimine karşı Cenevre Okulu, özel mül-

231. Aktaran Antony Anghie, “Legal Aspects of the New International Economic Order,” *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6, no. 1 (Bahar 2015): 145.

232. Sylvia Ostry, “The Uruguay Round North-South Grand Bargain: Implications for Future Negotiations,” *The Political Economy of International Trade Law*, ed. Daniel M. Kennedy ve James D. Southwick (New York: Cambridge University Press, 2002) içinde, 285.

kiyet ve rekabetin bir icracısı olarak hukuku geri almaya çalıştı. 1970’lerde neoliberal program büyüme, denge, en iyi durum, eşitlik, sosyal adalet ya da refahla ilgili değildi. Karşılıklı bağımlı karmaşık bir sistemin yeniden üretilmesiyle –milliyetçilerden gelen ve 1930’lar kadar felaket olma tehlikesi bulunan bir saldırıya karşı dünya ekonomisinin bütünlüğünü savunmakla– ilgiliydi.

1970’lerin sonuna gelindiğinde ticareti yönetmekle görevli birincil uluslararası kurum GATT’ta fiyat sistemindeki “çarpılmalar”ın ekonomik değil, siyasal sorun olduğu konusunda bir Cenevre Okulu uzlaşması vardı. 1977’de başlamak üzere bu sorunlar, Avrupa Topluluğu’nun çok-katlı yapısını model alan anayasallaştırma süreçleriyle en iyi çözülecek sorunlar olarak görüldü. Bir bilim insanının gözlemlediği gibi Hayek “kendi zihin teorisini izah etmek için makineleri sıkça kullanıyor”sa Cenevre Okulu neoliberalleri de dünya ekonomik düzenini izah etmek için Hayek’in zihin teorisini kullandı.²³³ Hayek’in matematik ve istatistikle ilgilenememesi ya da ilgilenmek istememesi onu sibernetikten ve sistem çözümlemesinden esinlenen ekonomistlerin gittiği anayoldan uzak tuttu.²³⁴ Cenevre Okulu neoliberalizminde Hayek’in etkisini ekonomi alanında değil, hukuk alanında görüyoruz. İnsan, kurumları fiyat sinyali hareketine minimum direnç göstermeye ayarlandığında, dünya ekonomisi, neoliberallerin terimlerini kullanırsak ticari

233. Tuerck, “Economics as Mechanism,” 281.

234. Mirowski, *Machine Dreams*, 240.

işlemlerde öngörülebilirliği sağlamak ve pürüzsüz bilgi iletimine izin vermek için birlikte çalışan küresel sistemler ile ulusal ve bölgesel alt-sistemleri bulunan katmanlı bir düzen modeline dönüştürülebilirdi. Tumlir'in eş-yazarlığını yaptığı bir GATT yayını 1978'de "piyasayı etkili bir sinyal aygıtı yapan ve ekonominin bu sinyallere göre hareket etmesine izin veren çerçeve yasalar ve politikalar" çağrısında bulunduğunda da sibernetik iyi niyetini gösteriyordu.²³⁵ Cenevre Okulu bir NIEO'nun yönetiminde ulusal özerklik ve yeniden bölüşüm talepleri yerine bir izonomi –dünya ekonomisi için, tarihsel olarak yoksul ve zengin nüfusları ya da ülkeleri ayırmayan tek hukuk– önerdi.

1970'lerde ve 1980'lerde Cenevre'deki tartışmalar, Hayek ve Robbins'in 1930'lardaki tartışmalarını canlandırdı. Neoliberal federasyon görüşü her iki dönemde de bütünlük kabul edildiği sürece ulusal bağımsızlığın kabul edilebilir olduğunu savundu. Ticari antlaşmalar, sözleşmenin kutsallığı ve mülkiyet bakımından "enternasyonalizm" egemen olmalıydı. Özgür ülkeler dünya ekonomik düzeninin bağları içinde rahat dursaydı dekolonizasyon sorun yaratmazdı. Aslında, resmi olarak egemen toprakların çoğalması, yatırım ve yenilik alanlarını çoğaltarak devletler üzerinde sermayeye daha çekici bir iklim yaratma baskısı ortaya çıkarak yararlı bile olabilirdi. Hayek'in doğum gününde yaptığı konuşmada Tumlir'in dediği gibi, "ekonomist, çok sayıda

235. Blackhurst, Marian ve Tumlir, *Adjustment, Trade and Growth in Developed and Developing Countries*, 74.

egemen ülkeden oluşan dünyayı rekabetçi bir siyasal düşünceler piyasası olarak görür.”²³⁶ “Firmalar ve aynı zamanda egemen uluslar,” diyordu, “birbirlerinin yanlışlarından öğrenmeye devam ediyor. Bu, Hayek’in öne sürdüğü gibi başlangıçta birbirlerinin dillerini ve ritüellerini anlamayan gruplar halinde yapılanan insanoğlunun ilerleyişinin ana kaynağı olmuştur.”²³⁷ Son zamanlardaki eleştirmenlerin ifadesiyle “rekabet devleti,” neoliberal dünyada, Hayekçi bir şebekede taklitçi öğrenme boğumu olarak kavrandı.²³⁸

Neoliberaller akışı, piyasanın opak ama üstün bilgeliğiyle yönetilen bir dünyanın zorunlu koşulu olarak olumlu karşıladı. Düzen bir durağan durum değil, bir uyumdu, çoğu kez acılı bir öğrenme süreciydi. Bu, bir yapısal uyum öğretisiydi; daha doğrusu *sürekli* uyum öğretisiydi. Sinyallerin pürüzsüz hareket etmesine ve böylece bireysel ekonomik aktörlerin piyasanın mesajlarına göre sürekli ve esnek bir biçimde bükülme koşullarının yaratılmasına olanak vermek için, çok-düzeyleli sistemin ticaret kurallarının ince ayarı zorunluydu.

236. Tumlir, “National Sovereignty, Power and Interest,” 7.

237. A.g.e., 8.

238. Örneğin bkz. Philip G. Cerny, “Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization,” *Government and Opposition* 32, no. 2 (1997): 251–274.

SONUÇ

İNSANSIZ BİR İNSAN DÜNYASI

*İnsanların ‘kapitalist’ adı verilenlerin ahlaki pratiklerine
en çok neyi borçlu olduğunu sorsak bunun yanıtı şu olur:
Yaşamları.*

Friedrich A. Hayek, 1989

Berlin Duvarının yıkılmasından iki yıl sonra ve Sovyetler Birliği’nin resmi olarak dağılmasından bir ay önce George H. W. Bush, Wilhelm Röpke’nin mektup arkadaşı ve Birleşik Devletler’in güneyinde ırk ayrımcılığını savunan William F. Buckley’e Başkanlık Özgürlük Madalyası verdi. Bush’un iddiasına göre Buckley, “bu ülkede siyasal tartışmanın düzeyini yükseltmiş”ti. Ardından, bir sivil haklar liderine de bir madalya verdi. Günün son madalyası, doksan iki yaşındaki F. A. Hayek’e sunuldu. Hayek’i, dedi Bush, “bir ömür boyu ufkun ötesine baktığı için onurlandırıyoruz. Birçok kişinin sosyalizmi tarihin buyruğu olarak gördüğü bir zamanda, o özgürlüğün zaferini öngördü... Profesör von Hayek, Orta ve Doğu Avrupa’nın özgür halkı tarafından gerçek bir ileri görüşlü olarak yüceltilir ve tüm dünyada entelektüel ve siyasal düşünce alanında bir devrimci olarak kabul edilir. Düşüncelerinin dünyanın gözü önünde doğrulandığına tanık

olmak onun için muhteşem olmalı.”¹ Zaten ironiyle zengin bir günün başka bir ironisinde, dünyanın, geleceğin ve insan zihninin bilinemezliğini kendi en önemli keşfi olarak gören adam, neredeyse mistik öngörüsünden ötürü onurlandırılıyordu.

Bush’un konuşmasının örtük Soğuk Savaş zaferi gösterisi, Soğuk Savaşın Hayek için ne kadar anlamsız olduğunu düşününce de ironikti. Çarpıcı bir istisnayla 1979’da, “Rusya’yla ahmakça bir rekabet” nedeniyle “azgelişmiş ülkelerin sosyalist deneylerini büyük ölçüde sübvansé” eden Amerikan dış yardımına işaret etti.² *Özgürlüğün Anayasası* kitabından daha da çarpıcı bir alıntı geliyor: “Yüzeysel olarak bakıldığında, bugün iki uygarlık tipi dünya halklarının bağlılığını kazanmak için rekabet ediyormuş gibi görünebilir, ama gerçek şu ki kitlelere sundukları öncül, önerdikleri avantajlar özünde aynıdır.”³ Her iki taraf da refah istiyordu, refahı bölüştürmek için devlet yardımını istiyordu. “Olanakların bilgisi maddi yararlardan daha hızlı yayılmakla birlikte,” diyordu Hayek, “bugün dünya halklarının büyük bir bölümü daha önce hiç olmadığı kadar memnuniyetsizdir ve hakkı olarak gördüğü şeyleri almaya karardır.”⁴

1. George H. W. Bush, “Remarks on Presenting the Presidential Medal of Freedom Awards,” 18 Kasım 1991, <https://bush4library.tamu.edu/archives/public-papers/3642>.

2. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, cilt 3: *The Political Order of a Free People* (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 133.

3. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 2011), 105.

4. A.g.e.

Elbette dünya halklarının yeniden bölüşümü “koparmak” için kullanacağı araç demokrasi olacaktı; güçleri de dekolonizasyonla artacaktı. Neoliberal yüzyılda Soğuk Savaş, kitlelere oy hakkının yükselişi ve imparatorluğun sonu ana olayının bir yan gösterisiydi.

Hayek *Özgürlüğün Anayasası*’nı, “Amerika’da büyü-
mekte olan meçhul uygarlık”a adadı. Bu sayfalarda tarif
edilen neoliberallerin tasavvur ettiği meçhul uygarlığın pa-
rametreleri nelerdi? Zorunlu olarak küreseldi, demokratik
yetki sahibi kitlelerden kaynaklı potansiyel bozulmaları
sınırlayacak kurumlarla birlikte tasarlanmaktaydı. İmpa-
ratorluksuz bir dünyaydı, ama seçmen kitlesinin erişimi
dışında çalışan uluslarüstü organlarca belirlenen kuralları
vardı. Küresel ekonominin, bölüşüm eşitliği ve sosyal adalet
taleplerine karşı güvenle korunduğu bir dünyaydı. Benim
anlatım, Habsburg İmparatorluğunun sonundan Dünya
Ticaret Örgütü’nün kurulmasına kadar uzanan bir çizgiyi
izledi. Önde gelen neoliberal dergi *Ordo*’da, Berlin Duva-
rının yıkılışının arifesinde Röpke’nin yeğeni Hans Willge-
rodt, ordo-küreselcilik yüzyılının güzel bir özetini sundu.
Hayek’in ve Robbins’in 1930’lardaki yazılarına atıfta bulun-
duktan sonra, “komünizmin iflasının uluslararası ilanının
tanıkları olarak,” ulus-devletlerin “egemenliklerinden ge-
reğinden fazla yararlandıklarını” anlamalarının zamanının
geldiğini yazdı.⁵ On dokuzuncu yüzyılın, “ekonomik alanın

5. Hans Willgerodt, “Staatliche Souveränität und die Ordnung der Weltwirtschaft,”
Ordo 40 (1989): 404, 407.

köklü bir siyasetleştirilmesi” yoluyla “dünya ekonomik bütünleşmesi”ne ulaştığını yazdı.⁶ Röpke’den alıntı yaparak onun şu duygusunu tekrarladı: “BM geliştirmekte olan ülkelere yabancı mülkiyeti kamulaştırma hakkı verir”se “bu demektir ki böyle bir ‘hakkı’ kullandıklarında, yalnızca dünya ekonomik piyasasından kopmakla kalmaz... uygar ulusların uluslararası hukuk topluluğundan da” çıkarlar.⁷

Dünya ekonomik bütünleşmesinin yolu için Willgerodt hem ileriye hem de geriye baktı: “Dünya piyasasının ulusal düzenlemeden ve ticaret engellerinden kurtuluşunun yolu, GATT [Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması] gibi kurumlarla kolaylaştırılabilir.”⁸ Ama Hayek ve Mises’in eski şablonuna da başvurdu: Orta Avrupa İmparatorluğu: “Dizginlenmiş egemenlik uygulamasıyla hukukun uluslararası üstünlüğü, kuşkusuz, merkezîyetçi ulusal devlet savunucuları için zor ve bilinmedik bir düşüncedir. Devlet ilk önce, yurttaşları üzerindeki otoritesinden vazgeçmelidir. Egemenliğini aşağıya doğru federal yapılarla paylaşmalı ve yukarıya doğru uluslararası bir hukuk topluluğunun içinde kendini bağlamalıdır. Kuşkusuz uluslararası düzen bu yönde hareket ediyor. Bu bağlamda, uzun ömürlü Kutsal Roma İmparatorluğuyla ilgili çarpık yargı yeniden ele alınmalıdır.”⁹ Bu kadar hakiki bir imparatorluk nostaljisi, ender görülen bir şeydi. Mont Pelerin Society (MPS) baş-

6. A.g.e., 421.

7. A.g.e., 413.

8. A.g.e., 423.

9. A.g.e.

kanı Deepak Lal da dikkate değer bir istisnaydı; ABD'nin Afganistan ve Irak'ı liberal demokrasi adına işgalinden esinlenip 2004'te, düzen getirme, hukukun üstünlüğünü kurma ve "etnik çatışmaları yatıştırma" yeteneğinden ötürü bir imparatorluk methiyesi yazdı.¹⁰ Habsburg İmparatorluğunu övüp "sonraki devletlerin yurttaşlarının başına gelen büyük fırsat kaybı"nı mahkûm etmekle başladı.¹¹

Bununla birlikte pek çok neoliberal, ulus çağının geri çevrilemez olduğunu kabul etti. Tam da Lal'ın atıfta bulunduğu Doğu Orta Avrupa'nın ardıl devletlerinin sergilediği ekonomik özerkliğe dair yıkıcı bir arzu olmadan dekolonizasyon düşünüyorlardı. Bu kitap 1920'lerden 1990'lara kadar neoliberal onarımın öykülerini, demokrasi ve milliyetçiliğe karşı dünya ekonomisini savunma amaçlı kurumsal girişimler olarak anlattı. Hayek, Robbins ve Mises için bu onarım, rekabetin egemenliğini korurken siyasal bağımsızlığı tanıyan uluslararası ikili yönetim federasyonları için planlar anlamına geliyordu. Heilperin için ise hukuku devletin ötesine yerleştirme girişimiyle asıl başarısız olan evrensel yatırım yasasıydı. Röpke ve Hutt için ise *apartheid* ve ağırlıklı oy hakkı biçimleriydi. Mestmäcker için Roma Antlaşması ve onu izleyen rekabet hukukuydu. Tumlrir ve Petersmann için ise devletlerin içine kadar ulaşan bir yargı yetkisine sahip GATT'tı.

10. "Emperyalizm sakıncalı olmak şöyle dursun," diyordu, "Ortadoğu'da düzeni geri getirmek için gereklidir." Deepak Lal, *In Praise of Empires: Globalization and Order* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), 2-18, 33.

11. A.g.e., 3.

İkinci Dünya Savaşından sonra Almanca konuşan neoliberalizmin en önemli yeni yöneliminin hukuka dönüş olduğunu öne sürdüm. Ordo-küreselcilik dediğim şey, yurttışlara ulusun ötesinde özel haklar sunarak meşruiyet yaratmaya çalışırken bile demokratik hesap verebilirliğin ötesinde piyasaları kılıflayacak yargı gücü aygıtları olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve daha sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) anlayışının üretilmesine yardımcı oldu. Ordoliberal ilginin küresel ya da uluslararası ölçeğe kaymasında, bölüşümcü devletin yere göğe sığdırılmayan yanlarının kaybolması dikkate değerdir.¹² İşçi haklarını ve sosyal adaleti sorumluluklarının bir parçası haline getiren Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kurumlar ise tekrar düşman haline geldi.¹³ Röpke, artan oranlı bir gelir vergisini ve ülke içinde özel mülkiyetin yayılmasını tasavvur ederken aynı zamanda uluslararası bir kısıtlama düzeni reçetesi yazıyordu.¹⁴ Diğer olguların yanı sıra bu da tekrar gösteriyor ki sosyal piyasa ekonomisindeki “sosyal,” felsefelerinin çekirdek bir yanının göstergesinden çok savaş sonrası Batı Almanya’da örgütlü emeğin ve sosyalist duygunun gücüne verilen, taktik olarak zorunlu, bir ödün olarak görülebilir.¹⁵

12. Ordoliberalizmde “bölüşümcü ve iletişimci adalet sentezi”ne ilişkin bir tartışma için bkz. Manuel Wörsdörfer, “Von Hayek and Ordoliberalism on Justice,” *Journal of the History of Economic Thought* 35, no. 3 (2013): 301–308.

13. Örneğin bkz. Wilhelm Röpke, *The Social Crisis of Our Time* (Chicago: University of Chicago Press, 1950), 224. Bu kitap ilk önce 1942’de Almanca yayımlandı.

14. Bkz. Röpke, *The Social Crisis of Our Time*; Röpke, *International Economic Disintegration* (Londra: William Hodge and Co., 1942).

15. Bkz. Ralf Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft: Stationen des*

Ülkenin ötesinde –demokrasi ve örgütlü emek kaldıraçları-
nın daha zayıf olduğu yerlerde– sosyal dil kayboluyor, yal-
nızca kurallar kalıyordu.

Bilim insanları, neoliberal onarıma çeşitli adlar verdi. Birisi “kapitalizmin anayasayla korunması” diyor.¹⁶ Başka biri, “eşitlikçi-müdahaleci demokratik siyasete karşı geniş-leyen kapitalist piyasalara bağışıklık kazandırma”yı amaç-layan “Hayekçi ekonomik anayasa” diyor.¹⁷ Stephen Gill, “baskın ekonomik güçlerin demokratik kuraldan ve halka hesap verebilirlikten giderek daha fazla yalıtılmasına ola-nak verme”ye çalışan “Yeni Anayasacılık” diyor.¹⁸ Bilim in-sanlarının özetlediği gibi bu anayasallaştırma, “uluslarüstü sermayeye birden çok çıkış seçeneği sunan dünya çapında bir kurumsal kafes kuruyor.”¹⁹

Bazıları, neoliberal onarımın tarihini farklı biçimlerde yazdı. Bir bilim insanı, liman başkanlıklarında “çoğunlukçu

Neoliberalismus in Deutschland (Opladen: Leske und Budrich, 2004), 214. Hayek, “sosyal”e “zamanımızın en kafa karıştırıcı ve zararlı sözcüklerinden biri” dediğin-de Müller-Armack’ın uydurduğu “sosyal piyasa ekonomisi” ifadesinden duyduğu memnuniyetsizliği ifade etmekteydi. F. A. Hayek, “Kinds of Rationalism,” *Studies in Philosophy and Economics*, ed. F. A. Hayek (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967) içinde, 83.

16. Danny Nicol, *The Constitutional Protection of Capitalism* (Londra: Bloomsbury, 2010).

17. Wolfgang Streeck, “Small-State Nostalgia? The Currency Union, Germany, and Europe: A Reply to Jürgen Habermas,” *Constellations* 21, no. 2 (2014): 216.

18. Stephen Gill, “New Constitutionalism, Democratisation and Global Political Economy,” *Pacifica Review: Peace, Security and Global Change* 10, no. 1 (1998): 23.

19. Neil Brenner, Jamie Peck ve Nik Theodore, “New Constitutionalism and Variegated Neo-Liberalization,” *New Constitutionalism and World Order*, ed. Stephen Gill ve A. Claire Cutler (New York: Cambridge University Press, 2014) içinde, 129.

olmayan” yönetim modellerini ve merkez bankası bağımsızlığı düşüncesini yazıyor.²⁰ Bazıları da bu damarı Avrupa Merkez Bankası’nda ve Avrupa Birliği’nin yönetim yapısında gördü.²¹ Bazıları vergi cennetlerinden oluşan bir “off-shore dünyası” tarif etti; bu yolla ülkeler, birey ve şirketlerin kendi yeniden bölüşümcü devletlerinin pençesinden kaçmaları için olası en düşük kurumlar vergisi, olası en büyük gizlilik ve en iyi teşvikleri sunma rekabetine girer.²² 1990’lar ve sonrasındaki tartışmalara “bölgesel rekabet” ve “politika rekabeti” düşüncesi egemen oldu.²³ Neoliberal uluslararası düzen düşüncesinin temelinde; sermayenin sınırları aşan fırsatların nerede ortaya çıkmış olurlarsa olsunlar peşinden gitme olanağının bulunduğu rekabetçi federalizm fikri bulunur. Neoliberal federalizm araştırmalarından birinde bir bilim insanı, Amerikan Girişim Enstitüsü’nün (American Enterprise Institute –AEI), 1990’larda Buchanan’ın “piyasa ilişkilerinde etkili bir çıkış seçeneği”ni koruma önerilerini izleyerek 2000’de bir Federalizm Projesi oluşturduğuna dikkat

20. Alasdair Roberts, *The Logic of Discipline: Global Capitalism and the Architecture of Government* (New York: Oxford University Press, 2011).

21. Fritz W. Scharpf, “The Asymmetry of European Integration, or Why the EU Cannot Be a ‘Social Market Economy,’” *Socio-Economic Review* 8 (2010): 211–250.

22. Ronen Palan, *The Offshore World: Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003).

23. Herbert Giersch, “The Age of Schumpeter,” *American Economic Review* 74, no. 2 (1984): 106. Bkz. Philip G. Cerny, “Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization,” *Government and Opposition* 32, no. 2 (1997): 251–274; Dieter Plehwe ve Quinn Slobodian, “Landscapes of Unrest: Herbert Giersch and the Origins of Neoliberal Economic Geography,” *Modern Intellectual History* (2017), <https://doi.org/10.1017/S1479244317000324>.

çeker.²⁴ AEI'nin kadrolu bir bilim insanı, projenin vizyonunu açıkladı: "Sınırları olmayan bir dünya, çıkışları olmayan bir dünyadır. Çıkışlara ihtiyacımız vardır."²⁵ Bu hayaller, neoliberallerin inandığı söylenen sınırsız dünyadan ya da sıfır-devletli toplumdan çok uzaktır.²⁶ Bu sayfalarda açıklananları bir hülya diye önemsememek çok daha kolaydır. Ordo-küreselciliğin ikili dünya, *imperium* ile *dominium* olarak ayrılmış ve kılıflanmış bir dünya görüşü daha gerçekçi ve en azından teoride, daha gerçekleştirebilir bir görüştür.

Anlattıklarım, Hayek'in ve benim ifademle Cenevre Okulu neoliberalizminin kalbindeki bir paradoksa işaret etti. Bir yanda demokrasinin aşırılıklarına karşı dünya ekonomisi savunulmalıydı. Diğer yanda dünya ekonomisi görünmezdi, aklın ve temsilin ötesindeydi. Hayek, küresel piyasa ya da onun ifadesiyle "genişletilmiş düzen" için "tek uygun sözcük"ün "aşkın" olduğunu yazdığında açık sözlüydü. "Gerçek anlamı"nda dünya piyasası idrakimizin, isteklerimizin, amaçlarımızın ve duyu algılarımızın menzilini aşar ve hiçbir bireysel beynin ya da tekil bir örgütün sahip olamadığı ya da icat edemediği bilgiyi cisimleştirir ve üretir."²⁷ Bu kutsal dünya ekonomisi anlayışı, Hayek'le sınırlı değildir. Neoliberaliz-

24. Adam Harmes, "New Constitutionalism and Multilevel Governance," Gill ve Cutler, *New Constitutionalism içinde*, 150–151.

25. Michael S. Greve "The AEI Federalism Project," *Federalist Outlook*, no. 1 (Temmuz/Ağustos 2000): 2.

26. "Sıfır-devletli toplum" iddiası için bkz. Jamie Peck, "Explaining (with) Neoliberalism," *Territory, Politics, Governance* 1, no. 2 (2013): 147.

27. F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism* (Chicago: University of Chicago Press, 1989), 72.

min en önemli dergisinin adındaki ve ordoliberallerin adlarını aldığı *Ordo* sözcüğünün kaynağı ortaçağ teolojisidir.²⁸ Hayek, düzen kavramının başlangıç noktası olarak Aziz Augustinus'un diyaloglarına işaret etti.²⁹ Bu tartışmalarda Augustinus, evrenin olağanüstü karmaşıklığının, herhangi bir birey tarafından gerçekten kavranamaz olduğuna dikkat çeker. Yalnızca insanların bu büyük düzen karşısında hissettiği kaçınılmaz güçsüzlük duygusunu değil, bireysel ve öznel bakış açımızdan kaynaklanan bozulmaları da tarif eder. “Durum,” diyordu Augustinus, “mozaik bir tabanın yalnızca bir kısmını incelemeye mahkûm olup mozaığe çok yakından bakan ve ardından sanatçıyı düzen ve kompozisyon cahili olmakla suçlayan bir adamın durumuna benzer.” O bölümün görünür düzensizliği, aslında “bir araya gelip güzel bir portrenin birliğini” oluşturan “daha büyük mozaik dünyayı fark edemeyen” izleyicinin sınırlı bakış açısının bir eseridir. Daha sinoptik bir bakış açısına gayret eden birey düzensizliği düzen, düzeni de düzensizlik olarak tanımlama riskini göze alır. “Bir bütün olarak evrenin uyumunu ve etkileşimini kavrayamayan ve akli ermediği şeylerden rahatsız olan bu tür kişiler, telaşla, şeylerin asli olarak çirkin ve düzensiz olduğu sonucuna varır” diyordu.³⁰

Augustinus, sezgiye aykırı bir gözlem tarzı önerir.

28. Bkz. Mitchell Dean, *The Signature of Power: Sovereignty, Governmentality and Biopolitics* (Los Angeles: Sage, 2013), 179–183.

29. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, cilt 1: *Rules and Order* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1973), 155.

30. St. Augustine, *On Order* (South Bend, IN: St. Augustine's Press, 2007), 5.

İzleyici, bütünü yanlış temsil eden parça tarafından aldatılmaya karşı önlem almalıdır. Burada, ters gözlem potansiyeline bir çağrı vardır: Düzen gibi görünen aslında düzensizlik, düzensizlik gibi görünen de düzen olabilir. Daha büyük düzeni görememek de sosyalizme neoliberallerden gelen yaygın bir eleştiriydi. Franz Böhm'ün "Ordo düşüncesi" üzerine bir makalede ifade ettiği gibi sosyalist düşünürler, "rekabetçi ekonomide bir düzen görmek istemedi, yalnızca anarşi ve kaos gördü ve de orman kanunu dışında bir yasanın varlığını inkâr etti".³¹ Benim anlatım, Cenevre Okulu neoliberalizminin bir piyasa ya da ekonomi teorisi olmaktan çok bir hukuk ve devlet teorisi olduğunu gösterdi. Ordo-küreselcilik, dünya ekonomisinin ulu ve anlatılamaz olduğunu savunan olumsuz bir teoloji sayılabilir.

Cenevre Okulu neoliberalleri, bazen suçlandıkları ekonomizm –ekonomiyi özerk, arzu edilen belli sonuçları üretebilen makine gibi görmek anlamında– yerine, ekonomiyi kozmik, hukuksal ve siyasal kurumlara gömülü, her zaman açık uçlu bir oluş süreci içinde görüyorlardı. Hayek, makroekonomide "siyasetçileri etkilemek" için matematiğin, "profesyonel ekonomistler arasında gerçekleşen büyü pratiğine en yakın şey"i kullanılmasıyla alay etti.³² Milton Friedman'ın "her zerresi Keynes'inki kadar tehlikeli" *Essays in Positive Economics*'inin bir eleştirisini yazma gereğini hep

31. Franz Böhm, "Die Idee des Ordos im Denken Walter Euckens: Dem Freunde und Mitherausgeber zum Gedächtnis," *Ordo* 3 (1950): xvii.

32. Hayek, *The Fatal Conceit*, 98.

hissettiğini söyledi.³³ Chicago Okulundan farklı olarak Cenevre Okulu iktisadın matematikleştirilmesine karşı çıktı, dolayısıyla ekonomiyi kapsamlı öngörme ve modelleme olanağının önünü kapattı. Rasyonel beklentileri de kusursuz rekabeti de reddetti ve “verimliliği” ya da “optimal” sonuçları belirleme iddiasının da hem Don Kişotçuluk hem de kibirlilik olduğunu savundu. Hatta son yıllarda Petersmann, 2008 mali krizinin suçunu, “piyasa fiyatları ilgili tüm bilgileri yansıtır” diyen Chicago Okulunun “etkin piyasalar hipotezi”nin üstüne attı.³⁴ Petersmann’ın DTÖ’yü “dünya çapında ekonomik anayasa” olarak savunmasının temsil ettiği şekliyle Cenevre Okulu, bilginin sınırlarına ve küresel ölçeğe Avusturyalı vurgusu ile kurumlara ve siyasal karar ânine Alman ordoliberal vurguyu birleştirdi.³⁵

“Ekonomiler”in varlığı ya da görünebilirliğini kabul etmemek; kasıtlı olarak sosyal adalet, eşitlik ya da yeniden bölüşüm projelerini düşünülemez yapar. Ancak iktidarı ortadan kaldırmaz. Bazen neoliberallerin ana hokkabazlığının devleti gizlemek olduğu iddia edilir, ama ana teorisyenleri üstünkörü okumak bile olumlu bir devlet görüşünü neoliberal külliyyatın her yerinde gösterir. Cenevre Okulu neoliberallerinin esas gizlediği şey devlet değil,

33. Stephen Kresge ve Leif Wenar, ed., *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue* (Londra: Routledge, 1994), 128.

34. E. U. Petersmann, *International Economic Law in the 21st Century: Constitutional Pluralism and Multilevel Governance of Interdependent Public Goods* (Portland, OR: Hart, 2012), 174.

35. E. U. Petersmann, “Theories of Justice, Human Rights, and the Constitution of International Markets,” *Loyola of Los Angeles Law Review* 37 (2003–2004): 425.

güç asimetrileridir. Karmaşıklığa ve bilinmezliğe atıf ise aslında yararlı bir hükümet pratiğidir. Küresel mali krizden sonra Alman maliye bakanı Wolfgang Schäuble şunu söyledi: “Toplumsal ve ekonominin makine olmadığını... Friedrich August von Hayek’ten öğrendik. Olayları kontrol etmeyi olanaklı kılan kapsamlı bilgi edinmenin olanaklı olduğuna inanan kişinin bilgisi yoktur, yalnızca bilgi iddiası vardır.”³⁶ Bugünkü bilgi toplumu fikrinin aksine, diyor bilim insanları, örneğin finans dünyasında olduğu gibi küresel sistemli riskten sorumlu olanların temize çıkarılmasında en faydalı olan şeyler bilgisizlik ve bilinmezlik meslekleridir.³⁷

Bütünlüğü sürdürmek için gerekli kuralları bilmek ama bütünlüğü bilmemek, bu kitapta tarif ettiğim Cenevre Okulu neoliberalizminin özüdür. Schäuble’nin avro bölgesi krizindeki tutumunun gösterdiği gibi ekonominin bilinmezliğini kabul etmek, pragmatik açık fikirlilik ya da değişik bileşenler arasında görüşmeler ve uzlaşma yoluyla yeni yönetim stratejilerine ulaşma isteği anlamına gelmez. Bu, aksine, ilkeye ve kurala uymaya dair daha da katı bir eğilim anlamına geliyordu. Ekonomiyi hükümete bir iç sı-

36. Wolfgang Schäuble, “Germany and the Global Financial Crisis: Lessons We Need to Learn,” London School of Economics’te yapılan konuşma, 18 Şubat 2009, <http://www.lse.ac.uk/website-archive/publicEvents/pdf/20090218Schaeuble.pdf>.

37. William Davies ve Linsey McGoe, “Rationalities of Ignorance: On Financial Crisis and the Ambivalence of Neo-Liberal Epistemology,” *Economy and Society* 41, no. 1 (2012): 65. Konings, “neoliberalizmin belirsizliği nasıl üretken yaptığı”nı yazıyor. Martijn Konings, “Governing the System: Risk, Finance, and Neoliberal Reason,” *European Journal of International Relations* 22, no. 2 (2016): 282.

nır olarak kabul etmek, bilinemez ekonomiyi kılıflamak için zorunlu görülen yasalara katı bir biçimde bağlı kalmak demektir.

Geriye dönüp yüzyıla bakıldığında ise kapsamlı bir ekonomi yönetimi girişimi gerçekleştiğinde neoliberalerin doğrudan harekete geçtiği fark edilir. Bunların en barizi 1930'larda ve 1970'lerde oldu; her iki dönem de imparatorluğun sonundadır. 1930'larda neoliberaler, ulusal düzeyde planlamaya ve uyumlu küresel çerçeve olmadan ekonominin görülebildiği ve yönlendirilebildiği inancına karşı harekete geçti. 1970'lerde de dünya ekonomisini bir bütün olarak görmeye çalışan bilgisayar destekli reformistleri eleştirdiler. Bilim insanları şu ironiyi dikkat çekti: Dünyanın Beyaz olmayan çoğunluğunun dekolonizasyonla hukuksal eşitlik talebinde bulunması ile sosyal bilimlerin nüfuzlu dallarının bireyin var olmadığı sonucuna varması aynı anda oldu.³⁸ Burada da benzer bir şey gördük: Özerklik öne sürüldüğü anda neoliberalerin tepkisi bireyciliği –dahası, serbest mal ve sermaye hareketinin buyruklarıyla tutarsız bir mantıkla ulusal ya da bölgesel eylem olanağını olumsuzlayan sistemli bir karşılıklı bağımlılığı– öne sürmek oldu.

Neoliberal dünya düzeni görüşüne göre dünya ekonomisi; her bir ülkeye sürekli kriz tehdidiyle, sosyal politikada genişlemeyi cezalandıran yatırım kaçışıyla ve devlet harca-

38. Kristin Ross, *Fast Cars, Clean Bodies: Decolonization and the Reordering of French Culture* (Cambridge, MA: MIT Press, 1995), 160.

malarındaki artışa tepki olarak dövizle spekülasyon saldırıları disiplin uygular. Devletler arasında yurttaş rekabeti de kalıcı bir vizyon olmaya devam ediyor. Benim anlatım, ilan edilen piyasaları özgürleştirme projesinin aynı zamanda bir kurumsal tasarım projesi olduğunu gösteriyor. Petersmann'ın ifade ettiği gibi, "kurallar, kendi kendilerini uygulamaz."³⁹ Tasarımın Hayekçi reddi, kendi önerilerini de bir tasarımdan başka bir şeye dönüştürmez. Dünya ekonomisi bir bilgi işlemci ve kendi kendini düzenleyen bir sistem olarak anlaşıldığında bile kuralları ayarlamak için müdahaleyi gerektirir. Röpke'nin 1942'deki talebi bâkidir: "Bir serbest piyasa arzuluyorsak koşul, kural ve kurumların çerçevesi daha güçlü ve daha esnek olmalıdır. *Laissez-faire* [Bırakınız, yapsınlar]; evet ama sözcüğün en geniş anlamında kalıcı ve açık görüşlü bir piyasa polisince saptanan bir çerçeve içinde."⁴⁰ Neoliberal hareketin önemli bir okulu için moral güç, küresel ticaret sisteminin karmaşık, hatta bilinemez karşılıklı bağımlılığını, dünya çapında bir piyasa polisinin saptanmasıyla –hatta yaratılmasıyla– koruma taahhüdünden geliyordu.

Cenevre Okulu neoliberalizminin özü, birkaç maddeyle özetlenebilir. Bunlar buyruk olarak değil, önerme olarak niyet edilir. Kılı kırk yarıp varyasyonlara işaret edilebilir ama bu kitabın merkezindeki entelektüellerce paylaşılan temel bir mutabakatı sunar:

39. E. U. Petersmann, *The GATT / WTO Dispute Settlement System* (Londra: Kluwer Law, 1997), xiii.

40. Röpke, *The Social Crisis of Our Time*, 228.

1. Hiçbir bilgi kusursuz olmadığı için, kusursuz piyasa yoktur. Ekonominin yüce statüsü, kuralların yalnızca “ince bir tabaka”sının insan tasarımına konu olabildiği anlamına gelir.
2. Küreselcilik, milliyetçilikten üstündür. Yalnızca kapitalizm enternasyonalisttir; sosyalizm, her zaman milliyetçidir.
3. Dünya ekonomik düzeni, imperium’un (devletlerin egemenliği) çizgiyi aşmasına karşı dominium’un (mülkiyetin egemenliği) korunmasına dayanır.
4. Tüketici egemenliği ulusal egemenlikten üstündür. Kamusal/özel ayrımı, yabancı/yerli ayrımından daha önemlidir.
5. Dünya hukuku, bir dünya devletinden üstündür. Uluslararası kurumlar, popüler taleplerde bulunmaya yer açmadan rekabeti koruma ve geliştirme mekanizmaları olarak çalışmalıdır.
6. Demokrasi, piyasa düzeninin işlemesine potansiyel bir tehdittir. Bu nedenle demokrasinin yıkıcı kapasitesine karşı koruyucular zorunludur.
7. Demokrasinin tehlikesi, yeniden bölüşüm taleplerini meşrulaştırmasıdır. Dünyanın tüm ekonomik sorunları iç bölüşüm mücadelelerinden kaynaklanır.
8. Yasalar oluşur, imal edilmez. Yargıçların ve bilim insanlarının kararları, parlamentoların yarattığı yasalara tercih edilir.
9. İzonomi (aynı hukuk), otonomiden (bizim hukuk) üstündür. İnsanlar doğası gereği kurallara uyar. Bu yüzden, düzenlilikler-olarak-kurallar, yönetmelik-olarak-kurallarla korunmalıdır.

10. Hukuk, gelecekteki insan eyleminin kılavuzu olarak öngörülebilirliği güvenceye almalıdır. Özel olarak, gelecek-
le ilgili bilginin iletiminde fiyatların rolünü korumalıdır.
11. Kurallar, insan eyleminin küresel geribildirim meka-
nizmalarının koşullarını ve piyasanın kendiliğinden dü-
zenine çerçeve yaratır.
12. İnsanlar bilgiye çoğunlukla bilinçsiz tepki verir. Bu bil-
ginin merkezinde, yasak, hayır diyen kural vardır. Bu yüz-
den, uluslararası kurumların rolü öncelikle olumsuzdur.
13. Bütünleşme de öncelikle olumsuzdur, ülkeler arasın-
daki engelleri kaldırmaya yöneliktir. Yine de olumsuz bü-
tünleşme projesinin kendisi aktif ve süregiden bir iştir. Bu
sürecin pürüzsüz işlemesi için kurumlara gerek vardır.
14. Sınır ötesi ticaret yasalara girmelidir ve genel düzenin
bütünlüğü için gereklidir.
15. Bütünleşme yeni bir şeyin yaratılması değil, kayıp bir
şeyin geri getirilmesidir.

Bu kitap, neoliberalizmin Küresel Kuzey ve Küresel Güney fay hattında ortaya çıkışının öyküsünü, imparatorluğun sona ermesine getirdiği çözüm dünya ekonomisi için tek hukuk ilan etmek olan Cenevre Okulunun soyağacı üzerinden anlattı. 1984'te yaşlı bir kişi olarak MPS'nin kuruluşunu hatırlayan Hayek, kendisine Özgürlük Madalyası verirken Bush'un kullandığı kibirli öngörü dilini kullanmadı. Onun yerine 1947'deki amacının "hükümet üzerindeki anayasal kısıtlamalara ilişkin sorunlar"ı tartışacak "uluslararası bir

dernek oluşturmak” olduğunu söyledi.⁴¹ Sıkça geri dönüş yaptığı metaforda amaç, sömürge sonrası demokratik devletin Ulysses’ini, yönetim ve hukuk çerçeveleriyle dünya ekonomisinin direğine bağlamaktı.

SEATTLE VE AşAğIDAN ONARIM

Ordo-küreselciliğin, en anlamlı zaferiyle neredeyse aynı anda bir krize girmiş olması büyük bir ironidir. GATT’ın DTÖ’ye dönüşümü, yirminci yüzyılda Cenevre Okulu için bir talanma nyıdı. Bu kurumun ortaya çıkmasının onların üstün entelektüel görüşü ya da siyasal ikna glelerinin değil de dünyanın önde gelen gücü Amerika Birleşik Devletleri’nin kaba ekonomik çıkarlarının bir sonucu olmasına rağmen bu doğruydu. ABD’nin geleneksel olarak güçlü olduğu imalat sektörlerinde yeni ortaya çıkan ekonomilerin rekabeti ve ABD’nin avantajlı sektörleri olan eğlene, ilaç ve yazılım alanlarındaki metaların kaçak olarak imal ve taklit edileceği korkusu, Amerika Birleşik Devletleri’nin egemen olanı açıkça kollayan bir anlaşmaya razı olmaları için dünya ülkelerine tatlı sözler söylemesine, baskı yapmasına ve gözdağı vermesine yol açtı.⁴² Ama DT’nün gerçek-

41. F. A. Hayek, “Reflections on Constitutional Economics,” *Constitutional Economics: Containing the Economic Powers of Government*, ed. Richard B. McKenzie (Lexington, MA: Lexington Books, 1984) içinde, 237.

42. Bkz. Nitsan Chorev, *Remaking U.S. Trade Policy: From Protectionism to Globalization* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2007).

leşmesinin koşulları ne olursa olsun Cenevre Okulu neoliberalleri, yapısının ayrıntılarına kendi damgalarını vurmuş olmakla haklı olarak övünebilirdi. Bu sayfalarda anahatları çizilen şekilde DTÖ yönetiminde dünya ticaret sistemi, Avrupa'yı yöneten kuralların ve kurumların ölçeğini küresel düzeye yükseltti.

13 ülke anlaşmayı imzalayıp DTÖ'yü yaratmadan altı ay önce, gelecekteki direktörü Peter Sutherland, Londra'da Ekonomik İlişkiler Enstitüsünde (Institute of Economic Affairs) Hayek Anısına Üçüncü Konferansta konuşurken bu iddiaya güvenini belirtti. DTÖ'yü hazırlayanlar, diyordu, "Hayek'in iki içgörüsünden yararlandı; bilgi iletiminde fiyat sisteminin rolü ve hukukun üstünlüğünün önemi."⁴³ Sutherland, Hayekçi mesajın kusursuz sözcüsüydü. Hukuk eğitimi alan bir İrlandalı olan Sutherland, rekabet hukukunun federal Avrupa bütünleşmesi için eldeki en güçlü alet olduğunu gördüğü için, 1984'ten 1988'e kadar Avrupa rekabet komiseri görevini üstlendi. Aktivizmi ona Jacques Delors'un taktığı "şerif" lakabını kazandırdı; çünkü Avrupa Topluluğu içinde ticareti serbestleştirmek ve bireysel ülkeleri Avrupa Adalet Divanına götürmek için rekabet hukukunu saldırganca kullandı.⁴⁴ Devletin ulusal sanayileri fonlamasına son vermek ve rekabeti artırmak için Avrupa

43. Peter Sutherland, "A New Framework for International Economic Relations," üçüncü Annual Hayek Memorial Lecture, Institute of Economic Affairs, Londra, 16 Haziran 1994, GATT Digital Library, Stanford University, GATT / 1640.

44. John Gillingham, *Europeans Integration, 1950–2003: Superstate or New Market Economy?* (New York: Cambridge University Press, 2003), 251.

Adalet Divanını kullanmasından ötürü bir bilim insanı ona “neoliberal düşüncelerin Avrupa Komisyonundaki cisimleşmiş hali” diyor.⁴⁵

Hayek’in normatif hukukun üstünlüğü görüşü bir uygulama, yargı denetimi ve izonomi aracının özelliklerini içermekteydi. Sutherland uygulama mekanizması olarak Temyiz Organına, DTÖ Anlaşması hükümlerine göre fikri mülkiyet için korunan bireysel ticaret haklarına ve bütün ülkelerin –Küresel Güney ülkeleri de dahil– ticaret disiplinine tâbi olmasıyla meydana gelen izonomiye işaret edebilirdi. Sutherland’ın fiyat sistemine başvurması da Hayek’in dünya ekonomisine dair fiyat sinyallerinin verdiği istihbaratla ulaşılabilecek dev bir bilgi deposu inancıyla bağlantılıydı. Hayek’in sermayenin serbest hareketi ve serbest ticaret argümanı, dünya sakinlerinin bilgisini kullanmakla ilgiliydi. 1979 üçlemesinin sonunda ifade ettiği gibi: “Bu dünyanın farklı yerlerinde yaşayan bireylerin birbirinden ayrı olgusal bilgilerinden yararlanacaksa bu bilgileri hem kendilerinin hem de genelin çıkarı için en iyi nasıl kullanacaklarının gayrişahsi piyasa sinyalleri tarafından anlatılmasına izin vermemeliyiz.”⁴⁶ DTÖ’nün arkasındaki felsefe, fiyat sinyallerinin iç içe geçmiş yönetmelik katmanlarından engelsiz iletimini sağlayan siberetik hukuksal düzenin muhafızı olarak örgüte Hayekçi bir inancı yansıtmaktaydı.

45. Angela Wigger, “Competition for Competitiveness: The Politics of the Transformation of the EU Competition Regime” (doktora tezi, Amsterdam Üniversitesi, 2008), 200.

46. Hayek, *The Political Order of a Free People*, 172.

Bu bakış açısından DTÖ bir zafere benziyordu; hukukun üstünlüğünü sunuyor ve fiyat mekanizması devresini daha da hassas bilgi alımına olanak verecek şekilde ayarlıyordu. Ama Hayek fiyat bilgisini överken bile bilginin tehlikeli olduğunu kabul ediyordu. Sisteme zarar verebilirdi. *Özgürlüğün Anayasası*’nda ifade ettiği gibi, “olanaklar bilgisi”nin küresel yayılması, rekabet ve sürekli uyum politikalarına odaklanan bir karşı-hareketi gerektirmekteydi. Hayek dünya ekonomisinin görünmezliğinin ve anonimliğinin küresel kapitalizm için iki zorunluluk olduğunu 1930’lardan itibaren netleştirmişti. DTÖ, bu kuralları çiğnedi. Aslında, çalışmaya başladıktan yalnızca dört yıl sonra, örgütle ilgili bilginin yayılması aşağıdan tasarlanan bir kapanmaya yol açtı.⁴⁷

1999’da kitlesel protestolar, Seattle’da DTÖ’nün toplantısının iptal edilmesine yol açtı. Jan Tumlir’e adanan bir konferans dizisinde Sutherland, Seattle hakkında “kurum için DTÖ sistemine etkili siyasal destekte temel bir açık” yaratan “dönüm noktası” dedi. “Seattle bir DTÖ’den nefret edenler kuşağı ve ordusu yarattı,” diyordu Sutherland “ve bunların oyları var.”⁴⁸ Aynı konferans dizisinde Martin Wolf şuna dikkat çekti: “Karar vericiler ticaret sisteminin büyüklüğünü, ekonomik kapsamını, etkisini ve yasal gücünü dönüştürürken siyasal görünürlüğü de artırdı. Daha

47. Bkz. Markus Krajewski, “Democratic Legitimacy and Constitutional Perspectives of WTO Law,” *Journal of World Trade Law* 35, no. 1 (2001): 167.

48. Peter Sutherland, “A Future for the World Trade Organisation?,” *Jan Tumlir Policy Essays*, no. 1 (2010): 6.

önce çok bilgili politika yapıcılardan ve teknokratlardan oluşan sınırlı bir grubun oynacağı olan şey, geniş bir hükümetdışı örgütler yelpazesinden gelen şiddetli baskının odağı oldu.” Eski düşman “çoğunlukçuluk”, “şimdiki hükümetler-arası düzenlemenin ‘demokratik olmadığını’” iddia eden insanlar olarak geri döndü.⁴⁹

Bilim insanları, küresel ekonomik yönetişimin yassallaşma değil, daha çok kapalı kapılar ardında, birçok çıkış seçeneğinin olduğu görüşmelerle yapıldığında en iyi çalışabileceğini ancak daha sonra anladı – bazıları kederle.⁵⁰ Kuralları küresel ölçekte tutarlı yapmak, zorunlu olarak o kadar büyük bir işti ki kamuoyunun bunu fark etmesi kaçınılmazdı. Fark edilince de insanlar, neden bu kadar çok kararın onlar adına ve onlar katılmadan alınmakta olduğunu sordu. Uluslararası ekonomik ilişkileri siyasetleştirme girişimi, sonunda kendisini kaçınılmaz olarak siyasal anlaşmazlık konusu yapan oldukça görünür bir projeyle sonuçlandı. Neoliberal onarımın temel sorunlarından biri buydu ve Mestmäcker bunu açıkça gören az sayıda kişiden biriydi. Schmitt’e başvurunca, siyasetleştirirmenin zorunlu siyasal doğasını algıladı ve belli konuları “hukukun üstünlüğü”ne havale etmenin, o konuları kalıcı olarak popüler çekişme olasılığının üstüne yükselteceği düşüncesine, ampirik olarak çürütülebilir

49. Martin Wolf, “Does the Trading System Have a Future?,” *Jan Tumlir Policy Essays*, no. 1 (2009): 7.

50. Joost Pauwelyn, “The Transformation of World Trade,” *Michigan Law Review* 104, no. 1 (Ekim 2005): 17.

bu düşünceye aldanmadı. DTÖ’de siyaset olanağını dünya ekonomisi anayasasının muhafızı bir ülkenin çıkarına inkâr etmek aslında siyaseti yasaklamıyor, yalnızca Seattle protestoları gibi eylemler patlak verdiğinde bir referans çerçevesi sunuyordu. Anlaşılan şu ki hiçbir tabela ya da mikrofon sağlanmasa da insanlar ses çıkaracaktır.⁵¹

Bazı bilim insanları, DTÖ’ye ve küresel piyasaları kılıflamaya dair diğer çabalara en dayanıklı meydan okumanın dünya ekonomisi için bir *demos*’un yokluğu olduğunu öne sürüyor.⁵² Ama dünya ekonomisinde bir halk aramak, soruyu yanlış sormaktır. Aynı zamanda bir kategori hatası yapmaktır. Anlatımın gösterdiği gibi liberaller ve daha sonra neoliberaler, yirminci yüzyıl boyunca dünya ekonomisi mekânını temsili hükümet mekânından ayrı bir mekân olarak düşündü. Neoliberal onarımın birçok çeşidi, kendi başına “*demos*’u geri alma” ruhuyla değil, ayrı tutma ve bağlama, belirlenmiş alanlara hapsetme ruhuyla tasarlandı.⁵³ Dünya ekonomisinin bir *demos*’u olmadıysa sorun tam da buydu. İnsansız bir insan dünyasıydı.

Seattle’dan sonra kurumu yeniden çerçevelendirmek isteyen genel direktör Mike Moore: “Bu lanet gösteriyi tekrar yoluna sokmalıyız... İmaj değiştirmek zorundayız!”⁵⁴

51. A.g.e., 59.

52. A.g.e., 42.

53. Wendy Brown, *Undoing the Demos: Neoliberalism’s Stealth Revolution* (New York: Zone Books, 2015).

54. Aktaran Kristen Hopewell, *Breaking the WTO: How Emerging Powers Disrupted the Neoliberal Project* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2016), 74.

Bir sonraki ticaret görüşmeleri turuna “Doha Kalkınma Turu” dendi; burada katılımcıların daha sonra kabul ettiği şey ise bariz bir halkla ilişkiler eylemi olduğuydu. 2005’te Pascal Lamy, başarılı DTÖ Genel Direktörlüğü kampanyası sırasında ilk kez “Cenevre Mutabakatı” terimini kullanınca da yeni imaja başka bir ad verildi.⁵⁵ Lamy, AB ticaret komiseri deneyimiyle çalışıyordu ve ordo-küreselciliğin ruhuna sadık kalarak şunu savundu: “Avrupa’nın inşası, aslında şimdiye kadar girişilmiş en iddialı uluslarüstü yönetim deneyidir” ve “bir laboratuvar” olarak “Avrupa deneyimi... küresel düzey için ilginç yollar sunuyor.”⁵⁶ Lamy, yerini aldığı Washington Mutabakatına karşı Cenevre Mutabakatının “küreselleşmeyi insanileştirmeye, daha fazla adalet ve hakkaniyet kurmaya” adanacağını ilan etti.⁵⁷ Kamu bütçelerini kısma konularına odaklanmaya devam ederken yoksulluğu azaltma lafları etmeye başlayan IMF gibi DTÖ de temel yapısını değiştirmeden yeni bir retorik eklemeye çalıştı.⁵⁸

Seattle, ordo-küreselcilik için varoluşsal bir krizdi ve ulu dünya ekonomisini yeryüzüne indirdi. Piyasaların kılıflanmasına bir halk itirazı ihtimali, liberal düşünce

55. Pascal Lamy, *The Geneva Consensus: Making Trade Work for All* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), vii.

56. A.g.e., 9; Pascal Lamy, “Towards Global Governance,” Master of Public Affairs inaugural lecture at the Institut d’Etudes Politiques, Paris, 21 Ekim 2005, <https://www.wto.org/english/newse/sppl/sppl12e.htm>.

57. Statement by Pascal Lamy, 26 Ocak 2005, WTO General Council, <https://www.wto.org/english/thewtoe/dge/statlamye.htm>.

58. IMF konusunda bkz. Alexander E. Kentikelenis, Thomas H. Stubbs ve Lawrence P. King, “IMF Conditionality and Development Policy Space, 1985–2014,” *Review of International Political Economy* 23, no. 4 (2016): 543–582.

için her zaman bir sorun oldu. Birçok eleştirmen, otoriter bir çözüme yönelişin her zaman kapıdaymış gibi görüldüğüne dikkat çekti; Hayek ve Friedman'ın, Augusto Pinochet'nin Şili'sini ziyaretleri ibretlikti. Pinochet'ye işaret eden Hayek, "liberal bir diktatörü liberalizmden yoksun demokratik bir hükümete tercih" edeceğini ve "bir diktatörün liberal bir şekilde yönetmesinin olanaklı" olduğunu söyledi; bunun yalnızca "geçici bir geçiş düzenlemesi" olması koşulunu koydu.⁵⁹ Hayek'in açıklamaları hem Röpke'nin 1940'taki "diktatörce demokrasi" tartışmasını hem de Mises'in 1927'deki şu açıklamasını hatırlatmaktaydı: İtalyan "faşizmi ve diktatörlük kurmayı amaçlayan benzer hareketler en iyi niyetlerle doludur ve müdahaleleri, Avrupa uygarlığını şimdilik kurtarmıştır. Faşizmin bu şekilde kazandığı meziyet, tarihte ebediyen yaşayacaktır."⁶⁰ Ehenişer mantığına uygun olarak, soldan bozucu bir gücün bastırması da bazı neoliballer için diktatörlere desteği düşünülebilir hale getirdi. Mises 1922'de şunları yazdı: "Tüm uygarlığımız, insanların yeniden bölüşümcülerin saldırısını püskürtmeyi her zaman başarmış olmasına dayanır."⁶¹

59. Aktaran Bruce Caldwell ve Leonidas Montes, "Friedrich Hayek and His Visits to Chile," *Review of Austrian Economics* 28, no. 3 (2015): 298. Yazarların, Hayek'in, Pinochet'yle ilişkisinin eleştirmenlerce abartıldığını öne sürdüğüne dikkat edilmelidir. Neoliballer ve Şili konusunda daha fazla gönderme için bkz. Bölüm 5.

60. Röpke'den Marcel van Zeeland'a, 20 Ekim 1940, Wilhelm Röpke Archive Institute for Economic Research, Köln, dosya 7, p. 729; Ludwig Mises, *Liberalism*, 3. bs. (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985).

61. Ludwig Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Indianapolis: Liberty Fund, 1981), 51.

DTÖ'ye saldırıdan sonra Cenevre Okulunun önde gelen düşünürleri, teorilerinde ne Pinochet seçeneğini ne de "liberal diktatör" çaresini benimsedi. Aksine, Pinochet'nin en etkili muhaliflerinin diline yöneldiler: İnsan hakları dili. Cenevre Okulu neoliballerinin tepkisi, kendi tarafına çekme ve yeniden tanımlamaydı. Neoliballer Philip Cortney'in savaş sonrası sermaye kaçışının insan hakkı çağrılarını tekrarlayarak projelerini desteklemek için Hayek'in burun kıvırdığı insan hakları diline daha da ağırlık verdi. Bu kitap ticaret hakkı, piyasa hakkı ve sermaye hakkını *bireysel* hak olarak yeniden biçimlendirmenin 1945 civarında Birleşmiş Milletler'in sosyal ve ekonomik haklar düşüncesine karşı Uluslararası Ticaret Odası (ICC) ve neoliballer tarafından önerildiğini, 1950'lerde ve 1960'larda Avrupa bütünleşmesi projesinin piyasa özgürlükleri ve piyasa yurttaşları olarak cisimleştiğini, 1970'lerde ve 1980'lerde GATT reformunun seyri içinde DTÖ'ye yükseldiğini gösterdi. Seattle'dan sonra Ernst-Ulrich Petersmann, merkezinde insan hakları olan başka bir liberalizm yeniliğinin en görünür ve konuşkan sözcüsü oldu. Bir yayın seliyle bireysel ticaret ve sermaye taşıma hakkını koruyan, katmanlı kurumlardan inşa edilmiş normatif bir dünya ekonomik düzeni düşüncesinin propagandasını yaptı. Kamuoyunun gözüne sokulan neoliberal federalizm projesi, evrensel insan haklarını koruma projesi olarak yeniden tahayyül edildi.

Petersmann'ın G-77'de Küresel Güneyin elindeyken hak dilini eleştirip ancak Avrupa bütünleşmesi bağlamında serbest mal ve sermaye hareketi olarak yeniden tanımla-

nınca hakları savunması açıklayıcı bir ironidir. Seattle'dan sonra da ses tonunda benzer bir araçsal değişikliğin izi sürülebilir. Protestolardan önce yayımlanan –kısmen Hong Kong yönetimine yaptığı danışmanlığa dayanan– son makalede Petersmann'ın anahtar terimi “rekabet”ti. Üç kez Hayek'e atıfta bulunarak azgelişmiş ülkelerde rekabet yasaları olmamasını kınadı ve “DTÖ içinde ‘rekabeti savunma’... ve DTÖ’de bir ‘rekabet ve girişimcilik kültürü’nü destekleme” çağrısında bulundu.⁶² Seattle'dan sonraki ilk makalesi de çok farklı bir çerçeveye oturtuldu. Makalenin başlığı, “DTÖ Hukukuna İnsan Haklarını Yerleştirmenin Zamanı”ydı.⁶³ Uluslararası Araştırmalar Yüksek Enstitüsünde profesör olarak yazan Petersmann, “Seattle’da DTÖ’nün bakanlar konferansının başarısızlığı ve DTÖ kurallarına dayanan dünya ticaretine karşı şiddetli protestocuların ‘Seattle Çay Partisi,’ WTO kurallarının meşruiyetini ve ‘insan hakları işlevi’ni yerli yurttaşlara daha inandırıcı bir biçimde açıklamaları gereken ticaret diplomatları için bir ‘uyandırma servisi’ olarak tarif edildiğini” yazdı.⁶⁴ Bu açıklama 1998’de, DTÖ’nün görünür zaferinden sonra, çıkmaya başlayan *Journal of International Eco-*

62. E. U. Petersmann, “Legal, Economic and Political Objectives of National and International Competition Policies: Constitutional Functions of WTO ‘Linking Principles’ for Trade and Competition,” *New England Law Review* 34, no. 1 (Güz 1999): 153, 62.

63. E. U. Petersmann, “From Negative to Positive Integration in the WTO: Time for Mainstreaming Human Rights into WTO Law,” *Common Market Law Review*, no. 37 (2000): 1363–1382.

64. E. U. Petersmann, “The WTO Constitution and Human Rights,” *Journal of International Economic Law* 3, no. 1 (2000): 24.

nomic Law'da yer aldı. Derginin ilk sayısında Petersmann, “temel insan hakkı olarak... özel fikri mülkiyet hakkı” da dahil olmak üzere “hukukun uluslararası üstünlüğü”nü desteklemekte DTÖ'nün “anayasal işlevleri”ni övmüştü.⁶⁵ Tam iki yıl sonra Seattle'ı “uyandırma servisi” olarak nitelmesi, Cenevre Okulu imgelemine meydan okumanın ciddiyetini gösterir.

Seattle'dan sonra, Petersmann'ın yazılarında daha önce hiç olmayan bir terim yer aldı: “Meşruiyet.” Doğrudan protestoya karşılık verip “şimdi IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün bakanlık konferanslarında düzenli hale gelen sokak gösterilerinde yurttaşlar, devlet-merkezli uluslararası hukuku ve uluslararası örgütleri insan hakları ve ‘yeni gelişen demokrasi hakkı’na uygun hale getirme ihtiyacını hükümetlere hatırlatıyor” dedi.⁶⁶ Protestocularla aynı fikirdeydi ama devamında onların insan hakları dilini çok özel bir biçimde yorumladı. BM insan hakları sözleşmelerinin “ekonomik özgürlükleri, mülkiyet haklarını ve hukukun üstünlüğünü etkili bir biçimde koruyamaması,” diyordu, gerçekten bir rezaletti.⁶⁷ DTÖ'yü insan hakları diliyle temellendirmeye çalışırken bile baskın insan hakları söylemine ekonomik dili sokmaya çalıştı. “DTÖ hukukunda insan

65. E. U. Petersmann, “How to Promote the International Rule of Law? Contributions by the World Trade Organization Appellate Review System,” *Journal of International Economic Law* 1, no. 1 (1998): 31–32.

66. E. U. Petersmann, “Human Rights and International Economic Law in the 21st Century: The Need to Clarify Their Interrelationships,” *Journal of International Economic Law* 4, no. 1 (2001): 5.

67. A.g.e.

haklarının geleneksel görmezden gelinişi, uluslararası insan haklarında, bireysel refahın önkoşulu olarak ekonomik özgürlük ve ticaret özgürlüğü araçlarının ısrarla görmezden gelinişi kadar çağdışı oluyor.”⁶⁸

Petersmann’ın 1997’de Hayekçi anayasal tasarımının bir zaferi olarak övdüğü anlaşma, 2001’de, “DTÖ üyesi ülkelerde birçok parlamento 25.000 sayfalık Uruguay Turu Anlaşmalarını birkaç saat içinde gerekli parlamenter denetim ve saydam tartışma olmadan onaylandığı” için yerildi.⁶⁹ Onun ifadesiyle “anayasal açıdan 1947 GATT’ından DTÖ’ye geçiş, uluslararası ticaret hukukunun başarıyla ‘anayasallaştırılması’nın bir örneğini” sunmasına rağmen pratikte bir başarısızlık oluyordu.⁷⁰ İnsanların DTÖ’de gördüğü merkezi sorun, diğer hukuk bilginlerinin gördüğü gibi, “meşru ve meşrulaştırıcı bir amacın yokluğu”ydı.⁷¹ Tersine dönüş büyüleyiciydi; demokratik baskının olmaması, şimdi bu kurumun Aşil topuğu olarak görülüyordu. Anlaşılan, demokratik meşruiyet tasarlanamaz.

Petersmann’ın meşruiyet sorununa çözümü ise insan haklarına vurguyu artırmaktı. İnsan haklarını aktivizm için yeni bir cephe ilan etti: “1989’un ‘demokratik halk devrimi’nden sonra,” diyordu, ““(DTÖ’nün küresel bütünleşme hukuku dahil) ekonomik ve hukuksal küreselleşme ayrımcı

68. Petersmann, “From Negative to Positive Integration,” 1377.

69. Petersmann, “Human Rights and International Economic Law,” 27.

70. A.g.e., 24.

71. Andrew Lang, *World Trade Law after Neoliberalism: Reimagining the Global Economic Order* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 347.

olmayan açık pazarlar, küresel rekabet ve insan haklarının daha etkin korunması lehine bir ‘insan hakları devrimi’ olanağı sunmaktadır.”⁷² Tuhaf bir yorumla Arap Baharındaki ayaklanma zincirini, iş dünyası ve piyasa hakları için böyle bir devrimci talebinin parçası olarak okudu.⁷³ Cenevre Okulu neoliberalizminin bireyi yıkıcı bir siyasal aktör olarak gören eski biçiminden farklı olarak, çok-düzeyle anayasacı versiyon bireylere olumlu bir aşağıdan yukarıya siyasal rol olanağı sunmaktaydı. DTÖ’yü kendi başına mesafeli bir bürokrasi olarak kınayanlar ile neoliberal dünya projesinin mutasyonlarının izini sürenler bu açıyı genellikle gözden kaçırır. Hayek “siyaseti tahttan indirme” çağrısı yaparken, 2000 yılının Cenevre Okulu siyasetin yeniden yapılanmasından söz ediyor, piyasa yurttaşlığı ve onun taleplerini küresel sistemi bireysel düzeyden dünya düzeyine örerak birleştirmenin yolu olarak görüyordu. Seattle’dan sonra Petersmann, “DTÖ’nün danışma organlarına ve diğer çok-düzeyle uluslararası yönetişime yurttaş katılımı, dünya ticaret sisteminin meşruiyetini ve siyasal desteğini güçlendirebilirdi” diye yazdı.⁷⁴

Bir bilim insanı “pek çok insandan farklı olarak bir piyasa, sevilmeden oldukça düzgün çalışabilir” diyor.⁷⁵ Ancak tam tersi de doğru olabilir. Birçok insan sevgisiz varlığını sürdürür ve deneyimler, verili bir düzenin kaos ve halk

72. Petersmann, “Human Rights and International Economic Law,” 30.

73. Petersmann, *International Economic Law*, 2–3.

74. Petersmann, “The WTO Constitution and Human Rights,” 25.

75. Streeck, “Small-State Nostalgia?,” 216.

ayaklanmasıyla karşılaşmaması için meşruiyete ilginin zorunlu olduğunu göstermiştir. Piyasa, sevilme bile kabul edilmelidir. Neoliberal anayasayı “yalnızca devlet otoritesine sınır koymanın aracı olarak” gören bilim insanları, “yurttaş-merkezli” yanın önemini çoğu kez göz ardı etti.⁷⁶ Denklemnin pozitif yanı vardır; o da ticaret hakkıdır. Bir eleştirmen bu yaklaşıma Petersmann’ın “uluslararası insan hakları hukukunu gasp etme” girişimi dedi.⁷⁷ Petersmann, bir aşağıdan onarım olanağı öneriyordu.

Peki bu aşağıdan onarım pratikte neye benziyor? Cenevre Okulunun kendi ülkelerinin üstünde ya da kendi ülkeleri içinde dünya hukukuna başvurarak yönetim yapılarının meşruiyetini güçlendiren bireyler düşüncesi, büyük ölçüde yalnızca şirketlerin benimsediği bir yol oldu. 1990’lardan itibaren sayıları katlanarak artan ticaret hukukçularından oluşan bir ekibe ödeme yapamamak, piyasa yurttaşlığının bu biçimine girmemekle sonuçlanır. DTÖ gibi ticaret anlaşmalarının görüşmelerini yürütenlerin de özel çıkar gruplarınca ele geçirilme olanağı olmayan bağlantısız nomotetler olmaları şöyle dursun, şirket lobi-leriyle yakın ve resmi ilişkileri vardır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde “özel sektör danışmanlık süreci”nde, özel sektörden gelen yaklaşık bin kişinin bulaştığı,

76. Tore Fougner, “The State, International Competitiveness and Neoliberal Globalisation: Is There a Future Beyond ‘The Competition State’?,” *Review of International Studies* 32, no. 1 (2006): 178.

77. Philip Alston, “Resisting the Merger and Acquisition of Human Rights by Trade Law: A Reply to Petersmann,” *European Journal of International Law* 13, no. 4 (2002): 816.

düzenli olarak toplanıp dünya ticaretinin hukuksal mimarisinden neye ihtiyaç duydukları konusunda ABD ticaret temsilcilerine tavsiyede bulunan otuzdan fazla komite vardır.⁷⁸ Petersmann'ın tarif ettiği “aşağıdan yukarıya” meşrulaştırmanın fiilen var olan versiyonu, dünya ekonomisinin piyasa yurttaşlarının yalnızca seçkin bir dilimini kapsamaktaydı.

Seattle sonrası imaj değiştirmenin bir parçası olarak DTÖ, 1970'lerin sonunda GATT William Rappard Merkezinde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bürolarına taşınınca üstü örtülen ve kaldırılan eski tabloları geri getirdi. Kahraman işçileri çalışırken ve dinlenirken gösteren duvar resimleri tekrar gün yüzü gördü.⁷⁹ 2012'de Petersmann binaya baktı ve DTÖ'de çalıştığı on altı yıl içinde neden hiç kimsenin girişteki iki heykeli yorumlamadığını sordu –alegorik “barış” ve “adalet” figürleri.⁸⁰ Kendisinin de kesinlikle bildiği ve sözü edilmeyen gerçek, heykellerin ILO günlelerinden kalmış olmasıydı. Çalışanların ya da müzakerecilerin heykelleri yorumlamamasının gizemli bir yanı yoktu. DTÖ'nün buyruğu barışa ya da adalete ulaşmak değil, liberal ticaret kurallarına odaklanıp çok-düzeyle siyasi yapıları ayarlamak ve fiyat sinyallerine karşılık olarak sürekli uyum sağlamaya olanak yaratmaktı. Petersmann'ın akıl hocası

78. J. Michael Finger and Julio J. Nogués, “The Unbalanced Uruguay Round Outcome: The New Areas in Future WTO Negotiations,” *World Economy* 25, no. 3 (Mart 2002): 335.

79. World Trade Organization, *The WTO Building: Art and Architecture at the Centre William Rappard* (Cenevre: World Trade Organization, 2015), 9.

80. Petersmann, *International Economic Law in the 21st Century*, 9.

Hayek'e göre tek mübah adalet biçimi, tarihten bağımsız olarak tüm katılımcılara eşit davranan usul adaletiydi. Adalet, ILO buyruğunda –ya da Lamy'nin Cenevre Mutabakatında– olduğu gibi, sosyal adalet olarak hakkaniyetle eşleşince daha da kötü oldu. Sosyal adalet, totaliterliğe zemin hazırlayan teleokratik bir talepti ve insanlığı genişletilmiş düzen ve Büyük Toplumdan “kabile” toplumuna geri gönderen atacı bir kasılmaydı.⁸¹

Petersmann'ın seçici tarih okuması, 2012'de yayımladığı bir kitabın kapağında yeniden sergilendi. Kapakta Meksikalı ressam Diego Rivera'nın güzel, beyaz çiçeklerden oluşan bir dağın ağırlığı altında eğilen bir kadını tasvir eden *Çiçek Satıcısı* (1941) vardı. Metinde buna “pazarda satma özgürlüğü”nün bir ikonu dedi.⁸² Rivera'nın tescilli bir komünist ve işçi yanlısı duvar resimleriyle ünlü olması gerçeği, Petersmann'ın en temel insan hakkı olarak piyasa hakkına bağlılığını güçlendirmek için Rivera'nın eserini yanlış tanımasına engel değildi.⁸³ Lamy ise Cenevre

81. F. A. Hayek, “Adam Smith's Message in Today's Language,” *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, ed. F. A. Hayek (Chicago: University of Chicago Press, 1978) içinde, 269. Hayek'in sert tutumu, ordoliberal geleneğin diğer korkulukları tarafından paylaşılmadı. Değişik adalet tanımları konusunda bkz. Wörsdörfer, “Von Hayek and Ordoliberalism.”

82. Petersmann, *International Economic Law in the 21st Century*, 2.

83. “Ayrımcı olmayan, çarpık olmayan dış ticaret rekabetinde özel haklar” ve “mülkiyet hakkı”nı güvenceye almak için çok-düzeyle yönetim kullanılması üzerine erken bir değerlendirme için bkz. E. U. Petersmann, “Trade Policy as a Constitutional Problem: On the ‘Domestic Policy Functions’ of International Trade Rules,” *Aussenwirtschaft* 41, no. 2–3 (1986): 431. Eleştirel yorum için bkz. Robert Howse, “Human Rights in the WTO: Whose Rights, What Humanity? Comment on Petersmann,” *European Journal of International Law* 13, no. 3 (2002): 654.

Mutabakatı üzerine kitabında daha uygun bir seçim yaptı: Jean-Claude Prêtre'in *Danaé World Suite, 2001*'inden, DTÖ'nün duvarlarını süsleyen daha yeni resimlerden biri. Resim, renkli boya lekelerinden ve haçlardan oluşan bir ızgaranın altında merkatör bir dünya projeksiyonunu gösteriyor. Kıtaların anahatları, altında zar zor görülebiliyor. Görüntü, kurum neyin üzerinde inşa edildiyse ona yakın bir şeyi gösteriyor. Bir insan hakları diline son dönüşe rağmen bu, temsili zor, bir kurallar ızgarasıyla kılıflanan, sürekli şekil değiştirme ve dönüşme halinde bir dünya ekonomisi kavrayışıdır.

Petersmann, William Rappard Merkezinden sokaktaki döner kavşağa, metal bariyerler ve silahlı güvenlik görevlilerine baksaydı, emekten ticarete dönüşmesi Rivera'nın resminden daha zor olacak bir şeyi de görürdü. 1937'de, Hayek'in "Ekonomi ve Bilgi" denemesini, Robbins'in planlamasızlaşma manifestosunu ve Lippmann'ın *The Good Society*'yi yayımladığı yıl dikilen anıt, ILO'nun kurucusu Albert Thomas'ı anmaktaydı. Heykelin kaidesi çalışma görüntülerini sergiler: Bir kömür damarında madenciler, denizde balıkçılar, ürün kaldıran çiftçiler... Üstteki dört figür, pirinç sepeti taşıyan bereli Asyalı bir erkek, deri taşıyan kukuletalı yerli bir erkek, işçi önlüğü içinde kerpeten tutan bir erkek ve çapalı Siyah bir Afrikalı erkektir. Heykel tabanına ise bükülmesi zor sözcükler kazınmış: "Emek tüm rekabet mücadelelerinin üstündedir. Bir meta değildir." Burada küçük protestolar yapılır. 2005'te, burada beş kıtadan gelen protestocuların bir gösterisi oldu ve Brezilyalı bir kadın

“kapitalizme karşı mücadele”yle ilgili bir konuşma yaptı. Bir pankart, neoliberallerin karşı koymak için örgütlendiği dünyaya işaret etmekteydi: “Bir dayanışma dünyası inşa etmek.”⁸⁴

1990’lar, bir kurum kurma projesi olarak neoliberal küreselciliğin yüksek noktasıydı. Onyılın sonu gelmez küreselleşme konuşmalarında “dünya ekonomisi”ne, herhangi bir tekil ülkenin ötesinde bir güç verildi. Politikacılar sosyal yardım kesintileri ve yeniden yapılanmayı haklı göstermek için dünya ekonomisine boyun eğmeye alıştı. Özür diler gibi işaret edebilecekleri ülke-dışında bir disiplinciye sahip olmak, omuz silkebilmek ve savaş sonrası çözümün avantajlarını tıraş ederken kolaylık sağlıyordu. Dünya ekonomisini suçlamak, sürdürülebilir bir stratejiydi; çünkü disiplinci yalnızca onun iki siyasal yüzünden biriydi. Tersine vücut bulmasında ise dünya ekonomisi, ucuz kredi derisiyle sulanan ucuz tüketim malları bolluğu olarak davet edilmekteydi. Bu stratejinin tehlikeleri ancak 2000’lerin başında, özellikle de 2008’den sonra netleşti. Dünya ekonomisi vermeyi bırakınca geriye ona günah keçisi maskesi takmak kaldı. Seçmenler öngörülen tepkiyi verdi: Karşı oy kullanarak.

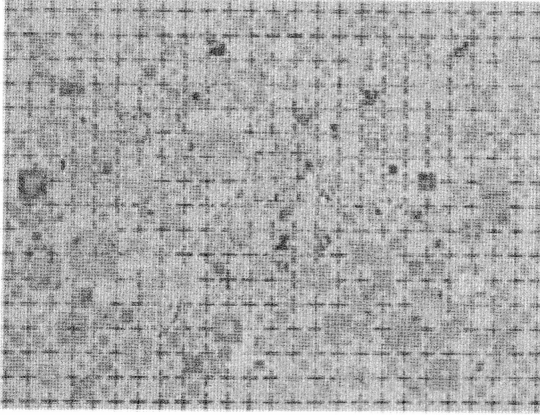
Cenevre Okulu neoliberallerinin sonunda, kendilerine rağmen, kurumsal belirlenimci oldukları öne sürülebilir. Çoğu kez “aşağıdan liberalizm”e ve Röpke’nin ifadesiyle

84. Siv O’Neill, “Stop WTO International Demonstration in Geneva on 15 October 2005,” www.axisoflogic.com/artman/publish/Article20145.shtml.

The Geneva Consensus

MAKING TRADE WORK FOR ALL

Pascal Lamy

CAMBRIDGE

TEMSİLİ ZOR DÜNYA. PASCAL LAMY, *THE GENEVA CONSENSUS: MAKING TRADE WORK FOR ALL* (CAMBRIDGE: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 2013).

YAYINCININ İZİNİYLE KULLANILDI.

KÜRESELÇİLER

kültürel değerler toprağına bağılılık iddia edilmesine rağmen, bu sözde anti-plancıların yirminci yüzyıla en kalıcı entelektüel katkısı ürettikleri planlar ve şablonlar olabilir. Belki de Cenevre Okulu neoliberalleri, dünya ekonomisi için kristal kaleler inşa etmekle o kadar meşguldü ki Mises'in, şanslar değıştikçe desteklenecek ya da reddedilecek, pragmatik bir iyiden çok mutlak bir iyi olarak ulusal piyasaları değil, küresel piyasayı destekleyecek bir kitle zihniyetini güçlendirmeye ilgili öğüdüne kulak asamadı, sıkıntılı dönem için bir plan yapmadıkları gibi geniş eşitsizlik uçurumlarıyla ayrılan ahaliyi yatıştırmanın bir yolunu da bulamadı. Şanslarına, kapitalizmin refahı onların müdahalelerine dayanmıyor; hiçbir zaman da dayanmadı. Cenevre Okulu neoliberalleri, serbest ticaret küreselciliğine popüler bir bağılılığı birçok özellikten yalnızca biri değil, zorunlu merkezi özellik olarak görseydi erken yirmi birinci yüzyılda endişelenmek için bir sebepleri olurdu. Bu sayfalar, şimdiki krize giden uzun yolun öyküsünü anlattı.

Neoliberalizmin bir krizini teşhis etmek, ekonomik eşitsizliğin ilerlemeyi bıraktığını öne sürmek değildir. Sosyal sorunlarda piyasa çözümlerine başvurulması ya da her insani değerin parayla hesaplanması da son bulmadı; yeniden bölüşüm örüntüsüne bir geri dönüşe ya da Keynesçi refah devleti ideolojisine bir dönüşe de tanık olmuyoruz. Özel borçların devletçe emilmesi ve parasal gevşeme politikaları, aşırı zenginler ile geri kalanlar arasındaki uçurumu daha da derinleştiren "özel Keynesçilik"ın süregelen gerçekliklerini çevirmedi.

EMEK BİR META DEĞİLDİR. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE BAKAN BİR DÖNER
KAVŞAĞIN ORTASINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ'NÜN KURUCUSUNUN
ANITI. CENEVRE, İSVİÇRE. FOTO: QUINN SLOBODIAN.

Yine de DTÖ'nün yaratıldığından beri başına bela olan meşruiyet krizi, neoliberalizmin ayrı bir damarı olarak ordo-küreselciliğin boyunu aşmış olabileceğini gösterir. Amaç, kuralları sosyal adalet ya da yeniden bölüşüm gibi yıkıcı talepleri önlemeye ayarlamak ise ufukta hiçbir şekilde bir zafer görünmüyor. 1958 Haberler Raporunu izleyen aktivizmin geç bir tekrarıyla yeni doğan ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın kendi serbest ticaret retoriğine uygun davranmasını isteyerek ve DTÖ'yü Amerika Birleşik Devletleri'nin beklemediği şekillerde kullanarak küresel bir kördüğüm yarattı.⁸⁵ Diğer ülkeler, yabancı yatırımcılar için ksenos haklarını sağlama almak için tasarlanan iki-taraflı yatırım antlaşmalarını reddetmeye başladı.⁸⁶ Yakın zamanda çıkan bir kitap “neoliberalizmden sonra dünya ticaret hukuku”ndan söz ediyor.⁸⁷ Bazen kapsayıcı bazen de dışlayıcı şekilde ifade edilen eşitlik talepleri, tarihsel olarak belirlenmiş gerçek eşitsizliği kabul etmeyen biçimsel bir eşitliği uygulama girişimlerine karşı siyasal manzarayı bulandırmaya devam ediyor.

Neoliberaler sosyalistleri, kaybedeni olmayan bir dünya ekonomisi hayal etmekle eleştirir ama kendileri de kural çiğneyenlerin olmadığı ve daha önemlisi teşvik, yükümlülük ve ödül sistemini değiştirmeye çalışan kural bozuların idealist –ya da onların ifadesiyle atavistik [atacı]–

85. Hopewell, *Breaking the WTO*.

86. M. Sornarajah, *Resistance and Change in the International Law on Foreign Investment* (New York: Cambridge University Press, 2015).

87. Lang, *World Trade Law after Neoliberalism*.

ittifaklarının olmadığı bir dünya ekonomisi hayal ediyordu. 2010'ların ortasında Brexit lehine referandum ve bağlayıcı ticaret yasalarının gerileyen popülerliği, neoliberallerin niyeti *demos*'u geri almak olsa bile *demos*'un –iyi ya da kötü– henüz geri alınmadığını gösteriyor.⁸⁸

88. Brown, *Undoing the Demos*.

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap, 1999'da Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı Seattle protestolarının uzun süre demlenerek ortaya çıkan bir ürünüdür. Ben, Soğuk Savaş sona erdikten sonra reşit olan kuşağın bir parçasıydım. Bizler Küreselleşme ve Tarihin Sonu lakırdılarının ortasında delikanlı olduk. Bu lakırdıların daha hiperaktif tekrarlarıyla ülkelerin bittiği ve insanlığı birleştiren tek tartışmasız bağın küresel ekonomi olduğunu düşünmemiz sağlandı. Seattle, olup bitenlere kolektif bir anlam vermeye ve olay örgüsünü geriye sarmaya başladığımız bir andı. Portland'dan kuzeye gitmedim ama birçok arkadaşım ve tanıdığım kâğıt hamurundan dev yumrukları kırmızıya boyayıp sırt çantalarına asarak gitti, kelepçe ve biber gazı, hapisane geceleri ve polisle çatışma hikâyeleriyle –savaş öykülerine ve tezlere dönüştürdükleri hikâyelerle– geri döndüler. Bu kitap, orada olmamanın bir özrüdür ve oraya hangi kavramla savaşılmaya gittiklerini sözcüklerle yeniden keşfetme girişimidir.

Bir kitap biçiminde donan araştırmada bana eşlik eden çok sayıda dosta ve çalışma arkadaşına minnet borçluyum. Unuttuklarımdan özür dileyerek, aşağıdakilere canı gönülden teşekkür ederim: Hadji Bakara, Bruce Cal-

dwel, Frederick Cooper, Andrew Daily, Rüdiger Graf, Eric Helleiner, Ryan Jeffery, David Kool, Leigh Claire La Berge, Boaz Levin, Molly Lynch, Owen Lyons, Ian Malcolm, James Mark, Jamie Martin, Malgorzata Mazurek, Philip Mirowski, Craig Murphy, Molly Nolan, Subodh Patil, Dieter Plehwe, Ryan Quintana, Glenda Sluga ve Heidi Tworek. Aileme ve özellikle bu kitap yazılırken vefat eden babama, Stella Deloris Edgar'a sevgiyle. Son olarak yaşamımdaki en önemli kişilere, Michelle'e ve bu sabah ilk adımını atan Yann'a teşekkür ediyorum. Adımları çok olsun.

DİZİN

- (CAP) 007, 009-033,
035-039, 041, 049, 051,
053, 056, 057, 058, 061,
065-099, 101-151, 153-219,
221-256, 258-506, 508,
511-513, 516
- (DTÖ) 007, 009-039, 041,
049, 051, 053, 056-058,
061-089, 091-099, 101-
210, 213-488, 491-506,
508, 512-513, 516
- (EDU) 007, 009-039, 041,
049, 051, 053, 056-058,
061-210, 213-488, 491-
508, 512-513, 516
- (ICIC) 007, 009-033,
035-041, 049, 051, 053,
056-058, 061-516
- (IIIC) 007, 009-058,
061-169, 171-210, 213-219,
221-506, 508, 511-513, 516
- (IMF) 007, 009-513, 516
- (MPS) 007, 009-513, 516
- (NAFTA) 007, 009-027,
029-039, 041, 049, 051,
053, 056, 057-508, 511-
513, 516
- (NAM) 007, 009-039, 041,
049, 051, 053, 056-058,
061-506, 508, 511-513, 516
- (NBER) 007, 009-039,
041, 049, 051, 053, 056-
506, 508, 511-513, 516
- (NIEO), 007, 009-027,
029-039, 041, 049, 051,
053, 056-099, 101-210,
213-219, 221-473, 475-
506, 508, 511-513, 516
- (TPRC), 007, 009-033,
035-039, 041, 049, 051,
053, 056-058, 061-099,
101-210, 213-488, 491-
506, 508, 511-513, 516
- (UNCTAD) 007, 009-039,
041, 049, 051, 053, 056,
057-058, 061-099, 101-
210, 213-488, 491-506,
508, 512-513, 516
- Abs, Hermann Josef 245,
-250, 252
- Acton, Lord 046
- adalet 040, 049, 083,
183, 262, 405, 461, 471,
476, 479, 485, 497, 505,
506, 512
- Adenauer, Konrad 340,
344, 346
- Afganistan 478
- Afrika 007, 028, 048, 049,
055, 103, 168, 169, 171,
172, 185, 258, 263-274,
278, 296, 300-302, 304,
306-308, 310-322, 327,
343, 348-354, 359, 361,
388, 390, 392, 428, 443
- ağırlıklı oy 267, 307, 310,
313-315, 428, 478
- Almanya 009, 013, 027,
035, 055, 070, 082, 116,
118, 134, 164, 171, 177,
189, 201, 246, 247, 251,
252, 255, 270, 275, 287,
288, 289, 296, 304, 325,
331, 338, 344, 346, 349,
351, 354, 368, 373, 374,
440, 441, 468, 479
- Altın Kıyısı 103
- altın standardı 029, 170
- ambargo 323
- Amerika Birleşik 026,
027, 059, 062, 070, 071,
082, 096, 102, 116, 117,
120, 122, 124, 162, 163,
171, 173, 221, 232, 235,
236, 247, 249, 265, 268-
270, 277, 279, 287-290,
295, 298, 299, 308, 314,
317, 319, 327, 330, 333,
347, 352, 355, 359, 361,
363, 365, 389, 401, 428,
435, 440, 466, 491, 504,
512
- Amerika Ekonomik 007,
294, 355, 425
- Amerikan Devletleri 295
- Amerikan Girişim 281,
397, 436, 457, 481
- Amerikan Uluslararası
238, 245, 437
- anayasa 026, 031, 035,
040, 085, 196, 205, 328,
370, 379-382, 385, 386,
387, 391, 455, 458, 460,
461, 463, 480, 485
- Anderson, Oskar 133, 343
- Anlaşması (GATT) 477,
493
- Annecy (konferans), 132,
133, 138, 139, 202, 223
- anti-tröst önlemler 377
- Apartheid 049, 265, 268,
269, 270, 307, 309, 310,
311
- Arası Ticaret ve 295
- Araştırma Bürosu 008
- Araştırma Enstitüsü
105, 121
- Araştırmalar 008, 111,
125, 135, 140, 142, 160,
166, 169, 177, 179, 204,
226, 335, 356, 433, 440,
442, 500

- Araştırmalar Yüksek 135,
160, 204, 226, 335, 433,
440, 442, 500
Araştırma Merkezi 008,
142, 401
Arjantin 246
Ashbrook, John M. 301,
302
Asya 012, 116, 169, 258,
268, 354, 361, 392
Atlantic City, New Jersey
068
Atlantik Topluluğu 278
Attlee, Clement, 245
Augustine, Saint 483
Avr Afrika 326, 327, 345,
348, 349, 351-353, 355,
360-362, 387, 389, 393,
443
Avrupa Adalet Divanı
033, 379
Avrupa Birliği 017, 019,
038, 187, 372
Avrupa Ekonomik 007,
049, 239, 278, 281, 299,
325, 326, 357, 393, 479
Avrupa Komisyonu 353
Avrupa Kömür ve Çelik
331
Avrupa Merkez Bankası
017, 481
Avusturya 022, 055,
060-062, 064-066, 070,
076, 078, 081-083, 087,
089, 095, 096, 108, 109,
117, 118, 121, 122, 124-126,
148, 149, 169, 174, 188,
189, 194-198, 225, 337
Avusturya İş Çevrimi
061, 109, 121, 126, 149
Avusturya-Macaristan
055, 188, 195
azınlıklar 199
Babson, Roger 111
Balfour, Sir Arthur 076
Balogh, Thomas 219
Barış Vakfı 104, 125, 225
Bastiat, Frédéric 094, 236
Basutoland 172
Bauer, Otto 083, 260, 283,
307, 308, 358, 397, 398
Bauer, Peter 083, 260, 283,
307, 308, 358, 397, 398
Baumann, Ludwig 060
Becker, Gary 242, 247, 308
Bedford, Alfred C. 068,
069, 070
Belçika 104, 303, 326, 329,
341, 343
Beltrán, Pedro 293
Berlin 067, 076, 109, 136,
149, 168, 334, 349, 350,
380, 474, 476
Bertalanffy, Ludwig von
404, 409, 410
Beveridge, William 115,
171
Bhagwati, Jagdish 394,
398, 440
bilgi 042, 043, 090, 092,
104, 111, 115, 118, 120,
124, 132, 140, 145, 146,
147, 148, 150, 151, 273,
289, 291, 293, 301, 369,
384, 402, 403, 405-407,
412, 421, 424, 438, 468,
472, 486, 488, 489, 492,
493, 494
bilgisayar 043, 399, 405,
406, 413, 467, 468, 487
bilinç 308, 415, 418, 424
Birleşmiş Milletler 007,
008, 048, 218, 221, 254,
264, 294, 329, 355, 392,
397, 425, 438, 467, 499
Birleşmiş Milletler Latin
007, 294, 355, 425
Böhm-Bawerk, Eugen 136
Böhm, Franz 024, 136,
203, 205, 206, 339, 367,
368, 374, 375, 379, 380,
381, 385, 408, 420, 421,
448, 454, 458, 465, 484
Bölgesi 007
Bonn, Moritz 103, 170-
179, 201, 210, 252, 335,
354
Booth, Willis H. 071
Boulding, Kenneth 409,
419
boykotlar 321
Brandt, Karl 273, 294,
296, 297, 298, 399, 468
Brandt, Willy 273, 294,
296, 297, 298, 399, 468
Brentano, Lujo 136
Bretton Woods 048, 050,
212, 219-221, 227, 235,
237, 256, 260, 316, 356,
435, 436, 456
Brezilya 152, 345, 356,
357, 361
Bristol, Lee H. 227, 228,
229
Bristol-Meyers 227, 228
Britanya 026, 036, 102,
168, 170, 171, 174-180,
184, 196, 212, 214, 224,
233, 244, 277, 278, 280,
302, 329, 337, 346, 347,
355, 356, 360, 361, 424,
443

- Brüksel 070, 071, 341, 350, 353, 425, 440
- Buchanan, James M. 023, 026, 318, 321, 424, 427, 455, 481
- Buchanan, Pat 023, 026, 318, 321, 424, 427, 455, 481
- Buckley, William F. 265, 273, 274, 288, 294, 295, 300, 301, 310, 474
- Bulgaristan 125, 194
- Bullock, Charles J. 117, 136
- Burma, 201 360, 361
- Burnham, James 320
- Bush, George H. W. 474, 475, 490
- Butler, Nicholas Murray 076
- Büyük Bunalım 106, 116, 130, 131, 133, 158, 374
- Büyük Toplum 106, 147, 148
- California 035, 109, 185, 207, 285, 396, 427
- Campos, Roberto 357, 358
- Canetti, Elias 084, 085
- Cannan, Edwin 214, 307
- Cape Town Üniversitesi 008, 307, 319
- Carnegie Uluslararası 076, 104, 125, 225
- Carter, Jimmy 314, 317
- Çekoslovakya 123, 194, 195, 440
- Celler, Emmanuel 247
- Cenevre 025-029, 031, 032, 039, 042-045, 047-052, 072, 077, 097, 100, 101, 104-109, 113, 121, 123, 126, 129, 131, 134-140, 153, 155, 157-162, 165, 168, 169, 177, 200, 202, 204, 220-226, 228, 230, 231, 235, 239, 243, 253, 254, 289, 292, 304, 326, 328, 330, 335, 336, 345, 354, 357, 359, 361, 366, 367, 372, 374, 375, 377, 385, 387, 389, 396, 401, 402, 403, 414, 420, 433-437, 440, 442, 443, 449, 452, 453, 457, 459, 463, 465, 467, 469, 470-472, 482, 484-486, 488, 490-492, 497, 499, 501, 503-506, 508, 510
- Cenevre Mutabakatı 497, 506
- Cenevre Okulu 025, 026, 028, 031, 032, 039, 042-045, 049, 052, 107, 108, 157, 159, 220, 235, 243, 254, 326, 328, 330, 345, 361, 367, 372, 374, 375, 377, 385, 387, 396, 401, 402, 403, 414, 420, 443, 452, 459, 465, 469, 470, 471, 472, 482, 484, 485, 486, 488, 491, 492, 499, 501, 503, 508, 510
- Cezayir 103, 346
- Chamberlain, Neville 236, 288
- Chamberlin, William 288, 292, 302
- Chicago Okulu 025, 026, 414
- Chicago Üniversitesi 031, 367
- Churchill, Winston 074
- Çin 174, 184, 221, 426
- Clinton, Bill 009
- Cobden, Richard 236
- çoğunlukçuluk 495
- çok-düzeyle anayasacılık 402
- çok-düzeyle düzen 465
- çok-düzeyle yönetim 328, 377, 386, 463, 506
- çok-düzeyle yönetmelik 402
- çok-katlı yönetim 387
- çok-tarafılık 348
- Condillfe, J. B. 108, 128, 129, 132, 140, 141, 226
- Cooper, Frederick 020, 115, 185, 255, 349, 350, 515
- Corbet, Hugh 389, 437
- Cornwell, Dean 434
- Cortney, Philip 213, 220, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 246, 499
- Cumhuriyeti 058, 062, 426
- Curzon, Gerard 389, 390, 391, 424, 442
- Curzon-Price, Victoria 390, 442
- Davenport, John 266, 316, 317, 318
- Davis, Norman H. 071, 346
- Dawes, Charles 071
- Day, Edmund E. 068, 103, 117, 124, 171
- dekolonizasyon 028, 040, 052, 172, 173, 177, 185, 190, 196, 211, 253, 257, 264, 268, 269, 303,

- 322, 323, 349, 352, 388,
391, 395, 397, 447, 469,
472, 478
- demokrasi 011, 035-038,
049, 085, 086, 088, 186,
193, 206, 218, 220, 222,
224, 267, 314, 316, 318,
319, 370, 371, 397, 426,
427, 454, 476, 478, 480,
498, 501
- Demokratik Doğu Birliği
007, 196
- Deng Xiaoping 426
- Dernburg, Bernhard
171, 172
- Derneği 223, 244, 409
- Devletleri 026, 027, 059,
062, 070, 071, 082, 096,
102, 116, 117, 120, 122,
124, 162, 163, 171, 173,
221, 232, 235, 236, 247,
249, 265, 268, 269, 271,
277, 279, 287-290, 295,
298, 299, 308, 314, 318,
319, 327, 330, 333, 347,
352, 355, 359, 361, 363,
365, 389, 401, 428, 435,
440, 466, 491, 504, 512
- Diaz-Balart, Rafael 295
- diktatörlük 206, 498
- Dış İlişkiler Konseyi 142
- Doha Kalkınma Turu 497
- Dole, Bob 317
- Dominium ve imperium*
051
- dört özgürlük 340
- Drascher, Wahrhold 272
- Dulles, John Foster 142
- Dünya Bankası 012, 017,
050, 211, 220-222, 292,
304, 316, 400, 436, 439,
- 463, 501
- dünya devleti 158
- dünya ekonomisi 028,
041, 043, 047, 050, 052,
056, 057, 069, 098, 102,
106, 129, 131-133, 155, 158,
165, 171, 174, 179, 184,
190, 191, 194, 223, 261,
280, 321, 327, 333, 334,
336, 346, 353, 362, 365,
402, 404, 407, 415, 434,
435, 438, 443, 446, 449,
453, 466, 468, 471, 472,
482, 487, 490, 496, 507,
508, 510, 512, 513
- Dünya Ticaret Örgütü
008, 012, 187, 327, 402,
476, 479, 514
- düzenleyen piyasa 170
- egemenlik 028, 030,
053, 169, 198, 199, 207,
209-211, 230, 243, 261,
330, 348, 377, 393, 396,
457, 477
- eğitim 077, 150, 199, 213,
311, 320
- Einaudi, Luigi 287, 288
- Eindhoven, Willem 115
- Eisenhower, Dwight D.
268, 286, 287, 352
- ekonometri 106
- Ekonomik Düzen 008,
043, 049, 391, 393, 442
- Ekonomik İlişkiler 492
- Ekonomik İşbirliği ve
446
- Ekonomik ve Sosyal 007,
221, 227, 293
- ekonomizm 284, 484
- Ellis, Howard S. 091, 136
- emek 089, 094, 099, 100,
193, 216, 266, 279, 309,
339, 340, 341, 480, 511
- emperyalizm 048, 185,
275, 390
- Endonezya 246, 247, 270,
303, 360, 361
- enflasyon 096, 436
- Engels, Friedrich 172
- Enstitüsü 008, 013, 104,
105, 121, 122, 127, 129, 135,
136, 140, 160, 166, 169,
204, 281, 298, 307, 436
- Erhard, Ludwig 220, 244,
245, 247, 251, 252, 278,
287, 296, 304, 331, 332,
336-340, 348, 352, 354,
365, 378
- eşitlik 040, 086, 174, 179,
181, 183, 270, 283, 285,
301, 309, 310, 315, 403,
406, 471, 485, 487, 512
- eşitlikçilik 280, 469
- etkin piyasalar hipotezi
485
- Eucken, Walter 013, 015,
024, 041, 203, 204, 205,
206, 208, 218, 339, 367-
369, 374, 376, 380, 384,
408, 448, 454
- faşizm 040, 180
- Ferguson, Adam 408
- Fertig, Lawrence 273
- Fildişi Sahili 350
- Filistin 055
- Financial Times* 012, 013,
439
- Fisher, Antony 164, 298
- Fisher, Irving 164, 298
- Fiume, 110 197

- Fortune* 011, 012, 111, 122, 227, 316, 338
- Forum Atlanticum* 294, 296, 297, 298
- Foucault, Michel* 019, 064, 065, 165
- Fransa* 076, 132, 143, 236, 280, 287, 325, 326, 329, 338, 343, 346, 349, 350, 361
- Franz* 024, 068, 203, 205, 339, 367, 374, 380, 381, 408, 420, 421, 458, 484
- Freiburg* 015, 023, 024, 026, 031, 033, 339, 368, 371, 374, 383, 405, 408, 411, 430, 441, 443
- Freiburg Üniversitesi* 368, 374, 441
- Fried, Ferdinand* 351
- Friedman, Milton* 010, 013, 018, 024, 026, 049, 111, 117, 122, 152, 187, 223, 266, 296, 299, 308, 316, 318, 319, 320, 321, 323, 435, 484, 498
- Frontkämpfer* 083
- Fund* 008, 057, 083, 135, 137, 142, 197, 455, 498
- G-77* 392, 394, 398, 399, 400, 402, 433, 438, 451, 453, 467, 470, 499
- Galbraith, John Kenneth* 283, 286
- Gana* 360, 361, 394
- Garavini, Giuliano* 346, 362, 389
- Gaulle, Charles de* 287, 355
- Gay, Edwin* 116, 136
- Gill, Stephen* 017, 018, 480, 482
- girişimci* 058, 308, 422, 423
- göç* 037, 093, 096, 191, 238, 270, 306, 319, 332
- Goldwater, Barry* 287, 296, 297, 301
- Goodrich, Pierre* 297
- Gray, John* 015, 017, 188, 381, 404, 418, 424, 432
- Greenspan, Alan* 010
- Gregory, Theodore* 226, 307
- Grünberg, Carl* 136
- Guatemala* 246, 345
- Gueye, Djeme Momar* 353
- Gümrük Tarifeleri* 007, 025, 080, 211, 326, 392, 477
- Güney Afrika* 028, 048, 049, 055, 103, 171, 263-274, 296, 300, 301, 302, 304, 306, 308, 310-322, 392, 428
- Güney Amerika* 037, 136, 249, 294, 321
- Güney Kore* 363
- Güney Pasifik* 055
- Haberler, Gottfried* 025, 042, 047, 059, 061, 078, 079, 080, 090-100, 106, 115, 129, 130-133, 138-140, 142, 177, 218, 223, 225, 258, 260, 292, 326, 327, 329, 330, 331, 339, 342, 348, 355-366, 372, 375, 387-390, 397-399, 435, 436, 457, 512
- Haberler Raporu* 327, 355, 359, 361, 363, 364, 366, 389
- Haberler yöntemi* 131, 132, 138
- Habsburg İmparatorluğu* 188, 190, 200, 254
- Hallstein, Walter* 353, 354
- Hamilton College* 227
- Han, Muhammed Eyüp* 252
- Hansen, Alvin* 132, 327, 342, 343, 347, 373
- Haq, Mahbub ül-* 393
- Hardin, Garrett* 431, 432
- Harvard Ekonomik* 111
- Harvard Ekonomi Servisi* 117
- Harvard Üniversitesi* 004, 116, 292, 356
- Hausmann, Baron* 063, 089
- Havana* 221, 226, 228, 229, 232, 234, 235, 236, 237
- Hayek, F. A.* 013-016, 018, 019, 021-026, 028, 031-033, 036-038, 042, 043, 045, 047-050, 058, 059, 061, 068, 088, 090, 093, 096, 105-107, 109, 113, 115-118, 120-126, 129, 131, 135, 139, 142, 144, 146-152, 154, 156, 157, 159, 160, 163, 164, 168, 170, 175, 177, 182-190, 200-202, 207, 209, 211, 213-220, 223-225, 231, 234, 235, 242, 244, 253, 258, 260, 261, 265-267, 272, 273, 275, 276, 294, 299, 306, 307, 308, 309,

- 311-313, 318, 321-323, 325, 328, 332, 367, 368, 369, 370-372, 374-376, 379, 381-385, 392, 396, 401-426, 428-433, 441-444, 448, 450-454, 456, 457, 460-465, 468, 469, 471-480, 482-486, 490-494, 498, 500, 503, 506, 507
- Hazlitt, Henry 244, 260, 302
- Heckscher, Eli 334
- Heidelberg 441
- Heilperin, Michael 025, 135, 141, 155, 166, 167, 186, 220, 226-235, 237, 240, 241, 244, 250, 251, 254, 265, 326, 332, 333, 335, 338, 478
- Heller, Hermann 032, 038
- Henry 244, 260, 279, 288, 299, 302
- Hindistan 103, 221, 292, 303, 355, 360, 361
- Hitler, Adolf 159, 236, 305, 339
- Hoffmann, Josef 092
- Hollanda 077, 246, 247, 326, 343, 434
- Homo economicus* 010, 150, 417
- Hong Kong 424, 425, 426, 427, 428, 431, 433, 436, 455, 461, 500
- Hoppmann, Erich 327, 383, 384, 387, 411, 414
- Horwood, Owen 315, 428
- hukuku 017, 028, 030, 038, 042, 045, 051, 059, 086, 157, 240, 249, 253, 331, 372, 378, 385, 402, 438, 441, 445-449, 459, 463, 465, 470, 471, 478, 489, 501, 502, 512
- Hukuku Birliği 136
- Hull, Cordell 232, 440
- Hunold, Albert 262, 270, 271, 272, 278, 284, 294-299, 301, 304, 305
- Hutt, William H. 048, 049, 209, 210, 266, 267, 307-318, 323, 397, 425, 428, 478
- İmparatorluğu 055, 103, 176, 188, 190, 200, 254, 477
- İngiliz Uluslar 264, 313
- Irak 055, 478
- İran 244
- İrlanda 120, 171
- İşbirliği Enstitüsü 008, 140, 166, 169
- İşbirliği Komitesiyle 140
- iş çevrimi araştırmaları 117
- İsrail 270
- İstanbul 002, 055, 135, 322
- İstanbul Üniversitesi 135
- istatistik 042, 046, 047, 068, 072, 103, 104, 106, 107, 119, 131, 146, 154, 157, 161
- İsviçre 027, 046, 135, 136, 138, 142, 177, 196, 200, 201, 215, 242, 257, 271, 288, 289, 337
- İtalya 027, 189, 196, 287, 325, 329, 343
- izomorfizm 402, 410
- ırk, ırkçılık 049, 134, 154, 180, 263, 266, 268, 272, 277, 278, 299, 300, 305, 306, 317, 320, 322, 394, 474
- Jackson, Ben 014, 024, 064, 148, 215, 309, 389, 437, 438, 442, 445
- Jackson, John H. 014, 024, 064, 148, 215, 309, 389, 437, 438, 442, 445
- Japonya 119, 182, 363, 365, 438
- Jaulme, Gustave-Louis, 434
- jeopolitik 207, 232, 294, 346, 351
- Jessup, Philip C. 142, 238
- John Birch Society 287
- Johnson, Harry 148, 390, 459
- Johnson, Lyndon B. 148, 390, 459
- Jugendstil* 060, 064
- Juraschek, Franz 068
- Kaldor, Nicholas 219
- kalkınma 016, 123, 219, 222, 252, 257, 260, 263, 269, 283, 304, 307, 358, 363, 364, 395, 397, 399, 439, 446
- Kalkınma Konferansı 008, 390, 438
- Kamerun 388
- Kamu Hukuku 441
- kamulaştırma 017, 219, 242, 246, 248, 249, 477
- Kant, Immanuel 046
- kapitalist Magna Carta 250
- karşılaştırmalı maliyetler

- 093
Kelsen, Hans 189, 214
kendi kaderini tayin 028,
031, 056, 071, 167, 168,
190, 193, 195, 210, 212,
257, 258, 274, 448
kendi kendini 010, 020,
021, 022, 040, 061, 157,
170, 332, 335, 402, 403,
406, 407, 431, 451, 461,
488
Kennedy, John F. 282, 285,
286, 287, 295, 296, 297,
437, 470
Keynes, John Maynard
011, 061, 122, 143, 144,
161, 175, 214, 229, 484
Kiel Dünya Ekonomisi
123
Kindleberger, Charles 108
Kirk, Russell T. 273, 294,
295, 296, 297, 302, 306
Klimt, Gustav 092
Knight, Fran 061, 062,
196, 233
kollektivizm 281, 288
kölelik 286, 419
Köln 025, 139, 207, 218,
271, 339, 341, 343, 498
Kolokyumu 007, 139,
142, 223
Komisyonu (ECLA) 007,
062, 076, 127, 136, 294,
353, 395, 425
komünizm 180, 258
Konferansı 008, 078,
108, 125, 227, 228, 229,
390, 438
Kongo 168, 270, 303, 343
Konsey 007, 079, 221
konstruktivizm 382, 420,
469
Kore Savaşı 355
korumacılık 267, 279, 331,
355, 390, 424
Korumak İçin Alman 244
Kristol, Irving 469
Küba 152, 361
Kültür 002, 004
Kun, Bela 058
küreselcilik 019, 026, 032,
034, 037, 038, 039, 054,
161, 186, 215, 231, 476,
479, 484, 497
Küresel Güney 166, 218,
221, 235, 245, 249, 363,
364, 388, 393, 395, 396,
401, 438, 439, 444, 445,
450, 451, 468, 470, 490,
493
küreselleşme 009, 010,
046, 096, 163, 167, 176,
502, 508
Kuzey Amerika Serbest
008, 017
Lal, Deepak 439, 478
Lamy, Pascal 434, 497,
506
Laski, Harold 156, 171
Latin Amerika 007, 258,
293, 294, 295, 298, 344,
354, 355, 361, 365, 386,
389, 392, 425, 452
Laura Spelman 137
Lauterpacht, Hans 214,
238
Lenin, V. I. 027, 056
Leontief, Wassily 400,
404
Libya 447
Lincoln 295, 346
Linden, Ake 442
Lippmann, Walter 007,
014, 015, 106, 107, 139,
142-148, 151-157, 160,
161, 167, 178, 203, 206,
208, 223, 226, 227, 233,
451, 507
Londra 008, 014, 015, 018,
021, 024, 036, 039, 051,
072, 075, 078, 099, 103,
105, 107, 108, 117, 122,
128, 136, 148, 149, 151,
155, 160, 162, 165, 169,
170, 171, 174, 175, 176,
178, 180, 186, 195, 196,
201, 204, 209, 213, 215,
217, 219, 221, 223, 227,
255, 266, 306, 309, 319,
334, 335, 343, 355, 368,
382, 390, 391, 392, 395,
398, 400, 401, 406, 408,
413, 415, 416, 435, 437,
439, 440, 450, 451, 455,
467, 468, 479, 480, 483,
485, 488, 492
Long, Olivier 018, 140,
372, 434, 435, 437
Loveday, Alexander 121,
126, 127, 130, 132, 133, 218
Löwe, Adolph 123
Lübnan 221
Lynn, John 297
Macaristan 055, 123, 125,
174, 188, 194, 195, 397
Machlup, Fritz 051, 061,
090, 096, 114, 115, 225,
227, 257, 258, 266, 297,
316, 334, 435, 455
Madagaskar 353
Madrid 142

- Mahler, Gustav 092
makroekonomi 048, 159
Malaya 250, 360, 361
mandalar 137
Mao Zedong 056
Marjolin, Robert 344
Marlio, Louis 143, 167
Marshall Planı 280, 330
Marx, Karl, 96 004, 172,
191, 192, 283
Max Planck Uluslararası
441
M'baye, Kéba 395
Meade, James 214, 336,
356, 357, 358
Meksika 242, 293, 295
Menger, Carl 093, 121,
148, 210
Mercier, Ernes 233
meşruiyet 037, 479, 502,
512
Mestmäcker, Ernst- 325,
327, 367, 374, 375, 376,
377, 378, 379, 380, 382,
383, 384, 385, 386, 387,
452, 463, 478, 495
Methodenstreit 149
milliyetçilik 161, 166, 167,
201, 205, 210, 228
Mill, J. S. 046, 257
Mises, Ludwig von 015,
025, 042, 043, 047, 048,
050, 051, 055-062, 064-
068, 070, 071, 079-091,
093, 097, 099-101, 105,
106, 109, 114, 117, 118,
120, 121, 128, 129, 131,
132, 135, 139, 141, 142,
145-150, 154, 157, 158,
160, 164, 168, 177, 178,
189, 190-202, 209, 211,
214, 223-226, 231-233,
236, 244, 245, 261, 262,
265, 273, 294, 299, 306,
307, 315, 335, 370, 477,
478, 498, 510
Mitchell, Wesley Clair
016, 024, 109, 116, 117,
132, 133, 159, 207, 357,
463, 483
Mısır 061, 303, 347
Modern Age 273, 300, 302,
303, 316
modernleşme teorisi 259
Mollet, Guy 350
Molnar, Thomas 295
Mont Pelerin Society
008, 014, 016, 023, 050,
061, 091, 105, 131, 215,
223, 257, 276, 287, 299,
329, 397, 477
Moore, Mike 496
Morgenstern, Oskar 096,
108, 109, 115, 126, 129,
132, 357
Morrison-Bell, Clive 072,
074, 075, 076, 077, 079,
090, 103, 375
muhafazakârlık 265, 294
Müller-Armack, Ludwig
025, 338, 339, 340, 341,
343, 344, 345, 346, 347,
348, 350, 378, 480
mülteciler 256
Münster Üniversitesi 339
Myrdal, Gunnar 218,
283, 388
National Review 273, 274,
298, 300, 301, 310, 337,
428
Naziler 004, 171
Nehru, Jawaharlal 056
neoliberal federasyon 137,
162, 212, 313, 332
Neue Zürcher Zeitung 271
Neurath, Otto 058, 156
New Commonwealth 179,
180, 182, 214, 215
New Deal 014, 062, 159,
205, 236, 258, 259, 272,
279, 280, 282, 285, 286,
293, 300
New Individualist Review
307, 313, 314, 414
New York 004, 010, 012,
014-021, 023, 029, 031,
036, 051, 053, 056-058,
061-065, 068, 071, 076,
080, 081, 093, 103, 106,
110-112, 115, 117, 121,
127, 128, 142, 144, 145,
147, 150, 152, 156, 158,
162-165, 167, 168, 171,
173, 180, 184, 185, 187,
189, 196, 215, 219, 221,
227, 228, 230, 235-238,
240, 242, 243, 246, 247,
250-252, 254, 255, 259,
260, 265, 268, 272, 276,
277, 278, 281, 283, 285-
287, 291, 292, 295, 301,
302, 314, 317, 321, 325,
328-330, 332, 335, 336,
342, 346, 349, 351, 357,
361, 363, 364, 373, 379,
381, 389, 393, 394, 399,
400, 404, 407, 409, 412,
415, 417, 419, 420, 435,
437, 440, 459, 463, 466,
470, 478, 480, 481, 492,
496, 512
New York Times 071, 076,

- 158, 164, 230, 236, 240,
251, 252, 317, 332, 400,
463
Nkrumah, Kwame 394
Nobel Ekonomi Ödülü
012
Norveç 221
Nurkse, Ragnar 091
- Odası (ICC) 007, 047,
059, 060, 062, 083, 087,
090, 109, 117, 127, 130,
294, 499
Ohlin, Bertil 126, 127, 128,
129, 132, 133, 226, 334
Olson, Mancur 319, 320
Örgütü (ILO) 008, 012,
050, 104, 131, 187, 219,
327, 335, 357, 402, 434,
476, 479, 505, 514
Örgütü (ITO) 008, 012,
050, 104, 131, 187, 219,
327, 335, 357, 402, 434,
476, 479, 505, 514
Ortak Pazar 326, 341,
343, 344
Ortak Tarım Politikası
007
Osmanlı İmparatorluğu
055, 103
otokrasi 085
otoriterlik 206
özelleştirme 011
- Pakistan 251, 252, 255, 361
Paris 014, 015, 063, 067,
076, 089, 104, 106, 117,
134, 135, 137-143, 145, 161,
162, 166, 167, 169, 223,
225-227, 240, 260, 277,
341, 344, 497
- petrol 043, 244, 393, 398,
447, 450
Philippovich, Eugen 136
Pinochet, Augusto 048,
295, 321, 498, 499
piyasa köktencilği 020,
034, 039, 153
piyasa yurttaşlığı 503
planlama 057, 106, 119,
172, 177, 181, 183, 185,
204, 209, 221, 249, 275,
278, 279, 280, 281, 346,
410, 431, 446
Plant, Arnold 015, 307,
418
Polak, Jacques 135
Polanyi, Karl 011, 019,
020, 021, 039, 044,
153, 195
Polonya 123, 125, 189,
194, 226
Popper, Karl 188, 189, 457
Portekiz 036, 314, 337, 392
Powell, Enoch 309
Prebisch, Raúl 283, 294,
358, 425
Pribram, Karl 113, 131
- Quarterly 020, 068, 091,
101, 179, 180, 182, 214,
215, 361
- Rappard, William 050,
078, 105, 134, 135, 136,
137, 139, 155, 159, 169, 177,
179, 195, 199, 224, 226,
433, 434, 441, 505, 507
Rathenau, Walther 118,
119
Reagan, Ronald 014, 026,
036, 045, 050, 062, 236,
286, 314
refah devleti 086, 148, 212,
276, 280, 285, 436, 445,
446, 510
Regnery, Henry 159, 279,
299, 300, 302
Reisch, Richard 121
rekabet 045, 049, 065,
081-083, 087, 088, 094,
095, 165, 167, 289, 313,
337, 340, 342, 371-375,
379, 380, 383, 385, 439,
473, 475, 478, 481, 492,
494, 500, 503, 507
Ricardo, David 081, 094,
292
Riedl, Richard 072, 077
Risk, systemic 401, 486
Rist, Charles 130
Rivera, Diego 506, 507
Robbins, Lionel 025, 048,
050, 059, 061, 091, 130,
131, 132, 134, 135, 138, 139,
153, 163, 164, 168, 170,
171, 175, 177, 178, 179,
180-185, 195, 196, 201,
202, 204, 207, 209, 211,
214, 223, 224, 231, 235,
275, 276, 329, 332, 372,
376, 379, 454, 456, 472,
476, 478, 507
Rockefeller Memorial 137
Rockefeller Vakfı 117, 124,
132, 226
Rodezya 007, 263, 264,
267, 304, 313, 314, 317,
318, 319, 320, 361
Roessler, Frieder 025, 395,
401, 441, 442, 443, 444,
445, 447, 455, 470
Roma Kulübü 399

- Romanya 125, 194, 236
Roosevelt, Franklin 159, 239, 280, 282
Röpke, Wilhelm 009, 014, 015, 025, 029-031, 035, 036, 047-050, 059, 102, 103, 106, 107, 130, 132, 134, 135, 137-140, 142, 144, 145, 153, 154, 155, 159-161, 165, 168, 175, 177, 201-208, 218, 219, 223-226, 241-246, 252, 260, 262-267, 269, 270-307, 310, 313, 317, 320, 322, 323, 326, 331-339, 342, 345, 347, 348, 364, 372, 387, 389, 422, 423, 442, 448, 454, 459, 474, 476-479, 488, 498, 508
Rostow, Walt Whitman 259, 283, 286
Rougier, Louis 139, 307
Rueff, Jacques 288
Ruml, Beardsley 136, 137
Rüstow, Alexander 023, 107, 145, 153, 154, 155, 264, 299, 370
Rusya 118, 133, 164, 196, 475
Saarland Üniversitesi 374
Salazar, António de 036
Sally, Razeen 016, 265, 274, 279, 285, 288, 364
Salter, Arthur 072, 098, 099, 105, 128, 129, 169
Samuelson, Paul 359
sanayileşme 173, 252, 260, 284, 285, 296, 358, 363, 450
San Francisco 215, 245, 246
Sargent, Noel 236, 398
Schacht, Hjalmar 161
Schäuble, Wolfgang 486
Schiele, Egon 092
Schmitt, Carl 018, 028, 029, 032, 205, 350, 351, 370, 381, 382, 383, 385, 495
Schmoller, Gustav von 136
Schnitzler, Arthur 092
Schoeck, Helmut 296, 305
Schönberg, Arnold 092
Schröder, Gerhard 009
Schulz-Forberg, Hagen 015, 141, 142
Seattle 272, 494, 496, 497, 499, 500, 501, 503, 505, 514
sendikalar 165, 205, 308
Senegal 353
Senghor, Léopold 349, 350, 351
serbest ticaret 078, 093, 097, 167, 176, 182, 186, 198, 201, 211, 222, 232, 254, 261, 274, 278, 286, 332, 337, 338, 353, 362, 363, 388, 425, 493, 510, 512
Shawcross, Sir Hartley 248, 249, 250, 252
Shenfield, Arthur 244, 257, 258, 266, 316
sibernetik 403, 409, 415, 420, 431, 449, 461, 462, 465, 469, 472, 493
Silezya 197
sinyaller 050, 392, 403
sistem teorisi 403, 406, 409, 424
siyasetleştirme 383, 495
Smith, Adam 004, 013, 112, 148, 184, 277, 313, 314, 317, 342, 372, 506
Smith, Ian 004, 013, 112, 148, 184, 277, 313, 314, 317, 342, 372, 506
Soğuk Savaş 040, 475, 476, 514
Sohmen, Egon 252
sömürgecilik 027, 043, 056, 171, 193, 206, 259, 261, 265, 275, 285, 323, 346, 352, 390, 394, 402, 438, 469
sosyal demokrasi 224
sosyalizm 191, 286, 287, 290, 489
sosyal piyasa ekonomisi 134, 480
Sovyetler Birliği 058, 110, 173, 241, 276, 474
Spaak, Paul-Henri 341, 343
Spaak Raporu 341
Staehle, Hans 357, 358, 360
Stalin, Joseph 159
Stevenson, Adlai 467
Stigler, George 223, 427, 428, 455
Stiglitz, Joseph 012
Streeck, Wolfgang 010, 018, 032, 039, 187, 480, 503
Streit, Clarence 164, 179, 180, 277, 418, 430
Sulzer, Hans 225
Suriye 055
Sutherland, Peter 441,

- 492, 493, 494
Süveyş Kanalı 347
- tam istihdam 203, 205,
211, 219, 222, 237, 281,
289, 330, 356
- tarım 096, 129, 203, 273,
336, 342, 352, 360, 373,
394
- tasarım 063, 263, 327, 370,
428, 430, 431, 432, 444,
460, 488
- Taussig, Frank 136
- Tayvan 363
- teoloji 157, 484
- teorisi 093, 100, 159, 259,
290, 299, 308, 363, 376,
402, 403, 406, 409, 416,
424, 455, 458, 459, 484
- Thatcher, Margaret 013,
026, 036, 045, 050, 306
- The Freeman* 223, 236, 261,
280, 318
- The World Economy* 265,
399, 402, 435, 439, 442,
456, 458
- Thomas, Albert 010, 012,
219, 236, 268, 285, 286,
295, 336, 349, 351, 397,
404, 412, 497, 507
- Ticaret Antlaşması 008,
017
- Ticaret Politikası 008, 437
- Ticaret ve Kalkınma 008,
362, 390, 438
- Time* 010, 018, 111, 187,
201, 245, 255, 270, 479,
488, 500
- Tinbergen, Jan 356, 357,
358, 399, 400
- Tocqueville, Alexis de
046
- Topluluğu 007, 049, 104,
239, 278, 281, 313, 325,
326, 331, 340, 374, 375,
378, 393, 464, 471, 479,
492
- Topluluğu (AET) 007,
049, 104, 239, 278, 281,
313, 325, 326, 331, 340,
374, 375, 378, 393, 464,
471, 479, 492
- Tumlrir, Jan 025, 392, 401,
402, 440, -443, 449-465,
472, 473, 478, 494, 495
- Türkiye 004, 055, 138
- Ulusal Ekonomik 008,
116, 356, 400
- Ulusal İmalatçılar Birliği
008, 062, 227, 235
- ulusallaştırma 219, 224,
244, 245
- Uluslararası 004, 007,
008, 011, 016, 030, 043,
047, 049, 050, 059, 067,
068, 076, 103, 104, 105,
125, 127, 130, 131, 135, 136,
139, 140-142, 160, 162,
163, 166, 168, 169, 175,
177, 179, 180, 181, 202,
204, 211, 216, 219, 220,
222, 225-227, 233, 236,
238, 240, 245, 246, 254,
256, 261, 262, 264, 281,
292, 301, 316, 322, 335,
347, 357, 368, 391, 393,
395, 397, 399, 404, 433,
434, 437, 440, 441, 442,
452, 459, 470, 479, 489,
495, 499, 500, 505
- Uluslararası Çalışma
008, 050, 104, 131, 136,
301, 357, 434, 479, 505
- Uluslararası Entelektüel
007, 008, 140, 166, 169
- uluslararası federasyon
048, 186, 190
- Uluslararası İş 227
- Uluslararası İstatistik
068, 127, 131
- Uluslararası Para Fonu
008, 011, 211, 220, 261
- Uluslararası Sınai 245
- Uluslararası Tarım 127
- Uluslararası Ticaret 007,
008, 047, 059, 067, 103,
127, 130, 219, 222, 225,
254, 335, 404, 499
- uluslararası yatırım 017,
045, 220, 240, 250, 335
- UNESCO 140
- Uri, Pierre 341, 343
- Uruguay 240, 243, 361,
470, 502, 505
- Uruguay Turu 502
- uygarlık 180, 269, 276,
302, 320, 322, 475, 476
- uyum 092, 099, 158, 159,
253, 279, 292, 416, 453,
465, 473, 494, 505
- Van Sickle, John 135, 137,
138, 226
- Van Zeeland, Marcel 206
- ve Karşılaştırmalı 441
- Venezuela 293, 295
- vergi 017, 018, 098, 203,
216, 249, 269, 315, 426,
428, 447, 481
- Verwoerd, Hendrik 271,
273
- ve Ticaret Genel 007, 025,

- 211, 326, 392, 477
- Viner, Jacob 177
- Viyana 025, 027, 047, 051,
058-060, 062-064, 066,
068, 071, 072, 077, 079,
082, 084, 085, 089-093,
095, 100, 105, 107, 109,
117, 125, 126, 129, 131,
132, 136, 139, 150, 188,
196, 197, 198, 334, 368,
398, 409
- Von der Groeben, Hans,
326, 337, 341, 343, 346,
372, 379, 380
- Wagemann, Ernst 127, 149
- Wallas, Graham 147
- Walpen, Bernhard 014,
276, 277, 294, 298
- Walter Lippmann 007,
015, 139, 142, 143, 154,
157, 161, 167, 178, 203,
206, 208, 227, 233, 451
- Washington 017, 050, 051,
162, 228, 260, 272, 282,
283, 297, 352, 359, 365,
397, 400, 401, 497
- Washington Mutabakatı
050
- Weaver, Warren 406
- Wells, H. G. 105, 157, 158,
213, 214, 215
- White, E. Wyndham
240, 265, 271, 279, 301,
356, 360
- Widener, Alice 295
- Wiener, Norbert 407, 409
- Willgerodt, Hans 022,
420, 459, 476, 477
- Wilson, E. O. 027, 056,
070, 104, 105, 136, 167,
236, 285, 429
- Wilson, Woodrow 027,
056, 070, 104, 105, 136,
167, 236, 285, 429
- Wolf, Martin 390, 439,
440, 443, 494, 495
- World Economic Survey
109, 128, 129, 140, 336
- Yabancı Yatırımı 244
- Yamey, Basil 308, 397, 398
- Yeni Uluslararası 008,
049, 391, 393, 397, 399,
470
- Yergan, Max 302
- Young, Owen D. 064, 071
- Yugoslavya 194, 196
- Yunanistan 174, 361
- Zuloaga, Nicomedas
293, 294
- Zürih 201, 225, 262, 271,
278, 412

Friedrich Hayek ve Ludwig von Mises gibi ünlü olanlarından, Wilhelm Röpke ve Michael Heilperin gibi etkili ancak daha az bilinen figürlere kadar bir grup liberal iktisatçı, imparatorlukların çöktüğü, komünizmin ve milliyetçiliğin hızla yükseldiği dünyayı küresel bir sistem halinde organize etmenin yollarını aradı. Yeni bir *laissez-faire* rejimi önermek yerine, devletleri ve bazı küresel kurumları öne çıkaran bir model geliştirdiler.

Küreselciler: İmparatorluğun Sonu ve Neoliberalizmin Doğuşu adlı bu çalışmada Kanadalı tarihçi Quinn Slobodian, küreselciliğin entelektüel tarihini ele alıyor. Habsburg İmparatorluğunun çöküşünden Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşuna kadar bir dizi gelişmeyi, bir grup düşünürün faaliyetleri üzerinden takip eden bu çalışma, okurlarına 20. yüzyılın tarihine dair bambaşka bir bakış açısı sunmayı vaat ediyor.

9 786057 947574

0042